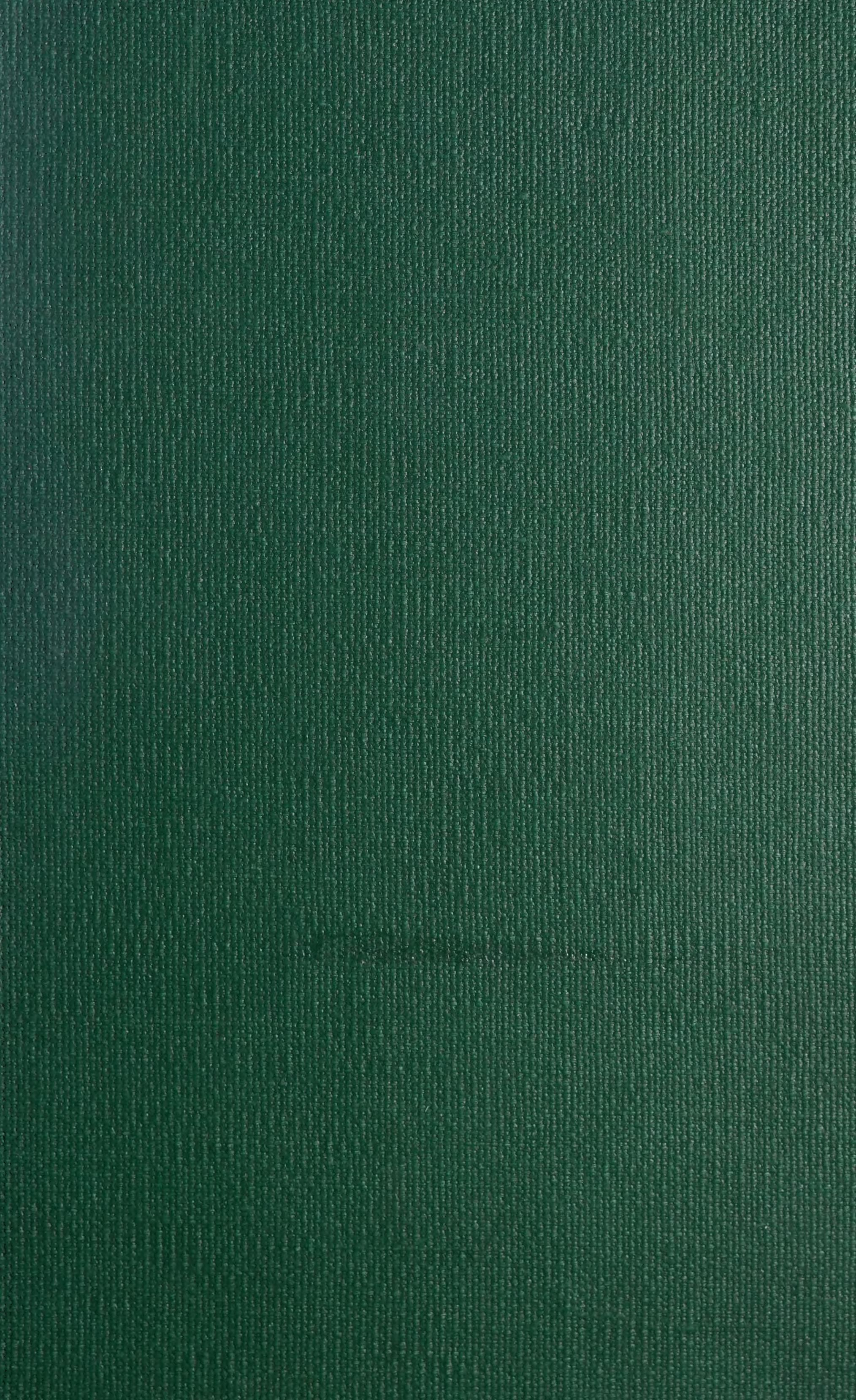
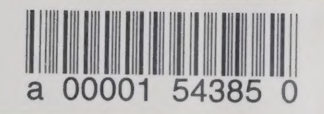
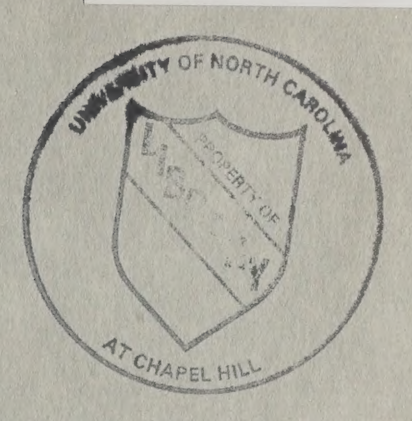
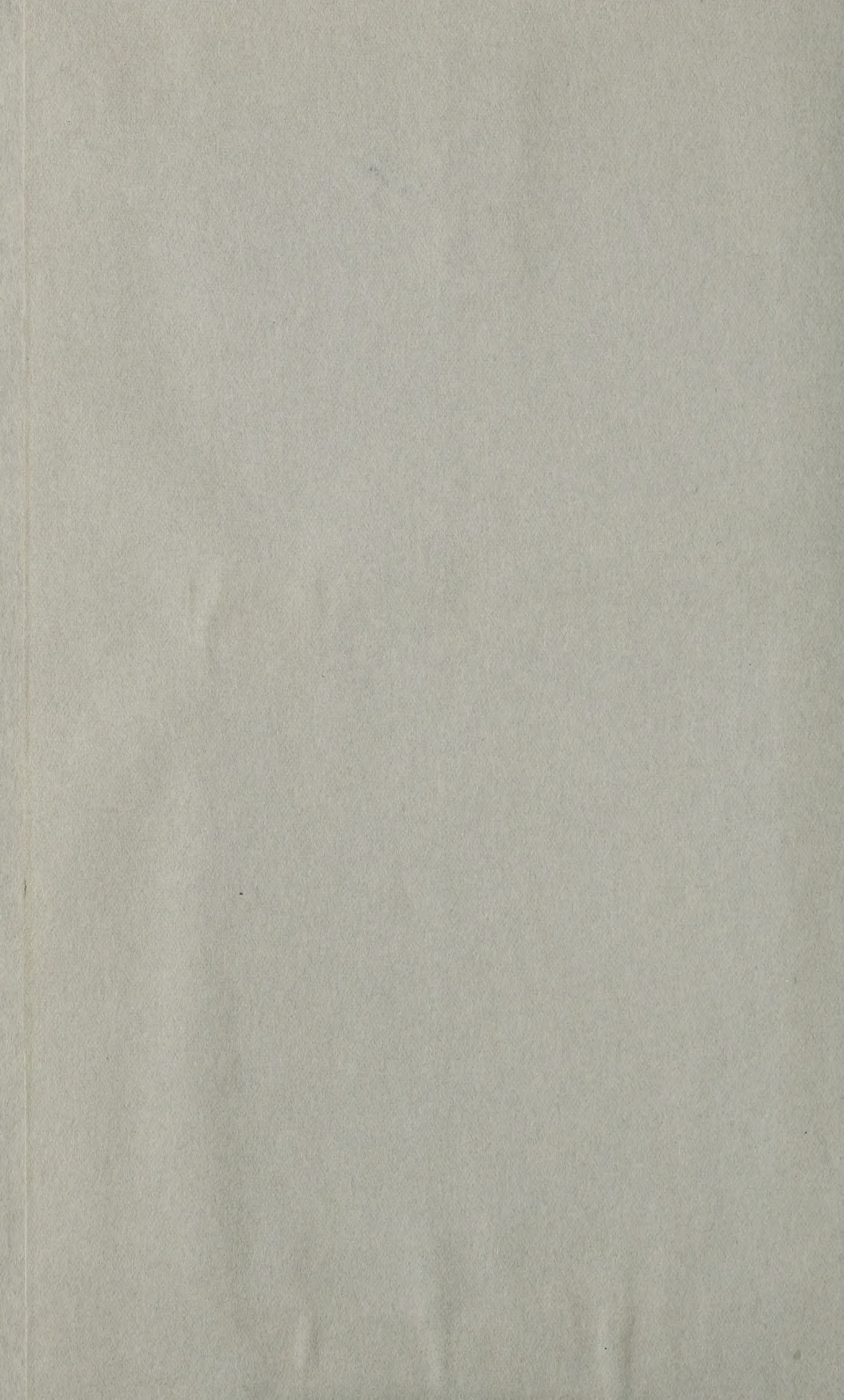
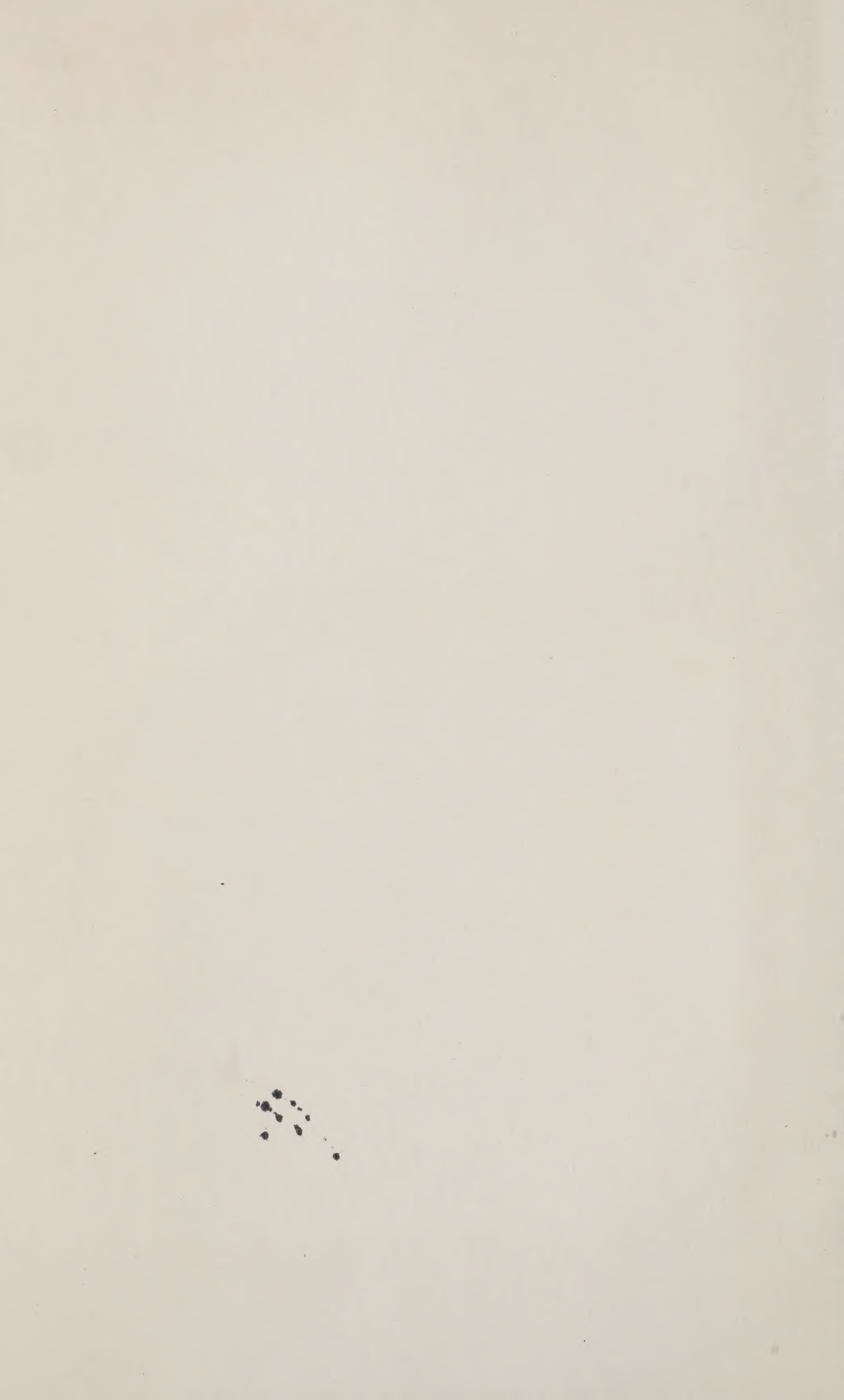

a 00001 54385 0

UNIVERSITY OF NORTH CAROLINA
PROPERTY OF
AT CHAPEL HILL

SKRIFTER

UTGIVNA AV

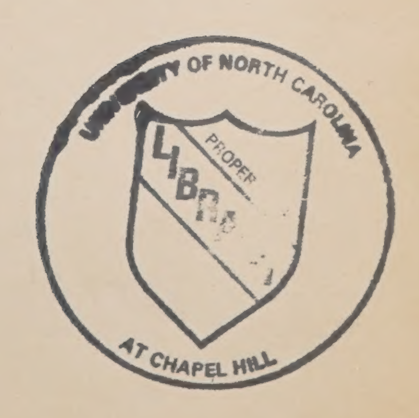
SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

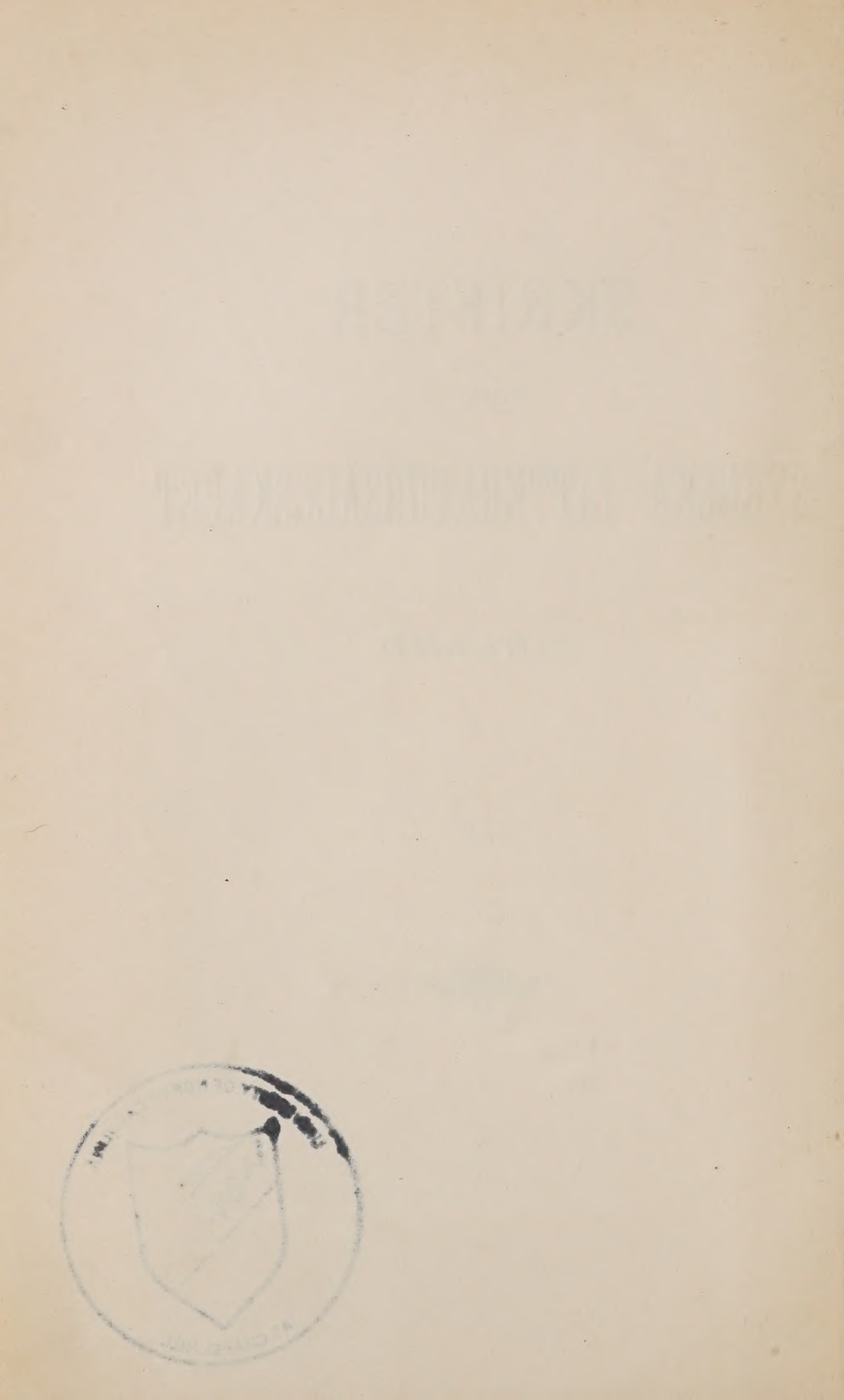
I

FINLAND

CX

STUDIER
I
NORDISK FILOLOGI

UTGIVNA GENOM

HUGO PIPPING

FJÄRDE BANDET

HELSINGFORS 1913

HELSINGFORS
TIDNINGS- & TRYCKERI-AKTIEBOLAGETS TRYCKERI
1913

INNEHÅLL

Om några underarter av ljóðaháttr.

Bidrag till den fornnorsk-fornisländska versläran och till textkritiken av Eddasångerna, tillika en studie över Háttatals strof 101.

Av *L. Fr. Läffler.*

> Es wird noch mancher detailuntersuchungen bedürfen, ehe alle probleme, die das schwierige versmass stellt, ihre lösung gefunden haben.
>
> *Hugo Gering,* Die rhytmik des ljóðaháttr, vorbemerkungen.

I.

Háttatals strof 101. Inledning. Äldre meningar om galdralag.

Sótta'k fremð,
sótta'k fund konungs,
sótta'k ítran jarl;
þá's ek reist,
þá's ek renna gat
kaldan straum kili,
kaldan sjá kili.

Så lyder den märkvärdiga, ståtligt klingande strof 101 i Snorre Sturlesons *Háttatal*, detta enastående

[1] Även denna uppsats har vuxit fram ur en ursprunglig not till den för dessa Studier bestämda avhandlingen om *Gutasagas verser*, vilkens tryckning ånyo måst uppskjutas med anledning av fyndet av en, efter vad det antages, i dróttkvætt-verser avfattad, ännu ej slutgiltigt tolkad runinskrift.

skaldestycke, på en gång en äredikt och en lärodikt — det senare i formell och praktisk mening.

Namnet *galdralag* är tillskrivet på den yttre margen vid denna strof tvärs utmed texten i Codex regius av Snorre-Eddan av samma hand, som skrivit handskriften. Se Finnur Jónsson [i Præfatio pag. VIII till Arnamagnæanska utgåvan av Snorre-Eddan, III, och] i Arkiv för Nord. Filologi 8: 310. Därmed är en äldre uppgift vederlagd, enligt vilken detta namn endast skulle finnas i en pappershandskrift från 1600-talet av Codex Wormianus av nämnda Edda (E. Jessen, Zeitschr. f. D. Phil. 3: 40, jfrt med AM:a utgåvan av Sn. E. I: 715, n. 6).

Att detta namn *galdralag* för denna strof härstammar från dikten Háttatals författare, Snorre Sturleson, får anses givet. Jfr Finnur Jónsson, Litt. Hist. II: 87, samt här längre fram under avdeln. VI. Att namnet i och för sig är äldre än Snorre skall framdeles göras sannolikt; åtskilliga andra namn på versslag har ju Snorre själv skapat (se a. a.).

Huruvida namnet från början tillhört en hel strof byggd som Hátt. 101 eller till äventyrs blott en del därav, detta skall i det följande (avdeln. VI) bli föremål för prövning.

Jessens gissning (ZfDPh. 2: 142, 146), att namnet *galdralag* skulle hänföra sig även till den sista strofen i Háttatal (102), som ej har något namn i handskriften, att man 'also zwei arten *galdralag* anzunehmen habe', vilken förmodan han själv (ZfDPh. 3: 40) betecknar som 'zu unsicher', är uppenbarligen oantaglig. Denna sista strof är avfattad i det versslag, som numera vanligen kallas *kviðuháttr*, och är till sin byggnad vitt skild från strof 101 samt närmast att betrakta som en förkortad art av fornyrðislag (med de udda versraderna blott treledade). — Det kan med hänsyn till denna strof 102 förtjäna här nämnas, att professor Finnur Jónsson benäget skriftligen meddelat mig, att framför densamma 'er der en åben plads; nu ses her intet bestemt skrevet, men der har dog vist stået et tal i lighed med hvad der har stået

andre steder, derimod neppe (eller ikke) noget navn'. Om dessa siffror se AfNF 8: 310 f.

Det kan ju ock här nämnas, att redan Finn Magnuson i sin skrift Om Runamo og Runerne (Kbhvn 1841, s. 375) uttalat samma mening som senare Jessen, och att detta är orsaken till att han fann den av honom fantastiskt lästa 'Runamo-inskriften' vara avfattad i galdralag. Han citerar ock (a. st. n. **) ett yttrande av Eggert Olafsen, Rejse igjennem Island, I: 470, rörande 'Galdralag og starkaðarlag (som er noget nær det samme)', vilka ej närmare beskrivas.

På de versslag, som förekomma i sista slutet av Háttatal, lemnar kommentaren till dikten ingen beskrivning, i olikhet med vad förhållandet är förut i diktens kommentar. Då nu ordet *galdralag* icke heller förekommer någon annanstädes i den gamla litteraturen, kunna vi icke med säkerhet säga vad islänningarne själva, särskilt kommentatorn till Háttatal, Snorre, ansågo karakteristiskt därför. Vi kunna emellertid analysera den metriska byggnaden av strof 101 och därigenom få klart för oss vad som är utmärkande för *galdralag* på detta ställe.

Först må då påpekas, att strofen tydligen är en underart av *ljóðaháttr*, vars vanliga form[1] finnes använd i Háttatals närmast föregående strof, 100, med namnet utsatt i margen såsom vid strof 101. — Förunderligt nog, har emellertid H. Gering icke medtagit denna strof 101 — endast strof 100 — i sin grundliga monografi över Die rhytmik des ljóðaháttr (ZfDPhil. b. 34, 1902), i det följande citerad som Ljóðah.

Vad nu först beträffar den rytmiska byggnaden av versraderna, var för sig betraktad, så är därom intet särskilt anmärkningsvärt att säga. Deras typologiska former äro eljest välbekanta från ljóðahátt-strofer. Motsvarig-

---

[1] Dock må påpekas, att om andra långversen skall uppfattas som fyrfotad, är detta en ovanligare verstyp i ljóðaháttr. Se Gering, Ljóðah. § 184. Jfr Sievers, Altgermanische Metrik I, § 57,9; II, § 44,2. (Jag utmärker med I Sievers' större arbete av 1892, med II hans mindre av 1905, andra upplagan.) Se längre fram.

heter därtill återfinnas hos Gering, a. a., § 55, *β* (v. 1, 4), § 115, anm. 2 (v. 2), § 126 (v. 3), § 102, 3 (v. 5), § 155 (v. 6, 7). Alla versraderna börja med betonade stavelser.

Vid fortsatt analys av versbyggnaden finner man lätt, att strofen med hänsyn till de särskilda egendomligheterna i sin byggnad kan uppdelas i tre delar: 1) första halvstrofen, som bildar ett sammanhängande system av tre anaforiska versrader; 2) andra halvstrofens två kortverser, också sins emellan anaforiska medelst första fotens småord; 3) ett par långverser, sins emellan både anaforiska och epiforiska eller med lika första och tredje fötter.

1) Denna första halvstrof utmärker sig för övrigt därigenom, att dels ett allitterationssystem, bestående av en vardera versraden begynnande ljudstav (**s**), sammanbinder alla tre versraderna, kortverserna och långverserna, dels ett annat allitterationssystem, bestående av en ljudstav (**f**) i vardera av de två kortverserna, ytterligare sammanbinder dessa senare, dels ett tredje allitterationssystem (**i**, **j**) förekommer inuti långversen[1].

2) Andra halvstrofens kortverspar förhåller sig i avseende på allitterationen som föregående halvstrofs endast med det undantag, att sammanbindning med långverserna ej eger rum; allitterationssystemen äro här **þ** och **r**. Utom anaforen finns här en viss både rytmens och innehållets korrespondens mellan hela versraderna, som i det följande skall bli föremål för ingående prövning (avdeln. III).

3) Det slutande långversparet sammanbindes medelst ett fyrledat allitterationssystem, bestående av två ljudstavar i varje versrad, börjande den första och sista foten. Den mellersta fotens ord i båda versraderna (*straum—sjá*), som står utom anaforen och epiforen och likaledes utom

---

[1] Kortvers och långvers i ljóðaháttr använder jag efter den nordiska uppfattningen (jfr Brate, Fornnordisk metrik[2], § 51, anm.); de motsvara tyskarnas nu vanligaste termer: halbzeile (= kortvers), halbzeilenpaar eller langzeile (= båda kortverserna tillsamman), vollzeile (= långvers). Jag hänvisar till Finnur Jónssons försvar för den nordiska uppfattningen i hans Stutt íslenzk bragfræði, Kphn 1892, s. 13.

allitterationen, ha till betydelsen en korrespondens sins emellan, varom skall talas utförligare i avdelning IV. — Sådana verser kunde kallas anaforisk-epiforiska parallellverser. Till denna karakteristik av långverserna i denna halvstrof kommer ännu ett viktigt moment, hämtat från innehållet, varom dock först längre fram kan lämpligen talas (se avdeln. IV).

Vi ha nu sett, att *galdralag* på detta ställe i Snorres Háttatal är en i hög grad konstfull strof, som ställer de största fordringar på diktaren.

Vi skola nu tillse, vad i nyare tider de metriska författarna menat och mena med *galdralag*.

Jag börjar med John Olafsen i arbetet Om Nordens gamle Digtekonst, Kiøbhn 1786. Det heter hos honom i tredje kapitlet, § 8 (s. 52 f.), att 'til Syngesprogets frie Foredrag maa det regnes', att versslaget med sex versrader (Led) 'gientager Halv-Versets tredie Led, med liden Forandring i Ord og Meeninger; Jeg tænker, for at give det man siger, meere Vægt og Eftertryk'. Härpå anföres som exempel Hávamáls-strofen 105 med den dubbla långversen

'sins heila hugar
sins svara sefa'.

Omedelbart därpå heter det: 'Hermed haver stor Lighed, hvad i *Clave metrica* kaldes **Galldra-Lag**, Hexe-Tone, Hexe-Sang', och så anföres hela Háttatals strof 101. Till sist heter det här: 'Ventelig tager Digten Navn af dens Lighed med Troldes og Spøgelsers Sange, hvorom siden; eller og fordi Trold-Mænd have betient sig deraf'.

Förf. syftar här på spök- och drömpoesin, där sista versraden upprepas. Som exempel anföres (s. 147) den bekanta dróttkvættvisan i Njála, kap. 78 (79), där sista raden

valfreyju stafr deyja

upprepas.

Rask, Anvisning till isländskan, Sthm 1818, säger (s. 270) följande, som är av den vikt, att det bör fullstän-

digt anföras: 'I strofer som tillskrifvas spöken, eller gudar, eller som innehålla någonting hemskt, dystert och högt[1], upprepade man ofta den sista raden med en liten variation. I Skalda[2] anföres en dylik vers af ljoðaháttr, hvilken der får namn af *galdralag*; men det finnes i många andra versslag, t. ex. i Njála, kap. 79 förekommer ett i drottqväde, och Kap. 176 [= 125] ett i fornyrðalag, der de två sista raderna upprepas, så att detta rättare anses för ett slags refrain än för någon egen versart'.

Vi se, att medan Olafsen ännu blott finner en viss likhet mellan en strof i Hávamál, som är i vanlig ljóðaháttr utom att den slutar med dessa långverser, och galdralagsstrofen i Háttatal, så sammanslår Rask dessa båda fall och fäster sig blott vid den dubbla långversen i Háttatalstrofen, ej alls vid dennas övriga egendomligheter. Rask sammanslår också dessa fall med spökstroferna, där han också antar 'en liten variation' mellan båda raderna. Jag återkommer härtill längre fram.

Hos Rosenberg, Nordboernes Aandsliv, I: 392 (1878), säges det vara galdralag, då i ljóðaháttr 'flere uparrede Vers følge efter hinanden', och för exempel därpå hänvisas till Skírn. 30—36, där de mest olikartade fall föreligga. Här har *galdralag* blivit helt enkelt dubbel eller flerdubbel långvers, utan vidare begränsning!

Möbius i sin monografi över Háttatal, I: 59 (1879), har icke mer att säga i ämnet, än detta: 'Dem Sechszeiligen *ljóðaháttr* (str. 100) in seiner normalen Form steht [i Háttatal] nur eine Nebenart zur Seite, das *galdralag* (str. 101), dem Wiederholung des letzten Verses in etwas veränderter Gestalt eigenthümlich ist', och II: 130 anför han som exempel på galdralag utom Hátt. 101, det ovan anförda strofstycket ur Háv. jämte 4 andra av sinsemellan olika natur i samma Eddadikt[3] 'usw.'., varefter det inom parentes heter: *'vgl . . . u . a'* [två andra exempel av sins

---

[1] Nu spärrat. Jfr längre fram här.

[2] Háttatal 101.

[3] Jag insätter här strofnummern efter Bugges utg.: 109^{3-4}, 142^{3-4}, 155^{6-7}, 164^{3-4}. Se i det följande under avdelningarna IV—V.

emellan olikartad natur [1] ur Háv., det sist anförda alldeles icke hithörande.]

Möbius har, som man ser, med Rask sammanslagit det fall, som föreligger i Hátt. 101, och en del helt andra fall av dubbla långverser, som finnas i Eddan, till ett fall, varför han endast finner upprepningen 'i något förändrad form' karakteristisk. På övriga egenheter i 101 ingår han ej alls, ej heller på en undersökning av vad som skall förstås med orden 'något förändrad form'. Det hade dock varit lätt att se, att de anförda Eddaställena äro väsentligen olika byggda sins emellan och att särskilt versparet

Háv. 105: *síns ins heila hugar,*
síns ins svára sefa

till sin byggnad betydligt skiljer sig från

Hátt. 101: *kaldan straum kili,*
kaldan sjá kili

och att i det förra föreligger något annat än en upprepning av första versen 'in etwas veränderter Gestalt'. Likheten mellan båda versraderna innefattar ju blott de båda orden *síns ins!*

Sievers yttrar i Beitr. VI: 352, att *Ljóðaháttr* och *Galdralag* 'unterscheiden sich von den übrigen gemeinschaftlich dadurch, dass sie unter kürzere paarweise alliterierende zeilen längere, in sich selbst alliterierende (nu spärr.), cäsurlose zeilen einmischen' och att 'der unterschied beider strophenformen beruht in der verschiedenen anzahl und stellung der langzeilen in den strophen'.

Hos A. Heusler, Der Ljóðaháttr, Berlin 1890, s. 131, finner man en återklang härav i orden: . . . 'das sogenannte Galdralag, welches zwei selbständig reimende Kurzzeilen neben einander besitzt'.

Här talas inte om likheten, tvärt om betonas skiljaktigheten genom olika allitterationssystem, som ju måste

---

[3] 1^{3-4}, 69^{2-6}(!). Se i det följande (avdeln. V).

medföra ordförrådets olikhet. Vi se strax, att denna bestämning av galdralag ej alls passar in på vare sig Hátt. 101 eller Háv. 1, ja den passar ej heller på Háv. 105, såsom längre fram skall visas.

Senare har Sievers, i överensstämmelse med Möbius, däremot uttalat sig sålunda (i Altg. Metrik, I, 1893, § 55: 3):

'Im *galdralag* wird die vollzeile einer halbstrophe (in dem musterbeispiel des Háttatal str. 101 die der letzten) in etwas veränderter gestalt wiederholt', varpå som exempel anföres sistnämnda Eddaställe. 'Aber auch in der ersten halbstrophe ist die wiederholung gestattet und häufig, z. b. Hǫv. 1' — där de dubbla långverserna

um skoðask skyli,
um skygnask skyli

förekomma —, 'ebenso die wiederholung in beiden halbstrophen, z. b. Hǫv. 125, Skírn. 34(?)' (Att i intet av dessa fall båda halvstroferna ha äkta dubbla långverser se i det följande, avd. V). — Om Hátt. 101 heter det vidare (a. a. § 71, 3) . . 'und *galdralag*, str. 101, geben zu besondern bemerkungen keinen anlass'.

Hos Sievers, Altg. metr.[2] II, s. 22, nyttjas namnet *galdralag* blott för det fall, då upprepningen av 'die Vollzeile in etwas veränderter Gestalt' förekommer i andra halvstrofen (Hátt. 1 och Háv. 105 åberopas); andra fall av dylik upprepning sägas vara namnlösa.

Hos Holthausen, Altisländisches Elementarbuch, I, Weimar 1895, heter det, § 33, anm.: 'Die Wiederholung einer (etwas veränderten) Vollzeile in einer der beiden Halbstrophen heisst *galdralag* (vgl. die eddischen Hǫvamǫl)'.

I Brates Fornnord. metrik[2] (1898), s. 53, heter det: 'En afart af ljodahattr bildar i Hátt. str. 101 galdralag, isl. *galdralag*, som uppkommer genom att till endera eller bägge de opariga verserna fogas en ny oparig vers, som antingen förbindes genom allitteration med den föregående eller har själfständig allitteration. Denna strofform förekommer blott sporadiskt uti dikter i ljodahattr'. Som ex.

anföres Háv. 105 där, såsom vi få se (avd. IV), allitterationen i långversen är utmärkt på ett otillfredsställande sätt. 'Galdralag har dock en vidsträcktare betydelse', heter det vidare, så 'kallas hvarje strof, i hvilken strofens eller halfstrofens sista vers upprepas fullständigt eller med någon obetydlig förändring. Versen, som utgör upprepningen, kallas *drag*. Dylik upprepning förekommer i synnerhet i dröm- och spökelsepoesien' (a. a. s. 57).

Hos Sijmons, Die lieder der Edda, Einleit. [1906], s. CCXL, heter det: 'Eine abart dieser strophenform [= ljóðaháttstrofen] bildet die *galdralag*-strophe, wie sie unter diesem namen . . durch str. 101 des Háttatal exemplifiziert wird'. Därefter beskrives galdralag alldeles som hos Sievers I, med det tillägg, att även Háv. 164 anföres som exempel på galdralag i båda halvstroferna — oriktigt, som jag längre fram skall söka visa — och Sgdrm. 18 likaså (även med orätt; se längre fram). Av Sijmons' ex. här och å s. CCVIII, CCXLI synes, att även han räknar till galdralag fall av dubbelstrofer, som ej ha minsta likhet med varandra, trots vad som säges i definitionen.

Jag har sparat till sist att redogöra för Finnur Jónssons radikala ståndpunkt.

Denne författare säger i Stutt íslenzk bragfræði, Kphn 1892, s. 42: 'Líkrar tegundar [nämligen som ljóðaháttr] er það, sem Snorri nefnir *Galdralag* (Háttat. 101); þar eru 6 vísuorð, eins og í ljóðahætti, en sá er munurinn, að í galdralagi er síðasta vísuorðið tvítekið og í síðara skiptið dálítið vikið við (*kaldan straum kili | kaldan sjá kili*). Það er þessi tvítekning, sem er einkenni á Galdralagi, en vjer vitum alls engar sönnur á því, að í því hafi verið eða orðið að vera 6 vísuorð. *Galdralag* var þvert á móti hver sá háttur, þar sem síðasta vísuorð var tvítekið, hvort sem í vísunni vóru 6 eða 8 vísuorð. Galdralag kom aðeins fyrir *í draumvísum* og *draugavísum*; 7. eða 9. vísuorðið hjet *drag* '. Han menar alltså, att Snorre med orätt begränsar *galdralag* till en form av ljóðaháttr, och i sin Litt. Hist. 1: 110 (1894) uttalar han likaledes den meningen, att något *galdralag* alls ej finns 'undtagen genganger-

og drömmevers' — andra förmodade fall äro senare interpolationer, vilka väl då Snorre måste anses ha förletts att efterbilda. Se härom utförligt i det följande, då även skall talas om Felix Niedners negerande ståndpunkt.

Vad som vid tagen kännedom av alla dessa olika uttalanden först är egnat att väcka förvåning är, att ingen av dessa författare vid sin bestämning av vad de anse galdradrag vara tagit hänsyn till hela strof 101, som bär detta namn, utan blott till en liten del därav, nämligen till sista versparet. Inte ett ord nämner någon därom, att strofen för övrigt är byggd på ett egendomligt, konstfulländat sätt. Förklaringen härtill synes inte kunna vara någon annan än den, att intet motstycke till denna Háttatal-strof i dess helhet finnes i den gamla litteraturen, vadan man tyckt sig hava anledning antaga, att denna strofbildning uppfunnits av Snorre och att namnet *galdralag* icke ursprungligen tillhört hela strofen i den form, den i Háttatal har. Därom skall talas längre fram.

För övrigt lämnar nu givna redogörelse tydliga bevis för vilken oklarhet och osäkerhet, för att icke säga förvirring, som alltjämt råder ifråga om vad som skall förstås med *galdralag* och huru nödvändigt det är, att detta ämne blir föremål för en vetenskaplig utredning. Jag skall försöka göra en sådan i det följande.

Det är för detta ändamål först nödvändigt att undersöka, vilka motsvarigheter som i litteraturen finnas till enskilda delar av Háttatals strof 101. Jag nämnde nyss, att till hela strofen finns intet motstycke. Däremot finnas sådana till var och en av de tre delar, vari, såsom ovan nämnts, strofen kan uppdelas.

Jag går nu att redogöra för dessa fall, för att sedan tillse, om genom dessa sammanställningar något resultat kan vinnas med hänsyn till spörsmålet om galdralag samt till förklaring av Háttatalsstrofens tillkomst.

Det skall visa sig vara av vikt, att dessa sammanställningar göras så fullständiga som möjligt. Detta skall bland annat befinnas vara fruktbärande för textkritiken, särskilt av den poetiska Eddan.

II.

Ljóðahátt-halvstrofer liknande första halvstrofen i Háttatal 101.

Anaforiska halvstrofer. Allitterationsförhållanden.

A. *Halvstrofer med alla tre versraderna börjande med* ***samma*** *ord*

a) i samma (böjnings)form(er); b) i olika böjningsformer. Dessa båda fall sammanföras här. Jag erinrar först om

1) Hátt. 101: 1—3: *Sótta'k fremð,*
Sótta'k funð konungs,
Sótta'k ítran jarl.

Halvstrofer av detta slag ha uppmärksammats av R. M. Meyer, som i sitt arbete Die altgermanische Poesie nach ihren formelhaften Elementen beschrieben, Berlin 1889, s. 316 f. samlat ett antal fall av dessa, som han kallar dem, 'echte anaphorische Dreizeiler'. Meyer har dock icke studerat dessa versers allitterationssystem, varför här ovan redogjorts, m. m.

I det följande anföras mer än dubbelt så många fall som hos Meyer.

Efter Meyer har Sijmons, Edda, Einleitung s. CCIX i korthet omnämnt dessa anaforiska halvstrofer, men ej heller närmare studerat dem, vadan åtskilliga dylika upptagits under andra egendomliga versbildningar (se s. CCVIII).

2) Háv. 53: 1—3: *Lítilla ſanda,*
lítilla ſæva,
lítil eru geð guma.

3) Háv. 76 och 77: 1—3: *Deyr fé,*
deyja frændr,
deyr ſjalfr it ſama.

Följande fall återgivas i två textformer bredvid varandra: A = handskriften R:s efter Bugges tryck jämfört med fototypiska avtrycket; B = den form, modern — eller kanske det bör sägas, ännu helt nyligen modern — textkritik givit åt denna text.

4) Vafþr. 3: 1—3, 44: 1—3, m. fl. st.

A.		B.	
	Fiolþ ec for		*Fjǫlþ ek fór,*
	fiolþ ec freistaða		*fjǫlþ freistaþak,*
	fiœlþ ec reynda regin.		*fjǫlþ of reyndak regen.*

Jag för min del föredrager att följa handskriften. Parallellismen blir därigenom fullständigare och versen rytmiskt och melodiskt mycket bättre så, än i sitt av textkritiken omgestaltade skick. Någon metrisk nödvändighet att utesluta *ek* finnes alls ej, versen blir metriskt lika riktig ändå.

Med den rättskrivning, jag här eljest brukar, och med utmärkande av allitterationerna läser jag alltså verserna sålunda:

Fjǫlð ek fór,
fjǫlð ek freistaða,
fjǫlð ek reynda regin.

Till försvar för mitt fasthållande av R:s text mot de tre nyare kritiska textutgivarnas, Finnur Jónssons[1], Sijmons' och Gerings[2] avvikande textformer, må följande ytterligare anföras.

Jag har då, mot Finnur Jónsson[1] men med Gering[2], i andra versraden behållit det i R alla de tre gånger, uttrycket är så långt utskrivet eller angivet med ordens begynnelsebokstäver, i A de fyra gånger, det så

---

[1] Eddalieder, Halle a. st. 1, 2, 1888, 1890, och Sæmundar Edda, Reykjavík 1905. Jag angiver dem i det följande med Finnur Jónsson I och II.

[2] Die lieder der älteren Edda, herausgeg. v. K. Hildebrand, 2te völl. umgearb. Aufl. v. H. Gering. Paderborn 1904. Här angiven med Hild. Edda[2].

förekommer, stående *ek* (*ec*, *e*; *æk*, *e*), och likaledes i tredje versraden, mot de båda förstnämnda textutgivarne men med Sijmons, behållit det i båda handskrifterna stående pronominet av det skäl, att därigenom den parallellism i uttryck och rytm, som här tydligen åsyftats, blir bevarad. I dessa anaforiska verser är det ofta icke blott det allitteration berörande första ordet, som upprepas, utan även ett eller flere följande obetonade ord. Jag hänvisar till sådana fall som de följande 5), 8), 9), 12), 14), 16), 17) m. fl.

Sijmons synes också ha kommit till samma insikt; ty då han i sin Eddatext satt *ek* i andra versraden inom [ ], har han i sin många år senare skrivna Einleitung, s. CCIX, just vid redogörelsen för dessa 'anaphorische dreizeiler' anfört exemplet från Vafþ. med *ek* kvarstående i alla tre versraderna. Sijmons' yttrande, Einl. s. CLXXXVI—VII, om sådana spörsmål: 'Häufig hat das stilgefühl hier das letzte wort zu sprechen'. (Att metriska skäl ej finnas för ändringen, se Gering, a. a. § 102, 2). — Att Sievers numera också ogillar dessa 'Rhytmus und ins besondere Melodie' störande utgallringar av personalpronomina kan ses av hans avhandling Zur technik der Wortstellung in den Eddaliedern I: 52 (Abhandl. d. phil. hist. Klasse d. k. Sächs. Ges. d. Wiss. XXVII: XII, Leipzig 1909). Jfr dock Finnur Jónsson, AfNF 27: 264 f. Att den finländska skolan ogillar dessa uteslutningar är bekant.

Vad den tredje versraden beträffar, är ytterligare att märka, att textutgivarna här efter **A** insatt ett *of* framför *reynda* (el. *reyndak*, varom straxt). Finnur Jónsson och Gering ha sålunda här: *fjǫlþ of reyndak regin (regen)*, medan Sijmons har *f. ek of reynda*. Jag har uteslutit *of* av följande skäl. **R** har det ej på de två ställen (str. 3 och 48), där de anaforiska versraderna äro så långt utskrivna. **A** har det åter den enda gång, denna versrad där är utskriven. (Efter detta ställe har Bugge i sin textutgåva i stroferna 44, 46, 48, 50, 52, 54 insatt *vm* med anslutning till andra ställen i **R**, som ha *um* i st. f. *of*,

samt i not till str. 3: 3, där texten ej har *vm*, anmärkt, att 'i Lighed med 44, 3 skulde her skrives *vm reynda*'). Här står sålunda den äldre handskriftens vittnesbörd mot den yngre. Av vad skäl skulle nu den yngre ha vitsord? Metriska hänsyn kunna ej vara bestämmande för Finnur Jónsson och Gering, ty *f. of r. r.* är ju samma slags vers som **R**:s *f. ek r. r.*; se Gering, Ljóðah. § 130 (närmast fall 1, 2, 3, således med tre allitterationsstavar, ehuru i det här ifrågavarande fallet med en underart därav — i det att dessa tillhöra två olika allitterationssystem) samt anm. Vad åter Sijmons' *f. ek of r. r.* beträffar, så blir versen lika riktig med som utan *of*. I förra fallet blir den likställd med verser som långversen i fall 10) här och dylika verser hos Gering, a. a. § 131 närmast fall b) 1, 2, 3). Jag kan då ej inse vad som föranlett utg:a att föredraga **A**:s läsart framför **R**:s. Mig synes den senare böra ha företrädet av den grund, att parallellismen i uttrycken därigenom fortsättes in i långversen: efter *fiolð ek* kommer verbet i alla tre verserna. Jag förmodar alltså, att *of* i **A** är senare tillskott beroende på en tendens att göra långverserna allt längre.

Det återstår ännu ett litet textkritiskt spörsmål att avhandla med hänsyn till dessa tre versrader, närmast rörande andra versraden. De tre textutgivarna hava här insatt formen *freistaþak* efter **R** i str. 44, medan samma handskrift i str. 3 har *freistaða* och **A** i str. 44 har *fræistaða* (den enda gång det där finnes utskrivet). Då man nu föredragit formen med det enklitiska *-k* — även Bugge har i not till str. 3 givit den företräde — så måste detta bero på, att man ansett denna form här vara avgjort äldre än den andra utan enklitiskt *ek*. Detta är dock mycket ovisst. Ursprungligen har det naturligtvis hetat *ek freistaða*; därav har, efter vad som synes sannolikt, uppkommit *ek freistaðak* genom kontamination med det också gamla *freistaðak* utan föregående *ek* i samma sats. Nu är det mycket möjligt, att **A**, liksom **R** i str. 3, har det gamla *ek freistaða* (**A**: *æk fræi-*), men **R** i str. 44 det nyare *ek freistaðak*. Det kan påpekas, att i ett antal fall, då *-ak*

av konstruktionen är berättigat, nämligen i vändningar som Hárb. 23: *ek var austr | ok jǫtna barðak* (A[1]), ha R och A *-ak* eller *-ag*; så ytterligare i Hárb. 23, 29, 30.

Däremot saknar A *-k* på några ställen, där R har det, och där A synes ha det äldre, då *ek* föregår; så Hárb. 39, 40, Grim. 1, 50. Jfr Bugges Edda s. XX—XXI.

Jag antar sålunda, att A liksom R i str. 3, har det gamla *-a* i *ek freistaða*, och att *ek freistaðac* i R 44 är yngre.

Om *-ak* vore det gamla här, väntade man ju att också finna *reyndak, fǫ́rk*! Finnur Jónsson och Gering ha också insatt *reyndak* i texten, men ingendera har dragit konsekvensen fullt ut och även insatt *fǫ́rk*, som parallellismen ju skulle fordra. Jag håller före, att också till undvikande av för mycket mästrande med texten här det är lugnast att hålla fast vid läsarten *freistaða*.

Karl Ljungstedt har i sina översättningar (Eddan, Sthm 1898, Valda sånger ur den poet. Eddan, Sthm 1904) ganska lyckligt återgivit dessa tre versraders parallellism:

Mycket jag farit,
mycket jag frestat,
mycket jag frukterna pröfvat.

Likaså H. G. Møller och K. Gjellerup, men icke Gödecke och åtskilliga andra översättare.

Om allitterationen i kortverserna, som tycks avvika från schemat, skall talas i det följande.

5) Fáfn. 14: 4—6: *Sumar'u áskungar,*
Sumar'u alfkungar,
Sumar'u dœtr Dvalins.

För parallellismens skull har jag, med Grundtvig, Edda², i versrad 2 efter handskrift r, i versrad 3 efter handskr. u av Snorre-Eddan, i båda verserna efter Vǫl-

---

[1] A har värkligen *barðak*; genom misstag uppgiver Bugge, att A här har *varðak*, och denna oriktiga uppgift återkommer hos Sijmons och Gering (Hildebrand).

sungasagans prosatext insatt *'u* (handsk. ha *eru, ero*) mot texten i R och mot alla de tre nyare kritiska textutgivarna.

Det bör anmärkas, att detta ställe ingår i en följd strofer (12—15), som anses interpolerade; se därom Niedner, ZfDA. 29: 45, n. De böra i alla fall ha tillhört en gammal dikt. Se här längre fram. Det är här fråga om nornornas olika ätter.

6) Sigrdr. 3: 1—3: *Heill dagr!*
Heilir dags synir!
Heil nǫtt ok nipt!

7) „ 4: 1—3: *Heilir æsir!*
Heilar ásynjur!
Heil sjá in fjǫlnýta fold!

8) „ 12: 4—6: *Þær of vindr,*
þær of vefr,
þær of setr allar saman.

R. och Vǫls. ha här lika text. Båda ha *vm* i st. f. *of*, som jag med de tre nyare textkritikerna insatt. Jfr Gering, Vollst. Wb. art. *of* (och *umb*). — Denna halvstrof förmodas av flere forskare bilda första hälften av en strof, som tillhört samma i Sigrdrifumál inflickade gamla dikt, vartill nästa exempel hört. Se Gering, Hild. Edda² a. lit. — Det är ovan fråga om 'målrunor', som 'man snor, väver, sammansätter' till bruk vid ting.

9) Sigrdr. 13: 4—6: *Þær of réð,*
þær of reist,
þær of hugði Hroptr.

R. har i sista versraden *vm* för *of*, vilken senare form däremot Vǫls. här har.

Även denna halvstrof förmodas ha utgjort första hälften av en strof. — Det är fråga om 'hugrunor' som 'Hropt (= Oden) tydde, ristade, uttänkte'.

10) Gróg. 4: 1—3: *Lǫng es fǫr,*
langir'u farvegar,
langir'u manna munir.

Det är den döda modern Gróa, som sjunger om sin son Svipdags 'långa kärlek' [1], som driver honom ut på 'långa vägar'.

11) Gróg. 6: 1—3: *Þann gel'k þér fyrstan,*
þann kveða fjǫlnýtan,
þann gól Rindr Rani.

Även Gering antager två slags allitteration (þ och f) i första och andra versraderna (Ljóðah. § 64, 5, 102, a. 5). De sena handskrifterna ha *gel ek*, men här torde med nyare textutgivare *gel'k* böra insättas till förkortande av den ovanligt långa udda kortversen.

Det synes mig kunna starkt ifrågasättas, om icke i de sena (pappers-)handskrifternas original en, lätt skedd, förvanskning har försiggått i andra versraden, i det att ett ursprungligt *gel'k* blivit utbytt mot *kveða*. Halvstrofen, som inleder raden av galdrar, skulle då ha lytt:

Þann gel'k þér fyrstan,
*þann *gel'k fjǫlnýtan,*
þann gól Rindr Rani.

Det är modern Gróa, som sjunger för sin son den första lyckogaldern, som en gång gudinnan Rind sjöng för (en okänd man — hennes son? — vid namn) Ran. — Jag anmärker här med hänsyn till långversen, att, då jag icke med Guðbrandr Vígfússon, Bugge (se motiveringen i noterna till hans Edda-utg. s. 339), Grundtvig [2], Finnur Jónsson I och II ändrat handskrifternas *Rindr* till *Rindi* (dat.) och tolkat *Rani* som Oden, utan med Sijmons, Gering m. fl. behållit den handskriftliga texten

[1] Jfr Topelius: *men jag sjunger min långa längtan.*

och uppfattningen av *Rani* som dat. av ett mansnamn (som metern visar ej *Rán*, såsom förr antogs), så har jag bestämts av det skäl, som Sijmons i sin Eddautg., noterna till s. 198, åberopar, vartill jag vill lägga, att rådets innehåll: *sjalfr leið þú sjalfan þik* synes vara ställt till en man, ej till en kvinna.

Om strofens rytmiska byggnad skall talas längre fram; se sid. 31—32.

Skulle det nu framställda emendationsförslaget anses för djärvt, så blir dock alltid halvstrofen ett hithörande fall, ty sänkningarna behöva ej ingå i anaforen [se fallen 13), 18), 19), 20), 23)].

Efter emendation tillkomma följande fall.

12) Háv. 69: 4—6 (Hela strofen medtages här, men första halvstrofen sättes inom klammer).

> [*Esat maðr alls vesall,*
> *þótt hann sé illa heill,*
> **ef es af sonum sæll;*]
> ***S**umr *es af **f**rændum,*
> ***S**umr *es af **f**é ærnu,*
> ***S**umr *es af **V**erkum **V**el.*

Sådan förmodar jag den ursprungliga lydelsen vara av denna strof, vars fyra sista versrader i **R** se ut så:

> *svmr er af sonom sęll.*
> *sumr af frǫndom*
> *svmr af fe ǫrno*
> *svmr af vercom vel.*

I handskriften finnes intet skiljetecken i första halvstrofen mer än punkten vid dess slut, såsom vanligt är. I Bugges utgåva är semikolon insatt efter *heill,* således före det första *sumr,* varefter blott komma skiljer versraderna åt.

På samma sätt som Bugge interpunkterar Finnur Jónsson I, Sijmons, Gering; Finnur Jónsson II har komman genom hela strofen.

Om den uppfattning av denna strof, som kommer till synes genom de förstnämnda textutgivarnas text och interpunktering, vore riktig, skulle här ett abnormt förhållande ega rum.

'Die normale ljóðaháttrstrophe', säger Sijmons Einl. s. CCXL, 'zerfällt in zwei syntaktisch selbständige halbstrophen'. En sådan tudelning av ljóðaháttstrofen är också så väl grundad i strofens byggnad, att undantag av det slag, som här skulle föreligga, synes knappast kunna antagas.

Jag förmodar, att *sumr* har från senare halvstrofen utträngt ett *ef* i den första långversen. Se här i det följande andra fall, då *sumr* således inträngt i st. f. pronomen eller predikat. Satsföljden och meningen blir då mycket god: En man är icke alldeles olycklig, fastän hans hälsa är bruten, om han blott har glädje av sina söner.

Därtill anknyter sig då i senare halvstrofen en allmännare reflexion: mången är lycklig över sina fränder, mången över rikedom, mången över sina bedrifter. Jag antar då, att *es* utfallit ur alla dessa tre versrader. Med detta bortfall av *es* jämför bortfallet av *(er)u* i fall 5), 16), 17 och av *vas* i fall 19). Och jag antar, att *vera vel af e—u* här står i betydelsen vara tillfreds med något. Detta tyckes ock vara Gerings mening (Vollst. Wörterb.); jfr Fritzner, **vel**, 1) (*jarl þessi mun vel vera*) och **vera** *vel*, samt uttrycket *vel ek* (där *séi* kan anses underförstått), varom se AfNF. 27: 334.

I andra kortversen och långversen kunde *es* av syntaktiska skäl undvaras. Men parallellismen talar dock för att *es* även där insättes. Om versernas metrik se här längre fram.

För min uppfattning av de båda halvstrofernas förhållande till varandra talar ju den ovan påpekade interpunktionen i handskriften.

Vidare tillkommer efter min läsning följande halvstrof, varom mycket skrivits:

13) Háv. 164: 5, 6, 8: *Heill sá's* ***kvað****!*
Heill sá's ***kann****!*
Heilir þeir's ***hlýddu*** *****hér****!*

Jag har strukit det i R framför sista versraden stående

njóti sá's nam

och tillagt ordet *hér* efter det i R sista versraden slutande *hlýddu*.

Jag skall nu motivera mina ändringar.

Vad först den av mig strukna långversen beträffar, så anser jag det otvivelaktigt, att den är interpolerad. Den avbryter på ett högst stötande sätt följden av tre med *heill, heilir* början de versrader, vilka eljest på fyra Eddaställen bilda treradiga anaforiska halvstrofer [se här nr 6), 7), 14), 15)]. Den skulle, om den vore äkta, tillsamman med strofens sista versrad (*Heilir* . . . . .) bilda ett par långverser, som med varandra inte hade något formellt samband, varken vore förbundna medelst allitteration eller anafor, och även till innehållet ej vara korresponderande. Sådana långverspar visas i det följande (avdeln. V), vartill här hänvisas, icke vara ursprungliga, utan endera versraden vara interpolerad. Det kan ju icke vara tvivel om, att det är handskriftens nästsista rad som måste vara denna oäkta vers. Att denna oäkta vers här blivit inskjuten framför den sista och ej, såsom vanligaste förhållandet är med oäkta långverser, blivit tillagd sist (se i det följande) beror naturligtvis därpå, att interpolatorn insett, att den versrad, som innehöll *hlýddu*, måste vara den sista.

Även från innehållets synpunkt är versraden *njóti* . . . icke på sin plats. Uttrycket: . . . d e n s o m l ä r t s i g passar ej e f t e r . . . d e n s o m k a n, . . d e n s o m k v a d; inlärandet går ju förut.

Jag vill till sist framhålla, att de båda första versraderna kanske borde byta plats, så att *kann* kom först och *kvað* sedan, enligt logisk ordning. Därigenom vunnes ock, att versraden med *kvað* kom omedelbart framför den

med *hlýddu*; de båda höra ju tydligen ihop. Ett utbyte mellan dessa båda till ljudmassa så lika ord har ju lätt kunnat ske. Har jag rätt häri, så ligger häri ett nytt skäl mot äktheten av versraden med . . . *sá's nam.*

Det kan förtjäna påpekas, att en svensk skald i sin översättning av Hávamál — A. A. Afzelius, Sæmund den vises Edda, Öfvers., Stockh. 1818 —, uppenbarligen emedan han funnit det stötande, att denna på annat sätt än de omgivande stiliserade versrad (*njóti* o. s. v.) avbröte de med *Hell* början de versraderna, insatt *Hell* även i nämnda versrad, så att man hos honom får fyra med *Hell den som* början de versrader (den näst sista: *Hell den, som fattar den*) omedelbart efter varandra.

Mogk och Sijmons behålla emellertid alla fyra versraderna och uppfatta dem som två par kortverser! Det sista versparet skulle då vara abnormt så till vida, att det saknade gemensam allitteration.

Finnur Jónsson I utdömer näst sista versraden *njóti* etc., men har i II återupptagit den. Han har benäget skriftligen meddelat mig, att han 'har faaet betænkelighed ved at ændre' denna strof, 'da det hele er formentlig et temlig ungt fabrikat, fra en tid, da man antog, at det gamle vers havde været friere end de rimeligvis har været'.

Denna uppfattning av strofen, om vilken Finnur Jónsson torde stå ensam, kan jag omöjligen dela. Att en avslutningsstrof funnits av sådant högtidligt innehåll, som dennas, är ju ytterst sannolikt, vare sig man nu vill antaga den från början ha haft den plats den nu innehar, eller med Müllenhoff och andra anser den ursprungligen ha stått i slutet på Loddfáfnismál.

Strofens sista versrad har redan Bugge funnit metriskt oregelbunden, då den mot hans lag slutar på ett ord av typen ⏊ ×; han trodde först på ett undantag här som i några andra fall (Beretn. om forhandl:e på det første nord. filologmøde, Kr:a 1879, s. 143). Sådana undantag erkännas icke mera. Gering har också, Ljóðah. § 128 och Hild. Edda², av metriska skäl tillagt ett *á* (*hlýða á*

och *hlýða* förekomma omväxlande, alldeles som i sve. höra på och höra). Detta är visserligen ett steg i rätt riktning, så till vida som versraden därigenom blir rytmiskt riktig enligt Bugges lag. Men det tillfredsställer ändå icke versteknikens fordringar här. Gering har tydligen tänkt, att *heilir* och *hlýddu* allittera med varandra och att därmed alla anspråk på allitterationen i denna långvers fyllts. Detta skulle ock vara förhållandet, om man med Gering antoge två av varandra oberoende långverser här (*njóti . . .; heilir . . .*). Men om man med mig utdömer näst sista versraden (*njóti . .*), uppstår här en anaforisk halvstrof och vi veta nu, att i den måste *heilir* allitterera med de föregående kortversernas *heill* och till *hlýddu* alltså en ljudstav till finnas, vilken ovan också av mig insatts med ordet *hér*.

Om de allitterationsförhållanden, som i ett fall som detta uppstå, skall talas utförligt i slutet av denna avdelning.

Med ledning av alla dessa fall torde följande ställen ock böra föras hit.

14) Vafþ. 4: 1—3: ***H**eill **þ**ú **f**arir!*
***H**eill **þ**ú ***f**ram komir!*
***H**eill **þ**ú á **S**innum **S**ér!*

Nyare textutgivare stryka mot parallellismen *þú* i andra och tredje versraderna.

Handskriften och alla utgivare ha i stället för det nu av mig insatta *fram* i andra versraden *aptr*. Denna läsart är emellertid omöjlig med hänsyn till versens form.

Vid läsningen *aptr* skulle det förhållandet ega rum, att de båda kortverserna skulle vara förbundna med långversen medelst allitteration och anafor och denna senare versrad dessutom äga sitt självständiga allitterationssystem, utan att kortverserna också ägde sitt självständiga allitterationssystem. Detta skulle strida mot alla övriga här upptagna fall, med vilka det nu ifrågavarande dock tyd-

ligen hänger nära tillsamman. Det skulle bilda ett alldeles enstaka fall för sig.

Med min emendation *fram* blir meningen följande: Må du fara bort lycklig, d. v. s. lycklig avresa! Må du komma fram lycklig, d. v. s. lycklig framkomst! Må du vara lycklig på resorna, d. v. s. resa lyckligt, både bort och tillbaka! Här säges då något nytt i sista raden; ungefär = lycklig återkomst, varmed visserligen är förenad en upprepning av de båda föregående lyckönskningarna, i det att i den sista även lägges lycklig bortresa. Den sista versraden kan anses sammanfatta alla lyckönskningarna i tanken: lycka till både bort- och hemfärd!

Det är lätt att förstå, hur *aptr* har kommit in i texten. Man har väl då som nu vid en resa tänkt på ett 'välkommen åter!'.

15) Lokas. 11: 1—3: ***H**eilir **æ**sir!*
***H**eilar **á**synjur!*
****H**eil ǫll **g**innheilug **g**oð!*

I tredje versraden har jag insatt *Heil* i st. f. handskr:s och alla utgivarnas *ok*. Denna emendations riktighet framgår väl tydligt särskilt av fallen 6), 7), 13), 14) ovan. *Heil* är ju här ock syntaktiskt bättre än *ok*.

Enligt regeln skulle ju i st. f. *heilar* stå *heil* i andra versraden, om här skulle åsyftas både feminint och neutralt subjekt. Låt vara att *heilar* kan till nöd försvaras såsom rättande sig efter det närmast stående ordet — ett något liknande fall finnes i Eddasånger, nämligen Helr. 14: . . . *konur ok karlar kvikvir*[1] *fœðask* —, så skulle dock här ett *heil* få tänkas underförstått framför *ǫll ginnheilug goð* — Wisén, Om ordfogningen i den äldre Eddan, s. 21 vill förklara stället i Helr. genom ett underförstått *ok kvikvar* (det här ifrågavarande fallet har han ej observerat) —; men det synes då högst besynnerligt, att ett ord skall

---

[1] Pappershandskriften E har här *kvikar* (enl. Sijmons).

behöva tänkas till, som skulle så väl lämpat sig för att utsägas, då intet rimligt skäl kan visas, varför det skulle ha uteslutits ur versbyggnaden, (därom straxt nedan). Man kan inte heller tillskriva den gamle sångaren en sådan stilistisk oskicklighet, som att, sedan han först önskat alla *æsir* särskilt *heilir*, sammanslå *ásynjur* och *ǫll ginnheilug goð* i en önskan! *Ok* i st. f. *Heil* härrör helt enkelt från en slarvig avskrivare. Om andra liknande fall se flerst. i denna uppsats.

I metriskt hänseende kommer tredje versen genom insättande av *Heil* för *ok* att övergå från schemat × –́ | –́ –̀ × | –́ (typen CE1, som 'ist selten' (Gering, § 177) och varpå den hos Gering är det enda exemplet utan upplösning) till schemat –́ × | –́ –̀ × | –́ (AE), varpå åtskilliga ex. anföras hos Gering (§ 173), tvenne från Háv. Den kommer då helt nära en annan med *Heil* började långvers (se fall 7), som blott skiljer sig genom upplösning av första sänkningen. Att av versradens fyra nomina(!) det andra, *ǫll*, blir obetonat, är i överensstämmelse med detta ords naturliga betoning här (där det kan undvaras) — eller kanske det har biton (se i det följande).

16) Sigrðr. 18: 5—7: ***Þ**ær'u með ǫ́sum*
***þ**ær'u með ǫlfum*
þær'u með **v**ísum **v**ǫnum.*

Handskr. R och utgivarna ha i tredje versradens början i st. f. *þær'u*, som jag insatt, *sumar*, som ock börjar den därpå följande andra långversen:

*sumar hafa **m**enskir **m**en.*

Parallellismen mellan *ǫ́sum*, *ǫlfum* och *vǫnum* — jfr Skírn. 17. 18 — och den syntaktiska likheten i konstruktionen medelst *með* fordra samma början av versraderna om dessa tre mytiska väsen, medan åter versraden om människorna, som också är syntaktiskt olika (*hafa* med subj.), kan börja på annat sätt och för övrigt under av-

deln. V skall visas vara senare interpolerad; jfr därom också under 17) härefter.

Vǫlsunga Saga har *ok* i tredje versraden i st. f. R:s *sumar*, vilket tyder på att den ursprungliga början *þær'u* förvanskats på två olika sätt. Vǫls. har dessutom *sumar* i st. f. *þær'u* i andra versraden. Från den andra långversen har alltså *sumar* först utträngt *þær'u* i första långversen (så i R), sedan även i andra kortversen och därifrån även i första kortversen (i Vǫls.), varefter åter i andra kortversen *ok* utträngt *sumar* (i Vǫls.). Inträngandet av *sumar* från den andra långversen till den första har sin förklaring däri, att två långverser ofta äro förbundna medelst anafor och begynnande allitteration (se under avdeln. IV).

Utgivarna av Corp. poeticum ha före mig insett behovet av ljudlig parallellism i de tre versradernas början, men de ha i det syftet insatt *sumar* i alla versraderna (a. a. I: 30). Detta kan icke vara riktigt, ty det är osannolikt, att första versraden skulle ha förvanskats, men ej den sista. — Det är här fråga om runornas förekomst bland mytiska väsen (i åttonde versraden även bland människorna).

17) Sigrðr. 19: 1—3: **Þ**at eru **b**ókrúnar,
þat eru **b**jargrúnar,
***þ**at *eru **a**llar ǫlrúnar.

I tredje versraden har jag insatt *þat eru*, som parallellismen kräver — det är fråga om tre till varandra sidoställda underarter runor — i st. f. R:s Vǫls. (som har *ok* även i andra versraden i st. f. *þat eru*) och utgivarnas *ok*, vilket inträngt från den sista långversen (jfr förra fallet)

ok mætar [Vǫls.: *mærar*] *reginrúnar,*

där det är fråga om runor av mera allmänt slag, och där det därför är stilistiskt berättigat, att versens början är en annan.

För övrigt är denna fjärde versrad, den andra långversen, säkerligen oäkta; se därom under avdeln. V. Det kan emellertid redan här lämpligen påpekas, att i detta fall, likasom i det närmast föregående, det är ytterst osannolikt, att den forntida diktaren av den ifrågavarande ljóðaháttdikten skulle ha låtit den anaforiska halvstrofen, som bildar en till form och innehåll väl begränsad enhet, ett litet melodiskt konstverk i smått, få ett så uppenbart störande, så formellt osammanhörigt påhäng, som denna andra långvers utgör. En sådan idé kan ha uppkommit i en oskicklig interpolators hjärna, som ej har diktartens urformer klara för sig, men ej i den ursprungliga diktarens. Det kan redan här nämnas, att i intet fall de dubbla långverser, som i avdeln. IV visas vara äkta, förekomma i en anaforisk halvstrof.

18) Snorra-Edda I: 118, v. 1—3. (II: 275, 1—3; Ups. Edda.) [Gylfaginning k. 35.]

Hvat þar flýgr,
hvat þar ferr,
*hvat *þar at lopti líðr?*

Andra versraden lyder i **U**: *eða hvat* . ., tredje versraden lyder i **T**, **W** och **r**: *eða at* . ., i **U**: *eða hvat at* . . Det berättigade i strykandet av *eða* och insättandet av *hvat* i tredje versraden framgår härav och av det föregående tydligt. För parallellismens skull har jag insatt *þar* i tredje versraden. Alla utg. ha i tredje versraden: *eða at lopti líðr.* — Vi skola nedan finna ett annat ex. (23), där *eða* senare inträngt störande i versradernas början.

Det är här tal om en asynjas (Gnás) flykt på en häst genom luften.

Hit hör säkerligen ock följande ställe ur Hervarar Saga:

19) Getspeki 2: 4—6:

Vegr vas undir,
*vegr *vas yfir,*
*vegr *vas á alla vega.*

Handskrifterna ha i de två sista raderna: *ok vegr yfir* | *ok vegr á* . . . R har *uar þeim vegr undir.*

Det bör observeras, att strofen börjar anaforiskt:

> ***H**eiman ek fór,*
> ***h**eiman ek fǫr gerða* (se avd. III).

Vi ha här ett typiskt exempel på, hurusom genom tilläggandet av ett småord (här en konjunktion) framför andra och tredje versraden anaforen fördunklas, liksom ock genom bortkastandet av ett småord (här verb) inuti versen.

Detta fall är i flere hänseenden av intresse. Dels lämnar den ett, som mig synes, säkert exempel på allitterationen mellan vokal och begynnande *v-* (*alla* — ***v**ega*). Av vad som sagts här förut (under fall 13) inses nämligen, att det icke är *vegr* — *vega*, som i sista versraden allitterera med varandra, utan de nämnda orden *alla* — *vega*. Gering, som i en uppsats i Beitr. 13: 202 f. uppvisat, att i Eddasångerna ganska många fall av detta slags allitteration finnas, har senare i polemik mot Mogk (i ZfdPhil. 42: 233 f.) yttrat, att han av dessa fall 'will nur sechs als absolut sicher gelten lassen'[1]. Det kan då vara av intresse att få ett sjunde säkert fall, dessutom hämtat från annat håll, men från en diktning som är med Eddasångerna likartad.

Vidare är detta fall av stort intresse för tidsbestämningen av Hervararsagans gåtor. Det säges hos Heusler och Ranisch, Edd. min. s. XCIII, att man icke kan finna 'einen sprachlichen Anhalt' därför. Nu har emellertid Gering visat, att allitterationen mellan vokal och *v* endast kan uppvisas i tre fall hos skalderna — således utanför Eddasångerna —, alla tre fallen från 900-talet (Beitr. 13: 208). Därav kan slutas med stor sannolikhet, att gåtorna i ljóðaháttr, åtminstone deras huvudmassa, äro — något som a priori synes mig sannolikt —

---

[1] Ett säkert ex. till synes mig vara: Háv. 157: 7 (*óhǫpp at þér vita*; jfr Gering, Beitr. 13: 203, n. 2.). Så ock Háv. 22: 1—2 (*Vésall maðr* | *ok illa skapi*).

åtskilligt äldre än från 1100-talet, dit Finnur Jónsson vill förlägga dem (Lit. Hist. 2: 162). Att versslutet *ŭtan* i en långvers ej kan användas som bevis på så sen avfattningstid, se Heusler und Ranisch, a. st., där ordomflyttning väl motiveras. (Jfr vad jag i AfNF 28: 121 uppvisat om versomflyttning i första gåtan).

Gåtans avfattning är avsedd att leda tanken på något mystiskt, vidunderligt, medan svaret helt realistiskt är det, att den resande for över en bro, under vilken 'å-vägen' (åns väg) gick, medan fåglar flögo 'sin väg' över hans huvud och på bägge sidorna om honom.

B. *Halvstrofer vilkas kortverser börja med samma ord och långvers med ett till form och betydelse närbesläktat ord.*

20) Sigrdr. 2: 1—3: ***L**engi ek **S**vaf,*
***l**engi ek **S**ofnuð vas,*
***l**ǫng eru **l**ýða **l**æ.*

Man kunde ju ock läsa med nyare textkritiker:

Lengi svafk,
lengi sofnuð vask

Sijmons uppräknar detta fall bland 'anaphorische dreizeiler', där enligt honom halvstroferna sammanhållas 'durch gleichen oder anklingenden versanfang'. Meyer upptager fallet utan anmärkning, att olika ord bilda anaforen.

Om allitterationssystemen se under 13) och senare.

Det är här Brynhild, vars första tanke — vid det hon väcks av Sigurd ur den sömn, vari Odens 'sömnrunor' försänkt henne — sedan hon förstått att hon sovit länge, gäller 'människornas långa olyckor'.

21) Gróg. 1: 1—3: ***V**aki þú, **G**róa!*
***V**aki þú, **g**óð kona!*
***V**ek ek þik **d**auðra **d**ura !*

Det är här Svipdag, som väcker sin moder Gróa upp från de döda.

22) Fjǫlsv. 46: 1—3: *Hvaðan þú fórt?*
Hvaðan þú fǫr gørðir?
Hvé þik hétu hjú?

Om allitterationen se 13), 20) och i det följande.

Dessa två fall, som ej upptagas hos Meyer och Sijmons, höra ju tydligen hit.

Den anaforiska halvstrofens högtidliga form har här givits åt den avgörande fråga, som mön Menglad ställer till Svipdag om hans namn och härkomst och vars lyckliga besvarande kommer henne att utbrista i de sköna, kärleksmättade strofer, med vilka dikten slutar.

Efter en lätt emendation hör hit

23) Fjǫlsv. 2: 1—3: *Hvers þú leitar?*
Hvers þú á leitum est?
Hvat viltu vinlauss vita?

Här ha (de sena pappers)handskrifterna *eða* framför de två senare raderna, vilket tydligen är ett senare tilllägg. Sijmons och Gering behålla det på båda ställena, Finnur Jónsson har strukit det på det sista stället. — Jag har för parallellismens skull behållit *þú* i den andra versraden, som alla de tre utgivarna onödigtvis strukit.

Det är här det viktiga spörsmål, som väktaren för Menglads borg ställer till Svipdag om hans ärende, som klätts i den anaforiska halvstrofens form.

Av intresse är att se, att de här upptagna fallen (20—23) hava en motsvarighet i den art av dróttkvætt, som i Rǫgnvalds Háttalykill kallas *iðrmælt*, så till vida som i st. f. att ett och samma ord, i samma eller olika böjningsformer, skall upprepas tre gånger i varje verspar och sammanbinda versraderna *(samhending)*, där även förekommer, att samma förhållande eger rum med till form och betydelse besläktade ord. Så t. ex. lyder första halvstrofen i där meddelade exempel på diktarten sålunda (med båda de nu nämnda slagen *iðrmælt*):

Styrbjǫrn réð til styrjar
styrfimr meginsnimma;
hildingr gekk at hjaldri
hildarfúss með skildi.

Och i andra strofen:

Hilmir rauð ok hjalma
hjalmskóð í dyn malma.

Denna variant finns icke i det i Snorre's Háttatal intagna *iðurmælt* (där blott samma ord upprepas).

Mellan de båda kortverserna i de anaforiska halvstroferna eger en viss såväl rytmens som innehållets korrespondens rum även utanför deras anaforiska del. Dessa kortverser kunna därför kallas anaforiska parallellverser.

Jag skall nu först undersöka deras rytmiska parallellism. Jag hoppas därvid kunna uppvisa den hittills obeaktade lagen, att i *dessa* anaforiska parallellverser den jämna versraden alltid liksom den udda skall vara tvåfotad, medan långversen är trefotad ('zweihebig', 'dreihebig').

I den vanliga ljóðahátthalvstrofen förekomma ju både såsom udda och såsom jämna kortverser ej sällan trefotade versrader s. k. 'schwellverse', svällverser (se Gering, a. a. Cap. 8, 16; Sievers, Altg. Metr. I, § 58; Brate Fno. metr.[2] § 22, vilken sistnämnda dock ej framhåller svällversernas förekomst i den udda versraden). Och ej sällan är den jämna kortversen trefotad i likhet med långversen, medan den udda kortversen är tvåfotad, och såsom allmän regel är den förstnämnda längre än den sistnämnda.

Den nu uppställda lagen för kortversernas rytmicitet i dessa anaforiska halvstrofer visar en strängare rytmisk korrespondens mellan de båda kortverserna än i de vanliga fallen och en skarpare åtskillnad mellan dem å ena sidan och slutversen, långversen å den andra.

Jag skall först behandla de udda kortverserna i

dessa anaforiska halvstrofer. Deras tvåfotighet inses i de flesta fall utan vidare. Blott följande fall behöva något diskuteras.

I fallen 5) och 17):

Sumar'u áskungar
och *Þat eru bókrúnar*

kunde man ifrågasätta trefotighet (enligt Gering, a. a. § 66, med huvudton på sista ordets båda sammansättningsleder, såsom ofta). De uppfattas emellertid av Gering med rätta som tvåfotade, enligt schemata: ⏑́ × × | –́ –̀ ×, d. v. s. en utvidgad D-vers med upplösning av första höjningen och –́ ⏑ × | –́ –̀ ×, samma slags vers med upplösning av första sänkningen (a. a. § 43, a. 2 och 1).

I fall 11) uppfattar Gering versraden

Þann gel'k þér fyrstan

som trefotig efter schemat: –́ | –́ × | –́ × (DA-vers; a. a. § 64, 5). Nu uppfattar han emellertid långversen

Þann gól Rindr Rani

efter schemat: –́ –̀ | –́ | ⏑́ × (Ae2 med biton på första sänkningen; a. a. § 158). Således skulle i dessa båda närstående versrader ena gången verbalformen av *gala* efter *þann* ha huvudton, andra gången blott biton.

Vidare uppfattar Gering (a. a. § 102, a. 5) den jämna kortversen

Þann kveða fjǫlnýtan

efter schemat: –́ ⏑ × | –́ –̀ ×, d. v. s. som tvåfotad (D*1-vers med upplösning av första sänkningen). Den jämna versraden skulle då vara en fot kortare än den udda, vilket är ett abnormt förhållande, ehuru det visserligen förekommer [1].

---

[1] Enligt Gering skulle alla de nio med *þann gel'k* börjande versraderna vara trefotade, medan alla därpå följande jämna kortverser äro tvåfotade. Sålunda uppfattar han (a. a. § 64, a. 4) versraden

Dessa nu påpekade oegentligheter i halvstrofens byggnad finnas icke däri, om man uppfattar första versraden efter schemat: ⊥⊥×|⊥× (A*1-vers; jfr Gering, a. a. § 10), d. v. s. som tvåfotad!

Om man nu med mig insätter *gel'k* i andra versraden i st. f. *kveða,* så får man schemat ⊥⊥|⊥⊥× (jfr Gering, a. a. § 102, a. 3, 8), och då får man fullständigt lika rytmisk byggnad i dessa tre versraders två första led.

Jag övergår så till de jämna kortverserna.

Först är då att märka, att i ett rätt stort antal fall dessa äro alldeles tydligt tvåfotade och rytmiskt fullkomligt likställda med de udda, så att de även ha lika stavelsetal med dem och ha att uppvisa en fullständig parallelismus membrorum, för att nyttja en från den hebräiska versläran känd term.

Sådant är förhållandet i fall 2)

Lítilla sanda,
lítilla sæva.

Detsamma eger rum i fallen 3), 8), 9), 13), 16), 18), 19). I fallen 2), 16), 19) är andra foten tvåledad (tvåstavig), i de övriga enstavig.

Likställda med varandra äro ock kortverserna i fall 5) och 17), där andra foten är treledad med biton. Båda fallen ha behandlats här straxt förut.

I 10 fall av 23 äro sålunda dessa anaforiska parallellkortverser rytmiskt fullständigt lika byggda, rytmiskt fullt parallella.

I följande fall är den jämna versraden även tvåfotad, men dock en eller två stavelser längre än den udda och har biton i andra foten, som den senare saknar. Paral-

---

Gróg. 8: 1: *Þann gelk þér enn þriþja*

efter schemat: ⊥|⊥⌣×|⊥×. Jag tror emellertid, att Finnur Jónsson I, II med rätta förkortat dessa udda versrader genom att stryka *enn* framför ordinaltalet. Man observere, att det saknas tre gånger i den bästa handskriften O (se vid stroferna 8, 10, 14 i Bugges utg.). Versraderna bli då att uppfatta alldeles som den udda versraden *þann . . . fyrstan* av mig ovan, eller som tvåfotade.

lelismus membrorum eger här blott rum i de fyra första fallen, då dit räknas fall med sing. och plur. vid sidan av varandra).

Sådant är förhållandet i fallen 7), 15):

heilar ásynjur

efter schemat: ⏊× | ⏊⏊× (utvidgad D-vers; Gering, a. a. § 102, 1).

Likaså i 4):

fiǫld ek freistaða,

samma slags vers, men med kort med biton försedd andra led i andra foten (a. a. § 102, 2).

Lika med 4) är fall 10):

langir'u farvegar,

dock med upplösning av första sänkningen (a. a. § 102, a. 7).

Lika med fall 4) är ock 6):

heilir dags synir,

ehuru här andra foten består av två ord, två med varandra förbundna substantiv (Gering a. a. § 102, 2). Att här *synir* antages blott ha biton och ej huvudton, som skulle göra versen trefotad enligt schemat ⏊× | ⏊ | ⏑́× (AC-vers, Gering, a. a. § 115, 1), är utan tvivel riktigt. Orden *dags synir* stå här i så nära förhållande till varandra, att de nästan kunna betraktas som ett sammansatt ord, på svenska dagssöner, och då kan ju senare sammansättningsledet ha biton. Jfr Wenck, Die alliteration im eddischen fornyrðislag, i Beitr. 31, § 18, där en sådan 'zu tonischer einheit verschmolzene, syntaktisch eng verknüpfte verbindung zweier nomina' kallas en 'nominalformel' (jfr Sievers, Altg. Metr. I: 23, 3; 142).

På alldeles samma sätt uppfattar jag fall 14):

*heill þú *fram komir.*

Gering, som mot parallellismen stryker *þú* och har kvar handskriftens *aptr* i st. f. det av mig insatta *fram,*

uppfattar denna versrad enligt schemat –́ –̀ | ◡́ × (A2-vers; a. a. § 73, 11), en uppfattning som är omöjlig efter emenderingen *fram*. Jfr Háv. 2: 2: *inn kominn* (Gering, a. a. § 101).

Vi komma nu till ett antal fall, där enligt Gering, Ljóðah., den jämna kortversen skulle vara trefotad. Jag skall söka visa, att den bör uppfattas som tvåfotad.

I fall 12) ser Gering (a. a. § 115, 1) i

sumr af fé ærnu

en AC-vers, d. v. s. schemat: –́ × | –́ | –́ ×
och likaså i fall 21) i versraden

vaki þú góð kona

dock med förkortning av tredje höjningen och upplösning av den första (således: ◡́ × × | –́ | ◡́ ×).

Jag ser i det första fallet samma slags vers som i fall 6) i följande versrad (som har den här betydelselösa olikheten, att andra fotens med biton försedda stavelse är kort):

heilir dags synir,

vilken vers, såsom nyss nämndes, Gering uppfattar som en utvidgad D-vers: –́ × | –́ ◡̀ ×, således som tvåfotad.

Det är visserligen sannt, att i alla hos Gering (a. a. §§ 40, 43, 44, jfr 67, 102) anförda fall av dylika D1-verser sista foten antingen utgöres av ett tydligt sammansatt ord som *bjargrúnar* eller ock ord som *dags synir*, *inn kominn*, vilka kunna anses nära nog som sammansatta.

Men dels synes detta vara en tillfällighet, då i andra versslag sådana D1-verser bilda versslut. Så undantagsvis i fornyrðislag:

H. Hu. I: 81: 1: ***R**enni **r**ǫkn bitluð*
H. Hu. II: 40: 4: ***r**íða menn dauðir;*

så ofta i málaháttr:

Atlam. 72: 3: ***l**ékum **l**eik margan*
„ 80: 7: ***v**akðir **v**ǫ́ mikla*
„ 97: 5: ***b**ǫrðusk [ér] **b**ræðr ungir.*

Jag har valt sådana exempel, som liksom Hávamál-versen bestå av ett enstavigt substantiv + tvåstavigt, i attributivt förhållande till substantivet stående adjektiv. Andra fall av samma huvudslag (D-vers av nom. + nom. som versslut) finnas, såsom

Atlam. 77: 5: *fóru í faðm móður*
Atlak. 7: 5: *minn veitk mar baztan*

o. s. v.

Jag anmärker till de anförda exemplen, att jag följt rytmiceringen hos Sievers, Proben, och R. Leonhardt, Der Málaháttr der Atlamǫl (Beitr. 1907), medan H. Pipping, Bidrag till Eddametriken, Helsingfors 1903, och B. Sjöros, Málaháttr, Helsingfors 1906, ansätta huvudton på de två nomina (dessa författare anse nämligen, som bekant, allitterationen kunna träffa stavelse, som ej har huvudton).

Dels tror jag, att D1-verser av här ifrågavarande slag verkligen förekomma i ljóðaháttr i andra fall än det nu antagna, såsom i andra kortversens slut i den förut anförda versraden (se fall 22):

hvaðan þú fǫr gørðir

och den därmed likartade:

Getspeki 2: 2: *hvaðan ek fǫr gørðak.*

(Se om detta under avdelning III.)

I en långvers' slut ser jag ock ett sådant fall, nämligen i den mycket omskrivna versraden

Háv. 31: 3: *gestr at gest hæðinn*

(således en vers av typen ⏊ × | ⏊ ⏊ × med de båda nomina bildande en nominalformel). Jfr s. 36 i det följande.

Att även substantiv + adjektiv — det normala fallet är ju adj. + subst. — kunna bilda en 'nominalformel', därom se Wenck, a. a. § 18, 4), g. Det här diskuterade fallet: *fé ærnu*, som kan återgivas med riklig rikedom, hör under det fall, varom Wenck, a. st., yttrar, att 'das adj. eine bereits im wesen des subst. selbst liegende eigen-

schaft ausdrückt' (ex. *mær ung, gull rautt*). Ordet *fé*, som står parallellt med *frændum* i följande versrad, kunde här ensamt ha uttryckt meningen (: rikedom).

Ex. på subst. + adj. med biton på det senare (här enstavigt) lämna fall som

Grimn. 26: 6: *þaðan eigu vǫtn ǫll vega,*

som Gering, a. a. § 121, uppfattar som *AA 2k*-vers enligt schemat: ⏑́͜× × × | –́ –̀ | ⏑̀ × (obs. andra takten!) och

Fjǫlsv. 43: 2: *láttu hlið rúm,*

vilken versrad Gering a. a. § 73, 2 uppfattar som *A3*-vers (schema: –́ × | –́ –̀).

Dels kan slutligen till jämförelse nämnas, att D2-verser bestående av två eller tre ord i sista foten ej äro sällsynta; se Gering, a. a. § 41, 101, 3).

Fallet 21) uppfattar jag också som en utvidgad *D*-vers enligt schemat: ⏑́͜× × | –́ ⏑̀ × (jfr fall 6). Orden *góð kona* kunna i betoning ställas lika med *dags synir.* De bilda liksom dessa en 'nominalformel'; jfr vad som sagts under det närmast föregående fallet. Att här är fråga om en *kona* vet man redan genom föregående versradens *Gróa.* Detta ord *kona* kan således här nöja sig med biton. Man kan väl säga, att orden *góð kona* här 'begrifflich einem compositum gleichzuachten sind' (jfr Sijmons, Einl. s. CCXLII om fallet *gest hæðinn*, varom se s. 37). Jfr nyisl. sammansättningar som *góðbúi*, storman, *góðvinur, góðhestur, góðár* m. fl., nyno. dialekters *godbarn, godbonde, goddotter* m. fl.

I fall 20) får Gering (a. a. § 114, a. 2) jämna kortversen, som han läser som

lengi sofnud vask,

till en AB-vers (–́ × | –́ | × –́), således trefotad.

Jag ser i denna vers, som jag med handskriften läser

lengi ek sofnuð vas,

även en utvidgad *D*-vers med upplösning av första sänkningen, liksom i nyss behandlade fall 10), och med biton på andra sänkningens sista stavelse (jfr Gering, a. a. § 102, 1) a. 5, samt 3); schema: –́ ⏑ × | –́ × ×̀, således tvåfotat. — [Läser man (liksom i första kortversen *lengi svafk*):

lengi sofnuð vask,

får versen uppfattas efter sistanförda ställe hos Gering.]

På alldeles samma sätt uppfattar jag i fall 23) jämna kortversen

hvers þú á leitum est,

däri Gering (a. a. § 102, a. 8) med bibehållande av handskriftens av mig strukna *eþa* och med uteslutning av *þú*, ser en BB-vers med upplösning av ingångssänkningen, enligt schema ⏑ × –́ | × –́ | × –́, således trefotat, varvid *est* onödigtvis får huvudton.

I fall 22) uppfattar Gering, a. a. § 115, a. 1,

hvaðan þú fǫr gørðir

på samma sätt som fall 12), men med upplösning af första höjningen. Således skulle *gørðir* bilda tredje foten. Jag för min del anser, att *gørðir* här blott bör ha biton och ser i den tvåfotade versraden samma typ som i 5), 12), i första foten lik den förra, i senare foten lik den senare. *Fǫr gørðir* är blott en omskrivning för samma begrepp som *fór* i föregående parallellvers (jfr under avdeln. III) och därför bör *gørðir* givet blott ha biton.

Återstår nu att behandla fallet 1), som förbigåtts av Gering. Detta fall är i hög grad märkligt. Det bildar ett undantag från alla de nu behandlade 22 fallen, men ett undantag som verkligen kan sägas bekräfta regeln.

De båda parallellverserna i den anaforiska halvstrofen lyda här:

Sótta'k fremð,
Sótta'k fund konungs.

Det är tydligt, att den jämna versraden måste uppfattas som trefotad, enligt schemat –́ × | –́ | –̀ × (AC-vers; se Ge-

ring, a. a. § 115, 1 a. 2, jfr Möbius, Háttatal I: 70, Sievers, Beitr. VI: 374), en i den poetiska Eddan ganska vanlig verstyp. Ordet *konungs* måste här ovilkorligen ha huvudton. Versen kan ej uppfattas såsom de här straxt förut behandlade, där . . *dags synir*, . . *fé ærnu*, . . *góð kona* av mig hänförts under schemat: . . | –́ ⏑̲́ ×. Det är visserligen sannt, att, såsom förut (s. 35) nämnts, med det här föreliggande analoga fall finnas, som måste uppfattas som tvåfotade, såsom det, a. st., intagna exemplet

fóru i faðm móður,

och andra liknande fall i málaháttr. Här är emellertid *konungs* ett allt för viktigt ord för att kunna ha blott biton. Det korresponderar med *jarl* i långversen, som har huvudton och bär allitterationen.

Hur skall då detta undantag förklaras? Jo, Snorre Sturleson har här tydligen begått ett misstag vid efterbildningen av den anaforiska halvstrofen i de honom föreliggande gamla källorna.

Snorres teoretiska vetande om den fornnordiska versens uppdelning i fötter har troligen varit minimalt. I kommentaren till Háttatal nämnes intet därom. De så viktiga lagarna om sista fotens rytmiska beskaffenhet i dróttkvættversen och ljóðahátt-långversen äro, som bekant, helt nya upptäckter (Jessens och Bugges). Det synes gott kunna antagas, att Snorre trott, att *konungs* här var ett lika riktigt versslut som *kona*, *synir* i de förut behandlade fallen, och icke förstått, att de senare hade blott biton — en insikt som ju i fråga om det första ordet undgått t. o. m. en metriker av Gerings rang.

Vi kunna då med frånseende från fall 1) säga, att i det allra närmaste hälften eller i 10 av 22 fall äro de båda kortverserna rytmiskt alldeles lika byggda, medan de i de övriga 12 fallen så till vida äro lika byggda som de båda ha två fötter, medan den jämna versen dock har ett eller två led mer än den udda och dessutom har biton i andra foten. Man måste här tänka sig, att överensstämmelsen med hänsyn till antalet höjningar verkat så,

att de båda versraderna kunnat uppfattas som i huvudsak rytmiskt likvärdiga, parallella.

Den latitud i fråga om den rytmiska parallellismen, som härmed uppvisats, har en intressant motsvarighet i fråga om innehållets parallellism.

Även här träffa vi nämligen dels fall av fullständig identitet, dels andra fall, av trängre eller vidare parallellism.

Det förra förhållandet kan sägas ega rum i fallen 20), 22), 23). Där finna vi vid sidan av varandra uttrycken: sov och var insomnad, for och (gjorde =) företog en färd, letar och är (stadd) på letning. Identiska eller mycket nära identiska äro ock kortverserna: fallen 8) 10), där uttrycken *vinda* — *vefa*, hos Gering, Vollst. Wb., översatta med flechten — zusammenflechten, äro sammanställda, likaså färd — farvägar. I många andra fall eger god parallellism rum, såsom då sand och sjö 2), asa- och alf-ättlingar 5), asar och alfer 16), asar och asynjor 7), 15), kväda och kunna en dikt 13), fara bort och komma fram 14), bokrunor och bärgrunor 17), flyga och fara (jfr svenska ordspråket: flyger och far) 18), under och över 19), Gróa och god kvinna (båda = modern) 21) sammanställas. Då fä och fränder 3), fränder och rikedomar 12) sammanställas, ligger parallellismen däri, att båda dessa föremål 'egas' av en människa såsom hans bästa goda; i sammanställningen fara och fresta 4) ligger tanken på att pröva det nya såsom det gemensamma; dagen och dagens söner (ljusalferna) 6) sammanställas som fader och barn; 'råda' och rista runor 9) kan väl sammanställas; den första och den mycket nyttiga (galdern) 11) sammanställas som i ordspråket 'först och främst'. Slutligen ha vi Snorres sammanställning av hans 'sökande' efter ära och möte med kungen, i vilken sammanställning han målar sin själs trängtan efter konungahovets glans och ära, vilken längtans uppfyllelse skulle kosta honom hans liv och fäderneslandet dess frihet.

Liksom den formella, rytmiska parallellismen med-

giver en viss variation, blott denna icke bryter det versparet sammanhållande bandet tvåfotigheten, så visar ock innehållets parallellism en rätt vidsträckt latitud men en gräns som ej får överskridas finnes ock här: de sammanställda begreppen måste sammanhållas genom deras uppgående i en gemensam kategori eller därigenom att de kunna ses från en gemensam synpunkt.

Det kan anmärkas, att rytmens och innehållets parallellism ej behöva fullt täcka varandra. Sålunda ha versraderna

lengi ek svaf,
lengi ek sofnuð vaṣ

full innehållets identitet men ej rytmens, och tvärtom raderna

þær of réð,
þær of reist.

Rörande långversernas ovan (s. 30) angivna trefotighet böra några anmärkningar göras.

I de flesta fall är denna påtaglig, nämligen för dem, som ej med Heusler och några hans efterföljare anse långversen vara tvåfotad. — Om Heuslers uppfattning av de anaforiska halvstroferna se i det följande.

Endast några fall behöva diskuteras, nämligen 8), 15), 17).

I fall 8): ***þ**ær of **s**etr allar **s**aman*

ser Gering, a. a. § 151, en CB2-vers (svällvers) enligt schema × × ⏊́ | ⏊́ | × ⏑́‿× ; *þær of* skulle således vara obetonade ('zwei nicht verschleifbare silben in der eingangssenkung'). Detta kan ej vara riktigt. I den lika begynnande långversen i fall 9): *þær of hugði Hroptr* låter han *þær* bära huvudton, liksom överallt eljest långversens begynnelseord i de anaforiska halvstroferna (ehuru han, eget nog, aldrig — utom i sådana särskilda fall som 20) 21) — påpekar, att de bära allitteration!) — Om man då ock måste erkänna huvudton ligga på *þær* i fall 8), skulle enligt Gerings visserligen i och för sig naturliga upp-

fattning av *allar* som bärande huvudton fyra stavelser med huvudton förekomma i långversen. Att sådana långverser verkligen finnas skall i det följande utförligt visas. Men en fyrfotad långvers bör efter min mening icke antagas i dessa anaforiska halvstrofer, där kortverserna äro tvåfotade. Jag uppfattar därför versraden enligt schemat: –́ × | –́ –̀ × | ◡́ ×, AE2-vers (Gering, a. a. § 174), d. v. s. *allar* får enligt mig biton i st. f. huvudton.

Att *allar* här, ehuru det enda nominet, får biton (och saknar allitteration) måste bero därpå, att det begreppsenligt ansluter sig till det föregående pronomen *þær*, som genom anaforen får så stark retorisk betoning, att det får huvudton framför *allar*. Man har sagt: *déssa* — | *déssa* — *déssa* . . *àlla*, ej *dessa* . . *álla*. Ordet *allar* behöver ej heller ha starkare logisk betoning, ty det kan anses redan ligga impliciti i de föregående *dessa*. Det är här, som Wenck, a. a. § 18, 4, yttrar sig om ordet i ställning som saknande huvudton efter sitt substantiv, 'ein wenig bedeutsames adjektiv'. Jfr här förut s. 36. Även efter Gerings uppfattning av versraden är den ju påfallande därigenom, att det enda nominet ej deltager i allitterationen.

Befinnes nu framställda uppfattning av denna versrad för vågad, så synes det ej vara annan utväg att tillgripa än att antaga, att undantagsvis anaforiska halvstrofer funnits med tvåfotade kortverser och fyrfotad långvers (jfr under fall 24) — ty Gerings uppfattning synes mig vida mindre antaglig än denna (jfr vad som längre fram säges om Heuslers uppfattning av anaforiska halvstrofer).

I fall 15) ***H**eil ǫll **g**innheilug **g**oð*
är det likaledes uppfattningen av adjektivet *all*'s metriska ställning, som behöver diskuteras. Till vad som sagts å s. 24 må här följande läggas. Att icke *ǫll* här får ha huvudton och versraden icke får, såsom då skulle bli nödvändigt, uppfattas som fyrfotad skall vid behandlingen av dessa slags långverser här längre fram (avdeln. IV) göras troligt (med stöd av allitterationens plats å de två sista betonade stavelserna).

Om då versen icke får uppfattas som fyrfotad, måste ett av de tre sammanhöriga nomina sakna huvudton och ehuru det först stående, är det tydligen *ǫll*, som bör göra det. Då efter anropande av *æsir* och *ásynjur* som en sammanfattning *ginnheilug goð* följer, ligger däri ju redan angivet, att det är fråga om *alla*; detta ord kräver därför ej huvudton här. Det kommer då ock att sakna allitteration. Här kan jämföras ett fall i fornyrðislag som

Guðrh. 25: 3: *fjǫlð alls fear,*

varom Wenck, a. a. § 18, 4, e) *a* yttrar: 'Die auffällige stellung der alliteration . ., die dem im § 8 festgestellen widerspricht, darf nicht ohne weiteres als felerhaft bezeichnet werden . . der logische nachdrück . . liegt . . wol auf dem zweiten subst. Es ist daher nicht ausgeschlossen, dass die ausnahme von der regel dem besonderen einfluss des sinnesaccents zuzuschreiben ist'. I detta fall saknar ju *allr* ock huvudton; men det har tydligen biton (då andra foten har formen ⏑̀ ×). Så är väl ock förhållandet i

Vǫl. 48: 3: *gnyr allr jǫtunheimr,*

om denna versrad med Wenck, a. a. § 20, 3), skall uppfattas som en A-vers ('Der dadurch hervorgerufene alliterationsfehler ist nicht so schwer, weil der sinnesaccent auf dem subst. liegt', a. st.). Jfr Pipping, Bidrag till Eddametriken s. 57, där denna vers rytmiceras 13 (d. v. s. med huvudton på första och tredje stavelsen).

Ett annat fall, och detta i ljóðaháttr, då *allr*, ehuru stående framför sitt substantiv, är obetonat och saknar allitteration antages av Gering, a. a. § 93, föreligga i

Lokas. 37: 2: *allra baldriða*

(sista ordet så av Gering emenderat av *ball-*). Denna versrad rytmiceras av Gering sålunda: × × –́ | ⏑̀ ×, d. v. s. som en C2-vers med dubbel ingångssänkning (a. a. § 93). [Denna vers synes dock möjligen kunna uppfattas så: –́ × | –́ | ⏑̀ × — jfr Gering, § 115: 1) —, då ju i svällverser den jämna versradens andra höjning kan ensam bära

allitteration]. — Eljest finnas ju åtskilliga exempel från ljóðahátt-långverser på att *allr*, ehuru stående omedelbart framför sitt substantiv, saknar allitteration; men där är det dock betonat. Se hos Hildebrand, ZfDPhil. Erg. B. s. 115; jfr Sievers Altg. Metr. I: § 57: 3. — Möjligt är ju, att *ǫll* i fall 17) har biton, såsom i nyss anförda fall i Guðrh. och i

Atlak. 13: 5: *hrístisk ǫll Húnmǫrk.*

Den skulle då uppfattas enligt ett rytmiskt schema: –́ –̀ | –́ –̀ × | –́, d. v. s. som en AE1-vers (Gering, § 173) med biton på första sänkningen. Gering har visserligen intet fullt motsvarande fall, men ett sådant kan dock gott här antagas. Det finnes nämligen intet skäl, varför inte en AE-vers kunde ha biton även i första sänkningen lika väl som enstaka exempel finnas på andra svällverser med två bitoner, t. ex. i en AA-vers med biton på både första och andra sänkningen enligt Gering (§ 113):

Fjǫlsv. 6: 5: *Fjǫlkaldr hét minn faðir*

eller en BB-vers som

Fjǫlsv. 11: 3: *ok ørlǫg ósvinns apa.*

(Gering, § 140 antar här blott biton i andra sänkningen . . men *ørlǫg* har enligt Gering, a. a., på de ställen i ljóðahátt-dikter, där det eljest förekommer, alltid biton på slutstavelsen och bör och kan ha det på de ställen i fornyrðislag-dikter, där det står.)

I fall 17):

**þat *eru allar ǫlrúnar,*

så av mig läst för handskriftens *ok allar ǫlrúnar*, kan ock med denna emendation versradens fyrfotighet ifrågasättas. Om man nämligen med Gering rytmicerar slutet sålunda: –́ | –́ × — hela versen blir enligt honom en 'dreihebig' långvers: × –́ | × –́ | –́ × (Ljóðah. § 160) — så finge man ju efter min läsning fyra betonade stavelser i versen. Detta tror jag ej är riktigt. Jag rytmicerar *ǫlrúnar* så,

att det blott får e n huvudton, nämligen sålunda: –́ –̀ ×. Versraden får sålunda i enlighet med min regel blott tre fötter. Här föreligger en fråga av stor principiel betydelse, som bör, såsom varande av vikt för vårt huvudämne, enligt vad framdeles skall visa sig, här utförligare avhandlas.

Enligt B u g g e s lag får långversen i ljóðaháttr ej sluta på ett ord av formen –́ ×; av enkla ord äro endast formerna ⏑́ × och –́ tillåtna. 'Meget sjælden hviler sidste hovedtone på tredje stavelse fra enden og næst sidste stavelse kan da være lang eller kort'. (Beretn. om forhandl. på det første nord. fil. møde, Khvn 1879, s. 143), d. v. s. versslutet kan vara –́ ⏓ ⏓ eller som S i e v e r s, Proben ein. metr. Herstellung d. Eddalieder, 1885, närmare bestämt denna sista form av versslutet genom vederbörligt utmärkande av biton: –́ ⏑̀ ×. Som exempel på detta sista fall anföras av S i e v e r s *lognfara, meinstafi, Hlórriða* m. fl. (alla ur Lokas.; Proben). (Det ex. på –́ –̀ ×, som finnes i Lokas: *bekkskrautuðr* anföres ej, utan ordet omflyttas in i versen.) Emellertid överger S i e v e r s Altg. Metr. I § 57, 5, efter att i § 57, 4 ha anfört B u g g e s regler och som exempel på versslutet –́ ⏑̀ × och –́ –̀ × ha anfört *þjóðlaðar* och *hvívetna*, vid redogörelsen för de enskilda formerna av långversen dessa regler så tillvida, att han uppgiver ord av nu anförda slag ha två huvudtoner, således –́ ⏑́ ×, och –́ –́ ×. På liknande sätt: *ofanverða* (⏑́ × –́ ×) o. s. v. Likaså gör G e r i n g, Ljóð. § 119 — som t. o. m. uppgiver, att B u g g e s lag lyder så! — med undantag av några få fall som *varnaþi, óþola, Sigfǫþur* (§ 171, 172), här tydligen emedan versen eljest skulle bli 'vierhebig' (fyrfotad). Likaså S i j m o n s, Einleitung s. CCXLII.

I Altg. Metr. II: 43 framställer S i e v e r s likaså B u g g e s lag riktigt med samma ex. som i I på versslutet –́ ⏑̀ ×, men vid redogörelsen för långversens former räknas ord som *lognfara, trémǫnnum,* o. s. v. som 'zweihebig'. — Sist a. a. § 46: 4 kallas emellertid sådana versslut åter för 'dreisilbige Füsse der Form –́ –̀ ×'. H o l t z m a n n,

Altisl. Lesebuch II: § 35, har: 'ein dreisilbiges Wort von der Form –́ =̀ × oder –́ × –̀'.

Jag inser icke, huru man kan vara berättigad till ändring av Bugges lag ifråga om versslutet –́ –̀ ×. Ty om ett enkelt ord av formen –́ × icke är tillåtet såsom långversslut, huru skulle det då kunna bli det, om det är senare sammansättningsled med huvudton? Sievers, Altg. Metr. II: § 46: 4, menar, att här 'eine betönte Silbe die Mittelsilbe offenbar in ihrer Quantität herabdrückt' — men en sådan förkortning skulle väl just bero på att denna mellanstavelse blott hade biton.

Skulle icke versslutet –́ –̀ × möjligen kunna förklaras så, att detta ursprungligen ansetts kunna rytmiskt något så när motsvara — och sålunda i undantagsfall ersätta — ett versslut som | –́ | ⏑́ ×, som ej är ovanligt (i AC2-verser; Gering § 155—158, en del av exemplen). En versrad som

hlær at hvívetna

har då kunnat motsvara en versrad som

Grimn. 19: 6: *Óðinn æ lifir*

(–́ × | –́ | ⏑́ ×). En lång stavelse med biton får ersätta en kort stavelse med huvudton. — Senare har detta versslut –́ –̀ × utan vidare kunnat användas till växling med de vanliga verssluten –́ och ⏑́ ×, med vilka det har enfotigheten gemensam.

Versslut som *þjóðlaðar* åter kunna naturligtvis, där versen så kräver, antagas ha formen –́ | ⏑́ ×. Likaså kunna naturligtvis fall som *virgilná, kostalauss*, vilka även förekomma som versslut (= trestavigt ord av form: –́ × –̀ eller: –́ × –́), antas ha huvudton på sista stavelsen.

Det torde vara begäret att få långversen trefotad, som framkallat denna från Bugges avvikande uppfattning av versslutet i fråga. Men då det i alla fall är obestridligt, att tvåfotade långverser finnas i ljóðaháttr — se Sievers, Altg. Metr. I: § 57: 28; II: § 44: 2, på vilket sista ställe de angivas utgöra 2 %, 'die man . . . als zwei-

hebig bezeichnen muss' —, så kan deras antal väl ökas med sådana av nu anfört slag. Ja, det synes sannolikare, att de utgjort ett avsevärt antal, än att de varit ett ringa fåtal — då de nu funnits. — Gering, Ljóðah. §§ 181, 182, finner det visserligen 'zweifelhaft, ob man befugt ist, zweihebige Verse als erlaubt zu bezeichnen', men av de fall, han ej kan bortförklara, tala dock åtskilliga givet för att sådana verser funnits. (Jfr Heusler, a. a. s. 124). Jag skall framdraga ett enda exempel: Vem kan betvivla äktheten av en halvstrof som denna ur Hákonarmál:

Hans aldar
æ mun vesa
at góðu getit?

Handskrifterna ha inga varianter. Överensstämmelsen med det prosaiska uttrycket i 'Åtskilliga ant. till VGL.' (Schlyters utg. s. 303): *ær hans e. giættit. at godþo* gör det sannolikt, att ett på sistnämnda sätt lydande nordiskt ordspråk funnits, som för versens behov ändrats så som skett i Hák. Varje försök att här insätta ett ord för att få långversen trefotad skulle verka i hög grad stötande och ovillkorligen misslyckas. Icke ens Gering gör något försök därtill här eller i ett antal andra tvåfotade långverser. — I nyssnämnda dikt finnes ännu en tydligen tvåfotad långvers: *til hallar hinig.*

I och för sig är det väl icke orimligare, att 'långversen' kunnat vara antingen en normalvers eller en svällvers, än att så är förhållandet med kortverserna. Det karakteristiska för den förra har, efter min mening, ursprungligen blott varit, att den allittererar för sig själv. Tvåfotade 'vollzeilen' finnas i ags. i ljóðaháttliknande strofbildningar; se Rieger, ZfDPh. 7: 3, Sievers Altg. Metr. I: § 98.

Först småningom torde den tendensen ha trängt fram, att långversen skulle vara längre än kortverserna eller en av dem, liksom först småningom det trängt igenom, att den jämna kortversen borde vara längre än den udda. Verser som

lítilla sanda
lítilla sæva

och andra (se fallen 5, 8, 9, 13, 16, 17, 18, 19) visa ju, att detta, såsom också är välbekant, ej är fast regel.

Då, såsom längre fram skall visas, fyrfotade långverser måste antagas ha funnits (mot Gerings bestridande), och det onekligen vanligaste och därför normala förhållandet — trefotade långverser — sålunda kunnat överskridas, så har detta ock kunnat underskridas. Se vidare under avdelning V.

Jag kan på grund av det sagda i viss mån instämma i Neckels ord (se hans Beiträge zur Eddaforschung . ., Dortmund 1908, s. 486, n. 2): 'Es steht zu hoffen, dass man die zweihebigkeit eines tages wenigstens nicht mehr als ein *σκάνδαλον* und eine *μωρία* hinstellen wird'!

Jag anser sålunda, att i de ifrågavarande förut påpekade fallen versslutet, såsom Bugge sagt, är –́ –̀ × och ej –́ –́ ×. Jfr under avdelning III.

Sådan form har alltså *ǫlrúnar* och denna långvers blir, i överensstämmelse med förut framställd lag, trefotad, ej fyrfotad. Man vinner härigenom också, att *ǫlrúnar* uppfattas på samma sätt som kortversernas slutord: *bókrúnar, bjargrúnar*. Gering, Ljóðah. § 66 och 119, a. 5, uppfattar nämligen dessa som betonade sålunda: –́ –̀ ×. Det synes då föga rimligt att med Gering antaga, att det alldeles lika versslutet i den sammanhöriga anaforiska och delvis parallella långversen skulle uppfattas på annat sätt. Det kan för övrigt anmärkas, att i en mängd fall dylika ord stående i slutet av kortverser och även inuti dylika ävensom inuti långverser av Gering uppfattas betonade som –́ ⏑̀ ×. Se Ljóðah. § 40—44, 47, 66, 2 [innehållande just ett antal med *rúnar* sammansatta trestaviga ord ur Sigdr.!], 67, 3, 101—103, 173—180. Jfr vidare under fall 24) i det följande.

Allitterationsförhållandena i dessa anaforiska halvstrofer kräva en särskild undersökning.

Här föreligger i regeln som vi sett följande allitterationsschema:

a — b
a — b
a — c — c.

Mellan de båda allitterationssystemen *a* och *b* råder intet fast förhållande i fråga om var huvudallitterationen, eller den som drabbar de i regeln starkast betonade orden, är förlagd. Se vi på två exempel ur Hávamál, fallen 3) och 13) finna vi att de uppvisa motsatta förhållanden. I 3) är det det i regeln svagare betonade verbet som framför substantivet uppbär den alla tre versraderna sammanbindande allitterationen. I 13) åter är det det i regeln starkast betonade nominet, som så gör. Det första torde böra anses alltid vara huvudallitterationssystemet såsom sammanbindande alla tre versraderna och såsom drabbande de ord, som genom anaforen få för tillfället den starkaste betoningen.

I några av de ovan behandlade 23 fallen av anaforiska halvstrofer synas emellertid i stället för nyssnämnda schema med tre allitterationssystem i halvstrofen endast två allitterationssystem förekomma, nämligen dels ett som följande:

a — a
a — a
a — b — b

dels ett som detta:

a — b
a — b
a — a — a

Se fallen 4) samt 13), 20), 22).

Det torde vara nödigt att utförligare orda om dessa fall (jfr vad som anförts s. 22).

Vid en jämförelse med alla de övriga fallen kunde det, teoretiskt sett, ligga närmast att antaga, att i dessa

fyra fall också tre allitterationssystem förefunnes, ehuru två av dem hava samma ljudstavar. Denna uppfattning synes få stöd av en jämförelse med fall utom de anaforiska halvstroferna, då likartad hopning av samma ljudstavar i en strof finnes.

Att förra och senare halvstroferna ej kunna vara förbundna med varandra medelst allitteration är väl att anse som ett axiom (jfr emellertid längre fram i denna avd.) Då man icke desto mindre i fall som

Háv. 44: 3—5: *ok vildu af hǫnum* ***g****ott* ***g****eta,*
*ge**ð**i skaltu við þann blanda*
ok ***g****jǫfum skipta,*

eller Vafþr. 3—5: *enn* ***N****ótt vas* ***N****ǫrvi borin;*
n*ý ok* ***n****ið*
skópu ***n****ýt regin*

finner första halvstrofens långvers och andra halvstrofens kortverser ha samma ljudstavar, så är det uppenbart, att här två skilda allitterationssystem måste antagas, fastän de begagna samma ljudstavar.

På liknande sätt då i

Háv. 115: 5—7: ***a****nnars konu*
teygðu ***a****ldregi*
ey*rarúnu* ***a****t,*

(likaså 8: 4—6, 9: 4—6, 93: 1—3, 107: 4—6, 117: 5—7, 118: 1—3 m. fl. fall) och

Háv. 92: 1—3: ***F****agrt skal mæla*
ok ***f****é bjóða*
sá's vill ***f****ljóðs ǫst* ***f****á,*

liksom i Háv. 22: 4—6, 96: 4—6, 150: 1—3, 152: 1—3 [1], och många flere fall, av vilka kan förtjäna särskilt anföras

[1] Enligt Magnus Olsens lyckliga emendation, AfNF. 23: 190.

Sól. 72: *Menn sá ek þá,*
es móður hǫfðu
*látit **m**at í **m**unn;*
***h**vílur þeirra*
*vǫru á **h**imingeislum*
***h**afðar **h**agliga,*

där båda halvstroferna hava samma slags allitteration som de både föregående fallen, samt

Haraldsk. 24: 4—6: *logǫndum **h**úfum*
***h**afask unð linda,*
***h**ældræpir **h**alir,*

där långversen har lika allitterationssystem som ett av kortversernas i samma halvstrof, ha långverserna tydligen sitt eget allitterationssystem, oaktat deras ljudstavar äro i första fallet vokaler, liksom kortversernas, och i senare fallen samma konsonanter (***h***) som kortversernas i samma halvstrof.

På samma sätt böra nu också säkerligen i fallen 13), 20), 22), långversens två sista stavelser anses tillhöra ett särskilt allitterationssystem och dess första ljudstav tillhöra ett annat dylikt eller det samma som kortversernas första ljudstav tillhör, oaktat alla dessa fem ljudstavar äro de samma och de sålunda se ut att bilda ett enda allitterationssystem.

Sålunda höra till två olika allitterationssystem de tre *l* i en långvers som

*lǫng eru **l**ýða **l**æ.*

Vad åter beträffar fallet 4), där kortverserna ha fyra lika ljudstavar, så kunde det nu tyckas som om ett liknande förhållande också där borde antagas, eller att det förra och det senare paret ljudstavar, ehuru identiska (***f***), teoretiskt representerande två särskilda allitterationssystem. Emellertid är förhållandet i detta fall mera invecklat, i det att det kan ifrågasättas, om icke ett allitterationssystem bestående av *fyra lika ljudstavar* verkligen funnits i kortverspar.

Denna fråga är av den omfattande natur — dess bedömande kräver en ingående granskning av den herskande germanska allitterationsläran —, att den icke kan upptagas till behandling i detta sammanhang, utan den får sparas till en särskild undersökning. Det är så mycket mindre nödigt att här i detta sammanhang ingå på den samma, som även om, såsom jag håller före, det kan visas, att ett dylikt likartat, fyrdubbelt allitterationssystem funnits på samgermansk och fortlevat på nordisk botten — jag anser nämligen, att ursprungligen alla fyra höjningarna naturenligt burit allitteration [a — a | a — a; a — b | a — b; o. s. v.], vid sidan varav tidigt, redan samgermanskt, praktiskt lättare allitterationsformer uppstått [: a — a | a — x[1]; a — x | a — x; a — x | a — a; o. s. v.][2] —, det därmed ingalunda är avgjort, att detta föreligger i fall 4). I detta särskilda fall ligger det ju, som sagt, alltid närmast att med hänsyn till alla de övriga 22 fallen antaga, att två allitterationssystem med tillfälligtvis lika par ljudstavar (*f* och *f*) föreligga, även om i andra fall utanför de anaforiska kortverserna verkligen e t t allitterationssystem om f y r a l i k a l j u d s t a v a r finnes. Jämför vad som sagts å s. 50 och säges å s. 72 i det följande. — Här må blott nämnas, att, om man här i fall 4) vill antaga e t t sådant allitterationssystem, det då också finge antagas, att detta här fått ersätta de eljest i dessa anaforiska kortverser förekommande två allitterationssystemen med olika

---

[1] Utmärker höjningsstavelse, som ej bär allitteration. Ifrågavarande fall av allitteration har efter min mening blivit det allmännaste bl. a. därför, att det, vid förenkling av den fyrdubbla allitterationen, låg närmast till hands att släppa den sista ljudstaven. Närmast låg sedan att vid ytterligare förenkling släppa den sista ljudstaven i v a r d e r a kortversen.

[2] I samband härmed kan redan nu nämnas, att jag anser S n o r r e s lära om *hǫfuðstafr* och *stuðlar* vara en misslyckad konstruktion, föranledd av förhållandena i dróttkvætt. Någon 'Hauptstabsgesetz' i nu gällande mening har aldrig existerat (obs. bl. a. däremot just allitterationssystemet a — i ljóðaháttr!).

a —

a —

par ljudstavar. Överensstämmelse mellan fall 4) och de övriga 22 fallen funnes då i alla händelser så till vida, att alla fyra höjningarna i kortversparen bära allitteration.

Jag skall straxt i det följande, delvis som förarbete till nyssnämnda mer omfattande undersökning om den germanska allitterationens historia, framlägga några jämförelser mellan dessa anaforiska halvstrofer och de vanliga ljóðahátthalvstroferna med hänsyn till de för de förra nu uppvisade egendomligheterna i fråga om allitterationen, en framställning som ju här har sitt särskilda berättigande, då de anaforiska halvstrofernas ställning inom den nordiska versläran därigenom får sin belysning.

Först skall emellertid ett sista fall av anaforiska halvstrofer, som bland dem intager en särställning, bli föremål för granskning.

I 'Den islandske lægebog Codex Arnamagnæanus 434 a, 12:mo', som är utgiven av K. Kålund i D. Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Skrifter (6 Række, hist. og filos. Afd. VI,4, s. 368) förekommer följande stycke, som efter min förmodan — Kålund har ingen mening därom — utgör en fragmentarisk ljóðaháttstrof, som slutar med en anaforisk halvstrof:

Ast drep ec hendi,
— — — — —
— — — — — —
*lyk ec fe *sakir,*
*lyk ec fior *sakir,*
lyk ec enu mestu manna sakir

Jag har här återgivit handskriftens lydelse så när som på att jag med Kålund rättat det i andra och tredje versraderna från slutet stående *sækir* till *sakir* (efter sista versraden), varjämte jag lemnat plats för två versrader — där i handskriften ingen lucka finnes —, nämligen för den jämna kortversen samt långversen i första halvstrofen, vilka enligt min förmodan vid avskrivningen eller i traditionen utfallit. Jag förmodar alltså, att här en ljóðahátt-

strof funnits i huvudsak lika beskaffad som t. ex. den till fallet 5) i det föregående hörande strof, vars senare halvstrof är anaforisk. — Omedelbart före orden *Ast* . . . går en besvärjelseformel i en åttaradig fornyrðislag-strof, som tydligen icke har något samband med det närmast följande. Denna strof har nämligen följande lydelse (återgiven med normaliserad rättskrivning):

Fjón þvær ek af mér
fjánda minna,
rán ok reiði
ríkra manna,
svá at þeir glaðliga
mér gangi á móti
ok (h)læandi
mik augum líti.

Närmast före dem gå dessa ord: *Þvo þik i vatnni* III *sinnum ok les pater noster i millum ok kved þetta* III *tima:*

Omedelbart efter orden . . . *manna sakir* ovan följer ett stycke, som tydligen (också efter Kålund) först bildar en halvstrof i fornyrðislag, så lydande (normaliserad):

Guð líti mér
ok góðir menn!
Sjái hverr á mik
sælðaraugum!

Hit för ock Kalund det närmast följande:

ægishjálm es ek berr
í millum brúna,

Vad därefter följer: *Þo *vo tignar manna aull se mier veraulld *þion at vinum* förmodar han även ha varit i strofform, men det är 'uforståeligt' och osäkert.

Hela stycket avslutas med orden: *Haf vatnit millum gaupnna þier.*

Kålund har säkerligen rätt i att dessa stycken i fornyrðislag, den oförståeliga raden medräknad, utgöra två 'besværgelser, alle til afvendelse af hövdingevrede'.

De böra ses i sammanhang med ett föregående stycke: *Ef þu villt fordazt haufdingia reiði*, o. s. v.[1].

Då Kålund även som en tredje av dessa besvärjelseformer räknar här förut återgivna stycke (*Ast . . . sakir*), så tror jag icke, att detta är rätt. Innehållet av detta stycke är nämligen, efter min uppfattning därav, av en helt annan art än det föregående och det efterföljande stycket. Jag tolkar den fragmentariska strofen så: Jag stöter bort kärlek (eller . tillintetgör . .) . . . Jag avgör pänningefrågor, jag avgör livsfrågor, jag avgör de viktigaste mänskliga angelägenheter. — I uttrycket *ást drep ek hendi* ser jag en kontamination av två konstruktioner: *við ást drep ek hendi* och *ást drep ek*. — Detta förmodar jag vara yttrat av en över sin — genom trolldom förvärvade — övernaturliga kraft stolt människa. Det är då, som sagt, ett annat innehåll häri än i de båda besvärjelseformlerna.

Jag förmodar, att detta ställe kommit att bli medtaget här i anledning av uttrycket *mestu manna sakir*, som sammanställts med uttrycken *ríkra manna* och *tignar manna* i de båda besvärjelseformulären, medan det i verkligheten haft annan betydelse, såsom synes av översättningen här förut.

Som vi se, har den anaforiska halvstrofen här använts i ett fall, då en hög stämning skolat uttryckas.

---

[1] Av detta ställe synes ett intressant bidrag till trollrunornas historia kunna hämtas. Jag gissar, att trollrunan *œgishjalmr* tillkommit på följande sätt. I bildlig mening har man, som bekant, kunnat säga: *bera œgishjalm í augum* (Fritzner), förmodligen om en man med skarp, skräckinjagande blick; i analogi därmed har man då också sagt, såsom här: *b. œ. í míllun brúna* om den som hotfullt rynkar pannan. Detta uttryck har sen missförståtts och uppfattats rent materiellt. Man har tänkt sig en man, med ett märke i pannan, som kunnat liknas vid en *œgishjalmr*. Att detta varit ett runmärke slöt man därav, att det fanns ett slags runor, som kallades *hjalmrunir* (omtalade hos Liljegren, Run-Lära s. 54 och avbildade tab. II dst). Och så gjorde man ett runtecken, som kallades œgishjalmr. Att detta, såsom synes i Isl. Lægeb., var sammansatt av fyra i kors ställda runtecken för ᛉ — således ett slags potentierat ᛉ — beror kanske därpå, att det skulle användas mot män.

Den anaforiska halvstrof, vi här påträffat, avviker på ett högst anmärkningsvärt sätt från de här förut behandlade 23 fallen. Detta är orsaken, varför den här upptages för sig efter dessa. Med utmärkta allitterationer och normaliserad skrift ser den så ut:

24) ***L**ýk ek **f**é-**S**akir,*
*lýk ek **f**jǫr-**S**akir,*
*lýk ek enu **m**estu **m**anna-**S**akir.*

Denna anaforiska halvstrofs särskilda egendomligheter äro följande:

a) alla tre versraderna äro både anaforiska och epiforiska;

b) kortverserna äro trefotade och långversen fyrfotad i st. f. resp. tvåfotade och trefotad, såsom i de föregående 23 fallen;

c) varje versrad har tre allitterationssystem (eller del däri) i st. f. två, såsom i de föreg. 23 fallen.

a) Vad epiforen, som tillika bildar slutrim ('rührender Reim'), beträffar, så har den sin motsvarighet, visserligen icke de förut behandlade anaforiska halvstroferna, men i stället i de anaforiska, parallella långverser, som vi funnit i Háttatals strof 101, versraderna 6—7 och, som vi under avdelning IV skola finna, i ett antal därmed sammanhörande fall. Den är sålunda icke främmande för den anaforiska versen eller för diktarten ljóðaháttr. Den är för övrigt i form av 'rührender Reim' icke alldeles främmande ens för de vanliga ljóðahátt-kortverserna, i det att den föreligger i

Lokas. 54: 1—2: *einn þú værir,*
ef þú svá værir

b) Vad versradernas rytmicitet beträffar, så är det tydligt, att långversens *sakir* måste utgöra en särskild versfot, alldenstund någon versfot av formen –́ × ◡̀ × ej existerar på nordisk botten och sådant versslut ej finnes

i ljóðahátt-långversen. Därav blir följden först, att kortverserna måste uppfattas som trefotade, ej som tvåfotade, som vi förut funnit vara förhållandet i de 23 förut behandlade fallen. Man måste läsa dem efter schemat: –́ × | –́ | ⏑́ × (enl. Gering, Ljóðah. § 115, a. 2), ej efter schemat –́ × | –́ ⏑́ × (se fall 6) förut), dit de eljest kunnat föras, då *fé-sakir*, *fjǫr-sakir* såsom sammansatta ord blott behöft ha biton på andra sammansättningsledet.

I långversen måste före *sakir* orden *mestu manna* med långversens egna allitterationssystem utgöra var sin fot. Slutligen måste det anaforiska *lýk ek*, efter vad vi förut sett, vara en fot. Hade det ej varit för anaforens skull, hade dessa ord ju kunnat efter den gängse uppfattningen bilda tvåledad ingångssänkning.

Denna långvers schema blir alltså följande: –́ × ⏑ × | –́ × | –́ × | ⏑́ × .

Som vi se, iakttages här i alla fall samma skillnad mellan de anaforiska kortverserna å ena sidan och den anaforiska långversen å den andra, som i de 23 fallen, eller att den senare versraden är en fot längre än de båda förra, som äro sinsemellan lika långa.

c) Kortverser — av svällvers natur — i ljóðaháttr med tre olika allitterationssystem och sålunda alla tre höjningarna allittererande äro ju en eljest icke iakttagen egendomlighet. Principiellt kan emellertid intet anmärkas mot en sådan anordning — i parallellverser naturlig nog —, så framt man icke bestrider tillvaron av flere allitterationssystem i kortverspar, vilket på nordisk botten är omöjligt att göra (jfr därom s. 75 i det följ.). En svällvers av detta slag bör då lika väl ha kunnat finnas i en kortvers som i långversen i ljóðaháttr. — På västgermanskt område finnas ju motsvarigheter därtill.

Att åter alla fyra höjningarna i denna långvers bära allitteration är ju ock i full överensstämmelse med att alla tre höjningarna i långversen kunna allitterera.

Den fyrfotade ljóðahátt-långversen härstädes kan, praktiskt taget, uppdelas i två kortverstyper: en A1- och en F2-vers (A + F-vers). A1-versen har trestavig mellan-

sänkning, varav dock två stavelser kunna anses utgöra upplösning; jfr Gering, Ljóðah. § 5, a. 2. (Det bör ej läsas *lýk'k*, varigenom rytmen skulle försämras.) F2-versen har, som mycket ofta, upplösning av sista höjningen. — Jag har härmed ej velat uttala mig om den fyrfotade versens historiska uppkomst.

Till frågan om fyrfotade långverser i ljóðaháttr återkommer jag under avdelning V, där detta ämne utförligt avhandlas. Som bekant har Gering bestritt tillvaron av sådana verser, men förvisso med orätt.

Som förut nämnts (se s. 43), får till detta slags anaforisk-epiforiska halvstrofer föras fallet 17), om man vill uppfatta *ǫlrúnar* som tvåfotat (–́ | –́ × i st. f. –́ –̀ ×). Halvstrofens allitterationssystem bli då fyra, fördelade alldeles som ovan eller sålunda:

> ***Þ**at eru **b**ók-**r**únar,*
> ***þ**at eru **b**jarg-**r**únar,*
> ***þ**at eru **a**llar **ǫ**l-**r**únar.*

Även detta är en A- + F-vers (F1).

Huruvida anaforiska halvstrofer funnits med tvåfotade kortverser och fyrfotad långvers, synes mycket tvivelaktigt. Jfr om fallet 8) å s. 41 här förut.

I ett ljóðaháttstrof-liknande stycke i äldre Västgötalagen förekomma rader motsvarande de trefotade kortverserna i ljóðaháttr med tre ljudstavar, och där träffas även en mot långversen i ljóðaháttr svarande fyrfotad vers. Som detta stycke även består av anaforiska och parallella rader, kan det förtjäna att här till jämförelse meddelas.

ÄVGL: Forn.b. 7: 1:

> ***Þ**æn a **h**æræ ær **h**ændir,*
> ***þ**æn a **r**æf ær **r**eser,*
> ***þ**æn a **v**argh ær **v**inþær,*
> ***þ**æn a **b**iorn ær **b**etir,*
> ***þ**æn a **æ**lgh ær ***æ**ltir,*
> ***þ**æn a **o**tær ær or **a** takær.*

Jag har i näst sista raden insatt *æltir* i st. f. handskriftens *fællir*, som ej här kan vara ursprungligt, då dels denna rad ju skall hava sitt egna allitterationssystem — jämte det gemensamma —, dels det här eljest ej är tal om djurens sårande eller dödande, utan blott om dess fångande eller jagande. I ÄVGL förekommer annanstädes *ælta fæ*.

Det anaforiska *þæn a* måste här nödvändigtvis utgöra första foten och bör ej uppfattas som ingångssänkning.

Det är att märka, att av dessa rader endast två (den tredje och sjätte) ha sådant versslut, att de efter Bugges lag passa till långverser i en ljóðaháttstrof! Eget är ju nu, att raderna just äro 6, och att just den tredje och sjätte raden kan vara långvers. [I YVGL, där stadgandet återfinnes, har fjärde versraden även sådant versslut: *binder* för *betir*, säkert en nyare ändring.] Att den sista raden är fyrfotad är ju ock anmärkningsvärt. Den tredje däremot är trefotad liksom de båda föregående mot kortverser i ljóðaháttr svarande raderna, och således alla tre dessa rader lika långa, vilket avviker från förhållandet i de västnordiska anaforiska halvstroferna. — Lind uppfattar detta stycke helt annorlunda (Om rim och verslemningar i de sv. landskapslagarne, Upps. 1881, s. 81), i det han först på slutet ser vers, nämligen sista raden delad i två kortverser bildande ett verspar. Det synes mig icke kunna vara rätt att sålunda skilja de anaforiska raderna åt i prosa och vers.

Man kunde vara frestad att här i AVGL se två anaforiska halvstrofer av eget slag (förenade till en helstrof?), där kortverserna jämte det halvstrofens alla tre versrader förbindande, begynnande allitterationssystemet hade var sitt eget allitterationssystem i st. f. ännu ett eller två gemensamt.

Vi skola framdeles under avdelning IV finna verspar, men bestående av långverser, som äro alldeles så byggda, som raderna 1—2 och 4—5 ovan.

Jag anmärker till undvikande av missförstånd, att jag icke anser ett stycke som ovanstående lemna något

säkert bevis på, att ljóðaháttr funnits i fsv. som en färdigbildad och medveten konstform, och inte häller ser sådant bevis i de ljóðaháttliknande halvstrofer ur våra gamla lagar som Lind a. a. påpekat, icke ens i dem däribland, vilkas långvers slut överensstämmer med Bugges lag, t. ex.

Östg. L., Ærfþ. 17: *uir lösum han til **k**yns*
*ok **k**undra manna*
*ok **e**gh til **a**nnöþugx doms.*

UL. Ærfþ. 11: 1: *þæt barn þa **m**iolk*
(VmL. „ 12: 4) *aff **m**oþor spinæ,*
*synas a **h**orn oc **h**ar.*

Sådana exempel torde blott visa, att ansatser till ljóðahátthalvstrofsbildningar gjorts på östnordiskt område likasom förhållandet varit på västgermanskt. Jfr för ags. Sievers, Altg. Metr. I: § 98, för fhty. a. a. § 138: 4; 137. Man kan ju dock tänka sig, att på östnordisk botten utvecklingen gått några steg längre, såsom användning av blott en långvers.

Den parallella allitteration, vi gjort bekantskap med i de anaforiska halvstrofernas parallella kortverser, träffas även utanför dem i ljóðaháttstrofer.

Sålunda finnas dessa två parallella allitterationssystem i de anaforiska parallella kortverserna, vilka ej stå i anaforiska halvstrofer (behandlade i avdeln. III). Men även alldeles utanför anaforiska och parallella kortverser, i vanliga ljóðaháttkortverser, träffas dessa parallella allitterationssystem i ett stort antal fall.

Några exempel på dylik parallellallitteration i kortverser, vilka för övrigt ej till sin byggnad äro parallella, följa här.

Háv. 145: 1—2, 4—5: *Betra es **ób**edit,*
*en sé **ofb**lótit*
— — — — —
*betra es **ós**ent,*
*en sé **ofs**óit.*

Så enl. Gering, a. a. § 8: a. 2; 60: a. 3, och flst.

Vafþr. 5: 1—2: *Fór þá Óðinn*
at freista orðspeki.

Grimn. 54: 1—2: *Óðinn ek nú heiti,*
Yggr ek áðan hét.

Skirn. 3: 3—5: *hví þú einn sitr*
endlanga sali.

Lokas. 17: 1—2: *Þegi þú Iðunn,*
þik kveð ek allra kvenna

och 5 liknande fall i samma dikt (Gering, a. a. § 4, a).

Lokas. 62: 1—2: *Lifa ætlak mér*
langan aldr.

Fáfn. 2: 1—2: *Gǫfugt dýr ek heiti,*
en ek gengit hefk.

„ 4: 4—5: *Sigurðr ek heiti,*
Sigmundr hét minn faðir

och flere dylika fall med allittererande personnamn och *heiti* / *hét* (Reg. 2: 1—2; Fjǫlsv. 6: 4—5, 47: 1—2).

Sigrdr. 7: 1—2: *Ǫlrúnar skaltu kunna,*
ef þú vill annars kvæn

Fjǫlsv. 3: 4—5: *Sæmðarorða lauss*
hefir þú seggr of lifat.

„ 14: 1—2: *Gífr heitir annarr,*
en Geri annarr.

„ 21: 4—5: *Hvat af móði verðr*
þess ins mæra viðar

m. fl. fall i denna dikt (12: 1—2; 34: 4—5, och se ovan).

Sól. 7: 4—5: *í hreinu lífi*
hón skal lifa.

„ 27: 1—2: *Á guð skal heita*
til góðra hluta

och åtskilliga andra fall i denna dikt (såsom 16: 1—2; 20: 1—2; 37: 4—5; 38: 1—2; 43: 4—5; 77: 4—5).

Eiríksm. 2: 1—2: *Hvat Þrymr þar Bragi,*
sem Þúsund bifisk.

Hákm. 13: 1—2: *Ríða vit skulum*
kvað in ríkja Skǫgul.

Hugsm. 44: 1—2: *Ljótlig vǫmm,*
ef þú lasta vill.

„ 107: 1—2: *Líkama sinn*
ræki lýða synir

och åtskilliga andra fall i denna dikt (33: 1—2; 48: 4—5; 77: 4—5; 121: 4—5).

Av dessa exempel är flertalet angivet hos Gering, Ljóðah. passim, där ett antal ytterligare exempel finnas; åtskilliga äro av mig här tillagda.

Jämte dessa fall av ljóðaháttkortverser med två parallella allitterationssystem förekomma, alldeles som, efter vad här förut uppvisats, i de anaforiska halvstroferna vid sidan av fall som

Hvaðan þú fór?
Hvaðan þú fǫr gørðir?

finnes ett fall som

fjǫlð ek fór,
fjǫlð ek freistaða,

likaledes fall, som nu skola anföras, då fyra lika ljudstavar stå i ljóðahàttverspar, två och två.

Sådana fall äro följande:

Háv. 57: 1—2: *Brandr af brandi*
brenn, uns brunninn es.

(Jfr Gering, Ljóðah. § 114, a. 1, där det heter, att sådan 'doppelalliteration kommt ein paar mal vor', samt § 2,

där det i en not anmärkes, att 'die langzeile hat vier gleiche reimstäbe').

Grimn. 27: 6—7: ***Gipul** ok **Gǫpul**,*
***Gǫmul** ok **Geirvimul**,*

(Gering, a. a. § 102, 2): 'vier gleiche reimstäbe in der langzeile!').

Osäkert är Grimn. 33: 4—5: ***Dáinn** ok **Dvalinn**,*
***Duneyrr** ok **Duraþrór**,*

om vilka Gering, a. a. § 57, 4) säger: 'auffallend ist der vers . . ., da in der langzeile vier reimstabe stehen' och vilka han i Hild. Edda[2] uppfattar så som om den senare versraden vore 'vollzeile' (långvers, som eljest skulle saknas i handskr.) och en kortvers vore utfallen efter den förra.

Skirn. 2: 1—2: ***Illra** **orða***
es mér ọ́n at ykrum syni.

Gering, a. a. § 2 (s. 5, n. *) anmärker härtill blott: 'Die langzeile hat vier gleiche reimstäbe'; men i Hild. Edd.[2] (likaså i utg. 3) har han — mot alla andra utgivare — emenderat handskrifternas *ykrom* (**R**), *yðrom* (**A**) till *þínum*, genom vilken ändring enligt honom 'auch der metr. fehler[1] (4 gleiche reimstäbe) beseitigt vird'.

Skirn. 23: 1—2: *Sér þú þenna **mæki**, **mær**!*
***mjóvan**, **málfán**.*

Gering, a. a. § 26, säger, att det är 'auffallend', att denna 'langzeile vier gleiche reimstäbe enthält, was sehr selten vorkommt und als ein verstoss gegen die gesetze der alliteration betrachtet werden muss', och § 73, 2 anmärker han: 'vier gleiche reimstäbe in der langzeile!!'

I inledningen till sin Eddaöversättning säger ock Gering (s. 13), att det är 'unbedingt unstatthaft', att 'vier gleiche Stäbe in der Langzeile stehen (aa | aa); sollen alle vier Hebungen an der Allitteration teilnehmen,

[1] Nu spärrat.

so muss die erste Hebung mit der dritten und die zweite mit der vierten, oder die erste mit der vierten und die zweite mit der dritten reimen — es ist also in diesem Falle in der Langzeile doppelte Allitteration vorhanden (ab | ab oder ab | ba)'.

Något skäl till detta fördömande av de fyra lika rimstavarna anföres här ej. Men Gering följer med båda dessa meningar Riegers framställning i ZfDPh. 7, som ej tagit vederbörlig hänsyn till förhållandena på nordiskt område.

Gering har nyligen i ZfDPh. 43: 133 f. (1911) givit ännu ett starkt uttryck åt sina, som vi sett, i de senast anförda fallen i svagare eller starkare ordalag uttryckta tvivel om eller förnekande av den metriska riktigheten av ett allitterationssystem om fyra lika ljudstavar i kortverser — som han i de första exemplen blott tar ad notam —, här med särskild hänsyn till nu senast avhandlade fall.

Gering säger, att anförda verser i Skirnismál ej kunna vara riktiga, 'da vier gleiche reimstäbe in der langzeile verpönt sind' och han företar med anledning därav en ändring av detta ställe, sålunda:

Sér þú mæki mjóvan *málfán, Gerþr* [!]

I den nyss utkomna tredje utgåvan av Hildebrands Edda är denna våldsamma — och som vi skola finna alldeles obefogade — ändring beklagligen införd. — Det kan här erinras om, att första versraden på ett annat sätt ändrats av Sijmons, som inklamrar *mær* och därigenom får ett fall av allitteration a — i st. f. a — a
a — a a — a.

Det förra allitterationssystemet finnes visserligen i dikten (34: 1—2; icke ens ändrad av Gering), men bör ej här införas. (Jfr under en annan dylik ändring av Sijmons straxt i det följande s. 70.)

Vidare höra hit:

Lokas. 27: 1—2: *Veiztu ef inni ættak*
Ægis hǫllum í.

(Gering, a. a. § 114, a. 1; se under första fallet s. 62 här förut och i det följande.)

H. Hj. 17: 1—2: ***H**rímgerðr **h**eiti'k,*
***H**ati **h**ét minn faðir.*

(Gering, a. a. § 114, 5, gör samma anm. som till andra och tredje fallen ovan).

Háv. 10: 1—2,
11: 1—2; 4—5: ***B**yrði **b**etri*
***b**errat maðr[1] **b**rautu at*
— — — — — — — —
***v**egnest **v**erra*
***v**egra [hann] **v**elli at.*

Dessa två fall anser jag avgjort böra räknas hit. De erkännas dock ej av Gering, som uppfattar det första versparets jämna rad som en *B*-vers med trestavig ingångssänkning — genom att läsa *berra* för *berrat* får han de två senare stavelserna att vara 'verschleift' (a. a. § 82, 2, a. 1) —, då *berrat* skulle vara obetonat, och det senare versparets jämna rad som samma verstyp, då *vegra* skulle vara obetonat. För min del anser jag, att både *berra(t)* och *vegra* ha huvudton och således allitterera med. Jag ser i ***b**yrði* — ***b**erra(t)* och ***v**egnest* — ***v**egra* en avsiktlig sammanställning av besläktade eller lika ljudande ord, bildande ordlekar av de slag, som Sijmons upptar i Einleitung (till sin Eddautgåva), s. CCXVI—CCXVII under 1 och 2, t. ex. *snivin snjóvi, lékom léik, Skuld skildi, lǫg lǫgðu, reini reyna, Atle atalt.* Men i så fall är det nödigt att båda orden ha huvudton (jfr här förut s. 40). Jag uppfattar båda versraderna som AB-verser med upplösning av första sänkningen (jfr Gering, a. a. § 114, a. 5) — det är väl troligt, att båda verben i samma strof haft samma form av den suffixala negationen, väl då *-a* i st. f. *-at* (vilket senare för övrigt ej häller här vore omöjligt,

[1] Betyder här 'man' (pron.), ej 'en man'. Så även enligt Gerings rytmicering.

då Gering, a. st. a. 6, har åtskilliga exempel på 'zweisilbige nicht verschleifbare senkung im ersten fusse') —, således efter schemat -́ ⏑ × | -́ × | -́. (Dock bör kanske *hann* med Sijmons och Finnur Jónsson strykas i senare versparet.) — Jag tillägger, att Sievers, Altg. Metr. I, § 197, 3, II, § 46, 6, uppfattar de båda versparens andra versrad, liksom jag nu, som trefotad (således *bérrat maðr* | o. s. v.), och att redan K. Hildebrand (ZfDPh., Ergänz. B. s. 96, n. 4) i 10: 1—2 ser exempel på fyrdubbel allitteration.

Följande fall kunde ytterligare föras till fallen av kortverser med fyra lika ljudstavar.

Háv. 71: 1—2: *Haltr ríðr hrossi,*
hjǫrð rekr handarvanr

med fyra ljudstavar *h*. (Gering, a. a. § 102, a. 8, anmärker härtill: 'vier gleiche reimstäbe in der langzeile!!')

Regm. 7: 1—3: *Gjafar þú gaft,*
(hela halvstrofen *gaftattu ástgjafar,*
medtages) [*gaftattu af heilum hug.*]

Jag anser nämligen mot Gering, att den jämna versraden bör uppfattas på ett sådant sätt, att även *gjafar* i ordet *ástgjafar* kan bära allitterationen. Detta kan ske, om versraden uppfattas efter schemat -́ -̀ × | -́ | ◡̀ × eller som en A*1C2-vers (jfr Gering, § 115, 2) med biton på *-at-*, som här synes befogad med anledning av den starka motsättningen mellan de chiastiskt ställda *gaft* — *gaftattu* (medan Gering, § 102, 2), som läser *gaftat*, låter versen följa schemat: -́ × | -́ ◡̀ ×, eller vara en D*1-vers med kort bitonig andra stavelse i andra foten). Att endast andra sammansättningsledet allittererar därpå finnas åtskilliga exempel. Från kortverser kunna anföras fall som i samma dikt, Reg. 4: 1: *ofrgjǫlð* (-́ | -́), där Gering, Ljóðah. § 61, finner allitterationen 'auffallend' och gissar, att vokalisk allitteration funnits (den föreslagna emendationen har han dock inte infört i Hild., Edda[2]); Fáfn. 31: 2:

óhvǫtum, där Gering, § 93: a. 5), finner allitterationen vara 'schwerlich zu beanstanden', samt det likartade Háv. 70: 2: *ólifðum* (allmänt antagen emendation), som Gering, a. a. § 91, också godkänner, 'da dieselbe seltsame alliteration auch sonst sich findet', vidare Sól. 48: 4: *einmana*, där Gering, a. a. § 37, a. 3, finner allitterationen 'höchst auffallend', då i detta fall 'nur das zweite glied des compositums alliteriert'; 'offenbar liegt verderbnis vor' tillägges det.

I långverser är samma förhållande i åtskilliga fall iakttaget. Så i Reg. 4: 6 (det tredje fallet i denna dikt!): *oflengi*; Lokas. 31: 3: *ógott*; Skirn. 19: 6: *óleiðastan*; till dessa fall har Gering intet att anmärka. Om Fáfn. 8: 3: *feðrmunum* säger Gering, a. a. § 135: 'auffallende alliteration'; likaså om Hugsv. 7: 3: *velfengit*[1] (a. a. § 173). [Osäkert är Fáfn. 38: 6: *einvaldi*. Så Gering, a. a. § 153 utan anm. Men med antagande av allitteration mellan vokal och *v*, som Gering nu förfäktar, bortfölle detta exempel; se Gering, Beitr. 13: 203. Obs. dock i det följ. Att Háv. 159: 6: *ósnotr*, varom Gering a. a. § 169, n. *, gör liknande anm. som till Háv. 70, bör utgå från dessa exempel skall jag i det följande visa.][2]

Som synes, är det obestridligt, att sådan allitteration, som av mig antagits i *ástgjafar*, eller å endast det andra sammansättningsledet, verkligen förekommer. Men vad som i nämnda ord liksom i *einmana* det oaktat kan väcka anstöt är väl det förhållandet, att det första sammansättningsledet är ett nomen, som likväl, ehuru betonat, ej deltar i allitteration. Samma förhållande eger

[1] Så endast i Schevings handskr. Nu bevarade handskrifter ha endast *fengit*. Se Gerings utgåva av Hugsvinnsmál, Kiel 1907. Gerings uppfattning av denna versrad med läsarten *velfengit* förutsätter allitteration av bitonad stavelse. Jfr Ljóðah. § 11 om Fjǫlsv. 14[1] (som väl dock är en DC-vers). Men sådan bör väl på sin höjd antagas för parallellverser. Jfr ex. hos Wenck, a. a. 58, sist.

[2] Ur andra än Eddadikter finnas exempel anförda av Gislason, Aarb. 1868, s. 354; 1869, s. 78—80; sålunda dels ord sammansatta med *ó-*, dels fall som *einkagjöf*, *gjörvöllum* (med nyisl. uttal).

ju rum i *feðrmunum* [och *einvaldi*], men här är en långvers och där råder större frihet, i det alla tre betonade stavelserna äro lika berättigade med hänsyn till allitterationens anbringande och de eljest gällande allitterationslagarna därigenom brytas. Se Sievers, Altg. Metr. I: § 57: 3 och anm. 1, där just det sista fallet anföres som ett av exemplen härpå: *mínum feðrmunum*.

Annorlunda i de båda andra fallen. Vad *einmana* angår, så har det i Finnur Jónssons utgåva av dikten (i Den norsk-isl. Skjaldedigtn.) blivit utbytt mot *munarlausir* (till en del efter andra handskrifter). Fallet i *ástgjafar* behöver då sin särskilda förklaring. Denna kan dels sökas däri, att i jämna vershalvan begynnande verb ju kan allitterera på bekostnad av nomen (Sievers, Altg. Netr. I: § 24), dels däri, att, såsom Wenck, a. a. § 19, b och § 57 uppvisat, vid chiastisk ordställning — såsom här — verbet kan få allitterera framför nominet, samt att över huvud vid allitteration med fyra ljudstavar större frihet rådde vid allitterationens anbringande.

Ifrågavarande halvstrof har av R. Meyer (a. a. s. 317) räknats till de anaforiska halvstroferna, dock så, att 'zu Gunsten eines etymologisch verwandten Wortes ist die Anapher verschoben'. Jag har ock tänkt på, att genom omställningen *gaftu gjafar* i första raden föra halvstrofen dit, ehuru det visserligen väckte betänklighet, att anaforen mellan den jämna kortversen och långversen var fullständigare än mellan båda kortverserna. Sedan jag funnit lagen om de båda kortversernas likfotighet (i regeln tvåfotighet, sällan trefotighet), har jag insett, att halvstrofen ej hör till de anaforiska — då ju dess kortverser måste, som ovan visats, antagas vara olikfotade —, utan bör uppfattas så som ovan skett.

En närmare undersökning av dessa två fall, Háv. 71 och Reg. 7, skall visa, att de även kunna uppfattas som fall av korsallitteration, varom skall bli tal i min s. 51 nämnda, särskilda undersökning om allitterationen.

Till exemplen på allitteration medelst fyra lika ljudstavar höra, efter min mening, också fall som

Háv. 33: 4—5: *sitr ok snópir,*
lætr sem solginn sé

Lokas. 65: 4—5: *eiga þín ǫll,*
es hér inni es.

Gering, Ljóðah. § 81: 1, utmärker ej allitteration *sé, es* (verserna rytmiceras dock: × × ⊥ | × ⊥).

Härmed är att jämföra Gerings yttrande (a. a. § 93, a. 3), att 'der dichter *vesa* nicht als reimstab betrachtet hat' i en jämn versrad som

Háv. 42: 2: *skal maðr vinr vesa,*

där *vesa* bär huvudton (versschemat enligt Gering: × × ⊥ | ⏑́ ×) samt Sievers yttrande (Altg. Metr. I: § 21, c), att 'wo die letzte hebung durch ein so schwachtoniges wort gebildet wird, dass ihr anlaut (wie bei senkungs- oder nebentonigen silben) nicht ins ohr fällt', såsom i två fall i Hêliand (medversslutande, höjning bärande *ær, thô*, allitteration med föregående ljudstav i samma versrad icke räknas (emedan man då finge fyra lika ljudstavar i 'die langzeile'!)

Denna uppfattning kan jag icke förstå. Jag delar helt och hållet Wencks mening (a. a. § 57): 'Wenn es sich dabei (vid allitteration på alla fyra höjningarna) auch oft wirklich nur um sinnesschwache hebungen handelt, so handelt es sich doch immer noch um hebungen, die als solche ein gewisses tongewicht voraussetzen, durch das selbst an sich schwachbetonte wortkategorien im verse über die normale nachdrucksstärke gehoben werden konnten (vgl. Sievers, Metr. stud. I, § 48, 2)'[1].

Därtill kommer nu, att i verkligheten både *sé* och *vesa* ostridigt och ej sällan bära allitteration, t. ex.

Háv. 54: 3: *æva til snotr sé*
Lokas. 53: 6: *vammalausa vesa.*

[1] där det heter: 'Sprachlich Gesenktes kann zwar im Vers gehoben, aber sprachlich Gehobenes nicht gesenkt werden'.

Och med *es* kan jämföras *vas* likaledes som slut i en ljóðaháttlångvers (Getspeki 1: 3). Se ock s. 85, 90.

Hit hör troligen ock:

Grimn. 26: 1—2: *Eikþyrnir heitir hjǫrtr,*
es stendr á hǫllu Herjafǫðrs.

Bugge har föreslagit att stryka *Herjafǫðrs* liksom i str. 25, där det obestridligen synes vara senare tillagt och stör metern, men där står det ock i båda handskrifterna *hǫllu á*, ej som här *á hǫllu*. Nyare utgivare ha följt Bugge. Jag tror emellertid, att i str. 26 *Herjafǫðrs* bör stå kvar. Jag anser det här tillagt bl. a. av metriska skäl.

I föregående versrad är det ju högst påfallande, att första nominet *Eikþyrnir* står utanför allitterationen. Men detta får sin förklaring, om med bibehållande av *Herjafǫðrs* i andra versraden (jfr Gering, a. a. § 114, 2) versparet haft fyrdubbel allitteration, ty i sådant fall behöva ej de eljest gällande allitterationslagarna så strängt följas. Se här s. 67. Sijmons och Finnur Jónsson stryka det sista nominet *hjǫrtr*, som behålles av Gering. Denne söker undkomma felet mot allitterationslagarna i första versen genom ordomställning:

Hjǫrtr heitir Eikþyrnir.

Men observera, att det eljest heter: *Heiðrún heitir geit* (str. 25: 1), *Ratatoskr heitir íkorni*, *Skǫll heitir ulfr*, *Vinǫ heitir ein* (jfr ock *Valgrind heitir*, *Svalinn heitir*). — Med min uppfattning följer, att str. 26 bör flyttas framför str. 25, där *hǫllu* då kan nämnas ensamt, emedan det i närmast föregående versrad förklarats vara *Herjafǫðrs hǫll*.

Jag kan icke se annat än att Gering med rätta behåller *hjǫrtr*, liksom *geit*, mot Sijmons och Finnur Jónsson, som stryka dem, ty det måste ju upplysas vad det är för slags djur. Därom sägs eljest i strofen intet tillräckligt tydligt. — I fråga om *íkorni* skulle man ju kunna säga, att det är tillräcklig upplysning om djurets art, då det heter, att det 'renna skal' i Yggdrasil.

Även Boer behåller *geit, hjǫrtr* och föreslår t. o. m. (AfNF. 22: 164) att tillägga *grind* efter *Valgrind heitir*, något som från innehållets synpunkt ej är nödigt dels med hänsyn till namnets lydelse, dels därför att det i strofen redan heter *sú grind*.

Hit för jag ock följande fall:

Skirn. 7: 1—2: *Mær es mér tíðari,*
en man manni hveim.

Den jämna versraden så emenderad av Sijmons med stor sannolikhet; R har *en man* (*a* och *n* sammanskrivna) och A: *ænn manne.* Han får då två ljudstavar i den jämna versraden, vartill Gering, Ljóðah. § 114: 4, anmärker, att meningen tycks fordra *man* (jfr Bugge, Norr. Fkv. s. 91); 'doch ist es immerhin bedenklich, einen vers mit doppelalliteration durch conjectur herzustellen' (nämligen en jämn vers). Gering och säkerligen även Sijmons anse *mér* obetonat.

För min del anser jag, att till de båda betonade *man manni* kräves som motsvarighet huvudton också på både *mær* och *mér*, som stå till varandra i samma syntaktiska och logiska förhållande. Första versen blir då en AD-vers, som händelsevis ej är uppvisad förut i ljóðaháttr, men som naturligtvis kan ha funnits där, då AD*-verser finnas (se Gering, Ljóðah. § 67, 171), och då den finns i ags. (Sievers, Altg. Metr. I § 95: 13).

Vardera av de båda kortverserna blir då trefotad. Om sådan versbyggnad i ljóðaháttr se Sievers, a. a. § 198: 5, 6, och Gering, a. a. § 64 f., jfda med § 113 f.

Att dubbelallitteration är avsedd även i första versraden synes mig tydligt framgå även därav, att man då får en ordlek *mær* — *mér*[1] där liksom i andra versraden *man* — *manni* (jfr Sijmons, Einl. s. CCXVI f.).

[1] Jämför Sigurðk. 28: 1:

Mér unni mær

(E-vers; jfr Wenck, a. a. § 42: 3: 6, a. 4).

Man finner lätt, hurusom dessa versrader vinna i uttrycksfullhet genom nu framställda uppfattning av dem i rytmiskt hänseende.

Till jämförelse må slutligen nämnas, att även i málaháttr — om fornyrðislag se straxt härefter — exempel finnas på förekomsten av fyra lika ljudstavar i ett verspar (liksom även på parallell allitteration)[2].

Så i

Atlakv. 14: 5—6: *sal um suðrþjóðum*
sleginn sessmeiðum.

(Påpekat av Hildebrand, ZfDPh. Erz. B. s. 96, n. 4.)

Haralðskv. 1: 3—4: *(segik)*[3] *odda íþróttir*
inum afaraudga

Möjligen också

Haralðskv. 2: 1—2: *Vitr þóttisk valkyrja*
verar né vǫru,

om skalden sagt *vǫru* (Finnur Jónsson, Den no.-isl. Skjaldedigtn. B, läser *óru*, andra utg. *váru*). Texten enl. Finnur Jónsson, a. a. (var. *Víg vas / værar*).

Det redan (s. 50) gjorda alternativa antagandet, att fall av fyra lika ljudstavar i kortverspar teoretiskt sett vore att uppfatta som fall av två parallella allitterationssystem med två ljudstavar i vart och alla fyra ljudstavarna lika, kunde synas få stöd av en jämförelse mellan verspar som å ena sidan

[2] Ett särdeles talande exempel därpå är

Haraldskv. 6: 7—8: *varma dyngju*
eða vǫttu dúnsfulla

(efter texten hos Finnur Jónsson, DNISK. B), där fyra nomina uppbära allitterationen.

[3] Föres av bl. a. Sievers (Beitr. X: 535) till den föregående versraden.

*Sigurðr ek **h**eiti,*
*Sigmunðr **h**ét min faðir*

och Reg. 2: 1—2: *Andvari ek **h**eiti,*
*Óþinn **h**ét mínn faðir*

samt å andra sidan ***H**rímgerðr **h**eiti'k,*
***H**ati **h**ét minn faðir.*

Likaså av fall i fornyrðislag — där parallella allitterationssystem talrikt förekomma (jfr Wenck, a. a. § 58) — som följande:

Þrymsk. 7: 1—2: ***H**vat es **m**eð **ǫ**sum,*
***h**vat es **m**eð **ǫ**lfum*

jämfört med „ 7: 5—6: ***i**lt es **m**eð **ǫ**sum*
***i**lt es **m**eð **ǫ**lfum.*

Wenck talar också i detta sista fall om två allitterationssystem av vilka 'das zweite dem ersten gleich ist' (a. st.).

Det är tydligt, att, om denna uppfattning är den riktiga, fallen med fyra lika ljudstavar i kortverspar äro metriskt lika riktiga som fallen med parallell allitteration d. v. s. med två allitterationssystem om två ljudstavar vart. Gering, som godkänner dessa senare, men fördömer de förra, har icke tagit möjligheten av en sådan uppfattning i övervägande, icke heller andra forskare — Wenck undantagen —, som behandlat frågan om fyra lika ljudstavar i forngermansk diktning.

Emellertid kan det, efter vad nyss sagts, ifrågasättas, om icke i nu avhandlade fall ett annat uppfattningssätt är det riktiga eller att verkligen ett allitterationssystem om fyra ljudstavar här förekommer.

På nordisk botten kan hänvisas till följande förhållande, såsom i sin mån talande för denna uppfattning.

I de fornsvenska landskapslagarna förekomma flerstädes allittererande uttryck, vilka ha karaktären av verspar, och vilka äro försedda med fyra ljudstavar.

Sådana fall äro:

Upl.L., Manh. 2: 1: *þo at baþi brinni*
by ok bonde

I M. E:s LL., Drap. 6: 17, där uttrycket återfinnes, lyder första hälften sålunda:

æn þo æt þer brinne baþe,

en förändring som ej saknar intresse i metriskt-kritiskt avseende, och i den andra hälften har *by* utbytts med *bo*, tydligen under påverkan av *bonde* — också av textkritiskt intresse (jfr Olson, Utdrag ur Magnus Erikssons landslag, Lund 1909, s. 105, n.).

Söd.L., Add. 1: 7: *guð giöre han*
goðan ok gamblan

Östg.L., Uaþ. 15: 4: *sua at huarte hyl*
hattær ælla huua

(Söd.L., Manh. 5: pr.: *ok hyl hwarte*
hatter æller huwa)

Östg.L. Uaþ. 25: pr.: [*Nu fa man sar*
af fæ mans]
huat þæt ær hældær
hæstær ælla hundær

Upl.L., Manh. 31: 1: *giældi þa liff gen lifwi*
och flst. *ok lim gen limi*

Upl.L., Manh. 19: 2: *wæri þa waþi*
j wiliæ wærkum.

En tre gånger återkommande lagformel, som i sin koncisa avfattning tydligen vittnar om stor ålderdomlighet och säkerligen är i bunden form. Det föregås omedelbart av uttryck som *Falder han at tilbuþinu*[1] eller *Gitær æi swa fylt.*

[1] Ordagranna översättningen är: Brister han i anbudet (nämligen: att med ed styrka, att det var av våda han dödade eller ska-

Östg.L. Ræfst. 1: 1: och flst. som minnesformel. (Inledes här med orden: *þæt æru hans forfall.*)	*ær sialuær siukær.* *ælla sitær iui siukum:*

Jag fäster uppmärksamheten vid att i alla dessa fall en naturlig paus inträder efter vad som har utmärkts som första versraden samt att i det nästsista exemplet *wæri* är ett så betydelsefullt ord, att det kan och bör bära allitterationen.

Exemplen återfinnas på skilda ställen hos E. H. Lind, Om rim och verslemningar i de svenska landskapslagarne; i några fall har jag dock gjort citaten fullständigare för den av mig antagna versformens skull.

I fisl. Trygðamál finnas även ett par fall av allitteration a — a
a — a.

Så i Grágás Konungsbók, k. 115 (jfr Edd. Min. s. 131):

mǫgr móður kallar
ok móðir mǫg fæðir,

vilka rader stå efter tre kortare verspar med vanlig allitteration a — | a —.

Likaså på ett annat ställe i nämnda lagstycke i Grettissagas recension (kap. 73):

heiðna hǫlða
hús ok hella.

Heusler, Ueber germanischen Versbau, Berlin 1894, s. 87, som påpekar det första stället, anser att här två självständiga versrader — således med blott tillfälligtvis lika ljudstavar (jfr s. 50 här förut) — föreligga och ej ett verspar, emedan han tror, att en allitteration a — a
ej existerar. a — a

Frågan om ursprungligheten och den riktiga upp-

dade en annan), 'vare då våda i gärning med vilja', d. v. s. då skall handlingen anses vara skedd med vilja eller uppsåtligen, ej av våda; här föreligger en stark ellips.

fattningen av denna allitterationsföreteelse a — a, varpå
a — a
nu så många exempel från nordiskt område anförts, kräver för sin definitiva lösning en jämförande germansk undersökning, som, efter vad nyss sagts, skall särskilt offentliggöras. Jag hoppas, att denna avhandling — som bär titeln Bidrag till den germanska allitterationens historia — skall kunna tryckas (i dessa Studier) straxt efter det den nu pågående undersökningen färdigtryckts.

Däri kommer då även att upptagas spörsmålet om allitterationssystemet a — b (och andra slag av två allit-
a — b
terationssystem med olika ljudstavar, såsom korsallitteration) verkligen — existerat. Ty även detta bestrides av åtskilliga forskare [dock, som nämnts, ej av Gering och Rieger — så framt ej Gering senare frångått sin åsikt (jfr vad som säges s. 92)].

Jag nöjer mig tills vidare med att säga, att på nordisk botten de anaforiska halvstroferna borga för dess allitterationssystems verkliga existens, deras oanfäktbarhet från principiell synpunkt. samt att hänvisa till Wencks bevis för dessa allitterationers förekomst i fornyrðislag (nyss a. st.).

Liksom vi nu sett hurusom den sporadiska användningen i vanliga ljóðahátthalvstrofer av allitterationssystemen a — a | a — a och a — b | a — b upptages som fast till åstadkommande av en särskild konstnärlig effekt inom de anaforiska halvstroferna, så skola vi finna det samma ha egt rum i fråga om allitterationssystemet a —, som vi
a —
a —
här förut funnit i ljóðahátthalvstrofer.

Ty även långversens sammanbindning med kortverserna medelst begynnande allitteration återfinnes i vanliga ljóðahátthalvstrofer.

Detta förut icke uppmärksammade förhållande vill jag här belysa med ett rikligare antal exempel.

Háv. 6: 13: *At **h**yggjandi sinni*
*skylit maðr **h**ræsinn vesa,*
***h**eldr **g**ætinn at **g**eði.*

„ 60: 1—3: ***þ**urra skíða*
*ok **þ**akinna næfra,*
***þ**ess kann **m**aðr **m**jǫt.*

„ 26: 1—3: ***Ó**snotr maðr*
*þykkisk **a**lt vita,*
*ef **á** sér í **v**ǫ **v**eru*

„ 91: 1—3: ***B**ert ek nú mæli,*
*þvít ek **b**æði veit,*
***b**rigðr es **k**arla hugr **k**onum.*

„ 96: 4—6: *á **f**jalli eða **f**irði,*
*ef þik **f**ara tíðir,*
***f**ástu at **v**irði **v**el!*

„ 135: 4—6: ***g**est þú né **g**eyja*
*né á **g**rind hrøkvir.*
***g**et þú **v**ǫluðum **v**el!*

„ 102: 7—9: ***h**ǫðungar **h**verrar*
*leitaði mér it **h**orska mán*
*ok **h**afða ek þess **v**ætki **v**ífs.*

„ 32: 4—6: ***a**ldar róg*
*þat mun **œ** vesa,*
*órir **g**estr við **g**est.*

„ 65: 4—6: ***o**rða þeira,*
*es maðr **ǫ**ðrum segir,*
***o**pt hann **g**jǫld of **g**etr.*

„ 70: 4—6: ***e**ld sá ek **u**ppbrenna*
***a**uðgum manni fyrir,*
*enn **ú**ti vas **d**auðr fyr **d**urum.*

Grím. 14: 4—6: ***h**alfan val*
*hón kýss **h**verjan dag,*
*enn **h**alfan **Ó**ðinn **á**.*

Finnur Jónsson stryker *enn*, varigenom allitterationen i långversens *halfan* tydligare framträder.

Grímn. 54: 1—3: ***Ó**ðinn nú **h**eitik,*
***Y**ggr áðan **h**étk,*
***H**étumk **þ**undr fyr **þ**at.*

Skirn. 6: 4—6: ***a**rmar lýstu*
*enn **a**f þaðan*
***a**lt **l**opt ok **l**ǫgr.*

„ 9: 4—6: *ok þat **s**verð,*
*es **s**jalft mun vegask,*
*ef **s**á es **h**orskr es **h**efr*

„ 13: 4—6: ***e**inu døgri*
*mér vas **a**ldr of skapaðr*
*ok **a**lt **l**íf of **l**agit.*

Att med (Sievers,) Sijmons, Gering ändra *mér vas* till *vǫsomk* (*vǫrumk*) är ett onödigt våldförande av **R**:s och **A**:s överensstämmande text. Versraden hör under Gering, Ljóðah. § 114, a. 5. Finnur Jónsson behåller ock *mér vas*.

Skirn. 17: 3—6: *hví þú [þó ek] **e**inn of komt [komk]*
18: 3—6: ***e**ikinn fúr **y**fir*
*ǫ́r [yður] **s**alkynni at **s**éa.*

„ 37: 3—6: *þó hafða'k þat **æ**tlat,*
*at myndak **a**ldregi*
***u**nna **v**aningja **v**el.*

Lokas. 9: 4—6: *ǫlvi berga*
*léztu **e**igi mundu,*
*nema **o**kr væri **b**ǫðum **b**orit.*

„ 33: 1—3: *þat es **v**álítit,*
*þót sér **v**ers fái*
***v**arðir **h**óss eða **h**várs.*

Med Hildebrands emendation. Den handskriftliga läsarten *varðir / vers fái* ger samma allitteration.

Lokas. 39: 4—6: *ulfgi hefr ok **b**etr,*
*es í **b**ǫndum skal*
***b**íða **r**agna**r**økrs.*

Med Bugges av Finnur Jónsson upptagna emendation *betr* för *vel*.

Lokas. 52: 1—3: ***L**éttari í mǫlum,*
*vastu við **L**aufeyjar son,*
*þá's þú **l**ézt mér á **b**eð þinn **b**oðit.*

„ 56: 4—6: ***ó**kynjan meira*
*koma með **á**sa sonum,*
*ǫll estu, **d**eigja! **d**ritin.*

Alvísm. 3: 1—3: ***A**lvíss ek heiti,*
*bý ek fyr **j**ǫrð neðan,*
***á** ek undir **st**eini **st**að.*

He. Hj. 14: 1—3: ***H**vé þú **h**eitir*
***h**alr inn ámátki?*
***H**vé þik **k**alla **k**onir?*

Reg. 7: 1—3: ***G**jafar þú **g**aft,*
***g**aftattu ást**g**jafar,*
***g**aftattu af **h**eilum **h**ug.*

Jfr här förut s. 00.

Reg. 25: 4—6: *því at **ó**synt es,*
*hvar at **a**pni kømr;*
***i**lt es fyr **h**eill at **h**rapa.*

Fáfn. 20: 1—3: ***R**æð ek þer nú Sígmundr,*
*enn þú **r**áð nemir,*
*ok **r**íð **h**eim **h**eðan!*

Här är en tredubbel ordlek: *ræð, ráð, ríð*, som jämte allitterationen sammanbinder de tre versraderna! — Att alla tre orden höra tillsamman medelst allitteration får man en bekräftelse på i nästa strof:

21: 1—2: *__R__áð es þér __r__áðit,*
enn ek __r__íða mun.

Fáfn. 26: 4—6: *__f__é ok __f__jǫrvi*
réði sá inn __f__ráni ormr,
nema þú __f__rýðir mér __h__vats __h__ugar.

Gróg. 11: 4—6: *__l__ogn ok __l__ǫgr*
gangi þér í __l__úðr saman,
ok __l__jái þér æ __f__riðdrjúgrar __f__arar.

„ 12: 4—6: *__h__ræva kuldi*
megit þínu __h__oldi fara,
ok __h__aldisk æ __l__ík at __l__iðum.

Är en ordlek mellan *holdi* och *haldisk* avsedd? Jfr här straxt förut.

Fjǫlsv. 2. 4—6: *__ú__rgar brautir*
__á__rnaðu __a__ptr heðan,
__á__ttattu hér, __v__erndar __v__anr, __v__eru

Om min uppfattning av de två sista verserna (mot G e r i n g s, som låter verben vara obetonade) se under avd. V.

Fjǫlsv. 20: 4—6: *við þat hann __f__ellr,*
es __f__æstan varir,
__f__ellir hann __e__ldr né __j__árn.

fellir är en emendation av handskr. *flǫr.*

Fjǫlsv. 44: 4—6: *__h__undar fagna,*
__h__ús hefir upp lokizk,
__h__ygg ek, at __S__vipdagr __s__é.

Sól. 5: 1—3: *__U__pp hinn stóð,*
__i__lt hann hugði,
eigi vas __þ__arfsamla __þ__egit.

Jag uppfattar långversen annorlunda än G e r i n g (a. a. § 149, a.), som ändrar *eigi vas* till *vasat* och här får en CB2-vers med ändring även av handskr. *þarfsamliga*

till *þarfsamla* (vilken ändring jag ock antager), medan jag här ser en AE-vers (⏒ ⏑ – | ⏒ ⏓ × | ⏑́ × enligt Gering § 174, a. 1).

Sól. 41: 1—3; *__S__ól ek __s__á,*
__s__vá þótti mér,
sem ek __s__æja __g__ǫfgan __g__uð.

„ 49: 1—3: *__S__inna verka*
nýtr __s__eggja hverr,
__s__æll es sá, es __g__ott __g__ørir.

„ 50: 1—3: *__H__ǫrundar __h__ungr*
tælir __h__ǫlða opt,
__h__ann hefir __m__argr til __m__ikinn.

„ 67: 4—6: *__H__eljar __h__rafnar*
ór __h__ǫfði þeim
__h__arðliga __s__jónir __s__litu.

[Följande halvstrof

Sól. 2: 1—3: *__Æ__inn hann __á__t*
__o__pt harðla
__a__ldri bauð hann __m__anni til __m__atar

kunde tyckas höra hit, såsom här angives. Men enligt min uppfattning bör *aldri bauð* här icke anses utgöra en fot (⏒ ⏑ ×), såsom Gering (a. a. § 131, a med strykning av *hann*) uppfattar den, och versen är troligen ej heller en fyrfotad vers (se om dem under avdelning V). Jag tror, att detta ställe är korrumperat. Finnur Jónsson, DNISK. B sätter andra versradens ord inom citationstecken (efterföljda av komma) och anmärker under texten 'forvansket'. Jag tror dock, att dessa ord här äro riktiga, men att långversen, varmed de till sitt innehåll höra samman, i stället är förvanskad. Jag läser så:

opt harðla
bauðat (hann) manni til matar.

Övers. 'Icke mycket ofta (= aldrig) bjöd han en man på mat.' Med *opt harðla* jfr *forn harðla* (Fritzner).

Aldri har insatts i st. f. *-at* vid *bauð* av någon som erinrade sig sista versradens ungefärliga innehåll, utan att tänka på sammanhanget med det föregående.]

Hugsvm. 20: 4—6: *þat þú fiðr,*
es þú fira reynir,
at fár es ***v****amma* ***v****anr.*

„ 62: 4—6: *margr reynisk* ***h****ygginn,*
þótt sé ***h****erfiligr,*
ok ***h****afit* ***m****egn til* ***m****ikit.*

„ 64: 4—6: *þvít ǫfundsamt hjarta*
mæða ***o****ftregar,*
ok ***e****igi þat* ***s****att of* ***s****ér.*

Hákm. 10: 4—6: *es* ***H****ákoni* ***h****afa*
med ***h****er mikinn*
h*eim* ***b****ǫnd of* ***b****oðit.*

„ 15: 4—6: *jarla bági,*
þú átt ***i****nni hér*
á*tta* ***b****ræðr, kvað* ***B****ragi.*

Ketils Saga H. 27: 1—3: ***H****verr es sá inn* ***h****ávi,*
(Edd. Min. XV: C: 1: 1—3) *es á* ***h****augi sitr*
ok ***h****orfir* ***v****eðri* ***v****iðr.*

Fall som

Regm. 9: 4—6: ***h****ót þín*
h*ræðumk ekki lyf,*
ok ***h****aldið* ***h****eim* ***h****eðan*

och Vafþr. 31: 1—3: *ór* ***É****livǫgum*
stukku ***e****itrdropar,*
svá ***ó****x unz* ***ó****r varð* ***j****ǫtunn*

kunna föras antingen hit (såsom här med typografiska medel angivits), eller också till de å s. 49 f. upptagna fall, då långversens egna allitterationssystem (då här 3-ledat) har samma ljudstavar som kortversernas egna.

Det är naturligtvis mycket möjligt, att i åtskilliga av dessa fall det är en tillfällighet, att ett ord i långversens första höjning börjar med samma ljud som kortversernas ljudstavar, men att denna långversens förbindande med kortverserna även utanför de anaforiska halvstroferna varit en medveten konstform synes mig otvetydigt framgå av fall som följande, där en upprepning eger rum i långversens början av samma eller nära liknande ord, som bära eller bär allitterationen i kortverserna eller en av dem. Sådant är förhållandet i fall som

Grimn. 14: 4: ***h**alfan* . .
6: *(enn)* ***h**alfan* . . .

„ 54: 1: . . ***h**eitik*
2: . . ***h**étk*
3: ***h**étumk* . . .

Regm. 7: 1: . . ***g**aft*
2: ***g**aftattu* . .
3: ***g**aftattu* . . .

Sól. 40: 1: . *(ek)* ***s**á*
3: *(sem ek)* ***s**æja* . .
He. Hj. 14: 1: ***Hv**é (þik)* . .
3: ***Hv**é (þik)* . . .

[Efter emendation: Fjǫlsv. 20: 4: . . *fellr*
6: *fellir*.]

Obs. ock ordleken

Fafn. 20: 1: ***r**æð* . .
2: *(enn þú)* ***r**áð* . .
3: *(ok)* ***r**íð* . . .

och jämför därmed allitterationerna i följande strof:

1: ***r**áð* . . ***r**áðit*
2: . . ***r**íða*.

Jfr vad som säges om dylika upprepningar i det följ.

Det är detta tillåtna och, som man finner, icke så sällan använda bruk av ett alla tre versraderna i en ljóðahátt-halvstrof förbindande allitterationssystem, som i de anaforiska halvstroferna upptagits som lagbundet, alldeles som vi sett förhållandet vara med kortversernas två allitterationssystem.

Det kan i detta sammanhang påpekas, att det redan förut av metriska forskare antagits, att fall av 'anreimung' av långversen till kortverserna förekomma.

V e t t e r, a. a. § 10, antar en sådan bindning icke blott i fall som

Vafþr. 5: 1—2: ***F**ór **þ**á **Ó**ðinn*
*at **f**reista **o**rdspeki*
***þ**ess ins **a**lsvinna **j**ǫtuns*

och andra liknande de av mig s. 49 anförda fallen, utan ock i fall som

Grimn. 40: 4—6: ***b**jǫrg ór **b**einum,*
***b**aðmr ór **h**ári,*
*enn ór **h**ausi **h**iminn*

och „ 27: 6—8: ***G**ipul ok **G**ǫpul,*
***G**ǫmul ok **G**eirvimul,*
***þ**ær **h**verfa of **h**odd **g**oða*

liksom han antar liknande bindningar mellan den jämna versraden och f ö l j a n d e udda versrad i fornyrðislag och mellan 'die langzeilen' i den västgermanska diktningen, i senare hänseende följd av K a l u z a, Der altenglische Vers, Berlin 1894, I: 94.

Jag håller allt detta för alldeles orimligt, och nyare metriker ha i allmänhet icke godtagit dessa teorier. Det är, efter min övertygelse, blott tillfälligheter, som här spela in. Vad särskilt ljóðaháttlångversen beträffar, så är det väl att anse som just det karaktäristiska för den, att den måste ha s i t t e g e t allitterationssystem, således utan d e t t a s bindning med föregående kortvers — jfr

straxt i det följande —, vilket icke hindrar, att den dessutom kan ha allitteration gemensam med kortverserna. Först anförda exempel är tydligen att uppfatta så som av mig skett med liknande s. 49—50 och i det följande exemplet kan den jämna kortversens sista ord *hári* ingalunda anses vara allittererande. Lika litet långversens sista ord *goða* i det sista exemplet. Att i detta fall en bindning mellan långvers och kortvers medelst sista höjningsstavelsernas allitteration eger rum, är högst osannolikt. Ett annat förhållande är, då, som ovan antagits, sådan bindning i förening med allitteration av de första höjningsstavelserna eger rum i anaforiska halvstrofer.

En annan art av bindning medelst allitteration mellan kortvers och långvers i ljóðaháttr har antagits och antages ännu av åtskilliga författare, bestående däruti, att långversen skulle medelst en ljudstav vara förbunden med kortversernas allitterationssystem men för övrigt ej hava något eget dylikt!

Redan Rask i sin Anvisning till Isländskan, s. 261, anför

Háv. 80: 1—3: *þat er þá reynt,*
er þú at rúnom spyrr,
enom reginkunnom

såsom exempel på att 'den tredje (och sjette) raden kan vara av alldeles lika beskaffenhet' — nämligen med hänsyn till versbyggnaden — 'med de två föregående, då är den även med dem förbunden genom alliteration, sålunda att den har endast en rimbokstaf, som icke svarar till fjerde radens, utan till första och andra'.

S. Bugge har i sin Eddautgåva till samma Hávamál-ställe anmärkt: 'Uregelmæssig have vi her tre sammenhørende Linjer, alle med samme Rimstav *r*. Lignende i getspeki Heiðreks (Fas. I: 465 ff.):

Góð er gáta þín,
Gestr blindi!
getit er þeirrar.

Vi tør neppe ordne:

> þat er þa reynt, er þv at rvnom
> spvrr enom reginkvnnom.'

Redan Rask, Anvisn. till Isländskan, s. 263, hade antagit, att de tre versraderna *Góð er gáta* o. s. v. bildade en ljóðahátt-halvstrof, detta efter Finn Magnusson. (Jfr G. T. Legis, Fundgrube des alten Nordens, Leipzig 1829, s. 132.)

E. Jessen har i ZfDPhil. (1871) 3: 27, n. 2, antagit samma allitterationsbindning för nämnda ställe i Hávamál samt för

Lokasenna 14: 1—3: *Veit ek ef fyr útan værak*
svá sem fyr innan emk
Ægis hǫll um kominn,

ävensom funnit möjligt, att ett fall 'av samma frihet' föreligger i

Lokasenna 2: 4—6: *ása ok **alfa**,*
*es her **inni** **eru**,*
*mangi es þér í **orði** vinr.*

B. Sijmons i sin Eddautgåva (text 1887) jämför stavrimmet *útan* : *innan* : *Æges* i Lokas. 14 med Háv. 80 och åberopar 'den comm. dazu' (denna kommentar är tyvärr icke ännu utkommen), och i Nachträge till sin text (tr. 1906), s. XIII, säger han, med anförande av dessa båda ställen, att dylik allitteration 'wenn auch selten vorkommt'.

E. Sievers, Altg. Metr. I: § 57, c, yttrar i detta ämne: 'Einfache alliteration erscheint einige male bei anreimung der vollzeile an die langzeile', varpå exempel anföras från de nyssnämnda ställena Háv. 80 och Lokas. 14 samt dessutom följande fall:

Háv. 159: 4—6: *ása ok **alfa***
*ek kann **allra** skil,*
*fár kann **ósnotr** svá.*

Hit föres ock med tvivel ett ställe som

Háv. 109: 1—4: *ins hindra dags*
gengu hrímþursar
Hǫva ráðs at fregna
Hǫva hǫllu í,

varjämte Sievers även anför ett ex. på 'anreimung der vollzeile an eine benachbarte vollzeile', nämligen:

Skirn. 27: 1—4: *ara þúfu á*
skaltu ár sitja,
horfa heimi ór,
snugga heljar til.

I Sievers' Altg. Metr. II: § 44: 1 heter det, att förstnämnda allitterationsbindning eger rum 'ein paarmal', varpå Háv. 159 anföres som exempel och hänvisning göres till stället hos Jessen.

Andra metriker ha anslutit sig härtill, t. ex. F. Holthausen, Altisl. Lesebuch, Weimar 1896, s. XXIV (det första och sista av de här förut anförda fallen åberopas).

För min del anser jag denna lära om tillvaron av dylika ytterst oregelbundet allittererande långverser alldeles oriktig. A priori måste det anses vara i högsta grad osannolikt, att i en så konstnärligt utbildad diktart som ljóðaháttr, som, såsom nyss nämnts, uppenbarligen är byggd just på grundvalen av två med varandra allittererande kortverser och en 'långvers' med eget allitterationssystem (om två eller tre ljudstavar) — vilket icke hindrar, att underarter därav dessutom kunnat finnas med extra allitterationsanordningar — en underart skulle finnas av en så avvikande, så okonstnärlig natur, som den med en långvers med endast en ljudstav och intet självständigt allitterationssystem skulle vara.

Också kunna alla de till stöd för antagandet av en dylik underart av ljóðaháttr anförda exemplen undanrödjas, såsom nu skall visas.

Redan Gering, Ljóðah. § 154, har bortförklarat det första, oftast åberopade fallet Háv. 80. Han emenderar

lätt och slående riktigt handskriftens *enum* till *rúnum* och får så en självständigt allittererande långvers:

rúnum reginkunnum

Sijmons menar visserligen (Nachtr. s. XIII), att en sådan versrad 'verstösst gegen das Bugge'sche gesetz von dem ausgange der 'langzeile' im ljóðaháttr'. Men sådant kan icke med rätta sägas om versen enligt den uppfattning av densamma, Gering gör gällande. Han antar nämligen, att versslutet ⏑́ × | –́ × (d. v. s. enligt det här förut, s. 45, utvecklade: ⏑́ × –̀ ×) står med upplösning av (första) höjningsstavelsen för det tillåtna versslutet –́ | –́ × (d. v. s.: –́ –̀ ×) i fall som *hvívetna, haustgríma* m. fl. (se de av Gering, a. st. upptagna fall). Fallet bleve alldeles analogt med sådana långversslutande ords som *ofanverða* (a. a. § 165), *meginrúnar* (§ 160); jfr ock fall som *Dvalins leika* (a. a. § 163, a. 1; Sievers, Altg. Metr. I: § 57, 6, 9), *yfir glymja* (Sievers, a. st.; onödigtvis omställt, liksom man förr gjort med närmast föregående exempel, av Gering, Hild. Ed.[3]).

Det kan här tilläggas, att ifrågavarande Eddaställe redan förut av några forskare ansetts mindre bevisande ifråga om det antagna fallet av tredubbel allitterationsbindning i ljóðaháttr, enär det förekommer i en strof, om vilken Finnur Jónsson säger (Eddalieder s. 102), att den 'nicht einmal den einfachsten forderungen der verskunst genügt', och Sijmons, Nachtr. s. XIII, att den 'erregt metrisch viele[!] bedenken', varvid bl. a. avses versraderna

Háv. 80: 4—5: *þeim's gørðu ginnregin*
ok fáði fimbulþulr,

där varje kortvers rimmar för sig. Jag hoppas emellertid här längre fram [1] kunna visa, att dessa versrader genom en enkel ordomflyttning bli, liksom hela strofen, metriskt

[1] I avd. V, där detta ställe i samband med den delvis lika lydande strofen i Háv. 142 avhandlas.

regelbundna, ävensom från innehållets synpunkt bättre, nämligen så (med i Eddasångerna ofta förekommande korsallitteration)[1]:

þeim's gørði fimbulþulr
ok fǫðu ginnregin.

Om det andra huvudbeviset för den ifrågavarande allitterationsbindningen mellan långvers och kortverser eller Lokasenna 14: 3 (se ovan s. 85) yttrar Bugge, Norr. Fkv. s. 115, n.: 'Denne Linje er rimelig forvansket, ti Rimevægten hviler ikke godt paa *um*'. I Tillæg s. 400 föreslog Bugge, följd av Sv. Grundtvig, Edda², och Karl Hildebrand, Edda¹, att rätta *kominn* till *orðinn* (jfr Aarb. 1869, s. 261), men detta ändringsförslag måste övergivas efter Bugges egen upptäckt av lagen om ljóðaháttlångversernas slut.

Gering säger (Ljóðah. § 130, a.): 'Vielleicht ist zu lesen: . , *Hlés hǫll of kominn* . .' Men detta emendationsförslag, som antagits av Finnur Jónsson i hans Reykjavíksutgåva av Sæmundar-Edda (1905), har ej av Gering själv godkänts i Hildebrands Edda² (1904) — versen är där bibehållen oförändrad — och detta utan allt tvivel med rätta, ty *Ægir* har i äldre Eddan aldrig binamnet *Hlér*, och särskilt är i Lokasenna *Ægis hǫll* ett stående uttryck (inalles 7 ggr förekommande). I den prosaiska inledningen till Lokasenna heter det: '*Ægir, er ǫðru nafni hét Gymir*'. Hade *Hlér* förekommit i dikten, hade det säkerligen ock nämnts i inledningen; jfr Snorra Edda I: 246: *Einn maðr er nefndr Ægir eða Hlér.* Emellertid har emendationen *Hlés*, som jag nu ser, blivit införd i Hild. Edda³ (1912).

Icke heller är det tilltalande, att i den ifrågavarande versraden se ett fall av allitteration mellan vokal och *h*, vilket slags allitteration Bugge antagit (Aarb. 1869, s. 255 f., Hervarar Saga s. 240, n.) och Brate, Fno. Metr.²,

---

[1] Ett ex. därpå lämnar den s. 50 anförda halvstrofen ur Haraldskvæði.

§ 33, a. 6, ännu har, men nyare metriker ej erkänna. Sievers t. ex. har det ej, och Gering, Ljóðah. § 97, a. 4, anser det ex. som efter Bugge anföres av Brate (Vafþr. 5: 4—5) sakna allitteration och vara fördärvat (jfr Hildebrands Edda[3], s. 62, n.), såsom Bugge först antagit.

Sijmons försvarar, såsom nyss nämnts, versraden i Lokasenna under hänvisning rörande allitterationen till Háv. 80, som emellertid efter Gerings ovannämnda emendation ej kan stödja stället i Lokasenna.

För min del instämmer jag emellertid i Bugges ord: 'Jeg kan ikke med Jessen . . . tro på, att Lok. str. 14 giver os eksempel på den frihed at forbinde halvstrophens tre linjer ved én stav i hver' (Aarb. 1869, s. 262), och jag tillägger, att nyare forskare ha ej lyckats att stödja Jessens antagande.

Jag tror, att detta ställe låter på det enklaste sätt emendera sig. Jag låter denna versrad 3 i strofen byta plats med föregående versrad 2, så att halvstrofen får följande utseende (med två allitterationssystem ehuru båda vokaliska; se s. 49—50):

Lokas. 14: 1—3: *Veit ek, ef fyr **ú**tan værak*
Ægis hǫll of kominn,
*svá sem fyr **i**nnan **e**mk,*

(Att *v* i första versraden här ej bör antagas allitterera med, se i det följande.)

Nyare kritiska textutgivare stryka *svá* eller sätta det inom parentes. Så Finnur Jónsson, I och II, Sijmons, Gering, Sievers (i Proben, men ej i Altg. Metr. § 198: 6). Men då versraden genom min emendation blir en långvers, bör *svá*, som även för meningens skull behövs, behållas och uppbära första höjningen; *svá* kan, som bekant, både ha huvudton — och allitterera med — och vara obetonat. Denna långvers' metriska byggnad blir densamma som i

Lokas. 59: 4: ***s**íðan þik manngi **s**ér*

eller, med lika ställd allitteration,

Háv. 138: 9: *hvers hann af rótum renn*

m. fl. fall (se Gering, Ljóðah. § 128).

Att *emk* här antages bära allitteration kan icke anses för vågat. Jfr vad som sagts å s. 68 härförut. Uttrycket är på båda ställena nära liknande: *inni es* och *fyr innan emk*. Liksom på det förra stället får verbet här i Lokasenna antagas betyda befinna sig; det har således här en fullviktigare betydelse än som blott hjälpverb (*kominn* bör alltså ej här underförstås vid *emk* från den enligt min emendation andra versraden). Meningen är: om jag likaså visst hade kommit utanför Ægis sal, som jag befinner mig inuti den.

Det finnes intet skäl, varför icke *emk* lika väl som andra former av samma verb: *vesa, vas, ves, vesir, sé,* jämte det nyss anförda *es,* skulle kunna bära allitteration. Så gör det säkerligen i

Skirn. 18: 1: *Emkat ek alfa.*

Det kan slutligen förtjäna påpekas, att sista foten i långversen i ljóðaháttr ganska ofta fylles t. o. m. av ett allittererande hjälpverb; utom former av *vesa*: *hafa, hafi, megir, meguð, skyli* (se ex. hos Gering, Ljóðah. kap. 17, passim).

För min uppfattning av halvstrofen talar för övrigt, att omflyttningen i den handskriftliga texten låter sig av flere omständigheter väl förklaras. Dels står nämligen uttrycket *Ægis hǫllu* en gång i en föregående och två gånger i efterföljande strofer (en av dessa den andra följande) i långvers (str. 10, 16, 18) liksom *Ægis hǫll* på detta ställe i handskriften [medan åter uttrycken *Ægis hallir (hǫllum)* tre gånger (str. 3, 4, 27) stå i jämn kortvers, liksom efter min emendation motsvarande uttryck], dels stå uttrycken *fyr útan* och *fyr innan* formellt och materiellt varandra så nära, att de lätt kunnat av en uppläsare eller avskrivare dragas varandra närmare i versen, än de ursprungligen stått, i synnerhet om *kominn* upp-

fattats som underförstått vid *emk.* — Att uttrycket *of kominn*, då det andra gången förekommer i Lokas. (33: 5), också slutar en kortvers, liksom efter min emendation, kan ju även nämnas som ett stöd för min uppfattning, ehuru större vikt ej kan läggas därpå.

Jag vågar hoppas, att härmed detta ställe, som vilselett så många forskare och vållat så mycket bekymmer, är definitivt emenderat på ett sätt, som icke tillåter dess anförande som bevis på den oregelbundna tredubbla allitterationsbindningen i ljóðahátt-halvstrofer.

Det tredje exemplet hos Sievers:

Háv. 159: 6: *fár kann ósnotr svá,*

där han låter *ó* allitterera med föregående två kortversers vokaliska ljudstavar, uppfattar Gering, (Ljóðah. § 169) så, att de båda *s* bilda ljudstavarna och sålunda intet samband eger rum med föregående verspars allitterationssystem. Han åberopar mot Sievers, att 'beispiele, dass das zweite glied einer compos. die alliteration trägt, sind auch sonst nachgewiesen'. Redan Bugge, NF. s. 63, och Gislason, Aarb. 1869, s. 80, förklara versen så. Jfr vad som yttrats här förut s. 65 f.

Emellertid är detta ställe icke så lätt att komma till rätta med. I Hávamál förekommer eljest *ósnotr* alltid med allittererande *ó*; så på 5 ställen (utom det ifrågavarande), en gång i en långvers. Det vore då högst påfallande, om det den sjätte gång, det förekommer i samma dikt, skulle allitterera med senare sammansättningsleden. Omöjligt kan det visserligen inte bestämt anses vara, då ju faktiskt orden på *ó-*, som vi sett s. 66, också kunna så allitterera och ett och samma ord då ock kunde tänkas använt på båda sätten; men vidare sannolikt synes detta icke vara. Härtill kommer en viktigare omständighet. Gering antar, att *fár kann* här stå i ingångssänkning. Men att *fár*, det första nominet i versen, sålunda skulle vara obetonat, är ett mycket vagat antagande. Överallt eljest i Eddadikterna — icke mindre än 39 ganger — står *fár* i höjning. Jag anser det därför vara säkert, att

Gerings uppfattning av denna vers är oriktig. Måhända har Gering senare övergivit den. Ty i Sievers' Altg. Metr. II, utgiven 1905, eller tre år efter Gerings avhandling om Ljóðaháttr, och 'durchgesehen von Friedrich Kauffmann und Hugo Gering', fasthålles, såsom förut nämnts (s. 86) Sievers uppfattning av detta ställe.

Som emellertid denna Sievers' uppfattning av versens allitterationsförhållanden också måste vara oriktig, får en helt annan förklaring av detta ställe sökas.

Jag antager, att denna versrads lydelse blivit vanställd såtillvida, att efter det nära negativa ordet *fár* ett *ó-* insmugit sig genom tanklöshet hos en avskrivare eller recitator, som kanske haft i tankarna orden:

Háv. 26: 1—3: *Ósnotr maðr*
þykkisk ***alt*** *vita,*
ef hann ***á*** *sér i* ***vǫ*** ***veru,***

att sålunda versradens ursprungliga lydelse varit:

Fár kann ***snotr svá,***

som då blir en trefotad, regelbundet allittererande katalektisk AC-vers, varpå fem exempel från Háv. anföras hos Gering, a. a. § 159. Närmast jämförlig är

Háv. 60: 3: *Þess kann* ***maðr mjǫt.***

Från innehållets synpunkt synes mig även en sådan, av formella skäl nödvändig, emendation låta väl försvara sig, ja även nästan erfordras. Sammanhanget är ju detta: I den avdelning av Hávamál, där strof 159 står, vilken avdelning plägar kallas *ljóðatal*, uppräknar Odin de trollsånger han kan, varmed han utför övernaturliga ting. Om dem heter det i inledningen

146: 1—2: *Ljóð ek þau kann,*
es kannat þjóðans kona
ok mannskis mǫgr.

Det är således frågan om övermänsklig visdom.

I den ifrågavarande strofen, som ej är någon egentlig trollsång, ehuru den står bland dessa, heter det:

Þat kann ek it fjugurtánda,
ef ek skal fyrða liði
telja tíva fyrir:
ása ok alfa
ek kann allra skil.
Fár kann ósnotr svá.

I Gerings översättning återgives detta sålunda:

Einen vierzehnten [nämligen Spruch] kenn'ich, wenn dem Volke der Menschen
ich die Himmlischen herzählen soll!
Die Asen alle und Elben kenn'ich,
nur ein Weiser weiss das so gut.

Sista versraden är, som man finner, fritt återgiven. Ordagrannt lyder den ju i översättning så: Få okloka eller dumma känna till (detta) så (väl). Uppenbart är ju, att detta uttryck, uppfattat så efter orden, här blir rent av en dumhet. Då det är fråga om övermänsklig visdom, är det ju orimligt att säga, att några få dumma personer kunna hava den. Gering har insett detta och stillatigande givit versen den något ändrade meningen: blott en vis kan veta det så väl.

I Vollst. Wb. översätter Gering: 'Wenige verstehen das so, wenn sie nicht klug sind'. Men då ligger ju alltid den tanken bakom, att några få kunna förstå det utan att vara kloka!

Genom att uppfatta *fár* såsom här stående eufemistiskt för *engi* kunde ungefär samma tanke som i Gerings Eddaöversättning fås fram: ingen, som ej är vis, förstår det. Sådana fall, då *fár* har dylik användning, anföras hos Gering, Wb., från flere Eddaställen, t. ex.

Atlam. 86: 3—4: *fátt es fullilla*
farit við gram slíkan,

då *fátt* översättes 'selten, d. h. gar nicht'.

Emellertid måste det medgivas, att en sådan retorisk användning här är föga sannolik just därför, att meningen, om den tages efter orden, såsom det ju ligger närmast att göra, blir så stötande. Dessutom blir även med denna antagna användning av *fár* = *engi* icke den tanke, som diktaren här velat uttrycka, fullt riktigt återgiven. Här synes nämligen, som sagt, meningen vara, att den visdom, här är i fråga, endast kan egas av få utvalda, övermänskliga väsen. Det är ej nog, att i detta fall vara *fróðr*, man måste vara *alsvíðr* (jfr Vafþr. 6: 5—6). Därför bör här ha stått:

Fár kan snotr svá

'(endast) få visa känna detta så väl', varmed väl här menas gudarna själva.

Müllenhoff, DA 5: 273, som i den talande personen ej ser Óðinn, översätter sålunda:

wie selten ein unweiser (nur ein weiser) es kann

och säger, att den talande 'ein sprecher (þulr) von fach' 'allerdings etwas ungewöhnliches leistete, doch immer noch seines gleichen hatte'.

Även med denna uppfattning låter det sålunda väl förena sig att icke antaga, att vilken vis människa som helst hade denna ingående kunskap om gudar och alfer, varom strofen talar, utan endast ett fåtal, med högre visdom begåvade.

Sedan jag funnit ovan angivna läsning och tolkning av detta ställe, intresserade det mig att efterse, huru såväl äldre som yngre tolkare än de två nyss anförda uppfattat detta ställe.

Jag fann då till min överraskning, att några äldre kommit till alldeles samma resultat som jag, utan att detta beaktats av nyare kommentatorer och översättare.

I Simrocks Eddaöversättning, varav femte upplagan av år 1874 är mig tillgänglig, lyder detta ställe så:

Wenige sind so weise.

För att komma till denna översättning måste ju Simrock stillatigande ha emenderat stället alldeles så som jag.

I sin 1877 utkomna skrift Des Hehren Sprüche har F. W. Bergmann, som säkerligen kännt Simrocks översättning, så tolkat versen:

kein gebildeter kennet sie so,

varmed han väl velat säga, att även högt bildade, visa människor ej kunna ha denna gudomliga kunskap.

I sitt avtryck av texten har han insatt *snoturr* för *ósnotr* och motiverar emendationen så (s. 91): 'Statt *ôsnotr* ist nothwendig *snoturr* zu lesen 1) wegen des sinnes, 2) wegen der alliteration'. Detta är ju alldeles riktigt anmärkt, skada blott, att det fått förbli obeaktat. Icke ens Gering upptar denna emendation i sina eljest så givande noter till Hild. Edda. Men så yttrar han ock i sin 'Erklärung der . . . abkürzungen': 'Auf die arbeiten dieses gelehrten ist nur hier u. da bezug genommen worden'.

Även Jordan har en tolkning som Simrocks:

Und mit Wissenschaft, die wenige teilen,
Von Asen und Alfen Auskunft zu geben.

Många andra översättare uppfatta *fár*, såsom nyss nämnts, i meningen av *engi*.

Afzelius: *Det kan en ovis icke.*

Finn Magnusen: *Det kan den Ukundige ej* (alternativt med: *Det faa udannede kunde*).

Så ock Møller, Gödecke, Olive Bray *(which none can know untaught)*, Brate[1] *(den ej kunnig är, det ej kan).*

Men, som sagt, detta ger här en för vidsträckt mening.

Några andra översättare synas här vilja se ett övermodigt eller grovt skämtsamt uttryck, något som passar

[1] Brates Eddaöversättning, som torde utkomma i början av 1913, har varit mig tillgänglig i korrektur genom förf:s bevågenhet.

illa ihop med den högtidliga stämningen i denna del av Hávamál.

Så B. Wenzel: *Das kann nicht jeder Narr* med tillägg i en not: 'Das klingt ganz wie der Ausspruch eines auf seine Kunst eingebildeten Skalden'.

Gjessing med sin brutalt trogna översättning:

neppe kan daaren det

ser väl här ett skämt. Så väl ock Corp. Poet. bor.:

few dunces know so much as that.

Den emendation, här föreslagits, torde giva den mening, skalden åsyftat[1], och därmed är detta fall undanröjt som exempel på den av några antagna och dock så oantagliga underarten av ljóðaháttr.

I Sievers' fjärde med ? återgivna fall, Háv. 109, anses ju allmänt den här ifrågakommande versraden

***H**áva ráðs at fregna*

som skulle rimma med de två föregående kortverserna, och som bildar en rad för mycket, för interpolerad. Alla nyare kritiska textutgivare vilja stryka den och med rätta. Se under avdelning V.

Härmed äro alla Sievers' exempel, som röra ifrågavarande slag av allitteration mellan kortvers och långvers, undanröjda. (Om Sievers' enda exempel på rim mellan två långverser med en ljudstav i den ena se under avdelning V, där det även visas vara ogiltigt.)

---

[1] Tillägg vid tryckningen: Ur Brates Edda-översättning, anmärkn:r s. 273, må följande här tillämpliga ord anföras: 'Då Hym. 38_3 talar om 'i gudasägner kunniga' och Háv. 159 framhåller som en blott med trollsång uppnåelig färdighet att 'tälja gudars tal', tyder detta på att den vidsträcktare mytologiska kunskapen blott varit ett fåtal bildade förbehållen (nu spärrat), medan den stora allmänheten inskränkte sig att följa offersederna i det tempel, som de tillhörde, och hade delvis annan uppfattning av gudarna än den i Eddan. (H. Petersen, Om Nordboernes Gudedyrkelse og Gudetro i Hedenold, Kbh. 1876.)'

Vi komma nu till Bugges exempel från Getspeki och Jessens från Lokasenna.

Vad det förra beträffar är följande att säga mot dess anförande som bevis i denna fråga.

I sin utgåva av Herv. Saga har Bugge frångått sin förut återgivna uppfattning av dessa rader, i det att han yttrar (s. 235) om den tredje raden: 'Denne Linje har fra først af neppe været forbunden ved Stavrim med de to foregaaende, men har oprindelig snarere lydt:

getið er gátu þeirar'.

Detta Bugges förslag till åstadkommande av en ljóðahátt-långvers med eget allitterationssystem faller emellertid på den senare av Bugge själv upptäckta lagen om versslutet i denna diktart: ett ord av formen ⏊× efter föregående obetonad stavelse kan ju icke bilda versslut i ljóðaháttr. Av samma skäl är den ursprungliga lydelsen

getit er þeirar (þessar)

omöjlig såsom ljóðaháttlångvers.

Gering har upptagit Bugges tanke men givit den (Ljóðah. § 130, a.) den med Bugges lag överensstämmande formen:

gǫtu þeirar's getit.

Men detta ändringsförslag förefaller mig ej rätt lyckligt. Satsmelodiskt förefaller det mig avgjort sämre än den textenliga lydelsen och upprepningen av ordet *gátu* verkar ej vackert. Man vill ock gärna ha den inverterade ordställningen behållen, då *getit* är det ord, som 'skal særlig udhæves' (jfr Nygaard, Oldno. Syntax, § 338, c); Lund, Oldnord. ordböjn. § 178). Skulle emellertid Gerings emendation antagas, bleve ju versen en fullt regelbunden ljóðaháttlångvers och kunde ej längre anföras som exempel på den här ifrågavarande oregelbundna allitterationen.

Emellertid tror jag, att en helt annan uppfattning av detta stycke är den riktiga. Efter varje gåta, avfattad

i ljóðaháttr eller fornyrðislag — vanligen i den första diktarten —, följer versparet

Heiðrekr konungr
hyggðu at gátu!

Detta plägar i utgåvorna vidfogas gåt-strofen (eller halvstrofen), som därigenom får en oregelbunden längd. Jag tror, att detta är orätt. Detta verspar, innehållande uppmaningen att gissa gåtan, hör till en särskild halvstrof i fornyrðislag, vars andra vísufjórðungr utgjorts av inledningsorden till svaret:

Góð es gáta þín,
getit es þeirar.

Detta senare verspar har förmodligen varit en urgammal formel vid besvarandet av gåtor och en sådan bör därför också ha av gammalt varit avfattad i versform. I den muntliga traditionen har nu strofformen brutits genom inflickande av namnet *Gestumblindi*[1]. Då första versparet innehöll ett personnamn, tyckte man, att även i det andra ett sådant borde finnas.

Den ursprungliga versen har på detta sätt förvandlats till prosa, då ingen sådan strofform finnes, som här skulle föreligga: en vísufjórðungr i fornyrðislag och en därtill fogad enstaka versrad i samma versslag förbunden med det föregående versparet medelst allitteration av en ljudstav. — Den inverterade ordställningen utgör ju ej något hinder för uppfattningen av stycket som prosa.

Man kunde ock tänka sig saken så, att genom tillfogandet av *Gestumblindi* en ny jämn versrad skapats och den gamla i stället fått tjänstgöra som prosa tillsamman med svaret, således t. ex. i gåtan 8 (H):

Góð es gáta þín,
Gestumblindi!

Getit er þeirar : þat er laukr.

---

[1] Namnformen *Gestr blindi,* som ovan (s. 84) träffas i citatet från Bugges Edda, härrör från pappershandskrifter.

Heusler och Ranisch (Eddica minora, Einl. s. XCIII) säga visserligen riktigt, att detta stycke *Góð es gáta* o. s. v. 'mag durch Zufügung des nom. pr. aus einer formelhaften Langzeile entstanden sein', men då de tilllägga, att det 'ist aber auch in der erweiterten Gestalt gewiss noch als Versgruppe gefasst worden', frågar man sig, vad slags 'versgrupp' detta skulle vara. Att döma av Heusler, Der Ljóþaháttr, s. 139, synes det icke kunna vara en halvstrof i ljóðaháttr, som här skulle avses.

Då Finnur Jónsson (i Germanistische Abhandlungen zum LXX Geburtstag Konrad von Maurers . . . Göttingen 1893, s. 514) säger om dessa rader, att 'þessi orð eru eiginlega engin vísuorð, þótt þau hafi nokkuð hljóðfall sem líkist vísu; þat er gert of ásettu ráði, hljómfegurðar vegna, að hafa svo mörg orð, sem hefjast með *g* öll saman, en þess vegna verða þau ekki vísuord', kan jag inte instämma däri vidare än med ovan gjorda erkännande, att de numera i sin helhet eller delvis måste verka som prosa, om versraden *Gestumblindi* ej efter det här förut sagda utmönstras.

Vígfússon och York Powell utesluta detta stycke ur den poetiska texten till gåtorna och uppfatta det som prosa (CPB. I: 87).

Vad Bugge beträffar, synes han ha ändrat mening, ty sedan han i **H**-texten avtryckt stycket som vers, återgiver han det i prosa-form i den omedelbart därefter tryckta **R**-texten.

I en undersökning med titeln 'Till första gåtan i 'Getspeki Heiðreks konungs'' (Arkiv XXVIII: 121 f.) har jag uttalat den meningen, att svaren på gåtorna 'ursprungligen i de fall, där sådant kunnat ske och där ej någon utförligare förklaring behövts, utgjorts av ett substantiv, utmärkande det i gåtan avsedda begreppet', varå exempel från de båda handskriftformerna anföras. Heinzels förmodan (i Sitz. ber. d. phil. hist. Cl. d. K. Akad. d. Wissensch. Wien, b. 114), att poetisk form varit den ursprungliga för svaren, kan jag ej finna grundad. Den kan naturligtvis inte få något stöd av den omständigheten, att i

alla äldre utgåvor före Bugges — utom Verelius' av 1672 — av Herv. Saga eller Getspeki (ensamt) svaren ha poetisk form, ty denna del av sagotexten grundar sig, som bekant, ej på de gamla handskrifterna (**H** och **R**), utan är en nyisländsk produkt från 1700-talet 'by some Icelander, probably Gunnar Pálsson' (G. Vigfusson och F. York Powell, Corpus poet. bor. I: 87)[1]. Dessa versifierade svar insattes i Stephan Björnssons utgåva av 1785 utan upplysning om deras nya ursprung och de troddes därför länge tillhöra sagans gamla redaktioner. Som en egenhet av ett visst intresse här kan nämnas, att i dessa poetiska svar några gånger den förmodade, här nyss avhandlade 'versgruppen' *Góð er gáta* o. s. v. ett par gånger blivit metriskt efterbildad i halvstrofer, vilka liksom den förra tydligen uppfattats som ljóðahátt-former. T. ex. str. 4 hos Stephan Björnsson:

Góð er gáta þín
Gestr blindi
getit er þeirrar,
fugl þar yfir fló
fiskr þar undir svam
fórtu á brú.

Den omständigheten, att själva svaren icke av gammalt varit i versform utgör naturligtvis intet hinder för att inledningsorden, såsom ovan antagits, utgjort ett verspar.

I en kritisk textutgåva borde, efter den här först angivna uppfattningen, det nu avhandlade partiet av Getspeki återgivas sålunda:

Heiðrekr konungr!
Hyggðu at gátu. —
Góð es gáta þín,
[Gestumblindi,]
getit es þeirar.

---

[1] I Edd. min. Einleit. s. XCII, n. sägas dessa vara 'die . . . durchaus stilwidrige Dichtung eines Isländers aus dem 17. Jh.' (nu spärr.).

Att sålunda en halvstrof i kviðuháttr skulle stå bland strofer i ljóðaháttr är intet orimligt antagande. Som bekant förekomma även ett färre antal strofer i fornyrðislag innehållande gåtor blandade med dem i ljóðaháttr och det är mycket möjligt, att samlaren av gåtorna sammanfogat de olika gåtstrofformerna till detta Getspeki och i så fall kan ju en halvstrof som föregående i fornyrðislag ej väcka anstöt. Erinras kan för övrigt om blandningen av ljóðaháttr och málaháttr i Eiríksmál och Hákonarmál.

Dessa rader ur Getspeki lemna således intet exempel på det fall, Sievers antagit.

Vad det av Jessen ensam åberopade fallet beträffar, så är först att märka, att han har icke mindre än tre olika förslag att uppfatta allitterationen å det ifrågavarande stället:

Lokas. 2: 6: *mangi es þér i orði vinr.*

Dels menar han, att versraden kan härstamma från en tid, då det ännu hette *vorði.* Då finge ju versraden regelbundet eget allitterationssystem. Med denna uppfattning kan jämföras Gerings yttrande (Beitr. 13: 205), att han icke tror på bevarande av *v* i sådana fall i Eddasångerna (jfr Noreen, Altisl. Gram.[3] § 227).

Hälst vill Jessen göra versen regelbunden genom insättande av *engi* för *mangi.* Den skulle då bli ett fall av de här av mig s. 49 anförda exemplen från Háv. 115 (och 92) och bortfalla som exempel här.

I en not anmärker emellertid Jessen, att i denna versrad 'könnte man wohl auch ein beispiel der freiheit erblicken, die drei zeilen im *ljóðaháttr* mit einander alliterieren zu lassen (wie in Lokas. 14, Hávam. 79), wobei die dritte nur einen stab erhält'. Ordet *orði* skulle då bära allitteration med de tre vokaliskt början de, allittererande orden i de två föregående kortverserna (*ása* — *alfa* | *inni*). I så fall skulle detta ställe höra hit.

Emellertid finns det ett fjärde sätt att uppfatta denna versrad, nämligen att antaga *orði* allitterera med

vinr. Se Gerings uppsatser om dylik allitteration av *v* med vokal i Beitr. 13: 202 f. och i Z. f. deutsche Phil. 41: 17 f. (mot E. Mogk, Indogerm. Forsch. 26: 209 f.), på vilket senare ställe Gering anser den nu ifrågavarande långversen i Lokasenna höra till de sex absolut säkra Edda-exemplen på dylik allitteration.

S. Bugge, NF s. 114, säger ock, att 'Rimordene ere *orði* og *vinr*. Enten maa udtales *uinr* med Gunnar Pálsson o. fl. eller ogsaa *vorði*'.

Detta ställe ger anledning att återupptaga frågan om allitteration mellan *v* och vokal. Den långa tid, som, i följd av min sjukdom, tryckningen av denna avhandling tagit, har satt mig i tillfälle att omsorgsfullt överväga detta viktiga spörsmål ännu en gång. Jag har därvid kommit till ett motsatt resultat mot det jag uttalat å s. 27 härförut, då jag anslöt mig till Gerings åsikt. Erik Noreens tänkvärda, nyligen (i dessa Studier, III: 5, 1912) utkomna avhandling i ämnet har givit mig impulsen till denna nya prövning. Jag kan dock inte säga, att sistnämnda avhandling förmått avgörande omstämma min uppfattning, utan jag har nått till samma resultat som E. Noreen och förut Mogk genom en iakttagelse, som jag efter läsningen av nyssnämnda uppsats kommit att göra om ett sakförhållande, som undgått såväl dessa som andra forskare, men som är av stor betydelse vid bedömandet av detta spörsmål.

I Noreens argumentation fann jag åtskilligt mindre övertygande eller, från min speciella ståndpunkt sett, förfelat.

Mot E. Noreens försök att komma ifrån Gerings sex 'absolut säkra' fall anmärkte jag, att 1) *orði* är mer expressivt än *máli* och att ett började *mangi* gärna bort draga med sig ett *máli*, om sådant stått där från början; 2) att *vargr* i Eddasångerna aldrig förekommer i mytisk mening växlande med *ulfr*; 3) att det ej vore antagligt, att man för 'att bibehålla parallellismen mellan verserna' i Þrymsk. 26: 5—6 och 28: 5—6 'avstått från allitterationen' å det senare stället

(svaf vætr Freyja
átta nǫttum).

Vidare fann jag, att det av Mogk och E. Noreen framhållna faktum, att 'medan *i* nästan undantagsvis allittererar med vokal, så allittererar *v* lika undantagslöst med sig själv' — det får tilläggas: med undantag av Gerings fall! — kunde få sin förklaring därav, att av ord med börjande *j-* finns i det poetiska språket (se Gerings Wb.) endast ett ringa fåtal, som dessutom omfattar endast en begränsad idékrets, medan antalet ord börjande med *v* är mycket stort.

Mot E. Noreens anmärkning, att man genom ingående på Gerings uppfattning finge ett antal fall, då dels fyra lika ljudstavar skulle stå i ett verspar, t. ex.

Vǫl. 20: 5—6: *Urð hétu eina,*
aðra Verðandi

dels en ljudstav i första och två i andra versraden, t. ex.

Vǫl. 53: 3—4: *es Óðinn ferr*
við ulf vega,

kunde jag hänvisa i förra avseendet till min framställning å s. 61—74, där allitterationen a — a visas ha funnits i
a — a

fno. och fisl. diktningen, i senare avseendet till den uppfattning av allitterationsschemat a — såsom tillåtligt och
a — a

antagligen samgermanskt, som jag i min s. 75 omnämnda avhandling om den germanska allitterationens historia söker bevisa.

Allvarligare hinder ställer då min ovan antydda nya iakttagelse, nämligen att genom antagande av allitterationen *v* och vokal uppstå fall, då tre samallittererande ljudstavar finnas i samma udda versrad! Så bleve nämligen förhållandet i fall som följande (där den

av Gering m. fl. antagna allitteration *v* och vokal utmärkes):

Lokas. 14: 1: *Veit ek, ef fyr* ***útan*** ***værak***
„ 27: 1—2: *Veiztu, ef ek* ***inni*** ***ættak***
Ægis hǫllum ***í***

Fem lika ljudstavar i versparet!

Lokas. 43: 1—2: *Veiztu, ef ek* ***øðli*** ***ættak.***

Visserligen har Sijmons strukit *veit ek* och *veiztu* i alla dessa tre fall liksom det senare i alla övriga fall, där det föregås av *ef* . . . (str. 4, 23, 50, 51) utom i

str. 5: 1—2: *Veizt[u] þat, Elder,* *ef* o. s. v.

t. o. m. då därigenom versraderna skulle bli så förkortade som

4: 1: *ef inn gengr*
och 23: 1: *ef ek gaf* (!),

såsom också Finnur Jónsson I gjort, utom i de två sistnämnda fallen, medan Gering, Ljóðah. och Hild. Edda[2, 3], överallt har behållit handskriftens text, liksom ock Finnur Jónsson II. Det kan ju icke vara tvivel om, synes det mig, att det måste kvarstå i str. 4 och 23 (Gering fattar med rätta *inn gengr* som en fot i Ljóðah. § 8, a. 2), och då synes det vara godtyckligt att stryka det i de andra fallen, och *veit ek* i str. 14 (jfr svenska dialekters så vanliga *vetjá*, västerbottniska *vattji*, 'vet jag tro; eller huru? enl. Rietz).

Gering, a. a., uppfattar *veit-* som första höjningen. Detsamma gör Sievers, Wortstell. i. d. Eddalied. 19, 26.

Att nu antaga tre lika ljudstavar i en enstaka kortvers synes mycket äventyrligt. Visserligen kunde det tyckas, att en svällvers, som tjänstgör som kortvers, borde kunna ha tre lika ljudstavar lika väl som tre ljudstavar, ehuru olika, antagits för det parallella kortversparet i fall 24) på där anförda skäl. Men förhållandena i den parallella kortversen äro särskilt egnade att framkalla en sådan

stegrad allitteration, och en sådan kan icke därför utan vidare antagas gälla även i icke parallella verser. Den måste då kunna visas förekomma något så när allmänt, ej blott i ett enstaka fall. Och faktiskt förekomma icke tre ljudstavar vare sig lika eller olika eljest i kortverser och särskilt finns i dem alldeles intet exempel på ren konsonantisk eller enbart vokalisk allitteration med tre ljudstavar, varför det icke kan med rimlighet antagas, att sådan just skulle ha förekommit i några få fall med allitterationen *v* — vokal.

Jag ser alltså i detta förhållande ett betydande hinder för antagande av sistnämnda allitterationsform. [Särskilt ödesdigert för Gerings sex 'absolut säkra fall' är ju, att tre av dessa finnas i Lokasenna.]

Beredd att uppgiva denna teori lyckades det mig, såsom jag hoppas det skall erkännas, att undanrödja det till synes kraftigaste stödet för densamma, nämligen det som hämtats från versparet

Þrymskv. 28: 5—6: *Svaf vætr Freyja*
átta nǫttum,

som enligt anhängarne av nämnda teori, såsom Gering, Sijmons, Heinzel och Detter m. fl., låter *vætr* allitterera med *átta*, och som genom analogin med det parallella versparet

Þrymskv. 26: 5—6: *Át vætr Freyja*
átta nǫttum

tycktes oangripligt och som ingen heller hittills lyckats emendera, så att normal allitteration uppkom.

Jag emenderar *átta* i str. 28 till *sjau* och får därmed regelbunden allitteration med *svaf* i analogi med allitterationen *átta* och *át* i str. 26.

Från innehållets synpunkt kan följande anföras till försvar för denna emendation.

Då det — i handskriften — heter, att den förklädda bruden (Tor) intet ätit i åtta nätter, så menas därmed

närmast dagar, eftersom man inte äter om natten. Fritzner påpekar, hurusom redan Tacitus i Germania k. 11 på tal om germanernas tidräkning säger: nec dierum numerum ut nos sed noctium computant. Man kan ock säga, att *nǫ́tt* här har betydelsen *dygn*, som både Schlyter och Söderwall ange för fsv. *nat*, men, eget nog, varken Fritzner eller Gering ha för det fno. ordet. Meningen blir i alla fall densamma: ett dygns fasta blir i verkligheten en dags fasta. Antar man nu, att bruden tänktes ha börjat med fastan[1], så får man först ett dygns enbart fastande — den föregående natten räknas då på vanligt nordiskt sätt ihop med den närmast följande dagen till ett dygn — eller, om man så vill, en dags fasta. Sen skulle ha följt sju dygns såväl fasta som sömnlöshet, eller sju dagar av det förra, sju nätter av det senare slaget. Sista dagens fasta blev då själva resdagen, eftersom det i dikten säges, att brudföljet kom fram först på kvällen:

str. 24: 1—2: *Vas þar at kveldi*
of komit snimma.

Sålunda får man åtta dygns eller dagars fasta, sju dygns eller nätters sömnlöshet.

Då sålunda i den ursprungliga texten tidsbestämningarna 'åtta nätter' och 'sju nätter' få antagas ha förekommit vid sidan av varandra, behöver det ingalunda antagas, att den ena tidsbestämningen har ändrats enbart för allitterationens skull. Förhållandet är nämligen det, att i fornspråket båda tidsbestämningarna förekomma. I Eddasångerna förekommer visserligen av dessa två uttryck endast *átta nætr* och detta två gånger. Så i Grimn. 2 (och motsvarande prosatext) och i Helr. 42 (i förra fallet i betydelsen dygn, i senare natt). Men i prosan är sju nätter en mycket vanlig tidsbestämning i alla de nordiska fornspråken. I fornnorska lagspråket är detta uttryck mycket allmänt, medan åtta nätter förekommer blott en gång i en jämförelsevis sen källa (se Hertzberg,

[1] Som också nämnes först i dikten.

Ordb. art. *nátt, átta*). För fsv. se Schlyters och Söderwalls ordböcker om sju nätter under art. *nat*; jfr ock lagtexternas fsv. *siunætr, siunættinger*, fno. *siaunættingr*. [Åtta nätter tycks inte förekomma som tidsbeteckning i fsv., men i stället har redan äVGL *attæ daghæ*, nysv. *åtta (åtte) dar* i meningen av åtta dygn.]

Särskilt kan här förtjäna påpekas, att en sju dygns vaka omnämnes i den gamla danska folkvisan Grimilds Hævn (Grundtvig, Danm. gamle Folkeviser I: 44 f.), sålunda:

Ieg haffuer mig foruoget
siu natter oc siu dage.

Från formella synpunkter kan följande anföras till stöd för min emendation.

Ser man efter, finner man, att i handskriften å båda ställena räkneordet är skrivet med siffra: VIII, och att dessutom å det senare stället stark förkortning är nyttjad, så att det står: *VIII. n. s. v. i. i. h.* i st. f. å det förra stället (med upplösta förkortningar): *VIII. nottom sva var hon oþ fús í íotun heima.* Förkortningen är sålunda gjord mycket slarvigt, i det att tre bokstäver överhoppats: *h, o, f.* Närmast före VIII å senare stället stå orden: *svaf vętr Freyia,* och före dessa tre ord är också skriften starkt förkortad och detta på ett sätt, som tyckes visa, att skrivaren antingen varit slarvig eller ock trött (sömnig?), då han kommit hit, mot slutet på en sida. Det är halvstrofen

28: 1—4: *Sat in alsnotra*
ambôt fyr,
er orð vm fann
viþ iotvns máli

(här återgiven sådan den lyder i handskriften i strofen 26 med upplösta förkortningar), som på detta andra ställe, där den förekommer, skrives på följande sätt: *Sat in. al. s. a. f. s. m.*, således med endast första versparets ord utmärkta med förkortningar och i stället för andra versparet bokstäverna *s. m.*, som måste på något sätt angiva

de två följande versraderna[1]. Vidare har denne skrivare i närmast föregående strof, 27: 8, tappat bort ordet [orden?] *eldr [of]*[2].

På grund av dessa omständigheter synes man väl kunna antaga, att det just är skrivaren av R, som här, förledd av den nära lika lydelsen i övrigt, kommit att skriva VIII i str. 28 i st. f. VII, såsom hans original får antagas ha haft.

Man må nu icke invända, att parallellismen skulle bli bruten genom denna emendation. Ty detta är ej förhållandet. Det är alldeles nog för parallellismen, att i de två versfötterna i vardera versraden ett led — *vætr* i första, *nǫttum* i andra foten — är identiskt och att det föregås av ord hörande till samma ordklass — ett verb i första, ett räkneord i andra foten.

Man gör också den avsevärda vinsten av parallellism i rytmiceringen och en för övrigt naturligare rytmicering av de båda udda versradernas första fot. Med det hittills gängse antagandet av en allitteration mellan *vætr* och det handskriftliga *átta* på det senare stället följer nödvändigheten att rytmicera första versparet så, att i första versraden *svaf* blir obetonat och *vætr* såsom allittererande på *átta* får huvudton (i en C-vers), medan å första stället det naturliga ju är, att *át* och *átta* få allitterera med varandra och den första versen här sålunda blir en A-vers (med huvudton på verbet och blott biton på *vætr*). Sådan osymmetrisk rytmicering av dessa parallella verspar föreligger ock i Sievers' Proben. Detta är onekligen mycket litet tilltalande. Ett försök att med den handskriftliga textens bibehållande och antagande av al-

---

[1] Professor Finnur Jónsson har härom benäget meddelat mig följande: '*s. m.* tror jag betyder *sem* (som relat.) *máli*, d. v. s. det første og det sidste ord i de två forkortede linjer. *Sem* (f. *er*) er i senere tider (måske her af selve afskriveren) indsat'. — Det förefaller dock eget, att *sem* här skulle avsetts av skrivaren, då det å första stället står *er*. Det skulle då vara ett nytt bevis på hans slarv här.

[2] Se därom straxt i det följande.

litterationen mellan *v* och vokal likväl få parallell rytmicering har gjorts av Sijmons, som säger, att i str. 26 är 'Stabreim *vǽtr* : *átta*, nicht *át* : *átta* vgl. 28[3]', vilken mening biträdes av Gering (Beitr. 13: 208). Även denna uppfattning måste anses föga tillfredsställande. Att det efter verbet stående adverbiella ordet *vætr* skulle ta allitteration framför det förra och framför substantivet Freyja, skulle vara högst abnormt.

Till jämförelse kan här erinras om

Lokas. 15: 6: ***h**yggsk vætr **h**vatr fyrir*,

där verbet har huvudton och allittererar framför *vætr*, som blott har biton. Sannolikheten är ju, att i samma dikt och analog ställning *vætr* behandlats på samma sätt. Genom min emendation får *vætr* i båda fallen endast biton utan allitteration men båda verben huvudton och allitteration. [Att verben här allitterera framför substantivet Freyja beror på att de till sin betydelse här äro så viktiga såsom jämte den bitoniga negationen innehållande förklaringen på jättens fråga.]

Genom min emendation får versparet

Þrymskv. 28: 5—6: ***S**vaf vætr Freyja*
***s**jau nǫttum*

en treledad jämn kortvers (F-1) i st. f. en normal, fyrledad.

En treledad jämn versrad (F-2) finns förut i denna dikt:

17: 2: *þrúðugr ǫss.*

Finnur Jónsson I emenderar:

enn þrúþge ǫss,

men i II har han återtagit handskriftens läsart, som också behålles av Gering, Hild. Edda[3].

En treledad jämn versrad (F-1) har möjligen också varit

27: 8: **eldr brenna.*

Som redan nämnts (s. 108) har *eldr* överhoppats av skrivaren. Rask, som först påpekade detta, antog, att även **of* framför *brenna* överhoppats och insatte det, härutinnan följd av nyare textkritiska utgivare [1]. Emellertid är ju detta senare blott ett löst antagande. Sannolikheten synes mig snarare vara för att blott *eldr* överhoppats. Det är i slutet av en rad — som nu slutar med det närmast före **eldr* gående ordet *augom* —, som utelämnandet skett. I raden närmast ovanför står sist det till skriftdragen något liknande *end*, vilket kan ha medverkat till överhoppandet av *eldr*, men ej förklarar utelämnandet av ytterligare ett **of*, knappast häller av *eldar*, som Detler och Heinzel föreslå, Edda s. 274 [jfr Gering, ZfDPh. XLIII, s. 136].

En F-2-vers med upplösning av första höjningen är

18: 3: *þegi þú, þórr!*

Man erinre sig nu, att *sjau* liksom *ǫss* och *þórr* på en tid, som icke legat alltför långt bortom det ålderdomliga Þrymskviðas tillkomst [2], varit tvåstaviga ord [3] — även *eldr* kan ha haft en tvåstavig fno. sidoform (jfr fsve. *eleþer*, ags. *æled*; se Noreen, Altschw. Gram. § 80, II, 2) —, vadan minnet väl kunde tänkas ha fortlevat om att dessa ordformer, kanske i sin tvåstaviga form bevarade i ålderdomliga diktfragment, förr fyllt en tvåledad versfot (d. v. s.

[1] Bugge, NF n. till s. 127, säger dock: '*of* er det ikke aldeles nødvendigt at tilføie'. Det står i den pappersavskrift ('Suhms-edda', jfr Bugge, NF. Fortale s. LX), som enligt Rask ensam bland alla har *eldr*, båda orden säkert genom konjektur.

[2] Anses t. ex. av Finnur Jónsson, Lit. Hist. I: 65, vara den näst äldsta Eddadikt, från 'c. 900 (890)' och, Den isl. litt. hist. s. 50, 'at høre til de ældste digte' från 'måske det 9. årh.'; av Sijmons, Einleit. s. CCLVI som en av de äldsta gudasångerna; av Golther, Nord. Lit. gesch. 1905 (Samml. Göschen), s. 22, som 'das älteste und schönste aller Eddalieder'.

[3] Det vore väl för djärvt att tänka sig, att man ännu på Þrymskviðas tid haft en form av *sjau* med det tvåstaviga uttalet ⏑́ ⨯̀ (bitonen på *u* härrörande från den germanska grundformen **sebún*)? Eller åtminstone ett ännu icke diftongiskt *au*?

praktiskt taget halva kortversen)[4]. *Sjau* är, som de andra, ett i diktningen ofta förekommande ord; se Gering, Vollst. Wb. — Sijmons, Nachtr. s. XIV, vill insätta *þonar(r)* överallt i þrymskv., men har icke blivit följd av Gering, Hild. Edda[3], eller andra. I fråga om *ǫss* eller *ǫsuʀ* här se Sijmons, Nachtr. s. XV, som på grund av str. 2: 8 finner det 'unmethodisch' att å övriga ställen insätta den tvåstaviga formen.

För övrigt är ju den treledade versen, F-typen, i Eddans fornyrðislag-dikter 'zu stark vertreten, als dass mann seine existenz anzweifeln dürfte' (Wenck, a. a. § 55); den förekommer där 124 gånger (a. a.), med betydlig övervikt för den jämna versraden (71 gånger mot 53 i udda) såsom här[1]. Och för den händelse, att Háv. IV, såsom Finnur Jónsson (Lit. Hist. I: 65) menar, är äldre än Þrkv., förtjänar det påpekas, att i den förra dikten flere F-verser förekomma, vilka icke ha ord förkortade genom synkope eller åtminstone icke genom en nyare synkope, t. ex. 117: 5: *illan mann*; 129: 5: *upp líta*; 136: 4: *baug þú gef*; 154: 5: *vági á*. Den treledade versen skulle väl då få antagas ha uppkommit straxt efter de äldre nordiska synkoperingslagarna.

Nu är det visserligen sannt, att denna sålunda emenderade vers

**sjau nǫttum*

tillhör en form av F-verserna, som är mindre vanlig i fornyrðislag, nämligen med schemat $\acute{-}\ \acute{-}\times$. Oftast utgå F-verserna i denna diktart på betonad stavelse och enstavigt ord, mer sällan på ett flerstavigt ord, slutande på en stavelse med biton, och uppfattas därför av Sievers (Altg. Metr. I: § 45: 2; II: § 34) som katalektiska former av någon av typerna A, C eller D, d. v. s. med bortkastande av sista sänkningen (B och E kunna ju, såsom

---

[1] Jfr den treledade versen i Abecedarium nordmannicum

ûr after,

där *ûr* väl ej långt förut haft den äldre formen *ûru* (jfr fhty. *ûro*, mhty. *ûre* och *ûr*).

slutande på betonad stavelse, ej komma i fråga). Här skulle då närmast vara att tänka på en katalektisk form av D. Efter att ha anfört exempel därpå av typerna –́ | –́ –̀ (×), såsom *samhyggjendr, tolf hundruð*[1] säger Sievers (först a. st.): 'Zu der letzteren form sind vermutlich auch die beispiele wie *fingr digrir* Rígsþ. 8 = –́ | –́ × ohne sprachlichen nebenton auf der schlusssilbe zu stellen'. I Altg. Metr. II § 34 anser Sievers sådana fall, som enligt honom äro sällsynta, för tvivelaktiga. Ej så få dylika finnas dock, av vilka flera synas ofrånkomliga: Hyndl. 29: 7: *síns bróður*, H. Hu. I: 22: 5: *ídgnógan*, Sigurðk. 62: 7: *til Jónakrs*, Guðrhv. 11: 3: *meirr þóttusk*; med upplösning av första foten: Guðrk. I: 2: 4: *hana lǫttu*, Hyndl. 16: 2: *hlaðinn steinum*, Guðrk. III: 5: 8: *hǫfuðniðjum* o. s. v. (Sievers, Beitr. 6: 310, söker för dessa senare fall en mindre antaglig förklaring som fyrfotade[2]), men Wenck erkänner dem som hörande till F-typen). Till dessa fall sluta sig Þrymskviðas *sjau nǫttum*, **eldr brenna*(?).

Jag tror dock ej, att dessa fall böra förklaras som katalektiska D-former. De skulle ju då höra till D4-typen (–́ . –́ × –̀) med katalex av den sista bitonade stavelsen, vilket väl är vågat att antaga, utan jag förmodar, att de höra till en synkoperad A-typ.

Om jag har rätt i min förmodan, att dessa trefotade versers uppkomst står i samband med de nordiska synkoperingslagarna, bör nämligen en synkope av den inre sänkningen — i första foten — kunna antagas lika väl som av den sista sänkningen. Då av urnord. **broþar minaʀ** blev fno. *bróðir minn* och av urnord. **minaʀ broþar** blev fno. *minn bróðir*, så kunde ock fno. verstyper av dessa

---

[1] Samma verstyp föreligger i Rökstenens

raiþ þiaurikʀ.

[2] ⏑́ × | skulle här enligt Sievers kunna bilda första foten i en A-vers, liksom i åtskilliga fall i Egils kviðuhátt-dikter och således icke vara upplösning av ett –́ | . Förmodligen håller icke Sievers mera på detta förklaringsförsök (som ju strider mot reglerna för fornyrðislag).

två senare slag uppkomma som ersättning för verser av första slaget.

Just denna förklaring — 'synkope einer innern senkung' (Sievers, Altg. Metr. II: § 34: 2; I: § 45: 2) — gives ju för det fåtal tvåledade verser, som finnas i fornyrðislag, t. ex. *sonr húss* (jfr *deyr fé* i ljóðaháttr); de ha uppkommit ur –́ × | –́ ×, d. v. s. en A-typ med både katalex och inre synkope. Samma förklaring om synkope av första sänkningen bör då kunna gälla för treledade verser av ifrågavarande slag.

I ljóðaháttr äro verser av denna F-form (–́ | –́ ×) ingalunda sällsynta och förekomma redan i de äldsta Eddadikterna. Så i Háv. 129 det nyss anförda *upp líta*, 121, 42, 43: *vin þínum (sínum)*, 31: *fróðr þykkisk*, 97: *jarls yndi*, Vafþ. 53: *ulfr gleypa* o. s. v. (se Gering, Ljóðah. §§ 53, 54, 105). — Dit hör ju ock det s. 111, n. ur Abeced. nordmann. anförda *ûr after*.

Jag vågar efter det sagda tro, att intet med skäl kan anföras mot den nu gjorda emendationen.

Sedan detta allvarliga hinder blivit undanröjt, är jag nu övertygad om att någon allitteration mellan *v* och vokal ej bör antagas på nordisk botten. De däremot stridande få fallen få på nödvändigt sätt emenderas. I Lokasenna 2 (se s. 101 här förut) får med Jessen *engi* insättas i st. f. *mangi*; detta är ju en mycket lätt emendation. I Lokas. 10 får väl *vitnis* efter E. Noreens förslag insättas, o. s. v.[1].

Vad beträffar det av mig här förut (s. 26 f.) antagna fallet i Getspeki 2, så förmodar jag nu, att i versraden

vegr vas á alla vega

[1] Det av Gering (Beitr. 13: 208) åberopade stället ur *Hǫfuðlausn* förfaller nu med den läsart Finnur Jónsson, NISK I: 13, upptagit ur en handskrift (med allitteration *v*- | *v*-). Detta är ett av Gerings tre fall från skaldedikter på allitterationen *v* och vokal (jfr s. 27 här förut). De båda andra fallen finnas ej upptagna hos Finnur Jónsson, NISK. I, vadan de väl få anses som oäkta. (Jfr om det senare fallet Gering, a. st.)

alla utträngt ett äldre *víða*, enär *alla vega* var ett så allmänt känt uttryck. I Sigrdríf. 18: 4 förekommer just detta uttryck: *á víða vega*, vitt omkring.

Då Lokasenna 2: 6 på nyss nämnt sätt genom en nära till hands liggande emendation kan få regelbunden allitteration, är detta givet att föredraga framför en uppfattning av detta ställe som ett, efter det förut uppvisade, enastående fall av abnorm allitterationsbindning mellan långvers och kortverser.

Härmed äro alla de exempel genomgångna och undanröjda, vilka ovan (s. 84—86) av olika forskare anförts till förmån för sistnämnda abnorma allitterationsbindning i ljóðaháttstrofer.

Som i det föregående påpekats, har Gering sökt bortförklara alla de här först anförda fem fallen av ifrågavarande, hittills antagna egendomliga underart av ljóðaháttr. Han hör även till dem, som emenderat bort det sjätte fallet Háv. 109 genom den tredje versradens strykning som oäkta.

Så mycket besynnerligare är det då att finna Gering visserligen med tvekan förmoda, att i halvstrofen

Háv. 139: 4—6: *nam ek upp rúnar,*
œpandi nam,
fell ek aptr þaðan

sista versens ofullständiga allitteration vore beroende på 'anreimung an die vorhergehende zeile?' (Ljóðah. § 155, a. 2). Att antaga en sådan oerhörd oregelbundenhet för ett enda, enstaka fall är ju uppenbart orimligt. Det kan väl icke vara något tvivel om, att sjätte versraden är förvanskad. I handskr. står *þatan*. Det är kanske i detta ord rättelsen skall sökas. Men vad här stått kan jag ej säga. Stället synes vara lika 'hoffnungslos verderbt' som Alvísm. 11: 5 med sitt *erakendi*. — Skulle i st. f. *aptr* ha stått **þinig* (hit) rimmande med **þaðan*?

Några fall, som kunde tänkas höra hit, må här ytterligare avhandlas.

Såsom jag i min uppsats 'En kärleksvisa i Áns Saga Bogsveigis' (intagen i dessa Studier III: 1) visat, bör följande halvstrof i nämnda Saga, om dess andra versrad antages ha lytt så som här:

Vel þér, selja!
*Stendr (þú) *víði nær*
laufguð harla vel

(jfr Heusler och Ranisch, Eddica minora s. 104), icke antagas ha ett exempel på nyssnämnda oregelbundna allitterationsbindning, då den tredje versraden säkerligen föreligger i en av två kortverser sammandragen form.

Vidare kan här nämnas, att Hárbarðsljóð str. 13 kunde tyckas erbjuda exempel på en strofbildning med allitterationen a — (i vardera halvstrofen).
a —
a —

Vid dessa metriskt oregelbundna rader, som textkritiker på olika sätt sökt omgestalta, är emellertid naturligtvis alls ingen vikt att fästa, befintliga som de äro i en alltigenom metriskt oregelbunden dikt.

Också har, så vitt jag vet, ingen metriker åberopat dem som stöd för nyssnämnda allitterationsform. Det kan anmärkas, att den sjätte versraden ej har för ljóðaháttr tillåtligt slut.

I ett både till sin komposition och sin metrik ännu mycket mera oregelbundet stycke, det fisl. *Tryggðarmál* — efter olika recensioner återgivet i Eddica minora —, förekomma följande tre rader

Grágás, Kon. bók, k. 115: *sem faðir við son*
eða sonr við fǫður
í samfǫrum ǫllum,

i vilka Heusler, Üb. germ. Versbau, s. 87, ser först korsallitteration — i första versparet —, säkerligen med rätta, och om vilkas sista rad han sedan yttrar: 'Ob man die folgende Zeile vermöge des Reimstabes *s* an die vor-

ausgehende angliedern[1] oder sie als stabloses, ungebundenes Stück betrachten soll, ist fraglich (die erste Auffassung kann sich auf den wiederkehrenden Vers der getspeki Heiðreks berufen: *getið er þeirar*)'.

För min del ser jag i denna sista rad prosa, då prosarader flerstädes förekomma ibland versraderna, såsom allmänt är förhållandet i lagtexter, liksom i runinskrifter. Denna sista rad har ej för ljóðaháttr tillåtet slut.

Utanför det västnordiska området har man velat finna fall av detta slags allitterationsbindning, som kunde tyckas tala för densammas verkliga förekomst. Först är att erinra därom, att åtskilliga svenska runinskrifter ha ansetts ega en halvstrofbildning med dylik allitteration. I en särskild undersökning om *Gutasagas verser* (varom se s. 1, n. här förut) har jag emellertid sökt visa, att de åsyftade fallen ej med rätta böra uppfattas på angivet sätt. Jag får t. v. hänvisa till denna framdeles utkommande avhandling.

Av nyssnämnda Gutasagas verser, som föreligga i två stycken om tre versrader vart, kan det ena stycket eller, om man så vill, halvstrofen:

Guti al Gutland aigha
Graipr al annar haita
ok Gunfiaun þriþi

synas ha (såsom här i tryck angivits) allitterationsbindning av nu ifrågavarande slag. Som emellertid den andra halvstrofen icke har dylik allitteration, har jag i min nyssnämnda avhandling sökt styrka en annan uppfattning, som passar för bägge halvstroferna [såsom redan Brate (m. fl.) Fno. metrik[2], s. 66 gjort, ehuru på annat sätt[2]]. Jag får hänvisa härtill.

---

[1] Det skulle då vara med det ena av kortversparets två allitterationssystem; jfr det av mig s. 50 här förut anförda fallet ur Haraldskv.

[2] Se mot Brates med fleras uppfattning min framställning i Fornvännen, 1908, s. 175.

Slutligen kan erinras därom, att på västgermanskt område ha anförts några dylika fall. Sålunda säger Sievers, Altg. Metr. I: § 98, på tal om ags. strofbildning: 'möglicherweise sind ausserdem vollzeilen anzusetzen, welche mit einer vorhergehenden langzeile einfach alliterieren' och han anför några exempel därpå (jfr Beitr. 12: 478).

Om ett par av dessa fall säger Sievers (sist a. st.), att utan ett sådant antagande här 'ein vierfüssiger vers mit dreifacher alliteration' skulle förefinnas, att versen 'also so nicht richtig ist'. De tre ljudstavarna i en 'halbzeile' av svällvers natur utgöra, som man nu vet (Sievers, Altg. Metr. I: § 93), intet hinder, och fyrfotade verser antog Sievers senare kunna finnas (a. a. § 96); jfr dock det tveksamma uttalandet i II, § 65, 77). För fyrfotade versers tillvaro på västgermansk botten synes mig avgjort tala en vers som Abecedarium nordmannicum:

*Tiu, **Brica** endi **Man** midi*

(jfr Müllenhoff och Scherer, Denkm.[3]), som ju omöjligen kan på annat sätt förklaras. Denna märkliga vers har hittills, så vitt jag erinrar mig, icke blivit av metrici vederbörligen uppmärksammad.

Genom antagande av fyrfotade verser i alla de av Sievers, åsyftade ags. fallen och likaså i de fsa., som omnämnas Altg. Metr. I: § 123: 3, skulle dessa fall av 'anreimung' mellan 'die langzeile' och 'die vollzeile' försvinna.

Vad slutligen beträffar det av Sievers från andra Merseburger Spruch anförda fallet

10—11: *sôse **b**ênrenki,* *sôse **b**luotrenki*
sôse lidirenki

så föreligger i dessa anaforiska och epiforiska parallellverser (jfr fall II: 24 ur Hátt. 101: 67) ett alldeles individuellt fall, av vilket vidare slutsatser för ej parallella verser ej få dragas. För övrigt har 'die vollzeile' här två ljudstavar, ehuru tillhörande två allitterationssystem, och

de samma som den föregående versradens första och tredje (10, a och b, och 11 äro svällverser av AC-typen: ‿́× | ‿́× | ‿́×, jfr Gering, Ljóðah. § 66 och 115, a. 2).

Det må dock nu förhålla sig huru som helst med dessa västgermanska fall, att från dem, uppfattade så som Sievers föreslår, hämta stöd för antagandet, att i en eljest, trots sina friheter inom vissa gränser, så konstnärligt uppbyggd diktart som ljóðaháttr i några få fall en så högst abnorm och, man kan väl säga, relativt konstlös underart därav förekommit, som den skulle varit, som haft en långvers utan eget allitterationssystem och med endast en ljudstav dock denna lika med kortversernas, vore naturligtvis inte metodiskt riktigt. (Sievers gör ej heller detta.)

Jag anser det satt utom allt tvivel, att en sådan underart av ljóðaháttr ej funnits. Stycket därom bör strykas ur den västnordiska versläran, där det alltför länge haft en plats.

Jag återgår nu efter denna digression till de anaforiska halvstroferna. Det är Heuslers uppfattning av desamma, som här bör med några ord bemötas.

I dennes arbete Der Ljóþahattr, s. 127, heter det: 'ein Wort, welches im vorhergehenden Verse Hauptictus trug, wird wiederholt und kann nun, bei der zweiten und dritten Nennung, den Ictus verlieren. Auch unserm modernen Sprachgefühl sind derartige Vorgänge vertraut (vgl. W. Reichel, von der deutschen Betonung, Lpz. Diss. 1888 S. 5). Die Fälle in den Ljóþaháttrgedichten sind:

Hǫv. 53: *lítilla* | *sanda*[1] |
lítilla | *sǽva*
[lítil ero] ***geþ*** | ***guma***[2]

[1] Den dubbla allitterationen här angives ej. Men i sitt senare, ovan anförda metriska arbete anger Heusler två slags allitteration i fall som 6): ***Heill dagr*** o. s. v.

[2] Jag har för tydlighets skull satt vad Heusler anser för upptakt inom parentes.

Utom detta fall 2) hos mig anföras ytterligare fallen 12), 4), 14), 20), 6), 7), 5), 10) hos mig, samt de två kortverserna av fall 15) förutom några andra olikartade fall. Enl. s. 169 föres hit ock mitt fall 1).

Dessa av mig här förut behandlade fall uppfattas nu av Heusler, a. st. — med iakttagande här av den rättelse, som han gjort i sin skrift Über den germanischen Versbau, s. 117, n., för fall 6, — sålunda, att i fallet 4) *fjǫlð ek* i första kortversen anses bilda första takt och allitterera, medan i de båda andra versraderna dessa ord anses bilda upptakt och sålunda ej allitterera med motsvarande ord i den första kortversen; i fallen 1), 2), 14), 6), *deyr (deyja) lítilla heill* (med småord), *heilir* i båda kortverserna bilda första takt och allitterera, medan *deyr, lítil heil(l)* i långversen får bilda upptakt och ej allitterera med; i fallen 7), 5), 10), 12), 20) de anaforiska orden *heiler, sumar, lǫng, sumr, lenge*, i första kortversen anses höra till första takten (men ej allitterera), medan de motsvarande anaforiska orden i andra kortversen och långversen anses höra till upptakten; samt slutligen i fall 15) *heilir* i första kortversen anses bilda första takt, men *heilar* i andra kortversen upptakt. Således fyra olika sätt att uppfatta de analoga fallen!

Härtill må nu först anmärkas, att det bevis, Heusler hämtar från Reichel, ej alls kan anses passa in här.

Det exempel Reichel anför och Heusler hänvisar till är följande:

'Für die ersten beiden Bücher ist aber noch zu nennen eine doppelte Ausgabe: einmal die Ausgabe von Alfred Schoene 1874 ....' — 'Es wird in diesem Falle', säger Reichel 'wohl niemanden geben, von dem man die Betonung hörte: einmal die Ausgabe von Alfred Schoene'. .... 'Es liegt hier die Wiederholung eines Wortes, das vorher schon einmal ausgesprochen war; eine Anknüpfung an den vorhergehenden Satz, um zu dem dort Gesagten etwas Neues hinzufügen. In diesem Falle finden wir also dass das wiederholte Wort, die Anknüpfung, den Ton nicht hat'.

Som man ser är detta fall helt olika mot de ifrågavarande Eddaställena. I det förra föreligger obunden form och helt vardagligt språk, i Eddafallen bunden form och en högre stämning. I de förra har ordupprepningen alldeles intet stilistiskt eller retoriskt ändamål (ja är alldeles onödig, ty det kunde lika väl ha hetat diejenige). I Eddafallen åter tjänar ordupprepningen till att bilda den retoriska figur som kallas anafor och den förekommer i den stilistiskt och metriskt utpräglade versform som kallas parallellverser.

Här må följande yttrande av J. Minor, Neuhochdeutsche Metrik², Strassb. 1902, s. 86, få sin plats, enligt vilket 'die stilistische Figur der Anapher' . . 'nicht in der Wiederholung eines Wortes schlechtweg, sondern in der Wiederholung eines betonten Wortes besteht: *níemand habe ich, níemand auf dieser grossen weiten erde!*'

Om parallellismen som stilistiskt hjälpmedel yttrar Franz Tippman i uppsatsen 'Der Parallelismus in Gœthes dramatischem Prosastil' (intagen i Gœthe-Jahrbuch B. 24, Frankf. a. M. 1903) följande, som här kan förtjäna återgivas. Genom parallellismen — här är blott fråga om dess förekomst i prosastil, men det sagda gäller ju ock mutatis mutandis om den poetiska stilen —, heter det, 'wird in die Satzreihen oder in einzelne grössere Wortgruppen eine Gliederung gebracht, die den Bau der Rede durchsichtiger heraustreten läszt oder zu einer Steigerung des Ausdrucks und Hervorhebung des Bedeutsamen angewendet werden kann. Diese gliedernde Wirkung des Parallelismus wird hauptsächlich durch 2 Momente erreicht: durch ein logisches: analoge Stellung gleichartiger Satzglieder und Sätze, ferner durch ein akustisches: Gleichklang, Wiederholung derselben oder ähnlich klingenden Worte'. Det är lätt att se, vilkendera uppfattningen av de ifrågavarande Eddaställena, som motsvarar denna beskrivning på parallellismen — min här förut vid behandlingen av fallen 1)—24) framlagda eller Heuslers nyss här refererade. Den förra uppfattningen stämmer ju till punkt och pricka med det nu sagda, medan Heuslers

uppfattning sönderbryter parallellismen. Det är ju t. ex. tydligt, att det akustiska momentet 'Gleichklang' i hög grad försvagas, om i fall som 1) *deyr deyja* bilda första takt och allitterera, medan *deyr* i långversen endast får bilda upptakt och ej får allitterera med. Likaså *lítilla* — *lítil* i det s. 118 anförda exemplet. Det blir då ingen verklig parallellism — endast en helt ytlig sådan, i skrift synlig — mellan de tre anaforiska orden. Än värre blir det i de fall, då det anaforiska ordet i parallellismen endast i första versraden får bilda takt (och allitteration) eller fall, som enligt Heusler:

fjǫlð ek | fór,
[fjǫlþ ek] freist- | aþa,
[fjǫlþ ek] reynda | regen,

eller:

heiler | ę́ser,
[heilar] ás- | ynjor.

Att här tillämpa iakttagelser från den vanliga prosastilen om det upprepade ordets tonlöshet är ungefär lika orimligt som om man skulle påstå, att i anaforisk-parallella verspar som dessa Goethes (i Lilis Park):

Ein Zauber bleit mich nieder,
Ein Zauber häkelt mich wieder

ordet *Zauber* andra gången på grund av upprepningen förlorade huvudtonen!

Den enda riktiga uppfattningen måste vara den, att låta de anaforiska huvudorden i alla versrader — och i alla de särskilda fallen — få huvudton, bilda första fot (takt) och allitterera med varandra.

Men om det är och måste vara så, så lämna dessa anaforiska parallellverser ett avgörande bevis för tillvaron av trefotade långverser i ljóðaháttr och giva drapslaget åt den Heuslerska teorin om denna vers som varande

alltid tvåtaktig (tvåfotad). De göra således en betydande tjänst vid avgörandet av en stor vetenskaplig tvistefråga. Detta är en av orsakerna — förutom denna uppsats huvudändamål —, varför jag ansett dessa verser förtjäna det ingående studium, som här kommit dem till del.

En annan är dessa versers stora betydelse för den germanska allitterationsläran, varom utförligare skall talas i den åt detta ämne egnade avhandling, som omnämnts här förut s. 51, 75.

Det bör kanske till det nyss sagda läggas ännu några ord. Då Wenck, a. a. § 20, 3) vill låta 'das nhd. gesetz von der mindertonigkeit des bekannten (Behaghel, Pauls Grundr. 1, 553)'[1] gälla även för Eddan, så avser han några fall, då det senare av två synonyma nomina saknar huvudton och allitteration, men ingalunda några fall i anaforiska och parallella verser. Det är fall sådana som dessa

Hyndl. 41: 1 och 5: *Loki át hjarta*
— — — — —
varð Loptr kviðugr
och Hg. Hj. 9: 6 och 8: *ormr dreyrfáðr*
— — — — —
verpr naðr hala,

(De synonyma orden äro här spärrade.)

Om Wencks förklaring här är riktig — vilket synes osäkert[2] (jfr vad som straxt säges, även om hänvisningen till Behaghel) —, så kan man dock därav ej draga några vidsträcktare slutsatser. Vi se, att det förnyade omnämnandet av ett ord under synonym form i dessa fall ej alls har någon stilistisk eller versifikatorisk karaktär;

[1] Det kan här anmärkas, atl Behaghel, a. st. — även i tredje upplagan av sin i Pauls Grundriss intagna Geschichte der deutschen Sprache, Strassb. 1911, s. 104 — bestrider tillvaron av denna lag för 'die ältere Sprache', varemot Wenck, a. a. § 64 protesterar, dock utan anförande av nya skäl.

[2] I förra exemplet har *kviðugr* den logiska betoningen, i senare exemplet kan väl verbets allitteration förklaras enligt Sievers, Altg. Metr. I: § 24: 3.

de förekomma i olika metriska och syntaktiska ställningar. De kunna därför ej användas som motbevis mot fallen i de anaforiska parallellverserna. Mot dem stå ju ock andra i poesi så allmänna fall, då eljest fulltoniga ord vid upprepning vare sig i samma ställning, såsom i versens början — utan att verserna för övrigt äro parallelltoner — eller i olika ställning i versen bibehålla huvudton, t. ex.

Vǫl. 22: 5—6: *seið hón hvar's kunni,*
seið hón hugleikin

Háv. 77: *Deyr fé — — —*
ek veit einn
at aldri deyr.

Detta förhållande är ju välbekant från nyare såväl poesi, som retorisk prosa.

Jag vill med anslutning härtill påpeka ett fall från icke parallella verser, som Heusler anför tillsamman med nyss anförda fall av senare slag såsom bevis för hur vid upprepning ord förlora huvudton, och som är väl så orimligt som parallellversernas fall, ehuru av annan orsak. I den här förut s. 77 anförda halvstrofen

halfan val
hón kýss hverjan dag,
enn halfan Óðinn á

låter han det andra *halfan* vara upptakt, således obetonat. Här betyder emellertid *halfan* något annat än första gången, nämligen den andra hälften mot den ena hälften i första versen. Att då låta av dessa två varandra logiskt motsatta, eljest fulltoniga ord det ena hava 'Hauptictus', det andra ej, är ju uppenbart orimligt. Detta fall visar, liksom de anaforiska halvstroferna, orimligheten av Heuslers lära om ljóðaháttlångversernas ständiga tvataktighet [1].

[1] Denna lära predikas ännu i Heuslers inledning till Genzmers Eddaöversättning, I, Jena 1912.

Alla dessa nu avhandlade anaforiska halvstrofer utmärka sig för en hittills icke särskilt påpekad egendomlighet i versbyggnaden, som jämte allitterationsförhållandena är egnad att åt dessa halvstrofer giva karaktären av en starkt utpräglad underart av ljóðahátt-strofen. Jag avser den omständigheten, att den jämna versraden alltid börjar med ord, som har huvudton. Sievers säger (Altg. Metr. II, § 45, 2) om ljóðaháttr: 'Charakteristisch ist die Abneigung, die zweite Halbzeile mit einer Hebung zu beginnen'. Här är motsatsen regel.

Dessa anaforiska halvstrofer kunna alla sägas 'innehålla något hemskt, dystert och [eller] högt'. Jämför det korta sammanfattande av innehållet, som i det föregående gjorts vid de flesta fallen (vid några var det obehövligt, såsom självklart). Dessa nu anförda ord äro hämtade från Rasks karakteristik av diktarten galdralag från innehållets synpunkt (se här förut s. 6).

Man frågar sig då, om icke just dessa anaforiska halvstrofer, som, efter vad som sagts, måste anses som en egen underart av ljóðahátthalvstrofen, burit det namn galdralag, som i kommentaren till Hátt. str. 101 finnes angivet, ehuru där, som det vill synas, givet åt hela strofen — säkert med orätt (jfr s. 10 här förut).

Denna fråga kan här endast framkastas. Dess besvarande kan icke ske förrän efter behandlingen, i avdelning IV, av versraderna 6—7 i Hátt. 101 och däremot svarande Eddaverser.

Anm. till s. 44 f. Jag har här icke kunnat taga hänsyn till N. Beckmans framställning av sammansatta nominas betoning i ljóðaháttr, då denna alltför mycket avlägsnar sig från den Sieverska grundåskådning, jag anslutit mig till, och icke synes mig överbevisande.

Anm. till s. 103. Vad som yttrats om allitterationen a — | a — a utgår såsom ej motbevisande, då fallen av allitteration *v*—vokal bleve för många.

Forts.

Fsv. snima i betydelsen 'sent på dagen'.

Av *Theodor Hjelmqvist.*

Versparen 9 och 10, 129 och 130 i Flores och Blanzeflor hava i den av Klemming i hans upplaga följda handskriften ej tillfredsställande rim.

Verserna 8—10 lyda:

'The lagdho til land ok dwaldis ther
om siæx vikur tima
arla ok swa sirla'.

Verserna 129 och 130:

'Ok forsuma ey thina tima
huarce arla æller sirla'.

I stället för *sirla* har den kodex, som Klemming[1] kallar B, *sniman* (se Klemmings uppl. s. 74) i vers 10, *snima* i vers 130 (se Klemmings uppl. s. 77). Klemmings C-kodex, som i vers 10 har en helt annan text (se cit. arb. 75) med rimordet *rima*, har i v. 130 (se cit. arb. 77) likaledes *snima*.

I sin förtjänstfulla avhandling 'Studier över rimmen i den fornsvenska Flores och Blanzeflor' (i Festskrift till

[1] Jag utgår ifrån att Klemmings uppgifter äro riktiga. Tillfälle att kontrollera dem har jag ej haft.

K. F. Söderwall) har Emil Olson s. 58 anmärkt, att ovan citerade v. 10 bör lyda

'sirla ok swa snima'

samt att vers 130 bör ändras till

'huarce sirla æller snima'.

Han anmärker vidare: 'Dessa uttryck synas ej vara genuina i fsv. *Snima* synes i fsv. icke ha bet. „tidigt". Jfr däremot isl. *síð ok snimma, síð eða snimma* och dylika uttryck'. Däri att översättaren af Flores nyttjat ifrågavarande uttryck, finner Emil Olson ett bevis för att denne i sitt språkbruk i någon mån varit påverkad av fornnorskan.

I en ännu ej publicerad avhandling kommer Olson (se hans citerade arbete s. 48) att lämna en utförlig motivering för de ändringar i A-handskriftens rim, som enligt hans undersökning böra göras. I denna ämnar han säkerligen också utveckla, huru det ursprungliga *sirla . . snima* i vv. 10 och 130 kunnat bliva *arla . . sirla.*

Fastän jag ej känner Olsons blivande motivering, vågar jag uttala den förmodan, att om han givit akt på de paralleller jag i det följande vill framlägga, han ej givit sin textförbättring den utsträckning, som den nu har fått.

Såsom synes av det föregående, omfattar Olsons emendation av den Klemmingska upplagans text två moment: 1) *sirla* ersättes av *snima,* 2) *arla* utbytes mot *sirla.*

Att *snima* i överensstämmelse med förhållandet i handskrifterna B (vad beträffar v. 10 och v. 130) och C (vad beträffar v. 130) bör vara slutord i de båda verserna, är ju alldeles självklart.

Däremot kan jag ej tro, att *arla* är fel för *sirla.*

Vad kodex A beträffar, skulle man ju t. ex. kunna antaga, att det enl. Olson från fornnorskan stammande *snima* (i betydelsen tidigt) av en avskrivare utbytts mot sin fsv. synonym *arla* och att sedan omflyttning ägt rum, så att *arla* och *sirla* kommit att i förhållande till varandra

intaga sin vanliga plats. Men nu ha ju handskrifterna B och C i förut specificerade fall bevarat det ursprungliga rimmet *snima(n)*, se ovan, men ha ändå *arla* i st. f. *sirla*. Varför har i dessa handskrifter det sistnämnda fått vika?

Vilket svar Olson än vill giva på denna fråga, måste ju, om man som han antager, att *arla* står för *sirla*, förklaringen af textförvanskningen bli mera komplicerad, än om man anser, att Flores översättare använt *snima* i betydelsen 'sent' och att en avskrivare på vanligt sätt i A insatt den ofta förekommande synonymen *sirla* i dess ställe.

För bevarandet i Flores 10 och 130 av handskrifternas *arla* tala enligt min mening avgörande två ställen i Konung Alexander.

Det första lyder:

> 'Jak wille glædhias ij allan tima
> badhe arla ok swa snima
> om th*e*nnæ skadhin war*e* ohænd*er*'.

Vv. 3713 ff.

Det andra stället visar samma textförvanskning som verserna 10 och 130 i Flores (A):

> 'Han forsymadhe sik i ængin tima
> hwarte arla æll*er* oc sirla'.

Vv. 9665 f. (Till stället hänvisas i Söderwalls Ordbok under *arla*.)

Här bör påtagligen samma emendation göras som i de nämnda verserna i Flores: *snima* bör insättas i st. f. *sirla*.

Det visar sig alltså, att i fyra verser i två olika diktverk *arla* och *snima* sättas mot varandra för att beteckna olika tider, och det synes mig vidare vara uppenbart, att skrivarna av de handskrifter, vari de nämnda uttrycken förekomma, i *arla* och *snima* inlagt betydelserna 'bittida' och 'sent på dagen' (betydelserna 'fordom' och 'nyligen' passa ej).

Man kan naturligtvis icke antaga, att *arla* i alla de fyra verserna skulle vara förvanskning av *sirla*. Föga

rimligare vore det antagandet, att *snima* i Flores på grund av missförstånd av det fornnorska *snimma* = tidigt kommit att användas i betydelsen 'sent', och att Alexanders översättare lånat ordet i denna betydelse från Flores. Vida enklare synes mig den hypotesen, att betydelsen 'sent' verkligen funnits hos fsv. *snima* i förbindelsen *arla ok (æller) snima* och utvecklats på fsv. grund. (För betydelsen 'bittida' saknas ju varje hållpunkt i fsv., om man ej ändrar texternas *arla*.)

Fsv. *snima* = sent på dagen har, menar jag, uppkommit ur fsv. *snima* = nyss, nyligen (se om denna betyd. Söderwalls Ordbok).

I själva verket stå ju betydelserna 'nyligen' och 'sent' ej så fjärran från varandra, som det måhända först vill synas. Samma tidsmoment, som från det närvarandes synpunkt ter sig som *nytt*, kan betecknas såsom *sent*, när det betraktas från det förflutnas synpunkt och följaktligen jämföres med tidsseriens begynnelse. Den nya 'moderna' tiden är ur det förflutnas synpunkt den sena tiden. Jfr Selma Lagerlöfs 'o sena tiders barn' såsom tilltal till samtidens människor. Se Gösta Berlings Saga $_{10}$ 230. — Och från den allmänna betydelsen 'sent' till den speciella 'sent på dagen' är steget ej långt.

Att betydelsen 'nyligen' kan utvecklas ur betydelsen 'sent', framgår t. ex. av engelskans *lately* (af *late* sen), som nu betyder nyligen, men fordom även brukats i betydelsen 'at a late hour' (se A New English Dictionary).

I fsv. har enl. min mening den motsatta betydelseutvecklingen: 'nyligen > sent' ägt rum hos adverbet *snima*.

Denna utveckling torde kunna förklaras på följande sätt. I fsv. förekommer som bekant jämte adv. *snima* i positivus även en superlativ av samma adverb: *snimst* (egentligen = nyligast), som enl. Söderwall, Ordbok 2: 448 bl. a. motsvarar det nysv. *senast*. Då det fsv. adv. *senast* (se Söderwall, Ordbok 2: 321), vars betydelse sammanfaller med eller åtminstone står mycket nära den nämnda betydelsen hos *snimst*, vid sin sida har positiven *sent* = 'icke snart', men även = 'sent på dygnet', kan

enligt analogien *snima* : *snimst* = *sent* : *senast* betydelsen *sero* ha utvecklats hos *snima*.

Finge man antaga, att *arla* i fsv. (liksom i fvn.) kunnat betyda ej blott 'tidigt på dagen' utan också 'fordom', skulle *snima*'s betydelse 'sent' även kunna förklaras såsom uppkommen i sammanställningen *arla ok (æller) snima*, ursprungl.: fordom och nyligen, sedan: tidigt och sent. *Arla* betydde ju vanligen 'tidigt', 'bittida', och på grund härav kunde man låtit dess motsatsord *snima* i den nämnda sammanställningen beteckna (ej 'nyligen' utan) motsatsen till tidigt: sent på dagen.

Att i fvn. *snimma* betyder 'tidigt', är ju ej något hinder för, att ordet i fsv. fått en motsatt betydelse, förutsatt att dennas utveckling kan förklaras.

Såsom framgår av det anförda, kan jag ej finna, att det sätt, varpa *snima* nyttjas i Flores, utgör något bevis på inverkan från fornnorskan på översättarens språk.

Rättelser och förklaringar till fornsvenska texter

av *Theodor Hjelmqvist.*

1.

I den senast av Ahlstrand i Svenska fornskriftsällskapets samlingar 12 utgivna rimdikten Konung Alexander (endast bevarad i Kungl. Bibliotekets i Stockholm kodex D4, vars ifrågavarande parti, se Ahlstrands uppl. 360, anses stamma från 1430—1450, och översatt c. 1380) finnas många ställen, som ådagalägga, att texten blivit förvanskad vid avskrivning [1]. I det följande vill jag framlägga några förslag till restituering av den ursprungliga lydelsen [2]. Jag diskuterar även vissa fall, som ej nödvändigt kräva en rättelse. Vid utarbetandet av mina anmärkningar, som i allmänhet ha sin utgångspunkt i rimförhållanden [3], har jag haft god hjälp av Cederschiölds

[1] Söderwall har i sin ordbok rättat flere av felen i Alexander.

[2] Min framställning gör naturligtvis ej anspråk på att vara uttömmande.

[3] Jag går endast in på de rim, som ha någon betydelse för de textställen som debatteras. Här må dock i förbigående påpekas de för Alexander karakteristiska rimord, där *rst* och *st* (c. 24 ggr), *rs* och *s*, *rsk* och *sk*, *rt* och *t* (resp. 1, 1 och 2 ggr) svara mot varandra. De ha som bekant så gott som inga motstycken i de äldre diktverken (jag bortser från *rl* : *ll*). I andra yngre fsv. vers påträffas motsvarande rim någon gång. Jfr Kock, Arkiv 6: 32 f., Noreen, Aschw. gram. § 43, anm. 3.

rimlista och av Emil Olsons synnerligen grundliga och resultatrika undersökning av rimmen i Flores ooh Blanzeflor (i Festskrift till K. F. Söderwall, Lund 1911).

Åtskilliga verser i Alexander sakna som bekant vederbörliga rim. Så vitt jag kunnat finna, har det hittills ej anmärkts, att i vissa fall rimmet kan återställas genom en enkel omflyttning av orden. Jag känner följande exempel:

1) 'Alexander badh sina alla thægna
vndren ey a min knæfal.'

V. 1111 f.

V. 1111 bör naturligtvis lyda:

'Alexander badh sina thægna all.'

I rytmiskt avseende blir versen varken sämre eller bättre genom omflyttningen, jfr Bure, Rytmiska studier XCII f.

I Alexander förekommer *all* ofta som versslut i pluralis m. l. f.[1]. Jfr t. ex.:

'Thu hiolt thik wiis ow*er* stiærnor all
nw skal thu dö aff et sörghelikt fall.'

V. 497 f.

'The æra swa marghe vtan tall
ma*n* kan th*e*m ekke mæla all.'

V. 2737 f.

'Albani slæpto sina hunda all
alexanders swiin ropa op ij gall.'

V. 4105 f.

'Alexander genast a bucefal
the hæsta hafdho giordho swa all.'

V. 5497 f.

[1] Motsvarande bruk av *al* förekommer icke i Erikskrönikan och Eufemiavisorna. Jfr Cederschiöld, Rimlista 31, där det endast anföres exempel på rimmande *al* såsom singularis m. och pluralis n.

'The skria ok skræna op ij gall
thy flya nw the fila all.'

V. 5523 f.

'Thu sigh mik for*e* gudha all
hurw længe iak æn liffwa skal.'

V. 8627 f.

---

2) 'Mz thiwffnath rooff oc mykith mordh
a thina giri ær enkte hoff.'

V. 6915 f.

V. 6915 bör ändras så, att *rooff* blir slutrim, t. ex.:

'Mz thiwffnath mykith mordh oc rooff.'

I rytmiskt avseende medför omflyttningen ingen förändring; jfr Bure, cit. arb. II f.

---

3) 'I tedhin mik i idhro b*re*ffwe
at idhra husfrwr engin ledhe
wilia th*e*ra liiff at prydha
oc enga handa fæghrind lydha.'

V. 7059 ff.

Möjligen har v. 7059 ursprungligen lytt:

'I mik i idhro b*re*ffwe tedhin (eller: tedhe).'

Tedhin skulle kunna rimma med *ledhe*, även om andra stavelsens vokal representerar *i*-ljud [1], då Alexanderdikten i kvinnliga rims (svagtoniga) slutstavelse visar samma frihet med avseende på vokalens kvalitet, som är utmär-

[1] Andra personen pluralis ändas i Alexander oftast på *-in*; dock förekommer även skrivningen *-en*; exempel: *komen* (presens, v. 2511, *kunden* v. 4234, *laten* (presens) v. 3472 (men *latin* (presens) v. 3474), *monden* v. 1902 o. s. v. I vers 1300 förekommer *ij fa* (ej i rim).

kande för Erikskrönikan och Eufemiavisorna (se Cederschiöld i SNF II. 3: 7 samt — i synnerhet — E. Olson i Festskrift till K. F. Söderwall s. 76 ff.). Alltså rimma t. ex. *winna* och *sinne*, sbst. n. (v. 57 f.), *dödha*, inf. och *mödho* (v. 489 f.), *ille*, adj. pl. mask. och *cocodrilli* (v. 5091 f.). Att det ena rimordet, men ej det andra slutar på *-n*, bör jämföras med att i Alexander förekomma sådana rimparningar som *vnfangar* och *ganga* (v. 1233 f.), *fæsta* och *fræstas* (v. 5093 f.), *handa* och *blandath* (v. 8987 f.), *æmpnath* och *næmpna* (v. 8221 f.), *længe* och *hænger* (v. 9687 f.), förutsatt att dessa rim äro fullt säkra [1].

Möjligt är dock, att *tedhin*, i fall en avskrivare gjort sig skyldig till omflyttning, är förvanskning av *tedhe*: d. v. s. tredje personens pluralform (jfr t. ex. 3 pers. pl. *fördhe* (v. 3133), rim till sg. *hördhe*) har ersatt andra personens. I så fall bleve de båda rimorden fullt kongruenta.

Redan i Eufemiavisorna är, såsom Olson utrett (se cit. arb. s. 102 f.), utbytet av andra personens ändelse mot tredje personens fullt genomfört.

Uti Alexander har handskriften, såsom ovan anmärkts, i regel *-in* l. *-en* (såsom andra personens plurala verbaländelse). Emellertid förekomma ett par rim, som göra sannolikt, att redan i denna dikts första avfattning ifrågavarande utbyte någon gång ägt rum:

> 'Thz ær wæl thz ij ærin omwænde
> swa opta ij alexandru*m* förra skænde.'

V. 1853 f.

> 'Han sa th*er* hafwith ga om kring
> om iordhina slu*n*gith i en ring
> thz syntis ho*nu*m som drake en
> th*er* beslu*n*gen ligger om en sten
> ey syntis ho*nu*m tha wærlden större
> vadhe watn oc iordh æn i nu höra.'

V. 9127 ff.

[1] Jfr Cederschiölds anmärkning om de kvinnliga rimmens slutkonsonant i Er. och Euf., se SNF II. 3: 7.

Å andra sidan finns det i Alexander ett rim, som visar andra personens ursprungliga ändelse bevarad:

> 'Idher barn i dræpa plæghin
> them offren i affgudhom æ swa fæghin.'

V. 6585 f.

Vv. 5821 f., 6527 f., 6819 f., 10237 f. rimma två verbalformer på *-in*, men bevisa — strängt taget — intet angående den ursprungliga lydelsen; jfr Olson, cit. arb. 102. Förvanskningen av *tedhe* till *tedhin* är lätt förklarlig, då det är all sannolikhet för, att även på 1400-talet ändelsen *-en* (*-in*) var den normala i andra personen pluralis (se Olson, cit. st.).

Textförvanskningen kan ha underlättats därav, att *dh* och *v* annars rimma med varandra (se nedan) och att följaktligen en avskrivare, som måhända stöttes av det mindre vanliga *tedhe*, kunnat betrakta *breffwe* och *ledhe* såsom passabla rim. För att de ej ursprungligen varit rimord, talar i någon mån den omständigheten att något annat exempel på rimmande *edh* och *ev* med följande vokal ej anträffats i Alexander och de äldre diktverken, lika litet som rimmet *edh* : *ef(ev)*, med det undantaget att Fredrik v. 275 f. har rimmet *redh* : *blef* (se Cederschiölds rimlista 84), som dock kan stå för äldre *redh* : *bedh* (jfr att den danska dikten om Fredrik på motsvarande ställe har *bedh*, se Klemmings upplaga 162). I de yngre rimkrönikorna påträffas sistnämnda rim några gånger: i ett tillägg till Lilla Rimkrönikan (Klemmings uppl. I: 236) rimma *bref* och *redh*, i Karlskrönikan v. 2589 f., 3936 f. *bleff* och *reedh* (i vers 3936 kan *bleff* möjl. ha ersatt ett äldre *bedh*), i den första Sturekrönikan v. 569 f. och i den andra Sturekrönikan v. 1885 f. *breff* och *leedh*; särskilt vanligt är ifragavarande rim i Historia sancti Olai; se vv. 86 f. (*bleff* : *redh*, rådde), 118 f., 140 f. (*rädh*, rådde: *bleff*), 402 f. (*reed*, rådde: *bleff*), 478 f. (*bleff* : *rädh*, rådde), 1380 f. (*bleff* : *samaleedh*), 1408 f. (*fördreff* : *vred*), 1832 f. (*dr ff* : *samwled*).

4) 'Oc et swærdh hafdhe i si*n*ne hænde
i geno*m* ha*n*s hiærta thaghar lagdhe.'

V. 9979 f.

Första versen bör lyda:

'Oc et swærd i si*n*ne hænde hafdhe.'

Jfr samma rim i följande verser:

'Lata sik nöghia at thy han hafdhe
göma thz han sama*n* lagdhe.'

V. 2937 f.;

'Ok swa thz gul han sama*n* lagdhe
som thu nw ge*r*na aff mik haffdhe.'

V. 2953 f.;

'The starka waghna som pe*r*si haffdho
the wordo tha til iordhena lagdhe.'

V. 3357 f.

'Tha Alexander thz seet haffdhe
a siin knæ han sik nidh*er* lagdhe.'

V. 7519 f.;

Jfr: 'Til wæl at tala han sik hafdhe
philipp*us* hans fadh*er* sagdhe.'

V. 459 f.

'Hwart thz vnder th*er* iak aff saghde
aff drykke kar som ma*n* th*er* hafdhe.'

V. 8185 f.[1].

Bure, cit. arb. LIII, för Alexander 9979 till typen —⏑—|⏑⏑—⏑⏑—⏑, en placering, som ej övertygat mig, då *oc* och *i*, som skulle vara höjningar, ju ej 'framhävas'

[1] *Haffde* och *lagde* rimma RK 2: 5990 f., 6952 f., *lagde* och *haf(f)de* Därs. 1540 f., 6926 f., *hafde* och *sagde* Därs. 4552 f., 6744 f., *sagde* och *haffde* Därs. 6350 f. o. s. v.

av satsaccenten. Genom den föreslagna ändringen blir versen fullt regelbunden i rytmiskt avseende. Jag för den till den typ, som hos Bure har schemat ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ | – ⏑ – ⏑, se Bures cit. arb. XCI, där 77 verser i Alexander upptagas under typen i fråga; bland dem även sådana, vilka liksom v. 9979 (enligt min ändring) hava 'taktkommat', se cit. arb. s. 12, mellan ett attribut och dess huvudord (se Alexander vv. 3111, 3692, 8213).

Hafdhe och *lagdhe* kunna representera uttalet *hadhe* och *ladhe* (jfr Noreen, Aschw. gram. § 306, 2, 311, 2 a samt rimmen *badhe* (= *både*, konj.) : *sagdho* Alexander v. 641 f., *badhe* (= *både*, konj.) : *sagdhe* Därs. v. 1189 f. De behöva dock ej förutsätta detta uttal, då det i den yngre fsv. finnas exempel på att *hafde* rimmar med sådana ord på *-agde*, vilkas *g* ej bortfaller. Jag anför såsom exempel följande rim: *haffde* : *klagde* RK 2: 410 f., *haffde* : *bragde* Därs. 2: 9191 f. Jfr rimmen *lagde* : *kraffde* i en yngre variant till gamla rimkrönikan v. 3252 f. (se Klemmings upplaga s. 202); *lagdhe* : *krafde* RK 2: 1304 f.; *vtkraffde* : *sagde* Historia sancti Olai v. 520 f., se Medeltids dikter (citeras i det följande MD) s. 329. Jfr även att i RK 2: 6341 preteritum av *hava* skrives *hagde* (i rim med *vpsagde*) samt att, se Schagerström i Arkiv 4: 249 f., Noreen, Aschw. gram. § 553, Anm. 18, *safde* fyra gånger är uppvisat i yngre fsv. (ur en daniserande handling från år 1457) såsom preteritum av *sæghia*. Se om ljudförhållanden, som belysa de anförda rimmen, Noreen, Aschw. gram. § 271, anm. 1, § 279 jämte anm. Jfr äldre nydanskans *hagde* = hade, se Kalkar 2: 177, Lis Jacobsen, Studier til det danske rigssprogs historie 217, ävensom medeltidsdanskans *sawdhe*, se Lis Jacobsen, cit. arb. 149.

För fullständighetens skull må anmärkas, att även i den yngre fornsvenskan (se om förhållandet i de äldre rimversen Cederschiöld, Rimlista 21 f, 25 f., E. Olson i Festskrift till K. F. Söderwall 69) *haffde* rimmar med *kraffde*, se RK 2: 3442 f., 4118 f., 4240 f., 5313 f., 6812 f., 6870 f., RK 3: 145 f., 5455 f. (i de tva sista exemplen

skrives *hade (hadhe)*), *kraffde* med *haf(f)de*, se RK 2: 3510 f., Schack-tafvels lek v. 2961 f., samt att *lagdhe* rimmar med *thagdhe*, se Alexander v. 2601 f., *sagdhe* med *thagdhe*, se Alexander v. 3767 f. (*sagde* med *tagde*, se RK 2: 5724 f.), *sagde* med *behagde* RK 2: 9219 f., *thagdhe* med *sagdhe* Alexander v. 8319 f.

* * *

Som bekant förvanskar en avskrivare ofta en text [1] genom att insätta ett mer eller mindre synonymt uttryck i stället för det ursprungliga, som måhända förefallit honom främmande eller varit mindre kurant för honom än ersättningsordet. I Alexander har jag funnit flera ställen, där helrim kan åstadkommas, om man utbyter versens slutord mot ett annat av identisk eller närstående betydelse. Beträffande s. k. halvrim [2] — dylika äro ej sällsynta i Alexander — kan det stundom vara ovisst, om en rättelse är av behovet påkallad eller ej. Jag medtager i det följande nagra ganska osäkra fall, ja, en gång torde min utredning lämna det resultatet, att ett halvrim, som genom inrättande av synonym skulle bortrödjas, snarast bör anses vara ursprungligt.

1) 'Jak thydh*er* swa th*en* fughla flok
at mykith folk skal h*ær* födhas op.'

V. 949 f.

Möjligtvis bör *flok* fattas såsom en förvanskning av *hop*. Jfr att rimmet *hop* : *op* förekommer pa ett annat ställe i Alexander:

'the lupo alle i enom hop
til alexandri palatz op.'

[1] Jfr t. ex. Cederschiölds rättelse av Erikskrönikans *vogh* till *stodh* (i v. 3946), se SNF II. 3. 9, Pippings emendation av samma dikts *vm koll* till *a fall* (i v. 891), se Därs. II.4: 5.

[2] Se om halvrimmen och deras förekomst i de äldre diktverken G. Cederschiöld i SNF II. 3: 9 f. och E. Olson i Festskrift till K. F. Söderwall 76.

V. 10345 f. — Med *lop* = lopp (sbst.) rimmar *hoop* i verserna

'stadhen sampnadhe sik i en hoop
oc gingo til palazith i et lop.'

V. 8029 f.

Å andra sidan rimmar *hoop (hop)* med *roop* v. 4103 f., v. 5495 f., v. 7841 f. med *skoop* = skapade v. 4717 f..

Att *hoper* i fsv. kunnat användas om fåglar, visas av sammansättningarna *gasahoper* och *ugglohoper* (se Söderwall, Ordbok), låt vara att *ugglohoper* beror pa en textförvanskning.

Även på ett annat ställe i Alexander förekommer rimmet *ok* : *op*:

'Tolff fota længd waro the thiok
thrætighi föt*er* a höghdina op.'

V. 9459 f. — Här synes mig *op* kunna fattas som förvanskning av *ok* = ock l. också (postpositivt); *a höghdina* bör jämföras med *a högdh* i v. 7808 och *a* betyder 'med hänsyn till' (jfr Söderwall, Ordbok under *a* I 8).

Med det sist anförda citatet bör jämföras:

'Han war stoor lang*er* oc thiok
som en lykta bran ha*n*s öghon ok.'

Alexander v. 8573 f.

I de äldre rimverken finns intet exempel på rimmet *ok* : *op*.

Däremot kan jag från yngre källor anföra:

'the lagdho hans halsben pa en stok
och huggo swa hwd*i*t fra*n* ha*n*s krop.'

RK 2: 4484 f.

'Biscopen liffte vp kisto lok
dyrasta lukt slog th*er* op.'

Historia sancti Olai v. 1852 f. (MD s. 371).

Rättelsen alltså osäker.

2) 'Han lot th*e*m gifwa thrætighi pu*n*d
aff gull i thz sama sin.'

V. 1487 f.

Här har säkerligen *stund* ursprungligen varit rimord i st. f. *sin*. Vers 1488 har alltså lytt:

'aff gull i the samu stund'
Jfr: 'tha sa han ij the samu stwnd.'

Alexander v. 64.

Stund förekommer ofta som rimslut i denna dikt: *ij thæsse stund* v. 2059, *i sama stund* v. 7705, *ij (i) same stund* vv. 4311, 4359, 5006, 10212, 10531, *ij samw stwnd* vv. 3876, 4220.

---

3) 'Alexander lyste th*e*r ey læng*e*r bidha
thiit kom a*n*nan daghin margha mila
en höfdhinge heet t*ra*nsagoras.'

Vv. 1605 ff.

Om *bidha* utbytes mot sin synonym *hvila*, fås helrim. *Hvila* i betydelsen *hvila sig* anföres af Söderwall, Ordbok 1: 538 blott från RK 2: 4437. Det förekommer i denna betydelse även på två ställen i Alexander:

'Han læt th*e*r h*æ*rin qwarran hwila.'

V. 9047;

'[De förde honom] til alexandria*m* th*e*r
wille ha*n* hwila.'

V. 10550.

Det bör emellertid anmärkas, att i Flores v. 663 f. rimma *mila* och *skridha* (se Cederschiöld, Rimlista 133, E. Olson i Festskrift till K. F. Söderwall 76; sistnämnde författare finner ifrågavarande inkongruens 'även för ett nutida öra föga stötande'). Jfr att *säle* och *kläde* rimma

i Historia sancti Olai v. 194 f. (MD 319), *stridde* och *pilar* i Striden om Visby v. 109 f., se MD 406 (för *strida*; jfr *stride* i varianten i Harald Olufssons visbok 88). — Rättelsen alltså osäker.

---

4) 'Athenas trodhe hans lyghn
ok wordo[1] t*ra*nsagoras alle trygdh.'

V. 1651 f.

Lyghn bör ändras till *lygdh*, som förekommer i Alexander vv. 2596, 2736. Jfr Söderwalls ändring i RK 1: 2723, se hans ordbok 1: 789. Såsom Cederschiöld påpekat[2], bör samma ändring företagas i RK 1: 756.

---

5) 'Alexander wille ey læng*er* bidha
siin br*e*ff lot han thædhan sc*ri*ffwa.'

V. 4655 f.

Det tyckes vara en möjlighet, att *bidha* i v. 4655 ersatt ett äldre *bliffwa* i betydelsen 'stanna kvar'. I denna betydelse förekommer *bliffwa* i Alexander v. 7253; jfr Söderwall, Ordbok 1: 124.

Mot rättelsen talar emellertid starkt, att rimmet *idha* : *iva* och därmed analoga rim även annars påträffas i fornsvenskan (ej blott i yngre, utan också i äldre rimverk), utan att förklaring genom synonymutbyte är möjlig. Jag anför från yngre fornsvenska dikter:

'Swa som a mote owinum st*ri*dha
swa monin ij mz idhro*m* syndom kjffwa.'

Alexander v. 6331 f.

'Thy ær thz iak hwar man bidher
skodhe ok witi hwath han gifw*er*.'

Därs. v. 1329 f.

---

[1] För *soro* l. *sworo*, se Söderwall, Ordbok 2: 674.

[2] Rimlista 202.

'Fore thenna skuld iak thik bidher
om thu widh tholik sidh lifwer.'

Därs. v. 5957 f.

'I xiiij vykor mu*n*dhe han th*e*r bliffua
k*onung* valdem*a*r tordey mz hono*m* st*ri*dha.'

RK 1: s. 181 (v. 307 f.).

'Vm Skärtorsdagh lotho the b*re*uen sc*ri*ffwa
Mädha*n* mo*n*de engelb*er*t til laghah*o*lm ridha.'

RK 2: 2518 f.

'Erik puke mu*n*de mz ho*no*m rida
oc loffuade trolige mz hono*m* bliwa.'

Därs. 2: 3336 f.

'Th*e*r mz skulde niclis oc hans a hus*i*t bliffua
oc eng*e*n stadz i land*i*t at rida.'

Därs. 2: 5882 f.

'Oc badh honu*m* sielff th*e*r när sik bliffua
han swor han wilde jo mz rida.'

Därs. 2: 6178 f.

'Thz ludde thz rike*n* sculle sa*m*man bliffwa
oc ey atskilias til äwijgha tijda.'

Tillägg till 2: 1725 ff., se Klemmings uppl. 336.

'Han wille honum tiil scriffua
han sculde laatha ath danmark lidha.'

Därs. 3: 625 f.

'Thy waare ther manga fogne mz quidha
the motte tha ekke längre liffua.'

Därs. 3: 839 f.

'Jak wiil moth honum manligha stridha
och the kolare drängia tiil ryggia driffua.'

Därs. 3: 1517 f.

'Och leet siik fraan rootaberg liidha
och wille i yrffwa the nath bliffua.'

Därs. 3: 2153 f.

'Then som mz hwariom wiil ath kiffua
han motte mz maangom striidha.'

Därs. 3: 3134 f.

'Ok lath mik ew*er*deliga mz tik lifua
for tin hierta*ns* w*er*k ok bitt*e*rlige swidha.'

Bön till Jesu sår och pinoredskap v. 79 f. (MD 144). Jfr Därs. s. 157, v. 206 f., s. 137, v. 19 f.

'Wanart och wrenske war honom leed
Den kunne han icke lijde
De spakom war han aldrig wred
Ty monde han säller bliffwe.'

MD 401.

'Mere man, mer lycka stoort land gifwer,
ty tarfwes gifftermål och sänge alster wijder.'

Därs. 422.

'Han wilde tho for sine owinir bidie
os til äpth*e*rdömilse miscu*n*dh ath giffuä.'

Därs. 38 (ur en norvagiserande text). Jfr

'Th*e*n sculle th*e*ra höfuitzma*n* bliffwa
oc wilde ha*no*m alla g*e*rna lydha.'

RK 2: 2285 f.

Men även i äldre fornsvenska rimdikter anträffas motsvarande rim.

Cederschiöld anför, se hans Rimlista 107 f., 155, rimmen *ridha* : *bliva* från Ivan vv. 1993 f., 4097 f., Fredrik v. 295 f., *bliva* : *ridha* från Ivan v. 5617 f., *kvidha* : *bliva* från Ivan v. 4255 f. Fran Ivan v. 5609 f. och Fredrik v. 739 f. citerar han (se anf. arb. 111) *liver* : *idher*, från Ivan v. 652 f. *bidhit* : *givit*.

I vissa av de citerade verserna har nog en ursprungligare text haft fullrim. Så t. ex. understödja de flesta handskrifterna läsarten *bidha* (i st. f. *bliva*) i Ivan v. 1994, se Liffmans och Stephens' Inledning CLXXVIII. I samma diktverks v. 5617 har (den danska) handskriften F *bidhe* för *bliva*, se s. 381. I Fredrik v. 296 ha fyra handskrifter *bidhæ* för *bliva*, se Klemmings uppl. 116. Ivan v. 4098, RK 2: 3337, 6178, RK 3: 2154 skulle få ett regelbundet rim, om synonymen *bidha* insattes i st. f. *bliva*.

Men då, som förut anmärkts, i andra av de anförda verserna helrim ej kan återställas genom synonymutbyte, torde halvrimmet *idha* : *iva* gällt som fullt passabelt, vadan den ifrågasatta ändringen ej torde vara av nöden.

Uti y. fsv. dikter påträffas — må här tilläggas — rimmet *idh* : *if (iv)*. Exempel: *kiiff* : *tidh* (RK 2: 8171 f.), *kiiff* : *biidh* (MD 31), *liff* : *stridh* (RK 2: 6440 f.), *liff* : *tiid* (MD 339), *striidh* : *liiff* (Därs. 44), *tijd* : *bedriif* (Därs. 494), *tiidh* : *liiff* (RK 3: 393 f.). I ett par av de anförda exemplen kan synonymutbyte tänkas ha ägt rum (MD 31 kan *kiiff* stå för *stridh*, så ock RK 2: 8171).

Efter *a* svara *dh* och *v (f)* mot varandra redan i Eufemiavisorna. Exempel: *gaff* : *stadh* (Flores, se Olson, cit. arb. 76), *hafua* : *ladha* (Fredrik, se Cederschiöld, cit. arb. 15), *nadhe* : *gauo* (Ivan, se Därs. 19). Yngre exempel: *gaff* : *badh* (MD 318), *stad* : *gaff* (Därs. 374), *stad* : *graff* (Därs. 371), *paffwe* : *nadhe* (MD 488), *mader* : *hafwer* (Därs. 423). Efter annan vokal: *behöffua* : *födha* (RK 2: 7602 f.). Se ovan om motsvarande rimord med *e* som vokal. Jämför med dem *ewa* : *ödhe* (MD 8).

---

6) 'Thu alexander iak sigh*er* thik
thu haffw*er* ena pino idhelik
soffwande oc wakande thænkir thu
hurw thu skal winna möör oc fru
at göra mz th*em* synder stora
oc hurw thu skal anna*n* forödha.'

Vv. 6909—6914.

I v. 6913 bör *stora*, som både till vokal och slutkonsonant avviker från det motsvarande rimordet, sannolikt ändras till *snödha*. *Snödher* förekommer på flera ställen i Alexander. Jag anför:

'Vtan th*e*tta folk forgaar
al wærlin æpt*er* döme faar
ok smittas ij tholik g*er*ni*n*g snödh.'

Vv. 3983 ff.

[Här är det efter all sannolikhet bl. a. frågan om otuktiga gärningar, liksom i v. 6913; jfr

'Orena g*er*ni*n*ga margha handa
sa alexander aff th*e*m ganga
th*e*r ey lofflika æra skriffwa.'

V. 3973 ff.].

Andra ex. på *snödher* i Alexander finnas i vv. 3484, 4056, 5224, 6335, 8416 o. s. v.

Tillsamman med ordet *synd* brukas *snödher* i följande fsv. exempel: 'Oc swa taka the [grekerna] tilfälle aff thera gudhu*m* oc drifwa aldra snödhasta synd*er* hoor ma*n*drap skörlifnadh oc andra otalika snödha gärni*n*ga mz huilko*m* the smitta badhe jordh oc wädh*er*.' Prosadikter från medeltiden 67, r. 29 ff. '[Apostlar] hiälpin mik . . ath jac . . ey dömis ept*ir* mina snöda synda fforskullan.' Svenska kyrkobruk under medeltiden 268.

Snödher har nyttjats och nyttjas nog ännu särskilt med syftning på otuktiga begär (jfr Alexander v. 6913). Jag anför vidare följ. ex.: 'Han hafde fulfolgt sin snødæ lusta.' Jöns Buddes bok 148. 'Han hafde sin snødhæ viliæ m*edh* he*n*ne fulco*m*pnat.' Därs. 149. 'Huilken the*re* første sculde nytiæ he*n*ne til at fræmiæ m*edh* he*n*ne sin snødhæ lusta.' Därs. 204. 'Th*ät* war all ha*n*s studeran, huru han skulle främia sina snödha astu*n*dan.' Helige mäns lefverne 226 o. s. v.

Från ä. nysv. må citeras följande ex. pa *snöd* såsom bestämning till synd:

'Tänck, O Gudh, ey på wår Synd så snöda.'

Gyldenhielm (o. Kempe) Psalt. 279 (c. 1605, 1650)[1].

'Hör hans ord: „Så sant jag lefver,
Vill jag icke syndarns död,
Utan att han alltid sträfvar,
Till att döda synden snöd.'

(P. Brask i) Svenska psalmboken 192: 4 (1690, 1819)[2].

På grund av vad som anförts synes det mig vara mycket sannolikt, att i Alexander v. 6913 ursprungligen stått *snödha* i stället för *stora*.

---

7) 'Thy ma ma*n* idhart liffw*er*ne kalla
ena vsla næffst marghin falla
oc ekke hælight som i sighin
widh vsalt liffw*er*ne i ær bliffwen.'

Vv. 7317 ff.

Rimmet i v. 7319 f. har ej något fullt analogt motstycke i Alexander. Det synes mig därför ganska troligt, att *sighin* bör ändras till *scriffwin*, så mycket mera som det yttrande, som citeras, ingår i ett brev.

I v. 7320 står *ær* sannolikt i st. f. ett ursprungligt *ä* = alltid. Jfr

'Th*er* [i edert land] ærin i swa inne stængde
oc æ til mykin ysæld thrængde
oc i wardhin th*er* æ inne bliffwa
alla the stu*n*d i skulin liffwa.'

Vv. 7251 ff.

Rättelsen är dock ej fullt säker, då uti andra fsv. diktverk av yngre datum någon gång rimmet *igher* : *iver* påträffas:

---

[1] Exemplet taget ur Svenska Akademiens språkprovssamlingar.
[2] Jfr Beckman, Psalmhist. 506 ff. *Synden snöd* står hos Brask.

'Then herrä som allom liffuith giffuir
loth döden offuer thegh [fel för segh?]
winne siger.'

MD 23 f. (birgittinersvenska). Ur 'Christi förtjenst', enligt Klemming från c. 1450.

'Thu weet wäl thz som scrifftin sigher
ä hwem gudh mere hedher giffwer.'

Därs. 99; jfr motsv. ställe s. 115. Ur 'Kroppens och själens träta', enligt Klemming (MD 520) sannolikt från slutet av 1300-talet.

'[Än] iak nogrom tienist seger [för siger]
vtan enom gud mädan iak liffuer.'

Därs. 340.

'The haffde baata som krönikan siger
förde harnisk älffua offuer [för äldre *ivir*].'

Därs. 363. Båda dessa ex. ur den från c. 1450 stammande Olovssagan.

I överensstämmelse med den rimsed, varom dessa rim vittna, kan en avskrivare ha ändrat *scriffwin* till *sighin* i Alexander.

Efter *a* svara *gh* och *v* flere gånger mot varandra i Alexander; dock blott i kvinnliga rim: *dagha* : *hafwa* (v. 5865 f.), *ha(f)fwa* : *dagha* (vv. 6173 f., 8017 f., 8519 f.), *hafwa* : *dragha* (v. 6857 f.), *plagha* : *hafwa* (v. 6273 f.), *graffwin* : *beslaghin* (v. 7767 f.), *maghin* : *hafwin* (v. 5821 f.). I de yngre rimkrönikorna och MD förekomma många motsvarande rim (se *draga* : *haffwa* RK 2: 1199 f., *haua* : *dagha* Därs. 1714 f., *trafua* : *behaga* Därs. 9409 f. o. s. v. samt exemplen från Schacktafvels lek i Festskrift till K. F. Söderwall 21). Exempel på rimmet *agh* : *aff (av)* äro *aff* : *dag* MD 502, *dagh* : *graff* (Därs. 147), *gaff* : *fredagh* (Därs. 143), *gaff* : *tagh* (Därs. 370), *lagh* : *graff* (Därs. 314).

Efter andra vokaler: *nogh* : *lioff* (Alexander v. 2107 f.), *ower* : *dugher* (Därs. 1949 f.), *mogha* : *loffwa* (MD 105),

loffwa : *hogh* (Därs. 471), *trägha* : *lifwa* [= *lewa*] (MD 146), *högh* : *klöff* (Alexander v. 8695 f.).

Rimord med *gh* och *v* svarande mot varandra äro ett karakteristiskt skiljemärke för de yngre fsv. rimverken och saknas i de äldre dikterna: Erikskrönikan och Eufemiavisorna. Se angående förklaringen av desamma Noreen, Aschw. gram. § 279 (jfr § 273).

* * *

Jag bifogar några anmärkningar till ställen, som säkert eller troligen förete förvanskade rimord.

'Han war tha til örlögh boen
wt aff landith langa*n* wægh
thäs war nectanab*us* mykith gladh.'

Vv. 144 ff.

Då rimorden *wægh* och *gladh* ha olika både vokaler och konsonantslut och rimmet *ægh* : *adh* annars ej förekommer i Alexander [1], är det sannolikt, att *wægh* bör ändras till *wagh* (i samma betydelse).

Som bekant förekomma ganska många exempel på *vagh* i fsv. (se Söderwall, Ordbok 2: 1020, där det bl. a. hänvisas till *wagh* i rimslut med *dagh* i RK 1: 4109). Jfr:

'Wärldin swik*e*r han anna*n* wägh
mz sino*m* wänleek badhe nat oc dagh.'

Kroppens och själens träta v. 123 f. (MD 96); rimförhållandena i denna dikt tala för att i v. 123 ursprungligen stått *wagh*.

Kock har (Arkiv 11: 142 ff; jfr Svensk ljudhistoria 1: 243) visat, att i *vägh(er)* vokalen *æ* övergått till *a*, då ordet var relativt oaccentuerat. *Annan wagh* (MD 96) passar bra i stycke med de förut kända exemplen på *vagh* (jfr *annænvagh* i VGL I, *annær vagh* i Skånelagen). I *langan*

---

[1] Rimmet *ægha* (inf.) : *radha* (v. 6743 f.) står säkerligen för *agha* : *radha*.

wagh (Alexander 145) har väl *wagh* ej varit jämförelsevis obetonat, men översättaren kan ha nyttjat *a*-formen för att få ett passabelt rim till *gladh*.

I Alexander finnas flera exempel på rimmet *adh* : *agh*. Jag anför *dagh* : *gladh* v. 10475 f., *dagh* : *radh* v. 7345 f., *dagh* : *stadh* v. 637 f., *dagh* : *wadh* (v. 2535 f.). Cederschiölds rimlista (s. 23) upptager rimmet *dagh* : *badh* från Fredrik 2245 f. Yngre exempel: *bath* : *dagh* RK 2: 182 f., *stad* : *iag*. Tillägg 7 till Lilla Rimkrönikan v. 114 f., *stad* : *mishag*. Därs. v. 289 f., *magh* : *raad* Historia sancti Olai v. 712 f. (MD 335) o. s. v.

I Alexander och andra yngre diktverk förekomma åtskilliga andra rim (manliga eller kvinnliga), där *d(h)* och *g(h)* svara mot varandra. Jag anför exempelvis: *agha* : *nadha* (Alexander v. 6021 f.), *agha* : *radha* (Därs. 6743 f.; jfr s. 18 noten), *dragha* : *radha* (Därs. 1693 f.), *dagha* : *halmstada* (RK 2: 7765 f.), *dragha* : *scadha* (Därs. 5440 f.), *nadha* : *fordragha* (Därs. 1843 f.), *hedith* : *egith* (MD 359), *ffriid* : *sigh* (Därs. 327), *sigh* : *vid* (Därs. 357, 361), *nigha* : *qwidhe* (Därs. 99), *idher* : *sigher* (Alexander v. 1543 f.), *sigher* : *idher* (Därs. v. 4823 f.), *sigher* : *widher* (Därs. v. 169 f.), *kirkiostigher* : *widher* (Därs. v. 2533 f.), *tigher* : *idher* (RK 2: 8269 f.), *siidher* : *stigher* (RK 3: 3739 f.), *skogh* : *godh* (MD 356), *budh* : *hugh* (Därs. 333) o. s. v. I de äldre rimverken äro motsvarande rim jämförelsevis få och stundom tvivelaktiga (se Cederschiölds Rimlista och Olsons avhandling om rimmen i Flores)[1].

[1] I fråga om halvrimmens frekvens avvika de yngre fsv. diktverken från varandra. I somliga av dem, såsom Paris och Vienna och biskop Tomas dikter, förekomma inga eller så gott som inga mindre noggranna rim; andra versifierade skrifter såsom de yngre rimkrönikorna och Historia sancti Olai stå i rimtekniskt hänseende snarast under Erikskrönikan och Eufemiavisorna. Dock är att märka, att åtskilliga av deras halvrim äro mera skenbara än verkliga: ljudförändringar och bortfall av ljud ha ändrat de traditionella skrivningarnas valör; härtill kommer, att texten stundom är förvanskad.

'Ij somom stykkiom troom wi ræt
at os breffwith sigher sat.'

V. 1243 f.

Inkongruensen mellan rimorden upphäves, om *ræt* ändras till *rat*, som här skulle betyda 'lätt, utan svårighet'. Se Söderwall, Ordbok 2: 239. *Rat* = snabbt förekommer i Alexander vv. 201, 4830, 6818 o. s. v. Ändringen dock ej säker.

Som bekant beror det 'oregelbundna' rimparet *ræt* : *sat* i Flores v. 958 f. på senare förvanskning. Jfr Cederschiöld, Rimlista 74, E. Olson i Festskrift till K. F. Söderwall 51.

'Thit gull tagher bort skinith aff sool
swa wældugh siter thu a thin stool
thz gullith störker wæl min hugh
min fatighdoom skal thz rætta op.'

Vv. 1309 ff.

Rimmet *hugh* : *op*, som saknar fullt analog motsvarighet i Alexander och de äldre rimverken, förefaller misstänkt. Jag förmodar, att texten ursprungligen haft

'thz gullith störker wæl mit hop.'

Jfr: 'Reen vili . . störkir tolamodh ok hop til at fa himerikis äro'. Svenska medeltids-postillor 1: 100.

Rimmet *hop* : *op* förekommer v. 5121 f.:

'Hærin hafdhe ey annath hop
æn thz folk skulde them æta op.'
Jfr: 'Hans son her erik wäxte opp
och hadhe tiil werldynne stoorth hopp.'

RK 3: 321 f.

Å andra sidan rimmar i Alexander *hop* (spes) flera gånger med *skop* l. *skoop* = skapade, se vv. 1113 f.,

5745 f., 6159 f., 6717 f., 7229 f. Samma rim påträffas i Erikskrönikan, se Cederschiöld, Rimlista 173, i MD s. 21, v. 65 f. (*manhop* : *skop*), s. 101, v. 299 f. och i den gamla rimdikten Den vises sten 10: v. 1 f. (s. 7). Jfr att *skop* = skapade och *krop* (= kropp) rimma Alexander v. 6355 f. Jfr även stavningen *hoop* (se Söderwall, Ordbok 1: 504) samt formerna med *u* i penultima (se om dem Kock, Svensk ljudhistoria 2: 87).

— —

'Ij farin genast idhar wægh
idhrom h*er*ra dario th*e*tta sigh.'

V. 3011 f.

Sigh bör givetvis ändras till *sägh*, som ger fullrim[1]; jfr att från Di 19 imperativen *segh* uppvisats, se Söderwall, Ordbok 2: 325. Jfr Kock, Svensk ljudhistoria 1: 225.

Omvänt ha fornsvenska diktverk ej sällan *ä (e, ei)* i penultima av verbet *säga*, då rimmet fordrar vokalen *i* i första stavelsen. Ex.:

'Fra*n* ku*n*gesöner oc h*er*toge
man ma mz sa*n*ni*n*d säya
th*er* alle hade j hoge
the sköna vienna ffryya.'

MD 446.

'Om helga me*n* nogat seya
thera loff oc priiss ma*n* bör en [för ey?] tigia.'

Historia sancti Olai v. 5 f. (MD 313).

'Thz motte alle c*ri*sne segia
the främsto fiollo so*m* hö för lya.'

Därs. v. 1986 f.[2]. (MD 376).

[1] Infinitiven *sighia*, rimmande med *thighia*, förekommer i vv. 6055, 6439, 6523.

[2] Jfr rimmet *normandia* : *sigia* Därs. 340 f.

'Wid tid som man ma sannerliga säja,
xiiijc aar oc fyratia.'

MD 500 (v. 447 f.).

'J thit loff er iak du*m*be ma iak so seigha
for thy iak litet kan*n* bör mik tighia.'

Vår Frus pina v. 103 f. (norvagiserande) = MD 64. Jfr:

'Rytzsane holla ey hwatt the segia
syn ord må the sa gherna tygia.'

RK 3: 4919 f. (cit. hos Söderwall).

'Wi faghna q*wi*nnor komo*m* ij wända
ok mistom wælfærdh margha handa.'

V. 3167 f.

Wända är naturligtvis skrivfel för *wanda*. Se ett exempel på frasen *koma i wanda* hos Söderwall, Ordbok 2: 910.

'Th*e*r komo aff the röre langa
stora orma ok halla langa.'

V. 5087 f.

Då det är mycket sällsynt i Alexander, att två verser, som följa efter varandra, ha samma rimord, torde det senare *langa* böra utbytas mot *manga*. Jfr att, såsom Söderwall, Ordbok 1: 781, observerat, *langa* i Alexander v. 9504 troligen är fel för *manga*.

---

1) 'Annath mon iak swa fornema
thz i ku*n*nin th*e*r aldre wt koma.'

V 7249 f.

Rimvanorna[1] i Alexander tala för att inf. *fornema* står för *fornoma*, då presens-form med *o* av detta verb även annars tyckes förekomma. Jfr:

2) 'nar erik mz almoge*n* komb*er*
ok thesse tidh*e*nde forni*m*ber.'

RK 2: 3642 f.

3) 'Tha reekbona thz sporde
huru engelbrecht mz fogdana giorde
och fullelica fornoma
at dalkarllana fingo tolken froma
the sampnas alla j en skara.'

Därs. 1026 ff.

4) 'Tha the borgara thz förnomo
at sue*n*sca h*er*ra när stoch*o*lm koma
poort oc windabro the til dragha
oc wille the sue*n*sca ey jnhaua.'

Därs. 2026 ff. [Den handskrift, som utgivaren följt, har emellertid *förnoma* (se Klemmings anmärkning s. 379). Även i v. 2486 står *fornoma* (ej i rim), som utgivaren ändrat till *fornomo*.]

5) 'The aatherliffua skirm och wäria thera
thz som the ekke mz kunde föra
strax borgara i stokholm thetta saa förnoma
hwar och een lopp wth och wille wetha sin froma.'

RK 3: 1023 ff.[2].

6) 'Alla vndrade som thz fornomo
hurw thz monde sa tilkoma.'

RK 2: 6586 f. [Handskriften har *tilkomo*, se utgivarens anmärkning s. 383.]

---

[1] *Koma* rimmar med *doma* v. 1149 f., med *froma* v. 6517 f., med *soma* v. 985 f., 1087 f., 3671 f., 9539 f., med *some* 2015 f., 7479 f. — Något rim *ema* (l. *ima*): *oma* förekommer annars icke.

[2] Växling mellan presens historikum och preteritum är vanlig i rimkrönikorna, se t. ex. RK 2: 1026 ff., Därs. 3: 86 f. 195 ff., 655 f. o. s. v. — Möjligen är *saa* i v. 1025 fel för *faa*; i så fall är *förnoma* inf.

7) 'Strax the da*n*ska thz förnomo
at k*onung* k*arl* ville til stocholm koma.'

Därs. 9021 f.

I de båda sista exemplen har handskriften alltså *fornomo*, som kan vara fel för *fornoma* (presens), men naturligtvis ej behöver vara det, då i kvinnliga rim senare stavelsens vokalkvalitet är likgiltig. För övrigt kan *förnoma* i fsv. vara preteritum plur. (se Noreen, Aschw. gram. § 148). Av nu antydda skäl äro exemplen 3—5 [1], där handskriften har *fornoma*, ej heller fullt bevisande. Men Alexander v. 7249 f. och RK 2. 3642 f. synas mig avgjort tala för, att i den yngre fornsvenskan sporadiskt förekommit en inf. *fornoma* (vid sidan av *fornima*, *fornema*).

Då någon främmande (lågtysk) motsvarighet till de fsv. *o*-formerna i presens av *fornima* ej uppvisats, böra de väl fattas såsom beroende på inverkan av preteritiformerna i pluralis [2] och participium, understödda av labialisering från *m*. Jfr motsvarande labialisering i relativt oaccentuerad stavelse (se Kock, Svensk ljudhistoria 1: 128 f., 259 f.).

2.

'The ryzer tha matte skingra
och alla dragha tiil ryggia.'

Sture-krönikorna v. 4057 f. (Klemmings upplaga 140.)

Rimordet *ryggia* synes mig visa, att den första av de citerade verserna ursprungligen slutat med *skyggia*. Jfr:

'Manga bygynna ther widher skygga
thy hären dragher all tiil ryggia.'

Därs. v. 1663 f. (Klemmings uppl. 57). I betydelsen 'skingra sig' är *skingra* endast uppvisat från här ovan anförda ställe (se Söderwall, Ordbok 2: 366).

---

[1] Förutsatt att *saa* bevaras i 5.

[2] Plurala preteritiformer på *-a* kunde ju lätt uppfattas som presensformer.

3.

Uti den lilla dikt, som av Rietz och Klemming benämnts 'En Syndares omvändelse' (se Rietz, En syndares omvändelse (Lund 1842) och Klemming, Svenska Medeltids Dikter och Rim s. 123—136), säger syndaren till Jungfru Maria (vv. 143 f.):

'Hurw mon thz wilia wara
at tw wilt mik enkte swara.'

Så enl. handskriften (Askabykodexen, som stammar från slutet af 1400-talet). Klemming har, se Sveriges dramatiska litteratur 3 och hans upplaga s. 136, efter *thz* i v. 143 tillagt *thin*.

Tillägget synes vara obehövligt, då *wilia* mycket väl kan fattas såsom infinitiv: 'huru månde det vilja vara?' Jfr: 'Och förskräcte the sigh alle och förundradhe säyandes emellan sich, Huad mon thetta wilia wara?' Apostlagärningarna 2: 12 (Nya Testamentet av 1526) [övers. av 1907: 'Hvad kan detta betyda?'; Luther (die Septemberbibel 1522): 'Was will das werden?']. Meningen blir alltså: 'Huru kan det komma sig, att du icke vill svara mig någonting?' *Wilia* betyder här 'kunna'; jfr Söderwall, Ordbok 2: 975 (*vilia* 3).

I rytmiskt avseende blir versen regelbunden, även om tillägget strykes. I stället för att versen i sin av Klemming givna form hör till den typ, som av Bure, Rytmiska studier XX angives som —⏑⏑—|⏑—⏑—⏑, dit den också föres av Bure s. XXI, skulle den i stället falla under typen —⏑—⏑|—⏑—⏑ (se Bure, cit. arb. XIV). Till samma typ höra enligt Bure (cit. arb. XVII) tio andra verser i 'En Syndares omvändelse'. Bland dem må såsom skäligen likartad med den vers, som här är i fråga, citeras v. 190:

'Engin kan mik nidher stielpa.'

Mot Klemmings tillägg kan anmärkas, att uttrycket 'din vilja, att du vill o. s. v.', innehåller en stötande pleonasm, samt att nom. *wilia* är mycket sällsynt i

fsv.; Söderwall, Ordbok 2: 973 anför blott ett ex. därpå (från Ber 224), dessutom två exempel på nominativen *wiliæ* (Val 6 och 11) samt (2: 974) ett ex. på ackusativformen *wiliu* (från Di 2).

4.

I den från slutet av medeltiden stammande[1] dikt, som Klemming givit överskriften Om ett gyllene år, lyda (se MD 454) verserna 105 och 106 på följande sätt:

'The spara huaske kloster eller kircker
ther fore them färden y heluete styrcker.'

Färden ger ingen mening. Handskriften har i själva verket *fänden*, låt vara att det första *n*-et blivit något otydligt. Jfr verserna 283—284:

'Hann skall suara for thenn minsta höna
så mågh honnom fannen y heluete löna.'

Jfr *fändin* GO 671, *fendhen* MD (S) 288, *fenden* RK 2: 7353 o. s. v., i betydelsen 'djävul', se Söderwall, Ordbok 1: 248.

Därs. lyda v. 188 och följande:

'The trädde till och begynte skrie
och ropade alle hielp jomffru Marie mille.'

Det sista ordet bör betraktas som ett senare tillägg, då, om det borttages, verserna rimma med varandra. *Mild* var ju ett stående epitet till Jungfru Maria och kunde därför lätt smyga sig in. Jfr t. ex.: 'O milla Maria.' Jungfru Marie örtagård 187; 'O thu milla jo*m*ffru.' Därs. 191; 'Mildh io*m*ffru.' Därs.; 'Milla modhre*n*nas milla byrdh.' Därs. 194 o. s. v.

---

[1] Har av Klemming, se MD 470, tryckts efter en handskrift från början av 1600-talet (D 8 i Kungl. Bibl.).

5.

I Prosadikter från medeltiden (Stockholm 1887) har Klemming s. 221 ff. avtryckt det fragment av Sju vise mästare, som ingår i Codex Arnamagnæanus 191 folio (den s. k. Askabykodex från år 1492). Vid jämförelse med handskriften har jag träffat på följande ställen, där Klemmings upplaga tarvar en rättelse:

S. 221, r. 3 ff.: 'J tä*n*na bok warda rörda warastogha istorior ssom fordom waa*r*o skedda.' Handskriften har verkligen snarast *warastogha*, men det långa *s*-et före *t* är givetvis en mindre noggrann form av *f*: alltså *waraftogha*. Jfr mnt. *wâraftich*, *wârachtich*, sannfärdig, som lånats till medeltidssvenskan även under formen *varaktogher*, se Söderwall, Ordbok 2: 928.

S. 223, r. 5 f.: 'Th*e*n and*ra* mästar*en* het lentulus.' Handskriften har *leuculus* i st. f. *lentulus*. Accenttecken stå tydligt över det *u*, som följer efter *e*. S. 238, r. 5 står likaledes *leuculus* (ej *lentulus*). Uti de båda andra fornsvenska versionerna av Sju vise mästare står enligt Klemming (se hans edition s. 133, r. 8, s. 175, r. 21) *lentulus*.

S. 225, r. 21 ff.: 'M*eden* gud hafw*er* ekke rörth mik mz si*n*ne haant ath jak hafu*er* ekke faat barn mz edh*er* saa maatthe han wara myn son likuist som han hafde legat wid mit hiärta'. Citatets första ord är i handskriften *mz*, som naturligtvis betecknar *mäþ* = emedan, eftersom, se Söderwall, Ordbok 2: 75. I st. f. *likuist*, som — att döma av Söderwall, Ordbok 1: 762 — ej för övrigt antecknats ur den fsv. litteraturen, har handskriften otvivelaktigt 'lik*er*uist' (med mycket tydligt förkortningstecken för *er*). Denna form är, se Söderwall cit. st., påvisad även från andra källor och har uppkommit av mnt. *liker wise* på grund av anslutning till det som adverb nyttjade neutr. *vist*, säkert.

S. 232, r. 21 ff.: 'Thy bed*er* jak [den onda kejsarinnan] edh*er* h*er*ra ath j [kejsaren] lat*en* ho*n*om [kejsarens son] dräpa mäda*n* j raaden saa framt j willen ekke ho*n*om the fatighas ba*n*nan och illa til talan ath egh teras onda

bön öwör edh*er* ko*m*bär.' Så vitt jag kan finna, ger den med *saa framt* begynnande satsen ingen mening: man förstår icke, huru författaren skulle ha tänkt sig sammanhanget mellan *honom* och *the fatighas bannan och illa til talan*. I själva verket har handskriften ej *honom* efter *ekke*. Där står i stället *hö* (med tydlig 'krok' över *o*-et) och ovanför har skrivaren satt förkortningstecknet för *ra*: alltså *höra*. Förkortningstecknet för *ra* liknar ju något ett *m*; dock är skillnaden fullt tydlig. *Höra* ger utmärkt mening: 'så framt I icke viljen höra de fattigas förbannelse och svåra anklagelse'. Jfr på samma sida (r. 9 ff): 'the fatighe och siuke förba*n*nado seda*n* allo*m* them th*er* raadh til gauuo ath thz trädh warth fördaruadh'.

S. 236, r. 19 ff.: 'Sedan sadhe mästaren til k*esare*n H*er*ra hafuen j mik nw wäl förstaand*i*t k*esare*n saade jaa sa*n*neligha*n* hafu*er* jak thz wäl första*n*d*i*t'. *Saade* beror på Klemmings rättelse (se s. 245); handskriften har *saa*. Då skrivningen *saade* ej förövrigt påträffas uti ifrågavarande stycke av Askabykodex och överhuvudtaget torde vara mycket sällsynt (jag känner s*aadhæ* från ett brev av Mätta Ivarsdotter i FM 188 (1504)) [1], torde rättelsen vara tvivelaktig. Antingen bör man väl rätta *saa* till *sade* (*de* har glömts, och det dubbla *a*-et beror på det följande *jaa*), eller också skulle man möjligen kunna bevara *saa* (i den vanliga betydelsen 'på följande sätt') och antaga, att predikatet *sade* eller *suarade* uteglömts eller utelämnats framför *saa*. Uti ifrågavarande text är *saa* = latinets *ita* vanligt [2].

---

[1] *Saade* omnämnes ej av Söderwall, se hans Ordbok 2: 325, ej heller av Noreen i Aschw. gram. 465. *Såde* = sade känner jag från följande nysvenska citat; 'talade iagh . . medh öffverste Leutenanten Gyllen-Spetz, huilken migh tilsåde[!] at hanss broder Nils . . skulle j mönstringen komma j hanss Ställe.' Diarium Gyllenianum 264 (1663). Hultman, Nordiska studier 220 anför *saakt* = sagt från Lg. 3: 654. Från Jungfru Marie örtagård 122, r. 30 har jag antecknat supinum *saakt*; *til saacth* förekommer FM 490 (1510). Dalalagens *saat* bör väl, som Hultman cit. arb. 218 f. sökt visa, föras till *sætia*.

[2] Ottelin, Studier öfver Codex Bureanus 2: 78 fattar *saa* på här behandlade ställe såsom stående för *saad* (= sade).

6.

I svenska medeltidspostillor, fjärde delen (utgiven av Geete efter en handskrift C 35 4:o Ups., som enligt utgivaren, se s. 286, skrivits inemot slutet av 1400-talet) förekommer s. 151, r. 14 ff. följande passus: 'Nw äro ok somlikin trä the som bära fag*er*t löff ok goda frukt ok lukt th*ät* är olia trät oliua vidh*er* th*ätta* trät liknas goda dygdelika mä*n*niskior ok enfallelika en lär*e*fad*er* som väl luktande är J dygdelikom ept*er*dömilso*m* ok fruchtsamlikom j rätwisom ok gudliko*m* kennedome.' Ordet *enfallelika* synes mig här ej ge någon antaglig mening. Jag förmodar, att det är fel för *enkannelika* 'särskilt, i synnerhet', se Söderwall, Ordbok 1: 224.

Därs. s. 204, r. 19 ff.: 'Tha fingo the q*wi*nnonar [se] när sik en swarthan kat [= djävulen] storan som en hwnd han hafde ögon bri*n*nande ok skinande som andra mwldoga breda twnga och langha hä*n*giande bor[s]t v mw*n*neno*m* all blodog, Tänderna langa ok huassa som and*ra* swärdzs vdda ok stakkota rwmpa krökiandis vpp i högkt ok bak alstingx ful ok illa skapader ok gik th*är* vm kringh alla wägna th*är* som te q*wi*nnonar stodho'. I *bor[s]t* är, jfr cit. arb. s. 281, *s* tillagt av utgivaren. Han har, då *borst* (se Söderwalls ordbok) ej uppvisats från fornsvenskan såsom neutrum, förmodligen tänkt sig, att nämnda ord här skulle användas som kollektivum och stå i singularis (jfr motsvarande användning hos P. Månsson, se Söderwalls ordbok).

Enligt ändringen skulle kattens borst (väl = murrhår) hänga *ur* munnen. Man skulle ju snarare väntat, att där stått någonting om att de rest sig eller skjutit fram *kring* munnen.

Vidare kan anmärkas såsom besynnerligt, att författaren skulle nöjt sig med att beteckna den helvetiske kattens tunga såsom bred (och event. lång) utan att närmare karakterisera den, medan han långt mera målande beskrivit dess ögon, tänder och svans.

För min del tror jag, att handskriftens läsart kan och bör bibehållas.

Jag fattar 'ok langha hä*n*giande bort v mw*n*neno*m* all blodog' såsom bestämningar till 'twnga'.

Langha är samordnat med det föregående *bredha*, något som är fullkomligt regelbundet.

Det är nämligen i Medeltidspostillor 4 (och säkerligen även i andra fsv. skrifter) mycket vanligt, att ett subst. bestämmes av två attribut, som omgiva det, så att det ena av dem föregår, medan ett *ok* efter subst. bifogar det andra. Jag anför följande exempel ur Medeltidspostillor 4:

'War h*är*ra Jhesus christus war födder aff skära möö ju*m*fr*u* maria behaldno*m* he*n*ne ju*m*fr*u*dom ok oskaddo*m*.' S. 6, r. 29 ff.;

'En goder vngh*er* ma*n* ok gudlikin.' S. 14, r. 15 f.;

'En lär*e*fad*er* som väl luktande är J dygdelikom ept*e*rdömilso*m* ok fruchtsamlikom.' S. 151, r. 17 ff.;

'Huar som nagra goda gaffuor ok täkkelika sänd*er* fram for*e* sik.' S. 160, r. 17 f.;

'Sigh*er* p*r*ophe*te*n dauid swa vm syndoga mä*n*niskior ok olydoga.' S. 178, r. 5 f.;

'En swarter diäffuol ok ledh*er*.' S. 179, r. 8;

'Thy är radelikit tolkom salgo*m* syndarom ath the göra som th*ä*nne döffua ma*n*nen ok mallösa giorde.' S. 181, r. 3 ff.;

'The*n*ne stora stene*n* ok tu*n*ge.' S. 209, r. 16;

'Hon haffu*er* altidh en fula*n* anda ok illa luktande.' S. 214, r. 10 f.;

'En fagh*er* q*wi*nna ok fawesk.' S. 217, r. 21;

'Mä*n*niskio*na* til bör ath wakta sik for idkelikom edom ok fanytto*m*.' S. 225, r. 20 f.;

'Hon komber tha fram m*ädh* rifno*m* klädom Ok smäliko*m*.' S. 241, r. 15 f.;

'Fik han see vppa sina högra hand j wägenom en vngan pilt ok karskan kläddan j huit klädhe.' S. 247, r. 6 ff.

Liksom i det sist anförda exemplet (från s. 247) följer på här behandlade ställe en apposition efter det sista attributet: 'hä*n*giande bort v mw*n*neno*m* all blodog'.

Uttrycket *bort v (w)* med efterföljande substantiv l. pronomen är ytterst vanligt i Medeltidspostillor 4. Jag hänvisar till s. 9, r. 29 och s. 10, r. 18 (efter *sprang*), s. 18, r. 11 (efter *hwarff*), s. 28, r. 22 (efter *loth sik fram*), s. 31, r. 17 (efter *kom*), s. 48, r. 6 (efter *fortappa*), s. 55, r. 1 (efter *skiutha*), s. 125, r. 29 (efter *gik*), s. 126, r. 4 (efter *skyndade sik*), s. 143, r. 30 (efter *hiälper*), s. 158, r. 6 (efter *forbanna them*), s. 172, r. 16 (efter *flugo*), s. 179, r. 9 (efter *ledde honom*), s. 250, r. 15 (efter *tagh*) o. s. v.

Att här *bort v* står efter *hängiande*, bör särskilt jämföras med, att s. 28, r. 22 *bort w* står efter *loth sik fram*: 'Th*ät* litla wars h*är*ra bilätit loth sik fram bort w mod*re*na sköthe'.

Att *all* och *blodog* såsom två ord[1] eller möjligen = *allblodog*, d. v. s. fullständigt, överallt blodig, jfr Uplandslagens *allbrænder* (se Schlyters glossar), här stå utan ackusativändelse, är ej ägnat att väcka dubier. Jfr Noreen, Aschw. gram. § 454, 4, Anm. 7. Att nominativformen nyttjats här, står naturligtvis i samband därmed, att flera ord skilja *allblodog* från de föregående ackusativerna *breda* och *langha* samt därmed att *hängiande* både är nomin. och ackus. Jfr att i norrönan appositionen stundom står i nominativus 'uagtet det ord, som den er føiet til, staar i en anden kasus, navnlig naar app. ved mellemkommende ord er skilt fra hovedordet', se Nygaard, Norrøn Syntax 72.

Från Medeltidspostillor 4 kan jag anföra följande motsvarighet: 'Tha war th*ät* hönsit vm wänt j en fulan orm so*m* het*er* bufo skapadh*er* so*m* en padda m*ädh* huassom klom'. S. 62, r. 21 ff. Här föregås emellertid appositionen av en relativsats med relativet i nominativ, vilket influerat.

---

[1] Jfr: 'Hon . . fandz all blodogh vm allan sin spädhä kropp.' Lg. 1: 522. '[Kristus] war all*er* blodhog*er* om syt anlitä.' Därs. 3: 85.

Författaren till den i Medeltidspostillor 4: 204 återgivna berättelsen har alltså framhållit den demoniska kattens långa, breda, långt uthängande och fullständigt blodiga tunga, ej talat om hans borst.

För att textlydelsen å ifrågavarande ställe bör bibehållas, talar avgörande parallellen i den handskrift, som ligger till grund för den av R i e t z (1850) utgivna järteckenspostillan. Det lyder (s. 65): 'Tha fingo the qwi*n*nonar se j klostreno th*æ*r nær sik en swartan katt stora*n* som en hundh ha*n* haffdhe stoor ögho*n* bri*n*nande och skinande som andra mullögher bredha tungo och longa hængia*n*de borth v mu*n*neno och alla blodhogha tænderna longa och hwassa som andra swærdz vdda oc stakkotta rumpo oc krökiandis vpi höght ok bak til alstingis fwl och illa skapadh*e*r.'

7.

Vid läsningen av Svenska Medeltids-Postillor 5 (utgivna av G e e t e efter den från senare hälften av 1400-talet stammande handskriften T 181 i Linköpings stiftsbibliotek, se G e e t e s uppl. s. 247) har jag träffat på följande ställen, som kräva en rättelse:

S. 152, r. 3 ff.: [Kristus till Petrus:] 'Jak sigh*i*r tik ath thu äst stadhug*i*r ok oppa the stadughet vil iak byggia myna wyrkio.' Det sista ordet bör ändras till *kyrkio*, som handskriften, såsom jag övertygat mig om, ovedersägligen har. Jfr Vulgata: 'super hanc petram ædificabo ecclesiam meam' (Matt. 16: 18). Måhända är *wyrkio* blott tryckfel.

S. 172, r. 30 ff.: 'P*r*oph*et*in dauid sigh*i*r The som gingho ok grata*n*de sado sina sädh The koma j gheen m*edh* storo glädi ok frygdh ok baro m*edh* sik sin fulla brudhan m*edh* fulko*m*like mogne frukth'. Här citeras Davids Psalm 125: 6, som lyder enligt Vulgata: 'Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua. Venientes autem

venient cum exultatione, portantes manipulos suos.' Ordet *brudhan*, som icke ger mening, är säkerligen att ändra till *bundhan*, n. pl. = kärvar. Skrivtecknen efter *b* i handskriften synas mig snarast böra läsas *un*[1], vadan man ej behöver antaga skrivfel. *U*-typen — med den andra stapeln något kortare än den första — återfinnes i det andra tecknet av 'fullko*m*pna' i r. 18, s. 173.

Jfr att *bundhan* i samma betydelse förekommer på ett annat ställe i samma handskrift (Geetes uppl. s. 133, r. 1): 'Hempthin w klinthin försth, ha*n* skal bindhas j bundha*n* särdelis ok kastas vti äldhin'.

Formen *bundhan* i st. f. *bundin* kärve är förut uppvisad från vissa handskrifter av Upplandslagen (se Schlyters edition av denna lag s. 28). Det bör kanske tilläggas, att T 181 (jfr Geetes slutanmärkning s. 248 f.) har *-oman* i tt. f. *-omen*, *-omin* (i dat. plur. i bestämd form av subst.), men även t. ex. fem. sg. *wexan* för *wexen* (se s. 176, r. 13), n. pl. *thennan* (se s. 191, r. 23, s. 221, r. 11), men också *thennyn* (se s. 16, r. 10, s. 230, r. 17) o. s. v.

Med hänsyn till böjningen av adjektivet *(fulla)* stämmer *sin fulla bundhan* med den yngsta fornsvenskans språkbruk. Jfr t. ex.: 'Thin milda öron.' Svenska böner från medeltiden 415, 494; 'War mörka hiärta.' Jungfru Marie Örtagård 113 (men samma sida: 'War mörkgiordh hiärta'); 'War förbulgna hiärta.' Därs. 114; 'Han wärdogadhis sik nidherböghia oppa sin wälsignadha knä.' Därs. 165 o. s. v.

Se Rydqvist, Svenska språkets lagar 2: 460, Söderwall, Hufvudepokerna 62, Dens., Studier öfver Konunga-Styrelsen 43.

8.

Hel. Mechtilds uppenbarelser (utg. av Geete efter Cod. Holm. A 13 från c. år 1500) s. 109, r. 20 ff.: 'Först skal thu thz offra sicut arram sponsalem . . [J] andro

---

[1] Jag medgiver emellertid, att läsningen *ru* är förklarlig.

matto skal thu thz offra sicut monile . . J thridhia matto so*m* ena krono . . J fiärda matto quasi phialam.' Utgivarens tillägg av *J* torde vara onödigt. Just vid motsvarande uppräkningar saknas stundom i fsv. prep. framför attributbestämd form av *matta (mata, motta).* Ex.: 'Her giord*is* war*om* he*rr*a stoor smäleke*r* . . . j fyra handha motta, fforsth i ty ath . . a*n*nath syn i ty, at . . Thridhie motta giorde the hono*m* smälek, i ty ath . . J fierde motta giorde the ho*nu*m smälik.' Lg 3: 85 (cit. hos Söderwall). 'Tässen kärleke*n* tedhe os ihesus christus, Först för thy at a sins guddoms wäghna war han . . ophoffwet at wi wordho*m* skapat, Th*ä*r näst wart han war kompan tha ha*n* wart mä*n*niskia aff io*m*ffru marie I tridhia matto war han war mästare tha han p*re*dikadhe, Fiärdhe matto war ha*n* os til äpth*i*rdömilse, tha ha*n* giordhe oc hiölt gamblo laghen oc nyghio . . Fämta matto war ha*n* os til kost oc födho daglika oppa altareno, Siätte matto gaff ha*n* os sik til ath*i*rlösnig j pino*n*ne oppa korsseno I sywnda matto giffw*er* han os sik j äw*är*delike äro oc fröghd til löna.' Skrifter till uppbyggelse 342, r. 23 ff. Jfr även: 'Mangaledhis oc [i] mangrahanda mato hafuir gudh taladh til os.' Helige mäns lefverne 97, r. 8 f. Det synes mig ej sannolikt, att prepositionen *i* utelämnats på grund av glömska i de fyra anförda exemplen framför *mato, matto, motta* med föregående bestämning. Jfr motsvarigheter till *matto* o. s. v. utan föregående preposition i äldre nysv., se Språk och stil 7: 120, 8: 172. Jfr även den analoga användningen av *måde* i ä. danska, se Kalkar 3: 161 f. Sannolikt har användningen av *lund* sätt, se Söderwall, Ordbok 1: 781 f., influerat: *i thässe lund,* men också *thässa lund* o. s. v.

Därs. s. 230, r. 13 ff.; 'Oc th*ä*n hälghe ande mz sina omä[te]lika mildhet gör j tik the *gär*ni*n*g hwilke*n*s smak thu ka*n* ey än k*ä*nna.' Därs. s. 342, r. 2 f.: 'sköt löp til omä[le]likx mildhetzsins skrin, christi nadh, oc mis-

ku*n*dh.' De inom klammer satta bokstäverna *te* och *le* äro tillägg av utgivaren (se ss. 370 och 375), som påpekar, att det latinska originalets motsvarighet till först citerade ställe har *immensa*. Handskriften har alltså *omälika* och *omälikx* på de citerade ställena.

Dessa former *behöva* icke betraktas såsom beroende på en avskrivares glömskefel. De kunna föras till ett *omäliker*, uppkommet av fsv. *omäleliker* genom synkope av det obetonade *le* (jfr Noreen, Aschw, gram. § 156, 158). Till synkoperingen kan ha bidragit, att de båda på varandra följande stavelserna *le* och *li* började med samma konsonant, jfr Kock, Undersökningar i svensk språkhistoria 65, Noreen, Aschw. gram. § 158, 1. Jfr t. ex. det av Kock anförda fsv. *alleþis* i st. f. *allaleþis*, vidare *atskilliker* för *atskilleliker*, se Noreen, cit. st., *wilige* i st. f. *vililika*, se FH 1: 61 (1489), citerat av Söderwall, Ordbok 2: 977 o. s. v.

För förekomsten av ett fsv. *omäliker* kan åberopas, att i nyländska dialekter, se Vendell, Ordbok 674, ännu förekommer ett *omäligt, ǫmæli* l. *-i̠t, ǫmeli* l. *úmeli* i betydelsen outsägligt, otroligt: 'användes i synnerhet som förstärkningsord'.

Då som bekant Jöns Budde, översättaren av den heliga Mechtilds uppenbarelser, under en stor del av sitt liv vistades i Finland (se Hultman, Jöns Buddes bok s. V ff. samt Geetes Inledning till Hel. Mechtilds uppenbarelser s. XXIII ff.), återger möjligen *omäliker* ett finländskt språkbruk, som ännu lever kvar i nyländska dialekter. Huruvida språkbruket i fråga varit inskränkt till Finland, är omöjligt att säkert avgöra. Sannolikt har det förekommit även i Sverige.

Uti Mechtilds Uppenb. kunna *omälika, omälikx* vara talspråksformer, som kommit in vid sidan av det äldre *omälelika*, som påträffas Därs. 223.

Fsv. *omäleliker* betyder omätlig (se Söderwall, Ordbok 2: 162); det är alltså bildat av *mäla* = mäta. Att det åtminstone associerats med *mäla* = säga, synes mig framgå av följande ställe i Jungfru Marie Örtagård (s. 89,

r. 13 f. i Geetes uppl.): 'Cristna ma*n*na omälelikit ällar osighelikit hopp', där *ällar* säkert användes för att tillfoga en synonym. Rietz, Ordbok 454 har här i stället *omælikit.*

Det är förövrigt ju alls icke osannolikt, att i fsv. funnits två adj. *omäleliker*, ett = omätlig, ett annat = outsäglig. Jfr att från västnordiskan *úmæliligr* (se Fritzner) uppvisats dels i betydelsen 'saadan at derom ikke kan være Tale', dels i betydelsen 'saa stor at derpaa ikke kan tages Maal'. I äldre danska förekommer *umælelig* (se Kalkar) i betydelsen „for stor til at måles". *Umælig* betyder *umælende.*

9.

Helige mäns lefverne (i ett parti, som utgivits av Geete efter Cod. Holm A 10, 4:o från 1500-talets första decennium, se utgivarens inledning X) s. 217, r. 30 ff.: 'Ey langt äptir th*ä*r iac war i mi*n*ne bön, kom fwl oc snödhaste dön i mina näsa, swa frän at iac nästan k[r]ompnadhe oc formatte han ey lidha'. Utgivaren har, se s. 242, insatt *krompnadhe* i st. f. handskriftens *kompnadhe.* Sistnämnda form är emellertid alldeles riktig. Den är preteritum av *kofna* (kvävas), se Söderwall, Ordbok 1: 671. Ljudlagsenligt har *fn* blivit *mn*, se Noreen, Aschw. gram. § 256, och sedan *p* inskjutits i gruppen *mn*, se Noreen, Aschw. gram. § 332. Jfr t. ex. *dumpnadho* Helige mäns lefverne s. 208, r. 4, *dompnadhe* se Söderwall, Ordbok 204. Från meningens synpunkt är 'kvävdes' bättre än 'sammandrog sig, krympte samman'. Jfr ur talspråket: 'Det luktar, så man kan kvävas.'

Se om *kovna (kåvna)* o. s. v. i sv. dial. Rietz 315. *Komna* = kvävas förekommer i en småländsk skämtvisa, som av Carlheim-Gyllensköld i Landsm. VII. 7: 87 f. anföres från Lommaryd:

> 'Så vaggade han de lella, så de somnar;
> så lade han på dyna, så de komna.'

Att *kofna* mångenstädes bevarats i st. f. *kom[p]na*, beror, jfr Noreen, cit. st., på inverkan från de närstående av Rietz s. 315 anförda *kov* l. *kåv*, n. = andtäppa, svårighet att andas, *koven* l. *kåven*, adj. kvav, kvalmig o. s. v.

10.

Uti Styffes Bidrag till Skandinaviens historia 5: 86 förekommer följande passus i ett brev av år 1506: 'Kære herre [skriver Sten Cristernson], wilde i ware fortenctte sende hit nagre skep med forss'. Utgivaren har anmärkt, att *forss* här skulle stå för *forsta*.

Enligt min mening har brevskrivaren här nyttjat det *fors*, som Söderwall i sin Ordbok 1: 825 anför från FH 1: 184 (1497) i betydelsen våldsamhet ('tykker mich thet j wele kome med forss oc ofred') och som väl sannolikt lånats från lagtyskan (jfr Schiller-Lübben och Kalkar 1: 687).

Förbindelsen *met forss* förekommer även i följande citat. 'Mena the met forss nogat obestandh beginna in pa Finlandh och kristendomen met mordh, brand och slag, som the til förendhe giorth haffwa.' Sten Sture d. y. (H. Gadh) hos Grönblad, Nya källor till Finlands medeltidshistoria 565 (1512).

Heming Gadh nyttjar på ett annat ställe *per fors*: Ther medh skildes the aath, ath the willo taga sig sielff en höffwidzman och menthe taga jakthen per fors.' BSH 5: 303 (1508).

I de tre sist anförda exemplen betyder *fors* säkerligen 'våld, väpnad hand'.

BSH 5: 86 betyder väl, att döma av sammanhanget, '*forss* 'en väpnad styrka' (jfr eng. 'with force', se Murray) eller möjligen 'hast'. *Met forss* enligt det senare alternativet alltså = i hast.

För sistnämnda betydelse[1] talar, att *medh fors*[2] tyckes i äldre nysv. ha motsvarande användning: 'Vij .. Marcherade med forss Derecte vppå: Men som där var en stor Fält, giorde Ryssen 3 Salvor på oss.' Stephan Löfving i Handl. Finl. öden 1: 406 (c. 1730).

Möjligen även i följande exempel (som har *foss* i st. f. *forss*):

'The (en del fåglar) stelte sigh här in medh foss,
Vgler, Vfver och Flädermösz.'

Sigfridi Gåås kong A 4 b (Viborg 1619).

Från en ung finländsk källa:

'Östan kårar och friskar till
så det går med fors och fart,'

Reuter, Nya sånger 155 (1888).

Någon gång föregås *fors* av *en*.

Så i följande exempel: 'heela Armeen (är) komne med en fors tillbaka ryckiandes hijt till Staden [Nyen] .. så ath man icke annars tänkia kunde, än vore Fijenden dem effterfölljande.' H. Thorwoëste i Handl. Finl. öden 1: 47 (1702). Här *med en fors* = i fart, brådskande[3].

'Med en fors' har motsvarighet i samtida dansk litteratur: 'hvipper med en fos hen ofver brede grøfter'. Se Sorterup, Poetiske Smaa-Sager 72 (1714). Cit. hos Kalkar, Ordbog, Tillæg 293.

I betydelsen 'fart' påträffas *fors* även i andra prepositionsuttryck i ä. nysv., såsom i följ. ex.: 'Hanss häst, som war ett ifrigt creatur, och lössgifvin til så starck

---

[1] *Fors, foss* o. s. v. förekommer ej sällan i ä. nysv. i betydelsen 'våld'. *Med fårs* = med våld ännu hos Steph. Löfving i Handl. Finl. öden 1: 428 (c. 1730). — Förbindelsen 'med (en) fors' tyckes, såsom exemplen visa, särskilt ha hållit sig i den finländska litteraturen.

[2] De nysvenska exemplen äro hämtade ur Svenska Akademiens Ordboksmaterial.

[1] Jfr fsv. *mz en hast, mz enne hast, mz eena hasth* (se exempel i Söderwalls Ordbok 1: 470), *med en fardtt* (RK 3: s. 232), *mz eena farth* (RK 3: 3111).

fors, som han kunde löpa.' M. Tegnelin i Växjö Domkapitels akter 277 (1700)

> 'Man bör i sysslor snabb, i later liuflig wara;
> Ehwad man tager för, at låta gå för forss.'

Kolmodin, Qwinno-Spegel 1: 82 (1732): *för forss* = raskt? '[Jag] måste lägga mig på ryggen och asa ned, hvilket gick uti en sådan forss, som en pil skjutits.' Linné, Ungdomsskrifter 2: 128 (1732).

Ännu i nysvenskt talspråk: 'Han kom med en väldig fors' (= med väldig fart) o. s. v. Jag tror mig också ha hört: 'det gick i en väldig fors' (jfr exemplet från Linné). Däremot torde 'med fors' (= med fart) utan adjektivbestämning numera vara sällsynt i Sverige, åtminstone känner jag det icke.

De anförda exemplen visa, att *fors (foss)*, som av Söderwall, cit. st., upptages som neutrum i fsv., varit denkön i 1700-talets svenska och danska litteratur, liksom ännu i dag[1]. Men att det även i fsv. kunnat vara maskulinum, framgår av

> 'Ther war ett mykith ynckeligtt kors
> the folgde ther effter y fullan fors
> thett läthe the ödmykeliga for sich bära.'

MD 465 (1503; efter en ung och, som det vill synas, stundom förvanskad avskrift, se ovan under 4). Här betyder väl *y fullan fors* 'i hela sin styrka' (eller: 'i full fart'?).

Att *med fors* 'med våld' fått betydelsen 'med våldsam fart', 'med häftigt anlopp', är ju i och för sig lättförklarligt; måhända kan betydelseövergången i någon mån ha underlättats därav att *fors* 'forsande vatten' influerat. Jfr följande exempel, som kanske visar beröring mellan *fors* (kraft) och *fors* (i vattendrag)[2]: 'en starck Ebb

---

[1] Det isl. *fors, forz,* våld, styrka, upptages av Fritzner såsom neutrum.

[2] En påverkan i motsatt riktning är påvisad från Shetlandsöarna, där *fors* = vattenfall nu uppfattas som eng. *force,* kraft; se Jakobsen, Etymol. ordbog 185.

och Flod . . har giordt ett strömmande, emedan thet instengde watnet most med fors löpa ut igenom sund och trengsler.' Swedenborg, Opera de rebus naturalibus 1: 18 (1719).

I nysvenskan träffar man stundom stavningen *forsse* l. *force* i st. f. *fors*. Stavningen visar, att ordet i fråga fattats såsom lånat från franskan (l. engelskan) och det är ju högst sannolikt, att verkligen i senare tid lån från något av dessa språk (snarast det förstnämnda) ägt rum; att alltså först *fors* och sedan *force* inlånats. Se följande ex.: '[Fienden] begynte . . attaquera dhe wåra med all forsse.' J. M. Norsbergh (c. 1710) hos Quennerstedt, Karol. krig. dagb. 3: 193. 'Krokota tappar . . som med stor force gifwa watn från sig.' S. Agrell (1711) Därs. 5: 242. Jfr även följande exempel: 'Genom gluggar och styckeportar begynte vattnet inströmma med force.' O. M. Stålhammar [1] (1840) hos Nordmann, Borgå barn och borgare 125 (1906).

11.

I Historia Trojana, översatt till svenskan 1529 och utgiven av G e e t e i Fornskriftsällskapets samlingar (1892) efter en Stockholms handskrift, se utgivarens inledning s. VI f., heter det s. 31, r. 24 f.: 'Oc troyaner folde them hwg oc fräth.' Handskriften synes mig snarast ha *fiäth*. Jfr: 'Panthasilea folgde th*e*m hwg oc fiäth.' Därs. 237, r. 1 f. 'Polidamas folgde th*e*m hwg oc fiäth.' Därs. 240, r. 31.

Därs. s. 231, r. 4 ff.: 'Paris drog wth j slaged mz eth stordt taall folk Oc gräth han bet*er*liga fällande ma*n*ga tåra for syna kära bröd*er* som slagne waro . . Aff Paris

---

[1] Född i Småland 1770, överflyttad till Finland 1815.

fälthe[s] saa ympneliga tåra wndy syn hiälm saa ath hiälme*n* offw*er*wättes jnna*n* tiill, oc gräth han stwndo*m* saa högdt' etc. Geete har ändrat *fälthe* till *fälthes*. Borde man icke snarare uppfatta *Aff* såsom stående för *oc*?

Såsom ett stöd för att *aff* här bör anses stå för *och* kan anföras följande parallel från Historia Trojana 242, r. 2 ff.: 'Panthasilea bradstörtthe tha ned oppa markena död, aff hwg Pirrus oppa thz han skulle släkka yt*er*me*ra* syn harm oppa he*nn*e hwg han he*nn*e alla j stykk*er*.' Man bör säkerligen fatta *aff hwg* i detta citat såsom motsvarande nysv. 'och högg': På grund av den mellanskjutna bisatsen ha subjekt och predikat upprepats. Latinska texten har: 'Panthasilea itaque mortua preceps p*er*uenit i*n* terra*m*, et pirrus in sue vindicte satisfactionem totum corpus ei*us* per frusta truncavit.' Jfr att Ottelin, Studier öfver Codex Bureanus 1: 146 anför ett ex. på *aff* för *ok* från RK III, och att Östergren, Språk och stil 1: 88 anför *off* för *ok* från Speculum Virginum. Jfr även de i Språk och stil 7: 125 meddelade exemplen från den yngsta fsv. och ä. nysv. på *af (f)* för *och*.

Den motsatta förväxlingen: *oc* för *aff* finnes även exemplifierad i Historia Trojana: 'Män thän frome starkke ma*n*nen Hercules ept*er* my*n*a ödmiwka bön oc begäran kom han meg manliga tiill wndsätni*n*g oc [aff] syn starkhetz makt oc wald drap han otaliga ma*n*ga aff my*n*om fiendom oc frälste th*etta* riked.' S. 98, r. 31 ff. Här behöver man ej antaga, att *aff* uteglömts före *syn*, om man uppfattar det före detta ord stående *oc* såsom likvärdigt med *aff*, som börjar ny punkt. Ett likartat exempel må anföras från Prosadikter från medeltiden: 'Th*er* hittas stena som hetha medisi och metallir och [off] the*m* steno*m* thagha orma sin vngdom.' S. 347, r. 2 ff. Tillägget är onödigt, om *och* (framför *them*) är = *aff*.

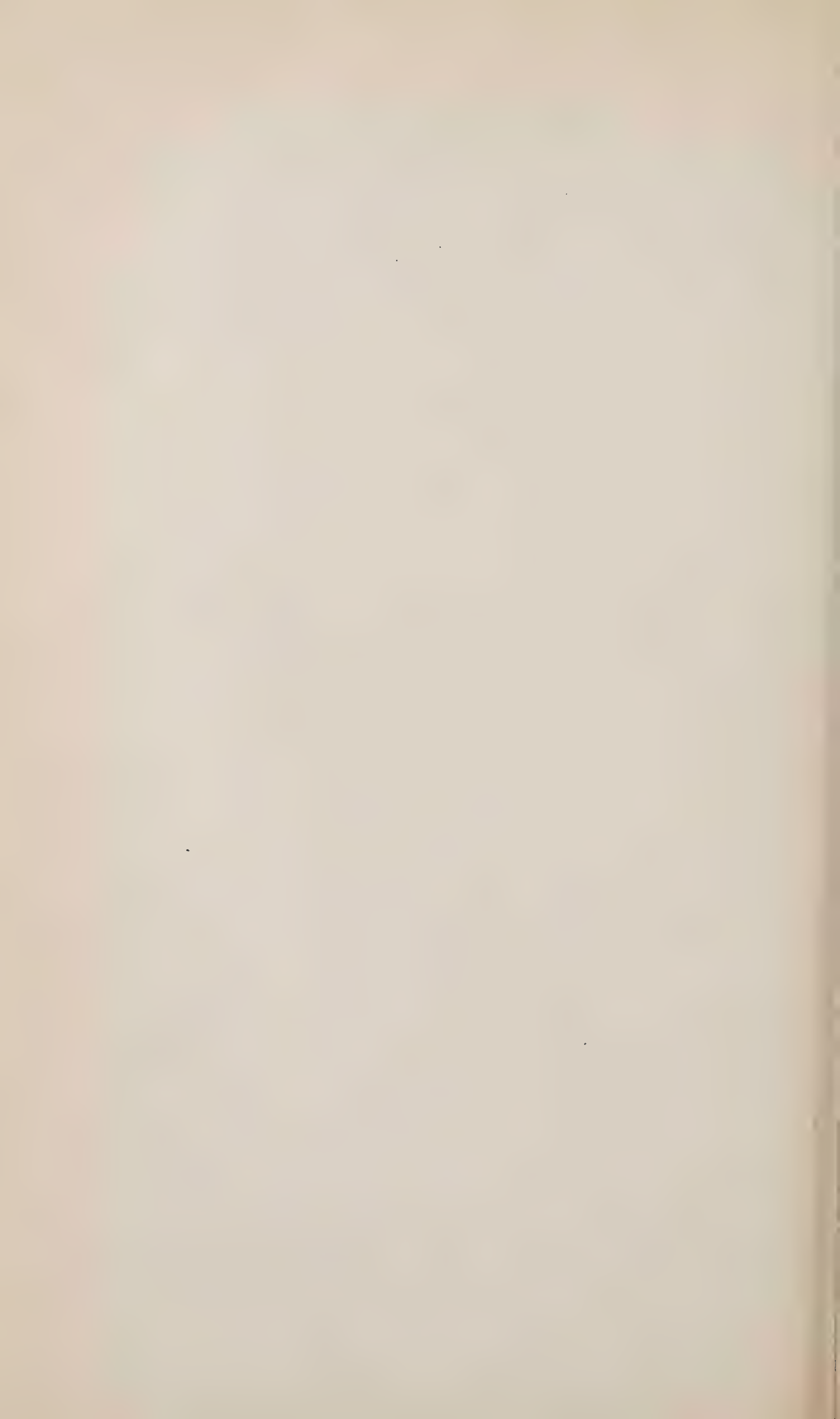
Se andra ex. på *ok* för *af* från fsv. och ä. nysv. hos Östergren, cit. st. 89, Hjelmqvist i Språk och stil 7: 126, Dens. i Festskrift till K. F. Söderwall 9.

För den föreslagna uppfattningen synes mig tala,

att användningen av pron. poss. *syn* (Historia Trojana 231, r. 10), överensstämmer med det normala, om *Paris* och ej *tåra* är subjekt, låt vara att i fornsvenskan påträffas åtskilliga exempel på ett *sin*, som syftar på det 'psykologiska subjektet' (i dat. l. ack.), se Lindqvist, Förskjutningar i förhållandet mellan grammatiskt och psykologiskt subjekt i svenskan 75 f. (1912).

Därs. 273, r. 1 ff.: 'Om morgane*n* strax th*er* äpt*er* arla j dägni*n*gen befans ath thelamonius war dräpe*n* oc mörd j syna säng . . Tha wardt stordt rop oc andskrij offw*er* allan hären om hans död oc alla mäst sörgde oc skylthe strax agamenon oc menelaum oc aldra mästh Vlixem th*er* fore Neptolomus pirrus som myk*e*t älskade Thelamonium vndsade th*e*n alla vee mz hoteligo*m* ordom.' Då *vee* ej synes mig giva någon antaglig mening (jfr att *untsighia* hos Söderwall, Ordbok 2: 830, ej eljest är uppvisat med sakobjekt, betecknande det, varmed någon hotar), förmodar jag, att det något suddigt skrivna ord, som Geete återgivit med *vee*, snarare bör läsas *tree* (samma form förekommer ofta i Historia Trojana, se t. ex. s. 53, 101, 272 o. s. v.), en läsning, som mycket väl låter förena sig med skriftdragen i manuskriptet. *Tree* syftar på Agamemnon, Menelaus och Ulixes (jfr att det omedelbart förut, se s. 272, r. 31, heter om dem: *the alle tree*). *Vndsade* betyder hotade l. uppsade vänskapen med. *Then*, som säkerligen är rätt läst, kan möjligen (jfr Söderwall, Ordbok 2: 764) fattas som nom. sing. mask. av det demonstrativa pronominet i betydelsen 'denne', syftande på Neptolomus. (Jfr inversionen å s. 278, r. 24: 'Hwgnade the ho*no*m mz sötho*m* ordom'). En annan möjlighet är, att *then* är skrivfel för *them*; jfr att, se Geetes anmärkningar, det motsatta felet: *them* för *then* ej sällan påträffas i Historia Trojana. I så fall finge man underförstå föregående sats subjekt: (han, d. v. s. Pyrrus, Neptolomus) uppsade vänskapen med dem alla tre och brukade hotande

ord. Latinska texten har: 'Pirrus vero qui Thelamonium affectione sincera dilexerat contra Ulixem et alios Thelamonii necis participes multa comminatoria verba diffudit', en lydelse som väl låter förena sig med min uppfattning av den fornsvenska texten.

En gensaga.

Av *Hjalmar Lindroth.*

Vid läsningen av Rolf Nordenstrengs uppsats om Rökstenen i det mig nu tillhandakomna tredje bandet av SNF finner jag (s. 2) uttalat, att jag skulle i tvenne artiklar i Stockholms Dagblad [25. och 26. aug. 1911] ha 'sökt göra troligt', att 'mer eller mindre regelbundna högtider skulle ha firats vid Rökstenen och att till deras ceremoniel skulle ha hört uppläsning av skriften'. Detta var mig en fullkomlig nyhet. Jag visste mig inte ens ha hyst en tanke åt det hållet. Att jag nu offentligen protesterar mot att mig tillägges en sådan mening, beror inte bara på att denna i sig själv innebär rena fantasterier, för vilka jag inte har lust att stå — Nordenstreng avfärdar den också med att säga antagandet vara 'minst sagt djärvt' —, utan främst därpå, att förf. såsom hemul åberopar ett par för medforskare knappt tillgängliga tidningsuppsatser. Vad jag i dem yttrat eller icke, torde vara glömt av dem som alls läst det.

Det enda i de avsedda båda långa artiklarna, utgörande en anmälan av Bugges posthuma Rök III, som alls vidrör det föreliggande spörsmålet, äro följande tva ställen i den senare artikeln (av N:s formulering ser det ut som om jag skulle ha ägnat två hela artiklar åt att bevisa — vad jag aldrig ens tänkt!): 'Hela serien [av de tretton händelserna] har muntligen kunnat (vid likbegän-

gelsen?) reciterats, eller kanske någon bildserie legat till grund'; och: 'Det vore här just det, att ristaren förut inte fått plats med alla punkterna i sagoserien, som kommit honom att vädja till andra berättare. De skulle hjälpa honom att hålla sägnerna vid lif'. Det är kanske det sista stället, ett uttryck för min uppfattning av det fragmentariska *nukmini* osv., som givit N. anledning till hans lilla frihandsteckning [1]. I min framställning är det ju dock uttryckligen fråga om de (enligt min mening) icke på stenen — men i räkningen — medtagna sägenmotiven. För deras bevarande blev nu ristaren inte själv i tillfälle att sörja. Hade N. velat få än tydligare besked om min mening, hade han för övrigt kunnat få det i min uppsats SNF II.8, särsk. s. 6. Men trots det att jag på två ställen i mina här ifråga varande tidningsartiklar omnämnt tillvaron av en min uppsats rörande inskriften, tyckes N. icke ha sökt vinna kännedom om den, utan både här i SNF III och i sin studie i Ord och Bild 1912, h. 2 (jfr även h. 3) ha föredragit att citera uteslutande de förra — med den noggrannhet i uppfattning och referat som nu beträffande hans förstnämnda artikel visats.

---

[1] För att inte på något sätt orätt må vederfaras N., nämner jag, att hans citerade konkreta utsmyckning av 'minneshögtiderna' kommer först för sig, dock såsom utgörande just det djärva antagande, vars riktighet jag omedelbart därefter säges ha sökt uppvisa.

Till Alvíssmǫl 14.

Av *Erik Noreen.*

Att det normala förhållandet hos de s. k. fullraderna i ljóðaháttr är att de ha tre höjningar framgår med fullständig visshet av vad som Sievers (Altgermanische metrik § 57 anm. 1) framhållit. Hur de tvåtaktiga verser, som förekomma, böra bedömas synes ännu ovisst. Men att fyrtaktighet är ett bevis på att versen är fördärvad, står åtminstone för mig som otvivelaktigt[1]. I en del fall ligger detta i öppen dag, t. ex.

Grm 2⁴ *Geirrøþar sunr Gotna lande* och
Grm 51⁴ *ǫllom einheriom ok Óþens hylle,*

vilka båda stå i strid med Bugges lag om sista ordets

[1] At denna åsikt lutar också Gering: 'Ob es gestattet ist, verse mit mehr als drei hebungen in V (= vollzeile) als eine licenz zu statuieren, erscheint bei der äusserst geringen zahl der fälle höchst zweifelhaft. Wo sich die möglichkeit bietet, die verse durch emendation auf das normale mass zu bringen, wird man daher unbedenklich von diesem mittel gebrauch machen dürfen' (Die rhytmik des ljóðaháttr (i Zeitschrift für deutsche philologie XXXIV) § 183). — Jag anmärker i förbigående, att vissa av de av Gering a. st. som fyrtaktiga upptagna verserna tyckas mig osökt kunna och böra läsas som tretaktiga, t. ex.

H Hv 16⁴ *ok vaxe þér á baþme barr* eller
Ls 2⁴ *mange es þér í orþe vinr.*

beskaffenhet i fullraden. Ur denna synpunkt oantastbar är däremot

Alv 14[2] *kalla huerfanda huél helio í.*

Denna vers kan ej läsas annat än fyrtaktigt[1]. ('Kaum anders als vierhebig lesbar ist *kalla hverfanda hvél helju í* Alv. 14 mit dreifacher alliteration', säger också Sievers, a. a. § 57, 9.) Gering (a. st.) vill stryka *huerfanda* såsom interpolerat. Så har han också gjort i sin eddaupplaga[2]. Det är emellertid alldeles otroligt, att *huerfanda* skulle vara interpolerat. Solen kallas i Alvíssmǫl bl. a. *fagra huél*, och då nu samma ord *huél* här användes om månen, bör det avgjort ha ett annat epitet framför sig. För att närmare karaktärisera det 'hjul' som är månen, torde också *huerfanda* passa utmärkt. Jag tror nämligen att *huerfa* här betyder, ej så mycket 'sich bewegen' (Gering, Vollständiges wörterbuch zu den liedern der Edda), som man hittills översatt, som 'forsvinde, blive borte, saa at man ikke længere har eller ser Tingen' (Fritzner, Ordbog[2]) och således syftar på växlingen mellan ny och nedan.

Huerfanda huél bör väl för en islänning närmast ha betytt 'snurrande, roterande hjul'. Detta passar ju inte alls som benämning på månen[3]. Förståndig mening ger

[1] eller femtaktigt, om man nämligen låter *kalla* uppbära höjning!

[2] Die lieder der älteren Edda (Sæmundar Edda) herausgegeben von Karl Hildebrand, völlig umgearbeitet von Hugo Gering. 3. aufl. Paderborn 1912, s. 157. — I not anmärker Gering: 'hverf. *interpol. aus Hóv 84, 3*'. Om detta ställe i Hávamǫl jämför nedan.

[3] Så tycks dock stället fattas av P. A. Gödecke, Edda (1881), s. 69:

'hvälfvande hjul i Häls hus',

Holtzmann, Die ältere Edda (1875), s. 169:

'in der Hölle das drehende Rad'

och — åtminstone alternativt — F. W. Bergmann, Allweises sprüche Thryms-sagelied, Hymis-sagelied und Loki's wortstreit (1878), s. 30: 'Hverfanda-Hvel (Kreisendes rad) bezeichnung des monds als einer rollenden scheibe oder schwungrads'; förmodligen också av Ivar Mortensson, Utvalde Edda-kvæde (1912), s. 32:

'kvervande hjul i Hel'.

däremot betydelsen 'beskriva ett kretslopp' (Gerings översättning 'sich bewegen' torde vara väl allmän [1]; verbet betecknar väl ursprungligen blott en rörelse i form av en kroklinje). De flesta uttolkarna ha ansett att uttrycket betecknar månen som ett över himlavalvet framrullande hjul [2]. Bästa meningen ger emellertid ovan föreslagna betydelse 'försvinna'. Tar man *huerfa* i denna betydelse, så bli de båda *huél*'en var för sig väl och åtskiljande karaktäriserade. *Huerfa* i betydelsen 'beskriva ett kretslopp' göra både solen och månen, under det att blott den senare är utsatt för växling mellan ny och nedan, och detta var väl också det hos månen som mest ådrog sig uppmärksamheten. Solen däremot är traditionellt det sköaste av allt, jfr eddaställen som

Háv 68 *eldr es baztr* *meþ ýta sunom*
ok sólar sýn eller
Vsp 64 *sal sér standa* *sólo fegra*

(nämligen i Gimle) och adjektiven *sólbiartr* och *sólhuítr*, vilka användas som prisande epitet om sköna kvinnor (Fi 42, HH II 44, Háv 96), m. m.

Huerfanda huél förekommer för övrigt på ännu ett ställe i Eddan, nämligen Háv 83:

Meyiar orþom *skyle mange trúa*
né þuí es kueþr kona;
þuíat á huerfanda huéle *vǫ́ro þeim hiǫrto skǫpoþ,*
brigþ í brióst of laget.

---

[1] Så tycks Ljungstedt, Valda sånger ur den poetiska Eddan (1904) ha fattat uttrycket. Han översätter nämligen (s. 84):

'vandraren hos Hel'.

[2] Så t. ex. A. A. Afzelius, Sæmund den vises Edda (1818), s. 48:

'i Hels boning Hastande hjul',

Simrock, Die Edda (1855), s. 82:

'Bei Hel sagt man rollendes Rad',

H. G. Møller, Den ældre Edda, I (1870), s. 177:

'Hos Hel det rullende Hjul'

På detta ställe har det i allmänhet översatts med 'auf rollendem rade' (Gering, a. a.), 'auf wirbelnder Scheibe' (Meringer, Indogermanische Forschungen XIX, 455), varmed skulle menats 'auf der Töpferscheibe' (se särskilt Meringer, a. st.). Vigfússon har emellertid uttalat den åsikten (Corpus poeticum boreale I, 483 som tillägg och rättelse till hans översättning ib. s. 11), att det även här syftar på månen ('women's hearts are shifty *as phases of the moon*'). Utan att avgjort ansluta sig till Vigfússons åsikt har H. Sperber (Beiträge XXXVII, 149) meddelat en notis ur den etnografiska litteraturen, som kunde styrka denna uppfattning. I Australien tror man nämligen att 'Bahloo, the moon, is a sort of patron to women. He it is, who creates the girl babies'. Om denna Vigfússons tolkning är riktig, så förbjuder det sig självt att avlägsna ur versen i Alvíssmǫl ordet *huerfanda.*

Ett annat försök att göra versen korrekt finner man hos Finnur Jónsson, Eddalieder (1888), I, 65, som vill utmönstra ordet *huél:*

'kalla hverfanda [hvél] heljo í'.

Ehuru onekligen mer tilltalande än Gerings förslag, tror jag inte heller att detta träffar det rätta. Då solen kallas *fagra huél*, är det ju mycket passande att månen också kallas *huél*, fast med ett annat epitet.

Det torde också vara olämpligt att stryka ett allitterationsbärande ord. Det finnes i dikten ett par 'fullrader' till med tredubbel allitteration, nämligen

34[4] *kalla* ***sumbl Suttungs syner*** och
18[4] *kalla í* ***helio hialm huleþs.***

Den sist anförda versen tror jag visar, hur 14[2] bör restitueras, nämligen

kalla í helio huerfanda huél.

---

och Gering, Die Edda (s. a.), s. 83:

'bei Hel das rollende Rad'.

Något tvetydigt är F. Winkel Horn, Den ældre Edda (1869), s. 76: *'Rullehjul hos Hel den hedder'.*

Formelaktigt uttryckssätt är ju en ytterst vanlig företeelse i eddadikterna, speciellt i de kateketiska dikterna. Alvíssmǫl bildar ingalunda något undantag härifrån. Var fråga som Tor framställer börjar med orden

Segþu mér þat, Alvíss! ǫll of røk fira
vǫromk, duergr, at viter,

och Alvis' svar börja nästan alla

A heiter meþ mǫnnom en B meþ goþom.

O. s. v.

Nu är att märka, att överallt där det talas om Hel, så sker det, frånsett 14[2], i formen *í helio*, nämligen

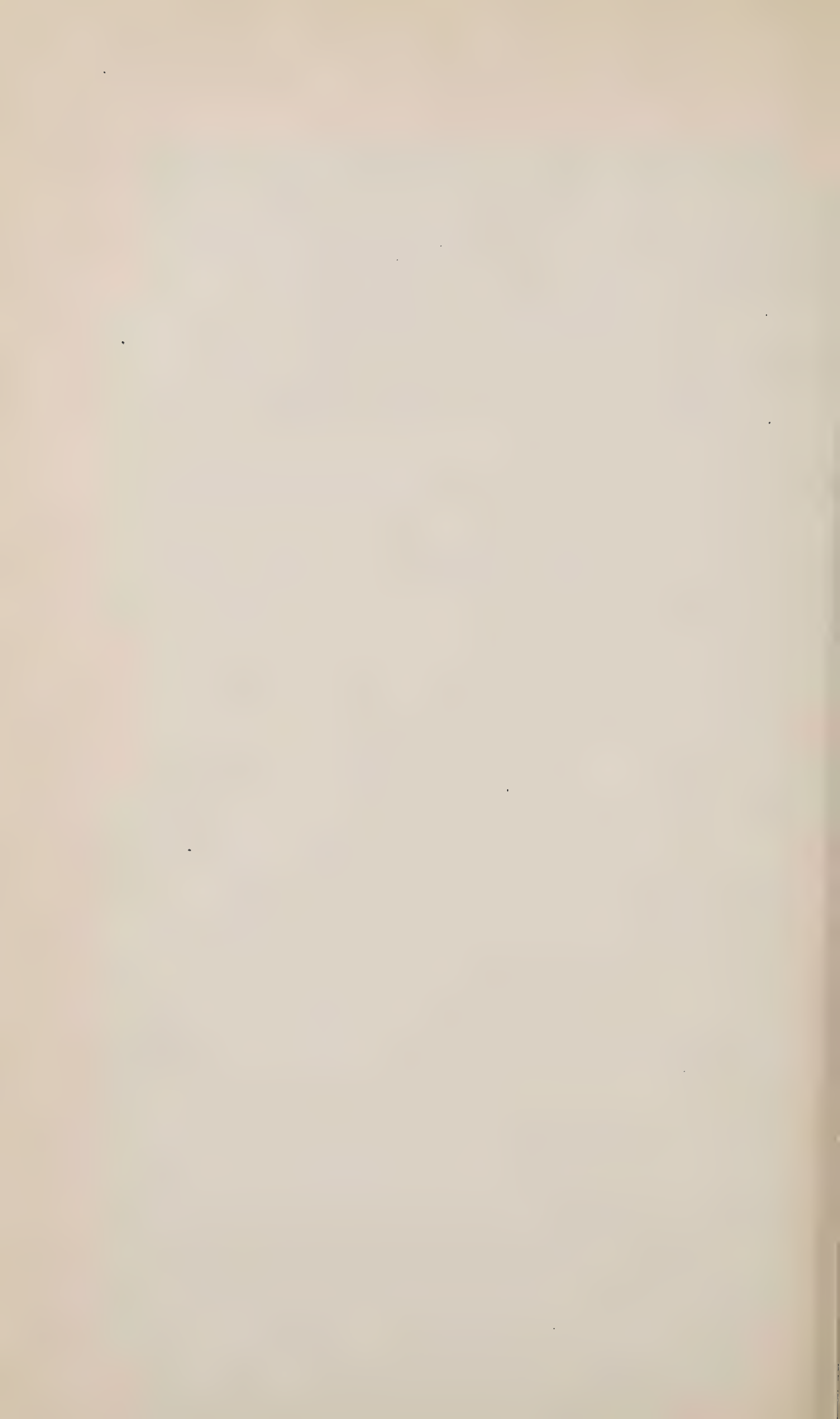
1) 18[4] *kalla í helio hialm huleþs,*

2) 20[4] *kalla í helio huiþoþ*; denna strof förekommer även i Snorre-Eddan; även där står *í helio (i hæliv, i heiliv),*

3) 26[4] *kalla í helio hrǫþoþ,*

4) 32[4] *kalla í helio hnipenn,*

5) 34[3] *en í helio miǫþ.*

Två fornisländska omskrivningar

av *Theodor Hjelmqvist.*

I.

En kenning i *Leiðarvísan.*

Förra hälften av strof 12 i den från tolfte århundradets mitt[1] stammande Leiðarvísan ('vägvisning') lyder[2] enligt handskriften (AM 757 4:o):

> *Án mega önngir dýnu*
> *otrs þeir er skirn hafa hlotna*
> *gott er [m]eidum þrif þydaz*
> *þat kaup hafe[3] skatnar.*

Se Egilsson, Fjøgur gømul kvæði (1844), s. 60, Unger, Oldnorsk Læsebog 109, Hugo Rydberg, Die geistlichen Drápur und Dróttkvættfragmente des Cod. AM 757 4:to (1907) 6, F. Jónsson, Den norsk-islandske skjaldedigtning (A) 1: 620.

I den anförda halvstrofen stå följande ord parentetiskt inskjutna: 'dýnu otrs gott er meiðum þrif þýðaz', vilken sats betyder: 'det är gott för männen att söka tillägna sig eller mottaga lyckan, d. v. s. den sanna lyckan,

---

[1] Se F. Jónsson, Lit.-hist. 2: 121.

[2] Upplösningarna angivas ej; texten något normaliserad.

[3] Fel för *hafa,* som avskriften i AM 624, 4:o har.

frälsningen, Jfr Finnur Jónssons översättning i hans B-text av Den norsk-islandske skjaldedigtning 1: 625.

Dnt är omskrivningen *dýnu otrs meiðum*, en beteckning för männen, som jag vill söka tyda annorlunda än hittills skett.

Under *dyna* anmärker Egilsson i sitt Lexikon poeticum (s. 114): 'otrs *dýna*, culcita (vel tegimentum) lutræ, aurum' och bifogar en tolkning av ifrågavarande ställe i Leiðarvísan: '*gott er otrs dýnu meiðum (at) þýðaz þrif* expedit auri columinibus (i. e. hominibus) saluti suæ prospicere'.

Under *otr* har han (cit. arb. s. 634) samma tolkning (blott med den skillnaden, att han utelämnat *vel tegimentum*) och tillägger, att kenningen måhända skulle syfta på det (i myten omtalade) utterskinn, som blev fyllt och höljt med guld ('forte a pelle lutræ, auro completa et contecta'). Jfr Unger, cit. arb. 135.

Den myt, som åsyftas i de citerade orden, finnes omtalad i Reginsmǫ́ls prosa (se Hildebrand-Gerings Eddaedition 290 ff.), i Snorra Edda (se Arnamagnæanska editionen 1: 352 ff.) och i Vǫlsunga saga, se M. Olsens uppl. 33 f. Där berättas, att asarna, sedan de dräpt Regins och Fáfners broder, Otr, då denne var iklädd en utterhamn, såsom bot för dråpet måste fylla och hölja den fälldes utterskinn med guld.

Egilsson har icke i detalj utvecklat, huru han fattat sammanhanget mellan myten och kenningen, om han verkligen närmare reflekterat däröver. På grund af hans användande av *tegimentum*, hölje, såsom översättningsord för *dýna* (se ovan) vill man snarast tro, att han tänkt sig *dýna otrs* syfta på att skinnet skulle höljas med guld: ur *dýna*'s vanliga betydelse skulle väl betydelsen 'tegimentum' ha utvecklats. Men då han under *otr* utelämnat *tegimentum* i tolkningen — väl därför att *dýna* annars ej förekommer i betydelsen 'hölje' —, har han måhända senare föreställt sig, att kenningen skulle beteckna guldet såsom fyllnaden i den dyna, vars var utgjordes av det med guld höljda utterskinnet. Eller har han kanske me-

nat, att (en del av) utterskinnet tänkts vila på guldet, som därför betecknats såsom dess vilokudde.

Såsom exempel på *dýna* i guldkenningar har Egilsson under *dýna* från Skáldhelga rímur anfört *linna dýna*, 'culcita serpentis, aurum'.

Emellertid saknar denna omskrivning naturligtvis all beviskraft för möjligheten av en kenning *otrs dýna* = guld. Det är ju alls icke ovanligt, att drakarna eller ormarna sägas ruva på skatter och att guldet kallas drakens eller ormens underlag eller bädd. En dylik omskrivning är helt naturlig. (Jfr Snorra Edda, AM 1: 356, Hungerland i Arkiv 20: 8, Egilsson under *linnbeðr*, *ormbeðr*, *ormlátr* samt, beträffande folkföreställningen, Jómsvíkinga saga (ed. Cederschiöld) 35, Fornmannasögur 6: 143, E. H. Meyer, Germanische Mythologie 97, Wuttke, Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart[3] 51., Norlind, Svenska allmogens lif 640 o. s. v.)

Kenningen *otrs dýna*, 'utterns dyna', står däremot alldeles isolerad. Någon annan guld-omskrivning, anspelande på det guldhöljda utterskinnet, finnes nämligen ej, att döma av Gröndal, Clavis poëtica antiquæ linguæ septemtrionalis (*aurum* s. 28) och av Hungerlands avhandling om de skaldiska vittnesbörden om Völsungasagan (i Arkiv 20), där stället i Leiðarvísan ej citeras. Att guldet kallas utterns 'gäld', utterns lösepenning, kan naturligtvis ej gälla såsom stödjande analogi.

Vidare kan anmärkas — se ovan —, att *dýna* ej annars uppvisats i betydelsen 'hölje' samt att, vare sig *dýna* skulle beteckna guldet såsom den av utterskinnet omklädda dynans fyllnad eller såsom underlaget för (en del av) utterskinnet, omskrivningen 'utterns dyna' = guldet är mer än lovligt sökt och konstlad. Att 'ormbädd'[1] (o. s. v.) alldeles ej är analogt, då uttern ju ej ruvade på någon skatt — det behöver knappt anmärkas.

På grund av vad jag ovan anfört kan jag ej finna

---

[1] Då tyskans *Otter* = huggorm är en ung bildning, se Kluge, Etym. Wb., kan man ej antaga, att fvn. *otr* inlånats i betydelsen orm.

det underligt, att den siste utgivaren av *Leiðarvísan* — professor Finnur Jónsson — företagit en emendation i den citerade halvstrofens första vers. Han utbyter, se Skjaldedigtn. (B) 1: 625, *dýnu* mot *launa* och erhåller därigenom en guldkenning, *otrs laun*, d. v. s. lönen, vedergällningen för (den dräpta) uttern, vilken, låt vara att *laun* ej annars har uppvisats i omskrivning (se Egilsson), måste anses vara oantastlig och väl sluta sig till *otrs gjǫld* (se Hungerland, cit. avhandl. 8) och *otrs nauðgjǫld* (se Egilsson, Lex. poet. 595). Alltså: guldets träd = männen.

Den av Finnur Jónsson gjorda ändringen är alltså, menar jag, fullt acceptabel — förutsatt att en emendation verkligen behöves.

För min del vågar jag emellertid tro, att handskriftens läsart låter försvara sig, om man tolkar *dýnu* på annat sätt än Egilsson gjort.

Jag tror, att i Leiðarvísan 12: 1 *dýnu* är flodnamn = *Dýnu* och att *Dýnu otrs* betyder flodens utters, d. v. s. skeppets.

Att *Dýna* (eventuellt *Dyna*) förekommit såsom flodnamn i norrön litteratur, intygas av Snorra Edda (Arnamagnæanska editionen 1: 576), där det upptagits i en versifierad flodnamnsramsa från ungefär år 1200[1]:

'Dun, ógn, dyna.'

Jfr Snorra Edda 2: 277, 479, 563, 622.

Dynas förekomst i namnförteckningen beror säkerligen därpå, att det nyttjats i skaldepoesien, varifrån namnraddans författare i allmänhet torde hämtat sitt material. Se F. Jónsson, Lit.-hist. 2: 176.

I litteraturen förekommer flodnamnet *Dýna* i Gǫngu-Hrólfs saga: 'hann hafði undir sik lagt um ána Dýnu, er fellr um Garðaríki.' Fornaldar Sögur Norðrlanda 3: 238 f. 'Lögðu þeir uppí ána Dýnu, ok herjuðu þar á bæði borð.' Därs. 317. Vidare i Rymbegla s. 350 ('Dyna').

---

[1] Se F. Jónsson, Lit.-hist. 2: 175.

Vidare påträffas *Dyna* såsom flodnamn i handskriften A av Þiðriks Saga af Bern (se Bertelsens uppl. 2: 285). Här tyckes det beteckna en tysk flod (det heter *þar er saman falla Dyna og Rín*) och motsvaras i en annan handskrift av *dúná*, som av Bertelsen, cit. arb. 2: 402, tolkas med *Donau*. Jfr att i Alfræði íslenzk 44: 5 Donau kallas *Duna*.

I ett isländskt 'äventyr' omtalas en grekisk flod *Dyna*, se Gering, Íslendzk æventýri 1: 60.

Dýna i Leiðarvísan har lång vokal i penultima, såsom angives av handskriftens accenttecken och för övrigt intygas av metriska skäl, då ju *dýnu* utgör sista takten i en drottkväden vers. Stället i Snorres Edda säger ingenting säkert om *y*-ets kvantitet; det kan vara vare sig långt eller kort, utan att versen lider därpå. Jfr från samma þula dels verserna

þǫll, rimr, ysja
vil, vín, vella
tífr, durn, vína
nepr, dröfn, strauma,

där penultima är lång, dels verserna

gjǫll, glit, gera
síð, suðr, freka
nis, mynd, gnapa,

där den är kort.

Finnur Jónsson sätter i sin upplaga av Snorres Edda accent över *y*-et i *Dýna* (se s. 206), anger det alltså som långt och har bevarat accenttecknet i Skjaldedigtn. (B) 1: 666. I Snorra Edda AM står *dyna*.

Är min uppfattning av Leiðarvísan 12: 1 riktig, skulle detta ställe giva ett bevisande intyg till förmån för den av F. Jónsson antagna vokallängden.

Av de ovan citerade ställena i Gǫngu-Hrólfs saga och Rymbegla framgår, att redan fornisländingarna känt den numera ryska flod, som av skandinaver och tyskar kallas *Düna* (ryssarne kalla den *Zapadnaja Dvina*, Västra

Dvina) under detta namn. Säkerligen är det denna flod (och icke någon tysk eller grekisk), som åsyftas i Snorreeddans namnradda och i Leiðarvísan 12[1].

Jfr att flodnamnet *Vína*, som också förekommer i en kenning, se Einarr Skálaglamm, Vellekla 12: 3 (Skjaldedigtn. (B) 1: 118), betecknar en rysk flod (*Dvina*); jfr F. Jónsson, Heimskringla 4: 69.

Otr Dýnu, flodutter, skulle alltså här vara en omskrivning för skepp. Jfr att i den anonyma Óláfs drápa Tryggvasonar (från det tolfte århundradet) *Vánar otrar* i strof 21 betyder skeppen, se Gullbergs uppl. (1875) s. 18 och F. Jónsson, Skjaldedigtn. (B) 1: 572. *Ván* är liksom *Dýna* flodnamn, se Egilsson. Jfr också sådana skeppskenningar som *hafs otr*, havets utter, *otr siglu* mastens utter, *otr útlegs*, 'uthavets' utter (se cit. förf. under *otr*) samt å andra sidan *vargr Niðar*, Nidåns varg, *már* l. *vakr Mǫrnar* floden Marnes mås eller häst, *Valr Vimrar*,

---

[1] I andra norröna källor kallas samma flod *duna*, se t. ex. Hauksbók (F. Jónssons uppl.) 150, Alfræði íslenzk 44. Huru de växlande namnformerna skola förklaras, är en fråga, som jag ej vill närmare inlåta mig på. För min del är jag mest böjd för den meningen, att formerna med *u* ytterst stamma från en handskrift, vars *u* i detta ord varit tecken för vokalen *y* (se om *u* såsom tecken för *y* F. Jónsson i Opuscula philologica 226; även *v* nyttjas stundom på motsvarande sätt, se Bugge, Inledning till Edda-uppl. X f., Inledningen till Hauksbók XXXVII f.). I förbigående erinrar jag om att, liksom *Dýna* i Leiðarvísan enligt min mening nyttjas i den allmänna betydelsen 'flod', så i våra dagar på Dagö, Nuckö och Runö *dina* l. *din* brukas i betydelsen 'ström, flod, å' (i synnerhet i sammansättningar sådana som *Rigsdin* = Düna, *Narw-din* = Narova, *Petärborg-din* = Neva). Se Vendell, Ordbok öfver de östsvenska dialekterna 157. Jfr G. Danell hos Ekwall, Shakspere's Vocabulary 48. Vendell anmärker (cit. st.): 'Ihågkommas bör att det var längs Düna väringarne drogo in i Gårdarike på sina tåg till Miklagård, och håller jag för troligt att ifrågavarande flodnamn har denna sin gamla historiska roll att tacka för betydelsen som appellativum'. Överensstämmelsen i fråga om den appellativa användningen av *Dýna* och *Din* behöver naturligtvis ej förutsätta något historiskt samband utan kan mycket väl tänkas bero på parallellutveckling. — Vigfússon har i sitt lexikon (s. 780) den obestyrkta uppgiften, att med det norröna flodnamnet *Dyna* skulle åsyftas den skotska floden *Don*.

floden Vimurs häst (eller falk) m. fl. Jfr Gröndal, cit. arb. under *navis*.

Dýnu otrs meiðr = skeppets träd är en regelbunden omskrivning för man, jfr t. ex. *unnviggs meiðr*, våghästens träd (se Egilsson 559), och *hranna drasils meiðr*, vågornas hästs träd (Plácítúsdrápa 12), se F. Jónsson, Skjaldedigtn. (B) 1: 610. Se vidare Gröndal, Clavis poëtica s. 300 f.

Likheten mellan den sist anförda omskrivningen och *Dýnu otrs meiðr* i Leiðarvísan har så mycket mera att betyda, som denna dikt, såsom Finnur Jónsson uppvisat (se hans Lit.-hist. 2: 122), i flera uttryck har imiterat just Plácítúsdrápa [1].

Att *Dýna* skulle förekomma blott här som flodnamn i en omskrivning, bör jämföras därmed att *Rennandi*, se Grímnismǫl 27 (Bugges ed.), Snorra Edda AM 1: 576 o. s. v, endast en gång förekommer i en omskrivning [2]: i Liðsmanna flokkr (1016) strof 4 nyttjas *elgr Rennandi*, 'floden Rennandis älg', såsom benämning på skeppet enligt Finnur Jónssons tolkning, se Skjaldedigtn. (B) 1: 392.

Meningen av den inskjutna parentesen i Leiðarvísan strof 12, vv 1—3 blir densamma enligt alla de tre ovan refererade förslagsmeningarna. För min uppfattning synes mig tala, att *Dýnu otrs* i motsats till Egilssons *otrs dýnu* ger en antaglig kenning och att enligt densamma texten kan bibehållas oförändrad.

* * *

Exkurs 1.

Omskrivningen *otrs dýna* = utterns dyna har av den lärde och skarpsinnige holländaren Boer åberopats såsom stöd för en av honom gjord emendation till en vers i

---

[1] Jfr även kenningen *Vinnils viggj ollr* (= sjökonungens hästs [= skeppets] träd = mannen) i Plácítúsdrápa 4; se Skjaldedigtn. (B) 1: 607.

[2] Sijmons ändrar i Grímnismǫl *Rennandi* till *Rinnandi (Rinnande)*.

Grettis saga Ásmundarsonar (se Zeitschrift für Deutsche Philologie 31: 142 f.).

I den tjugonde av nämnda sagas strofer — säkerligen ganska ung, se Janus Jónsson i Arkiv 17: 257 — har andra halvstrofen följande lydelse:

'Sá engi mik sitja,
síð fyrir bjarnar híði;
þó kuam ek ullar otra
út ór helliskúta.'

Jfr Magnussons och Thordarsons uppl. af Grettis Saga 53. (I Boers edition i Altnordische Saga-bibliothek 87 är texten emenderad). Grette talar om, att han lyckats komma ut ur en björnhåla eller avlägsna dennas invånare från hans ide. Verserna äro misstänkta, därför att assonans saknas i två av dem (de udda)[1], ävensom därför att uttrycket *ullar otra* gör svårigheter; jfr anmärkningarna i Thordarsons översättning av Grettes saga (1859), s. 211 f. och J. Þorkelsons Skýringar á vísum í Grettis sögu (1871), s. 12 samt Boers cit. avhandling.

Boer ändrar (se hans edition s. 87).

Sá engi mik sitja

till

sǫ́ot otrs mik sitja

och versen

þó kuam ek ullar otra

till

þó kvamk — Ullar akra —.

Enligt Boer skall *Ullar otrs akra* vara en mankenning i nom. pl. såsom tilltal: 'Utterns åkrars (= guldets) gudar = män'.

Ändringen motiveras som sagt bl. a. därmed[2], att *otr* i omskrivningar för guld förekommer liktydigt med

---

[1] Frånvaron av assonans behöver naturligtvis ej nödvändigt intyga oäkthet; jfr exkurs 2.

[2] Se även anmärkningen i Boers edition av Grettis Saga 87.

orm. Det enda uttryck, som Boer åberopar, är emellertid *otrs dýna*, som — se ovan — ingalunda kan sägas giva något säkert stöd åt hans textförbättring.

Härtill kommer, att även om *otrs dýna* skulle kunnat beteckna guldet — och i så fall på grund av berättelsen om lösepenningen för Fáfnirs och Regins broder — därav ingalunda följer, att *otrs akr* skulle kunnat ha samma betydelse. Anspelningen på myten om gudarnas mellanhavande med *Otr* blefve ju alldeles ogenomskinlig, om i kenningen *otrs dýna* det sista ordet utbyttes mot *akrar*. Att döma av Gröndals Clavis poëtica (se s. 27 f.) och Egilssons lexikon, ingår för resten *akr* aldrig i omskrivningar för guldet tillsammans med ett namn på orm eller drake.

Boers ändring är även i metriskt hänseende otillfredsställande.

Sǫ́ot otrs mik sitja

är en stavelse för kort. Första takten utgöres ju av två korta stavelser, eftersom *sǫ́-* trots sin långa vokal på grund av den omedelbart efter *ǫ́-* i samma ord följande vokalen gäller som en i metriskt avseende kort stavelse för att använda Sievers' terminologi. Jag hänvisar till dennes metrik § 37, till Pipping, Bidrag till Eddametriken s. 1 och — för att blott anföra ett exempel — till följande vers av Olof den helige:

sǫ́usk eigi þeir sverða.

Se F. Jónsson, Skjaldedigtn. (B) 1: 210; jfr Därs. (A) 1: 220, Óláfs saga hins helga (1849), s. 9, Flateyjarbók 3: 238. Den anförda versen börjar, liksom den av Boer föreslagna, med *sǫ́-* åtföljt av vokal, men är en stavelse längre.

Naturligtvis vore det mycket lätt att avhjälpa den metriska felaktigheten i Boers vers. Man behövde ju blott utbyta det enstaviga *otrs* mot det tvåstaviga *otra* för att få en D-vers med upplösning av den första höjningen.

Men då, såsom förut visats, *otrs akrar* ej är en tillfredsställande guldkenning och emendationen är ganska våldsam, synes mig Boers ändringsförslag långt ifrån övertygande.

Troligen äro de citerade verserna i Grettessagans tjugonde strof förvanskade i sin nuvarande form, jfr de förut (s. 8) citerade arbetena.

Den första versen blir nödtorfteligen riktig, om man insätter den text, som förekommer i Cod. AM 152 folio [1] (E enl. Boers beteckning):

Sáat einginn mik sitia

Se Boers uppl. s. 321.

Med denna textlydelse blir stavelseantalet normalt (jfr två exempel på *sáat* i Guðrúnarkviða 3: 11, se Bugges edit.), och den stötande hiatus avlägsnas.

I fall man läser *sát* (= såg icke), jfr *frát* = 'sporde icke' i Ynglingatal 9 enl. Wisén (F. Jónsson har *fráat*, se Skjaldedigtn. (B) 1: 9) och *át* = 'äger icke' i Þjóðolfr Arnórssons Sexstefja 17: 1, se Skjaldedigtn. (B) 1: 343, blir assonansen god, låt vara att i halvrim en kort och en lång vokal jämförelsevis sällan svara mot varandra. Jfr t. ex. halvrimmet *hét* : *Fit*jum hos Sigvatr, se Skjaldedigtn. (B) 1: 235.

Att rimmet skulle vila på ett suffigerat element, bör jämföras med att hos Eldjarn, se Skjaldedigtn. (B) 1: 407, *frák* = *frá ek* rimmar med *rǫkuð*; jfr Kahle, Die Sprache der Skalden 4.

---

[1] Denna handskrift är visserligen enligt Boers invecklade stamträd för sagan relativt ung, men har dock enligt samma forskare stundom bevarat läsarter, som äro de enda riktiga. Boer säger i Zeitschrift für Deutsche Philologie XXXI: 50: 'Aus dem oben erörterten ergibt sich für die kritik der saga, dass aus den handschriftlichen verhältnissen keine einzige lesart als die richtige erschlossen werden kann. Doch ist auch keine der genannten handschriften vollständig wertlos. Jede von ihnen kann ganz allein lesarten enthalten, und jede enthält solche in der tat, welche die einzig richtigen sind. Aber dies lässt sich nur aus dem inhalte der betreffenden stelle erschliessen.'

Det förefaller mig dock ej alldeles omöjligt[1], att en jämförelsevis obetonad stavelse (här *at* i *sáat*) sporadiskt (väl särskilt i yngre vers) har uppburit rim[2]. Andra lika obetonade rim finnas; se t. ex. rimmen það*an* : *ein*um i Geisli 6: 5 (jfr Kahle, Die Sprache der Skalden 121), hǫf*umk* : sk*em*ðan hos Þorðr Kolbeinsson, se F. Jónsson, Skjaldedigtn. (B) 1: 208; jfr Arkiv 10: 217 och exkurs 2.

Huru den tredje versraden skall emenderas, så att stavelserim vinnes och meningen blir tillfredsställande, lämnar jag därhän.

Jag har förr menat, att *otra* vore fel för *oxa*. *Ullr* kallas i Snorra Edda AM 1: 266 *veiðiáss*, jaktguden. Vilddjuren skulle därför måhända kunnat betecknas såsom hans tillhörighet. *Ullar oxi* = Ulls oxe skulle betecknat björnen, som Grettir avlägsnade ur klipphålan: 'likväl avlägsnade jag Ulls oxe ur klipphålan'. *Þó k* och *oxa* skulle assonerat med varandra. Jfr motsvarande assonans i den av Hoffory, Arkiv 2: 17 påpekade versen

Óx ský máni tóku

(i Draumr Þorsteins Síðuhallssonar, se Jakobsens edition av Austfirðinga sǫgur 235). Att halvassonans här skulle bildats av två kvalitativt lika, men kvantitativt olika vokaler, behöver ej hindra emendationen. Jfr de av Gíslason, Njála 2: 640 ff. anförda exemplen på mot-

---

[1] Jfr Kahle, cit. arb. 4, Falk i Arkiv 6: 72 f. samt å andra sidan F. Jónsson, Stutt íslenzk bragfræði 25 ff., Lit.-hist. 2: 147 noten.

[2] Jfr halvrimmen i två udda verser i 'Hóla-upplagan' av Glúma (1756):

Er at á manna móti

Se uppl. av 1880, s. 72.

Mun at sva Maalinn lata

Se F. Jónsson, Skjaldedigtn. (A) 1: 119.

Enl. G. Þorláksson, se uppl. av 1880, s. XII, går Hóla-uppl. tillbaka på en nu försvunnen handskrift. Fastän ifrågavarande verser sannolikt ej äro ursprungliga, kunna de dock vittna om en senare tids rimbruk.

svarande rim i skaldevers. Då jag ej känner någon fullt styrkande analogi till *Ullar oxi* = björn (jfr dock s. 15—18 i det följande), finner jag emellertid numera den ifrågasatta ändringen för djärv.

Exkurs 2.

Bland de flera hundra drottkvädna verser, som förekomma i de 'lösa' visorna i Grettes saga, är det endast några få, som sakna hendingar.

Naturligtvis är det mycket möjligt, att åtminstone vissa bland dessa undantagsverser aldrig haft stavelserim; i de improviserade visorna och även i de senare diktade visor, som i sagan sägas ha varit improviserade, ha de metriska lagarna ej iakttagits så strängt som i yngre furstekvaden[1], jfr F. Jónsson, Lit.-hist. 1: 408.

I det följande vill jag med den reservation, som framgår av det sagda, påpeka två verser, som enligt texten i 1853 års uppl. synas assonanslösa men som i ena fallet genom insättandet av en handskriftlig läsart, i andra fallet genom en lätt ändring kunna få rim, fastän blott under den förutsättningen, att versradens första rim sporadiskt kunnat uppbäras av en obetonad stavelse.

I strof 57 (se uppl. av 1853, s. 147; jfr Boers edition s. 231), som av Finnur Jónsson anses vara en av de få Grette tillskrivna strofer, som äro äkta, se Skjaldedigtn. (B) 1: 289, lyder vers 3:

Skǫpuð er þessum þegni
[*þraut*]

Här saknas hending, medan de övriga versraderna i strofen uppvisa assonans.

Jón Þorkelsson (Skýringar 26) anmärker, att hending skulle vinnas genom insättandet av *mǫgnuð* i st. f. *skǫpuð*, men tror icke själv på riktigheten av denna ändring.

Gíslason, Njála 2: 444, föreslår att läsa

Lagið es þessum þegni

[1] I de äldre furstekvaden rådde större frihet, se F. Jónssons avhandling i Arkiv 7.

Lagið, som ger hending, skulle av en avskrivare, som blott brytt sig om meningen (ej om formen), utbytts mot *skǫpuð*, som väsentligen betydde detsamma.

Emellertid synes det mig, att en annan emendation, som Gíslason (cit. st.) nämner såsom möjlig, fastän han ej tror på den, är lättare och väl så tilltalande. Med omflyttning av de båda sista orden skulle man kunna läsa

Skǫpuð es þegni þessom
þraut

Det obetonade *es* = är skulle då associera med *þessom*. Att *s* här skulle bilda assonans med *ss*, har, som bekant, motstycken, jfr Sievers, Altgermanische Metrik (1893), s. 94.

Genom omflyttningen erhölles aðalhending i en udda vers. Som stöd kan åberopas, att i en annan av de *lausavísur*, som Finnur Jónsson tillskriver Grettir, se strof 10, Skjaldedigtn. (B) 1: 290, *veðjak* rimmar med *hreðjar* i vers 5. Även i andra, oäkta strofer i Gretla påträffas helrim i udda verser, se t. ex. strof 60: 1 (Boers ed. s. 241), 64: 3 (Därs. 265).

Rättelsen hindras naturligtvis ej därigenom, att i Grettessagans strof 11 (se uppl. av 1853, s. 30) assonansen fordrar *vark*, ej *vask* (Boer har i sin edition s. 52 oriktigt *vask*; jfr F. Jónsson, Det norsk-islandske skjaldesprog 93), eftersom denna strof säkerligen är mycket yngre än strof 57 och Grettes tid, se J. Jónsson i Arkiv 17: 256 f., F. Jónsson, Lit.-hist. 1: 523.

F. Jónsson och Boer bevara den handskriftliga läsarten, väl därför att de ej anse assonans nödvändig; jfr förhållandet i de äldre skaldernas vers.

Strof 67, v. 7 f. lyder (se uppl. av 1853, s. 190):

Verit hefi ek lofs um lýði
létt

= Jag har varit sparsam (se Egilsson 513, Þorkelsson, cit. arb. 34) på beröm angående männen. Hand-

skriften A har emellertid *uerid*, se Boer, cit. avhandl. 146, och förutsatt att assonansen kunnat vila på ändelse, skulle ju *ið* i *verið* kunna anses halvrimma med -*ýð* i *lýði*. (Observeras bör, att assonans finnes i alla de andra verserna i strofen.) I så fall bleve den av Þorkelsson (cit. arb. s. 34), av Boer (Zeitschrift für Deutsche Philologie 31: 147 och sagaeditionen s. 289) accepterade ändringen

kveðit hefk lof um lýði

onödig. Denna är förövrigt i metriskt hänseende ej fullt tillfredsställande, då *lof* (en kort stavelse) såsom höjning i andra takten tyckes förutsätta såsom närmaste föregångare ett starkare betonat ord än *hefk*[1]. Rimmet mellan ver*ið* och *ýð*- skulle exemplifiera den kända regeln, att i obetonat slutljud *t* efter vokal ofta övergått till *ð*; en ljudövergång, som i vissa fall intygas redan av de äldsta isl. handskrifterna och som i handskrifter från trettonde århundradet och av yngre datum ofta gjort sig gällande. Se Noreen, Aisl. Gram.[3] § 240. Om min uppfattning av denna vers är riktig, skulle man här från rimmet få en bekräftelse på nämnda ljudövergång. Strofen är, som J. Jónsson anmärkt, ganska ung — 'hún mun varla vera ort fyr en seint á 14. öld (eða síðar)' —, se Arkiv 17: 267. Jfr vad beträffar övergången från *t* till *ð*, att enligt J. Þorkelsson (se anf. arb. 15 f., 33; jfr Janus Jónsson i Arkiv 17: 259 f.) i Grettessagans strof 27 *hvað* assonerar med *veðri*, i dess strof 66 *það* (handskriftens *þad*) med *fríði*[2]. Jfr även, att i Víglundar saga, som med sina visor härrör från tiden efter c. 1350, se F. Jónsson, Lit.-hist. 3: 24 f., 84 f., förekomma halvrimmen *að* (för äldre *at*) : *tróðu*, *það* (= *þat*) : *eiði*, se Vigfússons uppl. s. 88. — Men det är måhända för djärvt att låta ändelsen -*ið* uppbära rim.

[1] Jfr att enligt Sievers de finita formerna av hjälpverben normaliter varit svagtoniga, se Altgermanische Metrik 61.

[2] Boer har emenderat verserna i fråga, så att andra ord assonera, se hans ed. s. 119, 288.

II.

En kenning hos Hallar-Steinn.

Till de bevarade diktfragmenten av den isländske skalden Hallar-Steinn, som enl. Finnur Jónsson Lit.-hist. 2: 109 levde ungefär år 1200, höra också några halvstrofer och ett verspar om en kvinna. I en av halvstroferna, se Snorra Edda AM 1: 408, F. Jónsson, Skjaldedigtn. (B) 1: 534, (A) 1: 552, förekommer omskrivningen *Viðblinda gǫltr*, Vidblindes galt som namn på valfisken [1].

Vidblinde var, säger Snorre, en jätte som drog upp valar ute på havet, liksom vore de fiskar. Sannolikt på grund av denna uppgift, enligt vilken valarna äro föremål för jättens fångst, översättes i Snorres Eddas latinska tolkning *gǫltr* med *aper*, vildsvin. Så ock hos Egilsson, Lex. 892. För min del betvivlar jag att denna tolkning träffar det riktiga.

Den föreställning, som ligger till grund för omskrivningen i fråga, synes mig snarare ha varit den, att man föreställt sig valfiskarna som ett slags husdjur hos havsjätten Vidblinde [2].

Jag stöder denna åsikt bl. a. [3] därpå, att *Vidblindes galt* har åtskilliga paralleller i de svenska och norska folksagornas språk, paralleller, som, så vitt jag vet, ej förr sammanställts med denna kenning.

[1] Jfr att sillarna hos Eyvindr kallas *fjǫrðhjǫrð*, fjordens hjord, se Heimskringla (F. Jónssons uppl.) 1: 254, samt att fiskarna kallas *báruhjǫrð*, böljans hjord, se Egilsson, Lex. poet. 350.

[2] Jfr att Gröndal, Clavis poëtica 47 översätter *göltr Viðblinda* med *porcus gigantis*.

[3] Jfr att vargarna i omskrivningar, se Gröndals cit. arb. 163, uppkallas med benämningar på hund och häst, medan omvänt oxen kallas *björn* och *val* i Haustlǫng 5, 6, se Skjaldedigtn. (B) 1: 15.

Det var, se Hyltén-Cavallius, Wärend och Wirdarne 2: 53, allmän folktro i Västmanland, Hälsingland och Jämtland, att björnen och älgen hörde skogsrån till och att denna födde björnarna under vintern. Jag anför efter Hyltén-Cavallius följande citat: 'En qvinna i Vestmanland, som längre än vanligt fördröjde sig vid fäboden, hörde skogsrå't ropa: 'drag dig hädan! Jag kan inte förhålla *stor-hunden*[1] längre'. Med stor-hunden menade hon björnen' (2: 53). — 'En skytt i Herjedalen hade af skog-käringen erhållit löfte att få *stor-oxen*[1] hennes, om han funne så mycket vatten i berget, att han först kunde tvätta sig. Men mannen hittade råd och tvättade sig med sitt eget vatten. Han fick så skjuta elg-oxen' (Därs.). — 'En jägare [i Hälsingland], som mötte skogsjungfrun, lade mat åt henne på en stubbe. Då sade hon: 'i morgon skall du få skjuta min största *galt*'[1]. Dagen efter fick jägaren skjuta björnen' (2: 54). — 'Äfven heter det, att trollen hade vissa tjädrar och harar, som ingen måtte skjuta. Sådana tjädrar få namn af *troll-tuppar*. En man, som var ute på tuppa-lek vid Örnsås i Dannäs socken [i Småland], sköt en tjäder. Vid fågeln föll, kom der fram en troll-unge med *pels på sig*, och tog tuppen. 'Låt bli tuppen!' sade skytten. 'Nej, det är mors tupp', svarade trollungen, och dermed försvann hon' (Därs.). — 'I Bohuslän får gräflingen af samma skäl [emedan den tillhör bergafolket] namn af *berg-svin*. En man, som en morgon var ute på gräfsvins-jagt, hörde berga-käringen ropa ur berget:

'om du tar min grimmeta so,
så tar jag din grimmeta ko' (2: 54 f.).

Från Hermelin, Sägner ock folktro (i Svenska landsmål 1909, h. 3) må meddelas: 'Trollen kunna ock någon gång visa sig tacksamma. En bonde såg vid sin fäbovall en del feta ock stora kor beta bland hans egna djur. Han lät dem gå ostörda utan att kasta stål över dem (för att få dem i sitt våld). Sista kvällen han såg

[1] Kurs. av T. H.

den sista kon försvinna bland buskarna, hörde han en röst: 'Eftersom du låtit min boskap vara i fred, skall du få *storoxen* [1] i stället'. Nästa morgon låg en stor björn på stugubron, ock han begav sig sakta mot skogen. Bonden tog sin bössa ock sköt ned honom. En sådan björn kallas 'skänkbjörn' (s. 33 f.). — '*Råndan i Gagnev.* Nära Gröntuv-mors fädernegård bodde en fiskare vid namn Mats. En gång, då han var ute ock fiskade, fick han på kroken en orimeligt stor ock grann fisk. Men då han skulle hala den upp i båten, höjde sig råndan ur sjön; hon var klädd som en Gagnev-brud, mycket grann, ock hon ropade, 'Släpp mi *bjällko* [1], så ska du få så myttje fisk du vell i all din dar!' Mats släppte fisken, ock sen hade han en orimlig tur att få fisk i hela sitt liv' (s. 71).

I det sista exemplet är det alltså en fisk, som — jfr Vidblindes galt — uppkallats med namnet på ett husdjur.

Såsom docent v. Sydow påpekat för mig, kalla trollen i den norska sagan om Per Gynt björnen 'galt'. 'Da han [Per Gynt] kom ind paa Fjeldet fik han see en Førkje, som lokkede Fænein over Tverhø. Men da han kom derop, var Jenten borte og Fænein ogsaa, og han saa ikke Andet end en stor Flok Bjørne. 'Nu har jeg aldrig seet Bjørn i Flok før', tænkte Per ved sig selv; men da han kom nærmere, var de borte allesammen, omframt en. Saa kauede det i en Haug bortved der:

'Agte Galtén Din:
Per Gynt æ ute
mæ Svansen sin'.

'Aa, dæ bli Uhæppe for'n Per, men inkje for Galtén min, for han ha inkje tvætta i Dag', sagde det i Haugen: Per vaskede Næverne sine med det Vandet han havde. og skjød Bjørnen.' Norske Folke- og Huldre-Eventyr i Udvalg ved P. Chr. Asbjørnsen (1879), s. 156. Jfr sagan från Härjedalen här ovan. —

I samma saga kallas en fjällracka för trollets lam, se Därs. s. 157.

---

[1] Kurs. av T. H.

Förmodligen skulle en närmare undersökning av de nordiska folksagorna ge vid handen, att ännu flera motsvarigheter till 'Vidblindes galt' finnas.

Såsom synes, äro de anförda exemplen: *storhunden* om skogsråets björn, skogkäringens *storoxe* om älgen, skogsjungfruns *galt* om björnen, *trolltupp* om tjädern, bergakäringens *so* om grävlingen, råndans *bjällko* om den stora och granna fisken o. s. v. goda paralleller till den anförda kenningen hos Hallar-Steinn. Så väl i den förra som i de senare benämnes ett 'vilt' djur med namnet på ett tamt. I alla exemplen är det fråga om ett naturväsen. Det är åtminstone möjligt, att det är samma åskådning, som ligger till grund för omskrivningen i fråga och för folksagans ovan citerade uttryck. Måhända har redan på Hallar-Steinns tid Vidblindes galt haft motsvarigheter i den nordiska folksagan.

Trolltuppar = tjädrar och *bergsvin* = grävlingar äro ju riktiga kenningar, men även de andra benämningar på skogens och sjöns djur, som ovan anförts ur folksagorna, synas mig vittna om ett uppfattningssätt, besläktat med det, som röjer sig i de norröna omskrivningarna [1].

[1] Se om nysvenska motsvarigheter till de fornvästnordiska kenningarna Noreen, Spridda studier 2: 52 ff.

Rimbegla.

Ett bidrag till Islands lärdomshistoria[1]

av *Nat. Beckman.*

I. Terminologiska frågor.

Det är egendomligt nog icke så alldeles lätt att säga, vad Rimbegla är. I ordlistan till Stefan Björnssons upplaga (Rbg B) tolkas ordet som 'Nomen proprium hujus

[1] Ofta citerade källor:

Rbg B = Rymbegla sive Rudimentum computi ecclésiastici — — quam ex manuscriptis legati Arna-Magnæani versione — — latina — — auxit Stephanus Björnsonis isl. Havniæ 1780.

Rbg L = Larsson Äldsta delen af Cod. 1812 4:o. Kbh. 1883.

1812 = Cod. 1812 Gammel Kongelig Samling. Delarna citeras i åldersordning a, b, c, d. De åberopade sidtalen avse handskriftens fortlöpande paginering.

Almagest = Composition mathématique de Claude Ptolomé (Grekisk text och fransk översättning), utg. af P. Halma. Paris 1813 ff. Hänvisningar utan namn avse Ptolomaios' arbete. Dylika med namn gälla utgivarens m. fl:s anmärkningar.

Det är i hög grad på sin plats, att jag här uttalar det förbindligaste tack till alla vederbörande på de bibliotek, som för föreliggande lilla arbete skaffat mig det rätt betydande material, som detsamma krävt. Så har jag bl. a. från Köpenhamns båda stora bibliotek fått låna till Stockholm ett tiotal olika handskrifter, utan vilka det varit mig alldeles omöjligt att för den här behandlade uppgiften göra något dugligt arbete. Å andra sidan kan den sakkunnige läsaren lätt inse, att detta material icke kunnat på en gång eller på obegränsad

libri', och den betydelsen är naturligtvis alldeles säker. Så länge stå vi på fast mark, som vi nöja oss med att låta ordet betyda den av Stefan Björnsson under Suhms överinseende ombesörjda köpenhamnsupplagan av år 1780. Men med detta vetande är ju heller icke synnerligen mycket vunnet.

Men söker man då att finna, om man kan ställa upp någon enhet i den fornisländska litteraturen, som skulle kunna lämpligen betecknas med det enhetliga namnet Rimbegla, så blir resultatet ganska negativt, vare sig man fäster sig vid handskriftens, författarskapets eller innehållets enhetlighet. Detta skall framgå, om vi kasta en blick på de olika avdelningar, vari utgivaren av 1780 års edition själv uppdelat sitt verk, och de handskrifter av dess olika delar, som begagnats eller sedan blivit kända. Översikten ter sig så.

Upplagans avdelning I är tryckt (enligt utgivarens verba formalia blott översatt)[1] efter en avskrift (troligen den ännu i Ny kongelig Samling under nr 290 4:o förvarade) av Cod. AM 727 I 4:o, en handskrift av så ungt datum som 1594. Denna handskrift har emellertid paralleller, som varit kända för Stefan Björnsson, dels i Cod. AM 730, 731 och (trol.) 251 4:o, dels i den s. k. Blanda, d. v. s. AM 625 4:o, fol. 50 ff. Här råder emellertid det förhållandet, att de nu citerade handskrifterna icke ha de två sista kapitlen i upplagans avd. I, vilka — oavsett smärre fragment — sålunda blott finnas i AM 727 och dess avskrift. Denna sak får ytterligare vikt, då vi sedan erfarit, att samma stycken, kap. 1—17 (= §§ 1—80) utgöra en självständig avhandling i den äldsta av alla handskrifter av denna art, som vi överhuvud äga, 1812 a.

tid stå till mitt förfogande. En och annan uppgift som skulle krävt ett längre begagnande (t. ex. även vid korrekturet) av hela materialet har därför fått utelämnas. Bl. a. ha citaten i regeln fått göras med normaliserad ortografi.

[1] Det synes, som om Stefan Björnsson blott velat påtaga sig ansvaret för översättningen, medan Suhm skulle stå för texten eller åtminstone stoffvalet.

Vidare ha vi att göra klart för oss, att de tre av utgivaren använda varianthandskrifterna icke äro likvärdiga, i det 730 synes vara avskrift av 731 och 251 åter av 730 [1]. Vi få på detta sätt följande förhållande mellan Rbg B I och de handskrifter, som finnas kvar av det i densamma upptagna arbetet:

Cod. Reg. 1812 a 4:o, som bekant en handskrift från 1100-talets slut;

Cod. AM 625 4:o, en handskrift från c. 1400;

Cod. AM 731 4:o, en som det tyckes god avskrift av en god handskrift; avskriften är gjord av Björn på Skardså i början av 1700-talet och synes vara i första, resp. andra hand avskriven i AM 730 och 251 4:o;

Cod. AM 727 I 4:o från år 1594.

Härtill kommer den av allt att döma synnerligen värdefulla 'Codex Lindesianus', som beskrives av Eirikur Magnusson, Arkiv XIII, s. 1 ff.

Rbg B avd. I §§ 80 ff. föreligga samlade blott i AM 727 (från 1594) [1].

Vi övergå då till avd. II. Denna är liksom avd. I av komputistiskt innehåll. Det är en framställning om redande av de invecklade komputistiska kalkylerna genom vissa räkningar på fingrarna. Stefan Björnsson tror, att denna framställning är gjord efter Christofer Clavius, den bekante grundläggaren av teorin för den gregorianska tideräkningen. Avdelningen skulle sålunda vara författad först på 1600-talet och falla utanför ramen av den isländska medeltidsfilologin. Men detta är åtminstone i allt väsentligt falskt. En del åtminstone av innehållet i Avd. II (§§ 1—24) förefinnes i Cod. AM 624 4:o (1400-talet) och är således alldeles avgjort ett arbete från medeltiden. Det utgör här fortsättning av det stycke, som under namn av avd. IV intagits i Rbg B. (Jfr tillägg.)

Rbg B II finnes sålunda i följande handskrifter:

---

[1] Ett par mindre stycken av denna avdelning finnas även i Cod. AM 415 4:o (1300-talet), jfr nedan. Mina uppgifter om handskrifterna 251 och 730 äro efter Kålund, Bidrag til en historisk-topografisk beskr. over Island II, s. 362, jfr Larsson Rbg L. s. 19.

hela avdelningen i AM 727 (1594);
större partier i AM 624 (1400-talet).

Av från de övrigas avvikande innehåll är avd. III, 'Sá historiski partur'. Denna innehåller en del tämligen planlöst ihopkomna excerpt av historiskt och geografiskt innehåll, delvis ur på annat håll bevarade källor. Så är en stor del av Veraldar saga utskriven dels i sammanhang, dels i efter obekanta grunder valda excerpt, i båda fallen med en del tillägg av gudeliga betraktelser (*heilagar merkingar*) ur andra källor eller av excerpistens eget författarskap. Som helhet förefinnes denna avdelning blott i AM 731 (1700-talet) och dess avläggare (730 och 251).

Rbg B IV har kommit in i upplagan på grund av Suhms yrkande och mot reservation av Stefan Björnsson, som icke anser giltiga skäl föreligga att kalla den en del av Rimbegla. Den är emellertid en komputistisk avhandling liksom avd. I och finnes fullständigt i AM 624 4:o (1400-talet). Den är således det enda parti av Rbg B, som är avtryckt efter en medeltida handskrift. Och den hade nog förtjänat något större uppmärksamhet än den fått. Ty det är lätt att visa, att denna avhandling åtminstone till sina huvuddelar är betydligt äldre än dess huvudhandskrift AM 624. Stora excerpt finnas i tvenne handskrifter från 1300-talet. Så innehåller AM 415 4:o (omkr. 1310) utförliga excerpt ur avhandlingens första delar (upplagans §§ 1—15, 18—22, 27—31), samt längre fram på ett ledigt blad en del andra (§§ 75, 76, 78) [1]. Sedermera innehåller 1812 d likaledes utförliga excerpt ur fortsättningen, till och med ur en äldre och ursprungligare redaktion, såsom vi nedan skola visa. Excerpten stå icke i samma ordning som motsvarande ställen i AM 624. Följande partier ingå i dem: §§ 33—47 (s. 39—41),

[1] Det sistnämnda är tryckt i Scriptores rerum danicarum II, 190 ff. Rörande det övriga har jag fått ett godhetsfullt meddelande av Bibliotekarien Kålund.

Det faller i ögonen, att blott §§ 75—76 förekomma i båda excerptsamlingarna. Har den yngre excerpisten haft tillgång till den äldres arbete?

52—58 och 61—65 (s. 33—35) och slutligen §§ 74—76 (s. 39). Efter § 65 följa partier, som icke förekomma i AM 624, men vilkas organiska sammanhang med den ursprungliga avhandlingen vi senare skola söka bevisa.

Då det sålunda är uppenbart, att vi icke i Stefan Björnssons upplaga ha för oss ett enhetligt verk, så blir den närmaste frågan den, om någon särskild del av hans texter kunna med de andras uteslutande anses särskilt förtjänta att få namnet Rimbegla. Vid besvarandet av detta spörsmål kommer naturligtvis den frågan att stå i första planet, vad namnet egentligen betyder. *Rím* är 'computus', kalendervetenskap med inräknande av de matematiska och astronomiska satser, som enligt sakens natur eller av andra skäl medtogos. Kalendervetenskapen var ganska invecklad i sig själv, och den blev värre ändå genom att man på Island ville ha i samtidigt bruk både den julianska tideräkning, som gällde inom kyrkan, och det gamla nationella *misseristal*, som alltid räknade året i jämna veckor. Att jämka detta samman, så att det blev en lätthanterlig apparat av det hela, var påtagligen uppgiften för Islands komputister, och det synes mig möjligt, att namnet, som hos senare författare tydligen är ett hedersnamn, velat beteckna boken som ett gott och vackert komputistiskt redskap. Men det må framhållas, att Finnur Jónsson (Litt.-hist. II, 954) uttalat en annan mening och tror det vara en blygsam beteckning av bokens upphovsman. Det heter i inledningen till Rbg B: *þá tekr bókin nafn þaðan ok heitir Rímbegla, því at hun má svá þykkia sœma hjá góðu rímtali sem begla hjá fǫgru smíði.* (Rbg B, s. 3 f.) Det är i alla händelser uppenbart, att ordet här betecknar en avhandling om kalendern. Någon betydelse av encyklopedi ligger icke i ordet.

Nästa fråga är den, hur mycket namnet omfattar på de ställen, där det användes. I Skardsåhandskriften (AM 731) och dess avskrifter möta vi ju i början orden *Her hefst formáli bókarinnar Rímbeglu.* Men det är omöjligt att avgöra, vad dessa ord i originalet ha avsett. De kunna lika väl ha avsett blott den första traktaten som hela

kodex eller någon större del därav. Vid slutet av avd. II står: *Vár Herra lykni þeim, er skrífaði þessa rímbeglu* (ib. s. 310)[1]. Här ha orden avsett, såvitt det gäller den nu avtryckta handskriften, en komputistisk avhandling, omfattande upplagans avd. I och II, och om orden härröra från dennas original, snarast ett annat sammelverk, som omfattat nuvarande upplagas avdelningar IV och II (i denna ordning). I båda fallen betecknar ordet en komputistisk avhandling och är att anse icke som nomen proprium utan såsom apellativ beteckning för arbete av dylik art. Till dessa citat kunna vi lägga ett ur handskriften AM 625, som av sina egna skrivare kallas 'Blanda'. Där finnes (fol. 72 v.) av en hand från 1500-talet införd en anteckning: *Fróð bók Rímbegla, þat vil ek sanna, sem hana skilur vel.* Det kan tydligen icke betvivlas, att här är fråga om den komputistiska avhandling, som även denna handskrift infört. Mot dessa intyg, som alla ge vid handen, att Rimbegla haft kvar sin ursprungliga betydelse, kan jag blott ställa upp ett enda, som tyder på att ordet skulle ha haft den betydelse av skrift om litet av varje, särskilt historiskt sammelverk, som det ofta i litteraturen haft i senare tid. Detta intyg förefinnes i Skardsåhandskriften (Rbg B III, § 136, s. 424). För en där behandlad historisk notis om Teodorik citeras '*Rímbeglusmiðr*'. Detta är ett citat av den art, som ibland i handskrifter förekommer av det föreliggande originalet självt, och det bevisar således, att någon avskrivare, väl av allt att döma före Björn på Skardså, ansett namnet Rimbegla gälla hela hans kodex och icke blott dess komputistiska del. Men detta enda ställe är påtagligen för svagt för att ha inverkan på vårt val av vetenskaplig terminologi. Jag föreslår därför, att man låter namnet Rimbegla få en begränsad betydelse och gälla blott de komputistiska arbeten, som med skäl ansetts tillhöra verket Rimbegla.

Åt detta håll har också utvecklingen gått. Lexikografer såsom Fritzner och L. Larsson och litteratur-

---

[1] Stället finnes nu blott i AM 727.

historici såsom Finnur Jónsson och Mogk ha varit ense om att med namnet Rimbegla beteckna den äldsta komputistiska avhandlingen, den som föreligger i 1812 a. Däremot kan nu göras en ganska tungt vägande invändning, nämligen att vi icke på ett enda ställe se denna handskrift själv kalla sig Rimbegla, och att det icke heller kan påvisas, att just denna avhandling mer än andra av medeltidens isländningar så benämnts[1]. Men det torde vara onödigt söka få till stånd en avgörande ändring. Jag tror, att man kommer bäst från saken, om man låter denna skrift behålla sitt numera vedertagna namn. Jag vill blott kalla den 'Rimbegla minor', då jag på detta sätt får en lämplig benämning på den större avhandling, som föreligger i Rbg B IV och II i nu nämnd ordning och som jag vill kalla 'Rimbegla major'.

Vad beträffar namnet 'Blanda', så skulle ju detta i och för sig vara ett ganska gott namn för en encyklopedi. Emellertid är att märka, att det av sin upphovsman, skrivaren i AM 625, absolut avsetts att beteckna just den avhandling, som vi kallat Rimbegla minor. Namnet skall enligt denne skrivares tydliga ord icke beteckna sitt föremål såsom någon encyklopedi utan som ett arbete, där dåligt och gott förekommer om vart annat: *'fyre því, at saman er blandat skyldu tale ok úskyldu'* (fol. 50 r.).

II. Sverges geografi i Skardsåhandskriften.

Då jag har för avsikt söka eliminera avd. II i Rbg B såsom icke tillhörande Rimbegla i egentlig mening, vill jag dock först nämna några ord om ett i denna avdelning ingående stycke. Utom en hel del saker, som finnas kvar i andra handskrifter, har denna avdelning ett par stycken, som mig veterligt icke finnas annorstädes och som för en filolog äga ett betydande intresse. Jag vill behandla ett

---

[1] Finnur Jónsson antar, Litt. hist. II, 957 att inledningen i Rbg B är ursprunglig. Till denna fråga återkomma vi i avd. IV.

sådant ställe §§ 18—20, som handla om Sverges geografi. Stället är icke längre, än att det kan avtryckas:

§ 18. *Gautelfr skilr Noregs kongs ríke ok Svia kongs ríke. Hun fellr ór vatnenu Væni ok vestr í haf. Gengr Sviavelde fyrer sunnan Elfina. Hísing liggr vestr við haf i árkvislum, ok á halfa hvorr kongana. Askheims herað liggr út við sjó fyrir sunnan Elfi. Sæfudalr næst uppp fra móðunne, þá Fluðu herað, þá Álir, þá Biarkherað, þá Húfunes, þá Vetla herad. Kaupstaðr i Lióðhusum er við Elfina fyrir sunnan.*

§ 19. *Fyrer vestan Væni eru Sundaler ok Merkr i Svia kongs vælde. Fyrer norðan Vatns enda liggr Vermaland, en þá fyrer austan Vatnsbú, þá Gautland et vestra, miket land. Þar er kaupstaðr i Skǫrum ok biskupsstóll ríkr. Svá segia gauter, at under þeim biskupe sé XI hundruð kirkna. I hinu eystra Gautlande er Falan, miket herað; þa(r) er Saulu kaupangr; þar er friadagsþing alla XII mánuðe.*

§ 20. *Á austanverðu vestra Gautlande eru Hleinar ok nokkuru vestar er Elgiarás. Fyrer vestan Hleinar er sá skógr, er Tíviðr heitir. Hann er XII rasta breiðr. Fyrer austan Tívið heita Smalǫnd, þa(r) er vatn þat, er mest er kallat i Sviavelde, heitir Veitur. Þa(r) er Vísnisey ok kastale ríkr, er konungr geymir í gersimar sínar. Ok þár er mest traust hans á ǫllo ríkenu.*

Det vore naturligtvis först av intresse att kunna bestämma åldern för denna kortfattade framställning av Sverges geografi. På ett ställe i Rbg B III finnes en datering. Det heter: Kap. XVI, § 63: *Þá er þesser luter vóru skrífaðer, þá vóru liðner fra uphafi heims VI þusund ok V hundrud LXX ok V ár.* Översatt till vanlig tideräkning utgör detta 1375 år från Kristus, ett datum, som stämmer väl med de meddelade biskops- och abbotslängderna. Men naturligtvis betyder detta ingenting med avseende på originalet. Detta är tydligen äldre åtminstone till vissa delar. Så t. ex. synes det av två handskrifter styrkta slutet på Veraldar saga, som berättar, vem som var kejsare, då Gizurr Hallsson var söderut, bestämt häntyda på att sagan

förts i pennan av någon, som kunde begagna Gizurs uppgifter för slutet av densamma, alltså före eller nära efter 1206. Om fjordförteckningen har Kålund anfört, att den med samma skäl han antagas härröra från äldre tid som vara författade i samband med utskrivandet av huvudhandskriften, AM 415 4:o (c. 1310). Vad särskilt beträffar vår traktat, så är dess syfte uppenbart. Den vill göra reda för huvudsakligen de orter, som haft historisk betydelse. Att den därjämte nämner provinsens tre städer, upphäver icke detta intryck.

Straxt i början märker man, att *Hufunes* (nu Huvudnäsön) kommer in på en överraskande plats, i uppräkningen av häradena. Intresset för Huvudnäsön beror på det slag, som konung Sverre här öster om riksgränsen utkämpade år 1178. Vadsbo *(Vatsbu)* nämnes i historisk litteratur egentligen blott då tal är om Olov Haraldssons flykt. Så vitt jag minnes, är det först Snorre, som nämner namnet. Uppgiften om antalet kyrkor i Skara stift är identisk med den av Snorre meddelade och påtagligen felaktig[1]. Namnet *Lena* är ju till denna dag mest bekant genom slaget år 1208, men platsen spelade en viss roll även i det följande, t. ex. vid det gille Birger jarl höll för sin måg konung Håkon Håkonsson d. y. vid påsktiden 1257, eller vid Torkel Knutssons fängslande år 1305. *Elgarås* var platsen för det dråp (eller slag), som timade år 1205 och varefter den räddade prinsen Erik flydde till Norge. *Visingsö* hade nog sitt slott kvar ganska länge. Sin största roll spelade slottet och ön under fejderna mellan Sverkerska och Erikska ätterna. Bekantast i vår historia är ju dråpet på Karl Sverkersson år 1167, där platsens karaktär av slutvärn framträder. Norrmän och isländare hade kanske hättre reda på episoden med Erling Stenväggs fångenskap 'i stenväggen' på 1180-talet.

[1] Jag har på annat ställe sökt göra troligt, att Snorre känt den förteckning, som finnes i VGL I, och att felet uppkommit därigenom, att han, då han känt antalet kyrkor i den ena lagsagan inom stiftet, tagit för givet, att den andra varit ungefär lika stor. VGL uppger kyrkorna vara något över 500 enligt vår räkning, se Arkiv 28, s. 55 not.

De flesta upptagna namnen tyda alltså på en tillkomsttid under 1200-talets första hälft, något senare än Snorres Heimskringla författades. Därmed stämmer, att vi sakna de namn, som spelade den största rollen i senare händelser. Vi höra icke talas om Hova, där slaget stod 1275, icke heller om folkungarnas gods Rackeby, om Aranäs, Ettack och Guldbergs hed m. fl. platser, som spelade så stor roll i Magnussönernas strider.

En del fel förekomma ju i vårt ställe[1]. Så är det uppenbart, att förf. förblandat Tiveden med Vettersveden. Då båda äro synliga från höjderna vid Lena kunde en sådan sammanblandning lätt göras även av en person, som besökt L. Och han har slarvigt använt Eystra Gautland, då han menat östra delen av Västergötland. Ty att det är det senare, som avses, kan icke betvivlas; där och blott där finnes Falan. Och att staden på Falan skall vara *Fǫlu kaupangr*, kan naturligtvis icke ett ögonblick betvivlas. Vi få då den intressanta uppgiften om ett årligen återkommande märkligt ting där. Och den uppgiften behöver icke väcka undran. Staden ligger vid gränsmötet mellan fyra härad, det är påtagligen några gemensamma förhandlingar, som där skapat en ort. Dess kyrka är alldeles för stor för en liten stad, och den härrör från den romanska tiden; dit har redan på 1200-talet gått den s. k. Falköpings-skäppan, som åtminstone senare blev en del av ärkedjäknens löneförmåner. Platsens närmaste omgivningar överflöda med namn, som synas beteckna gamla kultplatser (*Odens kulle, Odens källa, Friggeråker* m. fl.), och slutligen var det väl här straxt intill, som det alla götars ting stod, där Ragnvald Knapphövde dräptes år 1129. Biskop Brynolf fridlyser här två 'samfund' Botolfsmässan och Pankratsmessan (d. 17 juni och d. 12 maj). Det är ju icke otänkbart, att någon av dessa ursprungligen varit förlagd till en fredag nära de angivna data *um Bótolfs messu skeið*. Slutligen är att märka, att VGL

[1] Jag fäster ingen vikt vid väderstrecken. Västerut tyckes mest betytt: på ena eller andra vägen åt Norge till.

icke anger någon särskild ort, där allmänt landsting skulle hållas. Dess ord om att 'det heter alltid alla götars ting, då lagmannen är tillstädes' ger ju gott rum för antagandet av flere lagliga tingsplatser. Det finnes sålunda ingen anledning att i nu ifrågavarande punkt betvivla skardsåhandskriftens uppgift.

III. Stiǫrnu-Oddi.

I Inledningen till Rbg B I nämnas två isländska sagesmän, av vilka Stiǫrnu-Oddi först här skall behandlas.

Vi träffa honom utom i Rimbegla även i den s. k. Stiǫrnu-Odda draumr, vilken finnes utgiven efter en avskrift, som Arne Magnusson gjort 'eptir miok gamallri membrana' [1]. Här få vi några biografiska data, som undandraga sig vår kontroll, men som vi i brist på bättre här meddela. De lyda så: *Þorðr hét maðr er bió i Múla norðr í Reykiardal; þar var á vist með hánum sú maðr, er Oddi hét ok var Helgason; hann var kallaðr Stiǫrnu-Oddi. Hann var rímkænn maðr, svá at engi maðr var hans maki, hánum samtíða á ǫllu Islandi, ok at mǫrgo var han annars vitr. Ekki var han skald né kvæðinn. Þess er ok einkum getit um hans ráð, at þat hǫfðu menn fyrir satt, at han lygi aldri, ef hann vissi satt att segia, ok at ǫllu var hann ráðvandr kallaðr ok trygðarmaðr hinn mesti. Félitill var hann ok eigi mikill verkmaðr.* I berättelsen om själva drömmen erfara vi, att Odde ibland hade sitt arbete vid Flatö, dit han var skickad för att fiska.

Totalbilden är alltså denna: Odde var en sanningskär och pålitlig man, mera teoretiskt än praktiskt lagd; lärd i kalendariska ting var han, och han studerade gärna stjärnorna. Som observationsorter få vi tänka oss dels *Múli*, där han bodde (n. br. 65° 45'), dels andra orter på vägen till närmaste hamnplats i norr, och särskilt Flatö,

[1] Nordiske Oldskrifter, 27, Kbh. 1860, s. XV och 106 ff.

(66° 15′ n. br.). Sistnämnda antagande styrkes av AM 624 4:o (s. 153), som efter citatet av Oddes nedan upptagna observation (3) tillägger: *Sá er sólargangr at tǫlu Stiǫrnu-Odda norðr á Íslandi.*

Rörande de detaljerade uppgifterna om Oddes observationer äro handskrifterna icke alldeles ense. Rbg B och AM 625 ha tre serier sådana observationer; 1812 a citerar Odde blott för en av dem, men det är troligt, att Rbg B i detta fall liksom i en del andra har det rätta. 1812 a har nämligen en innehållsförteckning, som nämner kapitlen om *nattatal, sævarfǫll, Oddatal* i samma ordning, som dessa förekomma i uppl. 1780, och det är även av en del andra skäl tydligt, att skrivaren i 1812 a gjort vissa avvikelser från sitt original[1]. Därtill kommer, att AM 624 4:o citerar Odde även för observationsserien (3) här nedan. Å andra sidan har Cod. Lindesianus utelämnat obs. (2). Vi skola först behandla den observation, som tillskrives Odde i alla handskrifter (1). Dess innehåll är i korthet följande: Två dagar äro lika långa, nämligen Andreas mässa och femte dag jul (30 november och 29 december). Då går dagen upp mitt emellan öster och sydost (= ostsydost) och ned i västsydväst. Så redogöres för dagarnas tilltagande längd, tills dagen går upp i öster och ned i väster, vilket säges ske vid S. Skolastikas dag (10 februari). Redogörelsen fortsätter så att vi få veta, när dagen 'icke går ned', vilket säges inträffa den 9 april. Sedan dröjer det 134 dagar, innan dagen ånyo går ned, vilket inträffar d. 22 augusti. Därefter förkortas dagarna i samma mån, som de förlängts.

I nu föreliggande form är framställningen behäftad med så svåra fel, att den verkar som ren gallimatias. Men felen kunna förklaras väsentligen så, att skrivaren av något original till våra handskrifter gjort en samarbetning av uppgifter, som härrörde från olika observationsorter och sålunda stodo i motsägelse sinsemellan. Sådant är i medeltidens kalendariska litteratur mycket vanligt. Den

---

[1] Samma stycke finnes också i 1812 och AM 415 m. fl.

första uppgiften, att vi skulle haft soluppgång i ostsydost och nedgång i västsydväst redan vid femtedag jul (= 29 december), som vid jämförelse med vår almanacka bör korrigeras till d. 4 januari, är orimlig; den ger en dag vid dessa tider på c. 15 timmar och försätter oss till en breddgrad omkring 40⁰ n. br. i stället för södra Islands 64⁰. Men här föreligger med säkerhet en förvanskning av texten. Läsa vi *i míðmunda stað suðrs ok landsuðrs* (i st. f. *austrs ok*) och *utsuðrs ok suðrs* (i st. f. *ok vestrs*), så få vi en dagbåge på c. 45 grader och en dag på ungefär 3 timmar. En så lång dag vid själva vintersolståndet skall omkring 1200 enligt Geelmuydens noggranna beräkningar[1] ha rått vid 65⁰, eller 65⁰ 22′, allt efter som man räknar efter bågen av horisonten eller efter timmarna. I båda fallen komma vi något söder om Oddes observationsort, men hans observation gällde ju icke solståndet utan ett par veckor efter detta, och då bör uppgiften stämma förträffligt.

I skarpaste strid mot den här behandlade uppgiften står den om den långa sommardagen. Efter orden fattad skulle den föra oss långt upp i polarisen vid 80⁰ n. br. Emellertid skola vi visa, att vi här ha för oss en observation, som gjorts i Norge ett par grader norr om Islands nordspets och som vid återgivandet förvanskats. Det tredje grova felet är, att solen säges gå upp i öster och ned i väster vid Skolastikas fest i stället för vid dagjämningarna, och övriga oriktiga data bero tydligen på ett misslyckat försök att sammanjämka de motsägande uppgifter om vinternatt och sommardag, som skrivaren erhållit ur olika källor.

De påvisade felen i Odda tal, sådant det nu föreligger, utgöra sålunda intet hinder för antagandet, att dock till grund för det hela kan ligga en riktig observation. Tvärtom är det nog otvivelaktigt, att så förhåller sig. Riktig är således utan tvivel uppgiften, att man

[1] Se nedan flere gånger citerade artikel i Ark. I. Att approximativt räkna ut dagens längd på givet datum vid given breddgrad låter sig göra med den svenska 14-öres-almanackans uppgifter.

haft en tid med midnattssol utan att ha haft en motsvarande tid på vintern utan all sol. Iakttagelsen är nämligen gjord straxt söder om polcirkeln, och där skulle teoretiskt solen vid sommarsolståndet gå ned på en kort stund, medan den på vintern skulle gå upp för samma korta stund. Nu lyfter emellertid ljusets brytning i atmosferen upp solen vid båda tillfällena ungefär en halv grad över dess verkliga riktning, och så få vi midnattssol på sommaren utan att få något middagsmörker vid vintersolståndet. Härom mera senare.

En riktig observation ligger även till grund för bestämmandet (3) av vintersolståndet. Detta kommer att ligga mitt emellan de upptagna data, d. 30 nov. och den 29 dec. Det kommer m. a. o. att ligga mellan den 14 och 15 dec. Vid tiden för kyrkomötet i Nicea låg vintersolståndet vid den 21 december, men som det julianska året var 0,0078 dygn för långt, så kom vintersolståndet, dagjämningarna och sommarsolståndet att flytta sig bakåt 0,78 dygn per århundrade. Efter 800 år, d. v. s. år 1125, hade felet växt till 6,24 dagar, vilket på det förträffligaste stämmer med Oddes observation. I full överensstämmelse härmed bestämmes på ett annat ställe vår- och höstdagjämning.

Med stort anspråk på noggrannhet uppträder den i texterna närmast föregående observationen (2), som i uppl. av 1780 och AM 624 och 625 även tillskrives Odde. Den redogör för den dagliga variationen i solens middagshöjd från vintersolståndet, då den utgör $^1/_2$ *hvela* (= $^1/_2$ skenbar soldiameter) per vecka, till vårdagjämningen och vidare till sommarsolståndet. Höjningen fortgår i stigande tempo till vårdagjämningen, efter denna fortgår naturligtvis fortfarande höjning men nu i avtagande tempo ända tills efter 26 veckor från vintersolståndet sommarsolståndet uppnåtts. Bäst uppfattas uppgiftens innebörd, om vi uppställa det hela i följande addition:

$$^1/_2 + 1 + 1^1/_2 + 2 + 2^1/_2 + 3 + 3^1/_2 + 4 + 4^1/_2 + 5 + 5^1/_2 + 6 + 6^1/_2 + 6^1/_2 + 6 + 5^1/_2 + 5 + 4^1/_2 + 4 + 3^1/_2 + 3 + 2^1/_2 + 2 + 1^1/_2 + 1 + ^1/_2.$$

Observationen är ju så till vida obestridligt riktig, att den minsta dagliga variationen råder vid solstånden, något som ju redan antydes av dessas namn. Att man också skulle ha funnit ett noggrant uttryck för variationens storlek vid olika årstider, är alldeles icke att vänta. Vi få liksom Stefan Björnson nöja oss med att kontrollera summan av ändringarna och undersöka dennes riktighet.

Solens middagshöjd, uttryckt i grader över horisonten, är vid en ort med geografiska bredden g^0, följande:

Vid vår- och höstdagjämningen $90 - g$;
vid vintersolståndet $90 - g - 23{,}5$;
vid sommarsolståndet $90 - g + 23{,}5$.

Detta gäller utan vidare mellan vändkretsarna och polcirkeln, ovan polcirkeln går solen på vintern till större eller mindre del under horisonten även vid middag och mellan vändkretsarna rör den sig på båda sidor om zenit. Skillnaden mellan solens största och minsta middagshöjd är alltså vid vilken ort som helst mellan vändkretsarna och polcirkeln 47^0. Oddes mått är den skenbara soldiametern vilken i medeltal utgör $32'$. Summan av hans angivna tillväxtsiffror för ett halvår utgöra 91 soldiametrar $= 48^0\ 32'$. Odde skulle sålunda ha gjort ett fel på $1^0\ 32'$. Men hans fel är nog något större. Den ovan gjorda beräkningen tar ingen hänsyn till ljusets brytning i luften, vilken emellertid för ett så nordligt land som Island får beräknas till ungefär $^1/_2$ grad, då solen står lägst (vid horisonten), medan den vid högsta läget kan försummas. Totala felet på halvåret skulle sålunda utgöra ungefär 2^0. För en astronom med observatorium, precisionsapparater och räknetabeller vore detta fel ju oförlåtligt, men för en olärd inhysesman med två obeväpnade ögon och på sin höjd någon slags enkel solvisare (gnomon), som därtill får fram resultatet genom en addition av 26 st. approximativt bestämda termer, är det icke att räkna för något fel alls. Här föreligger således, rätt fattat, en fin observation.

Den återstående uppgiften om att solstånden skulle under olika år i en skottårsperiod förekomma i olika väder-

streck, är väl en ren spekulation, på vilken vi icke skola spilla ord. Det återstår då blott att förklara de svåra fel, som förekomma inblandade i de påtagligen goda observationerna. Förklaringen är enkel nog, då man känner medeltidsskrivares sätt att gå till väga. Här har en okunnig munk eller präst sökt samarbeta en isländsk uppteckning med en eller annan importerad sådan, vars uppgifter hänförde sig till ett helt annat observationsområde eller var ren spekulation.

Sedan vi sålunda sökt visa, att Odda tal innehåller en del riktiga iakttagelser, få vi gå över till den lika viktiga, om dessa iakttagelser äro originella för Island. Tämligen klart är detta med avseende på iakttagelsen av midnattssol. Visserligen kunde man hos Beda läsa en ur äldre källor (närmast Plinius) hämtad notis, att på ön Thule (av Saxo m. fl. identifierad med Island) skulle råda natt halva året och dag halva. Men det är påtagligen icke en sådan uppgift, som ligger till grund för redogörelsen i Odda tal. Där finnes uppenbart en, låt vara av avskrivare förvanskad uppgift om de verkliga förhållandena på norra Island.

Men från iakttagandet och annoterandet av midnattssolens fenomen till fastställandet av dess datum är blott ett tuppfjät. Och därmed äro vi inne på frågan om de beriktigade data för vinter- och sommarsolstånd, vår- och höstdagjämning, som finnas i Odda tal. Medeltiden var ju starkt dogmatisk, detta visar sig icke minst i dess kalendarier, som blott undantagsvis genom något annat än nya slarvfel skilja sig från sina original. Och den knöt en religiös betydelse till allt, även till vårdagjämningens infallande på den 21 mars, som skulle vara datum för solens och månens skapande och dessutom ju hade betydelse för påskterminens infallande. Om nu under sydligare luftstreck solen stod något högre en annan dag än på den, som enligt kalendern skulle vara sommarsolstånd, så föll detta för den större allmänheten icke så skarpt i ögonen. Det kunde också förklaras såsom observationsfel. Men låt oss tänka oss, hur saken skulle te sig vid Múli.

Där skulle solen på den rätta dagen för sommarsolståndet med sin medelpunkt 0,75 grad under horisonten och sålunda hela solen varit osynlig, då även dess översta kant stått 0,48^0 under horisonten. Då nu emellertid ljusbrytningen höjer det hela omkring 0,57^0, så skulle solens övre kant stått 0,09^0 över horisonten, alltså ändå alltjämt ha varit synlig. Detta vid Múli. Nordligare blev naturligtvis större del av solen synlig. Men då sex dagar senare kalenderns sommarsolstånd kom, då var fenomenet förbi, och solen gick verkligen ned för en liten stund. Några minuter högre eller lägre ett stycke upp på himlavalvet kunde ju mätas subjektivt, men skillnaden mellan sol och icke-sol var icke lätt att resonera bort. Tänka vi oss, hur middagen vid vintersolståndet skulle taga sig ut just vid Múli, så finna vi, att solen där under antagande av rätliniga strålar skulle stå blott 0,75^0 (nära $1^1/_2$ soldiametrar) över horisonten, vartill vi få lägga ytterligare $^1/_2{}^0$ för ljusbrytningen. Onekligen voro även här förhållandena gynnsamma för en riktig iakttagelse även med enklaste hjälpmedel.

Bland de äldre engelska och tyska kalendarier jag har kännedom om [1], har intet företagit något beriktigande av vårdagsjämningsdatum och vad därtill hör, de ha blott ibland två uppgifter, en 'secundum latinos' och en ännu oriktigare 'secundum græcos'. Att ett korrigerat kalendarium existerat är ju möjligt, och att det förirrat sig till Island, är måhända tänkbart. Det är således icke strängt bevisligt, att iakttagelsen av riktiga data för solårets fyra huvudpunkter är originell för Island, men det är i högsta grad sannolikt. Jfr s. 21 och tillägg.

Liknande reflexioner kunna knytas till observationen av den dagliga variationen. Att mäta denna i så litet mått som den skenbara solradien rekommenderar sig otvivelaktigt mera för den, som kan börja observationen vid horisonten, än för den, som får ständigt göra den högre

---

[1] Se Piper, Kalendarien und Martyriologien der Angelsachsen &c. Berlin 1862, s. 5 o. 83.

upp på himlen. Därtill kommer, att förkärleken för veckan som tidsmått är ett karakteristiskt isländskt drag.

Det framgår av allt detta, att uppgifterna om Odde i sina huvudpunkter äga en stor inre sannolikhet. Odde har troligen levat på 1100-talet och gjort goda observationer av midnattssolen och dess datum samt om den dagliga variationen i solens middagshöjd [1].

IV. Bjarni prestr Bergþorsson enn tǫlvisi.

I texten i Rimbeglaupplagans inledning nämnes jämte Odde såsom en isländsk kalenderauktoritet *'Bjarni prestr Þorgeirsson'*. Varianten från Skardsåhandskriften har i stället *Bergþorsson.* Då redan Ludvig Larsson visat [2], att Skardsåhandskriften (AM 731) plägar ha de bäst bestyrkta läsarterna, så kunna vi utan tvekan godtaga dess läsart, varigenom vi få ett namn, som vi känna från andra håll. Av tryckta källor är det blott Rbg B IV (s. 448), som tar upp hänvisningen till Bjarne, som för övrigt här kallas Björn, *at tǫlu biarnar* (handskr. med förkortningstecken

---

[1] Då vi visat, att en av de mest citerade bland Oddes iakttagelser i våra handskrifter föreligger våldsamt korrumperad, så ger sig den frågan, om vi skulle kunna med någon antaglig texträttelse restituera den ursprungliga iakttagelsen, resp. texten. Tyvärr torde detta blott till ringa del vara möjligt. En uträkning av vad Odde från den uppgivna iakttagelseorten *(Múli)* kunnat se, är visserligen icke omöjlig. Den förutsätter en korrektion av texternas julianska data till data, som bättre svara mot naturåret; för detta ändamål få vi tillägga sex dagar till de uppgivna data. Att sedan uträkna dagslängden för Oddes breddgrad låter sig göra med tabeller, som ingå i vår vanliga fjortonöresalmanacka. Det ger följande resultat:

Den först nämnda dagen, som skulle haft nio timmars dag, torde haft tre. Jfr ovan. Tolvtimmarsdagen kommer naturligtvis vid vårdagjämningen och icke den 10 februari. Och den dag, då solen icke skulle gått ned (d. 9/15 april) passar ungefär för 15-timmarsdagen, vilken i texterna förlägges till fem dagar före Gregoriusmessa (d. 7/13 mars). Några spillror av den ursprungliga texten skulle sålunda kunna finnas kvar.

[2] Rbg L, s. 19, not. Jfr även s. 3 ovan.

biarnar) ens talvisa. Men två yngre händer i 1812 [1] ha honom med hans rätta namn för alldeles samma uppgift, och vi behöva sålunda icke vara i någon ovisshet om den ovan angivna titulaturen.

Det gäller då att söka samla uppgifterna om denne mans levnad. Vi erfara först, att han under biskop Jóns dagar (Jón dog 1121), gått i den skola, som denne höll i Hólar, norra Islands biskopsstad. Skollivet vid denna tid skildras av biskop Jóns biograf, Gunlaug munk, i synnerligen entusiastiska ord, och man får en del faktiska upplysningar av värde. Lärare i skolan voro dels Gisle den götske, som undervisade i grammatik, dels biskopens kaplan, fransmannen Rikinne, som undervisade i sång och latinsk versifikation *(sǫnglist ok versgerð).* Biskopen själv hade studerat i Tyskland. Rörande bokförrådet erfara vi, att en ung man, sedermera biskop Klængr, hade fått tag i en Ovidius 'De arte' (amatoria) eller enligt en annan handskrift 'Epistolæ'. Detta tyder ju på att bokförrådet icke var allt för kräset valt. Biskop Jón tog emellertid itu med den olämpliga lektyren, vars erotiska innehåll *(mansǫngr)* icke passade den blivande prästen [2].

Efter dessa onekligen värdefulla underrättelser om Bjarnes utbildning bli källorna tystlåtna. Vi finna icke hans namn i den förteckning över *prestanǫfn*, som ingår i 1812 b [3]. Senare erfara vi, att han tillhört de sagesmän, efter vilka Odd munk och Gunlaug Leifsson behandlat Olov Trygvasons historia [4]; härav slutes, att Bjarne tillhörde den krets av lärda, vilka gärna nämna den beläste och bereste lagsagomannen Gizurr Hallsson som sin beskyddare och sakkunnige rådgivare. Till sist anteckna tre annaler hans dödsår 1173.

Komma vi så till uppgifterna om hans vetenskapliga insats. De äro knapphändiga men intressanta. Det är

---

[1] S. 45 och 71.

[2] Bps I, s. 241, 165.

[3] Tryckt i Diplomatarium islandicum I, s. 185 ff.

[4] Saga Olafs konungs Trygvasonar (ed. Groth), s. 120; Flateyjarbók I, 517; Fornmannas III, s. 173.

egendomligt nog blott en enda uppgift, som direkt anföres med Bjarnes ursprungsbeteckning. Den äldsta mig kända form, 1812 b, s. 71 är: *Qll (tungl) eru jafngqmol at rétto tali, þót sitt sé hvert at almæli.* Alla månmånader äro lika långa i verkligheten, ehuru de ha var sin längd efter den vanliga räkningen. *I hvario þeirra ero tqld dagar ok nætr XXVIIII, hore XII, puncti II, momenta IX, uncie VII, athomi XIX at tqlu Biarna prests tqlvisa.* Härefter följer på latin en definition av de använda tidsmåtten, som överförd till våra beteckningar anger, att förhållandet är följande:

punkt = 15 minuter;
moment = 1,5 minut;
uncia = 7,5 sekunder;
athomus = 0,15625 sekunder.[1]

Om man adderar tillsammans de mått, man fått, så blir månadens längd 29 dagar, 12 timmar, 44 minuter, 25,5 sekunder.

För att förstå, vad den angivna beräkningen innebär, måste vi göra en liten avvikning. Månaden är ju avsedd att motsvara den tid, som förflyter mellan en nytändning och den näst följande. Men denna är, om vi hålla oss till blott den omedelbara uppfattningen, icke konstant; man hade därför sökt få ett konstant tidsmått på månaden. Då man antog, att jorden var i vila, så erbjöd det sig, att söka fixera den tid, som det dröjde, innan månen kom att intaga samma ställning till en godtyckligt vald fixstjärna, till en given punkt i djurkretsen; detta gav den s. k. sideriska månaden. Denna var sedan länge känd, och den var på timmen rätt angiven hos Beda, Västerlandets läromästare i dessa ting[2]. Men denna sideriska månad, som utgör 27 dagar, 7 timmar, 43 minuter, är för praktiska tideräkningsändamål oanvändbar, då det icke är månens ställning till fixstjärnorna utan dess ställning till oss och belysningen av dess mot oss vända del, som

[1] Texten har XLVII, men man måste läsa XLVIII. Det är samma uppgift, skriven av yngre hand, som återkommer s. 45.

[2] Jfr Rbg L, s. 37, r. 8, där Bedas uppgift återgives.

för oss är av vikt och praktiskt iakttages. Men allt detta beror på månens ställning till den räta linie, som sammanbinder jorden och solen. Tiden mellan två sådana konjunktioner, då solen, jorden och månen i nu nämnd ordning stå i rät linie, kallas en synodisk månad, och det är av dennas längd, som de i det praktiska livet använda månaderna kunna anses utgöra närmevärden. Den synodiska månadens längd är 29 dagar, 12 timmar, 44 minuter och 3 sekunder. Den efter Bjarne citerade uppgiften är sålunda på minuten, ehuru icke på sekunden riktig, och det är rätt klart även av det sammanhang, vari uppgiften står, att Bjarne velat bestämma den synodiska månaden.

Nu är det emellertid ingalunda Bjarne, som definierat och beräknat den synodiska månaden, den var definierad och beräknad långt över ett årtusende före honom, redan före Ptolomaios. Men saken är icke mindre intressant för det, ty Ptolomaios var i Västerlandet bortglömd, ända till dess på 1100-talet hans stora verk Almagest *(Μεγάλη συντάξις)* från arabiskan översattes till latin. Naturligtvis hindrar icke detta, att en eller annan enskild sats kunnat vara bekant i Västerlandet, men just den nu nämnda anföres i 1200-talets mest använda lärobok (Sacrobosco) efter Ptolomaios och hans arabiske epitomator Al Ferghani (Alfraganius). Det är sålunda tydligt, att de mera allmänt använda auktoriteterna (även frånsett Beda) saknade kännedom om den synodiska månadens längd. Onekligen vore det av stort intresse att kunna avgöra, varifrån vår Bjarne hade fått kunskap därom. Jag kan icke uppgiva källan, men erinrar om att Islands förbindelse med orienten ingalunda var ringa under senare delen av 1100-talet, då av allt att döma Tvärå-abboten Nikolas Bergþorsson och troligen Gizurr Hallsson själv besökte det heliga landet.

Det har naturligtvis varit min strävan att åtminstone kunna antyda den väg, på vilken Bjarnes talvisbet kunnat invandra till Island. Svårigheterna voro rätt stora. Kaltenbrunner, som särskilt studerat saken, vet icke om

någon, som före år 1200 känt bristerna i den julianska tideräkningen[1]. Och den översättning av Ptolomaios som på 1100-talet gjordes, bär året 1175, vadan den tydligen icke kunnat vara bekant för Bjarne. Däremot synes det vara möjligt, att han på ett eller annat sätt blivit bekant med den översättning av Alferganis sammandrag, som gjorts i Spanien 1134[2].

Det synes således vara stor sannolikhet för att Bjarne Bergthorsson, den talvise presten förmedlat förbindelse mellan österländsk vetenskap och Gizurr Hallssons lärda omgivning. Vi skola i det följande visa, att ungefär vid hans tid åtminstone en komputistisk uppgift löst på ett om stor talvishet vittnande sätt. Om lösningen gjorts av Bjarne eller om Island på 1100-talet haft flere talvisa män, skola vi lämna oavgjort.

För övrigt är redan det i 'alda tal' upptagna uträknandet av antalet dygn under en påskcykel för denna tid ett aktningsvärt lärdomsprov.

Men frågan blir nu, hur mycket Bjarne författat. Att hans minne skulle bevarats blott för denna enda notis om den synodiska månens längd, synes osannolikt. Något slags komputistiskt arbete få vi väl tänka oss, att han författat; och valet kommer då att stå mellan det antagandet, att han författat just den i 1812 a upptagna avhandlingen, eller att vi redan på 1100-talet haft två kunniga komputistiska författare. Något bestämt avgörande svar på frågan vågar jag icke ge, men jag skall anföra ett par synpunkter.

Någon omöjlighet att tänka sig Bjarne som författare just till traktaten i 1812 a finnes knappast. Denna traktat citerar icke Bjarne, och då senare Bjarne citeras för en uppgift, som finnes i 1812 a, så kan citatet mycket väl tänkas avse just vår skrift. Den noggranna notisen om månadens längd på sid. 40 i Rbg L kan förefalla täm-

[1] Sitzungsberichte der Wiener Akademie, Hist.-Phil. Klasse, 82, s. 289 ff.

[2] Jourdain, Recherches, critiques sur l'âge ... des traductions d'Aristote &c, Paris 1843, s. 116.

ligen löst påhängd, men den står icke i motsättning mot vad förut i avhandlingen sagts om samma sak. Uppgiften på sid. 40 framhålles såsom noggrann *(ef þú vill telia rett ok gleogt)*, medan den föregående (jämnt 29$^1/_2$ d.) på sid. 11, där den praktiska tideräkningen behandlas, anges som approximativ *(nést rétto)*.

Emellertid stöter saken på en annan svårighet. Finnur Jónsson anser, att den i Rbg B införda inledningen bär alla kännetecken på äkthet. Och om denna verkligen tillhört den traktat, som vi kalla Rimbegla minor, så kan Bjarne icke vara dennas författare, ty här nämnes Bjarne icke såsom författare utan som en av författarens föregångare. Onekligen har det sina betänkligheter att föra till Rimbegla minor en inledning, som icke upptages i någon av de tre handskrifter, som antingen äro äldst eller i annat hänseende visa sig trognast originalet. Antagandet, att Bjarne är författare till den traktat, som vi ha kvar i 1812 a, och som där tydligen redan föreligger i en avskrift, möjligen en avskrifts avskrift, torde sålunda icke kunna utan vidare avvisas. Bindande bevis för detsamma kan jag dock icke giva.

Ett mycket svagt indicium för Bjarnes författarskap skola vi dock anföra. Detta finna vi i AM 624. Där har en något yngre hand på sid. 204 med stora bokstäver skrivit ordet **biarne**. Texten behandlar den vanskliga frågan om *varnaðar ár*, och det är ingalunda otroligt, att någon läsare antecknat namnet på den, som ansågs vara författare till den svårtolkade men viktiga texten.

V. Hálogalands-observationen.

Som bekant föreligga i Konungaspegeln, Speculum regale, en del astronomiska iakttagelser, vilka av Geelmuyden[1] underkastats en kritisk granskning och befunnits vederhäftiga och användbara. De av Geelmuyden be-

[1] Textställen: Uppl. Kristiania 1848, s. 16 följ.; Brenners upplaga s. 21 följ.; Latinska översättn. Arkiv 1, s. 110 ff. — Jfr Geelmuydens bearbetning. Arkiv I, 205 ff.

handlade uppgifterna gälla förhållanden vid författarens egen boningsort, som enligt samma uppgifter ansetts kunna bestämmas till ett nio geografiska mil brett bälte mellan 64⁰ 23′ och 64⁰ 58′ n. br. alltså i trakten Namsos—Fosnes—Nærö. Utom dessa innehåller boken också en del uppgifter, som förf. säger sig ha i andra hand, och som uppges gälla Andarnes eller Vaage i Hálogaland. Då Geelmuyden blott ställt sig uppgiften att så nära som möjligt bestämma platsen för Konungaspegelns författande, har han icke behandlat dessa uppgifter, som emellertid ha ett och annat att upplysa för våra här behandlade frågor. Förf. säger sig för visso veta, att vid de nämnda orterna från IV idus Novembris ($^{10}/_{11}$) till IV id. januarii ($^{10}/_{1}$) råder sådant mörker, att man kan se stjärnorna, därefter råder skymning, så att solen först går upp X kl. februari ($^{23}/_{1}$). Så är det om vintern. Om sommaren kommer en tid, som börjar VIII id. aprilis ($^{6}/_{4}$) och slutar XV (var. XIV) kl. octobris = 17, resp. 18 sept. *Ok er ǫll su stund, er þar er á millum allt einn dagr, svá at aldregi sezk dagr á allri þeirre stundu.* Vi få alltså här en sammanhängande sommardag på 5 månader, 11 à 12 dagar, vilket, om det skulle förstås riktigt efter orden försatte oss i trakterna av den 85-te breddgraden, i stället för vid 69⁰ 19′ n. br., där Andarnes ligger [1]. Emellertid är det tydligt, att denna uppgift icke skall förstås om solens upp- och nedgång, även här talar förf. tydligt om den långa skymningen, och några rader längre ned låter han oss veta, att vid den nämnda observationsorten solen d. 15 maj börjar skina lika klart som om dagen, vilket fortgår till den 25 juli [2].

---

[1] Vaage ligger ungefär 1⁰ sydligare och passar således ännu mindre. Jag prövar därför uppgifterna blott med hänsyn till Andarnes.

[2] Till tjänst för de läsare, som kunna önska närmare bearbeta de här behandlade uppgifterna eller andra liknande, upptager jag här en tabell över den sammanhängande dagens längd vid olika polhöjder. Jag använder dels Lindhagens Astronomi (Populär naturkunnighet IV), dels Sacroboscos fullständigare tabell, som jag anser mig kunna använda på grund av den likhet i gemensamma punkter, som den företer med Lindhagens. Sacroboscos uppgifter avkortas till hela dagar.

Det är den sista uppgiften, som vi lättast kunna komma till rätta med, då den är bestämdast och klarast uttryckt. Den anger tydligt en sammanhängande dag på 71 vanliga dygn. Om vi skola pröva denna uppgift, så få vi företaga en liten korrektion vid siffran för den angivna observationsortens nordliga bredd. De tabeller, som stå till mitt förfogande, räkna icke med ljusets refraktion; men denna, som förlänger dagen, nödvändiggör, att vi till den uppgivna bredden lägga de 34′, som denna lyfter solen upp, då denna skulle stå just vid horisonten. Vidare hänföra sig de astronomiska tabellerna till solskivans medelpunkt; dennas övre kant ligger emellertid 16′ över medelpunkten, och vi få alltså, då naturligtvis den oreflekterade iakttagaren räknar med solens totala försvinnande, till den verkliga geografiska bredden lägga i allt 50′. Vi söka sålunda i någon tabell den sammanhängande sommardagen för 70° 9′ n. br. Här få vi emellertid blott 65 dagar vid jämnt 70, och 74 dagar vid 71. Den exakta dagen för Andarnes skulle väl alltså vara 66 dygn, och man finge antaga, att observationen vore gjord några mil nordligare, än som uppgivits, om texten är riktig. Någon plausibel texträttelse kan jag icke föreslå, men jag påpekar, att man skulle väntat, att begynnelse-

---

	Lindhagen Sommardag	Sacrobosco Sommardag	Lindhagen Vinternatt
Polcirkeln (66° 32′) (Islands nordspets)	1 dygn	1 dygn	I dygn.
67°	—	24 »	—
68° (S:a Vestfjorden)	—	42 »	—
69° (S:a del. av Andön)	—	55 »	—
70° (n. om Tromsö) .	65 dygn	65 »	60 dygn.
71° (Magerö)	—	74 »	—
72°	—	82 »	—
75° (Spetsbergen) . . .	103 dygn	104 »	97 dygn.
80°	134 »	134 »	127 »
85°	161 »	161 »	153 »
90°	186 »	187 »	179 »

För breddgrader söder om polcirkeln äro noggranna uppgifter lämnade av Geelmuyden i Ark. I, anf. st.

och slutpunkterna för den långa oavbrutna dagen legat mera symmetriskt i förhållande till sommarsolståndet, som vi för dessa tider få förlägga ungefär till d. 15 juni, Julianskt räknat.

Även uppgiften om den långa vinternatten synes förutsätta en något nordligare observationspunkt än den nordligaste av de båda uppgivna. Här är det egentligen uppgiften om solens uppgång, som synes kunna begagnas, den ligger 38 dagar efter vintersolståndet, och det förutsättes alltså en sammanhängande vinternatt av 76 dygn. Då refraktionen alltid verkar förlängande på dagen och naturligtvis solkantens höjd över solskivans medelpunkt likaså, så få vi här gå in i tabellen med en korrektion i motsatt riktning, och räkna med siffran 68° 28′. Här skulle vi emellertid få en betydligt kortare vinternatt än den uppgivna, och uppgiften kunde såtillvida förefalla ganska ovederhäftig. Emellertid torde skäl knappast föreligga att bedöma den så strängt. Förf. kan ha nämnt ett par kända orter såsom exempel, ehuru den verkliga observation, som han relaterar, är gjord på någon ännu nordligare ort. Vaage var en medelpunkt för fiskare, och det är ingalunda omöjligt, att en uppgift där lämnats av någon, som hade sitt hem åtskilliga mil nordligare, m. a. o. på en ort, där observationerna voro korrekt gjorda.

Viktigast för vårt studium av Rimbegla är emellertid den meddelade uppgiften om sommardagen i den andra meningen, den tid, då skymningen oavbrutet är så stark, att folk räknat natten för dag, trots det, att solen gått ned. Till väsentlig del ha vi här att göra med en rent subjektiv uppskattning, som icke kan kontrolleras. Men en texträttelse är absolut nödvändig. Enligt våra texter skulle i denna mening råda oavbruten dag från 6 april till åtminstone 17 september, alltså från en dag omkring 3 veckor efter vårdagjämningen till ett par dagar efter höstdagjämningen. Redan denna brist på symmetri är nog för att visa, att texten är förvanskad. Om skymningen inträder några veckor efter vårdagjämningen, så bör den ju också försvinna några veckor före höstdagjämningen.

Men vi kunna gå längre. Skymningen blir icke blott försvagad, den rent av försvinner, då solen går mer än 18^0 under horisonten; vid midnatt under höstdagjämningen står solen vid ekvatorn på andra sidan om jorden. Redan vid 72^0 n. br. är alltså skymningen icke blott för svag för att få namn av dag, den är helt enkelt obefintlig. Härav sluter jag, att vi få korrigera *kl. octobris* till *kl. septembris.* Sommardagen i Hálogalands-observatorns mening skulle då räcka till d. 18 eller 19 augusti. På detta sätt vinnes en försvarlig symmetri mellan begynnelse- och slutpunkt.

Men vi finna också en slående överensstämmelse med uppgiften i Rimbegla. Rimbegla räknar 134 dygns sommardag från d. 19 april, Andarnesobservationen räknar 131 eller 132 från d. 6. Släktskapen är alltså alldeles omisskännlig.

En annan fråga är den, hur Andarnesobservationen kunnat bli bekant på Island så tidigt, att den redan vid 1187 kunnat föreligga i en avskrift av Rimbegla minor. Om frågan om konungaspegelns tillkomsttid vore öppen, så kunde man säga, att vi här ha ett starkt indicium för dess författande redan under 1100-talet, ty en mer tilltalande hypotes än den, att observationen ingått i ett mycket läst och läsvärt arbete, som vi känna till, kan ju icke tänkas. Då (eller Om) detta antagande måste definitivt avvisas, så få vi besluta oss för ett annat: att antaga ett i övrigt obekant möjligen komputistiskt arbete, som utgjort en källa både för Rimbegla och för Konungaspegeln.

VI. **Kalenderfragmentet i Cod. AM 249 l.**

Det har av så väl G. Þórláksson som av Kålund[1] påpekats, att det Fragmentariska kalendarium, som nu utgör nr 249 l i den arnamagnæanska samlingen, ur-

[1] Smaastykker, udg. af Samfund til Udgivelse af gl. nord. litt. 78 f.; Katalog over den AM. Haandskriftssamling, s. 230.

sprungligen tillhört samma kodex som nu i fragment föreligger som äldsta delen av 1812 4:o i Gammel Kongelig Samling. Bläck och handstil äro lika, och i båda förekomma glosor, som synas vara samlade efter liknande principer. Jag har ingen anledning motsäga de ärade forskarna, utan jag vill blott i ett par frågor söka föra undersökningen ett litet steg framåt. Saken är nämligen den, att de forskare, som yttrat sig om handskriften, med en viss respekt gått förbi dess kalendariska innehåll, som dock är av beskaffenhet att kunna lämna värdefulla upplysningar om tillkomstsättet.

Vad då först beträffar åldern, så torde denna kunna bestämmas rent av på året. Efter den egentliga kalendern, m. a. o. på det genom kalendariets hopträngda utskrivande lediga innerspalten av kalendariets decembersida, finnes en redogörelse för de vanliga hjälpkvantiteter, med vilka den viktiga påskbestämningen kan ske. I allmänhet följer skrivaren vanlig ordning, så att man av vad han skrivit icke kan draga några som helst slutsatser. Men då han vill skriva ut redogörelsen för vanliga år och 'anni embolismales', så börjar han icke, såsom man skulle väntat, med en måncykels första år, han börjar med ett, som har epakten 9, vilket vill säga det samma som, att året haft gyllentalet 10. Hans redogörelse för epakter och vad därtill hörer är påtagligen hans eget verk, ty då han kommer till ep. 18, så glömmer han, att han i nästa steg skulle ha iakttagit 'saltus lune' och lagt till 12 i stället för 11, varigenom han kommit till 30, m. a. o. fått börja ny serie. Tvärtom fortsätter han med epakter (29, 40 etc.), som icke äro kända inom den vedertagna komputistiska vetenskapen, tilldess han kommit sin egen serie runt. Av dessa omständigheter drar jag den slutsatsen, att hans embolistiska räkning är en i hast för omedelbar användning gjord uträkning. Följden blir, att vi måste antaga, att den första epakten varit gällande det år, då han skrev. Året har haft epakten 9 och gyllentalet 10. Nu se vi av helgonlängden, att kalendariet varit skrivet efter 1172, då Thomas Becket blev förklarad helig, och å andra sidan

före 1199 (resp. 1200), då den isländske biskopen Thorlak (resp. Jón) på sin fäderneö förklarades helig. Gyllentalet 10 gäller under 1100-talet för åren 1111, 1130, 1149, 1168, 1187. Det är uppenbart, att blott det sistnämnda året satisfierar de vilkor, som vi haft att uppställa, och vi kunna utan nämnvärd risk säga, att kalenderfragmentet är skrivet år 1187.

Glossorna äro som G. Þórláksson påpekat något yngre. De makulera påsktabellen och äro kanske skrivna, sedan den blev föråldrad 1195.

Själva kalendariet skall icke här sysselsätta mig. Däremot skall jag säga några ord om den åtföljande påsktabellen. Man har sagt, att 249 l skulle innehållla en *talbyrðingr*, men detta är ganska oegentligt uttryckt, ty talbyrdingen är en tabell, som på en enda sida upptager påskdagarna för en påskcykel av 532 år i 532 rutor. Vad som här bjudes, är en påsktabell, som upptager vida mer detaljerade uppgifter om varje år och kräver 532 rader för en hel påskcykel. Den är uppställd så, att varje sida upptager en solcykel på 28 år. Om den skulle varit fullständig, så hade den fått upptaga 19 sidor i stället för de 2, som nu förefinnas. Om man skulle taga för givet, att påsktabellen varit färdig att gälla i evig tid, så finge man antaga, att här 17 sidor, alltså 9 blad (1 blad + 1 lägg) gått förlorade. Men en sådan slutsats vore förhastad. Teoretici såsom Beda uppgjorde visserligen dylika fullständiga tabeller, men folk, som ville tjäna praktiska syften, kunde mycket väl stanna vid att göra upp ett så långt stycke, att man var försedd för ett antal år framåt. Det finnes ingen anledning antaga, att tabellen varit utförd längre framåt, än den nu föreligger, eller i varje fall mer än 2 sidor (56 år) längre.

Påsktabellen börjar med 1140, vilket år ju i de isländska annalerna betecknas såsom '*upphaf talbyrðings*' och i allmänhet synes ha utgjort origo i de isländska kalenderberäkningarna. Då tabellen innehåller två solcyklar, så omfattar den alltså 1140—1195. Om den verkligen, sasom vi sökt göra troligt, är uppgjord år 1187, så

var det ju mycket god tid att senare tänka på fortsättningen.

I övrigt företer tabellen åtskilliga egendomligheter, alla av intresse för uppfattningen av isländsk tideräkning. Till en början saknar den kolumn för 'anno domini'. Detta blir begripligt nog, då vi erinra oss, att i de lärda kretsarna på Island under senare delen av 1100-talet rådde den åsikten, att Bedas och Dionysii beräkning av tiden för Kristi födelse var falsk, och att sålunda samtliga efter dem beräknade årtal voro felaktiga [1]. Därnäst är av intresse att se, hur man sökte upptaga fastans ingångar med den på Island så populära veckoräkningen enligt Rimbeglas regel: *Fimm ero fǫstogangar at vikna tale, en halfr fiorðe togr at daga tale; en vikna tal eitt þarf til alþýðo tals.* De härefter upptagna beteckningarna för fastans ingång (= söndagen Esto mihi) upptagas vid resp. år i tabellen. Det har påståtts, att uppgifterna icke skulle stämma med uppgifterna i 1812, men det förefinnes i alla händelser ingen principiell olikhet. Om något enstaka fel insmugit sig, har jag icke undersökt. En kolumn med den lakoniska överskriften *wic* (= *vika*) visar sig vid undersökning innehålla en redogörelse för antalet veckor räknat från söndagen efter jul till Esto mihi. En följande sifferkolumn innehåller årets konkurrent. Den därpå följande innehåller de s. k. regulares (paschæ) [2]. Uppställningen förutsätter såsom bekant, att första året i måncykeln har reg. 5 [3], denna utelämnas därför vid vart nittonde år

[1] Rimbegla förlägger Kristi födelse till år 8 i vår tideräkning. Det är uppenbarligen på grund härav, som man i de från Gizur Hallssons krets utgångna historiska arbetena, Hungrvaka, Gunlaug munks biskopssagor, Sverres saga, räknar alla år med 7 enheter lägre nummer än vanligt. Man har — med orätt — trott, att Kristi födelse av andra sattes till vår tideräknings första år (i st. f. året förut). Och från detta antagande har man korrigerat årtalen.

[2] Kontrolleras lätt genom jämförelse med Grotefends tabell i Meisters Grundriss der Geschichtswissenschaft, 2:a uppl. I, 3, s. 22 (överst), separatpaginering.

[3] Antagligen har det varit meningen, att de nu tomma platserna skulle fyllas med rött, ehuru rubrikatorn glömt att verkställa detta.

såsom tecken, att en ny måncykel börjar. Raden för kalendariets förmodade tillblivelse har följande utseende:

1	2	3	4	5	6	7	8
—	VI	Jondorg.	d	III	III	Viþl.	i.

Kolumnerna beteckna: 1. Första söndagsbokstaven vid skottår. 2. Antal veckor från söndag efter jul till Esto mihi. 3. Fastlagens ingång enligt Islands borgerliga år (första veckan i *goe*). 4. Söndagsbokstav (vid skottår den andra). 5. Konkurrenter. 6. Regulares. 7. Skottvecka i den isl. tideräkningen. 8. Påskdagens datum.

Jag har icke funnit det lämpligt att här offentliggöra hela tabellen. Den bör ingå i ett blivande nytt Rimbeglaverk, den kommer då på en plats, där forskare kunna komma att söka den. Däremot har jag trott mig kunna göra medforskare en tjänst genom att införa en avledd tabell, som kan dels teoretiskt belysa det isländska borgerliga årets beskaffenhet, dels vara till gagn vid tolkningen av isländska tidsbestämningar. Det isländska året var ett veckoår. Till en början innehöll det 364 dagar. Man har på goda skäl antagit, att regleringen härav skett vid altingets inrättande år 930. Emellertid visade sig snart nog olägenheter av en sådan beräkning. En dags fel på varje vanligt år och två på varje skottår gör på omkring 30 år ett fel på 37 dagar. Om man alltså, såsom senare är fallet, ville ha altinget omkring den 20 juni, så voro ett par årtionden nog att flytta det till mitten av maj, en ändring, som nog gjorde sig ganska kännbar i ett land med Islands klimat. Det var då, som Torsten Surt kom på den goda idéen, att man skulle öka vart sjunde år med en vecka och se, hur det hjälpte *(ok freista, hvesso hlýddi)*. Det är tydligt, att felet icke var avhjälpt med detta. Maurer har föreslagit [1], att man skulle tänka sig, att veckan var åtta dagar i sumaraukan, men detta strider mot den principen i det isländska borgerliga året, att året alltid skulle börja på samma veckodag. Rimligare är, att

---

[1] I Möbii edition av Íslendingabók, s. 30.

man företagit en ny modifikation, och resultatet av en sådan föreligger tydligen i vår tabell, liksom den på ett sätt, som Bilfinger lyckats tolka, är antydd i Rimbeglas texter. Det är lätt att visa, att en interkalation på just en vecka, icke kan komma att korrigera det i det isländska borgerliga året rådande felet, om det insättes på något som helst regelbundet återkommande sätt. Vecko- och årsindelningen återkomma i samma förhållande efter den den 28-åriga period, som benämnes solcykel. Men det är under en sådan period 7 skottår enligt juliansk tideräkning. Man får sålunda under 28 år inskjuta icke 4 skottveckor, såsom Torsten Surts reform ville, utan 5. Men då 28 : 5 ger bråket $5^3/_5$, så får man på något lämpligt sätt låta 5- och 6-åriga skottårsperioder växla. Det är detta, som vår tabell gör. Den är tydligen på något sätt legaliserad, och den har reglerat året efter följande grunder:

1) Sommaren kommer icke närmare Marie bebådelse än 14 dagar och icke längre därifrån än 21 [1].

2) Varje månad har 30 dagar utom den tredje sommarmånaden, som har 34 eller vid isländskt skottår 41.

3) Årstider *(misseri)* och månader börja alla år på samma veckodag.

4) Inskottsveckorna förläggas så, att ett visst datum i den isländska borgerliga kalendern om möjligt icke kommer att variera inom mer än en vecka i den kyrkliga kalendern.

Hur detta genomförts, framgår av hosföljande tabell. Vid densammas användande bör man ha i minnet,

---

[1] Jfr Rbg I., s. 19. Om de veckodagar, då resp. månader börja, innehåller 1812, sista bladet (den s. k. *bókarbót*) notiser, som här använts. Angående tiden för *sumarauki*'s tilläggande har jag icke funnit några källuppgifter, men i likhet med föregående forskare anser jag, att det skett före midsommarmånaden. Beviset finner läsaren lätt i tabellen. Om man antager, att tillägget skett vid sommarens slut, såsom vi väl skulle anse naturligast, så blir visserligen *rímspillir* mindre oregelbunden, men de övriga isländska skottåren komma att innehålla oregelmässiga månadsbegynnelser, om vilka källorna intet veta. Jfr även Ark. 8, 223 följ.

att numret i solcykeln för ett årtal n fås ur divisionen (n + 9) : 28.

Numret är = resten, om sådan uppstår, eljest = 28 (divisorn).

Med iakttagande härav kan man lätt beräkna isl. data för vilket år som helst.

En granskning av tabellen skall genast visa, att den ovan under 4 upptagna regeln icke kunnat strängt genomföras, utan att ett undantag har måst lämnas. Under solcykelns åttonde år komma hegynnelsedagarna i månaderna IV—XI på första dagen i veckan efter den, inom vilken alla de övriga falla. Detta måste ju vålla en del oreda, och året i fråga har också fått namnet *rímspillir*, kalenderfördärvaren, *varnaðar ár*, året, då man fick taga sig till vara. Rimbegla ger också regler för de viktigaste helgdagarnas infallande under detta år. Det återstår blott att upptaga namnen på de särskilda månaderna, av vilka många äro rätt ovanliga i litteraturen. Jag upptager här alla dem, som förekomma i Brates framställning: I *Gaukmánaðr, sáðtíð, harpa;* II *Eggtíð, stekktíð, skerpla;* III *Sólmánaðr, selmánaðr;* IV *Miðsumar, heyannir;* V *Tvímánaðr, kornskurðarmánaðr;* VI *Haustmánaðr;* VII *Gormánaðr;* VIII *Frermánaðr, ýlir;* *IX Jólmánadr, hrútsmánadr, mǫrsugr;* X *Þorri;* XI *Gói, Góa;* XII *Einmánaðr.*

Tabellen sätter läsaren i stånd att pröva, i vad mån de uppställda principerna genomförts och sålunda döma i de fall, då andra forskare i någon detalj uppställt andra begynnelsedagar för resp. månader[1]. Den skiljer sig oavsett källorna från den av Bilfinger, s. 5, meddelade blott genom att närmare ansluta sig till källornas uppställning och upptaga *alþingi* och Rbg L:s fardagar.

---

[1]) Brates uppgifter i Nordens äldsta tideräkning, s. 18, äro oriktiga för 4—11 månaden (Södermalms lärov. progr. 1908). — Jfr Bilfinger, Untersuchungen über die Zeitrechnung der alten Germanen I, Stuttgart 1899.

Översikt av den isländska årsindelningen på 1100-talet.

Årstider	Sumar								Vetr							Interkalationer
Månader m. m.	I	II	Fardagar	III	Alþingi	IV	V	VI	VII	VIII	IX	Söndags-bokstav.	X	XI	XII	
Årets nr och söndags-bokstav	Torsd. Apr.	Lörd. Maj	Torsd. Maj	Månd. Juni	Torsd. Juni	Sönd. Juli	Tisd. Aug.	Torsd. Spt.	Lörd. Okt.	Månd. Nov.	Onsd. Dec.		Fred. Jan.	Sönd. Febr.	Tisd. Mars	
I. (g)f	11	11	23	10	20	14	13	12	12	11	11	e	10	9	11	
II. e	10	10	22	9	19	13	12	11	11	10	10	d	9	8	10	
III. d	9	9	21	8	18	19	18	17	17	16	16	c	15	14	16	Viþl.
IV. c	15	15	27	14	24	18	17	16	16	15	15	ba	14	13	14	
V. (b)a	13	13	25	12	22	16	15	14	14	13	13	g	12	11	13	
VI. g	12	12	24	11	21	15	14	13	13	12	12	f	11	10	12	
VII. f	11	11	23	10	20	14	13	12	12	11	11	e	10	9	11	
VIII. e	10	10	22	9	19	*20*	*19*	*18*	*18*	*17*	*17*	de	*16*	*15*	16	Viþl.
IX. (d)c	15	15	27	14	24	18	17	16	16	15	15	b	14	13	15	
X. b	14	14	26	13	23	17	16	15	15	14	14	a	13	12	14	
XI. a	13	13	25	12	22	16	15	14	14	13	13	g	12	11	13	
XII. g	12	12	24	11	21	15	14	13	13	12	12	fe	11	10	11	
XIII. (f)e	10	10	22	9	19	13	12	11	11	10	10	d	9	8	10	
XIV. d	9	9	21	8	18	19	18	17	17	16	16	c	15	14	16	Viþl.
XV. c	15	15	27	14	24	18	17	16	16	15	15	b	14	13	15	
XVI. b	14	14	26	13	23	17	16	15	15	14	14	ag	13	12	13	
XVII. (a)g	12	12	24	11	21	15	14	13	13	12	12	f	11	10	12	
XVIII. f	11	11	23	10	20	14	13	12	12	11	11	e	10	9	11	
XIX. e	10	10	22	9	19	13	12	11	11	10	10	d	9	8	10	
XX. d	9	9	21	8	18	19	18	17	17	16	16	cb	15	14	15	Viþl.
XXI. (c)b	14	14	26	13	23	17	16	15	15	14	14	a	13	12	14	
XXII. a	13	13	25	12	22	16	15	14	14	13	13	g	12	11	13	
XXIII. g	12	12	24	11	21	15	14	13	13	12	12	f	11	10	12	
XXIV. f	11	11	23	10	20	14	13	12	12	11	11	ed	10	9	10	
XXV. (e)d	9	9	21	8	18	19	18	17	17	16	16	c	15	14	16	Viþl.
XXVI. c	15	15	27	14	24	18	17	16	16	15	15	b	14	13	15	
XXVII. b	14	14	26	13	23	17	16	15	15	14	14	a	13	12	14	
XXVIII. a	13	13	25	12	22	16	15	14	14	13	13	gf	12	11	12	

VII. Litterära källor till Rimbegla minor.

Den nu föreliggande inledningen till Rbg. B I = Rimbegla minor, om vars äkthet jag för närvarande icke skall uttala någon bestämd mening, anför såsom källor för verket dels de två ovan nämnda isländarna, dels litterära källor *'Tǫlur eru tvennar* (resp. *kunnar*) *sumar af rímtali því, er á bókum stendr, en sumar af fræði vitra manna: Biarna prests Þorgeirssonar* (resp. *Bergþorssonar*) *eða Stiǫrnu-Odda'*. Bakom orden om sådan kalenderräkning, som står att läsa i böcker, har man väl närmast tänkt på rent kalendarisk litteratur, kalendarier och påsktabeller, vare sig sådana som den i uppsats VI behandlade eller verkliga talbyrdingar. Emellertid föreligger intet som helst hinder att tänka även på annan litteratur om de behandlade ämnena, och även om företalet icke skulle direkt tala om något sådant, så kunde dylika källor i alla fall icke undvaras, och det borde vara en kulturhistoriskt intressant uppgift att påvisa, vilka vetenskapliga verk man redan på 1100-talet kunde skriva av och excerpera på Island.

Stora delar av Rimbegla minor äro emellertid av den beskaffenhet, att det är föga lönande att söka efter speciella källor. Om två personer med en 'talbyrding' framför sig skola taga sig före att leta ut det antal gånger under en påskcykel, då Marie bebådelse kommer att sammanfalla med påskdagen eller långfredagen, så kunna, om båda äro samvetsgranna personer, få olikheter komma till stånd, vare sig i realiteten eller i uttrycken. Det blir här nog att konstatera, vad man ju från början haft klart, att isländingarna på denna tid känt Bedas kronologiska system. Att Beda är en huvudkälla, är väl egentligen självklart. Såväl den centrala ställning, han intar i medeltidens komputistiskt-astronomiska litteratur, som särskilt Britanniens betydelse för Islands kultur, äro väl vart för sig tillräckliga skäl.

På Bedas inflytelse behöver därför blott ges ett eller annat exempel. Ett sådant utgöres av uppgifterna om

omloppstid för de innersta planeterna, Merkurius och Venus. I sitt kretslopp kring solen kommer ju vår jord faktiskt också att kretsa kring dessa. I medeltal utgör tiden för ett sådant kretslopp jämnt ett år, vilket redan Platos lärjunge, Eudoxos från Knidos, visste. Men enstaka iakttagelser kunna blott i undantagsfall ge exakt detta värde. Den ena gången har planetens egen rörelse förlängt den skenbara omloppsperioden, den andra förkortat densamma. På detta sätt har man fått även andra värden än jämnt ett år. Cicero säger 'ett år ungefär', vilket ju är ganska förståndigt[1]. Bland dem, som hade andra värden, är Plinius II, som anger 348 dagar för Merkurius och 339 dagar för Venus. Dessa uppgifter ha genom Bedas förmedling inkommit i Rimbegla minor[2]. Även uppgifterna om de stjärnbilder, där resp. planeter gå högst, stämma med Plinius-Beda och avvika från Ptolomaios[3].

Intresset knyter sig alltså närmast till de uppgifter, vilka icke återfinnas hos Beda. En sådan är uppgiften om en *qld* för varje planet. Uttrycket måste avse en period, efter vilken jorden och vederbörande planet komma åter i samma läge till varandra, till solen och till fixstjärnorna. Sådana perioder voro för vissa planeter observerade redan av kaldéerna. De uppgivna talen böra därför ur denna synpunkt prövas med hänsyn till sin vederhäftighet. Vi finna för Merkurius uppgiven en *qld* på 20 år. Tjugu julianska år äro = 7,305 dagar. Dividera vi detta tal med den verkliga (heliocentriska) omloppstiden för Merkurius (= 87,969 d.), så erhålla vi

---

[1] Då Ciceros kommentatorer till kritik av sin auktor upplysa om de två planeternas verkliga omloppstid kring solen, så är denna notis värdelös. Vad Cicero talt om är de två planeternas skenbara omlopp kring jorden.

[2] Plinius II, kap. 8; Beda, De natura rerum, kap. 13. Den upplaga av Beda, som varit mig tillgänglig, har visserligen 368 i st. f. 348, men framställningen är i övrigt så identisk med den hos Plinius, att någon ovisshet icke kan råda.

[3] Se Hertz, Geschichte der Bahnbestimmungen für Planeten und Kometen, I, s. 82.

kvoten 83 och resten 3,573. M. a. o. efter 20 år har Merkurius medhunnit 83 omlopp och på det 84:de blott vunnit $3^1/_2$ dags försprång. Det är tydligt, att vi ha för oss en vederhäftig uppgift. På samma sätt få vi för den uppgivna perioden 8 år vid Venus genom divisionen 2922 : 224,701 kvoten 13 och resten 0,887. Alltså på 8 år gör Venus 13 omlopp och får på det fjortonde blott nära en dag försprång. Även här ha vi en riktig uppgift[1]. Något sämre men ingalunda ovederhäftig är den tredje uppgiften om en 15-årig cykel för Mars. Divisionen 5478, 75 : 686, 98 ger till approximativ kvot 8, men då får man en negativ rest på ungefär 17 dagar. M. a. o. efter 15 år har Mars gjort åtta omlopp på 17 dagar när[2]. Dessa cykler kunna icke deduceras ur de geocentriska omloppstider, som i övrigt äro bestämmande för medeltidsastronomernas uppfattning. De måste vara direkt observerade, men detta kan icke ha skett på Island, då jämte goda observationer också förutsättes under långa tider fortsatta systematiska anteckningar över observationsresultaten.

Ett i ögonen fallande drag, som borde ge goda anknytningspunkter för uppvisande av släktskapsförhållanden äro de till formen latiniserade men till upphovet grekiska planetnamnen. Därvid utgör *Fispéna* en grupp för sig,

---

[1] Läsarten IX i 'Blanda' måste tydligen förkastas.

[2] Ett mera generellt sätt att pröva cykelberäkningens värde är att utveckla förhållandet mellan det julianska året och resp. planetår i kedjebråk. På detta sätt får man följande konvergenter, där alltid täljaren betecknar jordår:

Merkuriusperioden: $^1/_4$, $^6/_{25}$, $^7/_{29}$, $^{13}/_{54}$, $^{33}/_{137}$, $^{46}/_{191}$.

Den i Rimbegla förutsatta konvergenten ligger mellan den fjärde och den femte av de här upptagna. Det är naturligtvis det runda talet, som verkat bestickande.

Venusperioden: $^1/_1$, $^1/_2$, $^2/_3$, $^3/_5$, $^8/_{13}$, $^{243}/_{395}$.

Det är här den femte konvergenten, som ligger till grund för Rimbeglas period. Man får som synes ta en mycket lång period, om man vill komma det rätta närmare, än i Rimbegla skett.

Marsperioden: $^2/_1$, $^{15}/_8$, $^{32}/_{17}$, $^{47}/_{25}$, $^{79}/_{42}$, $^{363}/_{193}$.
Här ha blott de två första konvergenterna varit använda, men resultatet har också, såsom vi visat, blivit, att noggrannheten blivit mindre.

då jag icke funnit någon direkt motsvarighet därtill. De övriga äro kända, ehuru ingalunda synnerligen vanliga. De äro följande:

Stilbón, Mercurius; påtagligen grek. *Στίλβων,* den blänkande;

Hesperus, Venus; påtagligen grek. *Ἕσπερος,* aftonstjärna;

Fønón, Fenon, Juppiter, rättare Saturnus; grek. *Φαίνων,* den strålande;

Fetón. Saturnus, rättare Juppiter; grek. *Φαέθων,* den lysande; Hyginus *Pheton.*

Av grekiska astronomer använda de flesta, ända från fjärde århundradet f. Kr., alltså t. ex. Ptolomaios, regelbundet alltid de mytologiska namnen, *Hermes, Afrodite, Zeus* och *Kronos,* vilka dock i klassisk tid alltid behandlas såsom gudanamn och sättas i genitiv; det hette alltså *Afrodites stjärna* o. s. v. Denna namngivning är emellertid bevisligen sekundär och inkommen från Babyloniska astronomer. I äldre tid förekommo t. ex. hos Plato och ibland Aristoteles här upptagna namn. Bland yngre astronomer och populärvetenskapliga författare har jag funnit Geminus, Achilleus Tatios, Kleomedes[1] och Apulejus[2] *nämna* de ovan upptagna namnen, varemot de liksom oftast Aristoteles i praktisk användning ha blott de mytologiska. Till ett blott omnämnande inskränker sig även Cicero[3], en jämförelse visar f. ö., att hans skrift icke kan vara källan. I användning har jag mött de här behandlade namnen, latiniserade, hos Martianus Capella[4], men dennes framställning har ingen slående likhet med Rimbegla minor, snarare kan man böra påpeka en bestämd avvikelse, då Martianus vet, att Merkurius och Venus kretsa kring solen och icke kring

[1] De förstnämnda tillgängliga i Petavius' Uranologion, Kleomedes skrift är tryckt tillsammans med Proclos, De sphæra; Basel 1561 (årtal under föret.).

[2] De mundo, kap. 2.

[3] De Natura deorum, II, kap. 20.

[4] Bok. VIII. Jag har använt Kopps upplaga.

jorden. De s. k. Manethons Apotheleusmatica och Ausonii idyller kunna vi väl lämna ur räkningen[1]. Jag har uppsökt citerade ställen hos Plutarchos[2], Eusebius[3] och Isidorus Hispalensis[4]. Alla nämna de de äldre grekiska namnen och använda de vanliga mytologiska. Ingen företer någon större materiell släktskap med Rimbegla minor. Hos de arabiska författarna ha stjärnorna arabiska namn, icke lånade grekiska.

Som jag redan nämnt, intager *Fispena* en alldeles särskild ställning. Under det de övriga här behandlade latinsk-grekiska namnen förekomma ganska spridda i litteraturen, så är *Fispena*, så vitt jag kunnat utröna, ett hapax legomenon. Redan vid första påseendet gör det också intrycket att vara korrupt, och det vanliga namnet för planeten Mars är *Πυρόεις* Pyrois; ack. *Pyroënta*, även *Pyroïn*. Därav kan man ju icke så lätt härleda Fispena. En vän föreslog mig att tolka *Fispena* såsom en stympad form av *Αμφίσβαινα*, 'som kan gå fram och tillbaka'. Sakligt är intet att invända mot denna förklaring. Ordet har varit de gamla isländarna bekant, det användes av dem såsom i grekisk och romersk litteratur och ännu i den zoologiska nomenklaturen såsom namn på en orm (rättare ödla), som har förmåga att röra sig fram och tillbaka[5]. Och namnet skulle icke passa illa på en planet, som enligt Rimbegla är aftonstjärna vartannat och morgonstjärna vartannat år. I det hela torde Mars på grund av sin relativa närhet till jorden göra de underligaste krokarna på himlavalvet.

Men detta allt till trots har jag hyst betänkligheter mot att förklara ordet såsom en korrupt form av ett ord, som i denna betydelse icke är uppvisat. Ty alla efterforskningar ha varit fruktlösa. Mars har, såvitt jag kunnat

[1] Citerade i Kopps kommentar till Martianus Capella (s. 665).

[2] De placitis philosophorum II, 15.

[3] Præparatio evangelica XV, 46 (nästan ordagrant = Plutarchos).

[4] Etym., III, 70, § 20.

[5] Den uppräknas bland 'ormar' Rbg B, s. 358; jfr Alfræði islenzk, s. 39.

se, icke faktiskt burit namnet *Amphisbaena*. Jag var nära att uppge försöket, då jag träffade på ett ställe i den s. k. Hygini Astronomica. Denna skrift, som jag haft tillgänglig i den i Bibliotheque des hautes études 1909 efter en Corbei-handskrift utgivna upplagan, har liksom de ovan behandlade skrifterna grekiska planetnamn jämte de mytologiska latinska. Här förekommer emellertid Mars under den något egendomliga benämningen *Phyriona*, vilket uppenbarligen är en förvrängning av ackusativen *Pyroenta* (med analogiskt bortkastat *-t-*, liksom i *Phaenona Stilbona* i andra källor) eller *Pyroin*. Jag borde ju ställa mig behörigen skeptisk mot en sådan sammanställning, men då Hyginus också förblandar *Phaenon* med *Phaëthon* och kallar den senare *Pheton*, så kan jag icke hjälpa, att jag måste misstänka, att *Phispena* härstammar från *Phyriona* och att Rimbeglas text genom okända mellanled härstammar från Hyginus, vars skrift synes ha varit rätt utbredd.

Till karakteriska drag, som kunna göra tjänster, då de möjliga källorna bli bättre än hittills tillgängliga för undersökning, må ock läggas de astrologiska namn, som Rimbegla minor innehåller. De äro:

för Merkurius: Málstiarna;
för Venus: Blóðstiarna;
för Mars: Þrekstiarna;
för Juppiter (snarare Saturnus): Megenstiarna;
för Saturnus (snarare Jupiter): Gnógleiksstiarna [1].

Den mytologiskt-astrologiska betydelsen av dessa namn är lätt nog att i allmänna drag uppvisa. Gudarnas listige budbärare borde vara god att ha såsom *málamaðr*, och Venus, livets alstrarinna, symboliserades med den livgivande saften. *Þrekr* och *megen* äro ju två namn på kraften, och *gnógleikr* är väl namnet på den *Εὔκρατος*, den avmätta, tempererade kraft, som tillskrives Jupiter [2].

Att uppvisa de direkta källorna för en var av de här refererade för vår Rimbegla karakteristiska uppgif-

---

[1] De sista två böra möjligen omkastas.
[2] Jfr t. ex. Cumont, Den astrala religionen (övers.), s. 94 ff.

terna, har icke lyckats mig, och det är mycket möjligt, att en eller annan av dem icke mer finnes till. Å andra sidan kan utom Beda (och Hyginus) en och annan litterär källa med bestämdhet påvisas.

Flere av de isl. annalerna upptaga vid år 973 (i ett fall 972) notisen Composicio libelli Helprici. Det synes uppenbart, att här avsetts en bok, som vid tiden för annalarketypens tillkomst åtnjutit ett visst klassiskt anseende[1]. Skriften är författad på 800-talet och dess förf. hette egentligen Heiricius[2]. Den har upplyst om tiden för sitt ursprung i sitt kap. 23, där upplysning lämnas om sättet att beräkna annus Domini, då indiktionen är given. Räkningen är utförd med innevarande år, 'annus presens', såsom exempel, men här ha olika avskrivare gått olika till väga. Några ha avskrivit sitt original ordagrant, vare sig nu detta skett av 'samvetsgrannhet, lättja eller okunnighet'. Andra ha utan vidare räknat om exemplet 'intill skrivande dag' rättare år och åter andra ha först avskrivit ordagrant och sedan genom rasurer och inskrivningar sökt få in det datum, då de arbetat, med påföljd för oss, att vi kunna avläsa dels den yngre läsarten, dels åtminstone delar av den äldre. 'Annus presens' är sålunda en variabel kvantitet med värden från 900—1151.

I tryck är 'Computus Helprici' tillgänglig i en rätt otillfredsställande upplaga av Pezius[3]. Denna har tillgodogjort blott en handskrift (från Zwettl), men det finnes ett betydande förråd av sådana, vilka oavsett olikheter i texten, som blott en närmare undersökning skulle kunna

---

[1] En annan möjlighet vore, att de isl. annalerna avskrivit en utländsk annal i denna punkt. Jag ställer dock detta alternativ i andra planet, då den nedan använda redogörelsen icke upptager någon annalanteckning, som kunde förklara den isländska.

[2] Redogörelser för handskrifterna och historiska uppgifter om Computus Helprici lämnas av Traube, Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichte, 18, s. 71 ff.

[3] Thesaurus Anecdotorum novissimus, vol. II, pars II (Augustæ Vind. 1721), sp. 184 ff. Citatet hos Storm, Isl. Annaler, s. LXXV är felaktigt.

utröna, skilja sig utom i det redan nämnda 'Annus presens', därjämte i olika namn på författaren. Närmast sin verkliga hemtrakt heter han Heiricius och varianter därav. Men i andra handskrifter, de flesta spridda i Tyskland, har namnet blivit Helprik, Ællprik o. s. v., vare sig detta är en blott felskrivning eller ett binamn, 'hjälpsam', 'hilfreich'.

Det synes uppenbart, att något exemplar av den tyska handskriftsgruppen kommit till Island. Någon handskrift med 973 som 'annus presens' är icke uppvisad, men en, som tillkommit under indiktionsperioden 958—972 måste postuleras såsom original för gruppen III b, särskilt III b 1 hos Traube. Det förefaller, som om en dylik handskrift kommit att ligga till grund för en relativt fabriksmässig tillverkning av exemplar av den mycket använda boken. För övrigt kunna vi utan vidare förutsätta, att även andra år i olika handskrifter kommit att stå som 'annus presens' än just de i våra bevarade handskrifter uppvisade. Det är blott att tillägga, att benämningen 'libellus' förekommer just i de två grupperna III och IV, som vi här närmast äro inne på.

Någon egentlig svårighet att antaga inverkan från 'Computus Helprici', 'libellus Helprici' på vår Rimbegla minor finnes tydligen icke. Återstår att se, om en sådan kan direkt bevisas. Då, såsom vi visat, Rimbegla minor även använt Beda direkt, kan det ofta vara svårt att avgöra, vad som tagits direkt och vad som förmedlats av 'Libellus Helprici'. I vissa fall avviker dock denna så bestämt från Beda, att man icke behöver tveka. Ett sådant fall ha vi vid förklaringen av stjärnbildernas namn. Beda säger, att dessa äro av två slag. Somliga förklarar han mytologiskt, därvid ofta slutande sig till Hyginus, andra skola ha fått sitt namn på grund av någon egenskap hos den del av året, då solen står i vederbörande stjärnbild. Libellus Helprici har genomgående förklaringar av den senare typen. Så har enligt Beda Väduren fått sitt namn för Jupiter Ammons skull och på grund av någon likhet med vädurens horn; enligt Libellus Helprici har gumsen för sed att under olika delar av året ligga på olika sidor,

och därefter är namnet givet. Oxen skall efter Beda ha blivit namn på en stjärnbild, till minne av Zeus' äventyr (med Europa), då han förvandlade sig till en tjur; enligt Libellus Helprici skall namnet beteckna, att vid den tid, då solen går i detta märke, pågår skördearbete med oxens hjälp; Rimbegla minor har ändrat detta, så att det skulle passa till nordiska länders vårplöjning. På lejonet har Libellus Helprici ungefär samma förklaring som Rimbegla minor: djuret är framtill starkt (Rimbegla: varmt) och baktill svagt (Rimbegla: kallt).

Den synodiska månaden finnes icke i Libellus Helprici. Detta är ju icke heller att vänta, ty om den funnits hos någon för de senare isländska komputisterna kända mera klassiska författarna, så hade den icke kommit att upprepade gånger citeras efter Bjarne den talvise. Den enda vägledning, som Libellus ger, är, att dess författare tydligen använt grekiska källor, som för andra saker givit ett par grekiska ord. Icke heller han har de grekiska planetnamnen.

Att en tysk klosterkodex varit känd på Island redan under 1100-talet, är i själva verket ingenting särskilt överraskande. Vi känna ju åtskilligt om isländares resor vid denna tid till det Heliga landet och till Rom. Särskilt erinrar jag om följande: Den valde biskopen Hall Teitsson avled i Utrekt år 1150, då han var på vigningsresa till Rom [1]. Hans son Gizurr Hallsson var enligt slutorden i Veraldar saga utomlands under Kejsar Konrads regeringstid, alltså före 1152 [2]. Det förefaller väl sannolikt, att han följt sin fader på hans färd, och möjligen hade de två sällskap med den förste eller andre abboten i benediktinerklostret i Tvärå, om vilken vi erfara, att han återkom från sin utländska (studie-)resa år 1154 [3], och av

---

[1] Biskupa sögur I, s. 80.

[2] Konr. Gislason, 44 pröver, s. 103 (efter AM 624); Storm, Isl. Annaler, s. XXV (efter Stockholmshandskriften).

[3] Isl. Annaler, flerstädes. Alfræði islenzsk, s. XXII, s. 12 ff. Om Nikolás verkligen hette Bergþorsson, så kan kan ha varit köttslig bror till Bjarne den talvise.

vilken vi ha en 'Leiðarvísir', som anvisar en väg till Rom och Palestina utefter Rhen och upp genom tyska Schweitz.

Utom här behandlade teoretiska arbeten om tideräkningen, har, såsom vi förut påpekat, naturligtvis användts ett eller annat kalendarium och någon påsktabell. Det är lätt att se, att de äldsta av de i den AM handskriftssamlingen förvarade kalendarierna icke äro skrivna på Island utan importerade. Det hade varit av intresse att kunna noggrant bestämma nedskrivningsorten. Men det äldsta av de fullständiga kalendarierna, det i AM 249 h, visade sig tillhöra en typ, där det lärda samlarintresset velat fylla varje plats i kalendern med ett helgonnamn. Det ger således icke besked om det kalendariska bruket i någon särskild ort. Jag avstod därför från att undersöka detta kalendarium enligt de metoder, som jag förut använt vid sökandet efter källorna för det svenska ärkestiftets äldsta kalendarium, och som givit mig tillfälle uppställa en *'Leiðarvísir'* från Utrekt uppåt Rhen och någon av dess bifloder till Saone och Rhone [1].

Icke heller den s. k. talbyrdingen och det till grund för densamma liggande systemet att beteckna påskdagen med två alfabet 'prickstavar' ge säker ledning. Det är nämligen så, att de nordiska kalendarier, som ha detta system, d. v. s. utom de isländska närmast Vallentunakalendariet, ha blott få hittills kända föregångare, av vilka ingen med någon större sannolikhet kan antagas vara direkt förebild. Vårt kalendarium är från 1187, Vallentunakalendariet från 1198, och det äldsta publicerade i hela genren, det av abbedissan Herrad av Landsberg (Lothringen) härrör från 1175 [2]. Jfr tillägg.

Det kan ju icke undfalla någon kunnig läsare, att åtskilliga av de författare, som vi här nämnt, icke gärna kunnat på 1100-talet vara bekanta på Island och sålunda omöjligen kunna vara omedelbara källor för de uppgifter, som vi funnit dem ha gemensamt med Rimbegla minor.

---

[1] Kyrkohistorisk årsskrift 1912.

[2] Piper, Kalendarien und Martyriologien. Berlin 1862, s. 30.

Det gäller då att söka komma saken närmare genom att uppvisa den väg, på vilken uppgifterna kunnat så tidigt som vid 1187 och därförut nå den avlägsna ön i Ishavet. Martianus Capella har ju varit ganska läst under medeltiden, men jag har intet skäl återtaga mitt förut uttalade tvivel om direkt härstamning från honom. Något annorlunda ställer sig saken med hänsyn till Isidorus. Denne citeras redan i Þorlákssaga [1] och har således mycket tidigt varit bekant på Island åtminstone i andra hand. En betydande del av det encyklopediska stoff, som vi återfinna t. ex. i Rimbegla III eller i den nyligen utgivna samlingen 'Alfræði islenzk', har också visats vara första eller andra hands bearbetningar av Isidors uppgifter. Vid genomgång av det astronomiska partiet av Isidors Etymologiæ, har jag verkligen återfunnit en uppgift, som tillhör Rimbegla, nämligen den om cykler för de särskilda planeterna [2]. Märkligt nog äro dessa dock riktigare angivna i Rimbegla minor än i den föreliggande texten av Isidor, något som ju kan bero på dåliga avskrifter [3]. Det förefaller alltså troligt, att Isidor redan tidigt varit känd på Island, kanske redan då i första hand [4].

Även Isidor lämnar oss i sticket rörande åtskilligt, som vi ville veta. Men hans arbeten ha avskrivits så många gånger, att vi böra söka hos någon av hans efterföljare. Jag har härvid kommit att tänka särskilt på

---

[1] Bps I, s. 91, 266.

[2] III, kap. 64. Bästa upplaga, Rom 1797—1803.

[3] Solcykeln (som ju icke är likartad med de övriga) uppges till 19 år i st. f. 28, måncykeln till 8 år i st. f. 19, cykeln för Venus (liksom i Blanda!) till 9 år i st. f. 8. Jfr Alfræði, s. XXV nederst.

[4] Utom de i Alfræði givna citat må följande nämnas: Stycket om 'Storþing' = ekumeniska möten = Is. Etym. VI, 16 (i populariserad bearbetning). — Kanske man ursäktar ett par ytterligare annotationer till Alfræði. Sid. 45, r. 22 ff. har parallell hos Gotskalk i hans 'Syrpa', se Ark. 12, 66. — S. 54, r. 10 står ett svårläst XVII; sammanhanget kräver XIIII, ty 1387 är första året i fjortonde måncykeln på en isländsk talbyrðing, som räknar från 1139. — Stycket om Hreinlifnaðr, s. 55, har en icke ordagrann parallell i Ark. 8, s. 233 (efter Gotskalk).

Honorius Augustodunensis, vars Elucidarium ju redan på 1100-talet var översatt på isländska. Jag kom av en tillfällighet att observera, att denne i sin 'De animæ exilio et patria, alias de artibus' [1] citerar Hyginus såsom astronomisk huvudförfattare [2]. Honorius var en sydtysk munk [3], som under 1100-talets första hälft skrev en mängd arbeten i olika ämnen; här intressera oss blott de komputistiska, bland vilka 'De imagine mundi' är det förnämsta.

En jämförelse visar åtskilliga slående likheter mellan Rimbeglas text och Honorius De imagine mundi. Så t. ex. uppräknas planeterna i alldeles samma ordning, och de gamla grekiska namnen förekomma hos H., även här dock blott i andra planet: *'Mercurius, qui et stilbon'* o. s. v. Emellertid möter (väl till märkandes i den tryckta upplagan) namnet på Mars i korrekt form, *Pyrois*, så att vi sakna anvisning på den väg, varpå namnet *Phyriona* blivit *Fispena*. Även hos Honorius är det Saturnus, som heter Phaeton, och apsiderna äro desamma, så långt Rimbegla når. Det noggranna genomgåendet, II kap. 72 av den tid, som de särskilda planeterna stanna i varje stjärnbild, förefaller att vara original till Rimbeglas lika detaljerade framställningar. Och slutligen är det härifrån, som vi ha en motsvarighet till den alldeles oriktiga uppgiften, att påskcykeln, 532 år, skulle vara det magnus annus, vid vars slut alla stjärnor skulle ha kommit tillbaka till samma punkt som vid dess början. Likheterna synas mig vara

---

[1] Huvudupplagan av Honorius är Migne, Patrologiæ cursus completus, series latina, vol. 172. Ovanstående skrift finnes där, sp. 1239 ff. Denna jämte flere skrifter även i Pezius ovan citerade Thesaurus.

[2] Kap. 7. Det bör måhända påpekas, att jag med Hyginus menar det arbete, som medeltiden så benämnde. Att ingå på frågan om arbetets verklige författare ligger utom min plan och kompetens.

[3] Man tvistar om huruvida hans namn betyder 'från Autun' eller 'från Augsburg'. Hans historiskt-geografiska synpunkt och hans böckers faktiska förekomst i klosterarkiven hänvisa emellertid bestämt till Donautrakten, möjligen närmast Regensburg. Se Endres, Honorius Augustodunensis, Kempten & München 1906. Uppgiften i Ark. 8, s. 226, att han dött 1120, är felaktig.

tillräckligt många och tillräckligt väsentliga för att göra det nödigt antaga direkt sammanhang. Emellertid lämnar Honorius oss ännu i okunnighet om källorna till en del av de uppgifter, som vi ansett viktiga[1]. Olikheter finnas, bl. a. i den bibliska kronologien, där Rimbegla följer Beda. En del uppgifter äro för Beda och Honorius gemensamma, då ursprunget blir obestämt. Var Bjarne den talvise fått kunskapen om den synodiska månaden, är fortfarande oklart.

Möjligen ger oss den senare isländska litteraturen en uppgift om ännu ett arbete, som varit använt på ön på 1100-talet. I Alfræði islenzk nämnes, s. 32 och XXV en Parisermagister Galterius (tydligen = Gautier), som skulle ha givit bevis för den (även i Rimbegla begagnade) Hieronymus tillskrivna beräkningen av gamla testamentets kronologi, enligt vilken 5199 (i Rimbegla 5189) år skulle förflutit mellan skapelsen och Jesu födelse, vilken skulle ha antagits såsom ortodox vid fjärde lateransynoden år 1215[2], varvid även bestämts, att året skulle räknas från d. 25 mars. Samma uppgift förekommer i Flatöbokens annal vid nämnda år i förkortad form. Och en annan handskrift tillskriver samma Galterius en annan viktig kronologisk kunskap, kunskapen om det julianska årets fel.

Någon komputistisk skrift med författarenamnet Galterius, har jag icke kunnat uppspåra, men uppgiften förefaller icke absolut ovederhäftig. Den Hieronymus tillskrivna beräkningen grundar sig på Septuaginta, medan den andra i Rimbegla minor upptagna härrör från hebreiska grundtexten (Beda behandlar båda). Det är icke orimligt, att en stor synod även behandlat denna fråga, och det är faktiskt, att en ändring i årets beräknade begynnelse vidtagits vid Honorius III:s tillträde (1217)[3].

---

[1] I vad mån Honorius kunnat vara källan för en del andra isländska skrifter, t. ex. av historiskt eller geografiskt innehåll, kan jag nu icke avgöra. Det förefaller i alla händelser rätt sannolikt.

[2] Jfr t. ex. Hauck, Realencyklopädie der protestantischen Theologie, art. Zeitrechnung.

[3] Grotefend i Meisters Grundriss der Geschichtswissenschaft, s. 28 separatpaginering.

Möjligen har Galterius hört till samma krets av benediktiner, som åt oss skänkt eller bevarat andra av Rimbegla minors källor. En avhandling 'De trinitate' finnes hos Pezius av en så benämnd författare, vilken icke kunnat bestämt identifieras, men som möjligen avlidit 1201 [1].

VIII. Rimbegla major.

Såsom vi redan påpekat, är Rimbeglaupplagans avd. IV den enda avdelning, som är tryckt efter en medeltidshandskrift. Men det har varit en smula otur med saken. Först har ett tryckfel kommit in, så att handskriften kommit att betecknas i företalet såsom AM 642 i st. f. 624. Vidare har utgivaren infört egna rubriker, skrivna på ett så modernt språk, att det vilselett läsaren. Åtminstone behövde närvarande författare sina egna ögons vittnesbörd, innan han kunde förmå sig att riktigt tro, att ett sådant stycke som *'Um þann astronomiska quadrant'* verkligen härstammade från en medeltida handskrift och icke var infört såsom interpolation av senare händer. Slutligen har utg. om en annan avdelning (II) själv trott, att den härrörde från tiden för den gregorianska kalenderreformen, och detta ehuru ifrågavarande avdelning till sin första del föreligger i samma medeltidshandskrift som avd. IV.

Missförståndet har varit till skada, så t. ex. har Fritzner icke vågat som källor använda något annat av Rimbegla än dess första avdelning, vilken han citerat dels efter Dahlerups avskrift, dels efter Larssons sedermera utkomna upplaga. Naturligtvis ha åtskilliga olägenheter följt av detta tillstoppande av en källa, som dock är vår huvudkälla för en viktig del av de gamla isländarnas föreställningsvärld och dithörande ordförråd.

En redogörelse för hur avhandlingen i fråga sett ut, torde vara på sin plats. Till en början följas upplagan och handskriften åt, jag yttrar mig icke om detaljer utan

---

[1] Se Pezius, anf. volym, s. XXII. Jfr Tillägg.

om det hela. Den enda avvikelsen är utelämnandet i upplagan av Odda tal, som emellertid företett varianter, vilka ingalunda äro utan intresse, och vilka delvis förut varit av mig använda. Jag har inskränkt mig till att kontrollera den allmänna överensstämmelsen och konstatera äktheten av några enstaka uppgifter, som varit av vikt för min framställning. Någon verklig kollation har icke medhunnits. Även de olika handskrifterna överensstämma i regeln, dock finnas självständiga tillägg i 1812, som kräva en särskild behandling. Det är upplagans § 65, som företer en obegriplig text, vilken i 1812 (s. 35) är betydligt förbättrad. I upplagan lyder stället så:

Sýnist os, sem sólin gengi þá up á himininn, er hun ferr úr sunnanverðum sínum hring undan því marki, er kaprikornus heitir, ok i norðanverðan sinn hring undir þat mark, sem kancer heitir, I miðri þessi gǫngu gerir hun jafndægri allri verǫld undir ǫndverðu hrúts marki. Her af eru rítaðir þrír hringar á sphæra í þá líking, er sól gengr nattúrligan dag enn fyrsta.

Det är tydligen meningslöst, att tre olika ringar skulle utmärka solens gång på samma dag. 1812 fortsätter:

. . þrír hringar i spera. Einn i þá líking er sól gengr hinn fyrsta nattúrliga dag eptir solhuǫrf á vetr a(f) austri til vestrs ok af vestri til austrs; þann kǫllum vér solhuarfa hring enn syðra. Annan hring gerir sól um jafndægri í fyrstu gradu arietis á þeim tveim dægrum, er hún snýst úr himme; þann kǫllum vér jafndægris hring. Enn þriðia hring markar sól um solhuǫrf á sumar i fyrstu gradu cancris á þeim treim dægrum, er hon snýst með himinin; þann kǫllum ver neðra sólhvarfarhring.

De tre avsedda ringarna äro uppenbarligen de båda vändkretsarna och ekvatorn. Detta framgår i 1812, men skrivaren i 624 har förkortat texten utan att förstå, att det medtagna blev meningslöst. Om man ser efter, så finner man lätt, att upplagans §§ 66—69 icke passa i sin nuvarande omgivning[1]. Däremot bjuder 1812 en fullt

[1] § 69 finnes i 1812, s. 19 men inskrivet av annan hand.

följdriktig fortsättning. Först kommer ett stycke om solens deklination *(hneigning)*. Så kommer en framställning om zenit — med detta arabisk-spanska namn — och gradmätning med polstjärnans hjälp. Enligt denna är den egentliga polstjärnan för litet lysande för att kunna användas, vadan man använder en annan, som är ljusstarkare, och som gör en liten cirkel kring polen. Därefter följer en mycket osjälvständig avdelning om sju klimat, av vilka det första har en längsta dag på 13 timmar, varefter varje klimat har en halv timme mer, så att den längsta förekommande dag skulle vara 16 timmar. Att detta utelämnades av en avskrivare kan knappast klandras, ty det stred allt för mycket mot erfarenheter, som kunde göras varje sommar på Island. Stället utmärkes också genom att ha grekiska namn på de olika cirklarna, t. ex. Diamaroes, Ptolomaios: *Διά Μερόης τῆς Νήσου*. Ur detta har AM 624 och upplagan egentligen blott medtagit uppgiften om Roms latitud. Ett öppet rum i 624 (sid. 168), som delvis utfyllts av yngre hand, torde bero på att man haft för avsikt skaffa substitut för något utelämnat, givetvis just det i 1812 återfunna. Därefter fortsätter från upplagans § 70 till slutet av det i upplagan medtagna. Därpå följer på s. 209—14 en del kalendervers o. d. som delvis efter en yngre handskrift ingår i upplagans avd. II. Efter detta komma en del excerpt ur Rimbegla minor (Upplagans avd. I, §§ 34, 39, 44, 46, 58, 60, 66, [78] och 50 ff.). Efter dessa excerpt följa i 624 de första 24 §§ av upplagans avd. II. Då fingerräkningen icke är främmande för den föregående behandlingen, är det minst sagt möjligt, att denna avdelning i sin helhet förekommit i 624, ehuru den nu är fragmentarisk. Jag tror, att man bör räkna denna uppsats i sin helhet till 'Rimbegla major'. Åtminstone är det omöjligt visa, att något annat isländskt arbete funnits, som innehållit detta.

Sedan vi sålunda angivit det huvudsakliga innehållet i Rimbegla major, blir det vår uppgift att söka datera arbetet. Dess egen text innehåller icke synnerligen många kronologiska anknytningspunkter. Jag har egentligen blott

funnit en enda. Det är uppgiften om *alþingi* i § 4. Här skiljes mellan gammalt och nytt alting, och den oss föreliggande texten är alltså yngre än lagändringarna av år 1271. Med avseende på den ursprungliga texten har detta icke full beviskraft, då det ju kunde ha insatts av en avskrivare, men man torde knappast ha giltigt skäl antaga en högre ålder. Mycket äldre kan skriften icke vara, såsom skall framgå av vår redogörelse för dess källor. Omvänt är den naturligtvis äldre än den äldsta handskrift, däri den är excerperad, alltså äldre än AM 415, som på goda skäl förlägges till kort efter 1310. Om man gissar på tiden 1275—1300, så är risken för ett misstag icke synnerligen stor.

Att ange de viktigaste källorna för Rimbegla major är jämförelsevis lätt. Naturligtvis har även dess författare öst ur källorna för den föregående tidens allmänna komputistiska vetande. Så har han t. ex. upptagit ett par notiser ur Libellus Helprici, som i Rimbegla minor utelämnats. Den ena är citerad, ehuru upplagan har namnet *Apicus*. Då emellertid Jón Sigurdsson läser *Elpricus*, och stället (Rbg B IV, § 20) lätt igenkännes som svarande mot kap. 9 i Libellus Helprici så synes saken klar. Ur samma källa har han väl uppgiften, att solen är åtta gånger större än jorden. Även den underliga förklaringen, att den romerska indiktionen skulle ha uppkommit så, att under ett kvinkvennium i skatt betalades kopparpenningar, under ett silvermynt och under det tredje guld, återfinnes i Libellus Helprici [1]. Även i övrigt finna vi tämligen talrika citat, t. ex. till Beda [2], Macrobius [3], Johannes de Pavilla [4], och till sist men ingalunda minst Ptolomaios [5]. Huruvida dessa citat äro beroende på direkt användning av resp. arbeten eller övergått från ett förlägg, kräver särskild undersökning.

---

[1] Rbg B IV, § 71, 103; jfr Helprik kap. 20, 24.

[2] § 10.

[3] § 32, 49, 76.

[4] I 'bók þeirri, er Architenius heitir' (§ 50).

[5] § 63 (kallad 44!).

Det är nämligen så, att 1200-talet kan betraktas såsom en den klassiska astronomiens renässans. Denna renässans kom till stånd förnämligast genom en översättning av Ptolomaios' Almagest från arabiska till latin, vilken översättning enligt några företogs omkring 1230 på initiativ av Kejsar Fredrik II, enligt andra (jfr ovan) var åtminstone delvis verkställd på 1100-talet. I alla händelser har på ett eller annat sätt Ptolomaios varit bekant för Sacrobosco[1], en i England född pariserprofessor, som ungefär 1230 utgav en liten bok om astronomi 'Tractatus de sphera' och något senare en om tideräkning 'Computus'. Sacrobosco har haft kännedom även om en arabisk astronom Alfraganus, egentligen Achmed Mohammed Ebn Kothair, kallad Al Ferghani, räknemästaren[2]. Denne hade skrivit ett litet kompendium, som i stort sett varit ett sammandrag av Almagest, ehuru det i en och annan detalj infört notiser efter andra (arabiska) källor.

Den första frågan är nu, om författaren till Rimbegla major direkt använt Ptolomaios. Jag tror, att denna fråga måste besvaras nekande. Det är särskilt det blott i 1812 d förekommande partiet om klimaten, som tvingar mig att se saken så. Sacrobosco räknar, liksom före honom Alfraganus blott 7 beboeliga klimat, alltså ett mindre än Beda. På detta sätt får han som längsta möjliga dag inom den beboeliga delen av jorden 16 timmar, en uppgift, som en isländare knappast avskrivit, om han känt de ord, som Ptolomaios yttrar om ett nordligt klimat, som går över 'okända skytiska folk', och i vilket han ganska väl skulle kunnat igenkänna isländska förhållanden. I vissa fall är det alldeles tydligt, att det är Sacrobosco, som är källan. Ett sådant fall är det, då ekliptikans oblikvitet anges med två värden (§ 63, kallad 44). Jämte Ptolomaios citeras här enligt upplagan *Alkinian*, 1812 har *Alknn*, som väl skall betyda *Alkuin*,

---

[1] Av Sacrobosco har jag använt Melanchtons upplaga, Wittenberg 1545.

[2] Alfraganus är utgiven av Golius, Amsterdam 1669. (Latinsk tolkning, anmärkningar och arabisk text.)

motsvarande ställe i Sacrobosco kallar mannen *Almeon*, men han hette *Almamon*[1]. En och annan gång går väl Sacroboscos bok under beteckningen *Fornir Spekingar*, vilket passar rätt bra till arbetets kompilatoriska karaktär. Och slutligen är det väl mer än en tillfällighet, att förf. tillskriver Macrobius ett arbete 'in tractatu philosophie (= philosophico?) de spera', benämnt alldeles som Sacroboscos arbete, om man tar bort det prydande epitetet. På många ställen är Rimbegla majors text en tämligen ordagrann översättning från Sacrobosco, t. ex. § 53 = Sacrobosco s. B 8 v; § 55 jfr Sacrobosco C 1 r. En del citat, även oavsett dem från Ptolomaios, äro nog direkt överförda från Sacrobosco. Ett och annat klassiskt arbete torde förf. ha själv stiftat bekantskap med.

Det är ingalunda något föraktligt vetande, som isländaren på 1200-talet hämtat ur dessa källor. Han känner närmevärdet på $\Pi = {}^{22}/_{7}$; han har alldeles klart för sig, att jorden är klotrund och vattenytan en sferisk yta, vilket sistnämnda han bevisar med det ännu i dag vanligen använda fenomenet med masten och sjömärket, som försvinna, då ett skepp lämnar hamnen m. fl. bevis, givna redan av Aristoteles, men i vida kretsar glömda. Han har kalkyler om jorddiameterns längd m. m. Han känner det ptolomaiska sättet att beräkna en orts latitud genom observation av solhöjden vid dagjämningarna. Och han vet, att jorden i förhållande till himmeln är oändligt liten.

Att källorna ofta äro en smula okritiskt och kompilatoriskt behandlade, kan ju knappast förvåna. Ett exempel må vara nog. I utdraget ur Odda tal (efter § 19) har man naturligtvis haft Oddes dagjämningspunkter, som enligt vad vi visat, voro riktigt iakttagna för 1100-talet (15 mars o. s. v.). Men i § 73 uppges utan reservation, att vårdagjämningen inträffar på den i kyrklig komputistik antagna dagen, d. 21 mars; på höstdagjämningen har här inkommit ett skrivfel. Saken återkommer för tredje gån-

[1] Alfraganius, s. 18. *Alkuin* fanns på Island 1318, se Olmer, Boksamlingar, s. 4.

gen i § 180. Här upptages den vedertagna dagen för dagjämningarna, nu med riktigare höstdagjämning; men här hänvisas till internationell tideräkning *(at Rómveria tali)*.

Å andra sidan är arbetet icke någon blott kompilation efter utländska källor. Det finnes alldeles säkert uppgifter, som äro beroende på iakttagelser, gjorda i Norden och möjligen delvis av förf. själv. Så har han rätt goda latitudbestämningar för Bergen och Trondhjem, tyvärr icke för någon punkt på Island. Och han söker med hjälp av den rådande teorien om solbanan såsom en excentrisk cirkel (eller epicykel) förklara det speciellt isländska fenomenet, att solen går upp vid midvinter på orter, där sommaren har midnattssol.

IX. Sammanfattning.

Det har förefallit mig att vara en tacksam uppgift att söka använda en av de äldsta på isländskt språk skrivna böcker, som vi ha kvar, för att så noga som möjligt bestämma å ena sidan graden och arten av det självständiga arbete, som av isländingar och nordbor i det hela kunde ha inlagts i detta arbete, dels beskaffenheten av de kulturella förbindelser, som kunde förklara det icke-självständiga innehållet i samma avhandling. Resultatet kan sammanfattas sålunda.

Om man betänker, hur genomförda och långvariga observationer som på det astronomiska området behövas för att vinna säkra resultat, så får man icke vänta allt för mycket av verkligen självständigt arbete på området. Emellertid synes det uppenbart, att en del verkligt goda iakttagelser gjorts, som passa väl till den ort, där isländarnas äldste astronom, Stiǫrnu-Oddi skulle ha levat. Det förefinnes även en norsk observation, som förefaller att vara god, ehuru den, liksom Oddes, föreligger i delvis ganska svårt korrumperad form. Ett självständigt komputistiskt arbete av erkännansvärd kvalitet har också redan på 1100-talet utförts, möjligen av Bjarne den

talvise, för Islands speciella komputistiska uppgift, den att sammanarbeta den nationella tideräkningen och den kyrkliga, vilka båda skulle vid sidan av varandra för olika ändamål vara i bruk.

Av de komputistiska uppsatser, som förekomma i handskrifterna, är det blott två, som haft större omfång och här kommit till behandling. Den äldsta, Rimbegla minor, föreligger äldst i Cod. 1812 4:o, men har från början haft ungefär den anordning, som i Rbg B avd. I, §§ 1—80. Samma avhandling föreligger i ytterligare ett par handskrifter, och utsikterna att framställa en riktig kritisk text, äro mycket goda. Hur mycket av dess innehåll, som härrör från Bjarne den talvise, har icke kunnat säkert bestämmas. Direkt åberopas Bjarne blott för den synodiska månaden, varom nedan.

Källorna till denna Rimbegla minor äro blott delvis kända. En sådan är tydligtvis Bedas De natura rerum et de temporum ratione. En annan är den s. k. Helprik, som genom Benediktinerordens förmedling synes ha tidigt blivit bekant på Island. Utom dessa har emellertid förf. till Rimbegla minor haft tillgång till ett okänt, värdefullt arbete, om vilket kan upplysas: *att* det använt de äldre grekiska planetnamnen, och icke de internationella, ännu använda mytologiska; *att* det latiniserat dessa namn och således varit skrivit på latin; *att* det (väl efter orientalisk källa) känt den synodiska månadens rätta längd; samt slutligen *att* det haft vissa astrologiska uppgifter om planeterna. En av detta arbetes källor torde varit Hyginus. Delvis men blott delvis tillfredsställas våra villkor av Honorii De imagine munde. Det yngre arbete, som vi kallat Rimbegla major, har troligen tillkommit under 1200-talets sista fjärdedel. Det är föranlett av den bekantskap, som isländarna, säkerligen i andra hand och till större delen genom Sacroboscos förmedling, fått om den arabiska och ptolomeiska astronomien.

Totalintrycket av en granskning av arbetena i fråga är det, att vi även här möta de karakteristiska dragen av isländsk forskning: å ena sidan klar blick för det

främmande, å andra sidan ett under medeltiden mindre vanligt intresse för tillgodogörandet även av nationella kulturvärden [1].

Tillägg.

Till s. 3: Stefan Björnsson har tydligen trott, att fingerräkningen härrörde från Clavius. Emellertid finna vi dess början redan hos Honorius, och även den del av Rimbegla major, som otvivelaktigt härrör från medeltiden har ju en del dithörande. Se t. ex. Rbg B, s. 492 med figur.

Till s. 17.

Uppgifter om naturårets huvudpunkter, vilka stämma med Odda tal, finnas dels i 'Bókarbót', 1812, sista bladet, dels i AM 732 b, 4:o, fol. 1 v., det senare avtryckt av Munch, Samlede Afhandlinger, I, s. 322. Dessa ha dock mindre intresse, då de tillkommit på en tid, då man ganska allmänt hade reda på den kyrkliga kalenderns brister. Som vi i annat sammanhang haft anledning nämna, är det Magister Chonrad, som hovsamt börjar kritiken omkring 1200. Om den blott från isl. källor bekante Magister Galterius, se ovan s. 47.

Till s. 19.

Uppgiften om den franskfödde läraren Rikinne stödes på ett ganska intressant sätt av det faktum, att Cod. AM 618 4:o innehåller ett psalterium i handskrift från 1100-talet men med fornfransk översättning. — Om astrono-

---

[1] En detalj må här särskilt framhållas. Det har legat mig om hjärtat att söka bevisa, att den isländska historiska traditionen under 1100-talet i större utsträckning, än man plägat tro, varit skriftlig och haft sin ryggrad i en exakt kronologi med påskcykeln som huvudsakligt stöd. Den rätt omfattande bekantskap med kontinental komputistiskt-kronologisk litteratur, som vi här uppvisat, synes mig utgöra ett stöd för den åsikt, jag i dessa frågor framställt dels i denna tidskrift Bd II, dels i Xenia Lidéniana, Stockholm 1912.

miska (och i allmänhet naturvetenskapliga) studier vid parisuniversitet får man senare goda upplysningar i uppsalakaniken Hemings testamente av 1299 i Svenskt Diplomatarium. Heming har egt: Theorica planetarum, Tabulæ toletanæ (= de alfonsiska tabellerna?), Geometrica cum commento Campini, Algorismus, en bok om kvadranten och en kvadrant, Compotus och Sp(h)era (tydligen just Sacroboscos arbeten om dessa ämnen), Liber phisicorum och till sist Mappa mundi. — Heming är en samtida till förf. av Rimbegla major.

Till s. 43.

Utöver de i det föregående anförda bevisen på förbindelse mellan Island och Sydtyskland borde ha erinrats om Reichenauklostrets förteckning (från 1000-talet) över isländska pilgrimmer, som gästat klostret. Listan är tryckt i Diplomatarium Islandicum I m. fl. st.

Till s. 44.

I sista stund har jag blivit uppmärksam på att AM 732 a bl. a. innehåller ett blad med en märklig påsktabell. Redan beskrivningen i Kålunds katalog visar, att denna tabell har stort intresse. I motsats mot alla(?) andra bevarade isl. påsktabeller räknar den från ett tidigare år än 1140, och detta år är just det av Are omnämnda 'aldamotet' år 1121. I uppställningen har den också en avvikelse, då den grundar sig på decimalsystem (tjuguårsperioder) i stället för den vanliga nittonåriga måncykeln. Emellertid utmärker tabellen på olika sätt dels måncykelns gränsår, dels indiktionen.

Tabellen är intressant såsom en illustration till talet i Rbg L s. 26 (= B I, § 41) om stor växling mellan olika uppställningar av påskcykeln. Texten på anförda ställe exemplifierar blott tillvaron av dels en beräkning från den 1 januari 1140, dels en från den 1 sept. 1139. Här skulle vi ha ett exempel på en mera väsentligt avvikande typ.

Tabellen är också märkvärdig genom sin ålder. Att den är författad under den första period, som den behandlar (1121—1139) behöver knappast betvivlas. Den

synes då bli det äldsta exempel på en sammanträngd tabell av den isländska talbyrðingens typ, som över huvud är framdraget, och om den är författad på Island, så är den det äldsta paleografiska dokument, som vi äga i Norden. Ställa vi den i förhållande till annallitteraturen, så kunna vi beteckna den som ett tillräckligt hjälpmedel för uppgörande av en urannal av den typ, vi tänkt oss för 1100-talet. Den innehåller liksom senare t. ex. Skalholts annal (och Annales regii enl. Storm Annaler, s. XIV) indiktionerna; den felande söndagsbokstaven kunde ju en var själv beräkna.

Något paleografiskt hinder att sätta handskriften till den avsedda tiden, finnes knappast. — Baksidan har spår av utskrapad skrift.

Till s. 47.

Då Honorius är på tal, bör erinras om den utredning av hans inflytande på isländsk teologisk bildning, som lämnats av Meyer, Vǫluspǫ́ eine Untersuchung.

Det är tydligt, att isländarnas Magister Galterius är en lärjunge av samma skola som den Chonrad, vilken eljes står som den äldste bland dem, vilka yrkat på en reform av den gregorianska kalendern. Galterius räknar felet i det julianska året till 8 momentur = $^1/_5$ timme. Beräkningssättet är tydligen detsamma som hos Chonrad. Kristus skulle tillväxa och Johannes avtaga (Joh. 3: 30); detta tolkades så, att den förre måste vara född vid vinter-, den senare vid sommarsolståndet. Och att deras födelsedagar voro rätt angivna i det kristna kalendariet fick icke betvivlas. Nu inföll omkring 1200 solståndet omkring 10 dagar (= 240 timmar) före dessa data. Det julianska årets fel framgår härav (240 : 1200 timmar). Det anges till 8 momentor även i Rimbegla-excerpten i 1812, s. 40. Parallellstället i Rbg B. (§ 39) har i stället utur obekant källa IX minuter.

Till s. 52.

Den skrift av Macrobius, som innehåller astronomica, är hans kommentar till Ciceros Somnium Scipionis. Det vore av intresse att kunna avgöra, om M. varit i

första hand använd av förf. till Rimbegla major, men saken är synnerligen svår att bevisa. Macrobius har nämligen använts både av Honorius (Migne, sp. 103), Heiricius (Pezius, sp. 188) och Sacrobosco på många ställen, t. ex. C 2, a. I Rimbegla major finnas tre citat till Macrobius §§ 32, 49 och 76. Av dessa är det tredje tämligen verbalt överensstämmande med Macrobius[1], men det finnes även hos Vincentius Bellovacensis, VI, 13. Vincentius har, som bekant använts av de isl. annalisterna (c. 1280).

[1] *Macrobius kallar gløggliga reynt* svaras mot *Evidentissimis et indisputabilibus dimensionibus constitit.* Stället (I, 20) behandlar jordens omkrets.

Rättelser

till SNF III 4.

S. 1, r. 11: läs Gembloux; likaså s. 5, r. 21.

S. 3, r. 6 läs påskdagen.

S. 7, r. 8 står följande år läs följande förmörkelse. På följande rad förfaller tvivlet ok källans pålitlighet, ty quadragesima användes också om hela fastetiden, vilket blir riktigt.

En del ytterligare tillägg i Xenia Lideniana (1912).

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS

hittills utgivna skrifter:

Tom		Fmk.
I.	**H. G. Porthans bref till M. Calonius. 1,** utg. av W. Lagus. — 341 + 68 sid., tr. 1886	8: —
II.	***Förhandlingar och Uppsatser 1.** (Längre uppsatser av Estlander, Lagus och Schybergson.) — 62 + 112 sid., tr. 1887	2: 50
III.	**Finlands territoriala församlingars ålder, utbildning och utgrening intill 1885 års utgång,** av K. G. Leinberg. — 159 sid., tr. 1887	3: —
IV.	**Borgareståndets Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utg. av Elis Lagerblad. — 411 sid., tr. 1887	8: —
V.	**H. G. Porthans bref till M. Calonius. 2,** utg. av W. Lagus. — 263 + 106 sid., tr. 1887	8: —
VI.	***Förhandlingar och Uppsatser 2.** (Längre uppsatser av Estlander, Frosterus, Lagus m. fl.) — 44 + 268 sid., tr. 1888	3: 75
VII.	**Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna,** av A. O. Freudenthal och H. A. Vendell. — 328 sid., tr. 1888	6: —
VIII.	***Historiskt-politiska anteckningar af H. F. Adlercreutz. 1743—1796,** utg. av Elis Lagerblad. — 185 sid., tr. 1888	3: —
IX.	***Förhandlingar och Uppsatser 3.** (Längre uppsatser av Th. Westrin, Freudenthal, Schybergson m. fl.) — 40 + 318 sid., tr. 1889	4: —
X.	***Reseanteckningar af P. J. Bladh och C. F. Hornstedt,** utg. av J. O. I. Rancken och Elis Lagerblad. — 176 sid., tr. 1889	3: —
XI.	1—7. **Åbo akademis studentmatrikel,** av W. Lagus. — 1,439 sid., tr. 1890	20: —
XII.	**Vöråmålet, ljud- och formlära, ordlista med register, språkprof,** av A. O. Freudenthal. — 200 sid., tr. 1890	3: 50
XIII.	***Förhandlingar och uppsatser 4.** (Längre uppsatser av Schybergson, Hultin, Vendell m. fl.) — 34 + 136 sid., tr. 1890	3: —
XIV.	**De finska klostrens historia,** av K. G. Leinberg. — 509 sid., tr. 1890	4: —
XV.	***Helsingfors stads historia från 1640 till stora ofreden,** av Erik Ehrström. — 171 sid., tr. 1890	3: 50
XVI.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 1. Medicinen,** av L. W. Fagerlund och Robert Tigerstedt. — 216 sid., tr. 1890	3: 50
XVII.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 2. Juridiken,** av Axel Liljenstrand. — 94 sid., tr. 1890	2: 50
XVIII.	***Förhandlingar och Uppsatser 5.** (Längre uppsatser av Frosterus, Schybergson, Leinberg, Nordmann m. fl.) — 45 + 218 sid., tr. 1891	3: 50
XIX.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 3. Historien,** av M. G. Schybergson. — 168 sid., tr. 1891	3: —
XX.	***Förhandlingar och Uppsatser 6.** (Längre uppsatser av Gustafsson, W. Lagus, Elfving m. fl.) — 108 + 121 sid., tr. 1892	2: 50
XXI.	**Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland** samt därstädes utkomna arbeten på främmande språk 1886—1890. Uppgjord av H. Bergroth. — 175 sid., tr. 1892	3: —
XXII.	**Finska prästerskapets besvär och Kongl. majestäts därpå gifna resolutioner.** Från slutet av 1620-talet intill stora ofredens slut. Samlade av K. G. Leinberg. — 474 sid., tr. 1892	8: —
XXIII.	***Åbo universitets lärdomshistoria 4. Teologin, förra delen,** av Herman Råbergh. — 187 sid., tr. 1893	3: —
XXIV.	***Förhandlingar och Uppsatser 7.** (Längre uppsatser av J. E. Strömborg, R. Hausen, P. Nordmann m. fl.) — 72 + 137 sid., tr. 1893	2: 50

XXV. **Bondeståndets Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utgivna av Elis Lagerblad. — 282 sid., tr. 1894 . . . . 5: 50

XXVI. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 5. Filologin,** av I. A. Heikel. — 334 sid., tr. 1894 . . . . 3: 50

XXVII. **Johan Henrik Kellgrens Bref till Abraham Niclas Clewberg,** utgivna av Henrik Schück. — 39 + 136 + 19 sid., tr. 1894. . 4: 50

XXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 8.** (Längre uppsatser av E. Lagerblad, E. W. Bergman, C. G. Estlander, R. Hausen och M. G. Schybergson.) — 47 + 288 sid., tr. 1895 . . . . 3: 75

XXIX. **Östgötalagen med förklaringar,** av A. O. Freudenthal. — IV + 280 sid., tr. 1895. . . . . 4: 50

XXX. ***Förhandlingar och Uppsatser 9.** (Längre uppsatser av E. Lagus, V. Söderhjelm, G. Cygnæus, A. Hultin och P. Nordmann.) — 50 + 336 sid., tr. 1895 . . . . 3: 75

XXXI. **Jöns Buddes bok. En handskrift från Nådendals kloster,** utgiven genom O. F. Hultman. — XXII + 256 sid., tr. 1895 5: —

XXXII. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 6. Naturalhistorien,** av Otto E. A. Hjelt. — IV + 446 sid., tr. 1897 . . . . 4: 75

XXXIII. ***Raseborgs slotts historia,** av Torsten Hartman. — 155 sid., tr. 1897 . . . . 2: 75

XXXIV. ***Förhandlingar och Uppsatser 10.** (Längre uppsatser av G. Cygnæus, K. G. Leinberg, C. G. Estlander och E. Lagus.) — 82 + 194 sid., tr. 1897 . . . . 3: —

XXXV. **Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland samt arbeten af inhemska författare på främmande språk 1891—1895.** Uppgjord av Yrjö Hirn. — 266 sid., tr. 1897 . . . . . . 3: 50

XXXVI. ***Förhandlingar och Uppsatser 11.** (Längre uppsatser av I. A. Heikel, G. Frosterus och Yrjö Hirn.) — 69 + 216 + 33 sid., tr. 1898 . . . . 3: —

XXXVII. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 7. Matematiken och fysiken,** av K. F. Slotte. — 293 sid., tr. 1898 . . . . 3: 50

XXXVIII. **Bref från Henrik Gabriel Porthan till samtida,** utgivna av Ernst Lagus. — 360 sid., tr. 1898 . . . . 8: —

XXXIX. ***Förhandlingar och Uppsatser 12.** (Längre uppsatser av Carl v. Bonsdorff och Hj. Appelqvist.) — 71 + 192 + 11 sid., tr. 1899 3: —

XL. **Prästeståndets protokoll vid Borgå landtdag år 1809 jämte Handlingar rörande landtdagen,** utgivna av Elis Lagerblad. — 586 sid., tr. 1899 . . . . 10: —

XLI. ***Finlands svenska vitterhet. 1. Jakob Tengströms vittra skrifter i urval med en lefnadsteckning,** av M. G. Schybergson. — CLIX + 280 sid., tr. 1899 . . . . 4: 50

XLII. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 8. Kemien,** av Robert Tigerstedt. — 210 sid., tr. 1899 . . . . 3: —

XLIII. **En samling öfversättningar och bearbetningar från romerske och franske författare.** Utgivningen ombesörjd av T. S. Dillner. — XX + 145 sid., tr. 1899 . . . . 4: —

XLIV. ***Dagbok, förd under kriget i Finland 1788—1790 af auditören C. C. Ekman,** utgiven av Reinh. Hausen. — XI + 266 sid., tr. 1900 . . . . 3: —

XLV. ***Förhandlingar och Uppsatser 13.** (Längre uppsatser av V. T. Rosenqvist, W. Söderhjelm och C. v. Bonsdorff.) — 45 + 254 sid., tr. 1900 . . . . 3: —

XLVI. ***Karl August Tavaststjerna.** En levnadsteckning av Werner Söderhjelm. — 324 sid., tr. 1900 . . . . 4: —

XLVII. ***Förhandlingar och Uppsatser 14.** (Längre uppsatser av R. F. von Willebrand, C. v. Bonsdorff och G. Castrén.) — LXXXI + 244 sid., tr. 1901 . . . . 3: —

XLVIII. ***Finlands svenska vitterhet. 2. Mikael Choræi valda dikter med en lefnadsteckning,** av Ernst Lagus. — CXC + 226 sid., tr. 1901 . . . . 4: 50

XLIX. ***En idéernas man.** Biografi över August Fredrik Soldan, av Juhani Aho. — 421 sid., tr. 1901 . . . . 5: 50

L. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 9. Teologin, senare delen,** av Herman Råbergh. — 229 sid., tr. 1902 . . . . 3: —

LI. ***Förhandlingar och Uppsatser 15.** (Längre uppsatser av P. Nordmann, A. O. Freudenthal, J. Ahrenberg, Z. Schalin och O. Grotenfelt.) — LXIX + 243 sid., tr. 1902 . . . . 3: —

LII. ***Finlands svenska vitterhet. 3. Valda skrifter af Jakob Frese med en teckning af hans lefnad och skaldskap,** av Arvid Hultin. — CXIX + 218 sid., tr. 1902 . . . . 4: 50

LIII. **Katalog öfver Den svenska litteraturen i Finland samt arbeten på främmande språk af finländske författare eller utgifna i Finland 1896—1900.** Utarbetad av H. Bergroth. — 302 sid., tr. 1902 . . . . 4: —

LIV. ***Torsten Rudeen. Ett bidrag till karolinska tidens litteratur- och lärdomshistoria,** av Arvid Hultin. — IV + 276 sid., tr. 1902 4: —

LV. **M. Calonii bref till H. G. Porthan,** utgivna av W. Lagus. — XI + 449 + 91 sid., tr. 1902 . . . . 8: —

LVI. ***Förhandlingar och uppsatser 16. — 1902.** (Längre uppsatser av H. Pipping, R. Nordenstreng, O. Grotenfelt, A. Hultin, K. G. Leinberg.) — LXVII + 236 sid., tr. 1903 . . . . 3: —

LVII. ***Bref, tal och andra skrifter af Mikael Choræus,** utgivna av Ernst Lagus. VIII + 400 sid., tr. 1903 . . . . 4: 50

LVIII. ***Skildring af krigshändelserna i Öster- och Västerbotten 1808—1809,** av C. J. Ljunggren. — III + 153 sid., tr. 1903 . . 2: 50

LIX. **Bidrag till Eddametriken,** av Hugo Pipping. — 118 sid., tr. 1903 3: —

LX. ***Per Brahe.** Illustrerad levnadsteckning, författad av P. Nordmann. — 520 sid., tr. 1903 . . . . 6: —

LXI. **Joh. Ludv. Runeberg, hans lif och hans diktning I,** av Werner Söderhjelm. — 468 sid., tr. 1904 . . . . 6: —

LXII. ***Joh. Ludv. Runebergs hundraårsminne. Festskrift 5 febr. 1904.** — 441 sid., tr. 1904 . . . . 10: —

LXIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 17. — 1903.** (Längre uppsatser av M. G. Schybergson, Gunnar Castrén, Z. Schalin, F. Gustafsson, R. F. von Willebrand, K. G. Leinberg och G. A. Nordmann.) — LXIII + 408 sid., tr. 1904 . . . . 4: —

LXIV. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Första häftet. — XLII + 280 sid., tr. 1904 . . . . 7: —

LXV. ***Finlands svenska vitterhet. 4. Den svenska vitterheten i Finland under stormaktstiden 1640—1720,** av Arvid Hultin. — CCLXXXVIII + 230 sid., tr. 1904 . . . . 6: —

LXVI. **Pehr Kalms Resa till Norra Amerika,** ånyo utgiven av Fredr. Elfving och Georg Schauman. Första delen. Med en inledning av Georg Schauman. — LI + 400 sid., tr. 1904 . . . . 4: —

LXVII. **Ridderskapets och Adelns Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utgivna av Elis Lagerblad. — 454 sid., tr. 1905 . . . . . 8: —

LXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 18. — 1904.** (Längre uppsatser af W. Söderhjelm, A. Hultin, M. G. Schybergson och O. Andersson.) — XCVIII + 204 sid., tr. 1905 . . . . 3: —

LXIX. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgivna av P. Nordmann. I. Bref från 1550—1650. — Stadens domböcker 1623—1639. — 252 sid., tr. 1905 . . . . 3: 50

LXX. ***Bref och dagboksanteckningar af Georg August Wallin,** utgivna jämte en levnadsteckning av Knut Tallqvist. — CXXXIV + 366 sid., tr. 1905 . . . . 5: —

LXXI. **Ordbok över de östsvenska dialekterna** av Herman Vendell. Andra häftet. — 588 sid., tr. 1905 . . . . 5: —

LXXII. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgivna av P. Nordmann. II. Prosten Henrik Forsii biografi och skrifter. — 129 sid., tr. 1906 . . . . 2: —

LXXIII. *Förhandlingar och Uppsatser 19. — 1905. (Längre uppsatser av R. Tigerstedt, M. G. Schybergson, P. Nordmann, A. Hultin, K. G. Leinberg och Yrjö Hirn.) — LXIV + 322 sid., tr. 1906 . . . . 3: 50

LXXIV. 1. **Minnespenningar öfver enskilda personer, födda eller verksamma i Finland,** beskrivna av Mauritz Hallberg. — 154 sid., tr. 1906 . . . . 3: —

LXXV. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Tredje häftet. — pp. 589—900, tr. 1906 . . . . 5: —

LXXVI. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgivna av P. Nordmann. III. Bref från 1651—1697. Stadens domböcker 1639—1643. — 210 sid., tr. 1906 . . . . 3: —

LXXVII. **Joh. Ludv. Runeberg, hans lif och hans diktning II,** av W. Söderhjelm. — 558 sid., tr. 1906 . . . . 7: —

LXXVIII. *Förhandlingar och Uppsatser 20. — 1906. — (Längre uppsatser av W. Ruin, R. Lagerborg, G. Heinricius, K. G. Leinberg och G. Castrén.) — LXV + 397 sid., tr. 1907 . . . . . . 4: —

LXXIX. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Fjärde häftet. — pp. 901—1215 + 6 sid., tr. 1907 . . . . . . 5: —

LXXX. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 10. Filosofin,** av Th. Rein. — 326 sid., tr. 1908 . . . . 3: 50

LXXXI. *Förhandlingar och Uppsatser 21. — 1907. (Längre uppsatser av E. Wrangel, Th. Westrin, G. Heinricius, J. G. Nikander, L. F. la Cour, K. G. Leinberg, Ossian Grotenfelt, W. Söderhjelm.) — LXXIV + 397 sid., tr. 1908 . . . . 4 :—

LXXXII. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgivna av P. Nordmann. IV. Bref från 1714—1796. 228 sid., tr. 1908 3: —

LXXXIII. ***Henrik Gabriel Porthan.** Levnadsteckning, av M. G. Schybergson. Förra delen. — XIII + 281 sid., tr. 1908 . . . . . . 3: —

LXXXIV. **Biografiska undersökningar om Anders Chydenius,** av Georg Schauman. — XI + 645 sid., tr. 1908 . . . . 7: —

LXXXV. ***Sjukvård och läkare under kriget 1808—1809,** av K. E. Lindén. — IX + 229 sid., tr. 1908 . . . . 3: —

LXXXVI. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgivna av P. Nordmann. V. Gamla Helsingfors 1550—1640, 184 sid., tr. 1908 . . . . 3: —

LXXXVII. ***Elias Lönnrots Svenska skrifter,** utgivna av Jenny af Forselles. I. Uppsatser och öfversättningar. — 355 sid., tr. 1908 . . . 3: 50

LXXXVIII. *Förhandlingar och Uppsatser 22. — 1908. (Längre uppsatser av G. Heinricius, A. Hultin, B. Sjöros.) — XCVIII + 210 sid., tr. 1909 . . . . 3: —

LXXXIX. ***Josef Julius Wecksell.** En studie av Arvid Mörne. 290 sid., tr. 1909 . . . . 4: —

XC. ***Svenska Litteratursällskapet i Finland 1885—1910. Minnesskrift den 5 februari 1910.** 194 + 138 sid., tr. 1910. . . . 4: —

XCI. *Förhandlingar och Uppsatser 23. — 1909. (Längre uppsatser av E. Westermarck, G. Heinricius och P. Nordmann.) — XCIII + 233 sid., tr. 1910 . . . . 3: —

XCII. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Första bandet. Uppsatser av E. Lidén, H. Pipping och R. Saxén. — 52 + 24 + 183 sid., tr. 1910 . . . . 3: —

XCIII. **Pehr Kalms Resa till Norra Amerika,** ånyo utgiven av Fredr. Elfving och Georg Schauman. Andra delen. Med ett förord av Georg Schauman. — XI + 390 sid., tr. 1910. . . . . 4: —

XCIV. ***Det ekonomiska tidevarvet i Finlands litteraturhistoria. Ur odlingens hävder under frihetstidens senare del,** av Arvid Hultin. — 384 sid., tr. 1910 . . . . 5: —

XCV. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Andra bandet. Uppsatser av H. Pipping, T. E. Karsten, G. Cederschiöld, T. Torbiörnsson, S. A. Korff, Hj. Lindroth och

R. Saxén. — 25 + 47 + 13 + 7 + 40 + 10 + 13 + 16 + 12 + 9 sid., tr. 1911 . . . . 3: —

XCVI.* **Förhandlingar och Uppsatser 24. — 1910.** (Längre uppsatser av Hj. Appelqvist, G. Heinricius, M. G. Schybergson, A. Lille, R. Hausen, E. Lagus och E. Holmberg.) — CXLV + 201 sid., tr. 1911 . . . . 3: —

XCVII. ***Generalregister till Svenska Litteratursällskapets i Finland Förhandlingar 1885—1909** av Alexander Boldt. — 127 sid., tr. 1911 . . . . 2: —

XCVIII. ***Henrik Gabriel Porthan.** Levnadsteckning, av M. G. Schybergson. Senare delen. — VIII + 574 sid., tr. 1911 . . . . . 5: —

XCIX. ***Elias Lönnrots Svenska skrifter,** utgivna av Jenny af Forselles. II. Bref, anteckningar och reseskildringar. — XXX + 580 sid., tr. 1911 . . . . 5: —

C. ***Historiska uppsatser.** — X + 242 sid., tr. 1911 . . . . 3: —

CI. ***Skildringar från Åbo Akademi 1808—1828** av G. Heinricius. — XII + 213 sid., tr. 1911 . . . . 3: —

CII. **Brev från Henrik Gabriel Porthan till samtida,** utgivna av Ernst Lagus. — VIII + 131 sid. stor 8:o, tr. 1912 . . . . . . 3: —

CIII. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Tredje bandet. Uppsatser av L. Fr. Läffler, Bruno Sjöros, Nat. Beckman, Erik Noreen, Hj. Lindroth, H. Pipping och Rolf Nordenstreng. — 65 + 6 + 16 + 12 + 6 + 9 + 4 + 32 + 4 + 16 sid., tr. 1912 . . . . 3: —

CIV. **Katalog öfver Den svenska litteraturen i Finland samt arbeten på främmande språk af finländske författare eller utgifna i Finland 1901—1905.** Utarbetad av Emil Hasselblatt. — 369 sid., tr. 1912 . . . . 4: —

CV. ***Förhandlingar och Uppsatser 25. — 1911.** (Längre uppsatser av V. T. Rosenqvist, Arvid Hultin, Werner Söderhjelm, Reinh. Hausen, Kurt Antell, A. A. A. Laitinen, Hugo Pipping och Selma Lagerlöf). — CXXXIV + 303 sid., tr. 1912 . . . . 4: —

CVI. ***Utdrag ur J. Grots brevväxling med P. Pletnjov angående finska förhållanden vid medlet av 1800-talet. I.** Översättning av Walter Groundstroem. — XIV + 324 sid., tr. 1912 4: —

CVII. **Släktbok,** utgiven av Atle Wilskman. **I:1.** — 4 + 156 sid. stor 8:o, tr. 1912 . . . . 5: —

CVIII. ***Finska Kadettkåren och dess kamratskap** af G. A. Gripenberg. — XVI + 437 sid., tr. 1912 . . . . 4: —

CIX. ***Anteckningar om Immanuel Ilmoni.** Enligt bref och dagböcker af G. Heinricius. — XVI + 330 sid., tr. 1912 . . . . . 3: —

CX. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Fjärde bandet. Uppsatser av A. Fr. Läffler, Th. Hjelmqvist, Hj. Lindroth, E. Noreen, Nat. Beckman. — 124 + 5 + 43 + 2 + 5 + 18 + 59 sid., tr. 1913 . . . . 3: —

OBS. De med * utmärkta tomerna hava utdelats åt *alla* medlemmar, de övriga endast åt stiftare.

Tillkännagivande.

Personer, som önska inträda i Svenska litteratursällskapet, kunna anmäla sig hos Sällskapets skattmästare, professor A. Wallensköld, Västra Hamngatan 5, ävensom hos dess ombudsmän i landsorten. Sällskapets medlemmar fördelas i tre kategorier: „stiftande medlemmar“, vilka inbetala 200 mark eller därutöver, „ständiga medlemmar“, vilka en gång för alla erlägga 100 mark, samt „årsmedlemmar“, vilka betala 10 mark årligen i tolv års tid, varefter de överföras till ständiga medlemmar. Ständiga medlemmar och årsmedlemmar kunna övergå till stiftare genom att i enlighet med en därför uppgjord tariff inbetala differensen mellan stiftareavgiften 200 mark och det som de tidigare erlagt till Sällskapet. Stiftande medlemmar äga rätt att erhålla samtliga utkommande tomer av Sällskapets skrifter. Ständiga medlemmar och årsmedlemmar få alla „Förhandlingar och Uppsatser“ och på särskild anhållan även skriftserien „Studier i nordisk filologi“, men av de övriga skrifterna blott de mera populära; dock kunna de för halva priset tillösa sig även de andra skrifterna. Nyinträdande stiftande medlemmar erhålla ännu gratis några få förut utkomna tomer, av vilka ett större antal exemplar finnes i arkivet. Rekvisitioner adresseras till Sällskapets arkivarie, lektor Elis Lagerblad, Helsingfors, Svenska normallyceum, Unionsgatan 2.

Med Svenska litteratursällskapet i Uppsala har överenskommelse ingåtts, att i detsamma mot erläggande av endast halv avgift eller kr. 2: 75, postportot inberäknat, kunna inträda medlemmar av Svenska litteratursällskapet i Finland, vilka därigenom bliva delaktiga av det i Sverige verkande Sällskapets skrifter. Också äga medlemmarna av bägge Litteratursällskapen rätt att för halva priset tillösa sig de båda Sällskapens äldre skrifter, ifall det återstående lagret sådant medgiver. Ständiga medlemmar av Uppsalasällskapet kunna Litteratursällskapets i Finland medlemmar bliva, om de så önska, mot en avgift en gång för alla av 50 kronor. Inträdessökande äga anmäla sig hos lektor Lagerblad.

SKRIFTER

UTGIVNA AV

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

FINLAND

CXIII

STUDIER
I
NORDISK FILOLOGI

UTGIVNA GENOM

HUGO PIPPING

FEMTE BANDET

HELSINGFORS 1914

HELSINGFORS
TIDNINGS- & TRYCKERI-AKTIEBOLAGETS TRYCKERI
1914

Till

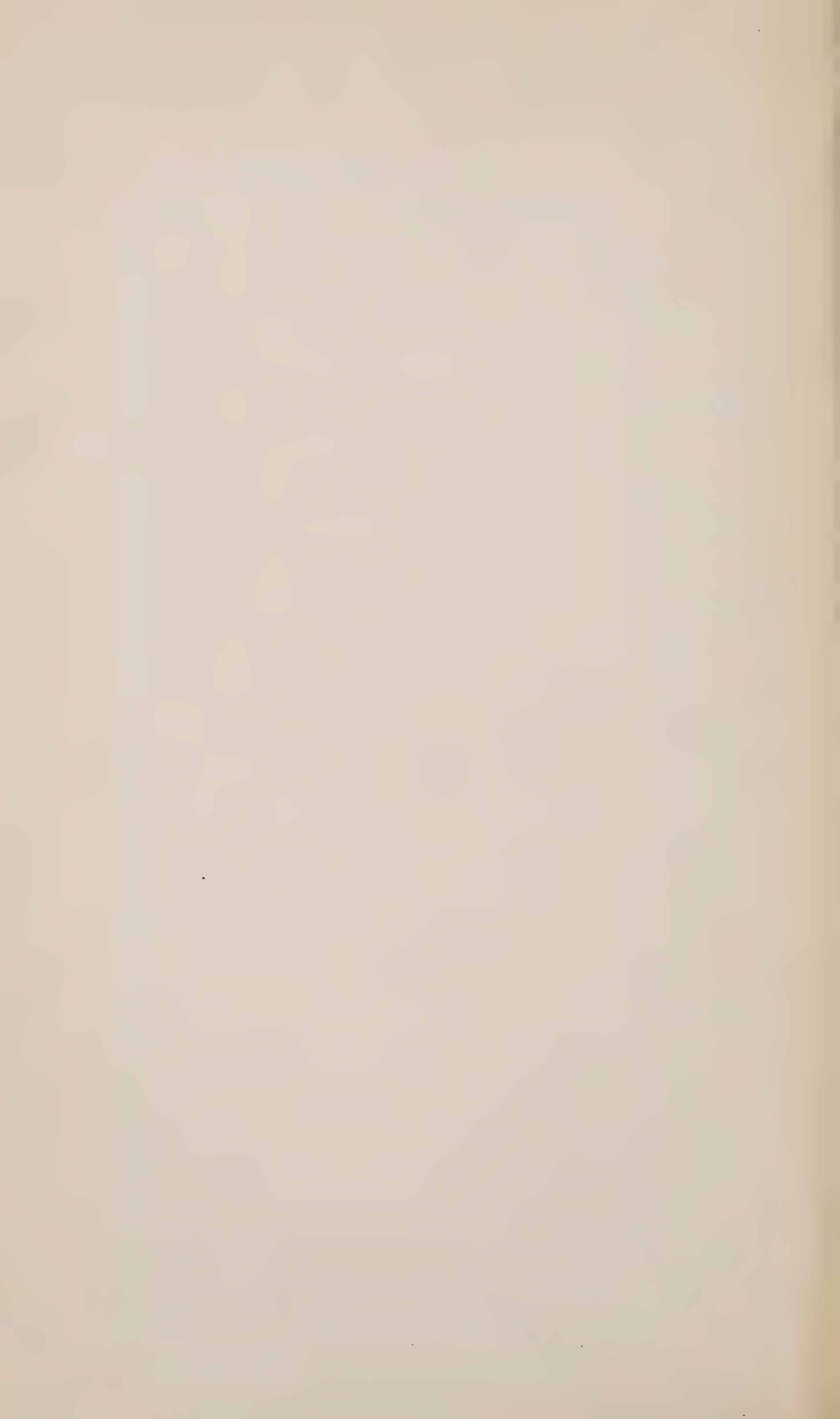
ADOLF NOREEN

på hans sextioårsdag

Svenska Litteratursällskapet i Finland

INNEHÅLL

Om Adilsstrofens äkthet
och upprepning inom Ynglingatal.

Av *Birger Nerman.*

Att ur gemensamma likheter mellan enstaka uttryck eller partier inom olika dikter draga slutsatser om inbördes lån eller beroende, torde i allmänhet vara ytterligt vanskligt. Detta gäller redan konstdiktningen. Ty man får icke förbise, att i all vers — och i synnerhet den accentuerade — det begränsade radutrymmet med nödvändighet formar orden i vissa syntaktiska förbindelser, som lätt bli varandra lika. Varje tid kan därför sägas ha ett stilistiskt lyriskt arv, syntaktiska klichéer, ur vilka ofta en författares uttryck bättre kunna förklaras än såsom lån från en annan samtidigt levande eller föregående, och det är i själva verket ett av kännetecknen på den nyskapande lyrikern, att han — på olika sätt — i versen förmår framtvinga nya syntaktiska förbindelser. Villkoret för konstaterandet av verkligt lån måste därför sättas ur synpunkten av uttryckens vanlighet och lätthet att uppkomma eller sällsynthet.

Än vanskligare blir emellertid förhållandet, när det gäller sådan diktning, som icke har en bestämd författare bakom sig, liksom i all primitiv litteratur överhuvud. De syntaktiska förbindelserna, som här naturligtvis äro vida färre, utbilda sig synnerligen lätt till klichéer, och varje sådan tid arbetar självfallet med en rad stelnade uttryck,

som å sin sida — på flera av varandra oberoende håll — kunna föda nya snarlika. Att därför inom de nu bevarade resterna av den engång rika Eddalitteraturen söka visa lån och överensstämmelser stöter på den stora svårigheten, att gemensamma uttryck i olika Eddadikter icke med nödvändighet behöva stå i något direkt förhållande till varandra, utan kunna bottna långt djupare ned i tiden, kunna ha uppkommit på ovan nämnda sätt såsom litterärt arv.

Den modärna litteraturhistorien rörande alla tider har överhuvud alltför litet tagit hänsyn till dessa förhållanden, drivit den litteraturhistoriska metod, som väl snart får anses föråldrad, till dess karrikatyr. Icke minst forskningen om den gamla nordiska litteraturen gäller detta; med en ofta sedd metod att sammanställa och härleda Eddans olika sånger kan man bevisa vad som helst.

Helt annorlunda ställer sig förhållandet, när det gäller upprepningar och likartade uttryck inom en dikt själv. Här kan man exempelvis följa en författares arbetssätt, se hur enstaka uttryck och partier under själva utarbetningen ge upphov till andra o. s. v. Men förnämligast har här metoden ett negativt värde. Den kommer då endast ifråga om litteratur, som icke kommit till oss i den form, vari den ursprungliga författaren avfattat den.

Hur primitivt och konstlöst än en författare arbetar, drives han dock av den estetiska hänsyn, som fordrar omväxling, förbjuder upprepning; — härvid är naturligtvis undantag gjort för den upprepning, som uppkommit av rent estetiska skäl, parallellism. Å den andra sidan är det klart, att den primitive konstnären icke alltid lyckas undvika upprepningens svårigheter, utan att hans vers ofta närmar sig talspråkets upprepande framställning. Detta gäller då naturligtvis vanligare, lättuppkomligare uttryck.

Slutligen är det givet, att när en efterföljare söker rekonstruera ett förlorat diktparti, han gör det efter mönster av den bevarade dikten, därvid gerna upprepar dess uttryck, stilisering.

Dessa förhållanden måste stå klara, när det gäller att ur sådana synpunkter bedöma den fornisländska dikten Ynglingatal.

Den man, som författat Ynglingatal, har icke varit någon betydande konstnär, knappast någon konstnär alls. Hans intresse har varit av genealogisk art, och säkerligen har det icke varit ordens skönhet, som ryckt med åhörarna i den furstesal — var nu denna varit belägen —, där dikten föredragits. Man kan därför på förhand vänta en viss enformighet och brist på omväxling, och hela Ynglingatal är också, såsom många visat, byggd efter mycket genomgående principer, både beträffande uppställning och stilisering. Att enstaka vanligare uttryck vända igen på olika ställen, behöver därför icke tala emot ursprunglighet.

Genomgår man Ynglingatals strofer finner man följande parallellställen[1]:

strof 1	rad 2	*þar es Fróþe bió*		24: 6	*sá's (á) Holtom bió*
	„ 5	*ok sikling*		17: 5	*ok sikling*
	„ 8	*of viþa skylde*		16: 4; 26: 12	*of viþa skylde*
„ 3	„ 2	*Vilia bróþor*		4: 2	*vilia byrge*
	„ 3	*vitta vétr*		16: 3	*vitta vétr*
„ 4	„ 3	*sǽvar niþr*		6: 11	*Fiolness niþr*
	„ 9	*ok allvald*		7: 9	*ok allvald*
„ 5	„ 6	*ióta dolge*		16: 15	*Ála dolgr* 19: 6 *eistra dolge*
	„ 7	*suía kind*	Jfr	18: 3	*sýslo kind*
	„ 8	*of sóa skylde*		18: 4	*of sóet hafþe*
„ 6	„ 2	*of yngua hreyr*		7: 2	*nema Dyggua hrør (hreyr)*
	„ 7	*bana Hǫolfs*		12: 7	*bana Guþlaugs*
	„ 12	*viþ Fyrue brann*		17: 16	*of fylke brann*
„ 7	„ 11	*Loka mǽr*		9: 7	*Loga dís*
„ 8	„ 4	*of fara skylde*		20: 16	*of fara vilde (skylde)*

[1] Här medtagas även ställen, som förete tämligen svaga överensstämmelser. Texten är i huvudsak den, till vilken Nordiska Seminariet i Uppsala under sin behandling av Ynglingatal v. t. 1910—v. t. 1912 kommit.

strof 10	rad 4	*at bana urþo*	11: 6 *at bǫnom urþoss*
„ 11	„ 16	*á Yngua rauþ*	14: 8 *á Agle rauþ*
„ 13	„ 2	*at Upsǫlom*	16: 16 *at Upsǫlom* 21: 10 *frá Upsǫlom*
„ 14	„ 1	*Ok lofsǽll*	16: 13 *ok dagsǽll*
	„ 3	*týss ǫttongr*	16: 7 *Freys ǫttongr*
„ 15	„ 9	*Þau frá'k verk*	16: 1 *Þat frá'k enn* (22: 1 *Þat frá huerr*)
„ 17	„ 6	*meþ suíom kuǫ́þo*	20: 12 *meþ suíom þótte*
„ 22	„ 7	*þióþkonong*	26: 15 *herkonongr*
„ 24	„ 9	*ok buþlong*	25: 13 *ok buþlongr*

De olika stroferna innehålla alltså följande antal rader, som innehålla med andra strofer lika eller likartade uttryck.

Strof	Antal upprepningar	radantal
1	3	8
2	0	12
3	2	12
4	3	12
5	3	12
6	4	12
7	3	12
8	1	16
9	1	12
10	1	12
11	2	16
12	1	12
13	1	20
14	3	16
15	1	16
16	7	16
17	3	16
18	2	12
19	1	12
20	2	16
21	1	12

Strof	Ant. upprepn.	radantal
22	1	12
23	0	12
24	2	12
25	1	16
26	2	16
27	0	8

Redan denna statistik säger något. Den visar en något så när genomgående jämnhet inom de olika stroferna, låtande talen i allmänhet svänga mellan 0—3 (1 g. 4). Härvid gäller dock ett frappant undantag, Adilsstrofen, som på 16 rader icke har mindre än 7, som lika eller väsentligt lika förekomma på andra ställen [1]. Detta ger en vink om att närmare undersöka denna strof.

Lydelsen är följande [2]:

1. *Þat frá'k enn,*
   at Aþgils fior [3]
   vitta vétr
   of viþa skylde

2. *ok dáþgiarn*
   af drasels bógom
   Freys ǫttongr
   falla skylde

3. *ok viþ aur*
   æger hiarna
   bragnings burs
   of blandenn varþ

---

[1] Jämförelsen blir något annorlunda, om hänsyn tas till radantalet. Strof 1 visar sig då komma nära Adilsstrofen. Jfr sid. 11 not 2.

[2] Handskrifterna förete ytterst få avvikelser från varandra. Den enda egentliga är, att de bägge J. ha dagsǽll, medan K. och Fr. ha dáþsǽll.

[3] Jag har här upptagit Noreens läsning. Se 'Mytiska beståndsdelar i Ynglingatal', Uppsalastudier, tillägn. S. Bugge, sid. 195.

4. *ok dagsǽll*
deyia skylde
Ála dolgr
at Upsǫlom.

Ser man närmare på Adilsstrofen, finner man, att upprepningarna icke där fördela sig likformigt. Första och fjärde halvstroferna ha 3, andra 1, medan tredje saknar upprepningsrader. Uppmärksamheten bör därför främst riktas på denna tredje halvstrof.

Partiet:

K. *Oc vid ꝍr*
ægis hiarna
bragnings burs
v̄ blandiɴ varþ

J2 *Oc við ꝍr*
ægis hiarna
bragning búrs
of blandin̄ vrþ

F *ꝛ v'ø̨ʀ ø̨g' híarna | bꝏgningſ*
burſ oꝼ blandiŋ vʳþ

J1 *ꝛ uið | ꝍr ægiſ hiarn̄a brag-*
ning burs oꝼ blan̄ðin vꝏþ

tillhör ett av de dunklaste i hela Ynglingatal, och det har ännu icke fått någon fullt antaglig förklaring. Den vanliga översättningen[1] är: 'Och furstens sons hjärnskåls vätska (= hjärnan) blandades med gruset'. Men dels bygger denna tolkning på en ändring till *ǽger* mot alla handskrifters samstämmiga *ægis*, dels är den med 3 genitiver försedda kenningen **bragnings burs hiarna ǽger* även för Ynglingatals språkbruk alltför invecklad och i varje fall ensamstående, dels är verbet blandas, använt om den utrinnande hjärnan ur rent fysikalisk synpunkt knappast möjligt, dels slutligen skulle ovannämnda konjunktur visa en nästan anatomisk lärd uppfattning, som i diktningen kännetecknar barocken och icke ligger i plan med Ynglingatals sed att endast dröja vid det mest åskådliga i personernas (människokroppens) habitus och attribut[2].

Lektor H. Sperber har privat för mig framställt en annan översättning. Han ändrar *hiarna* till *hiarne* och översätter: 'Och furstesonens förskräckares (Adils) hjärna

[1] Se ex. F. Jónssons nya upplaga av Ynglingasagan 1912.

[2] Noreens översättning (i Fästskrift till Warburg) bygger på en ordställning, som knappast kan vara riktig.

(hjärnskål) blandades med gruset'. Mot denna översättning kan invändas, att den är en textändring, att den har 3 på varandra följande genitiver, att Adils motståndare, som här bör vara Ale — eftersom han på annat ställe i strofen nämnes som sådan —, kallas 'fursteson' — man hade väntat ett uttryck för 'furste' — samt slutligen, att Ale här skulle nämnas 2 gånger.

Ursprungliga böra därför icke dessa rader vara, utan måste bero på ett missförstånd av ett äldre uttryck [1]. Men den form, i vilken halvstrofen bevarats, visar, att vi här, bakom förvirringen, kunna ana en form av den ursprungliga dikten. En senare tid har missförstått den ursprungliga ordalydelsen, och den nuvarande formen är ett förtvivlat försök att skapa mening och sammanhang i uttryck, som för renovatorn stått oförstådda.

Sedda i detta sammanhang få onekligen de 8 rader i strofen, som helt eller i likhet återfinnas inom andra Ynglingatalsstrofer en ny belysning. Av strofens 16 rader återstå endast 4. Av dessa äro tvenne: *falla skylde, deyia skylde* av enklaste beskaffenhet, förbindande uttryck, som till konstruktion och art återfinnas inom nästan varje strof. Återstå då 3 rader i hela strofen, mot vilka intet kan anmärkas [2].

---

[1] Möjligen har bakom uttrycket *ægis hiarna* legat någon form av *ǫgeshialmr, skräckhjälmen,* som vid Adils fall krossats mot marken och i sina spillror blandats med gruset. Jag erinrar i detta sammanhang om, att den tid, som Adilsgestalten återspeglar, är den senare egentliga folkvandringstiden, hjälmtiden framför andra i Svealand (Norden), då över de stora, praktfulla hjälmarna sitter vildsvinsbilden — *skräckens* symbol.

Ǫgeshialmr är antagligen ett mycket gammalt ord. Fafner bär *ǫgeshialmr* *, men berättelsen om Fafner, som i drakform vilar på guldet, tillhör en sagotyp, som — se Stjerna: Drakskatten i Beovulf (Fornvännen 1906) — är särskilt intimt förbunden med folkvandringstiden, de guld- (och även på 'vildsvinshjälmar')rika mossfyndens tid.

[2] Vill man — som här ej gjorts — anse andra raden böra läsas *Aþils fiorve*, måste man här anse föreligga en felkonstruktion, då *viþa* eljest konstrueras med ack. (Se Noreens o. a. a. sid. 194 f.). Två rader bli då oklanderliga.

* Uttrycket finnes i Eddans vers, där ett uttryck kan vara mycket gammalt.

Vari ligger förklaringen till dessa ensamstående förhållanden i en Ynglingatalsstrof? Den kan knappast vara mera än en. Den nuvarande formen av Adilsstrofen är icke den äkta, utan är ett senare försök att nyskapa en nästan fullständigt förlorad ursprunglig fattning. Vi förstå förloppet. Vid det nordiska hov, där Ynglingatal varit furstesläktens stamdikt, kan man icke förutsätta, att det funnits många inom varje generation, som varit dess bärare. Säkerligen har förhållandet varit likt lagmannens till lagens ordalydelse. Det har varit inom raden av på varandra följande hovskalder, som dikten bevarats; till hovskaldens skyldighet har hört att behärska diktens lydelse och föredraga den. Men härvid förstår man, att lätt enstaka partier kunnat vara utsatta för förvanskningar, råka i glömska. Sådant har förhållandet varit med Adilsstrofen. Av någon orsak — som vi nu icke känna — har dess ursprungliga form råkat i glömska, och kvar ha endast stått några dunkla uttryck av den nuvarande tredje halvstrofen. Kanske sammanhänger detta med ett åsidoskjutande av dikten under någon period. En tid har gått, och en efterföljande hovskald har sökt restituera strofen. Hans utgångspunkt har varit de fyra dunkla raderna. I dessa har han sökt bringa mening, och resultatet har blivit det nuvarande hjälplösa. Kring detta parti bygger han — efter den prosaiska sagotraditionen — de andra raderna. Men för att dikten icke må brytas till sin ålderdomliga stilisering, griper han uttryck ur den övriga dikten eller konstruerar nya i trång analogi till andra förefintliga. Ur strof 1: 8 (l. 26: 12) tar han *of viꝥa skylde*, ur strof 3: 3 *vitta vétr*, ur strof 13: 2 *at Upsǫlom*, de övriga bildar han som analogier.

	15: 9 *Ꝥau fra'k verk*	16: 1	*Ꝥat fra'k enn*
	14: 3 *týss ǫttongr*	„ 7	*Freys ǫttongr*
	14: 1 *Ok lofsǽll*	„ 13	*ok dagsǽll*
5: 6 *ióta dolge*	19: 6 *eistra dolge*	„ 15	*Ála dolgr*

De återstående verben bildar han på enklaste sätt

i stil med uttryck förekommande inom nästan varje strof[1].

16: 8 *falla skylde*
„ 14 *deyia skylde*

Åtminstone på en punkt kan det med bestämdhet konstateras, att Adilsstrofen är den sekundära. Detta gäller uttrycket *vitta vétr.* I Adilssagan spelar trolldomen icke någon konstitutiv roll; Adils död är icke nödvändigt betingad av denna; hans fall från den störtande hästen vid blotfesten behöver icke trolldomen som orsak. I sagan om Vanlande däremot ingår trolldomen som huvudmoment; den är helt byggd på denna. Uttrycket måste därför här vara primärt, i Adilsstrofen sekundärt. Men det är av vikt, att det just är vid detta uttryck primäriteten kan konstateras. Ty av alla är detta det mest egendomliga, genom sin ovanlighet förbjuder det antagandet, att även en primitiv författare skulle ha tillåtit sig en sådan upprepning.

Alla de övriga uttrycken i Adilsstrofen, som äga paralleller i övriga strofer, kunna ur primäritetssynpunkt icke fastställas. Konstruktionen är för enkel, lättuppkomlig för att säga något. Man måste förutsätta, att Ynglingatals konstlöse författare kunnat tillåta sig den upprepning, som ligger i de parallella uttrycken

14: 3 *týss ǫttongr* 16: 7 *Freys ǫttongr*
o. s. v.

Något liknande blir i allmänhet förhållandet vid de övriga strofernas parallelluttryck. Uttryckens enkelhet förbjuder ett definitivt avgörande. Endast tveksamma omdömen torde kunna givas.

De parallella uttrycken

5: 7 *suía kind* 18: 3 *sýslo kind*
„ 8 *of sóa skylde* „ 4 *of sóet hafþe*

---

[1] Antar man läsningen *Aþils fiorve,* har interpolatorn, när han skapar de två återstående raderna på fri hand, gjort sig skyldig till felkonstruktion (jfr sid. 7, not 2).

synas erbjuda alltför stora likheter för att bägge skulle vara ursprungliga i dikten, men något avgörande för enderas anciennitet kan icke givas. Möjligen skulle ock förekomsten av parallellerna:

1: 5	*ok sikling*	17: 5	*ok sikling*
4: 9	*ok allvald*	7: 9	*ok allvald*
24: 9	*ok buþlong*	25: 13	*ok buþlongr*

snarast tydas som en oursprunglighet; för denna mening talar, att i sista fallet uttrycken återfinnas i tvenne på varandra följande strofer — man hinner vid (upp)läsningen av det senare uttrycket icke glömma det förra, vilket är störande —, liksom i det andra fallet stroferna blott skiljas av tvenne.

Överhuvud är det värt att observera, att de parallella uttrycken i de allra flesta fall tillhöra strofer, som till sin ordningsföljd ligga varandra mycket nära. Av upprepningarna förekomma (se sid. 3 f.)

5 i	strofer,	som stå bredvid varandra	
4 i	„	skilda genom	1 strof
4 i	„	„ „	2 strofer
1 i	„	„ „	3 „

d. v. s. förhållandet gäller 14 av de 24 ovan anförda parallellerna. Bland de återstående 10 fallen ha 3 redan förklarats oursprungliga (5: 7, 8 ∾ 18: 3, 4; 3: 3 ∾ 16: 3), varför jämförelsetalen bli 14: 7 [1]. Detta måste givetvis betraktas som en instans emot ursprunglighet. Därmed stämmer förträffligt, att förhållandet vid Adilsstrofen (str. 16) är särskilt pointerat. Icke mindre än 4 av dess uttryck ha sina paralleller i de närmast föregående 15:de, 14:de och 13:de stroferna (se sid. 4).

Vidare är det värt att lägga märke till, att de parallella uttrycken som regel förekomma på motsvarande ställen, vanligen på fullt motsvarande ställe inom hela det

---

[1] Härvid äro de fall, då 3 parallelluttryck finnas (jfr sid. 3 f.) räknade som vardera 1.

bevarade strofpartiet eller också på motsvarande ställe inom en helstrof eller halvstrof (d. v. s. radnumren på de parallella ställena äro identiska eller differensen är 4, 8, 12; däremot sällan 2, 6, 14). Huru detta skall tydas, torde vara tvivelaktigt. Ty både för en primitiv författare, som omedvetet ej förmår undvika upprepning och en efterföljare, som medvetet söker påbättra, faller det sig naturligt att låta de motsvarande uttrycken intaga motsvarande plats. Däremot har denna iakttagelse ett obestridligt, fastän förbisett värde vid bestämmande av halvstrofernas plats i helstrof. Mera upplysande är ett annat förhållande.

Statistiken (sid. 3 f.) visar, att upprepningarna i de tidigare stroferna äro vanligare än i de senare. Resultatet blir följande[1]:

strof 1—20	strof 21—27
1 med 7 uppr.	
1 „ 4 „	
6 „ 3 „	
4 „ 2 „	2 med 2 uppr.
7 „ 1 „	3 „ 1 „
1 „ 0 „	2 „ 0 „

Frånräknas Adilsstrofen falla upprepningarna alldeles överväldigande talrikt i de 7 första stroferna, som dock alla äro korta (1 med 4, 4 med 3, 1 med 2 och 1 med 0 uppr.)[2].

---

[1] I någon mån blir denna jämförelse missvisande, då de olika stroferna innehålla olika radantal. Strängt matematiskt blir jämförelsen mellan de bägge grupperna

	strof 1—20	strof 20—27
antal upprepningar	44	7
radantal	272	88
	= 1 : 6 (ung.)	1 : 12,5 (ung.)

d. v. s. upprepningarna äro dubbelt så vanliga i de 20 första raderna som i de 8 sista.

[2] Särskilt är strof 1 anmärkningsvärd, där av 8 rader 3 förete upprepningar. Proportionen är nära Adilsstrofens. Detta antyder, att man även här särskilt bör vara benägen att antaga ursprunglighet.

Gränsen efter strof 20 är satt, där konungaätten lämnar Sverge och blir norsk.

Dessa förhållanden äro fullt naturliga. Ur den synpunkt, som varit den ledande för författare och konungaätt, måste diktens senaste parti, behandlande de norska Ynglingarna, ha varit diktens viktigaste, liksom intresset i allmänhet stigande samlat sig mot diktens slut. Det kan tas för alldeles givet, att stroferna om de närliggande närmaste förfäderna, som framstått i levande tradition för de åhörande, vårdats bättre än stroferna om de uppåt i en skum förtid sig förlorande svenska Ynglingarna. Dessa strofer kunna därför väntas föreligga i ett ursprungligare skick än de tidigare. Men då de senare stroferna äro jämförelsevis fria från upprepningar, visar detta, att så även varit förhållandet med hela den ursprungliga dikten, d. v. s. att upprepningarna inom de tidigare stroferna till stor del icke äro ursprungliga.

Förhållandet vid Háleygiatal, som allmänt anses vara en efterbildning av Ynglingatal och som under varje förhållande måste stå i något samband med denna dikt, är av intresse. I den visserligen rätt ringa del av dikten, som bevarats, finnas endast tvenne upprepningar 9: 7 *Freys ǫttongr* ∾ 12: 7, *Týss ǫttong* — bägge återfinnandes inom Ynglingatal. Detta synes tala emot, att Ynglingatal ursprungligen innehållit ett så stort antal upprepningar, som dikten nu äger. Däremot innehåller Háleygiatal som bekant en mängd uttryck, som överensstämma med Ynglingatals. Är Háleygiatal en efterbildning av Ynglingatal, kan dess författares arbetssätt därför jämföras med den procedur, som skapat Ynglingatals upprepningar.

Att närmare i detalj fastställa, vad som av upprepningarna är äkta, vad oäkta, låter sig icke göra. Men undersökningen synes i stort ge vid handen, att det ursprungliga Ynglingatal varit vida mera fritt från upprepningar än det till oss föreliggande. Det sätt, på vilket dikten bevarats, har varit orsaken till den förstörelse, den undergått. Men den nuvarande formen visar också, hur man till dels sökt lösa den svårighet, som härvid uppstått,

genom upprepningar, som i ett fall lett till nyskapande av en hel strof — ett stycke renovatorhistoria från en tid, som i de flesta fall i diktartekniken ligger oss ogripbart borta.

Harjavalta och Raitio 'fjärdingar'

i Satakunta samt det svenska ordet härad.

Av *T. E. Karsten.*

I våra jordeböcker från 1500-talets mitt, t. ex. av åren 1540 och 1544, är Kumo 'skattesocken' indelad i s. k. fjärdingar, fyra till antalet: 1) *Raitio fierding*, 2) *Ylistaro fierding*, 3) *Kiviranta fierding* och 4) *Harjavalta fierding*, och för Kumo 'kyrkosocken', t. ex. år 1557, gäller samma indelning[1]. Ordet 'fjärding' motsvarar i denna användning det fornsvenska *fiærþunger* i dess betydelse av 'fjärdedel eller mindre del av socken'. Av dessa fjärdingsnamn, som sannolikt äro betydligt äldre än den tid, då de först framträda i urkunderna, betecknar *Harjavalta* i vår tid en grannsocken till det nutida Kumo samt *Ylistaro* en stor by i Kumo, medan namnet *Raitio* fortlever i förbindelsen *Raition kulma* (fi. *kulma* bl. a. = 'trakt, ort'), en benämning på den tätt befolkade, gamla bygd, som ligger kring älvbukten därstädes.

Bygdenamnet *Raitio* sammanfaller till formen med finska *raitio* 1) 'släd-, hjulspår, långt spår, sträcka', 2) 'rentåg, bestående vanligen av 10 renar', 3) 'främsta renen i en *raitio*', 4) 'tåg, byaväg'. Men detta finska ord är, såsom jag redan Arkiv f. nord. fil. 22, s. 194 antagit, ett

---

[1] Jfr tidskriften 'Suomi', årg. 1860, s. 281 ff.

urnordiskt lån, **raiðio-*, av fvn. *reiðe* m. eller *reiðe* n. 'ridehest, lastdyr, slæde og desl.' och är närmast besläktat med fi. *raito* (gen. *raidon*) 1) 'rentåg', 2) 'långt spår', vilket i sin tur återgår på en urnordisk ō-stam **raiðō* i fvn. *reið* f. 1) 'ridning', 2) 'vogn, kjørredskab', nno. *reid* 1) = fvn. *reið*, 2) 'følge, selskab', t. ex. *brudreid* 'brudfølge'. *Raition kulma* kunde närmast tänkas innehålla fi. *raitio* i betydelsen 'byaväg', men då detta *raitio*, såsom ovan framhölls, med full säkerhet är ett nordiskt lånord, förtjänar det att undersökas, om icke ordet på nordisk botten företer någon betydelsenyans, som bättre än den finska betydelsen 'byaväg' skulle förklara det finska fjärdings- eller bygdenamnet. En sådan svensk användning av ordet kan i själva verket påvisas: dess förekomst som senare led i det ursprungligen sammansatta ordet *härad*, vilket enligt nu gällande allmännaste uppfattning motsvarar ett urnordiskt **harja-raiða* med biformen **harja-raiðia* i fornsv. *hæræþe* stn. = *hæraþ*. Grundformen **harjaraiða* eller, för en något senare tid, **hariraiða* har som bekant[1] uppställts av A. Kock, i Arkiv f. nord. Fil. XXI, s. 358 ff. ('Om ordet *härad* och grunden för häradsindelningen'), och tillagts en grundbetydelse av '(skepps-)härsutrustning', vilken sedermera skulle övergått att beteckna det 'distrikt som gemensamt deltager i ledungens utrustning'. Vad formsidan vidkommer, är Kocks utgångspunkt otvivelaktigt riktig. Den av K. supponerade urnordiska stammen är, om man frånser ordets genus, i själva verket belagd i den forntyska laglitteraturens *hariraida, heriraita*, ett ord som betytt ungefär 'härskara', 'hop av människor' och som bildats av fht. *hari, heri* 'här', 'folkskara' och *reita* 'tåg', 'krigiskt angrepp', det sistnämnda formellt identiskt med det ovan berörda urnordiska **raiðō* och det därav lånade finska *raito* = 'rentåg'. Betydelseutvecklingen har däremot icke varit den av Kock antagna; detta

---

[1] I motsats till ett flertal äldre etymologier, bl. a. av Hj. Falk (Ark. f. nord. Fil. IV, s. 358) och E. Brate (Ark. f. nord. Fil. IX, s. 130 ff.).

framgår med full evidens av den nya utredning som egnats häradsbegreppet i Sven Tunbergs år 1911 utgivna 'Studier rörande Skandinaviens äldsta politiska indelning' (Uppsala), särskilt s. 24 ff. och 35 ff. Ordet *härad* är till sin egentliga innebörd ett kollektivum, avseende en krigarskara, en skara män, en hop av människor, ett mängdord i allmänhet. Man bör nämligen erinra sig, att 'här' och 'folk' i det äldsta germanska samhället äro ett och samma begrepp, utan varje distinktion, och vidare att den övergång från betydelsen 'tågande, tåg' till 'skara som tågar', 'folkskara', vilken förutsättes hava försiggått hos ordets senare sammansättningsled (-**raiðō*, -**raiða*), icke är någon isolerad företeelse utan har goda paralleller i sådana bekanta nordiska ord som *sókn*, *följe*, *lið*, *ferð* m. fl.

Ordet *härad* betecknar således ursprungligen sammanslutningar eller grupper av människor, oavsett arten av de sammanhållande banden. Det användes icke blott om en avdelning krigare i samlad trupp utan även om personer, som av släktskap eller andra orsaker förts samman inom ett gemensamt bebyggelseområde. Men från att ursprungligen ha avsett bebyggarna av en viss ort övergick härad så småningom att beteckna det av dem bebodda området, blev m. a. o. liktydigt med *bygd*, och i denna allmänna betydelse har det lämnat spår efter sig i den äldsta såväl fornvästnordiska som fornsvenska litteraturen (se Fritzner[2]: Ordbog 792 b, Söderwall, Ordbok 557 a, Tunberg, s. 55 f.). Ur detta 'bygde'-härad, som äger förhistoriska anor, utvecklar sig sedan, tidigast i Danmark och södra Sverge, i Svealandskapen först under den senare medeltiden, det bekanta judiciella häradet, som slutligen vann insteg även i vårt land.

För den fråga, det här gäller att undersöka: det rätta förståendet av fjärdingsnamnen *Raitio* och *Harjavalta* i Satakunta, är det av särskild vikt, att ovan berörda allmänna bemärkelse av *'bygd'*, *'trakt'* tydligt framträder i talrika på ordet *härad* bildade ortsnamn i Sverge, och icke blott i söder utan även i Svealanden, där *hundaret*

var den territoriella och judiciella indelningens enhet och häradet i sin teknisk-juridiska mening är av relativt sen upprinnelse, ja t. o. m. i norra Sverge, där det judiciella häradet aldrig, vare sig förr eller senare, vunnit insteg. Av det hos Tunberg s. 52 ff. sammanställda namnmaterialet nämner jag här från Uppland: *Witboherede* (1298), nu Vidbo socken, *Laggaheredh* (1273), nu Lagga socken, *Ringbohered* (1310), nu Rimbo socken, *Lohæredh* (1314), nu Lohärads socken; från Västmanland: *Lithlæhæradh* (1387), nu Lillhärads socken, *Hæradhe* (1495), *Hæredhe* (1496), nu Gammelhärad, gård i Norbergs socken, *Tackehärede* (1539), nu Tackhärad, gård i Norbergs socken; från Dalarna: *Heredeno* (1325), *Hæradheno* (1442), *Härett* (1558), nu Häradsfjärdingen i Leksands socken; från Södermanland: *Vangh hæradhe* (1331), nu Vagnhärads socken, *Lifiæhæret*, *-hærat* (1331), nu Härads socken, *Thorpæhæræþ* (1314), nu Torpa socken, *Thraboheradhe* (1318), nu Råby socken, o. s. v.; från norra Sverge, Gästrikland: *Ytter-* och *Öfverhärde* byar, förut sammanfattade under namnet *Härad.* Hit höra även — såsom en del forskare (Nordlander, Brate, Kock) antaga — vissa norrländska ortnamn på *-rå*, förut *-radh*, såsom *Ørboradh* (1314), nu Arbrå socken i Hälsingland, *Sioboradh* (1314), nu Säbro socken i Ångermanland, *Norungaradh* (1314), nu Nordingrå socken i Ångermanland, m. fl. Om denna sistnämnda namngrupps samhörighet med *Härad*-namnen hysa dock andra forskare (se Tunberg s. 55), av formella hänsyn, tvivelsmål.

Bygdenamnet *Raitio* i Kumo har således, om min här föreslagna tolkning därav är riktig, uppkommit genom förkortning av ett urnordiskt kompositum **harja-raiðia* (i äldre urnord. tid **-raiðio*), vilket, som ovan antyddes, motsvarar fornsvenska *ia*-stammen *hæræþe* stn. = fsv. *hæraþ* (*a*-stam). Denna neutrala *ia*-stam skulle sålunda redan i förhistorisk, ja, av dess suffix-form *io* att döma (jfr de finska *a*-stammarna *jukko* = got. *juk*, fvn. *ok* stn., *juusto* = fvn. *ostr*, *pelto* = fsv. *fiælder*, o. s. v.), redan i mycket gammal urnordisk tid förekommit vid sidan av

a-stammen i fsv. *hæraþ*. En stor del av de ovan berörda medeltida bygdehäraden i Sverge företer i själva verket namnformer, som synas återgå på denna *ia*-stam; jfr *Witboheredhe* 1298, *Skoboherethi* 1285—1305, *Funboa herethi* 1294, o. s. v. i Uppland, *Hæredhe* 1496, *Tackehärede* 1539 i Västmanland, *Sæterboherdhe* 1291 i Södermanland, o. a. En förkortning av samma art som i *Raitio* fjärding har sammansättningen **harja-raiða* varit underkastad i de norrländska ortnamnen på *-radh*, nu *-rå* (se ovan), om nu dessa, som mig synes troligt, få hänföras hit. I andra nysvenska sockennamn, som höra till denna grupp, har stympningen varit ännu starkare, i det att hela ordet *-hæraþ* här försvunnit, ss. i *Witboherede*, nu Vidbo socken, *Ringbohered* nu Rimbo socken, o. a. (se ovan) [1].

Till denna gamla namngrupp på ordet *-hæraþ* i dess urnordiska form hör väl även bynamnet *Kukonharja* i Nakkila socken vid Kumo älv, avseende en större by mot Harjavalta sidan. Detta namn, som år 1412 skrives *Kokenharia* ock *Kukoinharia*, år 1540 *Kukoinharja*, 1546 *Kukonharia* och som redan år 1560 även förekommer i Pöyttis i Eg. Finl., kan till sin oklara förra led närmast jämföras med gårdnamnet *Kukola* (redan 1540) i Raitio fjärding i Kumo samt med förra leden i *Kukonböle*, 1540 i Halikko (nära Åbo). Analoga bildningar äro *Liinaharja*, gårdnamn i Kumo (Ylistaro by) [2], samt *Haukiharja* i Nykyrko (Eg.

---

[1] Jämföras kan även den germanska mängdbeteckningen *hund*, som med betydelsen 'landskap, bebott område' anträffas i nordiska, ävensom under formen *kunta* i finska och estniska ortnamn, men i regeln blott som senare kompositionsled. Undantagsvis kan det dock även användas som främre led. Vid sidan av talrika skandinaviska ortnamn på *-(h)und(a)* finnas sålunda i norra Jylland de sannolikt hithörande enstaka bildningarna *Hundborg*, härad, och *Hundzlund*, gård; se T. E. Karsten, Studier i nord. fil. II.2, s. 12 f., Tunberg, o. a. a. s. 186 ff. Ur de talrika finska appellativa sammansättningarna på *-kunta* har man i nyare tid likaså abstraherat ett osammansatt *kunta* i betydelsen 'kommun'.

[2] Denna gård, ett f. d. rusthåll, har säkerligen gamla anor, ty ett likalydande gård- och släktnamn uppträder å andra orter redan under 1300- och 1400-talen. I Åbo Domkyrkas svartbok s. 173 nämnes

Finland), vilket redan år 1411 är upptaget som bynamn. Jag kan således icke dela dr R. Saxéns i 'Språkliga bidrag till den svenska bosättningens historia i Finland I' s. 113, 133, 189, 211 uttalade mening, att *Kukonharja* och *Haukiharja* återgåve tvåledade germanska personnamn. Då intet av de här ifrågavarande tre finska namnen på *-harja* uppvisa ens en biform med suffixet *-la*, vilket man dock skulle vänta sig, om namnen vore bildade på personnamn (jfr sockennamnen *Ulvila* = *Ulvsby* och *Nakkila* = *Nackeby* i samma trakt av Satakunta), antyder väl redan detta, att dessa by- resp. gårdnamn icke återgå på gamla personnamn utan redan från början angivit orter. Och även om denna avsaknad av suffixet *-la* kunde tänkas bero på tidig association med finska ordet *harja* = 'borste', 'ås, kam', så kan mot antagandet av tillgrundliggande personnamn ännu framställas den mera vägande invändning, att de urnordiska personnamnsstammar, vilka skulle avspeglas i de nämnda finska ortnamnen på *-harja*, f. ö. icke äro belagda. Det finska *Kukonharja* skulle visserligen enligt Saxén (s. 189) äga en germansk motsvarighet i ett forntyskt personnamn *Goginheri*, men ett sådant har veterligen icke existerat. Förstemann, Namenbuch I², känner visserligen ett forntyskt mansnamn *Guginhart*, men detta är en sammansättning på *-hart*, got. *-hardus*. Att tvenne av dessa namn beteckna byar, ja det tredje (*Liinaharja*) blott en gård, behöver icke förringa sannolikheten av deras här supponerade samband med de svenska ortnamnen på *härad*, ty de gamla svenska bygdeháraden motsvaras i vår tid icke sällan av byar, ja t. o. m. av gårdar; jfr bland de här ovan ur Tunbergs arbete anförda fornsvenska ortnamnen sådana som *Ytter-* och *Öfverhärde* byar i Gästrikland, *Gammelhärad* och *Tackhärad* gårdar i Västmanland.

Att de ifrågavarande finska ortnamnen på *-harja* icke äro ursprungligen finska, därför talar även att de som

---

en viss *Olaus Linaharia* år 1379 från Åbotrakten ävensom hos R. Hausen, Bidrag till Finlands historia I s. 28, en viss *Heinrich Lijnharia*, 'landz syneman' vid 1493 års sommarting i Padasjoki.

ortnamn betraktade äro svåra att förklara ur finskan. Finska ordet *Kukonharja* betyder egentligen 'tupp- eller hankam', *Haukiharja* 'gädd-ryggfena', *Liinaharja* 'linborste' eller 'vit man, häst med sådan man'. Främre lederna i dessa sammansättningar äro med all sannolikhet finska omtydningar och ombildningar av fördunklade urnordiska ord. Sålunda kunde finska formen *Hauki-* ha framgått ur sammansättning med ett urnordiskt *Haug-* 'hög'.

Att det urnordiska **harja-raiða (-io)* i dessa finska ortnamn uppträder förkortat till *-harja* är överensstämmande med finskt språkbruk, ty vid upptagandet av ett sammansatt ord ur ett främmande språk bibehåller finskan ofta blott dess första del. Kända exempel härpå äro fi. *Ruotsi* = 'Sverge', som framgått ur det fornsv. *Rōds-karlar*, *Rōds-mæn* (nu *Rospiggar*), vidare *riksi* = sv. *riksdaler*, *Pietari* = *St. Petersburg*, *huovi* = sv. *hovman*, *portto* 'scortum' = fvn. *portkona*, *murkina* 'frukost (= sv. *morgonvard*), o. s. v.

Men om dessa finska ortnamn på *-harja* således ursprungligen äro urnordiska bildningar på det förkortade **harja-raiða* (härad), följer därav, att även det gamla fjärdingsnamnet i Kumo, det nutida sockennamnet *Harjavalta* hör till samma namngrupp. Namnet skrives i Åbo Domkyrkas Svartbok: år 1429 *Harianwalta* 3 ggr och *Hariawalta* 1 gg, år 1447 *(Magnus) Hariaualdastha*, år 1458 *Harianwaltha* (med varianten *Hæriænwaltan* i Skokl. Cod. Ab. fol. 76), *Harianwaltaby* och *Hariawaltha* 2 ggr, senare ggn i sagda Skokl. Cod. Ab. under formen *Harianwalta by*, i senare urkunder: år 1554 o. s. v. *Hariavalda*. Till sitt etymon har det av R. Saxén, Den sv. bosättningens historia I, s. 183 identifierats med den urnordiska grundformen för personnamnet fsv. *Harald*, isl. *Haraldr* (**Harja-walðaʀ*). Så lockande denna sammanställning vid ett första ögonkast än är, kan den dock, med kännedom av hela den geografiska namngrupp, vartill namnet i fråga otvivelaktigt hör, i den mening vari Saxén fattat detsamma, icke upprätthållas. Rent formellt sett är sammanställningen naturligtvis riktig. Men den användning nam-

net *Harjavalta* i Satakunta visar sig äga redan i de äldsta historiska källorna talar icke för att vi här ha att utgå från ett personnamn. Ännu år 1540 och långt senare var Harjavalta, såsom ovan redan nämnts, en av de 4 fjärdingarna i Kumo vid denna tid synnerligen vidsträckta socken. Harjavalta 'fjärding' omfattade år 1540 icke mindre än 13 byar, bland dem en by med samma namn, Harjavalta, som då hade 9 bönder.

Det är påtagligt att fjärdingsnamnet här är det ursprungliga, men i så fall är det något svårt att inse, varför en hel fjärding, en bygd, uppkallats efter en enda person. Måhända är det ingen tillfällighet, att namnet åren 1429 och 1458, i så många av dess äldsta kända belägg skrives *Harianwalta*. Genetivformen av förra sammansättningsdelen antyder kanske, att *Harja-* ursprungligen varit ett självständigt namn, att m. a. o. *valta* är en senare tillagd bestämning. Detta sistsagda ord är som bekant ett germanskt lån: urnord. **valða* i fvn. *vald* stn. 'makt, herradöme, myndighet', men även 'distrikt, område, som är en överhetsperson underlagt', fsv. *vald* n. i samma betydelser. Man kunde då tänka sig att **valða* här uppträdde i den sistanförda bemärkelsen av 'område, inom vilken någon har makt, myndighet', och för detta fall kunde här erinras om de bekanta fornvästnordiska uttrycken *alls herjar þing* 'allmänt folkting', *alls herjar dómr*, *lǫg*, o. s. v. Men ordet **valða* kan även beteckna blott och bart 'område, besittning, gods', en betydelse, som det finska ordet faktiskt uppvisar i estniskan och liviskan och som enligt Fritzner, Ordbog[2] s. 844 a, redan fanns i fornvästnordiskan. I nordliga Norge förekommer *vald* n. ännu i vår tid med betydelse av 'Grund, marker, som hører til en Gaard' och synes som sådant även ingå som senare led i ett norskt gårdnamn (Norske Gaardnavne XIV, s. 326). Finska ortnamn på *-valta* torde annars vara sällsynta. Jag känner blott étt annat sådant: *Sotavalta* i Lempäälä nära Tammerfors, en ort som ännu vid 1500-talets mitt hörde till 'Kumogårdslän', således till samma län som Harjavalta fjärding vid Kumo älv. Namnet möter

redan i våra äldsta jordeböcker, av åren 1540, 1541 o. s. v., men skrives då alltid *Sotauala*, en form, som med all säkerhet är en av skrivaren verkställd abstraktion ur namnets oblika kasus : gen. *Sotavallan*, ablat. *-vallalta* o. s. v. *Sotavalta* är i våra dagar, liksom redan år 1540, en stor gård i sagda Lempäälä socken. Då denna ort hör till det äldsta bebyggelseområdet i södra Satakunta, med rika järnåldersfynd av delvis skandinaviska typer [1], är det knappast sannolikt att *Sotavalta* är en ursprungligen finsk namnbildning. Redan den finska betydelsen, 'krigsbefäl, -makt', vore enastående i ett ortnamn och ur historisk synpunkt oklar. Det är därför åtminstone en möjlighet, att namnet i fråga till sin förra led är en finsk översättning av ett urnordiskt ortnamn *Harja-valða*. Främre sammansättningsleden i detta är identiskt med det nysvenska *här* = 'krigshär', och finska ordet *sota*, som egentligen betyder 'krig', användes stundom även att återgiva det svenska *här*, såsom i *sota-joukko* = 'här-skara', *sota-päällikkö* = 'här-förare'. En analog finsk översättning föreligger i landskapsnamnet Satakunta, däri förra leden (fi. *sata* = '100') återger det av finnarna under formen *kunta* reproducerade germanska **hunða*, vilket, vid sidan av sin användning som mängdbeteckning och därur framgångna förekomst i ortnamn, som bekant även och ursprungligen var ett räkneord = '100' (varom närmare i min uppsats 'Äldre germansk kultur i Finland belyst av ortnamnen' = SNF II, 2, s. 12 ff.). Namnet *Sotavalta* kunde sålunda bero på finsk folketymologisk omtydning av det urnordiska namnet *Harjavalða* och skulle i så fall väl även det i sin mån tala mot den äldre uppfattningen av detta sistnämnda som gammalt personnamn.

Till denna finska namngrupp hör möjligen, synes det mig, även finska bynamnet *Harjan kylä* (= Harja by) i Kauhajoki, Syd-Österbotten. Byn ligger på ömse sidor om älven mot Kurikka-sidan. Namnet skulle i så fall

---

[1] Se A. Hackman i Texten till Atlas öfver Finland 1910, Förhistoriska fynd: III. Järnåldersfynd, s. 40 ff., särskilt s. 42, 51, 53. 62.

närmast böra jämställas med sådana osammansatta ortnamn i Sverge som *Hæradhe*, 1495 gård i Västmanland, *Heredeno* 1325, *Härett* 1558 (Häradsfjärdingen i Leksands socken i Dalarna), *Ytter-* och *Överhärde* byar i Gästrikland, förut sammanfattade under namnet *Häradh*, *Herede*, *Häret* (redan på 1500-talet), o. a. Parallellismen mellan *Harjan kylä* och *Häradh (Härde) by* i Sverge är så gott som fullständig, blott med den skillnad, att det finska namnet, som man även väntar sig, bevarar blott förra sammansättningsleden i det urnordiska **harja-raiða*. Då den äldre svenska bosättningen i Österbotten kvarlämnat några visserligen enstaka spår även i Ilmajoki, Kurikka och Kauhajoki — jag nämner här blott bynamnet *Näselöösby* (= fi. Nenättömän kylä) år 1557 och senare i Ilmajoki samt *Gyllenfors* (= fi. Jyllinkoski) i Kurikka, invid en efter denna fors benämnd gård *Jyllilä* — kan det ifrågavarande *Harjan kylä* nog tänkas återgå på ett urnordiskt ortnamn.

Att av de här behandlade finska ortnamnen icke mindre än fyra, *Harjavalta*, *Raitio* och *Liinaharja* i Kumo samt *Kukonharja* i det angränsande Nakkila, äro lokaliserade i själva centrum av det forna Satakunta — Kumo gård, en av våra äldsta kungsgårdar, kallades under medeltiden även 'Satagunda gård' — torde få anses vara ett icke oviktigt indirekt vittnesbörd till förmån för de här framställda namntolkningarna [1]. Och å andra sidan är väl denna namngrupp ett nytt stöd för min tydning av landskapsnamnet *Satakunta*, vartill f. ö. Tunberg i sitt ovan citerade arbete rörande 'Skandinaviens äldsta politiska indelning' s. 187 f. meddelar ett flertal goda paralleller bland finsk-estniska ortnamn: i Eg. Finl. gårdsnamnet *Paaskunta* (tidigare *Pastakunta*, jfr *Pasta* i Mälartrakterna ävensom, enligt min mening, *Paasto* i Öb., Mustasaari), i Estland *Lappegunda*, *Murumgunde* o. a. Tillika torde den

---

[1] Även de övriga här diskuterade ortnamnen, *Haukiharja* i Nykyrko, Eg. Finl. (1411), *Sotavalta* i Lempäälä (1540), mellan Tavastehus och Tammerfors, samt *Harjan kylä* i södra Öb. ligga i eller invid gamla kulturbygder med äldre svensk bosättning.

Kock'ska härledningen av ordet *härad* ur en urnordisk grundform **harjaraiða* i och med de finska bygdenamnen *Harjavalta-Raitio* blivit aposterioriskt styrkt. Senare leden i *härad*, för vilken man tidigare kunnat åberopa blott det forntyska *hariraida*, är — vågar jag tro — med det finska *Raitio*, vad stamstavelsen vidkommer, i beviskraftig form belagd även å nordisk språkbotten, ty även om sistsagda ord först efter sin förfinskning övergått till bygdenamn, är detta ett indirekt stöd för antagandet, att även dess nordiska grundform kunnat användas så [1].

*

Arkeologiskt sett är Kumo älvdal som bekant ett av landets allra äldsta bosättningscentra. Dess befolkande vidtog redan under stenåldern och fortgick oafbrutet under brons- och äldre järnåldern. Denna dess äldsta kolonisation var till nationaliteten skandinavisk, men å andra sidan framträda här rätt tidigt, enligt fornforskningens senaste upptäckter redan under de första århundradena av vår tidräkning, även spår av finsk bosättning. Jag erinrar särskilt om det stora graffynd i Nakkila (n. o. Kumo), som behandlades av dr. A. Hackman i hans vid första baltiska arkeologkongressen (i augusti 1912) i Stockholm hållna föredrag angående de äldsta järnåldersfynden i Finland. Dessa fynd, vilkas allmänna drag äro i vida övervägande grad ostbaltiska och vilka därför sannolikt inkommit till vårt land genom östersjöfinsk förmedling, torde härstamma redan från 2. århun-

---

[1] Ortnamnet *Raitio* återgår, som sagt, på urnordiskt (urgermanskt) **raiðio* = yngre urnord. **raiðia* och härstammar således från en något äldre urnordisk språkperiod än det finska *Harja-* i *Harjavalta* och *-harja* i *Kukonharja* etc. Den äldsta urnordiska formen av ifrågavarande *Harja-* gåve i finsk transkription ett **Kario-*, jfr det bekanta västgerm. personnamnet *Chariovalda* = urgerm. *-valðōn*, se M. Schönfeld, Wörterbuch der altgermanischen Personen- u. Völkernamen, s. 128 (Heidelberg, Carl Winter, 1911). Som appellativt lån föreligger ordet i fi. *karja* 'grex'; jfr fsv. (Söderwall s. 521 b) *hunda här* 'här eller hop av hundar'.

dradet. Den finska koloniseringen av Kumobygden synes således äga anor tillräckligt gamla, för att ortnamn av den rent av urgermanska prägel, som *Satakunta* och *Raitio* enligt min tolkning äga (*-kunta* med *k* motsvarande ett äldsta germanskt $h = \chi$), skola kunna anses möjliga därstädes.

Tillägg.

S. 5. Enligt muntligt meddelande av dr. H. Ojansuu förekommer gårdnamnet *Kukonharja* vidare i Teisko (Satakunta, Tammerforstrakten) samt i Ruokalaks (vid Saima, något n. o. Imatra). Ehuru gamla nordiska ortnamn äro tänkbara och även uppvisats i sagda landsdelar, kunna sådana relativt unga(?) gårdnamn som dessa icke tilläggas beviskraft i fråga om de ovan behandlade gamla bygdenamnen. De kunna vara från annan ort införda, yngre efterbildningar eller tillkomna alldeles självständigt. I dr. A. V. Forsmans arbete 'Tutkimuksia suomenkansan persoonallisen nimistön alalla (= Undersökningar på området för det finska folkets personliga namnskick)' I, H:fors 1891, anföres icke ett enda namn på *-harja*.

S. 9. Namnet *Sotavalta* skrives år 1553 *Sotavald*, år 1600 *Sotavalda*, på 1730-talet *Sotavalla* (jfr fi. gen. *-vallan*).

Lexikografiska bidrag till kännedomen av österbottniska landsmål.

Tillägg till H. Vendells 'Ordbok över de östsvenska dialekterna'.

Av *T. E. Karsten.*

Transkription (det grövre landsmålsalfabetet) och förkortningar desamma som hos Vendell. En vidfogad parentes (Vll = Vendell) anger, att resp. ord redan finnas upptagna hos Vendell, men här i något avseende kompletterats eller rättats.

A.

*__andra__ *andär* sv. vb. tr. 1. Förse med *anderstång*. Kv. (Vll 10 a).

*__andre-släde__ *andrasläda* svm. Sommarskrindkälke. Kv.

*__anvaxen__ *anvaksin* adj. Som är tidigt i arbete om morgnarna. Vö. Jfr Freudenthal, Vöråmålet s. 61.

*__avleva__ *avlävu* svf., bl. i pl. (-*ur*). Kvarlevor (fornsaker). Or.

B.

[baneman] *__bademan__ *badiman* stm. 3. Upphovsman. Kv. (Vll 27 b).

[bagage] *__pagage__ *pagás* stn. ut. pl. Pöbel, pack. Kv.

*__bandhake__ *bandhaka* svm. Verktyg varmed man intvingar banden kring ett kärl. Kv

*__bankruttera__ *págkotær* sv. vb. intr. 1. Leva överflödigt, utsvävande. Kv. Jfr adj. *pagk*!

***bergtrolltagen** *bärgtrultaiji* adj. Tagen av bergtroll. Vö. Or.
***bibla** *bibäl opå* sv. vb. intr. 1. Prata oupphörligt. Kv.
***bibla** *biblun* svf. bl. i best. f. Okv. för kvinna som *biblar opå*, Kv.
***blek** *bläik* adj. Lugn, stilla, om vattenytan; *bläika lunä* 'bleka lugnet', om havsstiltje. Bä.
blodlake *bloudlaka* svm. ut. pl. Blodig lake på fisk. Va-tr. (Vll 58 a). *'Ströminjin ji i bloudlakan'*.
bo-göra *boujær* sv. vb. intr. (*boujoul*, *-jourt*). Bo, uppehålla sig. Kv.
[**bråka**] *bråk (isin)* sv. vb. tr. 1. Genom slag på isen söka köra fisken åt ett visst håll. Va-tr.
[**buller**] *buldär* stn. ut. pl. Okv. för person som *buldrar opå*. Kv.
***bullersten** *buldärstäin* stm. 1. Stor sten, bl. a. om 'jätte-rösor' (*jätröysur*). Vö.
***bål-fluga** *bolfluga* (l. *bolflugu*) svf. Stor fluga, bröms. Kv. Jfr *Bollmossan*, stor mosse i Gkby.
***bäckla** *bäkäl* sv. vb. intr. 1. Gå och slå klöver. Kv.
[**böter** *bötär*, pl. av *bot*, = medicin. Hitis s:n, Böle by, Eg. Finl.].

C.

[**cedera**] *sidær* sv. vb. intr. Gå i förlust, förlora (penningar). Kv.
[**chikanera**] *ʃúkunær*. Kv. (Vll 123 b).

D.

***dadd** *dad* stm. 1. Gammal gubbe. Kv. (Vll 124 a).
***dadde** *dadä* svm. Farfar l. morfar. Muns.
***deker** *dekär*, *dekäl* stn. Ett 10-tal (decuria). Bä. Jfr hos Vll 130 a *dikur* stm. Skara, hop, flock. Or.
[**djurisk**] *jurisk* adj. Djärv, modig. Kv.
***dolla** *dol* sv. vb. intr. 1. Vara l. visa sig dum. Kv. (Vll 136 b).
***doll** *dol* stm. 1. Fån. Kv., i uttr. *dolin som dolar opå o int val ti na*. (Vll 136 b).

*__dossa__ *dos* sv. vb. intr. 1. Dunka. Kv.
__dragna__ *dragn* sv. vb. intr. 1. Draga sig. Kv.
__dyng-råpa__ *dygråpu* svf. Hög av färsk kospillning. Kv.
__dörrflänga__ *dörafläggu* svf. Diarré. Mell. Öb.

E.

*__egenklok__ *äinklouk* adj. Egenkär. Kv.
[__evangelium__] *ivanjilu* adj. Va-tr.

F.

__fager__ *fagär* (obrukl.), komp. *fægär*, sup. *fækst*, Gkby, komp. även i Ter.
[__fasteförhör__] *fastförhör* stn. Läsförhör. Kv. Kallas så emedan läsförhören hållas i fastan.
*__fisklig__ *fiskli* ntr. *-it.* Om ett vatten (vik o. dl.) där man får fisk. Must.
*__fjåsog__ *fjosu* adj. Blöt, vattenhaltig. Kv.
*__fjättur__ *fjätul* stm. 1. Stolpe som uppbär slädtaket. Vö. (Vll 201 a).
*__flana__ *flan tel* sv. vb. tr. 1. Slå till. Kv. (Vll 205 a).
*__flia__ *fli* sv. vb. tr. 1. Forsla (en båt). Bä. (Vll 209 a).
*__flötlag__ *flöytlag* stn. Par av tvärtrån som uppbära släd- l. kälkbottnen (3 par å en vanlig släde). Vö.
*__fråsel__ *frosil* stm. 1. Okv. för klumpig o. korpulent person. Kv.
*__fuddikor__ *fudikur* svf. pl. Gömställe. Kv. Jfr nylågtyska *fuddik* 'ficka'. Vendells betydelseuppgift från Pm och Px: 'saker, effekter' är kanske inkorrekt.
*__färdlag__ *fællag* stn. Sälskyttarnas båtlag. Öb.
*__före-fars__ *förifas* adv. Till hands. Kv.
*__fösik__ *fysik* oböjl. Okv. för viss person som ofta använder uttr.: *ä gar fysi* (det går för sig). Kv.
__fösing__ *fösigg* stm. 1. Fåne. Kv.

G.

*__gat__ stn. Öppning i havet; i uttr. *ut ot gatä* = *ut ot glopä* 'ut åt öppna havet'. Np. (Vll 260 b).
*__gela__ *jäil* sv. vb. tr. 1. Rensa fisk. Va-tr. (Vll 261 b).

[gers] *jäs* stm. 1. Amper, häftig pojke (okv.). Kv.
*gengärd *inæl*, best. f. *-in*. Läsförhör. Kv. (bland äldre människor). (Vll 262 b). Jfr fi. lånordet *kinkeri*.
[gilla] *ild po nain* sv. vb. tr. Godkänna. Kv.
*giva *ivu* svf. Så mycket foder som på en gång ges en ko. Kv.
*glis *gls* adj. Gles. Or. (Vll 272 a).
*glyt *glyt* stm. 1. Byting, i sms. *pojk-glyt*. Kv.
*glyting *glytigg* stm. 1. = föreg. Kv. (Vll 275 a).
*gneta *knitu* svf. oböjl. 'Smula, grand', i uttr. *int in knitu*. Kv. (Vll 278 b).
*gorra *går tel* sv. vb. intr. 1. Växa hastigt, om trän. Kv.
*gorrog *goru* adj. 1) Hastigt uppväxande, om barrträd, företrädesvis furu), 2) Okv. för fet, tjock person. Kv.
*gorr-äng *goregg* stn. l. stm. Dyäng. Np.
[grabba] *grab* sv. vb. intr. 1. 1) *i* Gripa snålt, oblygt uti, 2) *tel* Begära ett överdrivet pris för ngt. Kv.
*gran-lubba *gränlobu* svf. En mindre tätgrenig gran. Kv.
[gränd] *gränd, grænd* stf. Grannlag. Mal. Korsn. Solv Muns. Ytter-Jä.
*gröm-smula *gröymsmulu* svf. Liten bottensats, sackor. Kv.
*grömma *gröym opå* sv. vb. intr. 1. Röra upp dy från sjöbottnet (vid simning). Must.
gröt-gjord *gröytjoul* stm. 1. Skämtsam benämning på ett magbälte. Mell. Öb.
gröt-*gjorda *gröytjoulu* svf. = föreg. Vö.
*gumma *gomu* svf. Hjortron. Np. Jfr *Gommossan* i Nä.
*gylta *yltu* svf. Okv. för en lunsig, ovig kvinna. Kv. (Vll 305 a).
*gymra *ymbru* svf. Vacker flicka. Kv.
*gård-faren *gålfari* adv. Gårdemellan. Vö.

H.

hadd *had* stm. 1. Brädd l. kant på kärl; i Kv. blott i uttr. *yvi al hadar* ɔ: över alla bräddar (Vll 318 a)
[halv-vägs] *halvis* Or, *halväks(t)* Kv. o. Must. adv. Nästan. Jfr hsv. *strax* o. *straxt*.

***hama** [efter] *ham [et]* sv. vb. intr. 1. Härma efter. Kv. Jfr **ham** 'skugga, vålnad', **Vll** 322 a.
***hanas** *hanas op* sv. vb. dep. Vädras, torka. Kv.
hand-spik *hanspik* stm. 1. Stor stör av trä. Kv.
***hankas** *hagkas* sv. vb. dep. Syssla med ngt. Kv. (Vll 326 b).
***han-krank** *hagkragk* stm. 1. Harkrank, mygga. Björkö (Vll 326 b). Jfr uttr. *hagkragkan o mydjin, komin klå mä i rydjin!*
***hannel** *hanil* stm. 1 Spetsbov. Kv. Jfr gen. *hans* som svordom.
[**hans**] *hans*, svordom = **tusans**; t. ex. *h. päkäl* 'tusans bråk . Kv. (Vll 323 b).
***har-napp** *häranap* stm. Ögonvagel. Kv.
[**hava**] *hav åt (nain).* Aga, förmana. Kv. (Vll 332 b).
***hixta** *hikst tel* sv. vb. intr. 1. Skrika, jubla, stoja. Kv. (Vll 342 a).
***himis** *himis* stm. 1. Böld. Kv.
***hokra** *hokär (tel)* sv. vb. intr. 1. Skratta, gapskratta. Kv.
***holstrog** *holstru* adj. Ojämn på grund av stenar, om mark. Kv. (Vll 349 b).
[**hovera**] *hóvær* sv. vb. intr. 1. Stoltsera. Öb. allm.
***huicka** *huik* sv. vb. intr. 1. Skrika till. Kv.
***huka** *huka* s. oböjl.: *'an ii utan h.'*. Måtta, hovsamhet. Kv.
***humla** *hombäl* sv. vb. imp. Uppstiga molngubbar. Kv.
***humlog** *hombl̥u* adj. Stenig. Kv.
[**hurren-durren**] *huranduran* adv. Självsvåldigt, godtyckligt. Kv. (Vll 361 a).
[**husbygga**] *hiusbyg* sv. vb. intr. Bygga hus. Vö.
***hvadur** *vadur* stm. 1. Hundvalp. Kv. (Vll 364 b).
[**hyllest**] *hyläst* stn. Husrum. Kv.
***hymja** *hymi* sv. vb. tr. 1. Vecka bottnarna på **barkaskor** då de förra hopsys med **övlorna**. Kv.
***hyssa** *hys op* sv. vb. tr. 1. Hetsa, ägga upp; även i Kv.
***hytja** *hyti (opå)* sv. vb. intr. 1. Fjäska. Kv. *Hyti-på* var en gång ett öknamn på en fjäskig gubbe i Kv. Jfr ovan **fysik**!
***häl** *hæl* stm. 1. Träplugg. Kv. (Vll 379 a).

***häng-löp** *hägglöyp* l. *häggilöyp* stn. Okv. för oföretagsam person. Kv.
***hönskja** *hynstju* svf. Avträde. Kv. (Vll 388 b).
***hörog** *höuru* adj. Dum, enfaldig. Kv. Jfr ***höra** *höuru* svf. 'halvtokig kvinna' i Re. (Vll 389 a).
***hörta** *hört* sv. vb. intr. 1. Stanna, hålla upp. Kv. (Vll 389 b).
[**hötjuga** *höytyvu* svf. Kv.

I.

***ida** *idu* svf. Lugnvatten. Pu. Jfr sv. vb. *ida* Vll 391 b.
***inmarig** *inmari* adj. Inmarig. Kv. (Vll 398 b).
***i fyllan** *iun* förkortn. av *i fylun* adv. Kv.

J.

***julla** *iul* sv. vb. intr. 1. Svaja hit och dit. Kv.
fi. **juoni** *iånur* svf. pl. Intriger. Kv.
***juppas** *iupas* sv. vb. dep. Coire. Kv.
***jälka** *iälk* sv. vb. intr. 1. Knota, klaga. Kv.
***järmt** *iärmt* stm. 1. Idislad tugga. Jfr uttr. *un a mista iärmtin* ɔ: hon har upphört att idissla. Kv. Or. (Vll 413 a).
***jäsel** *iäsil* stm. 1. Starkt byggd mansperson. Kv. Jfr **jasse**.
***jötas** *iöutas* sv. vb. dep. Nännas. Jä.

K.

kalasera *kålisær* sv. vb. intr. Kv.
***kalka** *kalka (i huvu)* oböjl. adj. Flintskallig. Kv. (Vll 416 b).
***kalsa** *kals* sv. vb. tr. 1; *k. i træd* ɔ: fullständigt plundra ett fruktträd. Kv.
***kamsa** *kamsu* svf. Paltbröd l. dyl. Kv. (Vll 419 a).
***kangla** *kaggäl* sv. vb. intr. 1. Dingla, famla. Kv. (Vll 420 a).
***kanka** *kagku* svf. Dryckeskärl av trä (med ett öra). Kv.
***kapplog** *kaplu* adj. Ostadig, ojämn. Kv.

*karkel *kartjil* stm. 1. hannel. Kv. Jfr *karkla.
*karlaforor *karafourur* fplt. Karlatag. Kv. (Vll 423 a).
*karkla *karkäl* sv. vb. intr. 1. Springa med långa steg. Kv.
*karkla *karklu* svf. Löshugget mindre träd. Kv.
*karva *karv* sv. vb. intr. 1. Skära sönder, i små bitar. Kv., i förbindelsen *karv o hug.*
*kasa (bort) *kas bort* sv. vb. tr. 1. Driva bort. Kv. och Vö.
*kasel *kasul* stm. 1. 1) Gammal rock, i föraktlig mening, 2) Mansperson i s. mening. Kv.
[kasern] *kasér* stm. Kv. (Vll 425 b).
fi. kass nyt *kasnýt* adj. (blott predikativt). Förvånansvärt, i uttr. *hä va do k. ä dä!* Kv. Hos Vll 425 b oriktig aksentbeteckning!
[kasta] *kast* (t. ex. klockor) sv. vb. tr. 1. Byta, då man ej synar varandras varor förrän handeln är avslutad. Kv. o. Vasa-tr. allm.
*katófs *katófs* stm. 1. Lugg. Kv. (Vll 426 b).
[kattsvansar *katsvansar* mplt. Långa, smala, purpurröda moln. Kr. skärg.
[kaution *kavifón, kavifóun* stm. ut. pl. Borgen. Öb. allm.
*kesa *tjes* sv. vb. intr. 1. Klema, pjåka (med barn). Pm. (Vll 429 a).
*klanka *klank (på, po),* sv. vb. intr. 1. Klandra. Kv. (Vll 438 b).
*klifsa *klifsu* svf. Klase. Va-tr. (Vll 441 a).
klodd *klod* stm. 1. 1) Stor hand, 2) Gammal utsliten vante; jfr uttr. *påt klod* i en pantlek. Kv.
*klossa *klosu* svf. Groda. Kv. (Vll 444 a).
*klovna *klovn* sv. vb. intr. 1. Klyva sig. Kv. (Vll 445 a).
*klynkja *klyntju* svf. Klinka. Kv.
[klöv *klöu* stm. 1. Klöv. Kv.
*knappergalt *knapärgalt* stm. 1. Skymford för en girig människa. Kv.
*knask *knask* stn. ut. pl. Grand; i Kv. i uttr. *int i gus (= guds) skapadi knask.* Jfr Vll 456 a.
*knaska *knask* sv. vb. intr. 1. Äta något smått, knappra. Kv.
*kniffel *knifil* stm. 1. Pojkknyffel. Kv. (Vll 458 b).
[kniv-junckare *knivjunkar* stm. 1. Slagsbulte. Va-tr. allm.

***knoppra** *knopär (åv)* sv. vb. intr. 1. Dö bort. Kv.
***knärra** *knär* sv. vb. intr. 1. Draga huvudet i hop, mot bröstet. Kv. (Vll *knärra* 2).
***knärrbåt** *knärbåt* stm. 1. Mindre segelbåt. Bä. (Vll 469 b: bl. fr. Px).
***knöla** *knöul* sv. vb. intr. 1. Gnola. Kv.
***ko-hörding** *kou-höligg* stm. 1. Vallpojke. Vö. Jfr **hörding**. Vll 389 a.
***konfukter** *konfúktär* plt. Dumt upptåg. Kv.
***koppas** sv. vb. dep. Bukta sig i mitten, om bräder. Kv. Jfr Vll 477 b **koppa sig**.
***koppelsten** *kopälstäin* stm. 1. Rullsten (mots. till **bullersten**), Vö; jfr vb. **koppla** 'rulla' Vll 478 a.
***korja** *kori (bort)* sv. vb. tr. 1. Skaffa undan, taga vara på (= fi. *korjata*). Kv. o. Vasa-tr. allm.
***korell** *korél* stn. ut. pl. Krångel. Kv. (Vll 478 b).
***kosta sig** *kost sä* sv. vb. intr. 1. Föda sig, om kor. Kv. Jfr *kost* = 'mat' och *frukost*.
***kruna** *krunu* svf. Krona. Kv. (Vll 494 b).
***kryla** *kryl* sv. vb. intr. 1. Krympa, draga ihop sig. Kv. Jfr Vll 496 a.
***kubbel** *kobil* stm. 1. Spetsbov. Kv. Vanl. i best. f.: *kobilin*, okvädinsord.
***kubbel-jakob** *kobiljåp* ut. pl. Okvädinsord. Kv.
***kukla** *kuklu* svf., blott i tales. *ä bjer ti kukluna* ɔ: det bär till fjälls. Kv. Jfr fi. *kukkula* 'kulle'.
***kupla** *kuplu* svf. = föreg., i samma bruk.
fi. **kuppa[-tauti]** *kupa* oböjl. subst. Syfilis. Va-tr. allm.
***kutel**(?) *kutul* stm. Småfisk, ish. sik. Kv.
***kvard** *kval* stm. 1. 1) Linning på skjorta, 2) Skinnrämsa mellan *öulan* och *botnan*. Kv. (Vll 511 a).
***kvavna** *kvavn* sv. vb. intr. 1. Kvävas. Kv.
***kvitta**(?) *kvit* sv. vb. tr. 1. Uttrycka sig kort: *an kvita int i oul*. Vö.
***kyllrog** *tjyldru* adj. Kullrig. Re.
***kyppas** *tjypas* sv. vb. dep. Rycka häftigt till av lättretlighet. Kv.
***köka** *köuk* sv. vb. intr. 1. Gå med söliga steg. Kv.

L.

***labb** *lab* stm. 1. Stor hand.
***lag** *lag* stm. ut. pl. Lake, t. ex. *bjärklag* 'björklake'. Kv.
***lagg** *lag* stm. 1. Även om åkerkanter. Vö.
[**lak-kok**] *lakakouk* stn. Ett kok lakar. Kv.
*[**lam**]**läge** *lamaläij* i tls. *lig i l.*, om en öde äng. Kv. (Vll 536 b).
***lat-kubbel** *latkobil* stm. Lathund, okv. Kv. Jfr **kubbel** o. **k.-Jakob.**
[**lekatt**] *líkat* stm. Härmelin. Kv.
***lika** *lik* sv. vb. tr. 1, bl. i negation: *ja likar int ä dä* ɔ: jag känner avsmak för det där. Kv.
***linflage** *linflaga* svm. Lindocka. Kv.
[**li(e)-sår**] *lisår* adj. Sjuk av att man slagit hö. Kv.
[**lofts**]**svale** *loftisvala* svm. Va-tr. (Vll 558 b).
***lom** *lom* stm. Skaft. Kv. (Vll 559 b).
***lusten** *lostin* adj. Lysten. Kv. (Vll 568 b).
***lustmat** *lostmat* stm. ut. pl. Lystmäte. Kv. (Vll 568 b).
***luva** *luvu* svf. Mössa, i föraktlig mening. Kv.; i best. f. sng. *luvun* ss. okv. för kvinna.
***lysma** *lysm* sv. vb. intr. 1. Lysa, flamma (om norrsken). Kv. (Vll 572 a).
***låga** *lågu* sv. f. Vindfälle. Kv.
***låghalt** *låghalt* adj. Litet halt. Va-tr.
läka *læk* st. vb. (pret. *lak*). Kv.
***läna** *læn* sv. sv. intr. 1. Bli mildare (om väderlek). Kv. (Vll 579 b).
[**lödbulte** *lödbult* stm. 1. Lödstång. Kv.
***löm** *löym* stn. Okv. för en oföretagsam, oduglig person. Kv. (Vll 585 b).
***löska** *lysk* sv. vb. tr. 1. Löska. Kv.
***löta** *löytu* svf. Ett bestämt område som sälskytten rör sig på. Bä.

M.

***malla** *malu* svf., bl. i best. f. sng. Okv. för kvinna. Kv. (jfr *mall* 'mönster' Kv.). Eller kanske är *mallun* ett substantiverat adj. *mallu* = ***mallog** 'passlig, av god fason' (Vll 593 b), här använt ironiskt?

***matstilla** *matstil* (pass. *matstilas*) sv. vb. tr. 1. Giva mat åt kreatur. Or.

***mjäka** *mıæk* sv. vb. intr. 1. Råma, om tjuren. Re.

***mjölog** l. **-ot** *mıölu* adj. Enfaldig, mindre vetande. Kv. (Vll 610 a).

***mo(g)ligt** *moulit* adv. Lätt. Kv. (Vll 612 a).

fi. **moittia** *moit (po nain)* sv. vb. intr. Klandra. Va-tr. allm.

***moläst** *molést* adj. Besvärlig. Kv.

***mollare** *molar* stm., bl. i best. f. sng.: *molarin* ss. okv. för person som mumlar för sig själv. Kv.

***molna** *måln* sv. vb. intr. o. imp. 1. Mulna. Kv. (Vll 613 b).

[morsk] *musk* Duktig, bussig. Kv.

***mota** *mout* sv. vb. tr. 1. Valla (kor). Va-tr. allm.

***motare** i sms. **mitte-motare** stm., bl. i best. f. sng.: *miti-moutarin.* Okv. för en viss person som hade för sed att handla tvärtemot andras önskan. Kv.

***mule[n]-ragglog** *muliraglu*, ntr. *-ut*, = mulen, i tls. *muliraglut i västär o stjärt i östär.* Bä. Senare sammansättningsleden *raglu* är en nominal-avledning av nsv. dial. *raggja* f. 'sjömörker, mist' (Rietz 521 a) samt av det därmed nära besläktade *rugg* 'regn, duggregn', (*rugga* 'småregna'), Rietz 542 a. Jfr hos Vll 619 a *mule[n]-rånglog* o. *mule[n]-rångog* 'betäckt med strömoln' (nVa).

***munnjuppas** *munjupas* sv. vb. dep. Kyssas. Kv.

*[**upp**]***muntring** *muntänigg* stm. ut. pl. Förfriskning. Kv. Jfr hos Vll 621 b ***muntervatten**.

[murken] *mortjin.* Kv.

***murr** *mur* stm., bl. i best. f. sng. *murin.* Okv. om en som *'murrar'.* Kv.

[murra] *mur* sv. vb. intr. 1. Mumla. Kv.

*muttel? *mutuł* stm. Liten karl, dvärg; bl. i best. f. sng.: *'mutulin o mutulin, an ligär ju i hołdä* (= skjutshåll), *fu dun, fu dun ligär an i hołdä'*. Kv.
[mönster] *mönstär* stn. Stor odåga. Va-tr. Jfr lat. *monstrum.*

N.

*nara *nar* pret. o. sup. *nara*, sv. vb. intr. 1. Anbringa en *nar* 'tvärslå'. Kv.
*nimst *nämst* stf. ut. pl. Nys, hum. Kv. Jfr Vll 644 a.
*nista *näst (ut)* sv. vb. tr. 1. Förse med vägkost. Kv. (Vll 644 b).
*nita *nit* sv. vb. tr. 1 Förebrå. Kv.
*nockas *nokas* sv. vb. dep. 1. Nå, räcka. Va-tr. (Vll 655 b).
*nossa sig *nos sä* sv. vb. refl. 1. Vända, vrida sig (i sängen av sömnlöshet). Kv.
*nänna *nänu* svf. Farmor l. mormor. Muns.
*nästa *näst (åtär)* sv. vb. tr. 1. Sy fast. Kv.
*nättupp *nätop* adv. Som knappast. Va-tr.

O.

[obstinat] *opstunatisk* adj. Kv.
*ogda *ogdu* sv. f., bl. i best. f. sng.: *Stourogdun* och *Liλl-ogdun*, ökn. på tvänne häxor i Vö., som år 1676 där brändes å 'Galgkullåkern'. Ordet torde samman-hänga med isl. *uggr* 'fruktan', sv. dial. *ugg* 'ryslig, hemsk, dyster' och med det hos Hellquist, Svenska sjönamn, s. 753 behandlade sjön. *Ygden.*
*oknyckt *ouknykt* adj. Olämplig, otillbörlig. Kv.
*okontant *oukontant* adj. Oenig. Kv.
*om *oum* stn. Glunk, rykte. Kv. (bl. i uttr. *hör na oum*). Jfr Vll 672 b.
*omas *omas* interj.
*onas *ounas* sv. vb. dep. Hota. Kv.
*otas *otas* interj. = omas. Kv.
*ovörding *ouvöłing* stm. 1. Vardslös, lat människa. Kv. (Vll 682 a).

P.

***pangel** *panjil* stm. 1, bl. i best. f. sng.: *panjilin.* Okv. för styfsint, envis, dum person. Kv.

***passa**? *pasu* svf. Sädesås i ria. Kv.

***peckel** *päkäl* stn. ut. pl. Krångel, bråk. Kv. (t. ex. i uttr. *hans päkäl* = tusans krångel). Jfr hos Vll 688 a vb. ***peckla**.

***perkla** (jfr fi. **perkele**?) *pärkäl (opå)* sv. vb. intr. 1. Anstränga sig. Va-tr.

***pesa** *pes* sv. vb. tr. 1. Taga livet, döda. Kv.

***pjuckog** *piuku* adj. Spetsig, t. ex. om sten. Kv. (Vll 699 a).

***pjucksa** *piuks (åv)* sv. vb. intr. 1. Skynda sig i väg. Kv.

***pjäcka** *piäk (åv)* = föreg. Kv. (Vll 700 b).

***plotter-finn** *plotärfin* stm. 1. Okv. för finnar. Kv.

***plotter-skita** *plotärstjitu* svf. Diarré. Mell. Öb.

***plotter-tysk** *plotärtysk* stm. Okv. för tyskar. Kv.

[**plums**] *pluns* Kv., *plons* Björkö stm. 1. Sankt ställe. I Bjö. ofta i sms.: *sävi-, röyr-, sältiggsplons.*

***plus(s)er** l. **-ur** *plusur* stm. 1. Tapp, plugg. Kv.

***pojk-glyt** *poikglyt* stm. 1. Pojkbyting. Kv. Jfr **glyt**.

***pojk-glyting** *poikglytigg* stm. 1 = föreg. Kv. Jfr **glyting**.

***pojkhevel** *poikhivil* stm. 1 = föreg. Kv.

***polja**(?) *poli* sv. vb. tr. Vid bollslagning träffa en motspelande med bollen. Must.

***premia** *primiu* svf. Premie. Kv. (Vll 711 b).

***preserverande** (**droppar**) *prisivérand* stn. ut. pl. Kv.

***prigaffel** *prigáfil* stm. 1. Småtting. Kv.

prompt *pront* adv. Strax, genast. Kv. (Vll 713 a).

[**protestera** *próstær* sv. vb. intr. Göra invändningar. Kv. (Vll 713 b).

***pörar** *pöurar* stm. 1, bl. i best. f. sng. Dumhuvud. Kv.

***pörog** *pöuru* adj. Dum, enfaldig. Kv.

R.

***rackel** *rakäl* stn. Stenhölster, Va-tr.; även undervattensgrund: jfr i Korsn. skg. *Kummelgrundracklet (kombälgronrakla).* Jfr Vll 729 a.

***rackel** *ratjil* stm. 1 = **hannel**. Kv.
***raggel** *radjil* stm. 1 = föreg. Kv.
[ragudant] *rakudant* stm. 1. Kv.
***ranglog** *ragglu* adj. Späd, klen, smal men lång. Kv. (Vll 735 b).
***ranson** *ransóun* stm. ut. pl. Tycke, smak, behag. Kv.
[regemente] *räjimént* stn. ut. pl. Buller, oväsen. Kv.
[regera] *ríæ̯r*, pret. *ríoul*, sup. *rioult*, sv. vb. intr. Bullra. Kv.
***rem[m]a** *räim (i för nain)* sv. vb. intr. 1. Slå någon med rem el. annat dl. föremål. Kv. (Vll 741 b).
***renmäckra** *räinmäkru* svf. Horsgök. Kv.
***repa** *räpu* svf. Rivet hål. Kv. (Vll 742 b).
***rissa** *ris (op)* sv. vb. tr. 1. Riva och rycka i tömmarna för att ägga hästar till språng. Kv.
[roddlag] *rodlag* stn. Fiskelag. Bä.
***ruckel** *rutjil* stm. 1. Stackare. Kv. (Vll 757 a).
***ruckla** *rukäl* sv. vb. intr. 1. Vara lös, vingla. Kv. (Vll 757 a).
***ruttskytt** *rutstjyt* (l. *-ʃyt*) stm. 1. Ekorrskytt. Or.
***ryckla** *rykäl* sv. vb. tr. 1. Uppluckra (potatis i säng). Kv. (Vll 763 b).
[ryggbast *rygbast* stm. 1. Ryggmärg. Kv.
[rygglänges *ryglänjis* adv. Baklänges. Kv. (Vll 764 a).
***råda** *roda* svm. Rodnad på himlen. Kv. (Vll 766 b).
[rådd *råd (ruåd)* adj. Havande. Kv.
***rånebässe** *ronabäs* stm. 1. Springbagge. Kv. (Vll 769 a).
***röcka** (< ***rödka**) 1. *röku* svf. Rödaktig jord, ish. i kärr. Kv.
***röcka** 2. *röuku* svf. Tvärslå (av järn l. järnbeslaget trä) över släden, till antalet två. Kv.
***rödsla** *röslu, röλlu* svf. Upprödd mark, vanl. i ängsnamn. Öb.
***rök** *röuk* stm. 1. Korn- l. havreskyl. Kv.
röv(e)klink *röv aklinka* stm. 1, bl. i pl., Länderna. Mell. Öb.

S.

***sappa** *sapu* svf. Fiskblåsa; okv. för vresig person. Kv. Av fi. *sappi*?

[sedig] sedog *sidu* adj. Kv.

***sena** *säinu* svf., bl. i uttr. *po säinun* 'på aftonsidan'. Bä.

[sergeant] *stjäsánt* stm. 1. Va-tr. (Vll 788 b).

***silände** *síländi*, namn på skogar i Must. (Karparö) och Kv. (Petsmo o. Vassor). Motsvarar väl ett fornisl. **sílendi* (ang. *sí-* = fht. *sin-* se Fritzner, Ordb. 223 b) = forneng. *Sinlendi, Sillendi,* namn på en gränsmark söder o. landskapet Angeln, eg. 'weites, wüstes Gelände' (Müllenhoff, Deutsche Altertumsk. 5, 123). Det hos Söderwall, Ordb. II 330 a anförda *silende* hör kanske hit. — Det ifrågavarande namnet i Kv. skrevs 1712, 1748 *Sidlandet*, år 1728 *sidländet*, 1759 *sydländsmåssan*, 1760 *sidländsmåsa*. Dessa sena skrivformer med *sid-*, *syd-* äro etymologiserande (jfr *sidland* Malax = 'kust'). Uttalsformen äger vitsord framom dessa.

singla *siggäl* sv. vb. intr. 1. Genombryta luften som en skiva. Kv.

singla *sigglu* svf. Tunn sten l. skiva. Kv.

[själrodd] *ʃælroud* stm. ut. pl. Säljakt *(far ut i ʃælroudin)*. Re.

skakelträ *skakultræ* stn. Träkroken i skakelparet. Kv. (Vll 802 b).

***skaplon** *skaplóun* stm. ut. pl. Form, utseende. Kv. (Vll 805 a).

***skitog-gul** *(stjitugul)*. Adj. Om färgen t. ex. hos en smutsgul stol. Mell. Öb.

***skitog rippel** *stjituripil* stm. 1. Okv. för snuskig (yngre) person. Kv.

***skiva [sig]** *stjiv-sä* sv. vb. rfl. 1. Brösta sig. Kv. (Vll 815 a).

skogs-*truda *skogstrudu* svf. Skogsstig. Ter.

***skolla (upp)** *skol op* sv. vb. tr. 1. Kasta upp grus och stenar, om havet. Or.

***skolva** *skolvu* svf. Lös flisa av gryta eller sten. Kv.

*sko-sock *skusok* stm. 1. Strumpa utan fot; i figurlig mening: *lid in skusok* 'lida nöd'. Kv.
*skovelsvenska *skåvälsvänsk* oböjl., bl. i tales. *tal sk.* 1) Tala dålig svenska, 2) Prata dumheter. Kv. (Vll 821 b).
*skrovel-is *skråvälis* stm. 1. Skrovlig, ojämn is. Va-tr.
*skruvtvinge *skruvtvigga* svm. Skruvtving. Kv. (Vll 831 b).
*skvalta *skvaltu* svf., bl. i best. f. sng. Okv. för kvinna. Kv. Jfr hos Rietz 609 b nsv. dial. *skvalta* sv. vb. intr. 'ösa l. röra i vatten så att det spilles över, stänker omkring' (Svea- och Götal.), *skvalt* n. 'stänkning, utspillning' (Götal.), *skvalta* f. 'liten flicka', *skvalter* 'liten gosse' (Västergötl. Smål.).
*skån n. (ut. pl.) 'damm, smuts, smörja', även 'lort' (*bånskån* 'barnlort') i Nykarleby o. Jakobstads-tr. Hit hör även uttr. *prat skåni* 'prata strunt' i Vö. (Oxkangar). Jfr fvsk. *skán* f. skorpa' (Fritzner, Ordbog III), i nyisl. även 'hinna', nsv. d. *skån* 'skorpa på ett sår' (Rietz 579 b). Till betydelsen beakte man fvsk. *skánormr* 'ett slags kryp', vilket även användes som öknamn. Å utomnordisk språkbotten höra hit medellågtyska *schin* 'Schuppen, die sich von der Kopfhaut abblättern' (därav nht. *Schinn*, *Schinne*) och medelnederländska *schene* 'Häutchen, Bast' (Fick-Torp. Vergl. Wörterb. III[4], s. 449). *Rävaskåni* 'rävskånet' i Or. (Oxkangar), gammalt namn på en backe och boningsplats, innehåller sannolikt samma ord. Vll (846 a) känner ordet blott från Ekenäs: *skån* 'bågnande is', eg. 'isskorpa'.
*skårved *skårved* stm. ut. pl. Trästam utmärkt för nedhuggning till ved av viss längd. Kv. (Vll 847 a).
*skälg *stjälg* adj. Sned. Sby. Jfr isl. *skialgr.*
*skärveke *stjärivika* svm. Smalt sund. Ko. Jfr *Langvekan*, sjö i Ter.
*sköra *stjör* sv. vb. tr. 1. Hugga tvärt av. Kv. (Vll 853 b).
*skör-tvet *stjörtväit* l. *stjöltväit* stm. 1. Huggspån. Kv. (Vll 854 b).
*skötgrynna *stjötgrynnu* l. *ʃötgrynnu* svf. Grynna vid vilken skötor utläggas. Va. skg.

***slackra** *slakär* sv. vb. intr. 1. Vara ostadig, orörlig. Kv.
***slackrog** *slakru* adj. Matt. Kv.
***slagga** *slag i (för nain)* sv. vb. intr. 1. Slå till. Kv. (Vll 858 a).
***slampa** *slamp* sv. v. intr. 1. Falla med dån. Kv. (Vll 859 a).
***slimmer** *slimbär* stm. ut. pl. Okv. för en ostadig man, en som *'slimrar'*; i tales. *'Slimbär han slimbrade av och an, som ett möss på jorden sprang'*. Kv.
***slimra** *slimbär* sv. vb. intr. 1. Dingla, vara ostadig, om personer. Kv. Jfr föreg. (Vll 865 b).
***slubba** *slob* sv. vb. intr. 1. Gå och klatscha. Kv. (Vll 869 a).
***slyngja** *slynju* svf. 1) Björkvidja, 2) ung, spenslig, lång kvinna. Kv. (Vll 872 a).
slå [**på**] *slå på (duktit)* st. vb. intr. Sätta högt pris på sina varor. Va-tr.
***slöta** *slöut* sv. vb. intr. 1. Gå och klatscha. Kv.
[**smaka**] *smak* sv. vb. intr. 1. Vara begiven på starka drycker. Va-tr.
***smaka** s. i uttr. *va i smakun* Öb. allm. (Vll 877 a).
***smala** *smal (tel an dä!)* sv. vb. intr. 1. Slå till. Va-tr.
[**smida**] *smid (i för an dä)* sv. vb. intr. 1. Slå på käften. Va-tr.
***smulas** *smolas* sv. vb. dep. 1. Smula sig sönder. Va-tr.
***snopp** *snop* stm. Tupplur. Kv. (Vll 891 a).
***snor-glottra** *snorglotru* svf. Snor som hänger ur näsan. Kv.
***snorvadd** *snorvad* stm. Snorkilling. Kv. (Vll 892 b).
***snubbog** *snobu* adj. Hornlös, om nötkreatur. Kv. Icke *snubu* som hos Vll 893 b.
***snugga** *snug* sv. vb. intr. 1. Snålas. Kv.
***snödhårad** *snöudhåra* adj. 1) Korthårig, 2) släthårig. Kv. (Vll 901 b).
***snö-poltas** *snöpoltas* sv. vb. intr. 1. Kasta snöboll. Va-tr.
***spela** *spilu* svf. 1) Näfverstycke, 2) litet stokreatur. Kv. (Vll 912 a).
spendera *spéndær* sv. vb. intr. 1. Vara frikostig. Kv.
***spilja** *spili*, pret. *spila* sv. vb. tr. 1. Splittra. Kv.
[**spoliera** *spólær* sv. vb. tr. 1. Uppoffra. Kv.

***sprassel** *sprasl̥* stn. ut. pl. 1) Oväsende, 2) rykte. Kv. (Vll 921 a).
sprita *split* sv. vb. tr. 1. Kv.
***spröta** *spröyt* sv. vb. intr. 1. Gräva, peta i mullen. Kv. (Vll 924 b).
***spåne-kona** *sponakunu* svf. 1) Kvinna legd att spinna. 2) Tradar, som vid spinnandet avrivas och kastas på golvet. Kv. (Vll 926 a).
***spänna** *spän* sv. vb. tr. 2. Hålla av någon. Bä.
***spänna kans** *spän kans*, pret. *spänd k.*, sv. vb. intr. 2. Taga ihop med. Kv.
***stacke** *staka* svm. Eldrummet i spiseln. Kv. (Vll 929 b).
***stack-krok** *stakkrouk* stm. 1. Krok på *standarin* = spisstolpen. Kv.
[stat] *stat* stm. ut. pl. Ståt, prål. Kv. I tales. *'matin, statin o koparin po boulä'* = allt är redo.
***steckla** *stekäl* sv. vb. intr. 1. Gå och dangla. Kv.
***stenhåmmel** *stäinhombäl* stn. Stenhop. Kv. Jfr fvsk. *homulgrýti* 'Samling av småsten', nno. *humul, humulstein* 'Kiselsten'.
[stilla *stil* sv. vb. tr. 1. Fodra kreatur. Allm. i mÖb.
***storhannel** *stourhanil* stm. 1. Stor, obåklig person. Kv.
***strand-strekel** *strandstritjil* stm. 1. Beckasin. Kv. (Vll 947 b).
[strapatsera *trápsær* sv. vb. intr. 1. Kv. (Vll 947 b).
***streka [upp sig]** *sträk op sä*, pret. *sträka*, sv. vb. rfl. 1. Fiffa upp sig. Kv. Jfr fvsk. *strik* n. 1) Ett slags tyg, 2) ett slags huvudbeklädnad, *silkistrik* 'sidentyg'.
***strickla** *strikäl* sv. vb. intr. 1. Dugga, småregna. Kv.
***strippa** *strip (åv)* sv. vb. tr. 1. Mjölka. Kv. (Vll 949 b).
[strut] *strut* stm. 1. Hals på flaska. Kv. (Vll 951 b).
***strykja** *strytju* svf. Bryne för liar. Kv. (Vll 951 b).
***stråk** *stråk* stn. Slag. Kv. (Vll 952 b).
***strän** *stræn* stm. 1. Urinstråle. Kv.
***styggelse** *stydjils* stm. ut. pl. Elak människa. Va-tr.
ståndare *standar* stm. 1. Stolpe som är fäst vid spiseltaket. Kv. (Vll 960 b).
***störjog** *störju* adj. Bullersam, oregerlig. Kv. (Vll 965 b).

***subba [över]** *sob [yvi]* sv. vb. tr. 1. Sudda över. Kv. (Vll 966 b).
***subbad** *soba* part. adj. Oren, smutsig. Kv.
***sunta [i]** *sunt [i för nain]* sv. vb. intr. 1. Slå någon på käften. Kv.
[suput] *sýput* stm. 1. Jfr *syp* = *supa*. Kv.
***suras** *sulas* sv. vb. dep. 1. Bukta sig i mitten, om ett bräde i följd av fukt). Jfr i Ped. (Vll 477 b) *kop-sä (koppa sig)* 'Slå sig d. v. s. bukta sig av fukt (om bräder).
***svippa [över]** *svip yvi* sv. vb. intr. 1. Skvalpa över. Kv.
***svång** *svagg* adj. Tom i magen, hungrig. Kv. Jfr *svångtom*. Pä. (Vll 982 a).
[sylta] *syltu* svf. Besvär. Kv.
***syta ut** *syit ut* sv. vb. tr. 1. Ge sytning åt, ställa ngn på sytning. Kv. (Vll 986 b).
***såla** *sål (po bärji)* sv. vb. intr. 1. Törna på grund i havet. Bä.
***sälla [neder]** *säld nedär* sv. vb. intr. o. imp. 1. Snöa litet. Kv. (Vll 992 a).
***sända** *sändu* svf. Brynsten (för knivar o. yxor). Va-tr. (Vll 993 a).
***sänklig** *sänkli* adj. Sank; i tales. *låg o sänkli mark*. Must.
***sänksam** *sänksam* adj, Sinksam, sölig. Kv.
söljebälte *solịabält* stn. Kv., *sölịabält* o. *solịabält*. Vö. Formerna *sölịa-* o. *solịa* oklara; då de icke kunna direkt härledas ur fsv. *sylghia* 'sölja', bero de sannolikt på kontamination med fi. *solki* (gen. *soljen*) ds., vars förhållande till det (etymologiskt dunkla) nordiska ordet är outrett. Den av Vll 996 a från mVa uppgivna formen *sölibält* l. *-bäλlt* är knappast riktig.

T.

[taga efter] *ta ét*, pret. *tou ét*, st. vb. Stamma. Kv.
taga [kans] *ta kans* st. vb. Taga ihop med. Vö.
[talang] *talágg* stm. ut. pl. Talgåva (hos predikant). Kv. Vll 1000 b.

***tamp** *tamp* stm. 1. Okv. för kort person, vanl. i best. f. sng., även *lill-tampin*. Kv.
***tantel** *tantul* stm. 1. Lång, slarvig rock. Kv.
***tasna** *tasn ut* sv. vb. intr. 1. Slockna, om glöd. Kv. (Vll 1006 a), *tasn åv* Tystna (av). Kv.
tjur *tiur* stm. ut. pl. Den hårdare sidan av en kvist. Va-tr. (Vll 1018 a).
***tjärkla** *tjärkäl* sv. vb. intr. 1. Springa brått och slamsigt. Kv. Vö.
[trakassera] *tras ut* sv. vb. tr. Plåga ut ngn. Kv.
***trettondagsyr** *trätundasyr(in)* stm. ut. pl., bl. i best. f. Ruskväder. Kv.
***trillare** *trilar* stm. 1. Okv. för en ostadig person, bl. i best. f. sng. Kv. Jfr hos Vll 1033 b *trille* o. *trillig*.
***trubbel** *trubäl* stn. ut. pl. Grubbel. Kv. (Vll 1037 b).
***trubulta** *trubult* sv. vb. tr. 1. Mörbulta. Kv.
***trumant** *trumant* i förb. *mä t.* 'med våld'. Kv. Vö.
***tråtala** *tråtal* sv. vb. tr. 1. Klandra. Kv. (Vll 1042 b).
***tuguträ** *tugutræ* stn. Skakelträ, som fäster skaklorna vid **tugan*. Kv.
***tvet** *tväit* stm. 1. Groft spån (yxspån). Kv. Jfr Vll 1055 b med andra betydelser.
***tya** *tyi mout* sv. vb. intr. 1. Göra invändningar. Kv. (Vll 1058 a).
tyla [sig] *tyl-sä* sv. vb. rfl. 1. Reda sig. Kv. (Vll 1058 b).
***tylning** *tylnigg* stf. ut. pl. Nödtorft. Kv. (Vll 1058 b med oriktig betydelseuppgift).
***tåla** *tål* sv. vb. intr. 1. Överväga. Kv. I tales. *tolar o tolar o val int færdi.*
***tålare** *tolar* stm. 1. Okv. för en senfärdig person. Kv.
tåt *tåt* stm. ut. pl. Agg, hat. Kv. (Vll 1062 a).
töja *tög* sv. vb. tr. 2. Kv.
töla [till] *töl tel* sv. vb. tr. 1. Tillråda. *int sku ja töl nain ti far ti Amärika anjä tidin.* Kv. (Vll 1066 b).

U.

[ugns]-***giman** *unsɣiman* stn. Ugnsmynning. Kv. (Vll 1069 b).
***upp-rem** *opräim* stm. 1. Kantbräde på kälke. Kv. Jfr hos Vll 1075 b *upp-rem* stn. fr. Vö.
uppspelad *opspäla* part. adj. Upprymd. Va-tr.
***utskumad** i *utskumadi ılak* 'inbitet elak'. Kv.
***utsåkad** *utsoka* part. adj. Utmattad, trött. Kv.

V.

***vand** *vand* adj. Förskämd. Kv. (Vll 1087 b).
***vartakog** *vartaku* adj. Aktsam. Kv. Jfr fsv. *taka var* 'giva akt på, märka', *vartakilse* 'varsamhet'.
***vattulupen** *vatulupin* adj. Om en trakt som är under vatten. Mnst.
***voivistera** *vôıvistær* sv. vb. intr. 1. Beklaga, jämra sig. Kv.
***våkenhus** *vånhus* stn. Vapenhus vid kyrka. Or. (Vll 1114 a).
***vån** *vån* stf. Förhoppning, utsikt. Kv. (blott hos gammalt folk). Jfr Rietz 822 a.
***våndraga** *våndra* st. vb. Bedraga. Kv. Jfr nno. (Ross, Ordbog 918) *voondraga* 'love halvveis', nsv. dial. Rietz 94 b) *dra vona* 1) 'förtiga, ej vilja ut med', 2) 'giva ett halft löfte'.

Y.

***yla** *ıyl* sv. vb. intr. 1. Tjuta, om hundar. Vö.
***ymst** *ömst* stn. Aning, nys. Kv. (Vll 1130 b).

Å.

***åbar** *åbar* adj. Kal (om landskap). Kv. (Vll 1133 a).
***åbo** *åboua* svm. Va-tr.
***ål** *ål* stm. 1. Smal, långsträckt 'hals' (= udde). Korsn. skärgård.
***ångerbytt** *aggärbyt* adj. Va-tr. (Vll 1137 a).

Ä.

***ärra** [upp] *är op* sv. vb. tr. 1. Upphetsa. Va-tr. (Vll 1147 b).

Ö.

örngåttsvar *äggusval* stn. Kv.
***övla** *öulu* svf. Ovanläder på *barkaskouar*. Kv. (Vll 1160 b).

De tillägg till Vendells ordbok, som gjorts här ovan, kunna ännu ökas med följande ord från Sydösterbotten, vilka hämtats från J. Tegengrens i Svenska litteratursällskapets 'Förhandlingar och uppsatser' för år 1912 offentliggjorda meddelanden om 'Dödstro, dödskult och dödsmagi i svenska Sydösterbotten':

fanje 'kolik hos häst' (s. 299).
fegljuset 'en irrande låga som visar sig vid människoboningar och bådar dödsfall' (s. 315). Jfr Vll 186 a.
flogrönn 'rönn som växer på murar o. dyl. st.' (s. 301). Jfr Vll 218 a.
ljumma 'ljumt luftdrag' (s. 300). Re.
regulera 'bullra' (om tomten). Re. (s. 308). Jfr **regér* Vll 739 a.
råskåpet (= vrå-); framför detta befinner sig husets hedersplats (s. 304).
Skitmöss 'den onde' Vö. (s. 300); även i Kv.: *stjitmös*.
tora 'bullra så häftigt att stugan skakar, om tomten' Np. (s. 307). Jfr **Tor** Vll 1025 a.
tornera = föreg. (s. 307), Np. Jfr Vll 1026 a.
vindpys 'häftig vindstöt' (Övermark), s. 307.
vittra (pl. **-or**) 'osynliga väsen (med uppgift att öppna ögonen på nyssfödda hundvalpar)'; deras närvaro bådar död, Np. (s. 315).
yndjibyggare 'underbyggare' (s. 310). Jfr Vll 1071 b.
äldsta husbond = tomten, Np. (s. 304).
älta 'trögt liv, svullen mage (hos barn)', s. 299.

Några finländska tillägg och randanmärkningar

till

Svenska Akademiens Ordbok

häft. 1—47.

Av *H. Bergroth.*

Efterföljande framställning avser icke att utgöra en uttömmande finländsk kommentar till SAOB. Den grundar sig på anteckningar som gjorts under en tämligen flyktig genomläsning av Ordboken. Särskilt är framställningen ofullständig i fråga om angivandet av svecismer.

Med högsvenska, förkortat hsv., avses i det följande en från provinsialismer av olika slag fullständigt fri rikssvenska. Med sveriges-svenska, förkortat svsv., betecknas åter den med provinsialismer mer eller mindre uppblandade rikssvenska som mestadels talas och skrives av de bildade i Sverige; med finländsk svenska, förkortat finl., den med provinsialismer uppblandade rikssvenska som talas och skrives av de bildade svensktalande i Finland. Rikssvenska fattas sålunda som motsats till svenskt folkmål. De angivna förkortningarna stå även för adjektiven högsvensk, sveriges-svensk, finländsk.

A.

Ordbokens uppgifter om *A* — och likaså om *B*, *C* och *D* — såsom beteckning för betygsgrader ha avseende på svenska förhållanden. I Finlands skolor betecknas de olika betygen l. vitsorden med siffror.

Bland sammansättningar upptager Ordboken även musiktermerna *A-dursackord, A-dursduett; A-mollsackord, A-mollsduett.*

Ordb. anger sålunda av dessa ord endast den regelrätta ssgs-formen, bildad enligt den av Tamm, Sammansatta ord, s. 49 (kap. V, 1) konstaterade regeln (med exemplet *c-durs-ackord* s. 52). Att dock även undantagsformen utan *s* förekommer i Sverige, därpå finner man ett bevis redan på samma spalt (3) där *A*-ssgrna uppräknas; i ett citat ur Normans Mus. upps. (1884) läses nämligen (rad 1 i Ordb.): Ciss-moll-sonaten.

I den finländska svenskan gäller Tamms regel icke i fråga om dekomposita med *dur* eller *moll* som efterled i den sammansatta förleden. Så vitt jag har mig bekant och genom förfrågningar bland finländska musiker lyckats utröna, säges och skrives i finl. alltid *A-dur-ackord, A-moll-duett, C-dur-symfoni,* o. s. v.[1]. Detta bestyrkes även av de spridda uppgifter som anträffas i Ordb. under *Ass, C, Ciss* och *D*: ur finländaren Martin Wegelius' arbeten citeras *ass-dursonat, C-dur-symfoni, C-moll-sonat, C-moll-symfoni, Cissmollsonat* (i samma citat ingår även: *Fiss-dur-sonaten*), *D-dur-etyd, D-dur-serenad,* men inga finl. belägg för ssgr med *-durs-* l. *-molls-* förekomma.

Ur svsv. litteratur anföras under *C, Ciss, D, Dess* följande exx. på undantagsformen utan *s*: *C-dur-skala, C-dur-tema, C-moll-mässa, Ciss-moll-kvartett, D-dur-ackord, D-dur-kvartett, D-dur-symfoni, D-moll-fuga, D-moll-kvartett, D-moll-sonat, Dess-dur-konsert, Dess-dur-preludium, Dess-dur-skala, Dess-dur-vals.* Formen med *s* anträffas i betydligt färre belägg.

---

[1] I anslutning till tyskan.

Abonnemang. Abonnera.

Den av Freudenthal i Förh. o. Upps. 15, s. 37, sp. 1 ur finländskt kotterispråk anförda hypokoristiska bildningen *Abusch,* sbst.[1], och det därav härledda *Abuscha,* v. tr., saknas naturligtvis i Ordboken, vars första häfte utkom långt förrän F. publicerade sin lista över finlandismer. Antagligt är för övrigt, att dessa former, även om de varit bekanta för ordboksredaktionen, icke skulle ansetts förtjena en plats i SAOB; jfr det provisoriska företalet till första häftet, s. 2 sp. 1: 'Af hvad man kan kalla klass- eller kotterispråk . . anföres endast sådant, som trängt ut till vidare kretsar eller ock ur någon viss synpunkt ansetts märkligt'. Dock har ju Ordboken å andra sidan upptagit de finl. slangorden *Blaj*, *Blaja*, *Blajig*, ehuru inga andra beläggställen kunnat anföras än Freudenthals lista och Mandelstam-Igelströms ordbok. För *Abusch* är jag i tillfälle att meddela ett färskt belägg: 'Detta lediga land [som uppstått på Balkanhalvön genom de krigförandes ömsesidiga eftergifter] ber jag få belägga medels ett folkrättsligt bindande abusch'. Ung-Hans (G. Mattsson) i dagskrönikan i Dagens Tidning 1913, nr 212, s. 1, sp. 5.

Ackuschemang.

Vardagligt förekommer i finl. ordet *ackuschemang* ss. realgenus i bet. ackuschemangshus l. -inrättning; det brukas ss. hypokoristiskt nomen proprium i best. formen: *Ackuschemangen* (= barnbördshuset). Jfr den finl. hypokorismen *Kirurgen* = Kirurgiska sjukhuset, samt det av Noreen, Vårt språk V 398, anförda *Serafen* = Serafimerlasarettet.

Af.

Under I A) 4) *a) β)* (sp. 78) 'om fråntagande, beröfvande', citeras ur Bib. 1541 meningen: 'Presterna stiäla

[1] Ett ungefär liknande bildningssätt företer den stockholmska hypokorismen *karuscha* = kautschuk i bet. 'radergummi'.

aff affgudhomen silffuer och guld'. I modern hsv. torde 'stjäla *från* ngn' vara det vanliga. *Av* är däremot i finl. ännu i dag fullt kurant i denna fras. Topelius skriver i Vinterqv. I, 2, s. 91: 'Att stjäla af en tjuf'; Allardt, Nya byberättelser (1890) s. 6: 'Nå, mindre [dvs. så mycket mindre] stjäl man det af Nilsson'.

Under I B) 8) *b)* (sp. 83 f.) anföras fraserna: 'Hvar har du gjort af boken?' 'Hvar har du gjort af dina penningar?' I finl. heter det, i tal alltid, i skrift väl oftast: 'Var*t* har du gjort av *med* boken?' (osv.). Jfr Lönnrot, Sv. skr. I 176: 'Modren . . frågade af Pohjolavärdinnan, hvart hon gjort af med hennes son'. Jungell, Färder o. irrfärder 33: 'Nå, inte för att det rör honom, hvart vi gör af med vår mjölk'. R. Lindqvist, övers. av Tolstoj, Uppståndelse, I 138: 'villrådiga om hvart de skulle göra af med sina händer'. En förväxling har således i finl. egt rum med uttrycket *göra av med ngt (ngn)* = förstöra, förslösa (ngt), döda (ngn) (SAOB, **Af** II 8), sp. 103). Förväxlingen är begriplig nog; 'var har du gjort av dina pengar?' innebär ju ofta detsamma som 'på vad sätt har du gjort av med dina pengar?' Den finl. frasens *vart* torde bero på inflytande från finskan (*mihin*); jfr det mindre vårdade finländska 'vart (fin. *mihin*) har du lagt (l. satt l. ställt) det eller det?', där hsv. fordrar *var*.

Under I E) 16) *h)* (sp. 95) upptages uttr. *apropos af* med tillägget 'numera bl. i Finl.'. Även i finl. torde dock *av* vid *apropå* numera knappast förekomma.

Det under II 8) upptagna uttr. *sätta af med sina penningar* (= slösa bort) torde ej förekomma i finl.

Det i finl. vanliga uttrycket *få sällskap av någon* (t. ex. hos Felix Jungell, Färder o. irrfärder, s. 32: 'Händelsevis råkade våra vandrare få sällskap ett stycke af en pratsjuk käring') har jag icke funnit i Ordb. under **Af**. 'Få sällskap *med* ngn' torde vara vanligare i hsv.; dock förekommer även *av*, t. ex. i L. De Geers Minnen I 277: 'Jag fick sällskap af Leijonhielm'.

En fras som ej heller påträffas under **Af**, är *taga sig av ngn* = taga vård om ngn, sörja för ngn. Uttrycket

brukas, så vitt jag vet, icke i finl.; i samma bet. användes där *taga sig an ngn*, vilket även anträffas i Dalins och Sundéns ordböcker, men synes vara mindre allmänt i hsv. än i finl., att döma av att svenskar pläga anmärka mot uttrycket, då de höra det begagnas av finländare. Jfr dock Anm. till art. **Antaga** i Ordb. sp. 1860, där *taga sig an* säges förekomma 'kanske ngt oftare' än *antaga sig*.

Afbräck.

Ordet är enl. Ordboken neutr. o. reale l. mask. I finl. är det alltid neutrum.

Afgång.

Ssgn *afgångskontor*, som icke finnes upptagen i Ordboken, har antecknats av Ruben Berg (Språk o. Stil 1903, s. 126) ur Finlands statskalender. Betydelsen framgår av följande belägg: 'Kan depesch [telegram] icke tillställas enligt adress, så underrättas därom afgångskontoret'. Finl. statskalender 1913, sista avd., s. 109.

Aflänka, v. 2.

Den bildliga användningen av ordet (ex.: uppmärksamheten avlänkas [= avledes] från en sak) upptages icke i Ordboken; den förekommer väl dock ngn gång även i Sverige? Finl. belägg: 'Telefonisternas uppmärksamhet', säger han [dvs. Harvard-professorn Münsterberg], 'hvilken till följd af deras ungdom lätt aflänkas, bestämmes af känslobetonade inflytelser'. Ung-Hans (G. Mattsson) i Dagens Tidning 1913, nr 254, s. 1, sp. 7.

Afsigkommen.

Ordet har för mig och alla (omkr. 30) av mig tillfrågade bildade finländare främst betydelsen 'försvagad med avseende på själsförmögenheterna och på grund därav oförmögen att sköta sig; dekrepit, ålderdoms-

svag', en bet. som icke finnes upptagen i Ordboken [1]. Ett finl. belägg för densamma, det enda jag för tillfället kan anföra, är följande: 'Han hade . . haft en . . förnimmelse . . som om Melrose . . blifvit svagare och mera afsigkommen . . . Han tycktes vara mera oberäknelig . . . Minnet svek honom ofta, och hans retlighet gränsade nästan till vanvett'. Hufvudstadsbladet 1913, nr. 244, följetongsbil. s. 159 f.

Ordets vanligaste bet. enligt Ordboken (1) *c) γ)*: 'som kommit på obestånd', ter sig för mig och även för en del andra finländare jämförelsevis främmande. Bet. 3): 'som kommit af sig l. förlorat fattningen' uppgives förekomma 'i Finl.', men för mig och alla av mig tillfrågade bildade personer är den fullständigt främmande. Som enda beläggställe anföres Lönnrots Fin.-sv. lexikon I 269 (under *häkeltyä*), ett belägg som näppeligen ensamt för sig kan tillerkännas någon beviskraft, då L:s modersmål var finskan.

Afton. Aftonsömnig.

I Anm. under 1) (sp. 661 f.) framhålles, att *afton* i större delen av Sverige har en vidsträcktare bet. än *kväll*, som användes för att beteckna den senare delen av aftonen (ofta även en senare tid av dygnet än den som betecknas med *afton*); men att i vissa delar av Sverige, kanske särskilt i västra och sydligaste, *afton* är väsentligen liktydigt med *kväll*.

Även i finl. beteckna *afton* och *kväll* samma tid av dygnet. I st. f. det hsv. *kväll(s)sömnig* användes därför i Finl. allmänt ordet *aftonsömnig*, som ej anträffas i sverigessvenska ordböcker och ordlistor. I SAOB betecknas *aftonsömnig* (sp. 673) icke som ett uteslutande finländskt ord, men blott finl. belägg anföras.

---

[1] Närmast överensstämmer med densamma den i Ordb. under 1) *c) α)* anförda 'mindre brukliga': som kommit på förfall med avs. på hälsa, krafter l. utseende: försvagad, medtagen, förslappad. Se särsk. under *α*[1]*)*, första belägget.

Agera.

I anslutning till den under II 2) (sp. 801) angivna betydelsen 'spela rollen af', 'låtsa vara' osv. brukas *agera* i finl. stundom absolut, i bemärkelsen 'förställa sig, göra sig till, spela komedi'; t. ex.: 'det är inte att fästa sig vid vad han säger och gör; han agerar bara'. Litteraturbelägg är jag icke i tillfälle att anföra, men den nämnda användningens förekomst bestyrkes av flere av mig tillfrågade personer.

Agrikultur.

De i Ordboken av naturlig orsak icke upptagna ssgrna *agrikultur-ekonomisk* och *agrikultur-entomologisk* förekomma numera i Finland, den förra i benämningen 'Agrikultur-ekonomiska sektionen' (av Filosofiska fakulteten vid K. Alexandersuniversitetet i Finland; se universitetets Program 1913—1914 s. 55), den senare i 'Agrikultur-entomologiska inrättningen' (Redogörelse för K. Alex.-univ. 1899—1902, s. 164) och 'Agrikultur-entomologiska laboratorium' (Program 1913—14 s. 77). Belägg: 'Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Kungörelse, om inrättande af en agrikultur-ekonomisk sektion i Alexanders-Universitetets filosofiska fakultet'. FFS 1898, nr 33, s. 9.

Aj.

Aj (aj) ss. uttryck för beundran, mycket vanligt i finl., saknas i Ordboken. Freudenthal anför det i Förh. o. Upps. 15, s. 37, sp. 1. Ett belägg är: 'I guld och purpur går sol'n i sjön, / Aj aj, så grann hon nu glimmar!' Gånge Rolf (K. E. Wichmann), Maning och minne s. 18. Saxén, i Finsk Tidskrift 1904, I, s. 301, hänvisar till fin. *ai ai* i samma användning. Jämväl häpnad och förvåning uttryckes ngn gång i finl. genom *aj aj* Ex.: 'Boviksbisin [-gubben] stod full af förundran och betraktade med ögon och mun de väldiga ryska härskaror, som kommo tågande . . . „Aj, aj, nog har den kejsaren pojkar!“ var Boviksbisins halfhögt uttalade reflexion'. Allardt, Nya byberättelser 8.

Den i Sverige brukliga interjektionen *aj(i)amej* förekommer ej i finl. I st. f. det hsv. *aja sig* = jämra sig, beklaga sig, begagnas i finl. vanligen *vojka sig*, en utvidgad form av det jämväl förekommande hsv. *voja sig*.

All.

Under IV 3) *b)* (sp. 947) ingår frasen *när allt kommer omkring*. I finl. lyder den alternativt *när allt går omkring*, t. ex. hos Zilliacus, Utvandrarehistorier 21, Tavaststjerna, En inföding 88, Westermarck, Menskl. äkt. hist. 60. Likaså i ä. svsv.; Sven Berg anför (Festskrift t. Söderwall 283, sp. 2) ett belägg från Gustaf I:s registratur: Naar alt ær got om kringh (1521); andra ställen äro: RARP 6: 70 (1657), Växjö Domk:s arkiv 1666 nr 86, Runius, Dud. II 83 (1712) — på sistnämnda tre ställen: *gick* resp. *gå(å)r omkring(h)*.

Det under X 1) *e)* *β)* o. *β*[1]) (sp. 960 o. 961) upptagna, ss. finländskt betecknade *med allone* begagnas, så vitt jag kunnat finna, knappast numera i Finland. Freudenthal upptar det visserligen i sin lista (Förh. o. Upps. 15, s. 37, sp. 1), och Nordenstreng (Förh. o. Upps. 16, s. 69) påstår t. o. m. att det 'för ett friskt lif i Finland'; men för mitt och ett stort antal av mig tillfrågade äldre och yngre personers språkbruk är det absolut främmande. Det finnes ej heller belagt hos den yngre finländska författaregenerationen. Ordboken citerar Frese, Porthan, Topelius och C. G. Estlander. Härtill kunna läggas Lönnrot (Sv. skr. I 228) och W. Lagus, t. ex. i den till sitt språk så ytterst ålderdomliga och egendomliga boken 'Från pojkåren och gymnasiet' s. 59. *Med allone*, liksom *i allone* (sp. 959), går utan tvivel snart i finl. all världens väg, såsom det redan gjort i Sverige.

Allena.

I en Anm., sp. 991, framhålles, att ordet numera förekommer företrädesvis i högtidlig (i sht biblisk l. religiös) l. poetisk l. arkaiserande stil. En sådan stilskillnad mellan *allena* och *ensam* gör sig icke gällande i finl. Exempel

på finl. *allena* i vardaglig stil äro: 'Med ens kände han sig löst ur det tvång, hvilket . . gripit honom, då han befann sig allena med den unga flickan'. Aina (E. Forssman), Vid aftonlampan, 3 saml., s. 100. 'Nu var det värsta där, åskvädret, och hon var helt allena'. Ibid. 168. 'Ållräj, sade Wehkalainen . . . Kistan kan jag inte bära allena'. Zilliacus, Utvandrarehistorier 62. 'Och för öfrigt skulle hon inte bli lämnad allena, ty han hade . . köpt biljett också för sig själf öfver till Liverpool'. Ibid. 64.

Allsamman.

Det under I 1) *a)* (sp. 1069 f.) angivna bruket av *allsamman* ss. attribut framför huvudordet: 'alltsammans herrskapet' (Sigurd), 'allsammans mjölken', är säkerligen okänt i finl.

Alltjämt.

I bet. 2): 'fortfarande, ännu', och, som det tyckes mig, även i bet. 1) *a—b)*: 'oavbrutet, ständigt', är *alltjämt* icke idiomatiskt i finl. Det har där egentligen blott bet. 'upprepade gånger' (1) *c)*).

Aln.

Under 1) *e)* (sp. 1131) finnes finl. *aln* pro *alnar* icke omnämnt o. exemplifierat. Ett hithörande belägg anföres av Rub. Berg i hans pseudonymt publicerade 'Språkliga iakttagelser i K. A. Tavaststjernas arbeten' (Finsk Tidskr. 1899, II, s. 185 ff.), nämligen (s. 193): 'några aln ifrån' (Tavaststjerna, Nya vers 124).

Alt.

Ordboken anger som pluralform *altar*; *alter* uppges förekomma blott i bet. 'altfiol' och vara föga bruklig.

I finl. lyder pluralen emellertid alltid *alter*. I de i finl. tidningar ingående annonserna om sångkörers övningsmöten är den stereotypa frasen: sopraner och alter kl. . . ., tenorer och basar kl. . . .

[Amerika-änka].

Ej i Ordboken. Ordet, som betyder 'hustru vars man vistas i Amerika', är bildat i anslutning till 'gräsänka'. Det ingår i Freudenthals (senare än arket A 75 utgivna) 'Skiljaktigheter' i Förh. o. Upps. 15, s. 37, sp. 2.

Amiralinna. Amiralska.

Amiralinna är i Sverige den vanliga formen; Linder, Regler[3] s. 43, sp. 1, upptar endast den. I finl. åter brukas endast *amiralska*. Jfr Freudenthal i Förh. o. Upps. 15, s. 84, sp. 1.

An.

Ang. uttr. *taga sig an ngn,* se **Af,** s. 5.

Ana.

Ana till ngt (3) *b)* sp. 1236), är enl. Ordboken 'mindre br.'; i finl. är det åtminstone fullt kurant. Finl. belägg äro: 'Om han började ana till det?' W. Söderhjelm, övers. av Aho, Prästens hustru 229. 'Hon får höra att jag gått till kyrkobyn, och då anar hon naturligtvis till allt'. Ibid. 286. 'Utan att Matti eller Lisa anade till det'. Tavaststjerna, övers. av Aho, Folklif, s. 92. 'Jag såg mycket och hörde mycket, som jag aldrig förut anat till'. Ibid. 178.

Andedrag.

Under *b)* anföres ur Hahnssons Lexikon ss. finl. uttrycket *dricka med ett andedrag*; så vitt jag har mig bekant, säges i Finland, liksom i Sverige, alltid *i ett andedrag.*

Anhalt (anhaltsplats, anhalt(s)station).

Ordet brukas (åtm. i bet. 2) icke i finl.; det ersättes av finlandismen *haltpunkt*; ngn gång förekommer den hsv. synonymen *hållplats.* Jfr Freudenthal i Förh. o. Upps. 15, s. 48, sp. 1, o. s. 84, sp. 1 o. 2.

Annan.

Under B) II 4) *c)* (sp. 1599 f.) anföres bruket av *annan* i sg. i fråga om flere ggr upprepad handling l. en fortlöpande följd av (väsentligen) likartade händelser, av tidsmoment osv., då första motsättningsleden är uttryckt endast genom substantiv i obest. form, utan bestämmande pronomen; detta förekommer enligt Ordboken blott i förbindelsen *efter annan:* år efter annat, dag efter annan, stund efter annan, tid efter annan, osv.

En formell motsvarighet till detta bruk av *annan* erbjuder ett mycket vanligt finl. uttryck som icke finnes upptaget i Ordboken, nämligen: *på sätt eller annat* [1], motsvarande hsv:s 'på ett eller annat sätt'. Frasen, som är att jämföra med finskans 'tavalla tai toisella' (tapa = sätt, toinen = annan), förekommer, som nämnt, mycket allmänt i finl., men jag kan för tillfället ej anföra flere belägg än följande: 'Här [dvs. i Tekniska högskolan] går vem helst in som på sätt eller annat avlagt sin studentexamen'. G. M(attsson) i Argus 1909 s. 182 sp. 1. 'För Finland åter kan ett dylikt oväsen, på sätt eller annat, medföra nytta'. Hufvudstadsbladet 1909, nr 279, s. 6, sp. 4. 'Skulden till denna motsägelse är 'den drevljanske fursten *Mal*', vilken på sätt eller annat måste inpassas i den allmänna historiska bilden av förhållandena under X seklets mitt'. S. A. Korff i Studier i nord. fil. II 7, s. 6. 'Tanken att på sätt eller annat få den gamla, minnesrika Akademin [i Åbo] återkallad till lif på dess forna plats'. Emil Schybergson i Finsk Tidskrift 1913, II, s. 199.

Annars.

Under II 4) (sp. 1624) upptages en såsom 'föga br.' betecknad bet.: 'af annan orsak, af annat skäl'. I det första exemplet ('— — nyheter, hvilka borde vägras, om icke annars, dock derföre, att — —' osv.) är betydelsen

---

[1] Uttryckets (sannolika) egenskap av finlandism och fennicism har först påpekats för mig av min vän v. häradshövding A. M. Lassenius i Helsingfors.

klar. Icke fullt lika bestämd och distinkt är den däremot i det sista exemplet, ett citat ur Järnefelts Fosterlandet (övers. av E. Gråsten): 'Grät hon? Ingalunda! — Det var väl annars hon bar sitt hufvud så lågt'. Här framstår *annars*, åtminstone för finländsk språkkänsla — särskilt då man vet att ordet är övers. av finskans *muuten* —, såsom betydande 'av en tillfällighet, utan någon bestämd anledning'.

I anslutning till berörda bet. hade man väntat att i Ordboken finna upptagen en rätt vanlig fennicism, *annars bara*, kalkerad på det finska *muuten vain (muutoin vaan)*. Uttrycket betyder just 'utan angivbar orsak', 'för ingenting', 'för ro skull' o. d. Dess förekomst i talspråket har påpekats av R. Nordenstreng i Finsk Tidskrift 1900, II, s. 197. Litteraturbelägg äro bl. a.: 'Någonstädes skall det väl synas spår af mig också. — Huru så? — Annars bara'. [hsv.: åh, jag vet inte just]. W. Söderhjelm, övers. av Aho, Prästens hustru, s. 97. Samma arbete, s. 164: 'Har ni varit på Puijobacken? frågade Elli. — Ja, ofta. Huru så? — Annars bara'. [hsv.: åh, för ingenting]. 'Hvarför det? Annars bara!' Aho, Prästens dotter 31.

Den nu anmärkta försummelsen blir Ordboken emellertid i tillfälle att gottgöra. I samma bet. som *annars bara* brukas nämligen, naturligt nog, också *eljes(t) bara*. Så i Päivärintas Bilder ur lifvet, IV 76: 'Hvarför frågar du det? — — Eljest bara'. — Att det ej blott är i översättningar från finskan som frasen förekommer, kan konstateras i Nya Pressen 1898, nr. 249, s. 2, sp. 2, där den återfinnes i en novell av Giacosa: 'Han tar ej samma vägar som andra . . . — Huru så? — Åh, eljes bara . . . Vidare ville värden ej förklara'. Likaså i R. Lindqvists övers. av Tolstoj, Uppståndelse, II, 90: 'Hvarför: numera? — Annars bara'.

Annorstädes.

Ordboken upptager en mängd varianter av detta ord: *annanstädes, ann(an)stans, ann(an)stäns, annerstans,*

annerstäns, *ann(an)stäss.* I finl. förekommer i vardagstal även en form *annestans*, i analogi med *allestans.*

Antipod.

Antagligen till följd därav, att best. pl. *antipoderna* (se t. ex. citatet från J. Wallenberg i Ordb.) associerats med ord som *tropikerna*, *ekvatorialtrakterna*, har den uppfattningen uppstått och kanske vunnit icke ringa spridning, att *antipoderna* betyder 'landet l. jordytan på motsatta sidan av jordklotet'; flere av mig tillfrågade personer ha befunnits fatta saken så. Enahanda förfrågningar, anställda i Sverige, kunde måhända giva samma resultat.

Approbatur.

Det i studentspråket förekommande sbst. *approbatúr* (med huvudton på slutstavelsen), best. *-en*, pl. *-er*, uppgives av Ordboken betyda: i finl. 'approbaturskurs', i uppsvenskan däremot 'approbatursbetyg'. Även i finl. torde dock den senare bet. vara vanlig. De i Ordb. anförda exemplen på den som finländsk angivna bet. förefalla för övrigt ej riktigt väl valda. 'Jag har gjort undan approbaturen i latin' betyder icke blott 'jag har gjort undan (dvs. läst) approbaturskursen', utan tillika 'jag har gjort undan tentamen för betyget approbatur i latin'. Bättre hade varit: 'Jag har snart läst approbaturen i latin'. I 'han plockar ihop många röster med bara approbaturer' tyckes mig *approbaturer* snarare betyda just 'approbatursbetyg' (eller 'vitsord', såsom det alltid heter i finl.) än 'approbaturskurser'. Ss. ex. på finl. *approbatúr* = betyg må ytterligare anföras: 'han har många approbaturer i sitt kandidatbrev'. 'Även Sundman fick sina sju röster, men „Guffar“ (Svanljung), som var en redbar natur, nöjdes med sex approbaturer'. C. G. Estlander i Finsk Tidskrift 1912, II, s. 191.

Arbetsam.

Bet. 2): 'mödosam, ansträngande, besvärlig' är främmande för finl., som uttrycker densamma med det i Sverige mindre brukliga adj. *arbetsdryg.*

Arfvodist.

Brukas ej i finl.

Arg, sbst. (sp. 2213).

Ssgn *arglös,* enl. Ordboken 'föga br., nästan bl. i Finl.', förefaller mig utdöd i finl.

[**Arkangelit**].

Saknas i Ordboken; ingår i Freudenthals (senare än arket A 141 utkomna) 'Skiljaktigheter' i Förh. o. Upps. 15, s. 38, sp. 1. Bet.: rysk gårdfarihandlare. De flesta sådana äro från guvernementet Arkangel.

Arm, sbst.

Bland ssgrna saknas finl. *armhåll,* n., = 'räckhåll'; ex.: 'han befann sig inom armhåll för sin motståndare'. Ordet finnes upptaget i Freudenthals (senare än arket A 143 utkomna) 'Skiljaktigheter', s. 38, sp. 1. Enligt av mig anställda undersökningar är det icke allmänt brukligt i finl.

[**Armarium**].

Ordet finnes icke upptaget i Ordboken, måhända emedan det ej ansetts höra till de lat. lånord, som 'kunna antagas nu för tiden vara bekanta inom något större kretsar af personer, som erhållit s. k. allmänbildning' (se det provisoriska företalet till Ordbokens första häfte, s. 2, sp. 2). Eller har ordet över huvud icke förekommit i Sverige? Ekbohrns ordbok över främmande ord, 3 uppl. (1885), upptager det i alla fall[1] och anger följande betydelser: rustkammare; bokskåp. I Finland torde *armarium* dagligen vara i bruk, men mig veterligen blott inom en mycket begränsad krets, nämligen personalen vid universitetsbiblioteket i Helsingfors; fullt kurant för övrigt bland alla dem som haft med nämnda biblioteks skötsel

[1] I den starkt tillökade 4:de uppl. (1904) är det däremot utelämnat. Nordisk Familjebok, 2 uppl. (1904) upptager det, sannolikt efter Ekbohrns 3:dje uppl.

att skaffa. Dess betydelse är naturligtvis: bokskåp. Belägg äro: 'Det är härligt att sedan springa omkring där . . bland böckerna i de många prydliga skåpen — armarierna kalla tjänstemännen dem'. Brev från en biblioteksråtta (G. Schauman) i Argus 1909, s. 235, sp. 1. — 'Det finnes verser i „armariernas" böcker'. Dr. Ix (W. Söderhjelm) i Argus 1910, s. 7, sp. 2.

Arom.

Enl. Ordboken ngn gång neutrum; i finl. alltid reale.

Ass. Se **A.**

Assiett.

Ordet brukas i finl. även i bet. 'kall mat, upplagd på en assiett', 'kallt uppskuret'. Ex.: 'Vad bjöd du dina gäster i går kväll? Bara te med smör och bröd, och ett par assietter'. Jfr med avseende på betydelseutvecklingen ordet *glas*: bjuda ngn på ett glas, ta sig ett glas.

Asyl.

Enl. Ordboken även neutrum; i finl. alltid reale.

Att, infinitivmärke.

Under I 4) (sp. 2587) anföres den i Sverige 'föga brukliga', i finl. ej ovanliga konstruktionen *att* med passiv infinitiv efter verben *vara, bliva, finnas, stå, återstå* [1]. Att den bevarats vid full livskraft i Finland får väl åtminstone delvis anses bero på inflytande från finskan, där i motsvarande fraser passiv konstruktion brukas (*är att anses* = fin. *on pidettävä, står att fås* = *on saatavana* l. *saatavissa,* osv.).

Antagligen på grund av inverkan från samma håll förekomma i finl. även andra, i Ordboken icke omnämnda, fall av *att* med passiv infinitiv för hsv. aktiv inf.

Till de nyss berörda fraserna sluta sig närmast vissa

[1] Ett finl. belägg med *stå* är: 'Om allt detta står att läsas i de föregående runorna'. Lönnrot, Sv. skr. I 157; med *återstå*: 'De runor, som ännu återstå att redigeras'. Ibid. 229.

uttryck, där infinitiven står som attribut efter ett huvudord: 'Andra göra det af fåfänga och prål, så mycket mera att ursäktas hos bonden, som . .' (osv.). Lönnrot, Sv. skr. I 349; 'affär att övertagas' (jfr Ordb. III 3) *b)*, sp. 2599). I det första exemplet kan ju infinitiv-attributet ersättas med satsattribut: 'vilket *är* . . . att ursäktas'; frasen i det andra ex. åter är egentligen ett elliptiskt uttryck, brukat som annonsrubrik; i annonsen därunder läser man sedan vanligen den fullständiga meningen: 'en affär står att övertagas' (osv.). Båda dessa fall återgå sålunda på det i Ordb. under I 4) omnämnda.

Därnäst kan i förbigående nämnas ett uttryck som faller under mom. II 2) i Ordb. (sp. 2595): 'Desse sånger . . voro dock lättare att bibehållas i minnet'. Lönnrot, Sv. skr. I 13 f. Den passiva formen i detta fall stöter dock rätt mycket även ett finländskt öra, och torde vara ganska sällsynt; den beror, enligt vad docenten Heikki Ojansuu benäget meddelat mig, sannolikt på en i finskan i motsvarande fraser tidigare — bl. a. av Lönnrot — brukad passiv infinitiv: 'nämä laulut olivat helpommat muistossa pidettää' (i modern finska: pitää).

Allmännare torde finl. passiv inf. vara i en del av de under I 1) *a) β)* (sp. 2584) anförda fraserna: förtro åt ngn sitt gods att vårda; räcka fram sin hand att kyssa; lämna ngn ett brev att befordra (finl. altern. *vårdas, kyssas, befordras*, fin. *hoidettavaksi, suudeltavaksi, vietäväksi perille*). Jfr: 'Skulle ni ha något rum att målas?' Hertzberg, övers. av Päivärinta, Sak. Pyör. 251, samt det i hög grad osvenska 'föra sitt betyg att visas åt mamma' [1]. Hertzberg, övers. av Canth, Lifsbilder II 25.

En egenhet hos talsvenskan i Sverige, varigenom densamma skarpt avsticker från det finländska talspråket, är den ytterst starka benägenheten för s. k. attraktioner [2].

---

[1] Fin. viedä nähtäväksi.

[2] Särskilt frapperas finländaren av den för hans tal främmande företeelsen, att supinum nästan ofelbart attraherar en följande infinitiv: 'jag har inte hunnit gjort det ännu'; 'har han verkligen kunnat glömt det?' osv.

Dessa ha emellertid, så vanliga de än äro i svsv. — också i skriftspråket, se R. Berg i Språk o. Stil 1901, s. 47 f. — och så gamla de än äro [1], i de flesta fall icke lyckats vinna burskap i språket, utan betraktas alltjämt som fel; de strida i allmänhet alltför bestämt mot den (visserligen icke alltid så nogräknade) språkliga logiken. Ett viktigt undantag bilda dock de — i mindre grad ologiska — fall av attraktion, som framkallats genom sammanfallet av *och* och inf.-märket *att* i talspråksformen *å*; attraktioner av detta slag ha i stor utsträckning segerrikt inträngt i skriftspråket: 'var så god och (å) sitt ned' i st. f. 'var så god att (å) sitta ned'; 'han är ute och (å) jagar' i st. f. (i finl. jämte) 'han är ute att (å) jaga'.

Österom Bottenhavet har emellertid, såsom det sista exemplet även antyder, också detta slags attraktion vunnit mindre utbredning än i Sverige; och det kan anmärkas som en brist, att Ordboken helt och hållet lämnar sina läsare i okunnighet om den finländska svenskans egenheter i detta avseende, egenheter huvudsakligen beroende på finl:s allmänna konservatism, men kanske även till någon del på dess ovan framhållna obenägenhet för attraktioner [2], måhända ock i viss mån på inflytande från finskan [3].

Hithörande fall av attraktion beröras i Ordb. under I 1) *b)* (sp. 2585) [4]. Jag tager uppgifterna i den ordning som betingas av graden av avvikelse hos finl.

Bruket av *att* o. inf. (betecknande avsikt) efter verbet *vara* är enl. Ordboken utdött (†). I finl. är det emellertid fortfarande mycket allmänt i talspråket och kan även

---

[1] Östergren, som i Språk och Stil 1901, s. 82 ff.. i samband med frågan vid vilken tid *och* o. *att* sammanfallit i formen *å*, berört även attraktionernas ålder, fyller en hel sida (104), och mer, med fornsvenska exempel på supin-attraktion.

[2] Attraktionsfel äro i finländsk litteratur mycket sällsyntare än i hsv.

[3] Finskans illativ av infinitiven efter verb som beteckna rörelse överensstämmer med *att*-konstruktionen i sv.

[4] Se även II 5) *a)* (sp. 2596) samt IV *a)* (sp. 2599 f.).

förekomma i skrift: 'Jussi var ute att meta'. Hertzberg, övers. av Canth, Lifsbilder II 59. 'Var ni ofta ute att meta?' Ibid. 61. Den i Ordb. citerade meningen ur Björnståhls Resa: 'Vi voro at höra det besynnerliga Echo', kan sålunda näppeligen stöta ett finländskt öra; en pedantiskt noggrann finländsk författare skulle helt säkert hellre skriva så än: 'vi voro och hörde'; det jämväl högsvenska 'vi voro för att höra' skulle han väl dock helst använda. Vanliga talspråksfraser i finl. äro: Ä' din fru hemma? Nej, hon ä' å höra på Aino Ackté. — När jag va' i London, va' jag å höra på Melba. — Jag ha' många gånger vari' å se på 'Bakom Kuopio'. — Han ä' ute å ro. Han va' ute å ro för en stund se'n. Han ha' vari' ute å ro alla dagar. — Även de hsv. uttr., 'jag va' å hörde, jag ha' varit å sett, han ä' ute å ror' osv. brukas i finl., men vid dem framträder knappast avsiktsbegreppet.

Avsiktsbetecknande *att* + inf. är enl. Ordb. 'numera föga brukligt' efter verbet *gå* i presens indikativ; likaså efter ungefär likbetydande ord; jfr Anm.: 'särsk. då verbet *vara* l. pr. ind. l. imper. af verb som beteckna gående o. d. föregår, användes numera i st. f. *att* med inf. regelbundet *och* med finit modus, så framt icke man vill särsk. betona afsiktsbegreppet, i hvilket fall *för att* användes'. Den citerade frasen 'Det är bäst vij gå hem at äta' (1726) är sålunda numera knappast bruklig i hsv., det heter där oftast: 'det är bäst vi går hem å äter'. I finl. är 'jag går hem å äta' fullt lika vanligt, ja, enligt min uppfattning vanligare än 'jag går hem å äter'. Det i hsv. så vanliga 'jag går ut å går (promenerar)' torde väl i finl. så gott som alltid lyda: 'jag går ut å gå (promenera)'. I sin studie över Tavaststjernas språkbruk, i Finsk Tidskrift 1899, II, anför Rub. Berg (s. 207) två hithörande fraser hos T.: 'jag kommer upp till dig och prata en stund' (Barndomsvänner 127), samt: 'jag far ut och jaga i dag' (En inföding 100); och han försummar ej att inom parentes ange de motsvarande hsv. uttrycken: 'jag kommer upp till dig *å pratar* l. *för å prata*'; 'jag far ut *för å jaga* l. *å jagar*'. Ett finl. belägg med pres. *går* är: 'Då kommer

jag inte alls, om du går att fråga [mamma]'. Aho, Präst. dotter 30.

'Öfverhufvud', tillägger Ordboken, 'undvikes numera denna *att*-konstr. af mången i skrift o. är delvis främmande äfven för talspråket i åtsk. trakter'. I överensstämmelse härmed heter det om fraser sådana som 'han gick ut att gå', 'han lägger sig att sova', 'han ställer sig att titta på oss' osv., att de brukas 'i sht i södra Sv.'; 'och Finl.' hade här bort tilläggas. Och samma tillägg hade kunnat göras, då det i början av Anm. säges, att ordet *att* i alla dessa förbindelser uttalas *å* i sydligaste Sverige. I förb. *för att* höres däremot i finl. aldrig uttalet *å*.

Den för svsv. helt och hållet — även i äldre tid — främmande användningen av *att* + inf. för att utmärka följd av rörelse (I 2), sp. 2586), t. ex. i uttr. *falla att (å) sitta*, beror måhända på inflytande från finskan (*lentää istualleen*). Uttr. har ej någon direkt och bekväm motsvarighet i hsv. (falla och bli sittande). Det i samma mom. anförda, ur en av R. Hertzbergs översättningar hämtade *lyfta sig upp att sitta* hör väl knappast dit, då *lyfta* betecknar viljeakt och sittandet sålunda ej gärna kan betraktas som 'följd'. En — visserligen ngt vulgär men allmän — fennicism, *bliva att (å)* + inf. (fin. *jäädä* med illativ av inf.), omnämnes ej i Ordb.; exx. på denna fras äro: 'Matti blir att bo här'. Ahrenberg, Stockjunkaren 81 (hsv. blir boende, bor kvar). 'Hon . . blef att sitta på sin plats'. Hertzberg, övers. av Canth, Lifsbilder I 45. Fennicism är likaså talspråksuttr. *lämna att (å)*, t. ex. 'lämna lampan att brinna', Hertzberg, övers. av Canth, Lifsbilder II 2.

Uttryck sådana som 'och han att springa', 'och barnet att skrika', äro enl. Ordb. (VII 4), sp. 2601) numera föga brukliga; i hsv. inskjutes ett *till* (och han till att springa, osv.). I finl. är konstr. utan *till* den vida vanligaste.

Att, konj.

Under E) 27) *c)* (sp. 2630) omnämnes det så gott som uteslutande finländska bruket av *skulle* i önskesatser:

'ack att ni skulle . .' (osv.), för imperf. konj. *Skulle* brukas i finl. också i att-satser som bero av verbet *önska* ('jag önskar, att varje man *skulle ha* sin egen torva'; hsv. *hade*); se A) 1) *b)* (sp. 2609).

Obrukliga i finl. torde vara 'hvardagliga' konstruktioner av sådan art som: 'en hand, som han skulle ha önskat att den fullgjorde denna syssla' [1] (A) 1) *j) α)*, sp. 2612), samt det med danskt språkbruk överensstämmande: 'det är icke utan anledning *att* man gör det l. det', för: '*som* man gör'. (B) 12), sp. 2621).

I anslutning till D) 18) *a)* o. *α)* (sp. 2624 f.) kan erinras om, att finl. talspråk mycket ofta inleder följdsats l. avsiktssats med *att*, där hsv. fordrar *för att, så att* l. enkelt *så* [2]. Belägg äro: 'Innan jag gick in, tog jag fram klockan, . . . gned dess ked, att den skulle glänsa bättre, . .' Hertzberg, övers. av Päivärinta, Sak. Pyör. 102. 'Väl försedda med kläder, att inte kölden skulle tvinga dem att öfvergifva sitt företag'. Ibid. 166. 'Husbonden är god och ger plats, att vi kunna komma fram'. Ibid. 234. 'De uppgåfvo för mig sina namn, att jag skulle kunna kalla dem till vitnen'. Ibid. 238. 'Bed Mari och lilla Anni komma hit, att jag får välsigna dem, innan jag går bort'. Hertzberg, övers. av Reijonen, Noveller, 64. 'Vagga nu barnet väl, att det inte vaknar'. Hertzberg, övers. av Canth, Lifsbilder, I, 11. 'Men gå i din säng, mitt barn, att du inte förkyler dig'. Ibid. II, 3. 'Tala saktare, att inte barnen vakna'. Ibid. 3. 'Ät fort, att du hinner till skolan'. Ibid. 11. 'Mannagryn hade lagts till degen, att kakan skulle bli mörare'. Ibid. 37. 'Gå fort, att inte potäterna kallna'. Ibid. 124.

Aula.

Ordet brukas icke i finl. Den stora samlingssalen vid universitetet i Helsingfors kallas 'Solennitetssalen',

---

[1] Här är *att den* överflödigt; i finl. utelämnas blott *den*, varigenom en — mycket vanlig — finlandism uppkommer (se A) 1) *j) β)*).

[2] Detta bruk, som överensstämmer med finskans sätt att uttrycka sig, betecknar numera en av de mest framträdande skiljaktigheterna mellan finl. o. hsv. talspråk.

motsvarande rum vid allmänna läroverken vanligen 'festsalen', l. 'bönsalen', i anledning av att en kort andaktsstund ('bön') hålles där före och efter dagsarbetet.

B. Se **A.**

Backa, v. 1.

I anslutning till den under *Back*, adv. 1 sbst. 4, mom. 3) *b)* (sp. 17) upptagna finl. frasen *det kom back* (= avslag) förekommer i finl. verbet *backa* i bet. 'avslå en begäran': 'jag bad honom skriva på växeln, men han backade'.

Backe, sbst. 3.

Ordbokens uppgift om pluralformerna: 'pl. *-ar* ((† utom i Finl.) *-or* (till sg. *backa*) . .)' är vilseledande såtillvida, som den är egnad att bibringa läsaren den föreställningen, att sg. *backa* förekommer i den nutida finl. [1].

Några belägg på finl. plur. *backor* meddelar Ordb. icke; de äro ock sällsynta. Jag ser mig ej i tillfälle att meddela flere än ett, hämtat ur Elias Lönnrots Svenska skrifter I (utgivna 1908, således långt efter det art. *Backe* trycktes i Ordb.). I en vid 'björnfesten' reciterad folkdikt till den dödade björnens ära heter det, s. 65: 'Hell dig, skogens honungstasse! [2] / Som nu steg på våra backor'.

Den under 1) anförda bet.: höjd, kulle, betecknas ss. 'numera föga br. utom i sydligaste o. sydvästra Sv.'. Härtill hade kunnat fogas: 'samt i Finl.', ty bruket av *backe* i bet. höjd torde vara rätt vanligt öster om Bottenhavet. Den för sin vidsträckta och vackra utsikt så berömda höjden i närheten av staden Kuopio benämnes ju 'Puijobacken' (se t. ex. Vägvisare i Finland, s. 243; Aho, Prästens hustru, övers. av W. Söderhjelm, s. 164).

Det bland ssgrna ss. finl. upptagna *backhympel* torde, liksom *berg(s)hympel*, icke vara allmänt utbrett i Finland;

---

[1] Se Freudenthal i Förh. o. Upps. 15, s. 38, sp. 1, samt mina uppgifter i Språk o. Stil 1909, s. 248 ff.

[2] *Honungstasse,* en av metriska skäl betingad licentia poëtica, för *-tass.*

mitt och ett tiotal av mig tillfrågade personers språkbruk tillhör det icke. Det är väl egentligen ett bygdemålsord (se Vendells dialektordbok).

Bada.

Verbet är i finl. mindre brukligt i fråga om sjöbad; i denna bet. användes *simma*; jfr finlandismen *simhus* = mindre badhus vid sjön. De finl. folkmålen ha väl härvid influerat; i dem göres bestämd skillnad mellan *simma (sĭma)*, i sjön, och *bada*, i badstuga. Även i ä. svsv. användes *bada* i synnerhet om varma bad; se Ordb., B 43, nederst. Jfr också anv. av *kylpeä* och *uida* i finskan.

Badhus.

Enl. Ordboken: 'så väl om en för afklädning o. bad afsedd byggnad vid stranden af ngt vatten som om annanstädes belägen inrättning för karbad, romerska bad o. d.'. I finl. är ordet föga brukligt i den förra bet., utom då fråga är om större, för allmänheten avsett sjöbadhus, som får begagnas mot avgift; i stället användes *simhus* (jfr ovan under **Bada**).

Badstuga.

Bet. 4) (sp. 59): 'mindre uthus, ss. torkhus, ria, mälthus', hänför sig uteslutande till förhållandena i Sverige.

Bagge, sbst. 1.

I Anm. säges (sp. 72): 'Inom det bildade talspr. har dock ordet slagit djupare rötter i Götal. än i Sveal., Norrl. o. Finl., där i stället ofta *gumse* brukas'. Det vida vanligaste talspråksordet i finl. är emellertid *bässe*, vars övervägande förekomst i Finlands folkmål Ordb. själv påpekar (i början av Anm., sp. 71). Jfr även Nordenstreng i Förh. o. Upps. 16, s. 35.

Baj, interj.

Interjektionerna *Baj, usch baj, fy baj, baj baj* (ävensom *babba*) torde icke brukas i finl., ha åtminstone icke idiomatisk klang.

[Bakst].

Ordet finnes icke upptaget i Ordboken. Dess bet. är *bak* n.: *(ett) bak (bröd)*, l. *bakning*. *Bakst* förekommer i folkmålen i alla delar av det svenska Finland (se Vendells dialekt-ordbok, under **baxt*), liksom även i Sverige (Rietz) och Norge (Aasen, Ross), i bet. 'bakning' och 'bak') (jfr isl. *bakstr*). Från folkmålen har det väl inträngt i de bildades tal. Huru pass utbrett det är i finl., är svårt att säga. Saxén anmärker, i Finsk Tidskrift 1904, I, s. 300, noten, att han vill minnas, det ordet anmälts som finlandism vid ett av landsmålsföreningens möten, och undrar, varför det ej återfinnes i Freudenthals 'Skiljaktigheter'. De undersökningar jag anställt tyckas giva vid handen att ordet i bildat tal möjligen främst förekommer i Österbotten. Litteraturbelägg är jag icke i tillfälle att anföra.

Bakut.

Ordet uppgives i bet. '(vänd) bakåt' (mom. *d)*) vara föga brukligt utom i Finl. Också i finl. torde dock en fras sådan som den i Ordb. citerade: 'Knifven är i näfven med bettet bakut', höra till sällsyntheterna.

Balalajka.

Ordet anföres av Freudenthal i Förh. o. Upps. 15, s. 38, sp. 2 ss. finl. i bet. 'dragharmonika'.

Bale.

Ordet, som betyder fågelbo, saknas i finl. Jfr Freudenthal i Förh. o. Upps. 15, s. 86, sp. 1.

Bang.

Biformerna *bangen* o. *bange* brukas icke i finl.

Bank, sbst. 3 (penningeinstitut).

Ordb. anger pl. *-er*, stundom *-ar*; den senare plur.-formen förekommer ej i finl.

Banka, v. 1.

Om brukligheten av den från Topelius citerade lindriga svordomen 'banke mig' säger Ordb. kort och gott: 'i Finl.'. Jag har ej lyckats träffa någon person som kännes vid uttrycket. 'Förbanka mig' är däremot vanligt.

Banko.

Ssgn *bankodirektör* uppgives i Anm. sp. 255 (jfr sp. 257) ännu förekomma såsom titel i Finland. Så vitt jag genom förfrågningar lyckats utröna, och så vitt jag i det dagliga umgänget och i dagslitteraturen, främst tidningarna, kunnat finna, är dock *bankdirektör* i detta nu enrådande också i finl.

Bara.

Bruket av adv. *bara* i komparativa bisatser, utan dess egentliga, inskränkande betydelse, upptages i Ordboken (I 2) *e)*, sp. 295) ss. 'ny anv.' och belyses genom tvenne citat: '(Ett) slags tyg, sydt i en snitt som var så föga komplicerad som det bara var möjligt'. Lange, Luba (1889) 42; samt: 'Anne-Marie sprang . . in i sitt rum det tystaste hon bara kunde'. Hallström, En gammal hist. 58. Ordb. hänvisar till tyskans *nur* i samma användning (er bekommt so viel er nur will).

Att detta bruk av *bara* hos en sverigessvensk författare som Per Hallström är både en nyhet och en germanism, behöver väl icke betvivlas. Men hos den finländskfödda författarinnan Ina Lange (pseud. Daniel Sten) är det säkerligen varken det ena eller det andra, utan en antagligen ganska gammal fennicism. Det finska *vain* (bara) användes nämligen i jämförelsesatser precis på samma sätt som *nur* i tyskan; och detta bruk av *vain* är det väl som vållat, att fraser sådana som: 'kom så fort du bara kan', 'jag ska ge dig så mycket du bara vill ha', osv., höra — och helt säkert länge hört — till de allra vanligaste i den finländska svenskan (det hsv. *nå'nsin* förekommer dock även i detta slags fraser). Litteraturbelägg äro icke svåra att finna; ex.: 'Hon bjöd Elli på

snask . . och bad henne taga mera . . . så mycket hon bara ville'. Aho, Prästens dotter (1893), s. 54. 'Du kan ju dröja här så länge du bara behagar'. W. Söderhjelm, övers. av Aho, Prästens hustru (1893) s. 274. 'I många fall erbjuder Högskolan [i Göteborg] säkert en undervisning så god som man bara kan önska'. R. P(ippin)g i Studentbladet 1913, s. 177, sp. 2. Det i Ordb., mom. *c)*, ur Jon. Reuters Nya sånger, s. 56, anförda: 'Nu går solen fram och liffullt målar | guld och värme dit hon bara når', kunde väl snarare föras till *e)*; *dit* är ju här närmast = 'så långt som', icke '(överallt) om hon blott når dit'.

Oftare än talspråksordet *bara* finner man i litteraturen naturligtvis i hithörande fraser det likbetydande skriftspråksordet *blott*. Så i R. Hertzbergs övers. av Päivärinta, Bilder ur lifvet I (1883) s. 3: 'så kort som det blott lät sig göra'; s. arb. III (Sakeus Pyöriä) s. 100: 'så precis, som jag blott kunde'; s. 122: (han lät sätta banditerna) 'i så starka jern, han blott kunde'; s. 149: 'så mycket hon blott fick tid dertill'; W. Söderhjelm, övers. av Aho, Prästens hustru 200: 'Han svarade så kort och enformigt, som han blott kunde'; Zilliacus, Utvandrarehistorier (1892) s. 116: 'Från hvarenda gård . . kommo så många som blott kunde lämna hus och hem'; (T. o.) W. Söderhjelm, Italiensk renässans 100: 'med all den framgång som blott var tänkbar'; m. fl. st. I alla dessa citat kunde *blott* mycket väl utbytas mot *bara*, utan annan verkan än den, att stilen bleve vardagligare (oftast ledigare).

Då det i Sverige allmänt anmärkes mot den nu ifrågavarande användningen av *bara* och *blott* i finl., vore man frestad att antaga, att belägget hos Per Hallström är en enstaka, tillfällig germanism. Utgör det emellertid verkligen ett exempel på en 'ny användning' av *bara* i svsv., så föreligger här ett ganska intressant fall: en fennicism i finl. och en germanism i svsv. mötas i broderligt samförstånd och skapa ett nytt allmänt svenskt uttryckssätt.

Barfot.

Det från Topelius citerade adj. *barfot* (i vers) får väl antagas vara en tillfällig arkaism, använd för meterns skull. Formen *barfota(d)* torde vara den enda i finl. brukliga.

Barn.

Ssgrna *barnabibel, barnavård, barnaår* torde i finl. vara avgjort vanligare än *barnbibel, barnvård, barnår*; de sistnämnda förefalla mig i det närmaste obrukliga.

Barnbarn.

Jämte *barnbarn,* huvudformen i hsv., brukas enl. Ordboken 'i sht i högre stil' *barnabarn.* Enl. Tamm, Sammansatta ord, s. 65, brukas fsv. *barnabarn* 'ännu arkaistiskt'. I finl. är *barnabarn* det vanliga, även i vardagsspråket. Formen *barnbarn* erinrar jag mig knappast ha hört i Finland. Belägg: 'Hvad morfar . . vakade öfver, var . . barnabarnens undervisning'. Lagus, Från pojkåren 63. 'Dem [rynkorna] måste barn och barnabarn få släta ut'. Aina (E. Forssman), Vid aftonlampan 3, s. 12.

Barndom.

Talesättet *gå i barndom(en)* (1) *a),* sp. 403) = 'vara barn på nytt' torde knappast brukas i Finland.

Barr.

Ordet är enl. Ordboken neutrum, men även, i synnerhet som kollektivum, mask. l. realgenus. I anledning av denna uppgift kan i förbigående påpekas, att anv. av *barr* ss. koll. (ex. 'barren på denna gran är särdeles fin') varken i Sverige eller Finland tyckes vara allmänt utbredd. Rub. Berg har funnit koll. *barren* (best. form) på två ställen hos Tavaststjerna och anmärker, att den 'ej finnes i hsv., åtminstone ej i riksspråket' (Finsk Tidskr. 1899, II, 193). Å andra sidan är koll. *barr* för mig och flere andra finländare främmande.

Bast.

Ssgn *bastmatta* i best. f. sg. brukas i finl. skämtsamt om ryska handelsflaggan, sannolikt med anspelning på det faktum, att fabrikationen av bastmattor blomstrar i Ryssland. Jfr andra citatet i Ordb. (sp. 485).

Baxna.

Den 'i sht i Sveal.' brukliga deponens-formen *baxnas* torde icke förekomma i finl.

Bedja.

Under 1) *c)* (sp. 566), varmed är att jämföra 1) *q) α)* o. *β)* (sp. 569), omnämnes konstr. *bedja ngt af ngn*, vilken betecknas som numera knappast bruklig. Dock tillägges, att *bedja af ngn* med följande *att* o. infinitiv ('bedja av ngn att få (göra) ngt') är fullt brukligt i Finland.

Även *bedja ngt (ting) av ngn* torde emellertid förekomma i finl. så pass ofta, att det icke kan betecknas som 'knappast brukligt'. Månget finländskt öra accepterar helt säkert följande: 'han är mycket snål; ber man pengar (l. bidrag) av honom för ett gott ändamål, så får man alltid avslag'. Fullt kurant synes mig frasen *be lov av ngn*: 'du får följa med, bara du ber lov av din pappa' [1]. Ett litteraturbelägg är följande: 'Matti bad en beskrifning på vägen och fick den'. Tavaststjerna, övers. av Aho, Folklif, s. 96 (det motsvarande finska verbet står med objekt).

Under 1) *n)* anföres frasen *be(dja) hälsa (ngn)*, så vitt av Ordboken kan utrönas, den enda konstr. i sin art i svsv. Som finländskt får man väl då betrakta vardagsuttrycket *be fråga*: 'Frun bad fråga hvilken tid man får hämta kaffe åt herrn' [2]. Söderhjelm, övers. av Aho, Prästens hustru, 29.

---

[1] Även i hsv. förekommer *lov* som objekt till *bedja*, se 1) *d) β) α¹)* (sp. 567); men frasen lyder där, enl. Ordb.: *be sig lov* (från skolan), *be sig lov* (att gå på teatern), utan efterföljande *av ngn*. I finl. är det inskjutna *sig* obrukligt i denna fras.

[2] I förbigående kan nämnas, att denna mening, så ytterst vanlig i finl., från början till slut är absolut omöjlig i hsv.

Bland 'särskilda förbindelser' anföras (sp. 574) de finl. uttrycken *bedja ngn in, bedja ngn ner* i bet. 'bedja ngn komma in (ner)', därvid *bedja* icke betyder 'bjuda', utan innebär tillsägelse. Det beror väl på en tillfällig saknad av belägg, att de analoga förbindelserna *bedja ut*[1], *bedja upp* icke omnämnts.

Bedja in, bedja ner, bedja till bords osv. i bet. 'bjuda in', etc., förekomma enl. Ordb. i svsv., men betecknas som föga brukliga; här hade kunnat tilläggas: 'utom i Finl.', ty fraser som 'när mina gäster kommo, bad jag dem in i salongen' äro i finl. fullt kuranta. Jfr Rub. Berg i Finsk Tidskr. 1899, II, s. 202: 'bedja någon *till bords*' (Tavaststjerna, I förbindelser 101, Lille Karl 66) är också finländskt.

Bedja ngn in i bet. 'tillsäga ngn att komma in' är för övrigt en representant bland många för en hel grupp ur hsv. synpunkt elliptiska uttryck, som förekomma i finl. De synas åtm. delvis bero på finskt inflytande: 'bed henne in' = fin. *käske hänet sisään.* Till sakens belysande må anföras ett exempel som icke har med *bedja* att skaffa: fin. *piika toi ruuan pöydälle* lyder i finländsk översättning: *pigan hämtade maten på bordet*[2], i hsv. övers.: *pigan bar in maten och satte den på bordet.* Ett annat: fin. *vei häntä pöydän luokse istumaan,* finl. *förde henne att sitta vid ett af borden* (Hertzberg, övers. av Canth, Lifsbilder, II 92), hsv. *förde henne fram till ett av borden och bad henne slå sig ner.* Ett till samma grupp hörande, med *bedja ngn in* osv. analogt uttryck är det nästan blott i finl. brukade *besvära ngn till ett ställe, besvära sig till ett ställe*; se Ordb., art. **Besvära,** v. 1, II 3) *b) β)* o. *c) β)* (sp. 1820).

Befallningshafvande.

Under 1) läses: 'i uttr. *konungens* l. *kungl. maj:ts* (osv.) *befallningshafvande* om den högsta administrativa myndig-

---

[1] Ett belägg är: 'Jag sku ödmjukast be nådig doktorn ut till [Sibbens]' Allardt, Nya byberättelser 63.

[2] En svensk tolkar väl denna (lösryckta) fras så: pigan tog maten från (mat)bordet och bar ut den.

heten i ett län (l. i Sthms öfverståthållarskap; i Finl. i ett guvernement)'.

Orden 'i Finl. i ett guvernement' böra utgå; även Finland är i administrativt hänseende fortfarande indelat i län, om ock de finländska länens styresmän sedan 1837 benämnas guvernörer.

Begära.

Den under 4) *d)* (sp. 816) ss. finl. anförda frasen *gjordt som begärtes*, brukad efter lösandet av geometriska problem, = vilket skulle göras, är för mig och flere av mig tillfrågade äldre och yngre cives academici absolut främmande. Den synes sålunda åtminstone icke vara allmänt bruklig i finl.

Bekyttad.

Ordet förekommer ej i finl.

Bellmaniad. Bellmanian.

Dessa ord användas ej sällan i finl. tidningsspråk i bet. 'bellmansvisa', 'dikt av Bellman'. Belägg: 'Med friska röster föredrogos Bellmanianer och andra sånger'. Hufvudstadsbladet 1909, nr 314, s. 6, sp. 1.

Berkan.

Den äldre formen *barakan*, vilken enligt Ordboken numera sällan brukas, är den i finl. vida vanligaste.

Beröm.

Enl. Ordboken är *beröm* (huvudbet.: lovord) numera mindre brukligt i bet. 'berömmelse', dvs. 'anseende, ära, heder' osv. I finl. är, så vitt jag kunnat finna, *beröm* = berömmelse fullt brukligt åtminstone i frasen 'det länder (ngn) till beröm'.

Beskrifva.

Den under 10) (sp. 1503) upptagna reflexiva användningen: *beskriva sig* = förskriva sig (från en viss tid),

angiven ss. finl., är väl numera ej allmänt bruklig i Finland. Av 20 av mig tillfrågade personer vidkändes blott 4 uttrycket i fråga; mig är det ej främmande, ehuru jag icke begagnar det.

Besluta.

Ordboken redogör i en Anm. (sp. 1562) utförligt för böjningen av detta verb under olika tider, men nämner därvid alls ej om förhållandet i finl., där den starka böjningen fortfarande är ensam rådande, eller åtminstone den enda idiomatiska. Om imperativformen (i hsv.) upplyser Ordb. icke.

Uttrycket *besluta om* (betonat *om*) = fatta ett nytt beslut, ändra beslut l. föresats, betecknas i Ordb. (sp. 1572) som en 'tillfällig bildning'; det anföres blott från Tavaststjerna (En patriot s. 36). Frasen tillhör mitt språkbruk, och ett par av mig tillfrågade personer känna den likaledes.

Beslutad.

Beslutad i frasen '(jag) är beslutad att (göra det l. det)' citeras i Ordb. från Emilie Flygare-Carlén och historikern F. F. Carlson samt betecknas som föga brukligt. I finl. är det absolut obrukligt (jfr **Besluta**).

Besman.

Ordet är enl. Ordboken även reale l. mask. I finl. är det endast neutrum.

Bestå.

Det under II 6) *d) β)* (sp. 1705) anförda uttrycket *bestå ngn på ngt* (ex.: 'han har bestått dem på champagne') uppges vara mindre brukligt; i finl. är det åtminstone fullt kurant; knappast brukligt i finl. är däremot det strax ovan, mom. *α)*, upptagna *bestå ngt på ngn* (ex. 'bestå en kopp kaffe på ngn'). Jfr **Bjuda.**

Besvära, v. 1. Se **Bedja,** s. 28, nederst.

Besvärsam.

Ordb. uppger: 'numera bl. i . . mellersta o. norra Sv. samt i Finl., föga br.'. Ordet torde dock näppeligen brukas i finl. Det enda i Ordb. anförda finl. belägget (Meurmans Sv.-ryska lexikon, 1846) är ej bevisande.

Betagen, particip-adj.

Ordet, att skilja från part. pret. av verbet *betaga*[1], har brukats och brukas enl. Ordboken (mom. 1), slutet) ännu, i synnerhet i Finland, i fråga om fysisk reaktion mot häftiga sinnesintryck, i bet. 'matt'; ss. ex. anföres: 'Då hon fick höra den sorgliga nyheten, blef hon så betagen, att hon måste sätta sig'.

För mig och samtliga (omkr. 20) av mig tillfrågade bildade finländare är *betagen* i denna anv. främmande. Det förefaller mig därför, som om orden 'i sht i Finl.' ej vore motiverade.

Betuttad.

Ordet är obrukligt i finl.

Betyg.

I fråga om användningen av detta ord företer finl. vissa avvikelser från hsv., dem Ordboken icke omnämner. Särskilt är att märka, det *betyg* ss. skolterm i finl. betyder endast 'dokument som innehåller vitsord' (Ordb. I 2) *b) α)*, sp. 2152; ex.: 'har du visat dina föräldrar ditt betyg?'), men aldrig brukas om de på ett sådant dokument antecknade 'betygen' för de olika läroämnena (mom. *β)*, sp. 2153); i sistnämnda bemärkelse användes endast *vitsord*. Alltså: 'han har fått högsta vitsordet i latin'; 'vad hade du för vitsord i latin?' (hsv.: 'högsta betyget', resp. 'vad hade du för betyg' i latin). Även i fråga om universitetsexamina begagnas uteslutande *vitsord* ('vad har han för vitsord i latin i kandidatexamen?'). I en Anm., sp. 2150,

---

[1] T. ex. i frasen 'hon blev betagen av sorg' = hon betogs av sorg.

framhåller Ordboken, att det officiella språket inom undervisningsväsendet i Sverige f. n. röjer en tydlig tendens att föredraga ordet *vitsord* framför *betyg* i den sist berörda betydelsen. Segrar denna tendens, som ju ur rationell språkriktighetssynpunkt är högst lovvärd, så kommer det hsv. språkbruket att sammanfalla med det finl. i denna punkt.

I Sverige brukas *betyg (betygsenhet)* även om enheterna på den skala, efter vilken 'vitsorden' i en examen (t. ex. studentexamen) graderas (mom. *α¹)*, sp. 2153): 'jag fick sexton betyg i min studentexamen'. Också i denna bet. är *betyg* främmande för finl., som ersätter det med *(bifalls)-röst* (till vkt ord Ordb. även hänvisar).

Obrukligt i finl. är likaså *betyg* i pregnant anv., i bet. 'godkännande vitsord': 'Nå hur gick det för honom i examen? Åjo, han fick betyg' (mom. *β¹)*, sp. 2154); i finl. säges här: 'han blev godkänd', l. 'han gick igenom'.

I en del av de under I 2) (sp. 2151) anförda fraserna torde *intyg* i finl. vara vanligare än *betyg*; ex.: 'En lathund är han, det kan jag ge honom intyg på'.

Såsom förled i ssg får *betyg* i hsv. enl. Ordboken ändelsen *s* [1] (utom i vb. *betygsätta*), ehuru i ett fåtal ssgr förled utan *s* alternativt förekommer. Finl. avviker också härutinnan, genom sina alltid *s*-lösa former. Så anmärker Rub. Berg i Finsk Tidskr. 1899, II, s. 193 mot ssgn *betygutdelning* hos Tavaststjerna, Barndomsv. 21.

Bevillning.

Ssgn *bevillningskrona* brukas givetvis blott om svenska förhållanden; i Finland kallas den enhet, efter vilken skattdragandes andel i kommunala utskylder beräknas, *skatt(e)öre.*

Bevisa.

Under I 2) *a) γ) α¹)* (sp. 2307) uppgives frasen *bevisa ngn ngt* = 'ådagalägga ngt för ngn', numera vara mindre

---

[1] Så även enl. Tamm, Sammansatta ord, 69.

bruklig; tvenne belägg anföras, från Gustaf III (Bevis mig hvad ni säger) o. Topelius (Han hade . . . bevisat sine nye stridsbröder . . . att det egentligen varit han som eröfrat Tyskland). I finl. är detta uttryckssätt fortfarande fullt kurant, ehuru kanske icke allmänt utbrett.

Bibliska.

Detta substantiv, best. *-an*, pl. *-or*, uppkommet genom ellips ur uttr. *bibliska historien* (även var. *bibelska* förekommer) begagnas vardagligt i Sverige som beteckning för 'lärobok i biblisk historia'. I finl. torde det numera ha fått vika för det ngt mera vulgära *bibban*.

Bicykel.

Pluralformen är enl. Ordboken *bicyklar*. Emellertid torde, antagligen i analogi med pl. *cykler* av *cykel* sbst. 1 (serie), en plur. *bicykler* stundom förekomma i finl. Den har upptecknats i Svenska landsmålsföreningen i Helsingfors (se Freudenthal i Förh. o. Upps. 15, s. 39, sp. 2: *bisýkler*) och anträffas i Tavaststjernas En patriot utan fädernesland s. 21: 'på gårdsplanen stodo deras bicykler med tända lyktor'.

Bifalla.

Under 6) *a)* (slutet, sp. 2469) säges om konstr. av detta verb med prep. *till*: 'numera nästan bl. i Finl., mindre br.'. Uppgiften är avgjort missvisande, ty man kan svårligen tolka den annorlunda än så, att konstr. med *till* skulle vara mindre bruklig i Finland. Förhållandet är emellertid det, att *bifalla till något* är det idiomatiska finländska uttrycket. Även i de mom. 6) *b)* anförda citaten skulle en finländare skriva *bifalla till*: 'bifalla *till* ett sammanträde, *till* ett samtal, *till* allt hvad hon önskar, *till* afskrifning af 10 proc., *till* nytt tak af plåt, *till* att det får ske'. *Till* fordrar finl. också i den mindre vanliga anv. 3), se 3) *a)* (sp. 2467). Jfr finskans *suostua* med illativ (motsv. sv. prep. *till*).

Bild. Bildergalleri. Bildverk. Bildvärld.

Genomögnar man i Ordboken ssgrna med förleden *bild-* och med förleden *bilder-*, finner man att den senare formen företrädesvis brukas då ssgn betecknar en samling av bilder, i bok (l. annat tryckalster) eller i rum: *bilder-abc* (boktitel), *bilderalfabet* (boktitel), *bilderark*, *bilderbibel*, *bilderbok*, *bildergalleri*, *bilderpostilla*, osv. Det förefaller, som om denna princip tillämpades mera konsekvent i finl. än i svsv. Ordboken upptar t. ex. endast formen *bildatlas* (m. svsv. belägg); ett finländskt öra torde fordra *bilderatlas*. Vidare förekomma blott svsv. belägg för de alternativa formerna *bildark*, *bildbibel*, *bildbok*, *bildgalleri*, *bildverk* (i bet. planschverk), *bildvärld* (i bet. samling av bilder)[1], *bildsal*, *bildsamling*. De finl. beläggen i Ordb. äro naturligtvis i allmänhet tunnsådda, men där de förekomma vid en och annan av nyss uppräknade ssgr, förete de alltid förleden *bilder-*. Å andra sidan förekomma blott svsv. belägg för sådana ord som *bilderdikt*, *bilderprakt*, *bilderprydd*, *bilderprål*, *bilderrad*, *bilderskrift*, *bilderstått* m. fl. Finländskt är, undantagsvis, *bilderdyrkan*, *bilderdyrkare*, *bilderdyrkerska* (Topelius, Runeberg); *bilderspel* citeras från Joh. Wilh. Snellman.

Biljard.

Kotterispråksformen *bigg* (och ssgr därmed: *biggparti*, etc.), numera använd över hela Sverige, torde ej förekomma i finl.

Binda, v.

Under 11) *b)* (sp. 2652) upptages bet. 'verka hämmande på diarré, stoppa', vilken säges förekomma 'bygdemålsfärgadt i södra Sv.' Också i finl. torde fraser sådana som den i Ordb. citerade: *torkade blåbär äro bindande*, ngn gång förekomma.

---

[1] *Bildervärld* hos Isr. Hwasser är ej säkert svsv. belägg.

Bindel.

Bet. 1) *c)*, 'binda', dvs. 'remsa afsedd till förbindande af sår l. lindande af en sjuk lem'[1] betecknas i Ordboken som numera föga bruklig. I finl. torde den emellertid i vardagstalet vara fullt kurant.

Binge.

Om formen *binga*, pl. *-or*, heter det: 'nästan bl. i norra o. mellersta Sv., hvard. o. nästan bl. i bet. 2, i sht 2 *b*' [dvs. bet. 'hop, massa, mängd; packe, knippa, bunt'].

Formen *binga* förekommer (och torde vara den vida vanligaste) även i Finland; se min uppgift i Språk o. Stil 1909, s. 251. Vad beträffar ordets betydelse i finl., förtjenar anmärkas, att det näppeligen brukas i bet. 1 (avplankning, avbalkning, stor lår o. d.); under 1) citeras visserligen bl. a. finländaren R. Tigerstedt, men hans språk är antagligen i detta speciella fall, liksom väl ock i många andra, påverkat av hans omgivnings under de många år han vistades i Sverige såsom professor vid Karolinska institutet. Även bet. 2) *a)*: 'hög (af hö, halm o. d.), dråse (af säd o. d.)' är måhända i finl. något mindre vanlig än bet. 2) *b)*. Av sistberörda förhållanden beror väl ordets form i finl.; jfr Ordbokens anm.: 'I bet. 1 o. äfv. i bet. 2 *a* är *binge* den vida vanligaste formen, i bet. 2 *b* är *binga* förhärskande'. Obs. för övrigt att finländaren Tigerstedt av gammal vana skriver *binga* även då han brukar ordet i (den för honom troligen icke idiomatiska) bet. 1. Frånsett ett citat från 1540, förekommer under 1) icke något annat *binga* än T:s; ej heller någon plur. *bingor*.

Binom.

Denna matematiska term (och andra på *-nom*) har i svsv. *den*-genus jämte *det*-genus. 'Kvadraten af en binom är en trinom'. Haglund, Algebra 128 (tr. 1895). I finl.

---

[1] Se **Binda**, sbst. 1) *a)* (sp. 2639).

är ordet enl. uppgift av finländska matematiker alltid neutrum.

[Birs].

Denna russicism med bet. 'hyrkuskstation' o. 'automobilstation', upptagen i Freudenthals Skiljaktigheter (Förh. o. Upps. 15, s. 39, sp. 2) och mycket allmänt brukad i talspråket i Helsingfors o. antagligen även i andra städer i Finland, saknas i Ordboken.

Bisse (bisa).

Ordet uppges i Ordb. förekomma — i bet. 4): myckenhet, mängd, hög — i Sveal., Norrl. o. Finland, i bygdemålsfärgat språk och vara föga brukligt. Som finl. belägg anföras endast Ahlmans o. Hahnssons lexika, vilka påtagligen grunda sina uppgifter på Dalins ordbok. Jag har trots förfrågningar icke lyckats konstatera ordets faktiska förekomst i bildad finl. I sydfinl. folkmål påträffas det (Vendell: *bisa* o. *biso*).

Bisträcka. Bisträckning.

Orden saknas i svenska ordlistor och ordböcker (SAOL, Lundell, Lyttkens-Wulff, Dalin, Sundén), men betecknas emellertid icke i SAOB såsom mindre brukliga. Bet. är: 'försträcka, bispringa', förebilden: tyskans *beistrecken*[1]. Åtta belägg anföras, alla nyare, bl. a. från Viktor Rydberg, Harald Wieselgren, Anna Wahlenberg, Henning Berger. I finl. är ordet obrukligt.

Bivista.

Ordet brukas enl. Ordboken numera i synnerhet i högtidlig stil. I finl. gör sig en sådan stilskillnad mellan *bivista* och *bevista* icke gällande, utan *bivista* förekommer i den vardagliga stilen lika ofta som i högre stilarter. R. Nordenstrengs påstående (Förh. o. Upps. 16, s. 70),

---

[1] Man kunde ock tänka sig att *bisträcka* vore en kontamination av *försträcka* och *bispringa*.

att *bivista* är 'ett språkligt lik' i Sverige — han åberopar bl. a. Noreen och Tamm — finner icke något stöd i SAOB.

Bjuda.

Den under *bjuda om*, 2) (sp. 2916) citerade frasen *bjuda om steken* (tonstarkt *om*) lyder i finl. vanligen: *bjuda andra gången (av steken)*: 'var snäll och bjud andra gången' (av den rätt som senast serverats).

Björn.

Det under 2) *b)* (sp. 2967) anförda uttrycket *slå ihjäl en björn* (= betala en skuld) lyder i finl. vanligen — med anv. av ett antagligen företrädesvis i Finland brukligt verb [1] — *klubba en björn.*

Bland ssgrna upptages (sp. 2971) *björngalla*, bl. a. i uttr. *stark som björngalla*, om dryck, särsk. kaffe; frasen brukas, enl. Ordb., i Finland. Den måtte dock ej vara allmänt gängse, ty för ett stort antal av mig tillfrågade personer, liksom för mig själv, är den främmande.

Black, sbst. 1.

Black (black om foten) är i svsv. stundom, men ej i finl., neutrum.

Blacka, sbst. 2.

I Sverige vardagligt om tidning (föraktligt l. skämtsamt); i finl. ej brukligt.

Blad.

Bruket av detta ord i bet. 'tidningsblad, tidning' (2) *g)*, sp. 3000) betecknas av Ordboken såsom 'hvard., äfv. skämts. l. ngt ålderdoml.'. Vad det finl. språkbruket vidkommer, stämma dessa uppgifter icke i allo.

---

[1] Verbet *klubba, -ade* (slå ihjäl med klubba) saknas i Dalins o. Sundéns ordböcker, men upptages av SAOL, Lyttkens-Wulff o. Lundell; den sistnämnde har det ur finl. källa.

Användningen av best. formerna *bladet* och *bladen* utan bestämning, i bet. 'den tidning (l. de tidningar) den talande (resp. skrivande) håller', 'dagens tidning(ar)', l. 'tidningspressen' är för finl. främmande. Följande citat i Ordboken hava sålunda icke en idiomatisk klang för det finl. språkörat: '. . . titta i bladen; Han . . skref . . politiskt galimathias i bladerna; I bladen låter allt ännu fredligt; I bladet har öfver dig man skrifvit / Den lömskaste smädeskrift i dag; Det stod i bladet i förgår; Den dag referatet stod i bladen'. Förekomma dylika fraser i finl. skrift — och det händer nog, den sistanförda är hämtad ur en tidningsuppsats av mig — så verka de avgjort efterhärmning av sveriges-svenska; har härmningen skett på skämt, kunna de förstås hava en skämtsam klang. Det finl. örat fordrar i dessa fall: *tidningen, tidningarna.*

Där åter best. ff. *bladet, bladen* syfta på en l. flere bestämda, namngivna tidningar, eller själva äro förenade med bestämning, äro de fullt kuranta uttryck i finl., men hava icke någon skämtsam eller ålderdomlig klang och tillhöra ej heller ensamt vardagsspråket, utan brukas mycket väl i närmast högre stilarter, speciellt i den s. k. normalprosan, som ju står mitt emellan det ålderdomliga och det vardagliga. Detsamma gäller obest. formen *blad* m. attribut. En tidning kallar sig själv 'detta blad', sin kollega 'bladet' eller, i polemik, 'det värda bladet'; en insändare anhåller om att få det eller det infört i 'Edert ärade blad'; 'de liberala bladen' uttala sig i den ena, 'de konservativa bladen' i den andra riktningen; en händelse omtalas 'i tyska blad'; tidningspojkarna ropa ut 'sina blad'; Veckobladet är 'ett blad för folket', osv. I dessa o. dylika normalprosefraser är *blad* i finl. fullt ut lika kurant som *tidning*, i vissa av dem till och med vanligare.

Blancmangé.

Ordet är enl. Ordboken till sitt genus reale l. mask., även neutr. I finl. torde realgenus vara det enda brukliga.

C. Se **A.**

Censor.

Bet. 4) *a)*, person som blivit förordnad att vara närvarande vid vissa examina, hänför sig ej till finländska förhållanden.

Censur. [**Censurbok**].

Jämte det i Ordboken upptagna, numera dock föga brukliga finl. *censursedel* = betyg, förekommer i Finland ett icke anfört *censurbok*. Vid de flesta allmänna läroverk i landet erhåller varje elev en sådan bok, även kallad 'vitsordsbok', vari (en gång under loppet av höstterminen och två gånger under vårterminen) hans betygssiffror för uppförande, flit o. uppmärksamhet (eller 'ordning') samt de olika läroämnena antecknas. Ordet *censurbok* förkortas stundom i tal till *censur*, vilket också brukas i bet. betygsgivning: 'Vad fick du i matematik i sista censuren?'

Cess. Se **A.**

Cigarrett.

I den yngre generationens i Finland språk håller ordet *cigarrett* numera på att uttränga det tidigare allmänt brukade *papyross*. Jfr citatet från R. Nordenstreng i Ordb.

Ciss. Se **A.**

Citat.

Ordboken anger genus neutrum, med tillägget: 'numera sällan r. (l. m.)'; i finl. torde *citat* ss. reale icke förekomma.

D. Se **A.**

Dabb. Dabberi. Dabst.

Dessa tre ord upptagas i Ordboken med bet. 'fumlighet, drumlighet, dumhet, bock, misshugg'; *dabb* även i

bet. 'person som dabbar l. dabbat sig'. De uppgivas förekomma i Finland, *dabb* också i vissa trakter av Sverige, särskilt sydöstra Sv.

Av de tre likbetydande orden är, så vitt jag har mig bekant och genom förfrågningar lyckats utröna, *dabst* det enda som är något allmännare brukligt i Finland; det är också det enda som godkänts av Helsingfors landsmålsförening — där väl olika former diskuterats — och intagits i Freudenthals 'Skiljaktigheter'; likaså det enda, för vilket Ordb. lyckats finna belägg. *Dabb* (i bet. *dabst*) och *dabberi* äro för mitt och omkr. tio av mig tillfrågade personers språkbruk främmande; å andra sidan äro de ju så naturliga bildningar till vb *dabba (sig)*, att de ej stöta om de tillfälligtvis höras i tal.

Dabb om person torde ej heller vara allmännare utbrett i finl.; vanligen användas 'drummel', 'tölp' o. d.

Formen *dabs* (cit. under *Dabst*) är mig och alla av mig tillfrågade personer absolut främmande.

Dag.

En del av de under detta ord anförda i Sverige brukliga talesätten äro, så vitt jag lyckats utröna, mer l. mindre främmande för finl.; så

I 1) *a)* *α)* (sp. 15) uttr. *hela dagen* = helt och hållet, alltigenom; ofta ersättande ett attribut: förträfflig, 'som duger'. Ex.: 'han är en karl hela dagen' = han är en karl som duger, en karlakarl;

I 3) *a)* *α)* o. *β¹)* *γ¹)* (sp. 22): *åtta dagar* = en vecka, *hvar åttonde dag* = en gång i veckan; de anförda (kursiverade) uttrycken brukas i finl. blott i sin egentliga betydelse, icke, såsom i hsv., för att beteckna sju dagar, resp. var sjunde dag, vilket i finl. vanl. uttryckes med 'en vecka', 'en gång i veckan'; — *fjorton dagar* = två veckor kan naturligtvis sägas i finl., vanligare är dock: '(ett) par veckor'; — *i går åtta (fjorton) dagar, i dag åtta (fjorton) dagar sedan* = finl. 'i går vecka sedan' eller, mera vårdat, 'i går för en vecka (två veckor) sedan', '(i dag) för en vecka (två veckor) sedan', även '(i dag) för

fjorton dagar sedan'; — *i dag* (l. *i morgon* osv.) *åtta dagar (till)* = finl. 'i dag (i morgon) vecka (till)' eller 'i dag (i morgon) efter (l. om) en vecka'; *i dag (i morgon) fjorton dar (till)* = finl. 'i dag (i morgon) två veckor till' l.' ... efter två veckor'; jfr R. Nordenstreng i Förh. o. Upps. 16, s. 67; det finl. uttr. *i dag vecka till* nämnes i Ordb., I 6) *b)* (sp. 46);

I 3) *g)* *δ)* (sp. 34) det 'stundom' brukade *dag på dag* = dag efter dag;

I 5) *a)* *α)* *ε*[1]) (sp. 38) *gå* l. *befinna sig* (ngnstädes) *på sina sista dagar* (ang. ss. föga brukligt);

I 5) *c)* *η)* *α*[1]) (sp. 42): *i mina lefvande dar* = i all min (levnads) dar;

I 6) *g)* (sp. 47) uttrycken *den dag i dag, i (den) dag som i dag är, i dag som dag är* lyda i finl. så gott som alltid: 'i (den) dag som är';

II 1) *g)* *γ)* Anm. (sp. 53): *dagande sanning, dagaste sanning;*

II 7) (sp. 58): *ligga (lägga, komma) för en dag* (ang. ss. numera föga brukl.).

Ssgn *dagsregn* (sp. 92) = 'regn som varar hela dagen' torde icke brukas i finl.

Dam.

Det i Sverige, särsk. södra Sv., förekommande bruket av best. *damen* såsom tilltalsord till en obekant bildad kvinna är väl i finl. så gott som okänt; det heter där vanligen *fruntimret*; plur. *damerna* är däremot i finl., liksom i hsv., det vanliga tilltalsordet; jfr Ordb., Anm., sp. 221, samt mom. I 2) *c)* *γ)* *β*[1]) (sp. 224).

Damm, sbst. 2.

Ordet är enl. Ordboken sällan reale l. mask.; i finl. torde *damm* (= fint, torrt stoft) aldrig förekomma med annat genus än neutr.

Ssgn *dammtorka* (vb) i bet. 1), torka damm (av ngt), är i finl. obruklig, endast den upplösta formen begagnas.

Dann.

Detta adj. förekommer i finl. blott i sin ursprungliga anv., såsom ssgs-led i *hurudan, likadan, sådan.* Obrukliga äro alltså sådana vardagliga svsv. uttryck som: 'du kan inte tro hur dant (dvs. hur förskräckligt) där såg ut'; 'vargarna tjöto så dant'; 'det är för dant' (= det är för galet); 'jag har aldrig i hela mitt liv blivit så dan(n)' (så häpen); 'jag var så dan(n) (så betagen) i jäntan som jag kunde bli'; 'det var så dant med honom' (= det var ett fasligt bestyr med honom).

Dans.

Plur. lyder enl. Ordboken *dansar* l. *danser.* Men medan *dansar* tyckes vara den vanligaste formen i hsv. (redaktionsexemplen upptaga endast den, likaså Lundells o. Lyttkens-Wulffs ordlistor samt Sundéns ordbok), är däremot *danser* den enda idiomatiska formen i finl., och helt säkert den enda som där höres i dagligt tal.

Dansk, adj. 1. **Danska.**

Ssgn *dansktalande* (sp. 360 o. 361) lyder i finl. alltid (idiomatiskt) *danskatalande,* en form som Ordboken alls icke upptager [1].

Dass, sbst. 2.

Detta svsv. vardagsuttryck, brukat eufemistiskt om 'avträdet', är fullkomligt okänt i finl., där det närmast motsvaras av *tupp(en)*; svsv. *gå på dass, dassnyckel, dasspapper* = finl. *gå på tuppen, tuppnyckel, tuppapper.*

Datt, sbst. 1.

Ordet, som brukas om en allmänt bekant springlek, saknas i finl., där *leka datten* motsvaras av *leka nata, ha datten* av *vara nata, få datten* av *bli(va) nata*; jfr Freudenthal i Förh. o. Upps. 15, s. 62, sp. 1. I st. f. ssgn

---

[1] Jfr mina 'Etthundra provinsialismer', nr 26, samt min uppsats 'Vårt språk' II i Hufvudstadsbladet 1911, nr 82, s. 7, sp. 1.

nattdatt begagnas i finl. de jämväl i hsv. förekommande *natthugg, nattklapp.* Ordet *nata* torde vara okänt i Sverige.

Datum.

Den latinska dativ-ablativ-formen *dato*, som numera i hsv. förekommer ss. ett från *datum* skilt substantiv med självständig böjning (se Ordb., Anm. 1:o, sp. 396), brukas i finl. fortfarande endast efter prep. i uttrycken *a dato, från dato, till(s) dato.* Främmande för det finl. örat äro följaktligen nedannämnda i Ordboken anförda nusv. *dato*-belägg: 'jag såg på daton att det [brefvet] var skrifvet under den mellantid, som jag icke kände' (G e i j e r s t a m); 'hvar gång tolfskottet gick, strök jag ut en dato'; 'den [byggnaden] är af ett ganska modernt dato'.

Decennium.

Om ordets genus uppges: 'n. ((†) r. J. L. R u n e b e r g (1827) hos S ö d e r h j e l m *Runeberg* 1: 136); best. **-iet** (ss. r. **-ien** J. L. R u n e b e r g (1827) hos S ö d e r h j e l m *Runeberg* 1: 136)'.

Det tyckes mig otänkbart att Runeberg, sedermera lektor i de klassiska språken, ens för ett ögonblick fattat formen *decennium* ss. realgenus. Snarare får man väl tänka sig att i följd av association med ordpar sådana som (ett) *premium* — (en) *premie,* (ett) *studium* — (en) *studie,* en form **decennie,* r., föresvävade honom då han nedskrev de av Söderhjelm citerade raderna i 'Midsommarfesten'. Jfr även ssgs-ledet *decennie-* (t. ex. i det i Ordboken upptagna *decennie-fest*).

Decima.

Jämte huvudformen *decima, -an, -or,* förekommer, enl. Ordboken, 'i bet. 1 stundom *decim* . .; best. *-en*; pl. *-er*'.

I finl. användes, så vitt jag känner och genom förfrågningar bland finländska musiker lyckats utröna, endast den senare formen, *decim,* bildad efter det franska (även i tyskan brukade) *decime.* Denna form tyckes, att döma bl. a. av beläggen i Ordb., i äldre tid ha varit vanligare

i Sverige än nu. Frånsett ssgn *decim-passage* i tidn. Upsala för 1900 och ett finl. *decim*, ur Wegelius' Musiklära I (1888), anför Ordb. blott ett *decime*, från 1821; de hsv. citaten från 1864 o. 1897 ha *decima*, *decimor*. Härtill kan läggas, att nyare ordböcker och ordlistor som upptaga ordet (Dalin, Lundell, Sundén) ha blott *decima*, *-or* l. utan pl., medan t. ex. Weste (1807) anger sing. *decima*, men pl. *decimer*.

Del.

Ang. uttryck av typen *de nio delarna av vad han säger* (I 5) *a) β)*, sp. 566) se **Den** s. 48.

Uttr. *för den delen* = för den sakens skull (III 1) *b)*, särsk. *β)*, sp. 577) torde näppeligen brukas i finl.

Vida oftare än *en god del*, *en hel del* (II 3) *b)*, sp. 574) användes vardagligt i finl. framför komparativ det för hsv. främmande *hela hopen*: 'han fick hela hopen mera'; 'han är hela hopen större'. Jfr Freudenthal i Förh. o. Upps. 15, s. 88, sp. 1.

Dela, v. 1.

Det under 11) *b)* (sp. 613) anförda uttr. *dela på (ngt)* (att dela på sitt umgänge och bjuda de förnämare för sig; att dela på kalven och taga hälften var) torde icke brukas i finl.

Demolera.

Part.-pf.-formen *demolert*, som i Ordboken citeras blott från S. Löfving, angives ss. fordom bruklig i Finland, men numera utdöd (†). I betraktande därav, att böjningen *-erte*, *-ert* av verb på *-era* är tämligen vanlig ännu i våra dagars finländska talspråk — se t. ex. R. F. v. Willebrand i Finsk Tidskrift 1899, II, s. 209 — hade beteckningen 'knappast bruklig' [1] måhända varit riktigare.

---

[1] Så i fråga om supinum *depensert*, D sp. 938.

Den.

Ordboken beaktar, som bekant, icke uttalsförhållandena i den finländska svenskan. Det är därför en avvikelse från regeln, då om formen *det* säges, att den 'sällan (i Finl. dock alltid)' uttalas *dät*[4] — dvs. *dätt* — (sp. 728). Då sålunda ett undantag gjorts, hade man gärna sett att det fått åtföljas av ett annat: bland de på sp. 729 uppräknade uttalsformerna av ack. pl. saknar man det finl. *döm*, påpekat redan 1894 av F. Gustafsson i Finl. bidrag t. svensk språk- o. folklifsforskning, s. 57. Formen tillhör visserligen icke det vårdade talspråket och är kanske ej heller allmänt utbredd; men den har sitt intresse med hänsyn därtill, att det äldre nsv. *thöm*, *töm*, *döm* är belagt huvudsakligen just i finl. källor, 1521—1560 (se sp. 737).

Om bruket av genitiverna *dens* o. *dess* (ss. realgenus) yttrar Ordboken, sp. 730, bl. a.: 'Numera bildas i demonstr. anv. gen. ytterst sällan i fråga om person o. aldrig i fråga om sak'; och längre fram: 'Ss. personl. pron. . . (är *dess* i fråga om person) . . åtm. sedan midten af 1700-t. den enda brukliga formen; i fråga om sak kan *dess* sägas vara nästan ensamt rådande ända från äldsta tid'.

Dessa regler, särskilt den sist anförda, kunna väl sägas stämma även i fråga om den finl. svenskan vad skriftspråket vidkommer; men det finl. talspråket företer helt säkert stundom avvikelser från desamma. Omskrivning av gen. av *den* torde visserligen också i finl. vardagstal vara det vanligaste, men icke sällan höres *dens* (aldrig *dess*) ss. demonstr. o. personl. pron. Ex.: 'Titta på den där båten! Ä' den inte väl riggad? — Jo visst; men se på den där, som kommer där; dens rigg ä' då allt annat än vacker'. — 'Taxen ä' inte något vackert djur: dens kropp ä' för lång, å dens ben ä' för korta'. — 'Jag tycker inte om den där byggnaden; dens fasad ä' inte vacker'. I hsv. skulle i de nu anförda meningarna genitiven *dens* alltid undvikas: i fråga om de livlösa tingen (båten och byggnaden) genom omskrivning, i fråga om den levande varelsen (taxen) antingen så eller genom ut-

byte av *dens* mot *hans*[1]. Att det finl. talspråket ej sällan tillåter sig anv. av *dens* — om ock, såsom nyss påpekades, omskrivning låter ledigare och är vanligare — torde bero på tvenne omständigheter. Dels har, såsom redan Tegnér i det i noten här nedan anf. arbetet s. 417 f. (särtr. s. 207 f.) anmärkt, pron. *den* i finl. i vida högre grad undanträngt *han* och *hon* än vad fallet är i hsv.; sålunda brukas i finl. *han* och *hon* i tal nästan uteslutande om människor, om djur och livlösa ting däremot *den*[2], såframt ej fråga är om namngiven djurindivid, då *han*, *hon* kan begagnas alternativt med *den* (ex.: 'Diana, hon ligger i hundkojan med sina valpar'). Dels åter är den possessiva genitiven av ord som beteckna livlösa ting fortfarande fullt användbar i ledigt vardagstal i finl.: båtens rigg, huse's fasad, villans tak (jfr Tegnér, a. a. 256, särtr. 46).

Även av neutr. *det* kan en gen. *de's* (dvs. *dets*, icke skriftspråkets *dess*) någon gång förekomma i finl. vardagstal: 'Se på de' där huse', va' de' har för en härli' fasad! Ja visst; men titta på de' där där borta; de's fasad ä' då allt annat än vacker'. Ordbokens anm., att den av vissa grammatiker från 1800-talet (Boivie, Almqvist m. fl.) upptagna formen *dets* i demonstr. l. determ. anv. saknar stöd i de verkliga förhållandena, påkallar sålunda en liten reservation för finl:s vidkommande.

De enklitiska formerna *-et*, *-t* av nom.-ack. sg. neutr. (*jag har redan fått'et, jag ämnar göra't, det är inte något ont i't*), som brukas i ledigt vardagstal i Sverige (se sp. 730 f.), äro icke idiomatiska i finl.

Den under II 1) *h)* (sp. 747) anförda elliptiska frasen *vara med på den* (där *den* står i st. f. *den saken*) brukas icke i finl. Enl. J. E. Hylén (Spr. o. St. 1913, s. 167) är uttr. danism.

---

[1] Se ang. hithörande förhållanden Tegnérs intressanta framställning i hans skrift 'Om genus i svenskan', i Sv. Akad:s Handl. fr. 1886, del VI, s. 256 ff. (särtr. s. 46 ff.).

[2] Ett belysande ex. finnes i Reijonens Noveller (Borgå 1885) s. 5.

Uttr. *i dess ställe* = i stället (därför), betecknas (mom. II 2) *f) α) γ*[1]), sp. 759 f.) ss. 'numera mindre br.'. I finl. är frasen emellertid fullt bruklig, lika vanlig som 'i stället'[1]; den framkallar också ofta anmärkningar i Sverige. Finl. belägg äro bl. a.: 'Den gamle husbonden . . brydde sig . . ganska litet om egentligt jordbruk, men var i dess ställe en verklig buse för alla unga björkar, hvilka han . . högg ned till sveder'. R. Hertzbergs övers. av Reijonen, Noveller, s. 95. 'Mellan Miina och Wille tycktes i dess ställe något vara på tok'. Ibid. 103. 'Lars försummade . . sport, . . och höll sig i dess ställe mest till systrarnas sällskap'. Aspelin, Stenbäck 8. 'Var Bovikarn het och häftig, var i dess ställe Blacken lugn och allvarlig'. Allardt, Nya byberättelser 11. Jfr fin. *sen sijaan.*

De under IV 1) *e)* (sp. 798) upptagna uttrycken *aldrig den, aldrig det* (ex.: 'om ni gåve mig aldrig det; om det vore aldrig den; inte för aldrig det') äro icke idiomatiska i finl.; det oftast förekommande motsvarande finl. vardagsuttrycket är den stötande fennicismen *fast vad* (fin. *vaikka mitä*): *int' fast va' sku' vara* (fin. ei vaikka mikä olisi) = inte för aldrig det.

Den under V 1) *e) α)* (sp. 803 f.) anförda anv. av *deras* o. *dess* ss. reflexivpronomina = *sin, sitt, sina*[2], är i synnerhet karakteristisk för en nyare finl. författare, nämligen Topelius; tre av beläggen i Ordb. äro även från T:s skrifter.

I Anm. på sp. 808 f. framhålles att *han* o. *hon* fortfarande brukas om djur (i sht högre), subst. på *-a* efter 1 dekl. samt vissa enskilda ord, ss. *själ, sol, måne, akademi, regering, styrelse, överhet.* Detta gäller icke den finl. svenskan; jfr ovan s. 46.

I följd av inflytande från finskan utelämnas i finl. stundom personl. pron. *den, det* o. a. i objektsställning, där hsv. fordrar utsättande av pron. Exx.: 'Skola vi inte

---

[1] Den under II 1) *c) β)* (sp. 745) upptagna likbetydande, företrädesvis sydsvenska frasen *i det stället* förekommer däremot icke i finl.

[2] Jfr även mom. *f)*, sp. 805 f.

gå att spatsera litet? Inte bryr jag mig om'. Söderhjelm, övers. av Aho, Präst. hustru 280 [hsv.: jag bryr mig inte om det]. 'Helt belåten omtalade hon sedan saken i stugan, så att också jag hörde'. Hertzberg, övers. av Reijonen, Noveller, 26. 'Jag visar honom allt det silfver, jag tagit från Tuulivaara, ja, det visar jag — nej, stopp! jag visar inte. Kuismin . . kunde få nys om saken, om jag skulle visa åt Feodor'. Ibid. 142. 'Hvarifrån har du fått det? Var det Petu, som gaf?'. Hertzberg, övers. av Canth, Lifsbilder, I 7 [i hsv. tillägges: dig det]. 'Hon vågade inte göra det så att Holpainen såg'. Ibid. 39. 'Får jag lemna dörren öppen, mamma? . . . Lemna bara'. Ibid. II 3 [i hsv.: gör det bara]. 'Du ser [på mig] i smyg, tror du jag inte märker'. Ibid. 5. 'Ja, om pappa bara kunde låta bli att dricka . . . Kanske skulle han ändå kunna, när doktorn förbjöd'. Ibid. 21. 'Ja, det var sant, jag glömde'. Ibid. 124.

Främmande för finl. är bruket av best. artikeln i fraser som: *han är nära de sjuttio [åren]* (XIII 1) *c) γ)*, sp. 857); . . *att han* [G. Wallenius] *af sin språkläras 120 sidor däråt* [dvs. åt genusfrågan] *egnar de 92* (Tegnér, Om genus, 6; i Sv. Ak. Handl. 216); *de nio delarna af hvad han säger kan man . . betrakta som rena fantasier* (Ordb., D, sp. 566, art. **Del**). I finl. heter det sålunda: *han är nära sjuttio [år]; av språklärans 120 sidor egnar han däråt 92; nio delar av vad han säger . .* De bägge sist anförda frastyperna omnämnas ej i Ordb. under **Den**.

Den där. Den här.

På sp. 869 f. resp. 875 uppräknas ett antal vardagligt, i synnerhet i bygdemålsfärgat språk, förekommande utvidgade former, ss. *den dära, den därna, den häringa* osv. För tvenne av dem, *de däran* och *de häran*, anföres som beläggställe endast finländaren Ahrenbergs Människor som jag känt, 2, s. 262.

En icke-finländsk läsare av Ordboken föreställer sig helt säkert, att Ahrenbergs *de däran, de häran* ha samma demonstrativ-pronominella betydelse som de från sveriges-

svenska författare citerade utvidgade formerna och själva grundformen. Så är emellertid ej fallet. *De' däran, de' häran*, de enda utvidgningar av nu ifrågavarande pron. som förekomma i finl. [1], brukas där utan någon egentlig betydelse, blott för att utfylla den paus som uppstår i tal, då den talande antingen av distraktion råkat för ögonblicket glömma vad han ämnat säga eller behöver ett ögonblicks betänketid för att fundera ut hur han skall lägga sina ord. Den förra eventualiteten framkallar uttryck som: '— — de däran — — vad var det jag tänkte säga — — jo —' (och så följer meddelandet); den senare åter exemplifieras just av den i Ordb. åsyftade — men icke citerade — passus hos Ahrenberg, Männ. 2: 262, vilken lyder: 'Det gafs vid hans [dvs. F. W. Scholanders] föreläsningar inga „dehäran" och „dedäran", inga återupprepningar och rättelser, en skådespelare hade icke kunnat bättre recitera sin roll än hvad Scholander gjorde med sitt föredrag'.

I samma — icke pronominella, utan man kunde säga 'prosententiella' — betydelse som *de' däran, de' häran* brukas stundom även grundformerna *de' där, de' här.*

Den nu berörda användningen av *de där(an), de här(an)* omtalas alls icke i Ordboken och är väl sålunda att anse som finlandism? Som hsv. motsvarighet får man kanske betrakta de harklingar o. a. oartikulerade ljud, som i skrift pläga återges med *hm, ha — hm!*

Denne.

Av Anmm. 1:o och 2:o på sp. 888 framgår för en uppmärksam finländsk läsare en omständighet som icke direkt nämnes i Ordboken (en omständighet som han för övrigt, därest han besökt Sverige, säkerligen redan iakttagit): pron. *denna* brukas — i motsats till vad fallet är i finl. — rätt ofta även i vardagstal i Sverige, och regelbundet med slutartikeln vidfogad det följande sub-

[1] Däremot höras, i mindre vårdat tal, av *sådan där, sådan här* biformerna *så'ndärn, så'nhärn*, neutr. *så'n(t)därnt, så'n(t)härnt*, pl. *så'n(a)därna, så'n(a)härna.*

stantivet. *Ja' bor ve' denna gatan, i detta huset; denna klockan går för fort,* osv. äro fraser som aldrig förekomma (idiomatiskt) i finl., men som man ej sällan hör på andra sidan Bottenhavet, allt oftare ju längre man kommer åt söder. I finl. har pron. *denna* i vida högre grad än i svsv. utträngts av *den här, den där, den,* i dagligt tal; och subst. med slutartikel efter *denna* förekommer i finl. talspr. blott i frasen *på denna sidan* (ss. motsats till *på andra sidan*): 'på denna sidan Alperna'; 'han lär inte hinna hem på denna sidan jul' (I, 2) *a) η)*, sp. 893). Idiomatiska finl. talspråksuttryck med *denna* äro väl för övrigt endast följande: *(den 10:de) i denna månad; (i slutet på) detta år, denna vecka; (ännu) i denna dag, denna natt; i dessa dagar,* där även i svsv. slutartikeln saknas (jfr I 2) *a) ζ)*, sp. 892 f., med Anm. 2:o, sp. 888); vidare *livet efter detta; (långt) före detta; för detta (officer);* se I 2) *b) β)*, sp. 893; *c) δ)*, sp. 894.

För att ytterligare öka emfasen i det emfatiska *ännu i denna dag* o. dyl. uttr. brukas i finl. ngn gång en superlativ *dennaste.* Rub. Berg har antecknat frasen 'ännu i dennaste dag' (Språk o. Stil 1903, s. 127) ss. ett enstaka fall; i Språk o. Stil 1905, s. 99, tillägger han, på grund av meddelanden från Finland[1]: '*dennaste* lär icke vara ovanligt i tal'; ett påstående som jag för min del så mycket hellre underskriver, som jag själv brukar uttr. i fråga. I Ordboken omnämnes superl. *dennaste* icke, så vitt jag kunnat finna.

Densamme.

Uttr. *det är detsamma, detsamma kan det vara* (I 2) *d)*, sp. 916) får i vardagligt språk i finl. ofta lydelsen: *samma är det.* Belägg: 'men „samma är det“, tänkte han'. Jungell, Färder o. irrfärder 90. 'Ja, samma är det'. Hertzberg, övers. av Canth, Lifsbilder II 8. Jfr fin. *sama se.*

---

[1] Antagligen av K. J. Hagfors. Månända förekommer *dennaste* huvudsakligen i Österbotten?

Uttr. *med detsamma* (II 2) *c) β)*, sp. 918) betyder ju företrädesvis 'i samma ögonblick'. Bet. 'på samma gång, tillika' anges i Ordboken ss. 'numera mindre bruklig'. Fraser sådana som de i Ordb. anförda: 'Tacka min . . far . ., och tack du . . med detsamma' (Geijer), 'Hvarje sinne, som lär att känna honom, måste äfven med detsamma lära att älska honom' (Tegnér), förefalla mig emellertid att vara fullt kuranta i finl., åtminstone vardagligt.

Dess, sbst. n. Se **A.**

Dess, adv.

Den under 5) *c)* (sp. 1045) anförda förbindelsen *dess mindre* efter ett föreg. *icke ens* (ex.: 'Den sigtande . . . skulle inte kunnat träffa ens boden, dess mindre mannen', cit. ur en övers. fr. finskan, av R. Hertzberg) betecknas i Ordboken som 'föga bruklig utom i Finland'. Det motsvarande hsv. uttrycket: *än mindre*, användes emellertid, enligt de rön jag gjort, i regeln av bildade finländare som hava svenskan till modersmål. Orden 'utom i Finl.' giva därför enligt min mening icke en fullt riktig föreställning om det finl.-svenska språkbruket i detta fall.

I Anm. 1:o, sp. 1040, säges bl. a.: 'I den anv. som anföres under *desto 5)* har bl. detta ord anträffats'. Ett par dithörande belägg med *dess* äro följande: 'Hvarför hade han ej gjort honnör för kaptenen? . . Huru skulle man kunna släppa en sådan på permission, som ej dess mer iakttog sina skyldigheter?' Ingman, Från reservkasärnen 24. 'Ja, nå! men en mor skall veta sörja för att hennes dotter icke är stursk mot sin egen far! . . . Det är då märkvärdigt att en mor icke dess bättre . . .' Aho, Prästens dotter 18.

Destillat — Destillerbar.

För vart och ett av orden *destillat, destillation, destillator, destillatör, destillera, destillerare, destillerbar* anföres i Ordboken en biform med begynnande *di-* (*distillat.* osv.), om vars bruklighet det heter: 'numera utom i Finl. nästan

bl. hvard.', Så vitt jag har mig bekant, brukas formerna med *di-* också i finl. (nästan) blott vardagligt, vilket jag även på tillfrågan meddelat Ordboksredaktionen. Är formuleringen i Ordb. beroende på mitt meddelande, så har detta missuppfattats.

Diftong.

Under *b) γ)* (sp. 1269) anföras uttrycken *egentlig diftong* och *oegentlig diftong* i den bet. vari de brukas 'om förh. i finska språket'. *Egentlig diftong* (uo, yö, ie) definieras därvid såsom 'stigande diftong', *oegentlig diftong* ss. 'fallande diftong'. Så vitt med 'stigande diftong' förstås 'diftong som har den senare vokalen starkast betonad (t. ex. *oi* i fr. *roi*)', med 'fallande diftong' åter 'diftong som har första vokalen starkast betonad (t. ex. *au* i *paus*)' — se mom. *a)*, sp. 1268 —, är den i Ordb. givna definitionen icke riktig. Alla diftonger i finskan (även *uo, yö, ie*) ha första vokalen starkast betonad. Fin. *egentlig diftong* (uo, yö, ie) hade sålunda bort definieras ss. 'oäkta (fallande) diftong', dvs. diftong där den sonoraste komponenten är svagast betonad, fin. *oegentlig diftong* ss. 'äkta (fallande) diftong', dvs. diftong där den sonoraste komponenten också är starkast betonad (sp. 1268).

Om några underarter av ljóðaháttr.

Bidrag till den fornnorsk-fornisländska versläran och till textkritiken av Eddasångerna, tillika en studie över Háttatals strof 101.

Av *L. Fr. Läffler.*

(Forts.)

III.

Ljóðahátt-kortverspar liknande versraderna 4—5 i Háttatals strof 101 och förekommande i halvstrofer, som ha med kortversparet ej formellt sammanhörande — ej anaforisk — långvers.

Jag erinrar först om

1) Hátt. 101: 4—5: *Þá's ek reist,*
Þá's ek renna gat.

Jag har här med Finnur Jónsson I infört bragarmál, där handskrifterna ha *þá er* (Möbius läser *þá'r*). Finnur Jónsson II (Reykjavíksutgåvan) har kvar *þá er*. Det är kanske bättre och ger en rytmiskt och melodiskt vackrare vers att här ej använda bragarmál. Jämför, hur mycket vackrare i svensk översättning det låter att läsa

Då när jag klöv,
då när jag krusade[1]

---

[1] Något fritt översatt för bokstavsrimmets skull.

mot

Då jag klöv,
då jag krusade.

Man kan ock bibehålla *r* i partikeln (*er*), eftersom Snorre i str. 82 låter verbalformen *er* rimma med *ver*. (Jfr ock Noreen, Altisl. Gram.[3], § 463, a. 1).

Så uppfattade få verserna rytmiceras som F- och D*-verser med upplösning av första sänkningen. Jfr fall II, 20 (särsk. s. 36—7).

Liknande fall äro nu följande.

2) Grimn. 46: 1—2: ***H**étumk **G**rímr,*
***h**étumk **G**angleri.*

Handskrifter av Snorra-Edda ha i andra versraden *ok* i st. f. *hétumk*, vilket förhållande är av intresse som stöd för mina emendationer i fallen II: 15) och 17). Jfr fall 8) nedan.

3) Skirn. 33: 1—2: ***R**eiðr es þér **Ó**ðinn,*
***r**eiðr es þér **á**sabragr.*

Vreiðr bör sannolikt här läsas. Jfr fall 8) nedan. — Nyare textutgivare läsa med bragarmál i första foten. Därom och om dessa versraders rytmicering se i det följande.

4) Skirn. 34: 5—6: ***h**vé ek fyr**b**ýð,*
***h**vé ek fyr**b**anna.*

Sievers, Wortstell. in d. Eddalied., 23, d), rytmicerar dessa verser så, att *ek* får första huvudtonen och *hvé* således blir ingångssänkning och ej deltager i allitterationen. Detta stämmer ju inte med de lagar, som här i det föregående visats gälla för anaforiska parallellverser i ljóðaháttr, då alltid det första anaforiska ordet bär huvudton och allittererar. Det synes därför ej kunna vara riktigt. Gering, Ljóðah. § 55, a. 2 och Hild. Edd.[3], har här med enklitisering av *ek* (liksom Finnur Jónsson) — enligt min mening en avgjord försämring —

hvé fyrbýþk,
hvé fyrbannak,

då *hvé* får uppbära huvudton och två allitterationssystem antagas, alldeles som av mig.

Efter min uppfattning blir de parallella versernas rytmicering denna parallella:

´ ` × | ´ (E-vers)
´ ` × | ´ × (A*-vers).

Hvé uppbär huvudton och allittererar även i fallen II, 22) samt i det från He. Hj. å s. 78 anförda exemplet.

5) Lokas. 64: 1—2: *Kvað ek fyr ǫsum,*
*kvað ek fyr *ásynjum.*

Handskriften har i andra versraden *ása sunum.* Motiveringen till den av mig efter Bergmann gjorda emendationen finnes nedan vid redogörelsen för dessa parallellversers rytmiska parallellism.

6) Sigrdr 6: 4—5: *sumar á véttrimum,*
sumar á valbǫstum.

I Vǫls. Saga, där denna strof ock förekommer, läses endast, med störd parallellism,

avettrunum
ok avalbystum.

Jfr fallen 2) och 8).

7) Sigrdr. 30: 4—5: *sumum at bana,*
sumum at bǫlstǫfum.

Bugge föreslår (NF. Till. s. 400) följande läsning av

8) Lokas. 31: 4—5: *vreiðir'ro þér æsir,*
vreiðar'ro þér ásynjur,

medan R i andra versraden endast har *oc asýnior* (i första versraden: *reiþir ro*).

Niedner har livligt förordat detta (Zfda. 36: 289) under påvisande av att författaren av Lokasenna på ej så

få ställen efterbildat Skirn. (där ett liknande ställe finnes; se ovan!). Sijmons har i Einl. (s. CCVIII) med ? anfört denna anafor, medan han förut i noter till Eddatexten yttrat, att 'die in den Skirn. bei der beschwörung wirksame anaphora ist aber an unserer stelle unnötig'. Här i Lokas. föreligger dock om icke en 'beschwörung', så en 'verwünschung' och i den passar anaforen utmärkt. Dessutom är att märka, att den ju väsentligen förbättrar versbyggnaden, då den dels förlänger den jämna versraden, som nu är betydligt kortare än den udda, dels gör allitterationen riktigare, då det först stående nominet enligt regeln får allitterera.

Gering, som i sin Eddaöversättning har med anafor (liksom flere andra tolkare: Gödecke, Möller m. fl.), verkningsfullt som man hör,

dir zürnen die Asen, dir zürnen die Asinnen,

upptog ej denna emendation i Hild. Edda[2], men i tredje upplagan har han:

vreiþir'u þér æsir, vreiþar ásynjur.

Han har sålunda i jämförelse med Bugges emendation lättat den jämna versraden genom att utesluta *r'u þér*, tydligen för att här få en vanlig D*1-vers. Som emellertid D*1-verser med upplösning av mellansänkningen finnas — sådana jämna kortverser finnas i fall II 5), 10), 17) här förut och i fallen 6), 7) straxt ovan —, så kan den jämna versraden väl ha lytt — såsom för parallellismens skull är att föredraga —:

vreiðar'u ásynjur.

Ja, även *þér* torde kunna medtagas, då parallellismen blir fullständig även med hänsyn till mellansänkningen — vilket emellertid icke är nödvändigt; jfr fallen I: 3), 6), 10) m. fl. Visserligen avlägsnar Gering genom strykningen av ett ord fallen av D*-verser med treledad mellansänkning. Men då han i alla fall måste erkänna tillvaron av en kortvers av D*-typen med 'zweisilbige nicht

verschleifbare binnensenkung' (a. a. § 44, a. 2), så kunde väl en vers som

vreiðar'u þér ásynjur

också ha funnits, enär en sänkning som ⏑× × ju ej är metriskt tyngre än en av formen – ×. Jämföras må, att föregående versrad

vreiðir'u þér æsir

av Gering (a. a. § 5, a. 2) uppfattas som en A-vers med 'eine binnensenkung von drei silben, von denen jedoch zwei verschleifbar sind', således schema ⏊⏑× × | ⏊ ×. Då borde den senare analogice ock kunna uppfattas så som nu nämndes. Den vanliga A-versen och den utvidgade D-versen (D*) börja ju normalt på samma sätt: ⏊ × | ⏊̆ . . . Då bör mellansänkningen kunna behandlas på samma sätt. Vi skola straxt finna två D*-verser (fall 3) och 5) till, som kunna uppfattas på likartat sätt.

Hit höra ock följande utom Eddan förekommande ställen:

9) Getspeki 2: 1—2: *Heiman ek fór,*
heiman ek fǫr gørða.

Jfr fall II, 22) och IV: I, s. 35.

10) Hákm. 21: 1—2: *Deyr fé,*
deyja frændr.

Ett par anaforisk-parallella kortverser äro ock

[11] Sigdr. 18: 5—6: *Þær'u með ǫ́sum,*
Þær'u með ǫlfum,

om Fr. Kauffmann (Balder, s. 192) har rätt i att stryka rad 7, som av mig här förut (SNF IV: I: 24) efter emendation uppfattats som med kortversparet bildande en anaforisk halvstrof, men bibehålla r. 8, som jag ansett böra strykas. Se vidare under avdeln. V. Likaså

[12] Sigdr. 19: 1—2: *Þat eru bókrúnar,*
þat eru bjargrúnar,

efter Boers uppfattning av halvstrofen (ZfDPh. 35: 320), enligt vilken den av mig här förut, SNF IV: I, avdeln. II: 17), s. 25 f., efter emendation som en anaforisk långvers ansedda versrad 3 antages vara interpolerad. Se härom utförligare under avdeln. V.

Dessa nu anförda kortverser äro anaforiska parallellverser av alldeles samma slag som de under föregående avdelning samlade kortverserna i den anaforiska halvstrofen. Rörande rytmens och innehållets parallellism gäller sålunda detsamma som om dem uppvisats.

Vad rytmens parallellism beträffar, så se vi, att identitet eger rum i fallen [11, 12,] 6, blott att i senare fallet penultima har olika kvantitet. Övriga fall ha att uppvisa jämna kortverser 1—2 led längre än de udda, men båda versernas tvåfotighet är bevarad här liksom i fallen under avdeln. II.

Gering antar emellertid i några fall 'dreihebigkeit' i jämna versrader. Så i fall 3), där han uppfattar den av honom så lästa versraden

vreiðr's þér ása bragr

(med bragarmál i första foten, liksom enligt honom och Sijmons i den udda versraden) enligt schemat: –́ × | –́ | × –́ (AB-vers; a. a. § 114, a. 2). Sievers, Altg. Metr. I: § 198: 4, uppfattar likaså *ása bragr* som tvåfotad. Jag uppfattar hela versen som tvåfotad eller som en D*-vers — enligt det nyss under fallet 8) till sin antagna första fot diskuterade schemat –́ – × | –́ × –̀, då med underlåtet bragarmál (: *vreiðr es þér*). Det förefaller mig att den svåra konsonanthopningen vid bragarmál här (: *-ðrsþ-*) skulle göra versen tung och ful. Jag läser *ásabragr* som ett ord med R, Bugge, Finnur Jónsson (mot Sijmons, Gering m. fl.). Om detta ord (rytmiskt = –́ × –̀) se straxt i det följande s. 8, n.

Finnur Jónsson I läser:

Reiþr es þér Óþenn,
reiþr's þér Ásabragr

med bragarmál således blott i andra versraden. Detta är näppeligen riktigt, då det i onödan förstör parallellismen i första foten. Också har han i II infört bragarmál där i båda versraderna.

I fall 5) läser Gering (med Bugge och andra textutgivare följande handskriftens läsart i slutet av andra versraden: *ása sonom*):

kvaþk fyr ása sunum.

vari Gering (a. a. § 114, a. 5) ser en trefotad vers efter schemat: $\acute{-}\times \mid \acute{-} \mid \times \acute{\smile}\times$ (AB-vers). Här skulle med denna läsart ett obestridligt fall av 3-fotad parallell-kortvers föreligga.

Emellertid har redan Bergmann i sina arbeten Poêmes Islandais, Paris 1838, och Allweises Sprüche . . . Lokis Wettstreit, Strassb. 1878, infört emendationen *Åsyniom*, som Bugge i sin utgåva omnämner med tillägg, att ändringen är 'unødvendig', och som Gering ej funnit värd att omnämnas i Hild. Edda[2]. Jag är emellertid övertygad om att B:s emendation är alldeles riktig, såväl materiellt som formellt grundad som den är. Vad innehållet beträffar, så anmärker Bergmann (sist a. a. s. 252) med rätta, att 'die spottreden Lokis sowohl die Ansinen als Ansen angegriffen haben'[1]. Jag tillägger, att när Loki, efter att ha inkommit till gudarna, samlade till dryckeslag hos Gymir, fått drycken iskänkt av Vidarr, *'kvaddi han ǫsuna:*

---

[1] Då Bergmann, a. st. kallar *Åsa sonum* för en 'sonderbare wiederholung' och i Poêm. Isl. p. 357 om nämnda uttryck säger, att det 'ne serait qu'une répetion oiseuse de Asum', så är däremot att anmärka, att de anaforiska parallellverserna, såsom vi redan i det föregående (avdeln. II) sett och som här ytterligare straxt i det följande skall visas, kunna innehålla till betydelsen identiska meningar med mot slutet endast till formen växlande uttryck. Så mycket kan dock sägas ligga i detta Bergmanns klander av nämnda uttryck, att det är troligare, att diktaren låtit Loki här uttrycka sig på ett det verkliga förhållandet tydligt angivande sätt än begagna sig av en mera oklar poetisk formel.

Heilir æsir!
Heilar ásynjor . . .'

Det är då rimligt, att han slutar med samma uttryck. Då i alla fall här en parallellvers föreligger, är det ju högst sannolikt, att den haft den mest adekvata formen. I str. 31 säger ju ock Freyja till Loke:

vreiðir'u þér æsir!
**vreiðar'u þér ásynjur!* (se fall 8).

Ett *ásynium* i handskriften har lätt nog kunnat oriktigt avläsas som *ása sunum* i synnerhet i betraktande därav, att detta uttryck också förekommer i dikten flere gånger, men visserligen då ensamt, icke i förbindelse med *ǫsum* (str. 27, 53, 56).

Med denna emendation blir även i detta fall den jämna versraden tvåfotad, enär *ásynjum* naturligtvis bör uppfattas som tvåfotad här liksom i fall 8); se om versen (med läsningen *kvað ek fyr* . . .) under fallet 8).

Fallet 9) uppfattar jag på samma sätt som fallet II: 22); se sid. 35.

Fallet 1) uppfattar jag som fallen II: 20) och 23); se s. 36—37.

I fallen 2), 6), 7), där ena eller båda verserna kunde uppfattas som trefotade, ser Gering liksom jag tvåfotade verser.

Med hänsyn till innehållets parallellism är följande att märka. I fallen 4) och 9) råder full identitet. I de övriga, alldeles som i många av fallen under avdelning II, olika grad av motsvarighet. I 1) är det skeppets rörelse framåt på havet, som båda uttrycken avse att återgiva, men som de dock beskriva på något olika sätt (plöjandet av vågorna — flytandet fram, egentl. 'rinnandet'); i 2) träffas två binamn på guden Oden, betecknande olika sidor av hans väsen; i 3) nämnas två av de högsta gudarna vid sidan av varandra: Oden och Tor [1];

[1] *Ásabragr* är ju enligt Snorre-Eddan I: 553 (Finnur Jónssons utg. s. 198) Tor. Detta är ju ock den allmänna meningen

i 3) och 8) gudaväsen av manligt och kvinligt kön; i 6) angivas olika delar av svärdsklingan; i 7) sammanställas död och olyckor; om 10) är nämnt under avd. II; [11)] och [12)] äro ju tydligt parallella: två slags mytiska väsen, två slags runor.

Här, som i fallen under avd. II, täcka rytmens och innehållets identitet ej varandra.

Vad i fråga om parallellismens olika grader med hänsyn till såväl form som innehåll nu och i avdeln. II iakttagits kommer att varda till gagn vid den följande undersökningen (i avdelningen IV).

Motsvarigheter till nu granskade anaforisk-parallella verspar finnas även i fornyrðislag; se exempel därpå hos R. M. Meyer, a. a. s. 331 f. och Sijmons, Eddautg. Einl. s. CCVIII, på vilka båda ställen även de flesta ovan anförda Eddaställena i ljóðaháttr finnas anförda, men sammanblandade med andra av annan natur.

De anaforiska parallellverser, som i denna avdelning granskats, äro så pass fåtaliga i Eddan och ha därigenom en så liten betydelse för ljóðahátt-diktarten, att det är föga antagligt, att de skulle ha givit anledning till att den strof, som innehållit ett par sådana kortverser, skulle ha fått ett eget namn: galdralag.

Till denna och föregående avdelning gemensamt är att anmärka, att en gång ett par anaforiska och parallella kortverser och en anaforisk halvstrof äro förenade i samma strof, nämligen:

Getspeki 2: 1—6: ***H**eiman ek fór,*
heiman ek fǫr gørða,
sá ek á veg vega.

---

bland mytologer och lexikografer, utom Gering, som i Vollst. Wb. förklarar det som *Óþenn.* Jag känner ej G:s skäl och förstår ej vad han stöder sig på. 'Parallelismus membrorum' här medgiver, som vi sett, båda tolkningarna, men nämnandet av *Freyr* i den nästföljande versraden synes med nödvändighet fordra, att en tredje gud avses i mellersta versraden.

Vegr vas ***u****ndir,*
v*egr *vas* ***y****fir,*
v*egr *vas á ******v****íða* ***v****ega.*

(Om emendationen **víða* för *alla* se SNF IV: 1: 114.)

Vi skola framdeles se, att detta förhållande är av betydelse med hänsyn till tillkomsten av Háttatals str. 101.

IV.

Dubbla anaforiska parallella långverser liknande versraderna 6—7 i Háttatals strof 101.

A. *Galdralag.*

Ordet liknande tages här i vidsträckt betydelse. Därmed menas en överensstämmelse med hänsyn till det mest karakteristiska i versernas byggnad: att de skola vara anaforiska parallellverser och sålunda vara förbundna medelst begynnande allitteration.

Förutom långverser av detta slag förekomma även i Eddan andra slags dubbla eller tredubbla långverser av sinsemellan olika art. Dessa behandlas i avdelning V.

De i båda de föregående avdelningarna (II och III) avhandlade anaforiska parallellverserna, den anaforiska halvstrofens och det anaforiska kortversparet, ingå ju som en integrerande beståndsdel i ljóðaháttschemat. De ha visserligen att uppvisa egendomligheter, som icke eller endast tillfälligtvis och delvis återfinnas i de vanliga formerna av ljóðaháttr, men dessa egendomligheter rubba dock icke ljóðaháttstrofens allmänna grundschema. Annorlunda förhåller det sig med de dubbla anaforiska parallella långverser, som här skola avhandlas. De ändra väsentligt grundschemat, i det att här den 'opariga versen', 'långversen' ju får en like och tillsamman med den bildar ett par, så att strofen kommer att bestå av sju versrader i st. f. sex.

Det må därför icke förundra, att tidigt tvivel uppstått om äktheten av dessa långverspars ena beståndsdel, tillägget till det normala schemat. Spörsmålet härom kan först avhandlas definitivt i ett sammanhang efter det att vart särskilt fall av detta slags dubbla långverser blivit granskat.

Jag utgår alltså i den närmast följande undersökningen från de i handskrift faktiskt förekommande lång-

versparen och söker att, under förutsättning tills vidare av deras äkthet, studera deras byggnad med hänsyn så till innehåll som form.

De till denna avdelnings första huvuddel A hörande dubbla långverser behandlas här under följande trenne underavdelningar:

1. Typ I: **Skirnismál-typen** (kan även kallas Háttatal-typen).
2. Typ II: **Hávamál-typen A.**
3. Typ III: **Heimdallargaldr-typen** (kan även kallas Hávamál-typen B).

Allmän översikt över typernas karaktär.

För alla typer gemensamt är, att långversparets versrader äro rytmiskt lika, att de förbindas medelst begynnande allitteration, att de dessutom äro till formen anaforiska och parallella, delvis till innehåll och form identiska, för övrigt endast till innehållet parallella. Dessa verspar stå alltid, där en höjd stämning skolat uttryckas. De äro alltid trefotade.

Speciell karakteristik av de särskilda typerna.

Typ I. Versparet har endast ett allitterationssystem och detta om fyra ljudstavar, två i vardera versraden. Höjningsorden i två av vardera versradens fötter äro identiska till innehållet samt till formen, vart versfotpars för sig. (Allitterationen träffar sålunda endast två par av versradernas tre par huvudtoniga ord.)

Typ II. Versparet har två allitterationssystem, ett anaforiskt om var sin ljudstav, det andra om fyra lika ljudstavar. Höjningsorden i två par fötter, vart för sig, äro identiska till innehållet samt likaså till formen åtminstone vad den huvudtoniga stavelsen beträffar. (Allitterationen träffar sålunda här alla tre paren huvudtoniga ord.)

Typ III. Versparet har tre allitterationssystem, ett anaforiskt om två ljudstavar, två om två ljudstavar vart,

ställda två lika i den ena, två lika i den andra versraden, vilka sålunda delvis ha var sitt eget allitterationssystem. Av höjningsorden äro det första versfotparets till form och innehåll identiska, det sistas endast till innehållet identiska, det mellerstas sålunda endast till innehållet parallella. (Allitteration träffar alla höjningsorden.)

Då det här sagts, att det anaforisk-parallella långversparets versrader äro till rytmen lika, men till innehållet i dess helhet endast parallella, så erinras med hänsyn till ett sådant förhållande om vad som under avdeln. II och III uppvisats, att i de anaforisk-parallella kortversparen rytmens och innehållets parallellism ej behöver täcka varandra, så att identitet i ena fallet ej behöver medföra identitet i andra fallet (se SNF IV: 1: 40; V: 5: 6).

I det följande skall jag för vart särskilt fall söka uppvisa, att, såsom nu sagts, hela innehållets identitet ej eger rum. Emellertid skola vi finna, att en sådan dock för många av dessa fall kan antagas och också av flere forskare och översättare blivit antagen.

Jag skall i slutet av denna avdelning anföra de skäl, som föranleda mig att antaga det förra förhållandet gälla i alla här anförda fall.

1. **Typ I** eller **Skirnismál-typen** (även kallad Háttataltypen).

Allitterationsschema:	*α)*	a	x	a	eller *β)*	a	a	x
		a	x	a		a	a	x.
Parallellismschema:	*α)*	if	p	**if**	eller *β)*	if	**if**	p
		if	p	**if**		if	**if**	p.

Med a, b eller c utmärkas här och i det följande allittererande höjningsstavelser (i det följande angivna med olika färger, där de förekomma tre par tillsamman), med x ej allittererande dylika. Med i utmärkas till innehållet identiska höjningsord, med tillagt f även till formen identiska; den feta typen anger andra ord än den van-

liga typen. Med p utmärkas parallella, men till form och innehåll ej identiska höjningsord.

Först upptages här långversparet:

[α; a][1] 1) Hátt. 101: 6—7: ***k**aldan straum **k**ili,*
***k**aldan sjá **k**ili.*

Enligt den vanligaste tolkningen äro *straum* och *sjá* här till betydelsen identiska ord: hav. Båda versraderna skulle därigenom bli till innehållet identiska. Men som jag har den övertygelsen, att detta icke är förhållandet med långversparen i ljóðaháttr — som i slutet av denna avdelning skall utförligare motiveras —, vill jag visa, att en annan uppfattning är möjlig, enligt vilken innehållet icke är identiskt, utan blott korresponderande, parallellt.

I Lex. poet. tolkas *kaldr straumr* här med *gelidus æstus*, vilken tolkning ju skulle medgiva en icke identisk uppfattning av orden *straumr* och *sjá*. Men omedelbart därefter heter det: = *kaldr sjár*. Nu är det ju så, att i Snorre-Eddans namnlista över poetiska namn *straumr* finnes upptaget bland dylika på *sær* (*sævar heiti*; så i analogi med uttrycken *sverða heiti* o. d. i dessa namnlistor). Emellertid torde icke något ställe kunna uppvisas, där *straumr* med säkerhet kan anses använt i denna betydelse. Det kan vara just detta ställe i Háttatal, som genom missförstånd så uppfattats. I de *kenningar*, vari *straumr* ingår, och däri det i Lex. poet. översättes med *mare*, kan det likaväl ha sin ursprungliga betydelse av ström. Så i uttrycket *mækis straumr*, enligt Lex. poet. *mare gladii, sanguis* med förklaring *pro effusione sanguinis, profluvio sanguinis.* Men just den ursprungliga betydelsen ström är här den mest målande betydelsen: den av svärdshuggen framkallade strömmen = det utströmmande blodet är ju en mycket mer åskådlig och träffande bild än *svärdets sjö.* Och kenningen *straums sól* = guldet behöver ingalunda, såsom i Lex. poet. sker,

---

[1] Den första bokstaven inom parentesen avser allitterationsschema, den andra parallellismschema.

uppfattas som *sol (ignis) maris* — enligt myten i Skaldskaparmál k. 31 (33) —, utan kan väl tolkas *sol* (*rivi* v.) *fluminis* liksom *eldbekkr* = *bekks eldr* i Kórmaks saga och *rínar sól* = *aurum*, som tydligt visar varifrån bilden är hämtad.

Jag anser alltså, att *straumr* här betyder ström, havsström. Hade Snorre här velat ha två tydligt synonyma ord, så hade han ju kunnat taga t. ex. *mar* i första versraden.

Den havsström, som här avses, förmodar jag vara den stora, kalla polarström, som mellan två grenar av Golfströmmen går fram mellan Island och Norge. Denna havsström hör till dem, som på engelska kallas *drift currents* = *ytströmmar* (se Andrées Handatlas och jfr Nord. Fam. bok[2] art. *Haf*, 10: 989), och bör därför ha varit välbekant för sjöfarande mellan dessa länder. *Hafsstraumr* förekommer ock i det poetiska språket (Lex. poet.).

Parallellismen mellan *straumr* och *sjá* blir här bäst, om man ger *sjá* betydelsen *våg*, som det även har i fno., liksom ännu i nysv. Således:

kalla strömmen med kölen,
kalla vågen med kölen.

Troligen har Snorre under sina Norgesresor fått pröva på denna kalla polarström och all Ishavets köld och åt detta kusliga minne har han givit ett verkligt suggererande uttryck i de båda parallellverserna

kaldan straum kili,
kaldan sjá kili,

som verka på läsaren eller snarare åhöraren så mäktigt, att de nästan framkalla en köldkänsla och en ishavssyn hos honom.

Denna verkan bidrager just upprepningen att framkalla. Vi kunna därför säga, att detta anaforiska verspar 'innehåller något hemskt' (se SNF IV: 1: 124).

Fullständig överensstämmelse med detta långverspar erbjuder följande fall.

[α; α] **2)** Skirn. 34: 7—8: *manna glaum mani,*
manna nyt mani.

Överensstämmelsen mellan dessa båda verspar är så stor, att t. o. m. ljudlikheten mellan första och tredje höjningsstavelsen återfinnes i båda, ehuru i olika grad.

I detta fall 2) böra, enligt vad här förut sagts, versraderna vara till huvudinnehållet parallella, men ej identiska.

Mellan den första och den andra versraden finnes alltså en begreppsvariation, förmedlad av orden *glaum* och *nyt*.

I Gödeckes översättning av halvstrofen återgives detta riktigt sålunda:

— — — —
huru jag förbjuder,
mön med man att glamma,
mön en man att famna!

i det att här dels det mera andliga, dels det sinnliga, könsliga umgänget med män angives — eller just vad jag menar *manna glaum, nyt* här avse, såsom straxt skall styrkas —, varigenom ju bägge versraderna bli fullt parallella, utan att vara identiska, och komplettera varandra.

Redan Finn Magnusen har en liknande tolkning:

— — — formener
Mands Selskab Möen!
Mands Nyden Möen!

Så i hans Eddaövers. (1822). I Runamo og Runerne (1841) har ordet *Nyden* utbytts mot *Elskov.*

En motsatt uppfattning har emellertid framställts, nämligen att båda versraderna verkligen äro till betydelsen identiska. Detta anser Finnur Jónsson 'evident' vara förhållandet (AfNF. 21: 10), utan att denna uppfattning närmare motiveras. Den grundar sig emellertid för-

modligen därpå, att *glaumr* och *nyt* kunna ha liknande betydelse: glädje. *Glaumr* betyder egentligen larm, så 'støiende Munterhed, Glæde' (Fritzner), 'noisy merriment' (Zoëga); jfr hos Hægstad och Torp: 'gny, staakande moro, styr; gaman, gleda'; *glaumr manna* 'joy (society of men)' i Oxf. Ordb., 'fröhl. verkehr mit menschen', Gering, V. W. *Nyt* åter 'nytta, gagn; ogsaa gleda' (Hægstad och Torp); 'use, enjoyement' (Oxf. Ordb.), 'pleasure, enjoyment' (Zoëga). Denna uppfattning synes återfinnas hos Sveinbjörn Egilsson, Lex. Poet., då *manna nyt* översättes: *consvetudo et conversatio cum viris,* där det första ordet (som ju även kan betyda könsumgänge) säkerligen i sammanställningen med conversatio har sin vanligaste betydelse av förtroligt umgänge i sällskaplig mening, samt i översättningen i Corp. Poët.

(I denay her)
all joy of men, all pleasure of men,

och hos flere andra översättare.

Nyligen har Brate tolkat detta ställe så, att versraderna även bli till innehåll identiska, ehuru med annan mening:

— — — hur med bann jag belägger,
för mön människors samkväm,
för mön att med människor umgås.

Jag tror emellertid inte, att denna uppfattning av verserna såsom till betydelsen identiska är riktig. Sammanhanget visar här tydligt, synes det mig, att här inte endast talas om ett platoniskt vänskapsförhållande eller ett trevligt sällskapligt uppgänge mellan Gerd och män, utan att det är ett verkligt, fysiskt kärleksförhållande till någon man, som skall genom trolldomsorden förnekas henne, om hon ej vill skänka Fröj sin kärlek. Jag tror därför, att den rätta uppfattningen av ordet *nyt* här är den, som, med tvekan, uttalas i Specimen Glossarii till arnamagneanska upplagan av Sæmundar Edda, där det heter under art. *nyt*: 'manna nyt, *fructus (voluptatis) ex hominum (viro-*

rum) præsentia l. consortio, fortasse speciatim de Re venerea accipiendum' (nu spärr.).

Ordet *nyt* hör ju tillsamman med *njóta*, som bl. a. har betydelsen: 'have en af det andet Kjøn til saadant Samliv i eller udenfor Ægteskab, at man under samme kan faa tilfredsstillet sin Kjønsdrift' (Fritzner). Det är ju då högst antagligt, att även *nyt* har haft en motsvarande betydelse. Att en dylik ej finnes kvar i det prosaiska språket, är ju intet bevis mot att den kunnat finnas i det gamla poetiska språket.

Att Gerd hotas med att bli given åt ett trehövdat jättevidunder strider ej mot det nu sagda.

Gering låter ordet *nyt*, som endast förekommer på detta ställe i Eddan, ha betydelsen 'genuss, nutzen', men översätter ej *nyt manna* i sin VW. I sin Eddaöversättning har han den svävande tolkningen

(mein Gebot verwehrt)
Verkehr mit Männern der Maid,
Freude an Männern der Maid.

Andra översättare ha liknande svävande uttryck.

Gjellerup har en tolkning, som förtjänar att diskuteras:

Møen Mand at glæde,
Møen Mand at nyde.

Den första versen är ju till sin mening dubbeltydig. Här i sammanhanget tyckes den böra uppfattas så, att den i förening med den andra avser, att flickan varken skulle kunna skänka åt män eller själv njuta (den fysiska) kärleken. Detta ger visserligen en mycket god parallellism och meningen skulle passa bra här. Men det är väl tvivelaktigt, om första versen kan så tolkas. Att *glaumr* har den då här erforderliga betydelsen *voluptas, amor*, som det eljest till betydelsen närstående ordet *gaman* ju bl. a. har, är eljest obekant; den står ju ock något fjärran ordets grundbetydelse.

Om Brays översättning:

how I ban and forbid
man's love to the maiden, man's joy to the maid

är alldeles det samma att säga, fast verserna fått byta plats.

I Horns översättning

Møen Mandens Favntag,
Kjærlighedens Lyst

är ju ock andra versraden tvetydig. Här synes dock närmast även vara meningen att i båda versraderna ett sexuellt kärleksförhållande skall avses, vilket jag ej tror är riktigt. Är meningen att i andra versraden den psykiska kärleken skall avses, så bleve ju parallellismen mellan den psykiska och den fysiska kärleken mycket god — versparen ha då i översättningen fått byta plats. Emellertid är det väl ovisst, om *glaumr* så kan uppfattas.

F. Niedner, Zfda. XXX, s. 143 (1885), säger: '*manna nyt*, conversatio cum viris[,] scheint eine verunglückte besserung für *manna glaumr* das fröhliche treiben der menschen'. Han anser, liksom Finnur Jónsson och flere den senare versen vara oäkta, varom se i slutet av denna avdelning.

[*α*; *a*] **3)** Skirn. 35: 9—10: ***m**ær af þínum **m**unum,*
***m**ær at mínum **m**unum.*

Detta fall har att uppvisa några avvikelser från de båda föregående. Vi finna nämligen, att här sänkningen av första foten ej ingår i anaforen utan utgöres av olika, med varandra korresponderande småord i var vers. Mellersta foten utgöres här av väl korresponderande — tydligt icke till innehållet identiska — ord, som assonera (t. o. m. rimma) med varandra, vilket får anses vara en tillfällighet.

Om *mínum* skall medräknas i allitterationssystemet och sålunda här en variant av långversparen med fem lika ljudstavar skall antagas blir föremål för prövning i slutet av framställningen om denna typ.

Niedner (a. st.) menar, att den senare långversen 'als eine besserung der vorangehende langzeile nach vv. 4, 6 und 26, 3 aufzufassen ist' (och sålunda är oäkta). Men båda verserna komplettera varandra här väl till innehållet och den sista passar så mycket bättre, som det är en olycksdiger önskan av talaren, som här utsäges. Meningen är: så skall det gå efter din önskan, då du själv (Gerd) vill så ha det genom din hårdnackenhet, så skall det gå enligt min önskan. (En betydelsemotsättning *'wider — nach'* [Gering] kan ej här ges de obetonade *af — at.*)

Detta fall ingår liksom det föregående i Skirnirs besvärjelser, som innehålla kraftiga hotelser.

[β; β] **4)** Skirn. 30: 6—7: ***k**ranga **k**ostalaus,*
***k**ranga **k**ostavǫn.*

Om man tänker sig, att dessa versrader haft lydelsen:

kranga laus kosta,
kranga vǫn kosta,

så skulle i formellt hänseende full motsvarighet till Hátt. 101: 6—7 eller typ I, *α* finnas. Men nu har här med en lätt variation den icke allittererande foten, i st. f. att vara den mellersta blivit den sista, varigenom epiforen, som tillhör typ I, *α*, försvunnit och i stället, i likhet med förhållandet i typ II, *β* och typ III, verserna fått icke epiforiskt och icke allittererande versslut.

I överensstämmelse med vad vi i hittills behandlade fall av dubbla anaforisk-parallella långverser funnit, borde även här två av (de betonade) orden vara till betydelsen och formen identiska, och det tredje ordet, det till formen icke-identiska, korresponderande till betydelsen; verserna böra sålunda icke vara till betydelsen identiska.

Nu är det ju så, att såväl orden *laus* och *vǫn* kunna vara dels till betydelsen identiska, dels ha olika betydelse. Dessutom kan ock ordet *kostr* ha flere väsentligen olika betydelser, av vilka en i den första versen, en annan i den andra skulle kunna tänkas avsedda (se i det följande).

Vad *lauss* och *vanr* beträffar, så tolkas de här ganska

allmänt som till betydelsen identiska, såsom vi nedan skola se. Jag förmodar emellertid, att *vanr* här har den mindre vanliga betydelsen behövande något, medan *lauss* blott avser 'udelukkelse fra besiddelsen af noget' (så i sammansättningar, Fritzner[2]), vilket ju också är den vanligaste betydelsen för *vanr*. I Gerings VWb. översättes *vanr* med 'bedürftig' i Sigrdr. 36: 5.

För *kostr* angives hos Fritzner 16 olika betydelser, hos Zoëga 13, hos Gering, VWb. 8; däribland både av materiel och ideel art, t. ex. kost ('Underholdning med de fornødne Levnedsmidler'), speise och 'adgang til at vælge, valg', 'wahl', o. s. v.

Den förstnämnda materiella betydelsen återfinnes i Simrocks, Bergmanns och Gerings Eddaöversättningar:

> Dich krümmen kostberaubt,
> Dich krümmen kostverzweifelt.
>
> Exténuée, manquant de nourriture,
> Exténuée, cherchant de nourriture.
>
> Kriechen ohne kost,
> Kriechen bar der kost.

Den sista har, som vi se, full identitet mellan verserna.

För min del finner jag det också naturligast, att ordet *kostr* har samma betydelse i båda versraderna. Det bleve alltför osäkert, att meningen av läsaren skulle ha fattats, om diktaren ville ha inlagt olika betydelser i samma ord i två på varandra följande versrader.

Jag antar, att *kostr* har den nyss angivna betydelsen: kost, föda.

Jag översätter versparet närmast i överensstämmelse med (Simrock och) Bergmann sålunda:

> släpa dig fram utan föda,
> släpa dig fram i behov av föda,

eller

> släpa dig fram fastande,
> släpa dig fram hungrande.

Då det heter i en föregående strof

27: 5—7: *matr sé þér meirr leiðr,*
enn manna hveim
inn fráni ormr með firum

avses alltså i strof 30 den plågan, att känna hunger, men på samma gång hysa leda för mat.

Att *kostr* här har den nu angivna betydelsen mat synes mig göras sannolikt därav att i de enligt många textutgivares säkerligen berättigade mening (se noterna till Gering, Hild. Ed.[3]) närmast följande versraderna 35: 4—10 det är tal om (den onaturliga) dryck, Gerd skulle få för sin törst (som väl därav ej skulle stillas, utan ytterligare ökas).

Några andra uppfattningar av detta svårtydda ställe må anföras.

Arnamagnæanska upplagan och Sveinbjörn Egilsson översätta *kostalaus* och *kostavǫn* med resp. commodis carens (S. E. med tillägg: omnis boni expers) och commodorum expers, således med en mycket allmän betydelse för *kosta* och identisk betydelse för båda verserna.

Andra lexikografer, som Hægstad och Torp, Zoëga, tolka båda orden med gledelaus, cheerless, en betydelse, som återfinnes hos flere översättare, t. ex.

Holtzmann: wanken freudenlos,
wanken freudenbar.

Horn: hver en Fryd berøvet,
aldrig Glæde faa.

Wenzel: Freudenlos wanken,
wonnelos wanken.

Jfr Afzelius: vanka lottlös,
vanka, utan del i glädjen.

Andra inlägga betydelsen vilja i *kosta*:

Gjessing: vanke viljeløs,
vanke viljebrudt.

Brate: du vanke viljesvag,
du vanke viljelös!

Denna tolkning kommer närmast Gerings nya i VWb.: unvermögend nach eigener Wahl zu handeln, der freien selbstbestimmung beraubt.

Med mer fysisk betydelse

Thall: krypa kraftlös,
krypa kraftbruten,

Jfr Gödecke: vanka värnlös,
vanka vanför.

Erik Jónsson översätter *kostalauss* (= *kost-*, *kostarlauss*) med daarlig, ringe, som ikke bringer nogen Fordeel, uden Herlighed (*Kostavanr* upptar han ej), och Fritzner[2] översätter *kostalauss* (= *kostlauss*, *kostíllr*) och *kostavanr*: af ringe Værd, ingen Nytte, vilken betydelse, ehuru anförd även för ifrågavarande Eddaställe, synes alldeles opassande där. Till E. J:s tolkning ansluter sig någorlunda tolkningen hos

Møller: du ynkelig krybe,
du ussel kravle.

En tolkning som inlägger olika betydelse i ordet *kostr* i båda verserna, återfinnes hos några.

Så Finn Magnusen:

vanke udtæret,
vanke Tryst berøvet.

Olive Bray:

creep helpless, creep hopeless of love.

F. Niedner menar, att *'kostalaus* sieht ganz aus wie ein versuch zur erklärung des an und für sich zweideutigen *kostavön* in zeile 7, das ja sprachlich sowohl 'cibo carens' als 'cibo adsueta' bedeuten kann'. Häremot må anföras, dels att en inskjuten versrad, som skolat förklara *kostavǫn* rimligtvis bort följa efter den versrad, däri

detta ord står, ej sättas före, dels att sammanhanget nog visar, att ordet *vanr* här har sin negativa betydelse, dels slutligen att det ord, som här snarast behövt förklaras, är det mångtydiga *kostr* och att det därför, om en versrad här skolat till förklaring av någon interpolator tillsättas, hade varit rimligare, om en versrad med ett annat ord till förklaring av *kostr* insatts.

Dessa dubbla långverspar stå i samma besvärjelsesång som fallen 2 och 3. De innehålla, som man finner, en höggradig hotelse.

[β; β] **5)** Háv. 156: 6—7 (Hela strofen insättes, då för fallets utredning sammanhanget behöver ses.)

1. *Þat kann ek it ellipta,*
ef ek skal til orrostu
leiða langvini:
undir randir ek gel,
en þeir með ríki fara
6. ***h**eilir **h**ildar til,*
***h**eilir **h**ildi frá;*
[*koma þeir heilir hvaðan.*]

Verserna 6, 7 i detta fall äro med hänsyn till hela innehållets parallellism alldeles likartade med det förra fallets dubbla långverser, och i detta fall 5 är det ju alldeles påtagligt, att ej identitet, utan endast parallellism föreligger mellan verserna i deras helhet tagna. I formellt hänseende äro dessa verser också likartade med det föregående fallet, men de förete dock den olikheten att det andra allittererande ordet i ena versen här ej är till formen fullt identiskt med motsvarande i andra versen, utan står i olika kasus. Oaktat detta fall är det enda av sådant slag, som träffas i dessa dubbla anaforisk-parallella långverser, torde det dock böra anses som en tillåtlig variation av dem. Vi erinra oss nämligen från de anaforiska halvstroferna, att dessa kunna börja med samma ord i lika e l l e r o l i k a böjningsformer (se SNF IV: I: 11). Samma frihet bör då kunna ha förekommit i nu avhand-

lade slag av anaforiska parallellverser, ehuru här olikheten eger rum i ett eljest identiskt ord inuti versen (ej i dess början).

Det må ock erinras om vad förut sagts, att sänkningsstavelserna ej behöva vara identiska i den anaforiska foten (se SNF IV: I: 17,), samt att i fall 3) sänkningsstavelsen i första långversens mellersta fot ej är identisk, endast parallell med motsvarande i andra långverser. På samma sätt äro i detta fall sänkningsstavelserna, här utgörande böjningsändelserna *-ar* och *-i*, endast parallella, medan höjningsstavelserna *hild-* äro identiska.

Den 8:e versraden skall i avdeln. V visas vara ett oskickligt tillägg. Det dubbla långversparet står här i en strof, som innehåller en besvärjning — obs. *ek gel* —, och avser att skildra en trolsk verkan.

Innan vi lemna denna typ, torde allitterationsförhållandena förtjäna litet utförligare belysas. Det har i det föregående tagits för givet, att ett enda allitterationssystem om fyra lika ljudstavar här föreligger. Men det kunde ifrågasättas här, lika väl som i fråga om kortversparen med fyra lika ljudstavar (se under avdeln. II), om icke i stället två allitterationssystem med tillfälligtvis lika ljudstavar borde antagas, sålunda ett schema

$$\begin{matrix} a^1 & a^2 \\ a^1 & a^2, \end{matrix}$$

varför ju korrespondensen mellan de parvis identiska orden kunde tyckas tala. Detta senare antagande synes mig emellertid avgjort böra här tillbakavisas.

Dels visar nämligen i Skirn. 34 *manna* — *mani* på en ordlek, som förutsätter en närmare samhörighet mellan båda dessa ord och ett framträdande av deras ljudstoff på ett sätt, som måste medföra deras allittererande med varandra, såsom i andra dylika fall (jfr Sijmons, Einleit., s. CCXVII). Dels talar det förhållandet, att i dessa ana-

forisk-parallella versrader endast allitteration med fyra lika ljudstavar förekommer, d. v. s.

a a
a a,

men aldrig en typ som

a b
a b,

som ju vore teoretiskt väl tänkbar, avgjort för att ett och samma allitterationssystem här föreligger. Detta stödes ju ock av typen II:s schema

a — b — b
a — b — b,

(men aldrig

a — b — c
a — b — c).

Detta resultat är av ett visst intresse, emedan det visar oss, att ett fyrdubbelt allitterationssystem med lika ljudstavar icke var för den nordiska verstekniken motbjudande eller i den fno. versen verpönt, såsom det blivit sagt i fråga om kortversparen (SNF IV: 1: 62 f.).

I sammanhang härmed står ett spörsmål, som har intresse för den under nr 4) i avdeln. II behandlade anaforiska halvstrofen. Skall det i ett fall som nr 3) här (Skirn. 35) anses, att ett allitterationssystem om fem lika ljudstavar föreligger, d. v. s. ett schema:

a — x — a
a — a — a?

Den andra långversen har ju tre med *m* börjande höjningar. Då långversen kan ha och i icke få fall har tre lika ljudstavar, så tyckes det vara givet, att här med tillägg av de två ljudstavarna i den första versraden uppkommer ett allitterationssystem om fem lika ljudstavar, i vilket avseende alltså fall 3) bildar en variant av typ II, *α*, *α*. En motsvarighet finnes i nyss antydda fall 4) i avdeln. II eller den anaforiska halvstrofen

Vafþr. flst: *fjǫlð ek fór,*
fjǫlð ek freistaða,
fjǫlð ek reynda regin

där ett allitterationssystem av fem lika ljudstavar skulle med nödvändighet uppstå, om där i kortverserna ett enda allitterationssystem om fyra lika ljudstavar antages — och icke två allitterationssystem med tillfälligtvis lika ljudstavar (jfr under avdeln. II, SNF. IV: I: 62 f.).

Av det nu sagda följer icke, att det är oriktigt, som yttrats här förut (SNF. IV: I: 104), att den omständigheten, att vid antagande av allitteration mellan *v* och vokal stundom fem ljudstavar i kortversparet uppkomme, är ett bevis mot nämnda antagandes riktighet. Ty i (icke parallella) kortverser av svällvers' natur — det är fråga om en sådan — kunna ju icke eljest tre ljudstavar uppvisas, såsom ock påpekats a. st. s. 104—5.

2. Typ II eller Hávamál-typen A.

Allitterationsschema:	*α)*	a	b	b				
		a	b	b.				
Parallellismschema:	*α)*	if	p	**if** eller	*β)*	if	**if**	p
		if	p	**if**.		if	**if**	p.

[*α*; *α*] **6)** Háv. 1: 3—4: *umb* ***sk**oðask* ***sk**yli,*
umb ***sk**ygnask* ***sk**yli.*

Först må rörande det befogade i att anse *umb* (handskr. *um*) bilda första foten hänvisas till Gering, Ljóðah. § 181 (där dock allitterationen på *u*mb ej utmärkts). Det heter där med rätta, att versraderna 'ohne zweifel dreihebig sind' och att 'der sinn verlangt, dass das *umb* stark betont wird'. Jag tillägger, att icke endast 'der sinn' utan ock versernas anaforiska byggnad, jämförd med andra likartades i ljóðaháttr, fordrar, att höjning och allitteration tillerkännas *umb*.

Vi skola nu närmare undersöka detta fall med hänsyn till versernas parallellism. Finnur Jónsson AfNF.

21: 7, f.) säger om dessa versrader: 'Bægge linjer, den 3. och 4., er jo ganske identiske med undtagelse af det andet ord, som dog i betydning er fuldstændig identisk. Det er umuligt at tænke sig her nogen betydningsnuance, der kunde have nogen dybere grund; der er ingen stigning i udtrykket, kort sagt, der er ingen synlig grund til, at stille disse to linjer således ved siden af hinanden. Den sandsynligste forklaring er, at der her foreligger en dublet . . .'

För min del har jag en alldeles motsatt uppfattning av detta fall mot Finnur Jónsson. Jag finner just här den 'stigning i udtrykket', som han anser icke finnas här, och jag finner sålunda orden *skoðask* och *skygnask* icke vara 'i betydning fuldstændig identisk'. En 'betydningsnuance' finnes här alldeles avgjort, menar jag. Den har visserligen icke 'nogen dybere grund', men dock tillräcklig för att motivera förekomsten av två versrader här.

Låt oss först se, hur lexikografer och översättare tolkat dessa rader:

Både hos Sveinbjörn Egilsson och Gering, Vollst. Wb. tolkas visserligen båda orden *skoðask* och *skygnask* på alldeles samma sätt: circumspicere, sich nach etwas umschauen. Man får dock hos den förre se adj. *skygn* översatt med perspicax (skarpsynt), acri visu præditus och använt om vargar, som kunna se i kvällsmörkret. Här se vi alltså en bibetydelse av skarp syn såsom tillkommande ett ord, som nära sammanhänger med verbet *skygna*. Hos Fritzner, Ordb.[2], översättes detta senare med 'se efter for om muligt at faa Øie paa noget'. För adjektivet *skygn* anföres dels 1) den allmänna betydelsen seende, dels 2) begavet med skarpt og klart Syn; likaså hos Zoëga. I nyisländskan betyder detta adjektiv synsk, d. v. s. framsynt, och *skygni* synskhet och clairvoyance (Jón Thorkelsson, Supplem. 3 till isl. ordb. II; jfr ock Zoëga), således angivande utomordentligt, ja övernaturligt skarp syn. I nynorska dialekter har verbet *skygna* bl. a. betydelsen øine noget i det fjerne (Aasen), speide efter at

faa (Ross); *skygn paa dæ* översättes hos Ross: see *vel* (nu kurs.) paa det! — I Oxford-ordboken översättes *skygna* med to sky, pry.

Jag tror på grund av det nu anförda, att *skygna* i forntiden kunde betyda se noga, se skarpt på eller efter något, och att det här har just denna betydelse av ett skärpt seende. Det närmar sig i betydelsen till det svenska speja; jfr Oxford-ordbokens översättningar.

Här skulle alltså just den 'stigning i udtrykket', den climax föreligga, som Finnur Jónsson saknat här.

Denna återgives också i flera översättningar, ehuru i några i orätt ordning. Så i AM. ed.: *circumspiciendum est et accurate perlustrandum*; Corp. poet.: *look to and espy*; v. Friesen (AfNF. 18: 74): *se dig omkring och speja.*

Så Horn: *Skal du skarpt omkring dig spejde,*
se dig for i alle Kroge;

K. Gjellerup: *speide man skal,*
skue man skal.

Likaså Ljungstedt: *man speja skall omkring sig,*
man skåda skall omkring sig.

Andra övers. framhålla ordens förmenta identitet; t. ex.

Finn Magnusen: *Skulle omskues,*
Skulle betragtes.

Gödecke: *förr'n du spejat och spanat,*
förr'n du spejat och spårat.

Gering: *sieh dich sorgsam um,*
erkunde sie klug.

Bray: *one should spy round,*
one should pry round.

Thall: *du vaksam vare,*
du vaktsam vare.

Brate: *skarpt skådas skola,*
skarpt granskas skola.

Vad versernas rytmiska parallellism beträffar, så för Gering dem till olika verstyper, nämligen

vers 3: DC2: –́ | ⏑́⏑– | ⏑́ × (§ 170 anm.; jfr under b).
vers 4: DB2: –́ | –́ | × ⏑́ × (§ 153).

Detta kan ej vara riktigt, då den rytmiska parallellism, som här bör finnas, därigenom störes. Jag för båda versraderna till DB2-typen, åt vilken jag ger dubbelschemat –́ | ⏑́ | × ⏑́ ×. Det berättigade i denna uppfattning framgår därav, att även i ett annat fall av svällverser, vilkas senare del är en B-typ, andra foten (d. v. s. den enkla B-typens första) kan ha förkortad höjningsstavelse. Så i CB-typen, som kan ha en vers av formen: × –́ | ⏑́ | × –́ (se Gering, Ljóðah. § 144 jämförd med §§ 147, 148, a. 3, 65, 3, a. 4). Denna förkortning är ju här särskilt motiverad genom omedelbart föregående betonad stavelse.

Båda versraderna bli sålunda rytmiskt lika på samma sätt som de i fall 8) i det följ.

Denna halvstrof citeras, som bekant, i Gylfaginning 2, men märkligt nog saknas där den första långversen i såväl de till en handskriftsgrupp hörande **r** och **W**, som ock i **U**, som bildar en handskriftstyp för sig, medan **T** som hör till samma handskriftsgrupp som **rW**, har båda långverserna. Som **U** har en annan recension av halvstrofen än **rW** — *skatnar allir / áðr né gangim framm*, som Mogk (Beitr. VII: 210) anser vara bättre, vilket dock det dåliga rimmet[1] ej gör sannolikt — är det onekligen högst beaktansvärt, att dessa till olika handskriftsgrupper hörande texter överensstämma i frånvaron av första långversen. Då nu dessutom W. van Eeden, De codex Trajectinus van de Snorra Edda, Leiden 1913, genom sina undersökningar av förhållandet mellan **T** och övriga handskrifter omöjliggjort antagandet, att **T**, som enligt honom är en med **r** likställd avskrift av en med **W** likställd

[1] Mogk försvarar med ett exempel, att *áðr* bär allitteration, men nämner intet om att det efterstående *allir* bär allitteration på bekostnad av det första nominet.

handskrift (y, liksom W utgående från en gemensam handskr. x), här bibehållit en ursprunglig läsart, som alla andra handskrifter förlorat, även U, som enligt v. E. utgår från en med x likställd handskr. (z, båda dessa utgående från en ursprunglig handskr. P), måste man väl antaga, att avskrivaren av T ur minnet av en annan recension av Háv. insatt den första långversen[1]. Denna har väl troligen varit Cod. Reg. (R) av äldre Eddan, vadan läsarten i T. intet bevisar för ursprungligheten av denna första långvers.

Men inre grunder tala därför. Vi ha sett, att *skoðask* har en svagare betydelse än *skygnask*.

Det synes då icke vara rimligt, att versen med det förra uttrycket skulle vara senare inskjuten. Dessutom är det ju inte sannolikt, att en extra långvers inskjutits före den gamla; man väntade ju, att den skulle satts efter denna. Det är lättare att tänka sig, att denna till betydelsen svagare långvers uteslutits vid citatet i Snorra-Eddan, där man då ej medtagit av strofen mer än vad som för sammanhanget var nödigt, än att den skulle ha inskjutits.

För övrigt, om i den ursprungliga texten till Snorra-Eddan denna ena långvers felats, medan den står i R av äldre Eddan, så står ju text mot text, och det måste då bero på särskild prövning från såväl innehållets som formens synpunkt, vilkendera texten har det rätta. Det är en sådan prövning som här gjorts och längre fram ytterligare skall göras.

Dessa dubbla långverser förekomma i en strof, som, dels genom att vara inledningsstrof till en dikt, dels genom sitt innehåll: en allvarlig varning till en inkommande gäst, har en viss högtidlig stämning över sig, som

---

[1] Dr. v. Eeden behandlar ej detta ställe. En ingående jämförelse mellan handskrifterna gör han blott på grundval av 22 sidor i Wr (från Arnamagn. Ed. I: 143) och motsvarande ställen i de övriga handskrifterna, och i Hoofdstuk IV, som innehåller 'Bespreking von enkele andere plaatsen in de Gylfaginning . . .', förekommer ej detta fall.

särskilt vilar över just dubbelverserna och förträffligt uttryckes just genom dessas parallellism. Jag är säker om, att det hänt mången läsare det samma som mig, att han kännt sig högtidligt stämd just genom dessa båda långverser, stående straxt i inledningen till dikten.

[*α*; *a*] **7)** Háv. 142: 3—4: *mjǫk **st**óra **st**afi,*
*mjǫk **st**inna **st**afi.*

Jag uppfattar *stóra* och *stinna* här så, att med det förra ordet avses runstavarnas yttre ansenlighet, med det senare deras inre kraft, således anser jag icke orden här vara till betydelsen identiska. *Stinnr* (*stiþr*, Gering) skulle då här ha sin eljest välkända betydelse 'stærk, kræftig, hvormed der virkes, udrettes noget' (Fritzner; jfr Gering, VWb.), här i inre mening. Vid *stórr* ligger det nära att tänka på sådana i yttre mening ovanligt ansenliga 'stavar', som de med tre- eller fyrdubbla streck ristade runorna å Lindholm-amuletten och i all synnerhet Kragehul lansskaftet, vilka båda ha magiska runor (se senast Magnus Olsen i Bergens Museums Aarbok 1911, n. 11, s. 27 f.) eller som de utomordentligt (ända till 60 cm!) höga runorna i den äldre inskriften på den västgötska Sparlösa-stenen (se om den Läffler i Västergötlands Fornm. Fören:s Tidskr. II, h. 6—7 med plansch; Läffler och Bugge, a. a. h. 8—9), där inskriften avser ett rättsligt stadgande (av de anförda författarne dock uppfattat på olika sätt). I sådana fall som dessa synes runornas storlek böra antagas ha haft en symbolisk betydelse, antydande innehållets vikt.

Finnur Jónsson yttrar sig icke om dessa dubbla långverser i AfNF. 21. Säkerligen uppfattar han emellertid även dem som 'traditionsdubbletter'.

Översättarne dela sig i synnerhet i två grupper. Den ena översätter så, att identitet mellan verserna uppstår, vilket ju följer av översättningen: starka — kraftiga eller starka — mäktiga stavar; se Simrock, Afzelius, Wenzel, Bray (many symbols of might and power).

Dit hör väl närmast Gering i sin översättning: Staben voll Stärke, Staben voll Heilkraft. Den andra gruppen översätter med betydelsenyansering, såsom jag: stora — starka. Så Arnamagn. övers. (prægrandes — prævalidas), Finn Magnusen, Horn, Gödecke, Möller, Thall, Brate.

Angående Gerings mot alla andra textutgivares stridande uppfattning av dessa båda versrader som ett kortverspar (Hild. Edd.[3]) i st. f. ett långverspar skall talas under avdeln. V, där hela strofen blir föremål för behandling.

Långversparets förekomst här får sin förklaring av den högtidliga stämning som omtalandet av runornas uppkomst betingar.

Med hänsyn till innehållets parallellism av en varierande form är:

[*α*; *β*] **8)** Háv. 155 (Hela strofen måste för tolkningen av långverserna medtagas):

> *Þat kann ek it tíunda,*
> *ef ek sé túnriður*
> *leika lopti á,*
> *ek svá vinn'k,*
> *at þeir villir fara*
> *sinna **h**eim **h**ama,*
> *sinna **h**eim **h**uga.*

Jag följer helt och hållet handskriftens text. Denna har av nyare forskare och kritiska textutgivare nästan allmänt blivit ändrad på icke mindre än tre ställen i senare halvstrofen, i det att *þeir villir* rättats till *þær villar*, *heim* i båda verserna sammanskrivits med följande ord till ett ord, *huga* rättats till *haga*. Jag skall i det följande visa, att alla dessa tre ändringar äro oberättigade.

Den senare halvstrofens tolkning är icke lätt. Den har också blivit på åtskilliga olika sätt förklarad. Jag

skall här framlägga en ny och, som jag hoppas, mer övertygande tolkning än alla hittills givna.

Min tolkning är följande: Jag gör så (eller: jag uträttar det), att dessa förvildade varelser — nämligen *túnriður, es leika lopti á* — fara hem till sina [mänskliga] hamnar, hem till sina [mänskliga] själar.

I denna strof säges, att Oden kan en tionde trollsång, genom vars användning han kan bota från förtrollning människor, som blivit förhäxade därhän, att de, lemnande sin mänskliga hamn eller kropp och sin mänskliga själ, fara bort från sitt hem och flyga i luften som troll och därvid förmodligen föreha onda anslag. Genom trollsången förmås dessa förvildade varelser att övergiva den skamliga tillvaron som troll och fara till sina hem för att återtaga mänsklig kropp och själ, om för alltid, eller för en tid kan ej avgöras.

Jämföras kunna sådana fall från kristen tid, som då man med religiösa besvärjelseformler sökte bortdriva 'Trold paa et Menneske', 'Trold i Folk' (Bang, No. Hexeform. s. 30, 19).

Denna min uppfattning, att det här är fråga om att medelst trollsången åstadkomma hjälp för dessa *túnriður*, kommer i strid med de allra flesta äldre tolkningar av detta ställe. Man uppfattar nämligen allmänt strofen så, att med trollsången skall åstadkommas fördärv för dessa samma *túnriður*, vilka dessutom av de flesta uppfattas på helt annat sätt än jag gjort, nämligen som 'verkliga', professionella troll eller häxor, fientliga mot människorna.

Gering översätter *túnriða* i VWb. med 'zauberwesen das sich zur nachtzeit auf die dächer eines gehöftes setzt (*'ríðr húsum'*) um dieselben zu zerstören (s. zur Eyrb. c. 34, 4), zauberin'. Å anfört ställe i Eyrb. Saga berättas, hurusom en man, Þórólfr bœgifótr, som i livstiden var en vanlig människa (ehuru elak), efter döden gick igen som *trollriða*, som 'red' och fördärvade människor, djur och byggnader. Av översättningen i VWb. ser det närmast ut som om Gering uppfattade túnriður här som professionella troll. Av jämförelser med stället

Eyrb. S. ser det närmast ut, som om han tänkte sig dessa som förhäxade människor, ehuru detta ställe är olikartat, då mannen först som död blir troll. Emellertid framgår det tydligt, av Gerings nedan anförda översättning av hela strofen, att han uppfattar *túnriður* här som förhäxade människor. Närmast hade väl då legat att hänvisa till ett annat ställe i Eyrb. S., nämligen kap. 15, då en gift kvinna, nyssnämnde Torolfs dotter beskylldes för att vid ett tillfälle ha som kvelðriða vållat en mans död — varför hon dock frikändes genom *tylftarkviðr*.

Efter min övertygelse betyder *túnriður* här just förhäxade människor. Det finnes åtskilliga andra vittnesbörd i den gamla nordiska litteraturen därom, att man trodde att människor, man eller kvinna, kunde för tillfället antaga trolls 'hamn', vare sig att detta berodde på medfödd dubbelnatur eller att genom förhäxning sådant framkallats — i fallet Torolf ovan kom trollnaturen först efter döden. Hos Fritzner[2] finner man under *hamr*, följande: 'Naar Mennesker iførte sig anden *ham* end sin egen, da kunde det enten være Troldkvinder eller Troldkarle, der brugte dette som Middel til Udøvelse af sin Trolddom ligesom Odin, eller ogsaa en Plage eller Lidelse, som de vare underkastede ved *álög* eller *sköp*, *usköp* (se min Afhandling om Lappernes Hedenskab og Trolddomskunst i (norsk) *Histor. Tidsskrift* IV 174 f.) . .' Vid *álag* heter det hos Fritzner[2]: 'Hvad der ved et Slags Trolddom eller Forgjørelse er lagt paa en Person eller en Ting som en Egenskap, der følger samme, en Skjæbne, som den skal undergaa eller gaa imøde (jfr *sköp*)'.

Här kan, utom vad nyss anförts ur Eyrb. S., erinras om ett fall, som då i Fóstbrœðra Saga (s. 96 Gislasons utgåva) en hustru en natt ansåg sig ha farit på gander (*gǫndum rennt*), ett slags andeväsen, eller varit *hamhleypa* (se om detta fall Magnus Olsen a. a. s. 16 f.), samt hurusom i Norges gamla lagar på flere ställen omtalas, att både män och kvinnor troddes kunna uppträda som *trollriður*. Så heter det i Jóns Krist. ret 65: . . . *ef kar-*

lum æda konom uærdr þat kænt at þau (se trol) æda fordædor eda ridi manne eda bufe oc verdr þat at sannu... (Fritzner[2] citerar blott de spärrade orden och har oriktigt 63). [I äEids. Kr. (I: 46; II: 35) talas endast om beskyllning mot kvinna för att *riða manne eða þionom hans* (II: *eda kono hans eda hionom*; i en handskr. av II har denna flock överskriften *Um trol ridu*, de övriga .. *kono*). I det av Detter och Heinzel citerade lagstället och däremot svarande, NGul. Kr. 3: .. *sa er kallar nokorn mann trollriðv* . . ., vilket säges höra *till villu ok hæidins atrvnaddar*, kan *mann* betyda människa; jfr Hertzberg, Ordb. art. *mann*].

Här bör ock erinras om det bekanta stället i äVGL. RB. 5: 5: .. *vkvæþins orþ kono. Iak sa at þu reet a quiggrindu lösharæþ ok i trols ham þa alt var iamrift nat ok dagher.*

Vi se av det föregående, att en *trollriða* kunde vara såväl man som kvinna. Den feminina formen betyder ju härvidlag lika litet som t. ex. vid *fordæða*. Ordet översättes också hos Fritzner[2]: 'Væsen der *ríðr* . . .' och hos Hertzberg: 'Væsen, der ifølge overtroen tænktes at ride folk, mare; ogsaa om mennesker, der ansaaes at være 'trold'. (Och troll voro ju av både manligt och kvinligt kön.) Maran är ju visserligen numera i nordisk folktro, så vitt jag vet, allmänt ett kvinligt väsen.

Vad som gäller om *trollriða*, att det var ett trolldomsväsen, vartill både män och kvinnor kunde förvandlas och som då säkerligen hade manlig eller kvinlig gestalt ehuru i 'trols ham', d. v. s. med utseende av ett troll (förutom anletsdragen, vilka måste ha bibehållits, då de kunde igenkännas), gäller säkerligen också om *túnriða, kvelðriða* och *myrkriða*. Det förstnämnda översättes hos Fritzner[2]: 'en af de Aander som man antog till visse Tider rede gjennem Luften og besøgte Gaardene (*tún*) ved Nattetid . . . ligesom Aaskerreien efter den norske Folketro (jvf. Flóam. 22)'; enda cit. stället är Háv. Fritzner[2] anger ordet sålunda ej som avseende endast ett kvinligt väsen. Hos Gering, VWb., heter det, som ovan anförts,

först: 'zauberwesen das sich zur nachtzeit auf die dächer eines gehöftes setzt....', varefter det tillägges: 'zauberin, hexe'. Översättningen troll bör föredragas framför häxa. — Då *kveldriða* åter hos Fritzner[2] översättes med 'kvindeligt (nu spärr.) Væsen, som man forestillede sig ridende (jvf. *gandreið*) omkring i Mørkret og tilføiende Mennesker Skade eller Døden = *myrkriða*', så beror detta säkerligen blott på, att i de fall där ordet förekommer händelsevis blott kvinliga väsen avses, liksom på det enda ställe, där *myrkriða* förekommer (Harb. 20: 2).

I fråga om män såsom troll av liknande slag kan erinras om, att Fritzner[2] under artikeln *gandr* yttrar följande: ..'brugt om det Trolddomsmiddel som Troldkarlen (nu spärr.) eller Troldkvinden ... dels iførte sig for i dets Ham eller Skikkelse selv at fare afsted, eller paa hvilket de rede (nu spärr.), naar de vilde etsteds hen'. (Jfr nu Magnus Olsen, nyss a. a. s. 16 och där anförd skrift av Finnur Jónsson.)

Jag skall nu nämna, huru denna halvstrof förklarats av ett antal olika uttolkare, då tillfälle blir att stödja min mening att det är fråga om hjälp åt dessa *túnriður*.

Det är väsentligen två skilda uppfattningar, som gjort sig gällande.

Den ena är den, som bl. a. återfinnes hos Gering, VWb.[1], som översätter *heim-hamr* med 'die eigentl. oder natürliche haut, im gegensatz zu der durch zauberkunst angenommenen' och *heim-hage* (så!) med 'heimstätte', och finner de tre sista raderna betyda, att trollkvinnorna, *túnriður*, 'die natürliche, ihnen angeborene hülle nicht wiederfinden (also die angenommene gestalt behalten müssen)' och 'nach ihrer heimstätte sich nicht zurückfinden'. Hela strofens mening skulle alltså bli den, att sångaren, som kan så många *ljóð* (här trollsånger) — enligt många Odin, enligt Müllenhoff 'ein þulr von gewerbe' — här säger sig känna en sång, medelst vilken

---

[1] I sin Edda-översättning har Gering en annan tolkning, liknande den eljest vanliga andra gruppens.

han kan göra så, att häxor fara fram och åter i luften 'utan att kunna återfå sin ursprungliga gestalt och kunna återvända till sitt hem' (det sista översatt efter Gering vid ordet *villr* i VWb.), det vill väl säga: ej kunna bli människor igen, sedan de en gång förhäxats.

Fastän jag sålunda, som jag tror, är ense med Gering om uppfattningen av *túnriða* på detta ställe, har jag en alldeles motsatt tanke om andemeningen här. Enligt Gering skulle trollsångens verkan vara den, att de förhäxade människorna skulle fortfara att vara häxor och inte kunna bli människor igen.

Man må väl fråga: vad skulle meningen vara med detta, till vad ändamål skulle en sådan verkan åstadkommas, varför skulle de stackars varelserna så skadas? Detta angifves ej tydligt hos Gering.

Med hänsyn till det sammanhang, hvari denna strof står, måste någon hjälp mot något och för någon här vara avsedd.

I sin Lit. Hist. I: 241 anger Finnur Jónsson, som säger denna strofs huvudinnehåll vara, att sången 'forvilder luftryttersken (troldkvinder, som fare igjennem luften)', huvudinnehållet av de tretton första sånger, bland vilka denna står som den tionde.

Vi finna, att här omtalas en sång 'for læger, en som sløver fjenders våben, som bryder lænker, stanser spyd, vender ens besværgelser mod ham selv, rædder brændende huse, dæmper had, stiller bølger, [forvilder . . . se ovan:], skærmer kæmpende, vækker hængte til live igen, beskytter en ung mand, der bliver døbt'. Sålunda är det i alla dessa tolv fall fråga om hjälp, som bringas genom sången. Müllenhoff säger ock (DA, V: 272), att sångaren av Ljóðatal 'die wirkung seiner lieder prahlerisch in 'eins' zusammenfasst und die erste strophe gleichsam als titel oder ankündigung der übrigen vorausschickt'; denna första strof säger, att 'den första (sången) heter hjälp och den skall hjälpa Dig i tvister och sorger' (jfr under avdeln. V).

Vid jämförelse med vad under *túnriða* säges i VWb. (se här straxt förut s. 34) får det väl antagas, att Gering

menat, att genom trollsångens nyssnämnda verkan dessa *túnriður* skulle hindras från att förstöra gårdstaken, att hjälp däremot alltså lämnas gårdsegaren, ehuru det väl kunde tyckas, att denna hjälp kunde givas på ett enklare och mänskligare sätt, nämligen genom att låta dessa *túnriður* bli människor igen. Se vidare härom i det följande.

Sveinbjörn Egilsson Lex. Poet. har under art. **Heimhamr** et **Heimhugr** först översättningen *ut illi aberrent a propriis suis corporibus, a domesticis desideriis*, eller samma tolkning som finnes i Arnamagn. utgåvan och som hos Lüning förklaras så: 'dass sie verwildet aus ihrer eigenen gestalt, aus ihrem eigenen Sinne herausfahren, d. h. ihres beabsichtigten zaubers verfehlen'. (Efter det första 'eigenen' har Lüning inom parentes 'angenommenen', väl med hänsyn till det alternativ, att här vore tal om förhäxade människor). — Denna tanke, som väl också ligger till grund för t. ex. översättningen i Corp. Poet. Bor. (so that they go astray and cannot find their own skin and their own haunts) och som Magnus Olsen, som senast behandlat detta ställe (Bergens Museums Aarbok 1911, a. a. s. 32 f.), också varit inne på, varpå jag dock icke här närmare skall ingå, då Magnus Olsen nyligen, i brev till mig av d. 20 aug., bett mig nämna, att han, efter att ha (genom skriftligt meddelande från mig) fått kännedom om min tolkning, ansluter sig till denna, som 'giver udmerket mening og ikke kræver rettelse af en töddel i overleveringen!', synes utgå ifrån att här är fråga om så att säga riktiga, professionella troll, icke för tillfället så agerande människor. Den angiver tydligt, att här medlet, trollsången, som är fördärvlig för trollen, användes i syfte att bringa hjälp åt de personer eller ting som hotas av trollen, och ger sålunda strofen en i sammanhanget passande mening. Redan i Resenius utgåva av Ethica Odini . . . Haavamaal, Havn. 1665, tolkas detta ställe på ett sätt, som tydligen avser denna tanke: ut errent à suo scopo, à suo proposito. Men tankegången här synes mig dock underlig. Först kunde man

anmärka, att en trollkvinna väl ej borde tappa huvudet, om hon genom förtrollning tvangs att övergiva sin hamn för tillfället. Hon borde kunna sätta trolldom mot trolldom och ta sig en annan hamn. Man undrar just vad det skulle bli av en professionell trollkvinna, om hon förlorade sin hamn annat än just en trollkvinna i annan hamn, som då lika väl kunde göra skada. Man tycker ock att den tillfälliga förlusten av medvetandet av var hennes hem låg ej skulle för henne spela någon vidare rol. I det bekanta stället i Egils Saga kap. 57, där det skildras, hurusom Egill Skallagrímsson reste nidstång mot kung Erik Blodyx och hans drottning, heter det i Egils besvärjelseformel: *sný ek þessu níði á landvættir . . svá at allar fari þær villar vega, engi hendi né hitti sitt inni, fyrr en þær reka Eirík konung ok Gunnhildi ór landi.* På detta ställe (som man åberopat till stöd för sistanförda tolkning av Háv. 155; jfr straxt nedan) anses det alltså inte vara något hinder för de trolska väsen, som kallas *landvættir*, att utöva sin trolldom, att de genom besvärjelse bli förda på villovägar och ej hitta hem, utan denna omständighet användes som påtryckning på dem att utöva sin trolldom ju förr dess hällre (det tog dock över ett halvår, innan k. Erik fördrevs). Detta ställe talar sålunda snarast mot nyssnämnda uppfattning av Hávamálstället.

Vidare kan anmärkas, att avsikten med trollkvinnornas förvillande ej alls är angiven i texten. Det talas ej om att de föreha något anslag, utan blott att de *leika lopti á*, vilket ju låter rätt oskyldigt.

I Háv. 151, som man jämfört, där det verkligen talas om hjälp medelst trollsång mot onda anslag, står detta tydligt angivet, liksom det onda anslagets natur och anstiftarens straff.

Många översättare ha tolkningar liknande de senast anförda men hållna i så allmänna ordalag, att man ej kan se, om de tänkt sig, att eller varför 'trollkvinnan' eller 'häxan' skulle straffas.

Jag anför en del sådana översättningar för att visa hur oklar meningen i dem är och huruledes min tolkning

torde böra tillerkännas företräde framför dessa genom sitt tydliga innehåll.

Finn Magnusen har:

> Om Troldfolk jeg seer
> I Luften lege;
> Det jeg volder,
> At de vilde fare
> Fra egen Ham,
> Fra egne Tanker.

Detta är, som vi se, Gerings tolkning i VW., dock att hos F. M. tydligen är tal om professionella troll (obs. 'Troldfolk').

Hos Afzelius liknande ('trollen' — 'vilse fara').

Simrock har:

> dass sie [Zaunreiterinnen] wirre zerstäuben
> Und als Gespenster schwinden.

Holtzmann har:

> dass sie fahren verirrt
> ihrer Heimat und ihrer Gedanken.

Han tolkar *túnriður* som 'jedenfalls Gespenster, Nachtgeister' (men 'wörtlich „Zaunreiterinnen?"') med hänsyn till mask. *þeir villir.* — Vid översättningen Heimat(!) för *heimhamr* tillägger han i en not 'Körper'. Han anför också Egilssons av mig här (s. 41) omnämnda andra förslag, som han översätter: 'dass sie umzukehren gezwungen werden von ihren angenommenen Leibern und a suis desideriis'.

Jordan har försökt finna mening i denna strof genom följande omdiktning:

> — — — Wann hoch über Zäune
> Und Zinnen hinweg auf luftigen Zeltern
> Reiter jagen, dann zwingt mein Ruf sie,
> Zu vergessen ihr Heimweh nach Hof und Behausung
> Und die Stätte zu fliehn, an welcher bestattet
> Die Leiber liegen, in denen sie lebten.

Gjellerup har:

> at de [Trolde-Tøi] forvildes
> ud af Hexehamme,
> ud af Hexehu.

Ljungstedt:

> att vilse de [häxor] fara,
> förvillade från sina hamnar,
> förvillade från sina sinnen.

Liknande Thall (som blott har första versen).

Brate har: att de [trollkvinnor] vilse fara
om skepnaden, de själva äga,
om själen, de själva ha.

Hansen har: .. fare de [Tunryttersker]
vildsomt om —
ingen Ham kan hjælpe dem hjem.

(Blott första versraden medtagen.)

I v. Friesens något fria översättning angives ganska tydligt avsikten med trollkvinnornas bestraffande, men den är i alla fall otillfredsställande, såsom framgår av såväl det föregående som det följande. Hela strofen tolkas av v. F. sålunda:

> En tionde jag brukar mot troll som gården rida,
> då de mot huset hasta:
> Jag dem det vet vålla, att de vilsna löpa
> ur sina höljande hamnar,
> om sina hägnande hem.

Jag tror, att hela denna uppfattning av detta ställe bör övergivas.

I Lex. Poet. finnes till nyss därur anförda tolkning en alternativ dylik, som i huvudsak stämmer med min uppfattning, att här är fråga om att hjälpa túnriður från deras förhäxning. Det heter nemligen där efter anförandet av förstanförda översättning: 'Forsitan constructio sit: *at*

þeir fara heim, villir sinna hama, villir sinna huga ut domum redeant (redire cogantur), aberrantes a suis formis (adscititiis), a suis desideriis' (övers.: att de återvända hem gående ifrån sina antagna hamnar, från sina [onda] begär)[1].

Och hos B. Wenzel (Die ältere Edda², 1882) finnes följande (något fria) översättning, som synes ha samma andemening:

'Ich bring' es dahin,
Dass sie verlieren
Ihre Truggestalten
Und trüglichen Sinn'.

Några andra översättare uppfatta *heim* som jag, men i annat och oklart sammanhang.

Så Winkel Horn:

Huen dem [Hexe] svigter, Hammen de tabe,
vidløse søge de atter til Hjemmet.

Gjessing: de [troldkvinder] vende da
hamstjaalne hjem,
hugstjaalne hjem.

Bray:

Such spells I weave that they (the witches) wander home out of skins and wits bewildered.

Bergmann:

dass wild sie [zaunhexen] wegfahren,
heim in ihre hütten,
heim in ihre hügel.

Bergmann har, som man ser, den riktiga tanken, att det är fråga om att fara hem. Han anmärker (s. 88): *fara eitt* (bei etwas anfahren) heisst fahrend erreichen. —

---

[1] Under art. *villr* sammanblandas på ett besynnerligt sätt två olika uppfattningar. Det heter: *þeir fara villir hama, huga aberrant a corporibus et animis, quibus nec forma adscita* (obs.!) *nec propria* (obs.!) *indoles constat.*'

Han anser tydligen det här vara fråga om verkliga troll. Han har dessutom haft den olyckliga idén, att ändra textens *huga* till *hauga*, en ändring som ju i viss mån erinrar om Vigfússons ändring *haga*. Han utlägger detta så (s. 179): 'Ein bis jetzt unbekannter mythus erzählte, wie, bei einer gelegenheit, Odin diese Zaunhexen durch seinen zaubersang vertrieb, so dass sie wild aus einander fuhren, in ihre abgelegten heimischen hüllen (hamir) wieder hineinschlüpften, und in ihre heimischen grabhügel wieder zurückkehrten'.(!)

Jag skall närmare motivera min tolkning. Att den till sitt allmänna syfte är att föredraga framför hittills gjorda förklaringsförsök hoppas jag redan framgår av det sagda. Att den tolkar den text, som föreligger i handskriften, och icke en flerfaldigt ändrad text, torde få anses vara ett avgjort företräde.

Av dessa textändringar skola vi först fästa oss vid den från *huga* till *haga*. Den har framstälts av G. Vigfusson[1] i Corp. Poet. bor. (1883) och säges där (I: 468) vara 'a needfull and evident emendation', för vilken försäkran en hänvisning till det nyss avhandlade stället i Egla anföres som stöd. Nyare textkritiker ha låtit sig härav imponeras och antagit emendationen (ej Mogk, Finnur Jónsson). Jag har emellertid ovan visat, att stället i Egla rätt besett talar mot denna emendation. Och det torde nu utan vidare inses, huru förträfflig parallellismen mellan textens *hama* — *huga* kropp och själ är och hur denna parallellism just i dessa långverser krävdes. — Detter och Heinzel ha ej infört emendationen, betvivlande dess riktighet, ehuru ej motbevisande den.

Vad vidare textens av mig bibehållna *þeir villir* och emendationen därav: *þær villar* beträffar, så är följande att märka. I den arnamagn. utgåvan anmärktes det, att den med hänsyn till det feminina *riður* påfallande masku-

[1] Denna emendation har i själva verket antytts redan i Lex. Myt. till arnamagn. utgåvan av äldre Eddan, i det att där under art. *Túnrida* med hänvisning till Hávamál-stället säges . . . *aberrarent a propriis corporibus & domiciliis (verbotenus: domesticis desideriis).*

lina formen av orden *þeir villir* vore att förklara därav, att här *cum re constructio fit, non cum verbo, uti interdum alias. Túnriða* översättes i utgåvans Lex. Myt. med *eques sublimis*, varmed meningen tycks vara, att här vore fråga om endast manliga ryttare (jfr Bugges not till stället), ehuru det omedelbart därefter heter *Vel etiam lamia, furia aut venefica, super oppida villa vel campos equitans*. Men i så fall är ju ej maskulinum i pron. och adj. förklarat. Lüning föreslog 1869 emendationen av dessa till feminina former, dessa infördes av Pfeiffer 1860 i texten och Bugge insatte dem så i sin text med så gott som allmän efterföljd — Detter och Heinzel naturligtvis undantagna.

Dessa senare konservativa utgivare, vilkas textbehandling utan någon av de tre emendationerna här visar sig till sin fördel, söka försvara de maskulina formerna med den anmärkningen, att förf. därmed 'könnte andeuten, dass bei den *túnriþor* auch Männer gewesen wären, wie etwa im wilden Heer'. Vi ha av det föregående sett, att sådant väl kan antagas. Men detta skäl är ju ej bindande. Så vitt jag vet, finns inga analoga fall att uppvisa.

D. och H. hänvisa till Vǫl. 16: *fundu . . Ask ok Embla ørlǫglausa*, men detta är ju ej analogt, då här två substantiv av olika genus finnas. Detta fall är dessutom ett egendomligt och väl ganska enastående undantag från den allmänna regeln, att adjektivet här skulle stå i neutrum. Jfr nedan.

Övriga fall som D. och H. anföra stödja varken säkert detta fall i Vǫl. eller det i Háv. 155 med hittills gängse uppfattning av detta sistnämnda ställe. Ett Helr. 13: *konur ok karlar | kvikvir (kvikir) fæðas* — med *-ir* i alla handskr. — kan bero på attraktion till närmast stående maskulina ord, såsom förhållandet tydligen är med det av D. och H. ur Snorra-Eddan (I: 50; Gylfag. k. 7) anförda exemplet (som av dem kommaterats oriktigt: *síur ok gneista, þá er lausir fóru*, i st. f. . . *þá, er* . ., såsom i utgåvorna). Möjligen kunna dessa båda ställen förklaras analogt med följande fall.

D. och H. anföra vidare

Háv. 98: 4—6: *alt eru óskǫp,*
nema einir viti
slikan lǫst saman.

Att förklara *einir* här — av Finnur Jónsson I, II emenderat till *ein (vitim)*, dock utan efterföljd av andra textutgivare — synes mycket svårt för att ej säga omöjligt. De syntaktiska regler, som av Nygaard, Norr. Synt. § 53, a, b anföras rörande ett ensamt stående, substantivitiskt använt adjektivs förekomst i mask., passa ej in här. Den första regeln, som handlar om 'mængdes adjektiver i almindelighed', passar ju ej här, där det är fråga om ett bestämt antal *einir*, nämligen två. Den andra, som handlar om adjektiver 'såsom artsbetegnelse om mennesker af en vis art eller klasse' (såsom *ljúfr verðr leiðr* o. d., passar ju ej häller, då *einir* ju ej kan anses för en 'artsbetegnelse'. Man måste då utvidga regeln att gälla t. ex. om människor i en viss, tillfällig ställning. Här skulle man då få denna mening: om icke två ensamma (*einir* måste fattas dualt) personer d. v. s. två personer ensamt veta av o. s. v. För ett ögonblick måste tanken då bortse från att det är två personer av olika kön (man och kvinna) och blott fästa sig vid att det är fråga om två personer, som ha en hemlighet samman, och att det icke går an, att det blir tre eller flere därom (jfr Háv. 63: 4—6!).

Ett annat fall, som D. och H. åberopa, är Sigkv. sk. 50: 1—4. Jag tror, att här med Sijmons det första *allir* bör bibehållas (även män voro närvarande) — det hör under Nygaard § 53, a — och det andra *allir* emenderas till *allar*. Det stöder då ej Hávamál-stället. (I str. 49 emenderas allmänt *þeir* — i handsk. *þr̄* — till *þær*, och med rätta.)

Efter Gislason, Udvalg s. 177, erinra D. och H. slutligen om ett ställe hos Sigvat, där en hednisk fru om sig och sin man säger *erum heiðin vér* [1], men varest ett

---

[1] Jfr Finnur Jónsson, Den no. isl. Skjaldedigtn. I, A, s. 221, B, s. 234.

par handskrifter ha *heiðnir*. Detta fall förklarar jag enligt Nygaard, § 53, b): *heiðin* uppfattas i senare fallet som substantiviskt = sve. hedningar och är därför riktigt mask. [1].

Närmast jämförligt med detta sista fall är efter min mening *þeir villir* i Háv. 118, ehuru det står i en än friare ställning än *heiðnir*, såsom varande subjekt i satsen och blott syftande på ett ord av feminint kön i föregående halvstrof och i en annan sats. *Villr* har jag här översatt med förvildad varelse. Detta passar ju bra här.

Vad slutligen vidkommer mitt utdömande av den redan i den arnamagn. utgåvan 'necessario fere' införda sammanskrivningen *heimhama* och *heimhuga* (andra *heimhaga*) i st. f. handskriftens *heim hama*, *heim huga*, så må följande tjäna till försvar därför.

Av min översättning fara hem till sina hamnar, hem till sina själar framgår genast mitt skäl att behålla de handskriftliga formerna. Men denna översättning behöver språkligt motiveras.

Uttycken *fara heim sinna hama, (fara) heim sinna huga* synas kunna förklaras på två olika sätt. Antingen styres genitiven av ordet *heim*, som då här ännu skulle ha kvar sin nominala natur och vara styrt i ackusativ såsom angivande platsen, vartill en rörelse sker (se Nygaard, Norrøn Syntax § 95), av verbet *fara*. På detta sätt är ju adverbet *heim* uppkommet. Jfr Eddaställen som Atlam. 10: *sæing fóru sína*, Vafþr. 43: *níu kom ek heima*. Meningen bleve då: fara till sina kroppars, sina själars hem, fara hem där deras (rätta) kroppar och själar dväljas.

Eller också styras genitiverna *hama, huga* av verbet *fara* (tillsamman med det adverbiala *heim*) på samma sätt som det här till betydelsen identiska verbet *vitja*, som styr genitiv i betydelsen 'fare hen til et Sted, hvor noget er, eller for denne Tings Skyld, som man vil se, have

---

[1] Gislason, a. st., gissar på en äldre, med latinets överensstämmande konstruktion.

Tilsyn med, komme i Besiddelse af' (Fritzner[2]; jfr Nygaard, Norr. Synt., § 131: c); jfr särskilt ex. som *vitja fjár síns, vitja fǫðurleifðar.* Detta skulle här vara en urgammal konstruktion, som bibehållit sig i Háv. Jfr att *fara* även styr gen. i fall som *fara ferðar sinnar.*

Vad inskottet av *heim* mellan de samhöriga orden *sinna* och *hama* beträffar, kan jämföras

H. Hj. 20: *brettir sinn Hrímgerðr hala*

och andra ställen, varom se Detter och Heinzel II: 148.

Vi ha nu sett, att detta långverspar fullständigt passar in i schemat såtillvida, att ett ord i vardera verserna är endast till innehållet korresponderande, icke identiskt med den andra versradens på motsvarande plats stående ord, de övriga identiska.

Finnur Jónssons mening, att 'traditionsdubletter' här skulle föreligga, kan efter det nu utvecklade ej anses vara riktig.

I detta fall är det ju ock uppenbart, att de båda versraderna ej kunna vara till betydelsen identiska, alldenstund *hamr* och *hugr* här måste beteckna olika begrepp. Om båda orden verkligen kunna vara till betydelsen identiska, ändras icke förhållandet här. Fritzner[2], sätter *hugr* i Atlam. 20 = *hamr*, Atl. 19; han för den förra formen under *hugr* 3: 'Menneskets Sjæl saadan som man tænker sig den virkende udenfor Legemet, tildels efter at have iført sig anden Skikkelse (jfr *hamr, hamingja, fylgja*)'. Gerings VWb., art *hugr* 1, ger emellertid *hugr* å nämnda ställe den vanliga betydelsen av ordet (övers.: 'getreu ist Atles Herz') och så allmänt översättarne. I två exempel hos Fritzner[2] säges om vargar, att de äro 'manna hugir', varvid väl tänkes på det grymma sinnelaget, varmed då *hamr* i Atl. 19 (det enda exemplet hos Fritzner[2] på *hamr* 2) får jämföras, så framt därmed skall angivas, att örnen återspeglar Atles stridslynne. Men *hamr* behöver naturligtvis ej syfta på annat än det kroppsliga höljet (= den ursprungliga betydelsen), vilket ju är det naturliga, då det, som i detta fall 8, står tillsamman med *hugr*, som då är det själsliga innehållet.

3. **Typ III** eller **Heimdallargaldr-typen (kan även kallas Hávamál-typen B).**

Allitterationsschema:	a — b — b
	a — c — c.
Parallellismschema:	if p i
	if p i

I Snorra Edda lära vi känna denna tredje typ av detta huvudslag långverser, i detta fall ej i ett av Snorre sammansatt exempel, utan i ett verkligt fornfragment. Det heter nämligen i Gylfaginning kap. 26:

Ok enn segir hann sjálfr [= *Heimdallr*] *í Heimdallargaldri:*

9) *níu em'k meyja mǫgr,*
níu em'k systra sonr.

Varianter se hos Sijmons och Gering. Jag har med dessa utgivare upptagit läsarten *meyja* efter **U** *(meygja)*, i st. f. *mæðra* i **WrT**, som Finnur Jónsson I, II upptagit, och jag vill till stöd därför åberopa dels vad Sijmons, Edda s. 215, framhåller, nämligen att *meyja* överensstämmer med Hyndl. 35 och att 'die änderung vom *meyja* zu *møþra* weit eher zu erklären ist als umgekehrt', dels att prosatexten till ifrågavarande versstycke ju i handskrifterna utan variant har: *hann báru at syni meyjar níu ok allar systr*, varav ju framgår, att *mæðra* endast kan vara ett skrivfel i den för **WrT** gemensamma handskriften, uppkommet vid tanken på att här är tal om Heimdalls mödrar, möjligen under påverkan av uttrycket i Skaldsk. k. 8 (**U** k. 44) om Heimdall: *kalla hann son níu mæðra*, dels slutligen att *meyja* och *systra* blir riktig parallellism: mödrar som voro möar, mödrar som voro systrar, medan mödrar och systrar här skulle bilda en dålig parallellism. — Se vidare längre fram.

Sijmons yttrar a. st. (jfr Einleit. s. CCXI) om dessa två versrader: 'Es sind offenbar die beiden schlusszeilen einer strophe in galdralag'. Denna uppfattnings riktighet kan ju ej gärna på allvar betvivlas. Visserligen

har hittills ingen motsvarighet till sådana dubbla slutverser i ljóðaháttr uppvisats, men jag skall straxt visa, att andra sådana där finnas.

Med hänsyn till allitteration och parallellism överensstämmer detta verspar visserligen med de två verspar, som synas föreligga i det av mig (SNF. IV: 57) anförda ljóðaháttstrofliknande stycket ur ÄVGL, varav det första paret lydde så:

Þæn a hæræ ær hændir,
þæn a ræf ær ræsir,

och vilka verspar stå på ställen motsvarande kortverserna i ljóðaháttstrofen. Men att på västnordiskt område så byggda ljóðaháttstrofer funnits, det kan icke med sannolikhet antagas. Man måste därför stanna vid att förstnämnda ur en förlorad dikt Heimdallargaldr hämtade strof verkligen varit ett långverspar.

Detta långverspar finnes icke upptaget i Gerings arbete Die rhytmik des ljóðaháttr. Säkerligen beror detta blott på ett förbiseende. — Versparet tillhör en (trefotad) typ av ljóðaháttlångversen, som behandlas hos Gering § 169, där dock endast fall med två ljudstavar finnas anförda.

10) Háv. 105: 6—7 (halvstrofen anföres för sammanhangets skull):

4. *ill iðgjǫld*
lét'k hana eptir hafa
Síns ins heila hugar,
Síns ins svára sefa.

Allitterationen i detta långverspar har hittills ej varit rätt uppfattad. Sålunda säger Sievers, Altg. metr. I, § 57, 3, b, att den andra långversen har 'dreifache alliteration' på samma sätt som Háv. 42: 3 *(ok gjalda gjǫf við gjǫf)*; jfr Sievers, Altg. Metr. II², § 42: 2, där *síns* i sista långversen är utmärkt som allittererande, men ej

síns i den föregående långversen, och Gering, Ljóðah. § 130 s. (2 st.), likaså.

Emellertid är det vid jämförelse med Heimdallargaldr-versparet tydligt, att allitterationen är sådan som här genom färgtrycket angivits.

Här föreligger nämligen alldeles samma förhållande som i de under avdelning II (SNF. IV: 1) avhandlade fallen

20) *Lengi ek svaf,*
lengi ek sofnuð vas,
lǫng eru ýða æ.

och 22) *Hvaðan þú fórt?*
Hvaðan þú fǫr gørðir?
Hvé þik étu jú?

dit jag även med emendationer av olika slag fört fallen

13) *Heill sá's kvað!*
Heill sá's kann!
Heilir þeir's lýddu ér!

och 19) *Vegr vas undir,*
*Vegr *vas yfir,*
*Vegr *vas á íða ega,*

vilka alla fall jag belyst under åberopande av sådana företeelser, som dels:

Lítilla sanda,
lítilla sæva,
lítil eru eð uma,

där den anaforiska halvstrofen, som normalt, har tre allitterationssystem, dels:

Fagrt skal mæla
ok fé bjóða
sá's vill fljóðs ǫst fá,

där i en halvstrof två uppenbarligen skilda allitterationssystem dock — tillfälligtvis — ha samma ljudstavar. Se SNF. IV: 1: 49 f.

Parallellismen i de båda versraderna i detta fall 10 överensstämmer efter min uppfattning alldeles med den i Heimdallargaldr. Jag fattar nämligen *hugar* och *sefa* som till betydelsen identiska ord (liksom *mǫgr* och *sonr*): håg, sinne, hjärta i överförd mening (Gering, VW. har för båda orden: *gemüth, sinn* el. *gesinnung, herz*). *Heila* och *svára* åter äro de två ord som skola svara mot varandra utan att vara identiska (jfr *meyja* — *systra*). Jag tolkar dem med sina substantiv så, att Oden säger, att Gunnlǫd skänkt honom sin hela trogna och mäktiga, starka, lidelsefulla kärlek. Jag tror icke det är rätt, när Gering (VW.) här översätter *svárr* med bekümmert (han har eljest för ordet betydelsen mächtig, gewaltig) eller Fritzner det med tung, besværende, besværet. Redan John Olafsen, Nord. gamle Digtek., s. 52, har 'for sin store Kierlighed', medan föregående raden översättes: for sin Oprigtighed. Sv. Egilsson har också riktigt vehemens amor; oxfordordboken återger ock förträffligt sista raden med for her strong affection, Holtzmann med: ihre heftige Liebe, Simrock: ihrer glühenden Gunst. Riktigt synes mig Gering, VW., här (liksom i Atlm. 20: 5) återgiva *heill* med ohne falsch, treu, hold, vilken betydelse utgår ur denna: 'ganz, ohne bruch'.

Rätt gott återgives denna nu analyserade parallellism i översättningar som

Finn Magnusens: *for trofast Elskov,*
for brændende Kjærlighed.

Möllers: *for hendes hulde Hu,*
for hender heftige Elskov.

Gödeckes: *för hennes hulda hug,*
för hennes lågande lust.

B r a t e s: *för hennes ärliga ömhet,*
för hennes lidelses längtan.

Andra översättningar, som synas mindre lyckade, återgiva mer eller mindre bra parallellismen, men ha aldrig identitet i fråga om innehållet.

R e s e n i u s: *fausti animi et modestæ mentis.*

G e r i n g s: *für den selbstlosen Sinn,*
für ihres Herzens Harm. (Jfr dock nu hans Vollst. Wb.)

G j e l l e r u p s: *for hendes fuldtro Villie,*
[for hendes svare Savn.]

O l i v e B r a y s: *for her true and troubled heart*; m. fl.

De dubbla versraderna tjäna här att angiva, att Oden känt sig djupt gripen, då han utropar dessa ord: 'dålig lön lät jag henne (Gunnlǫd) få för hennes trogna, mäktiga kärlek'. Upprepningen

síns ins heila hugar,
síns ins svára sefa

verkar på ett egendomligt sätt stämningsfullt och suggererande ännu på en nutida läsare. Man tycker, att Odens själskamp och bittra ånger ligger nedlagd i dessa rader. Stället är efter min mening, i s i n h a n d s k r i f t l i g a f o r m, ett av de skönaste i Eddan.

Müllenhoff, D.A. 5: 265, anser denna strof vara interpolerad ('nur zur erweiterung des beispiels hinzugetan'), däri dock ej följd av någon. — M o g k flyttar blott strofen till efter str. 107 (ZfDA. 17: 374).

F i n n u r J ó n s s o n anser att dessa dubbla långverser 'forklares udmærket som dubletter' och tillägger: 'snarest er den siste uoprindelig, den første passer bedst til sammenhængen'. Han anser dem sålunda icke till betydelsen identiska. Varför den andra versraden skulle passa sämre i sammanhanget än den första, förstår jag ej.

Genom en lätt emendation skulle kunna hit föras ett andra fall i samma dikt, nämligen

11) Háv. 149: 6—7. Jag återger för sammanhangets skull hela strofen, med av mig gjord emendation i sista versraden:

> *Þat kann'k it fjórða,*
> *ef mér fyrðar bera*
> *bǫnd at boglimum:*
> *svá ek gel,*
> *at ek ganga má,*
> *sprettr mér af fótum fjǫturr,*
> **sprettr *mér af hǫndum hapt.*

Jag har i sista versraden insatt *sprettr mér* i st. f. handskriftens *en.* Jag antar nämligen, att vid muntliga föredraget eller vid avskrivningen för bekvämlighets skull sista versradens början sålunda förkortats och i stället för de uteslutna anaforiska orden den därvid nödvändiga partikeln *en* insatts. Jfr under avdelning II fallen 15, 17, 19, där *ok* eller *eða* i en eller flere handskrifter inträngt i st. f. anaforiska ord, samt avd. III, fall 2, 8.

Från innehållets synpunkt motiveras nu gjorda emendation därav, att sista versraden för meningens skull ej gärna kan uteslutas, såsom Finnur Jónsson, I och II, vill — medan andra textutgivare, Falk, Sijmons, Mogk, Gering, behålla den — enär *boglimir* måste betyda både de övre och nedre extremiteterna, egentligen böjliga lemmar (Sveinb. Egilsson: *membra curva, flexibilia, crura et brachia*; likaså andra: Fritzner[2], Hægstad og Torp m. fl.) och fötternas fjättrande nästan med nödvändighet förutsätter även händernas och de förras lösande från fjättrarna rimligtvis bör beledsagas av även de senares lösande. Nu är det visserligen sannt, att i närmast föregående kortverser det endast nämnes, att trollsången verkar *svá . . at ek ganga má*, d. v. s. fötternas lösande, men detta framhålles här först såsom det viktigaste, sedan omtalas såsom man väntar sig, både fötter-

nas och händernas lösande, eftersom det förut sagts, att *boglimir* ej endast *fœtr*, blivit fjättrade.

Då det sålunda synes sannolikt, att den andra långversen är ursprunglig, har det varit nödvändigt att emendera den så som skett, enär, såsom under avdeln. V skall visas, dubbla långverser av det utseende texten visar, ej kunna antagas av gammalt.

Av Gróg. 10: *Þann gel'k þér enn fimta,*
ef þér fjǫturr verðr
borinn at boglimum:
leysigaldr læt'k þér
fyr legg of kveðinn,
ok støkkr þá láss of limum
en af fótum fjǫturr

synes med all sannolikhet den sista versraden, den andra långversen, kunna antagas (jfr vidare om denna strof avdeln. V) vara inkommen från nu avhandlade, till innehållet liknande ställe i Háv. Men som den i Gróg. är sista versraden i strofen synes sannolikt, att så även varit förhållandet i den version av Háv., som varit känd av diktaren av Gróg. och som då får antagas ha haft strofslutet med de dubbla långverserna — ty två dylika bör även här antagas, då just den andra långversen i Gróg. får antagas ha tillkommit under efterbildning av Hávamálsstrofens två dylika —

sprettr mér af hǫndum hapt,
en af fótum fjǫturr.

Men en sådan variant vid sidan av den handskriftliga

sprettr mér af fótum fjǫturr
en af hǫndum hapt

synes just hänvisa på en ursprunglig lydelse:

sprettr mér af fótum fjǫturr,
sprettr mér af hǫndum hapt.

Till sin byggnad bli dessa två versrader i Háv. — med nu gjorda emendation av den i texten sista — fullt regelbundna efter typ II. *Hapt* och *fjǫturr* äro synonyma liksom *mǫgr* och *sunr*, *hugar* och *sefa*, och *fótum* — *hǫndum* äro väl korresponderande, men ej identiska ord, liksom *meyja* — *systra*, *heila* — *svára*. — *Hapt* och *fjǫturr* äro, ehuru olikstaviga, rytmiskt likvärdiga. Jfr under avdelningarna II och III om anaforiska parallellversers rytmik.

I Karl Gjellerups översättning:

sparker af Fødderne Fjedre,
sprænger Hændernes Stok

återger rätt bra versernas parallellism (ännu bättre hade varit, om *sprænger* använts i båda versraderna).

Båda versraderna utsäga vad som blir verkan av en trollsång (. . *gel'k* . .); denna trolska verkan målas förträffligt genom de dubbla slutverserna.

12) Ett fall, som genom en tämligen lätt emendation kan föras hit, må nu avhandlas.

Enligt handskriften lyda

Lokas. 13: 4—6 så: *asa oc alfa*
er her inni ero
þv ert viþ víg varastr
oc sciarrastr viþ scot.

Redan E. Jessen har föreslagit (dansk Histor. Tidsskr. 1867—69, 3:e Række, 6: 267, n.) att genom en lätt emendation — av delvis samma slag som den av mig i flere fall förut gjorda (se föreg. fall) — göra dessa versrader till fullständiga parallellverser i formellt avseende. Han vill läsa dem så:

þú ert við víg varastr,
þú ert við skot skjarrastr [1],

[1] Sijmons åter vill dra ihop båda versraderna till en genom att taga *þú ert* från första raden och lägga den till *skjarrastr* o. s. v. i den andra och får så:

d. v. s. har han i senare versraden insatt *þú ert* i st. *ok* samt omflyttat ordföljden därefter med hänsyn till parallellismen med föregående versrad. Emellertid är efter Bugges lag *skjarrastr* omöjligt som långversslut. Man skulle då kunna tänka på att jämte insättande av *þú est* bibehålla den handskriftliga ordföljden *skjarrastr við skot* samt att i stället i överensstämmelse därmed ändra ordföljden i föregående versrad till *varastr við víg*, sålunda genom emendation få ett verspar:

Þú est Varastr við Víg
Þú est Skjarrastr við Skot,

varigenom formell parallellism och, som det tyckes kunna antagas, även innehållets parallellism inträdde.

Jfr parallellverserna i Gerings översättning:

fliehst du am liebsten Gefecht,
scheust du am meisten den Schuss.

Även Finnur Jónsson antar (AfNF. 21: 10), att sista versraden ursprungligen lytt:

þú'st skjarrastr við skot

samt att den föregående långversen och denna senare äro 'dubletter', vid vilkas kombinerande med varandra i den senare versraden *þú'st* måst ändras till *ok*.

Efter min i det föregående framlagda uppfattning skulle här, om verserna voro parallella på angivet sätt, ett långverspar av typen II förefinnas. Jag anmärker,

---

þú'st skjarrastr við skot.

Häremot anmärker Hirschfeld, Untersuchungen z. Lokasenna (Berlin 1889, s. 35): 'Es ist wenig denkbar, dass der Ergänzer zwischen þú est — und — skjarrastr við skot die Worte viþ víg varastr ok eingeschoben haben sollte, statt einfach einen Vers hinzufügen'.

att den metriska olikheten *varastr* — *skjarrastr* inte skulle störa den rytmiska parallellismen. Denna kan naturligtvis sägas ega rum mellan de båda varianterna i ett schema AE: –́ × | ⏑̲́ × × | –́, dit versraderna skulle föras. (Jfr Gering, Lh. §§ 173, a, 2, 173.) Jfr fallen 6, 11.

Vad betydelsens parallellism vidkommer, så borde enligt typ II första versfotens båda stavelser vara formellt och innehållsligt identiska. Så är ju förhållandet här med *þú est.*

Andra fotens ord borde vara formellt olika men innehållsligt parallella, ej identiska.

Vad nu *varastr* och *skjarrastr* beträffar, så uppfattas de ofta som till betydelten identiska. Sålunda översätter Gering, VWb., det förra ordet på detta ställe, liksom det senare, med furchtsam, och före honom Sv. Egilsson med timidus. Hos Hægstad och Torp översättes *varr* med varsam, rædd, den senare betydelsen gemensam med skjarr. Emellertid ha åtskilliga så väl äldre som nyare isländska lexikografer icke betydelsen rädd för *var(r)*, utan den något mildare betydelsen försiktig. Redan Gudmundus Andreæ har cautus, circumspectus; Björn Haldorsson: cautus, prudens, varsom, forsigtig; Erik Jonsson: varsom, forsigtig, som vaager over sin Sikkerhed; Zoëga för fisl.: wary, cautious (varr med *við*, såsom här: on ones guard against), för nyisl.: aware: *(gætinn)* cautious, wary. Fritzner[2] har ej häller betydelsen rädd, utan försiktig: *varr við e-t*, forsigtig til at vogte sig for, afholde sig fra noget, och för till denna betydelse här ifrågavarande Edda-ställe. Sv. Egilsson och Gering ha för flere andra Edda-ställen denna sistnämnda betydelse, vilken ju utvecklats ur den ursprungliga: uppmärksam på något.

Ordet kan således här väl uppfattas som till betydelsen parallellt, ej identiskt med *skjarrastr.* Det kanske ock kan fattas i de två andra Eddafall, som Gering för till betydelsen rädd — Sv. Eg:n har blott ett av dem — som havande betydelsen försiktig.

För det ena av dessa eller

Lokas. 54: 3: *vǫr ok grǫm at veri*

passar onekligen en översättning såsom Fritzners försiktig i att taga sig till vara för (män) mycket bra och bättre än rädd. Flere tolkare återge ordet med det till den förra meningen väl svarande kysk[1]. Å det andra stället i Eddan

Am. 40: 3: *varr at vættugi*

synes nog rädd passa bra. Men även här kunde den nyssnämnda betydelsen passa: försiktig med hänsyn till intet (jfr Háv. 65: 3: *varr at vintrausti*), aldrig iakttagande någon försiktighet.

Jag översätter då detta ställe i Lokasenna så: du är en som mest tager dig till vara att inlåta dig i strid, du är den mest rädda i strid.

Ty tredje fotens ord borde till betydelsen vara identiska (men formellt olika). I detta fall kunde *víg* och *skot* så vara, om *skot* finge uppfattas som ett poetiskt namn på strid: skjutande = strid. Att ordet ej finnes upptaget bland *orrostu heiti* i Snorre-Eddan bör ej utgöra något hinder härför.

På detta sätt skulle detta ställe, emenderat såsom nu föreslagits, stå i full överensstämmelse med reglerna för typ III.

Emellertid torde det hända, att min uppfattning av *skot* anses mindre sannolik. I så fall finge man antaga, att *varastr* och *skjarrastr* här verkligen använts som identiska begrepp — begreppsutvecklingen försiktig > rädd är ju naturlig —, då tolkningen av verserna bleve:

Du är räddast för strid,
du är skyggast för skott.

---

[1] Holtzmann har vorsichtig, i not: keusch, och Bergmann har lyckligt: si réservée à l'égard des hommes. Flere tolkare ha alldeles missuppfattat detta ställe.

Man finge i så fall ett parallellismschema

β) if **i** p
if **i** p,

som bleve en med typerna I:s och II:s parallellismschema *β* analog variant.

Att i handskriften omkastad ordning av de båda nomina i nästsista versraden eger rum kan bero därpå, att det var metriskt likgiltigt om versen slutade med *víg* eller *varastr* — medan *skot* och *skjarrastr* ju av metriska skäl ej kunde byta plats — och att sedan *ok* insatts i st. f. *þú est* i senare långversen, såsom ovan antagits, känslan av parallellism försvagades och därigenom chiastisk ordställning lätt kunde inträda:

. . *við víg varastr*
skjarrastr við skot

i st. f. parallellism. Se om den förra ordställningen i Eddasångerna Sijmons, Einleit. s. CCVIII och SNF. IV: 1: 67. Medverkat till omkastningen har kanske även långversen

Háv. 13: 1: 7: *Ves þú við ql varastr,*

som nog levde i mångas minne, om den ock ej efterlevdes.

Jag har vid denna undersökning av dubbla, anaforisk-parallella långverser i ljóðaháttr utgått från det fall, som förekommer i Snorres Háttatal, i ett mönsterexempel för en underart av nämnda diktart. Jag har sökt uppvisa, att ett antal i äldre Eddan förekommande dubbla långverser utgöra anaforisk-parallella verspar, som antingen äro till sin byggnad alldeles identiska med Háttatáls långverspar eller ock följa bildningsschemata, som ega det för sådana i mönsterexemplet i Háttatal mest karaktäristiska och kunna tillsamman med detta anses utgöra en huvudgrupp av långverspar med den allmänna karaktäristik, som ligger i orden anaforisk-parallella verser.

Det är första gången, som ett sådant försök göres att uppvisa den strängt regelbundna bildningen av ett antal dubbla långverser i ljóðaháttr och att skilja dessa från mängden av andra mer eller mindre oregelbundet bildade dubbla eller tredubbla långverser, vilka bli föremål för undersökning i avdeln. V.

Det kunde nu tyckas vara all anledning att antaga, att dessa i några av den poetiska Eddans sånger och i det mytologiska diktfragmentet Heimdallargaldr förekommande fall av dubbla långverser, som visats till sin allmänna byggnad överensstämma med Hátt. 101: 6—7, jämte detta tillhört en särskild underart av ljóðaháttr, som av gammalt funnits.

Emellertid finnes det forskare, som påstå, att i alla de fall, då dubbla långverser förekomma i Eddatexterna, den ena av dessa är oäkta, antingen senare avsiktligt interpolerad eller på annat sätt med orätt inkommen. Andra forskare åter anse väl, att de här behandlade fallen i regeln äro gamla, äkta, fastän de utdöma en mängd andra av de dubbla långverserna. Några allmänna skäl varför just dessa fall skulle godkännas, men de övriga utdömas, ha dock icke givits. Och stundom finner man även av dessa senare forskare även något enstaka av här behandlade fall utdömt. Sålunda godkänner Sijmons alla här behandlade fall utom Háv. 105(!) och Lokas. 13, medan Gering, Hild. Edd.[3], godkänner alla.

Jag går nu att pröva Finnur Jónssons absolut negerande ståndpunkt.

Hans i Stutt íslenzk bragfræði och i Den oldno. og oldisl. litteraturs historie framlagda åsikt i ämnet har här förut (SNF. IV: 1: 9 f.) anförts. Han anser, att upprepning av sista versraden i en strof med någon ändring av gammalt endast förekommer i 'genganger- og drömmevers'. Följden av denna åsikt blir, att alla dubbla långverser i den äldre Eddan förkastas som oäkta. Så sker också i denna förf:s båda Eddautgåvor (med undantag för Háv. 164: 7—8 i Reykjavíksutgåvan; jfr SNF. IV: 1: 21).

En närmare motivering av en del av dessa stryk-

ningar ger han i en uppsats i AfNF. b. 21, om vilken skall talas i det följande.

Snorres fall av upprepad, 'något ändrad' långvers anföres av F. J., nyss a. a., i sammanhang med dessa spök- och drömvers och med det för båda, enligt honom, gemensamma namnet *galdralag*. F. J. säger, att här i Hátt. 'er síðasta vísuorð tvítekit ok i síðara skiptið dálítið vikið við', liksom i spök- och drömverserna. Snorres exempel i Hátt. skulle sålunda enligt F. J. vara bildat efter de sistnämnda, vilkas äkthet ju icke betvivlas, men däremot ej ha något att göra med Eddasångernas dubbla långverser, som ju enligt F. J. äro oäkta — om Heimdallargaldr yttrar han sig ej.

Såsom synes av redogörelsen i avdeln. I, a. st., ha redan John Olafsen och Rask sammanställt Hátt. 101: 6—7 med sådana fall i spök- och dröm-poesin, där sista versen upprepas.

Ifrågavarande spörsmål är ju av avgörande betydelse för frågan om vad med *galdralag* skall förstås och även av vikt för frågan om äktheten av de sistnämnda verserna, varför här en närmare undersökning rörande nämnda företeelser i spök- och dröm-poesin måste företagas.

Båda de sistnämnda förf:e erinra om dróttkvættvisan i Njála, kap. 78 (79), där sista versraden

valfreyju stafr deyja

upprepas (av en högbo). (Om *ok*, som i handskrifter av yngre klass börjar den upprepade, 9:e versraden, se Gislason i hans utgåva av Njála II; 471.)

Rask hänvisar också till Njála k. 125, där i en fornyrðislag-strof, framsagd av ett spöke, de två sista versraderna upprepas oförändrade (så att strofen får 10 versrader). Detta senare ställe bildar ju, strängt taget, ett särskilt fall.

Övriga i litteraturen förekommande fall av dylika upprepningar av slutverser i dikter av ifrågavarande natur böra här granskas.

Hos Möbius, Háttatal, II: 129, anföras följande fall.

Svarfðœla Saga, k. 23, strof i fornyrðislag av en dödning med upprepad sista (8:e) vers:

alls of dulðir.

Det hänvisas för jämförelse till följande fall. I samma kap. kväder samma dödning en visa i fornyrðislag. Efter den 8:e versraden (*Ljótólf góða*) följer i sista utgåvan (Ísl. fornsögur, III, Kaupmhn 1883, s. 77) raderna

í urð
ok í urð.

Detta kan ju dock icke gärna uppfattas som två versrader och är ju ej heller en upprepning av visans sista 'orð', utan skulle då vara ett tillägg. Uttrycket ser ut att böra uppfattas som en versrad, som rimmar för sig själv:

í urð ok í urð (B-vers).

Jfr samma dödnings två verspar i fornyrðislag i samma kap.:

Suðr es ok suðr es
ok svá skulum stefna,

samt *Hér es ok hér es,*
hví skulum lengra.

I kap. 26 kväder samma dödning en visa i dróttkvætt, av vars åttonde rad endast de tre sista orden:

ok ríð framsi

upprepas. Straxt därpå följer av honom en halvstrof i dróttkvætt, vars hela 4:e rad upprepas.

I Harald Hårdrådes Saga (Heimskr. k. 81, ed. Finnur Jónsson) drömmer en man, att en trollkvinna sjunger en dróttkvætt-vísa, vars sista rad upprepas, föregången av ett *ok*.

I Morkinskinna s. 101 och flst., senast Finnur Jónsson, Den no.-isl. Skjaldedigtn. II: 359, anföres en dröm av den isländske skalden Sneglu-Halli, vari det-

samma händer en gengångare, dock att sista versen upprepas utan något *ok.*

I Bergbúa þáttr (Draumavitranir I i Nord. Oldskrifter 27) förekommer en 'XII vísna flokkr' i dróttkvætt, som en bonde en natt tyckte sig höra en jätte, som han trodde sig se i en håla, sjunga med fullständigt upprepande av niðrlagit (sista versen) i var vísa, tre gånger under samma natt. (Jätten och hålan befunnos sedan aldrig existera.)

I Draumr Þorsteins Síðu-Hallssonar (Draumavitr. IV) förekomma tre under dröm hörda, av kvinnor (diser) framsagda dróttkvættstrofer med sista versen upprepad oförändrad.

I Sturlunga Saga (Ísl. Saga kap. 21) drömmer en man, att Egill Skallagrímsson kommer till honom och kväder en halv dróttkvættstrof, vars sista versrad upprepas:

skarpr brandr fekk mér landa.

En handskrift, B, har första gången *þar* i st. f. *mér.* Olikheten i båda versraderna drabbar i så fall ett obetonat ord.

I Sturl. S. (Ísl. S. k. 141) förekommer ett antal drömvers. Det är dels dróttkvættstrofer, två hela och en halv, vilkas sista vers oförändrad upprepas i två fall, men i ett fall med den olikhet att, då det första gången står:

7. [, . . *fór ek* . .]
Heljar ask at velja

heter det vid upprepningen

Heljar ask ferr ek velja.

Även här drabbar alltså olikheten ord i sänkning.

Dels är det fornyrðislagstrofer, tre halva och en hel, vilkas sista vers en gång oförändrad upprepas, men två gånger med dessa olikheter:

1) *þar er snarir berjask,*
sem þeir berjask.

2) *sverð at rjóða,*
sem þat munum rjóða,

och en gång tillsamman med nästsista (3:e) versen något förändrad, sålunda:

Þeir vilja Gizur
geirum sveipa.
Munut þeir Gizur
geirum sveipa.

I Sturl. S. (Ísl. S.) förekommer efter kap. 292 i handskr. B några drömvers. Det är en halvstrof i fornyrðislag, vars sista vers oförändrad upprepas, och en 6-radig strof i fyrledad runhenda, vars fjärde versrad (således första halvstrofens sista) upprepas oförändrad.

Till dessa av Möbius anförda fall är att lägga följande:

I Hemingsþáttr, k. 19 (Hauksbók, Kbhn 1892—96, s. 337—8) förekommer, såsom prof. Finnur Jónsson benäget erinrat mig om, tre visor i dróttkvætt med sista versen oförändrad upprepad. De sjungas om natten av en trollkvinna, som män, vaknande vid sången, tyckte sig se och höra i luften.

I Finn Magnusens Runamo, s. 607, n., meddelas en isländsk sång i dróttkvætt mot trolldom av alla slag, i vars sista strof slutversen upprepas oförändrad. Här är varken gengångar- eller drömvers, men en senare efterbildning av det, som hos dem ansågs särskilt verka trolskt: upprepningen av sista versen.

Som vi se av denna nu anförda, förmodligen fullständiga samling fall av gengångar- och drömverser med upprepning, hel eller delvis, av en sista versrad föreligger här något väsentligen olika mot det fall av upprepad långvers 'med någon ändring', som finnes i Hátt. 101. De förra upprepas ju i regeln alldeles oförändrade, någon gång med tillägg av ett början de småord, ett par gånger med utbyte av obetonade småord — två av dessa fall endast i några handskrifter —, eljest några gånger med små förändringar, som ha en alldeles tillfällig och så att säga oregelbunden karakter, den upprepade versens förkortning eller utbyte i denna av ett substantiv eller ad-

jektiv med ett dem åsyftande pronomen. Intet motsvarande finnes till den upprepade versen i Hátt., där ett huvudtonigt substantiv i föregående långvers utbytts mot ett annat dylikt med parallell betydelse i andra långversen. Detta senare ha vi däremot sett ha sin fulla motsvarighet i Eddasångernas dubbla långverser, särskilt i dem av typ I. Då härtill kommer, att upprepningen av sista versraden i spök- och drömpoesin endast förekommer i fornyrðislag och dróttkvætt, medan den i Hátt. träffas i ljóðaháttr, och det vore högst egendomligt, att Snorre, om han velat efterbilda spök- och drömpoesin, ej gjort detta i något av de båda versslag, däri denna diktning har versupprepning, utan i ett helt annat, så synes det vara klart, att Snorres dubbla långvers i Hátt. ej har att göra med spök- och dröm-poesin — varmed ju ej heller strofens innehåll har något att göra — utan att det är Eddasångernas dubbla långverser, han har efterbildat. Att dessa äro av en helt annan karaktär än spök- och drömpoesins dubbelvers torde tillräckligt framgå av den granskning av de förra såväl som av de senare, som här gjorts.

Det kan här förtjäna anmärkas, att S. Bugge (Norr. Fornkv. s. 43, n.) vid Háv. 1: 3—4 sammanställer 'den her forekommende metriske Eiendomlighed' med 'et af de charakteristiske Mærker ved en af Snorre i hans Háttatal . . . anvendt særegen Art af ljóðaháttr, der . . . kaldes galdralag, at der efter den 6te Linje i Verset følger en 7de, som er metrisk fuldkommen ligeartet med den 6te og kun ubetydelig afændret i Ordene' [1].

---

[1] Bugge säger emellertid här, att denna egendomlighet 'er i forskjellige Afændringar ganske almindelig i Digte, som er forfattet i ljóðaháttr, findes saaledes meget ofte i Háv., ogsaa i Grímn., Harbarðslj., Lokas., Alvíssm., Skírn., Helg. Hjörv., Fáfn., Sigrdrífum., Gróg'. Han sammanför sålunda under galdralag en mängd olika fall, som visserligen icke alla ha den sjunde versraden 'metriskt fullkomligt lika' med den sjätte. Jfr under avdeln. I, i SNF. IV: 1: 5 f., där detta citat efter Bugge var avsett att införas bland de olika uppfattningarna av galdralag, men kommit att utfalla. Se vidare under avdeln. V.

Av det nyss sagda följer, att namnet *galdralag* ej kan, såsom Finnur Jónsson vill, tilldelas spök- och drömpoesins dubbelvers. Den enda hemul, som finnes, för att nämnda namn skulle kunna avse detta slags verser är ju namnets förekomst vid Háttatalstrofen 101 med antagande av dennas sammanhang med dröm- och spökpoesin. Men då, såsom nu visats, detta antagande är oriktigt, förfaller ock tillämpningen av namnet *galdralag* på detta slags vers. För övrigt finnes ingenstädes i litteraturen något som hälst stöd för att ge detta namn åt dessa verser. Finnur Jónssons motsatta uppfattning av galdralag har, så vitt jag vet, ej häller vunnit bifall av andra, nyare metriska forskare.

Då Finnur Jónsson säger, att i Háttatals *galdralag* har strofen '6 vísuórð eins ok i ljóðahætti' och sålunda ej vill tillerkänna den andra långversen i Hátt. 101 någon för strofens byggnad konstitutiv karaktär lika litet som däremot svarande upprepningsverser i spök- och drömpoesin, så kan det förra ej vara riktigt. Det är ju klart, att Snorre ansett denna sjunde versrad höra till strofbyggnaden, då han upptagit en sådan sjuradig strof i sin mönsterdikt. Av det föregående torde ock det berättigade i att för detta fall anta en sjuradig ljóðaháttstrof framgå. Vad spök- och drömpoesin åter vidkommer, så torde nog den uppfattningen ha sitt berättigande, att upprepningsverserna ej konstituera en ny strofform, då här föreligger något liknande ett eko eller något i samma väg som då vid sång i våra dagar slutversen ofta sjunges om, t. ex. 'Du gamla, du fria' (där ju denna upprepning av slutversen ej inverkar på uppfattningen av strofens metriska byggnad som fyrradig), och den upprepade versraden sålunda bör uppfattas som ett mera tillfälligt och lösligt påhäng eller tillägg till den normala dróttkvætt- eller fornyrðislag-strofen, från vars versbyggnad den ju också i flere fall avviker, t. ex. fallet i Svarfd. k. 26 (s. 63 här förut).

Då så är förhållandet, är det ju icke antagligt, att sådana strofer fått ett namn, som anger en egen versart:

galdralag, och osannolikt är ju ock, att de så olikartade fallen haft ett sådant gemensamt namn. Det är alldeles nog, att den upprepade versraden i metriken fått sitt egna namn: *drag*.

Galdralag är uppenbarligen ett namn, som enligt vad prosatillägget till Hátt. 101 angiver, bör förbehållas åt någon form av *ljóðaháttr*, som förekommer i nämnda strof samt i Eddasångerna. Därom mera i det följande.

Jag skall nu närmare granska Finnur Jónssons skäl att förklara Eddasångernas dubbla långverser till sin ena vers oursprungliga.

I sin större Litteraturhistoria I: 110 säger F. J.: 'Overskydende linjer kan, når det ikke viser sig, at de er levninger af tabte, til digtet hørende vers, udskydes, eftersom intet oldnordisk vers kunde hade flere end 6 eller 8 linjer (undtagen genganger- og drömmevers, som her ikke kan komme i betragtning)'. Mot detta påstående är nu att sätta det motbevis, Snorre lämnar i Hátt. 101, där en strof med 7 versrader upptages som en särskild diktart. Jag har i det föregående visat, att detta fall icke kan föras till spök- och drömpoesin. Det måste alltså här 'komme i betragtning'. Detta bevis kan endast frånkommas genom det antagandet, att inskotten av den andra långversen i Snorres mönster, Eddadikterna, insatts så långt före Snorres tid, att man allmänt glömt, att de voro oäkta, och att Snorre därför förletts att anse dem som äkta och att efter dem bilda sitt exempel i Hátt. Ett sådant antagande synes nu icke vidare sannolikt. I det följande skall jag också styrka dessa långversers äkthet med så pass goda skäl — jag hoppas det skall medgivas —, att nämnda antagande blir omöjligt. I alla händelser skulle det ju, om det vore riktigt, visa, att Snorre ej ansåg det vara orimligt, att en fornnordisk strof innehöll 7 versrader.

Finnur Jónsson säger vidare, a. st.: 'Det vil også som oftest vise sig, at disse overtallige linjer indeholder mindre heldige, ja ret enfoldige bemærkninger, som enten er aldeles unødvendige udvidelser af tanken i

det foranstående vers, eller, og navnlig, en forklaring deraf, og da af en sådan art, at det må antages, at de ikke kan skyldes den oprindelige forfatter, og som læseren eller tilhøreren aldeles ikke trænger til, da forståelsen er klar nok i forvejen (f. ex. linjer som . . . *síns ens svára seva* Háv. 105.7 . . .)'. Det anförda exemplet är det enda hithörande.

I en uppsats 'Om overleveringsdubletter' (AfNF. 21: 1 f.) har Finnur Jónsson utförligare från en särskild synpunkt motiverat, varför enligt honom ett antal av de av mig undersökta 10 fallen i äldre Eddan måste anses oäkta. Jag skall här pröva Finnur Jónssons behandling av vart särskilt fall, efter att först ha redogjort för hans utgångspunkt. Han uppvisar först några ofrånkomliga fall i skaldedikter (i dróttkvætt), där en versrad är dublett av en annan, 'd. v. s. den oprindelige form for linjen glemtes, og så blev der lavet en ny i steden for den; derved fik verset en dobbelt version; en brugte den ene, den anden en anden form'. Men 'istedenfor at vælge den ene eller den anden' kunde man 'slå dem bægge sammen' och så få en till verstalet abnorm strof.

Detta senare förhållande anser han ega rum på följande Eddaställen.

Háv. 1: 3—4 (fall 6 här). Att F. J:s uppfattning av detta fall, såsom i båda versraderna havande 'fuldstændig identisk betydning' icke kan vara riktig, har jag i det föregående visat. Av detta skäl kan det därför icke uppfattas som en 'traditionsdublet'. Jfr emellertid följande fall.

Háv. 105: 6—7 (fall 10 här): 'de to linjer forklares udmærket som dubletter; snarest er den siste uoprindelig, den første passer bedst til sammenhængen'. Här anser sålunda F. J. icke, att identitet till betydelsen föreligger, men då han ändock här ser dubletter är det väl därför att båda versraderna icke äro nödvändiga, då den ena endast obetydligt skiljer sig till innehållet från den andra.

Háv. 155: 6—7 (fall 8 här) förklaras utan vidare på samma sätt, d. v. s. som dubbelvers.

Skirn. 30: 6—9 och 34: 7—8 (fall 4, 2 här); om dessa fall säges, att 'forholdet er temlig evident', d. v. s. dubletter föreligga här.

Lokas. 13: 6—7 (mitt fall 12): 'Sandsynligst en dublet'.

Övriga 4 Eddafall omtalas icke här. De få väl då anses av F. J. bedömas enligt de grunder, som nyss anförts från litteraturhistorien. (Heimdallargaldr behandlas ej av F. J., som nyss nämnts.)

Här kan till jämförelse erinras om, att Felix Niedner rörande de tre av dessa fall, som han behandlat — de tre ställena i Skirnismál — uttalat sig så som följer: 'die . . . langzeilen könnten an sich eine besondere kunstform im runenliede repräsentieren, ähnlich wieder v. 164 der Hávamál, sodass durch zweimalige wiederholung einem ausdruck besonders nachdruck verliehen wurde, indes liegt es noch nahe', säger han, att uppfatta endera av dessa dubbla långverser som en 'besserung' eller 'erklärung' av den andra (se här förut närmare vid vart särskilt fall).

Nämnas kan här ock, att Müllenhoff (D. A. V: 267, not) anser de dubbla långverserna Háv. 1 som 'gleichbedeutende fassungen desselben gedankes, für den gebrauch zur beliebigen wahl neben einander gestellt' — således analogt med Finnur Jónssons uppfattning — och att 'die verdoppelung ist schwerlich mit dem galdralag zu rechtfertigen', vadan en vers måste vara oäkta.

Vidare kan här erinras om, att redan Dietrich (Haupts Zeitschr. 3: 108) fattar flere av dessa ställen (såsom Háv. 1: 105; 156) som 'früh mit vielem singen durch unfertige sänger eingedrungene dacapo's'.

Vad nu denna åsikt vidkommer, att av dessa dubbla långverser den ena måste vara oäkta, emedan den antingen är till innehållet identisk med den andra eller till innehållet så obetydligt varierande, att den inte innehåller något egentligt nytt, så måste det framhållas, att detta icke är orsak att förklara en vers för oäkta.

Redan Heinzel, Über den Stil der altgerm. Poesie

Quell. u. Forsch. X) s. 9 f., anför exempel på efter varandra följande versrader, i vilka 'ein aus mehreren Worten bestehender Ausdruck wird wariirt, dasselbe noch einmal gesagt (nu spärr.), gewöhnlich durch dieselben Satzglieder und in einer gewissen parallelen Form', från både fhty., ags. och fno.

Ex. Hildebr. 53—54 . . . . . *suertu hauwan,*
bretôn mit sînu billiu, ...
(övers.: nedhugga med (sitt) svärd, krossa med sitt vapen.)

Beowulf 49—50: . . . . . *him wæs geômor sefa,*
murnende môd,
(övers.: dystert var deras sinne, sorgset hjärtat.)

Som man finner äro dessa exempel, liksom alla de av Heinzel anförda, utom det ena nordiska, versifikatoriskt helt olika mot här behandlade fno. fall, i det att det är i ej sammanhöriga verser, som de lika uttrycken träffas. Den ena fno. exemplet hos Heinzel är Guðrkv. 4: 9—10, och det andra Þrymsk. 4: 1—4, intetdera så särdeles slående, det senare dessutom versifikatoriskt mycket olika, då det där är fråga om två verspar. Ett bättre ex. lemnar

Oddr. 7: 5—6: *ríkt gól Oddrún,*
ramt gól Oddrún.

Formellt mera närstående ex. äro några fall, som vi här under avdelningarna II och III funnit, av anaforiska parallellverser, som antingen äro till innehållet tydligt identiska eller ock uppvisa en ytterst obetydlig begreppsvariation. Jag erinrar om fall som

Heiman ek fór,
heiman ek fǫr gørða,

och

Lǫng es fǫr,
langir'u farvegar.

Se SNF. IV: I: 39 och här straxt förut s. 5.

Dessa fall kunde, om de fno. ock äro tämligen sällsynta, vara tillräckliga för att visa, att äktheten av ett poetiskt och versifikatoriskt uttryckssätt sådant som de här i långverserna föreliggande, ej bör betvivlas.

Emellertid skall det visa sig vara av ganska stort intresse för hela spörsmålet om de dubbla anaforisk-parallella ljóðahátt-långversernas äkthet att kasta blickarna utöver det forngermanska litteraturområdet, i det att vi därvid skola finna, att just denna företeelse, en versbildning bestående av två efter varandra följande anaforiska parallella versrader med antingen helt identiskt innehåll med någon formvariation eller ock med endast till en del identisk, till en del obetydligt varierande innehåll liksom form, har överraskande motsvarigheter på flere andra vitt skilda litteratur- och språk-områden, likheter vilka måste starkt tala för äktheten och ursprungligheten av de motsvarande, här till undersökning förevarande nordiska bildningarna.

'Verswiederholung mit Variation der Schlagworte', säger R. M. Meyer, die Altgerm. Poesie s. 327, f., 'ergiebt die wichtige Figur der Parallelverse. Sie ist uralt und überall verbreitet. In der Urpoesie der culturlosen Völker z. B. bei Finnen und Indianern [1] spielt sie eine nicht minder bedeutende Rolle als in der ältesten Dichtung der ehrwürdigsten Culturvölker, in der hebräischen Poesie wie in der chinesischen'. Meyer ingår icke närmare på frågan av vad slag denna 'variation' är (liksom han i sina exempel på parallellverser från germanska språk sammanför fall, som äro av mycket olika natur). I det följande skola vi emellertid framdraga fall med variation av sådan oss här särskilt intresserande, såväl innehållslig som formell natur, som nyss nämnts.

I hebreiskan finna vi sålunda anaforiska parallellverser med identisk [2] eller nästan identisk betydelse som i dessa fall:

---

[1] Jfr dock därom s. 79, n. 1.

[2] K. Budde, Geschichte d. althebräischen Litteratur, Leipzig 1906, s. 27, säger, att i den hebr. diktningen 'völlig entsprechender

Psalt. 150: 5: הללוהו בצלצלי־שמע
הללוהו בצלצלי תרועה׃

(Övers. Loven honom [Gud] med cymbaler ljudande,
Loven honom med cymbaler klingande.
Enl. den reviderade provöversättningen av 1903, men med ordföljd efter urtexten.)

Vi se här — allitterationen frånsedd — överensstämmelse med vår typ I och särskilt dess parallellismschema *β)*, ävenså typ II, *β)*, blott att i nu anförda exempel sista ordparet till sitt innehåll ju är identiskt, ej endast parallellt. — [Möjligen föreligger här även ett i de fno. fallen ej förekommande (se s. 26) allitterationschema a b
a b,
vilket enligt J. Ley, Die metrischen Formen der hebräischen Poesie, Leipzig 1866, s. 81, är en 'sehr gewöhnliche Form' av allitteration mellan två parallellverser i hebreiskan.]

Vill man se en riktig motsvarighet (allitterationen frånsedd?) till typ I, parallellismschema *β* (såsom i fall 8), således med någon begreppsvariation (i sista ordparet), så kan hänvisas till

Ps. 142: 2: קולי אל־יהוה אזעק
קולי אל־יהוה אתחנן

(Ordagrann övers. benäget meddelad av prof. Es. Tegnér:

Min-röst till-Herren jag-ropar,
Min-röst till-Herren jag-beder) [1].

Sinne in verschiedenem Ausdruck sich oft genug aufzeigen lässt', och hänvisar som ex. till 'das Brunnenliedchen' i Num. 21: 18. Se ock Nylander, Inledn. till Psaltaren, Ups. 1894, s. 26 om 'den s. k. identiska parallellismen', där dock det enda anförda exemplet, som är fullt analogt med mina ovan anförda exempel, är oriktigt (se här s. 80, n. 1).

[1] Min-röst står enligt en hebreisk idiotism som apposition till jag. Den rev. provöversättningen har här måst återge texten något fritt: Jag höjer min röst och ropar till Herren.

Den finska runodiktningen har att uppvisa talrika fall av parallellverser av detta slag. Några exempel må anföras på båda betydelseskiftningarna.

Ur Suomen kansan vanhat runot I. Vienan läänin runot. I, II. Kalevalan-aineiset kertovaiset runot. Toisinnot . . . Julkaissut A. R. Niemi. Helsinki 1908 (Finska folkets gamla sånger. Archangelska guvernementets sånger. Till Kalevala-sångerna hörande berättande sånger. Varianter . . . Utg. av . . . Detta arbete angives i det följande med SKVR.) kunna framdragas fall som följande.

SKVR. nr 702: 155—156: ***K**umman om **m**iekka **m**ieluhumbi,*
*Kumman **k**alba **k**aunehambi?*
„ „ 161—162: ***P**äivön om **m**iekka **m**ieluhumbi,*
***P**äivön **k**alba **k**aunehambi,*

(Övers.: Vilkenderas svärd är vackrare?
Vilkenderas svärd (glaven) är skönare?
Päivös svärd är vackrare,
Päivös svärd är skönare.

Denna och följande översättningar till de av mig ur SKVR. tagna exempel ha benäget meddelats mig av prof. K. B. Wiklund.)

Vi se här en överraskande överensstämmelse med vår typ III och dess parallellismschema, blott att mellersta fotens parallellism här är utbytt mot identitet i betydelsen. T. o. m. allitterationsschemat a b b / a c c synes här återfinnas [1]

---

[1] I det första av ovan anförda verspar föreligger ju samma variant av typ III som i fall 10) här förut eller ett schema som a^1 b b / a^1 a^2 a^2. Även en däremot svarande variant a^1 a^2 a^2 / a^1 b b kan uppvisas, t. ex.

Kalev. 2: 219—20: *Pääsi **p**äivät **p**aistamahan,*
*Pääsi **k**uut **k**umottamahan,*

Jfr det analoga versparet med det normala schemat för typ III: a b b / a c c:

Kalev. 1: 247—8: *Uuen **p**äivän **p**aistaessa,*
*Uuen **k**uun **k**umottaessa*

Det antages ju visserligen, att i finskan allitterationen endast uppträder i var vers för sig och ej sammanbinder verspar. Men att i fall sådana som ovanstående och straxt

---

[övers. efter Wiklund: Fick solen åter lysa,
Fick månen åter skimra

Då den nya solen strålar,
Då den nya månen skimrar]

Till vad som sagts om verssammanbindande allitteration i finskan kan läggas påpekandet därav, att genom detta antagande många eljest allitterationslösa versrader skulle få del i allitteration, vilket väl ock är ett argument för nämnda uppfattnings riktighet, t. ex.

SKVR. n. 702: 183—4; ***P**ane säkkihi evästä,*
***P**ane **ʋ**oida **ʋ**akkaⁱzehe.*

(Övers.: Lägg matsäck i säcken
Lägg smör i den lilla asken.)

Så i talrika fall (i Kalevala och Kanteletar). Även med båda versraderna eller flere, eljest utan allitteration för sig:

SKVR. n. 193: 63—4: ***P**iäšti Joukahan hevosen,*
***P**iäšti koiran Joukahaisen.*

(Övers.: Han släppte Joukahainens häst,
Han släppte Joukahainens hund.)

Också med två par allittererande ord i eljest allitterationslösa verser, det anaforiska och ett närmast därefter följande:

SKVR. n. 145: 123—4: ***K**unnego **n**ämä ruskieset,*
***K**unnego **n**ämä valgieset.*

(Övers.: Var [skall jag placera] dessa röda
Var dessa vita?)

Jag kan ej underlåta att här påpeka ännu ett märkligt fall av slående överensstämmelse i bildningen av finska anaforiska parallellverser och de fno., nämligen:

SKVR. n. 163 a): v. 53—4: ***J**uosten **j**uomahan mänevi,*
***J**uosten **j**uomasta tulevi.*

2 1
[Övers.: Springande till att dricka beger han sig,
2 1
Springande från att dricka kommer han.

Anm. Med de översatta siffrorna angives den satsföljd, meningen fordrar.]

följande, där två versrader sammanbindas medelst anafor, även sammanbindning medelst allitteration bör kunna antagas synes vara rimligt. Detta antagande förutsätter, att i den finska runodiktningen en vers kan innehålla mer än ett allitterationssystem. Nu är verkligen förhållandet det, att hos A. E. Ahlqvist, Suomalainen runous-oppi Kielelliseltä kannasta (finsk metrik ur språklig synpunkt), Hels. 1863, s. 41, många exempel anföras på två allitterationssystem (dels a b a b, dels a b b a) i en och samma versrad. Vidare kan erinras om att finska verspar kunna sammanbindas medelst slutrim, varpå många exempel anföras hos Ahlqvist, a. a. s. 48 f.; då bör ju sammanbindning medelst allitteration ock kunna antagas. (Det kan anmärkas, att allitterationen kan åstadkommas genom ordupprepning i samma versrad, t. ex. *vejen tuatot, vejen muamot*). Slutligen kan erinras om att i fno., där i regeln långversen i ljóðaháttr allittererar för sig själv, liksom den finska runoversen, den förstnämnda likväl allittererar tillsammans med en annan anaforisk långvers — liksom nu antagits för finska runodiktningen.

Här ett exempel på någon, om ock obetydlig, begreppsvariation i sista versparet, sålunda Typ III (sedan dess parallellismschema if i p utbytts mot if p i, som ju är en helt naturlig variant; jfr fall 15, andra alternativet):

SKVR. nr 669, v. 94—97: *Mikä tunkekse tulesta,*
Mikä ahjosta ajakse?
Neiti tungekse tulesta,
Neiti ahjosta ajakse.

Se ock SKVR. n. 774: 251—252, m. fl. fall av samma slag.

Både allitterations- och parallellismschema äro här alldeles de samma som i Typ I, fall 5.

Jag anmärker, att hos F. Ohrt, Kalevala som Folkedigtning og National-Epos, Kbhn o. Krist:a 1907, s. 220 är parallellismen i den finska runodiktningen, som man finner av det föregående, alldeles för trångt bestämd, då därmed skall förstås, att 'een og samme Tanke udtrykkes i to (under tiden endog flere) paa hinanden følgende Vers med forskellige Ord' (nu spärrat).

[Övers.: Vad tränger sig (= kommer) fram ur elden?
Vad kör sig (= kommer) fram ur ässjan?
En flicka kommer fram ur elden,
En flicka kommer fram ur ässjan.]

Något större är begreppsvariationen i följ. ex.:
Ur trollsång från ryska Karelen (se Uno Holmberg, Die Wassergottheiten der finnisch-ugrischen Völker, H:fors 1913, s. 249):

5—6: *Vejen **s**uuri **s**ukukunta*
*Vejen **h**elie **h**eimokunta*

[Övers.: Vattnets stora släkt,
Vattnets höga släkt.]

Den överensstämmelse jag här uppvisat mellan nordiska och finska diktformer beror säkerligen icke på någon påverkan från de förra på de senare. Numera anses ju icke, att allitterationen i finskan är ett lån från fornnordisk verskonst, utan att den är ursprunglig inom det finsk-ugriska språkområdet. Den finns ju även hos ester, mordviner (se Ohrt, a. a. s. 222), samojeder, ostjaker och magyarer enl. Gábor Ignác, A magyar ösi ritmus [Den ursprungliga rytmen i ungerskan [1]], Budapest 1908, s. 69 f., 81 f., 85 f., på vilket sistnämnda ställe allitterationen uppvisas vara fullt utbildad redan i det äldsta ungerska diktverket Königsbergi Töredék [K. fragmentet] från 1300-talet med kortverser som Eddans förbundna medelst två eller tre ljudstavar; jfr ock inledningen till Gábor Ignácz Edda-dalok [Edda-sånger], Budapest 1911, en Eddaöversättning, upptagande ett antal av hjältesångerna i allittererande ungerska verser). Själva ordet *runo*, äldre *runoi*, dikt, ursprungligen skald, anses ju numera ej vara lånat av fno. *rún*, utan sannolikt vara ursprungligt (Ohrt,

---

[1] Detta arbete har jag kunnat begagna mig av i följd därav, att dess förf. med utmärkt välvilja lemnat mig en utförlig skriftlig redogörelse på tyska för dess huvudsakliga innehåll, varförutom ju exemplen äro allmänt tillgängliga med hänsyn till det formella (och lexikon något hjälpt mig).

a. a. s. 218, n.; K. Krohn, Finn.-ugr. Forsch. IV: 79). Det finnes då ingen anledning antaga, att nu avhandlade finska diktformer äro lån.

Vi ha ju sett, att liknande bildningar finnas i den hebreiska poesien.

Ja även i sådana språks diktning, där anaforiska parallellverser eller parallellverser över huvud ej spela någon särskilt framträdande roll, finnas liknande fall. Så i den anakreontiska sångarens (om typ III erinrande)

> δι᾽ ὃν [1] ἀμπαύεται λύπη,
> δι᾽ ὃν εὐνάζετ᾽ ἀνία, [2]

[i Tranérs översättning:

> Genom honom hvilar Sorgen,
> Genom honom slumrar Våndan.]

med nära identiskt innehåll, eller med något större begreppsvariation (närmast motsvarande typ I, *α*)

> (τί οὖν; δίδωσι κάλλος)
> ἀντ᾽ ἀσπίδων ἁπασῶν,
> ἀντ᾽ ἐγχέων ἁπάντων

[övers.: (Vad gavs då henne [kvinnan]? Skönhet,)
Så god som sköldar alla,
Så god som lansar alla. [3]]

lika väl som i det Goetheska (om typ I, *β*, fall 4, erinrande)

> *Lottchen! wer kennt unsre Sinnen?*
> *Lottchen! wer kennt unser Herz?*

---

[1] = *Βάκχον*.

[2] För att visa, huru nära dessa två versrader stå till varandra med hänsyn till innehållet vill jag anföra följande översättningar av de båda verben och substantiven ur Papes Griechisches Handwörterbuch: *λύπη*: Leid, Betrübniss, Kränkung, Schmerz; *ἀνία*: Schmerz, Kummer, Betrübniss, Kränkung; *ἀναπαύω*: med. aufhören, sich ausruhen bes. vom Schlafe; *εὐνάζω*: beruhigen, med. schlafen.

[3] Tranérs översättning är här oriktig.

eller i det här straxt efteråt (s. 81) anförda exemplet från Goethe med ytterst obetydlig begreppsvariation. Jfr ock det under avdeln. II, SNF. IV: 1: 121 anförda fallet [1].

Allt detta visar ju, att en versbildning av detta slag: ett par anaforiska parallella versrader med delvis identisk, delvis endast parallell form och betydelse, ofta bestående av tre par ordgrupper, är något för olika tiders och länders diktning gemensamt, såväl för den mer folkliga, som den mer lärda, och att därvid särskilt lite varstans den form av betydelseparallellism återfinnes, då versernas innehåll är helt identiskt eller har att uppvisa

---

[1] De i Longfellows Hiawatha talrikt förekommande anaforisk-parallella versparen äro efterbildningar efter den finska runodiktningens. (Se F. Freiligraths Gesammelte Dichtungen, 6:e Aufl., B. 6, företal till översättningen av Hiawatha.)

T. ex. sång XI: *Tell us now a tale of wonder,*
Tell us of some strange adverture,
That the feast may be more joyous,
That the time may pass more gaily.

Möjligt är väl, att Longfellow även haft motsvarande fno. versformer till mönster, då han ju kallar sin dikt 'this Indian Edda—if I may so call it'. — Då Freiligrath på tal om denna finska parallellism ('von Longfellow consequent in Anwendung gebracht') säger, att denna 'sich merkwürdigerweise auch in den indianischen Idiomen angedeutet findet' och för närmare upplysning därom hänvisar till Anm. 14 (a. a. s. 183) till ett ställe i slutet av 13:e sången, varav man finner, att det endast är tal om två, i tvänne efter varandra följande versrader förekommande, indianska personnamn med parallell betydelse, så synes detta vara en allt för lös grund, att däruppå, såsom R. M. Meyer gjort (jfr ovan s. 72, där det första stället hos Freiligrath citeras), bygga ett antagande om indianska parallellverser (nämnda anm. medföljer de engelska upplagorna av dikten och likaså den svenska översättningen [av A. G. Westberg]).

De i Runebergs diktcykel 'Ett litet öde' talrikt förekommande parallellverserna — ofta även med allitteration —, varav några äro anaforiska, t. ex.

*Hv*ilken sällhet skön att *s*ynas,
*Hv*ilken fröjd att *v*ara *v*acker!

äro likaledes efterbildningar efter finskan.

mindre begreppsnyanseringar. (Naturligtvis förekomma också, liksom i fno., fall med mer betydande variationer av parallella ord, t. ex. för finskan fall som flere av de å sid. 75, n. 1 anförda, för hebreiskan fall som Es. 15: 1, 65: 13, och likaså många andra slags parallellverser, varpå här ej kan ingås.)

Härmed torde vara visat, att Finnur Jónssons uppfattning av många av de förut avhandlade nordiska dubbla långverserna som 'traditions-dubletter' ej här är på sin plats, då uppfattningen av dem som anaforiska parallellverser har så goda analogier.

Härmed vill jag icke ha sagt, att icke nämnda förklaringsprincip kan ha sin tillämpning [1] någon gång även i Eddasångerna. Jag skall under B i denna avdelning

---

[1] Från hebreiskan kan ett intressant exempel, som påminner om dessa 'traditionsdubletter', anföras. Psalmen 56, v. 11, lyder i den reviderade provöversättningen:

Med Guds makt skall jag få prisa ordet,
Med Herrens makt skall jag prisa ordet.

I urtexten:

באלהים אהלל דבר
ביהוה אהלל דבר

Här är det sålunda de lika betydande orden Guds — Herrens (Elohims — Jahves), som formellt skiljer verserna åt. (Jfr det här förut s. 73 anförda analoga fallet.)

Detta ser ju alldeles ut som anaforiska parallellverser med identisk betydelse och anföres också av K. U. Nylander, Inledn. till Psaltaren, s. 26, som exempel på «den s. k. identiska parallellismen». Men professor Esaias Tegnér har benäget upplyst mig om att dessa två versrader, som nu ingå i vår bibel, 'i själfva verket äro att betrakta som varierande läsarter. I andra boken av psalmerna (ps. 42—72) är namnet *Elohim* genomfördt (med några undantag, som delvis bero på förbiseende eller felaktig läsart, delvis böra på annat sätt förklaras). Vid omändringen af en ursprunglig *Jahve*-psalm kom här af misstag den ursprungliga formen med jämte den nya redaktionen'. — Jag tillägger, att v. 5 av samma psalm, som alldeles liknar v. 11 och den följande v. 12 med undantag just av den senare parallellversen i v. 11 (se ovan), klart visar, att det måste förhålla sig på detta sätt.

påpeka ett fall, där en sådan förklaring synes mig möjlig och sannolik.

Emellertid får man vara mycket försiktig med tillgripande av en sådan förklaringsgrund. Det bör endast få ske, när ingen annan förklaring kan med sannolikhet givas.

Följande moderna exempel kan vara lärorikt i detta hänseende.

I dikten 'Morgenklagen' låter Goethe en femradig strof sluta så:

> *Immer hofft' ich deinen Schritt zu hören,*
> *Immer glaubt' ich deinen Tritt zu hören.*

Vore denna dikt en 900 år äldre, skulle man lätt kunna komma på den tanken, att i detta verspar 'traditionsdubletter' förelåge, så mycket hällre som versraderna i hela dikten eljest äro opariga och orimmade. Men Goethe har här tydligen begagnat sig av detta det poetiska språkets hjälpmedel: användandet av anaforiska parallellverser med obetydlig skiftning i betydelsen för att medelst detta slags lätta varierande av huvudtanken ge ett uttryck av höjd stämning — i detta fall den ytterliga spänningen vid skaldens fruktlösa väntan på den älskades nattliga besök —, alldeles som de gamla Eddasångarna bortåt 1000 år förut visste göra. — Det kan vara av ett visst intresse att framhålla, att parallellismen här, alldeles som i vår typ III, har att uppvisa till form och innehåll identiska ord, till innehåll men ej till form identiska, slutligen endast parallella, men till betydelsen närstående ord.

Som läsaren erinrar sig av det föregående, var en huvudpunkt i min framställning uppvisandet av att full innehållslig identitet icke bör antagas förekomma i dessa dubbla långverser i ljóðaháttr, utan att ett par huvudord alltid endast har att uppvisa parallellism. Nu har emellertid visats, att anaforisk-parallella verser med full innehållslig identitet förekomma ej blott på fno. botten utan ock lite varstans på andra språkfält, detta för att be-

möta den uppfattningen, att om en del av dessa ljóðaháttlångverser anses ha identisk betydelse, kunna de inte vara äkta.

De skäl, som föranlett mig att sålunda anse den innehållsliga identiteten, ehuru i och för sig tillåtlig i parallellvers, ej förekomma i dessa anaforisk-parallella ljóðaháttlångverspar äro, dels att det har visat sig, att det i alla fallen går för sig att finna en tolkning, som medger en, om ock stundom mindre betydlig, begreppsvariation och att stundom en sådan tolkning är uppenbart att föredraga framför en annan möjlig med innehållslig identitet, och att den förra tolkningen i alla händelser, naturligtvis, ger åt verserna ett rikare innehåll, dels att det synes vara lämpligt att kunna uppfatta alla dessa fall av dubbla långverser på ett i ifrågavarande hänseende enhetligt sätt, dels slutligen att, då det här är fråga om en versbildning i ljóðaháttr, som påfallande avviker från den normala ljóðaháttstrofens form, det synes sannolikt, att en sådan nybildning haft någon djupare grund, nämligen just en önskan att ge åt en viss tanke ett rikare innehåll, genom att framställa olika skiftningar därav vid sidan av varandra. Den ordens lätta lek, som fött de innehållsligt identiska parallellverserna, vilka visserligen också, som vi sett, ha en viss poetisk verkan, om ock av ett mera primitivt slag, synes icke riktigt vara på sin plats här, där en ny versform, som består av ett tillägg till den normala, gärna synes fordra tillägget av även något nytt tankeinnehåll, vilket naturligtvis har en större poetisk verkan än det identiska innehållet.

Det synes frestande att i denna begränsning av dessa anaforisk-parallella verser se verkan av en framstående skald och verskonstnär såsom uppfinnare av denna nya versform, medan, som vi sett, de anaforisk-parallella verserna över huvud kunna leda sina anor tillbaka till en mera ursprunglig, allmänfolklig diktning.

En skald har tagit upp dem och givit dem den enhetliga, konstnärligt avvägda byggnad de här ha, medelst lagen om två par huvudords innehållsliga identitet och

det tredje parets innehållsliga variation med bibehållen parallellism, medan de i formellt avseende fått åt sig medgivna de växlande tre typer, vilkas allitterationsschemata jag här uppvisat, vilka också uppvisa ett enhetligt drag: versradernas sammanbindning medelst begynnande allitteration, och han har så skapat en särskild underart av ljóðaháttr.

Till vad nu sagts om alla dessa dubbla långversers enhetliga förklaring såsom icke till innehållet helt identiska, skulle jag vilja göra en liten restriktion, nämligen rörande fallet 1) *straum* — *sjá*. Jag misstänker starkt, att en och annan läsare funnit min förklaring av dessa Snorres långverspar något tvivelaktig, ja kanske avgjort förkastlig. För deras räkning, vilka anse, att dessa ord böra uppfattas som identiska eller = h a v e t, vill jag göra det medgivandet, att det väl är möjligt, att S n o r r e här avsett denna identiska betydelse. Men jag anser, att han i sådant fall missuppfattat en och annan av de Eddamönster han haft, t. ex. Skirnismålstället *laus* — *vqn*, som k a n tolkas identiskt. Han har då här begått ett liknande fel, som då han vid bildandet av sin anaforiska halvstrof i Hátt. 101: 1—3 genom missförstånd av rytmiken i några dylika i äldre Eddan bildat en trefotad i st. f. en tvåfotad andra kortvers. (Se härom under avdeln. II, s. 38, SNF IV: I). — Detta möjliga förhållande bör emellertid ej inverka på uppfattningen av Eddasångernas (och Heimdallargaldrs) dubbla långversers byggnad.

Förutom vad som nu anförts kan såsom stöd för dessa dubbla ljóðahátt-långversers äkthet här förtjäna framhållas deras å l d e r d o m l i g h e t.

Dessa långverspar förekomma, som vi i det föregående sett och här för åskådlighetens skull upprepa i sammanfattad form och i handskriftlig följd, på följande ställen:

Háv. I: i 1:a halvstrofen ett fall.
„ III: i 1:a halvstrofen ett fall.
„ V: i 1:a halvstrofen ett fall.

Háv. VI: i 2:a halvstrofen två fall enligt texten, ett fall efter emendation.
Skirn.: i 2:a halvstrofen två fall; i 3:e halvstr. ett fall.
Lokas.: i 2:a halvstrofen ett fall efter emendation.

Dessutom i Heimdallargaldr (ovisst i vilkendera halvstrofen) och i Hátt. (i 2:a halvstrofen).

Som man ser finnas dessa dubbla långverser förnämligast i två av de äldsta Eddadikterna Skirnismál och Hávamál — från Lokasenna frånser jag tills vidare. Skirn. anser ju Finnur Jónsson, Lit. Hist. I: 66, vara den äldsta ljóðahátt-dikt näst Háv. IV (Loddfáfnismál) och den fjärde i ordningen bland Eddadikterna över huvud, och man är ju ganska enig om dess höga ålder. Háv. I, III, V och VI sättas av F. J. i klassen näst efter Skirn., dit av ljóðahátt-dikter också av honom föras Vafþ. och Grimn. (förutom det så oregelbundet byggda, men delvis ljóðaháttartade Harb.).

Först är härvid att anmärka, att Háv. IV, som av F. J. anses som den äldsta Edda-sång (från 875—900), saknar detta anaforisk-parallella långverspar. Skälen härtill kunna vara flere. Dels finner man icke i denna dikts strofer, 'die frucht nüchterner lebenserfahrung' (Sijmons, Einl. s. CLXVII), den höga stämning, som i de särskilda fallen eljest framkallat detta slags versbildning, efter vad förut framhållits (se ock s. 89 i det följ.). Dels är detta stycke (om man frånser de oupphörligt återkommande fyra versraderna *Ráðumk þér* . . .) icke mycket längre än Háv. II, där också dessa dubbla långverser saknas, vilket kan bero på en tillfällighet.

Vidare är det anmärkningsvärt, att Vafþ. och Grimn. alldeles sakna detta slags versbildning. Vad den förra dikten beträffar, kan ju detta icke bero på obenägenhet mot anaforisk-parallella verser över huvud, då halvstrofen *fjǫlð ek fór* o. s. v. där spelar en sådan roll och ännu ett fall av anaforiska halvstrofer där finnas. Av intresse med hänsyn till detta spörsmål är nu, att flere forskare ha en helt annan uppfattning av Vafþr:s och Grimn:s ålder än

Finnur Jónsson. Sålunda anser Sijmons, Einl. s. CCCXV f., att alla Hávamál-sångerna och Skirn. tillhöra en äldre norsk grupp sånger, medan Vafþ. och Grimn. tillhöra en yngre isländsk grupp. Därigenom skulle saknaden i dessa båda sista dikter av detta slags långverspar få en naturlig förklaring: denna ålderdomliga versbildning hade dött ut, när dessa senare dikter uppstodo. Av samma skäl saknas den i ljóðaháttdikter som Alvíssm., Gríp., Hrímgerðamál i Helg. Hj.; i Sól., Hugsv. m. fl.

Vad Lokasenna beträffar, så räknar Sijmons denna dikt till den yngre isländska gruppen. Jag är för min del benägen att på de skäl, Finnur Jónsson anför i sin Lit. Hist., ansluta mig till denne forskares uppskattning av diktens ålder såsom hörande i klass närmast efter de yngre Hávamál-dikterna eller till tiden 935—940. Detta skulle kunna förklara förekomsten av ett fall av detta slags dubbla långverser. Men dessa långverspar saknas också i Reg., Fafn., Sigrdr., vilka Sijmons räknar till den äldre, norska gruppen, och i Gróg., Fjǫlsv., vilka han anser möjligen höra dit. Finnur Jónsson anser dock alla dessa vara yngre. I alla händelser äro ock dessa dikter säkerligen yngre än Háv. och Skirn., och detta är nog till förklaring.

Man finner alltså, att dessa långverspar förekomma i det säkert ålderdomliga *Heimdallargaldr* och i några av de äldsta ljóðahátt-dikter i Eddan, men sedan försvinna ur dikterna av denna art.

Detta förhållande stämmer väl med förekomsten av dessa verspar än i första, än i andra (eller tredje) halvstrofen. Detta synes nämligen peka på deras uppkomst i en tid, då halvstrofen ännu var en självständig bildning. Att detta senare ursprungligen varit förhållandet har ju Neckel, Beitr. z. Eddaforschung, visat. Jämför R. Meyers åsikt (Altg. Poesie s. 514), att de anaforiska halvstrofernas figur 'es höchst wahrscheinlich, wenn nicht gewiss, macht, dass die halbe Ljóðaháttstrophe einmal für sich allein ein selbständiges Ganze bildete'. Dessa utgöra såväl första halvstrofen [15 gånger] som andra [8 gånger; upprepade fall ej medräknade, ett fall ovisst].

Om detta är riktigt, så bleve det ju häller intet påfallande uti, att en sådan halvstrof var fyrradig. Tvärt om, halvstrofen bleve därigenom just normal eller överensstämmande med vad i den fornnorsk-fornisländska diktningen eljest överallt utom i det vanliga ljóðaháttr är förhållandet. Det är ju i stället den vanliga treradiga halvstrofen som är abnorm.

När senare två halvstrofer sammanslogos till en helstrof och denna i vanligaste fall i ljóðaháttr blev sexradig, bibehölls dock till en början stundom den fyrradiga halvstrofen som en reliktform för att snart nog dö alldeles bort.

Helt annorlunda är förhållandet med de anaforiska halvstroferna, som foga sig i det allmänna ljóðahatt-schemat. De fortleva ännu i en så pass ung dikt som Gróg., såsom vi förut sett.

Nu kunde någon säga: Låt vara, att det från innehållets synpunkt är möjligt, att dessa verser äro äkta, men det vore dock önskvärt, att just från innehållet skäl kunde hämtas av den natur, att de kunde positivt b e v i s a äktheten av dubbla långverser, vilket ju vore förhållandet, om i några fall innehållet kunde visas vara sådant, att b å d a verserna äro f ö r s a m m a n h a n g e t n ö d v ä n d i g a.

Det är klart, att ett sådant bevis skulle vara mycket välkommet, då det gäller att motväga det för äktheten enligt F i n n u r J ó n s s o n så ogynnsamma förhållandet, att det normala versantalet överskrides av den andra långversen.

Låt oss nu tillse, om ett sådant bevis kan presteras.

Det är ju tydligt, att innehållsparallellismens här uppvisade karaktär ofta måste medföra, att endast endera av versraderna kan anses n ö d v ä n d i g för sammanhanget, nämligen i sådana fall, då det endast är fråga om en finare skiftning i tanken. Sådana variationer som *skoðask — skygnask* (fall 6), *heila — svára* (fall 10), *laus — vqn* (4), *varastr — skjarrastr* (12), kunna ju inte sägas vara n ö d v ä n d i g a för halvstrofens innehåll. Det bleve visserligen något fattigare, något mindre uttrycksfullt, om den

ena versraden borttages, men meningen stördes ej därav i någon väsentlig mån.

I andra fall, där ett inre och ett yttre begrepp (resp. yttre och inre) är ställt vid sidan av versraderna såsom *glaum* — *nyt* (2), *stóra* — *stinna* (7), *hama* — *huga* (8), kunde det ena till nöd tänkas göra till fyllest, såsom i fallet 8) *hama*, då *huga* kunde anses följa med underförstått, i fall 7) *stinna* såsom det viktigaste, i fall 2) *nyt* likaså. Men naturligtvis bleve härigenom innehållet fattigare.

I några fall av motsatser såsom *þínum* — *mínum* (3), *til* — *frá* (5) kunde det tyckas ligga nära att finna bevisande fall. Men att ett avgörande sådant ej kan hämtas från det första fallet ha vi vid behandlingen därav sett. Vad fallet 5) beträffar, så är ju förhållandet det, att strängt taget blott den senare versen är nödvändig för sammanhanget. Det är fråga om skydd medelst trollsång för männen, som draga i strid, och det kunde då synas mindre nödigt tala om skydd för dem, under det de bege sig till striden. Grundtanken är ju, att de skola komma ut ur striden oskadda.

I fråga om fallet *fótum* — *hǫndum* (11) är det nog sannt, att båda orden äro väl på sin plats till utfyllande av meningen, och även synes krävas av det föregående *boglimum*, men eftersom det heter: *svá ek gel, at ek ganga má*, så kunde det förra ensamt tyckas vara nog.

Från Heimdallargaldr åter med sitt *meyja* — *systra* (9) synes snarast ett bevis av det önskade slaget kunna hämtas. Här synes det ligga nära att anse båda versradernas tillvaro av gammalt nödig. Det är ju tydligt, att båda väl komplettera varandra, och att båda behövas för att bringa till läsarens eller åhörarens kännedom den fullständiga och ursprungliga myten om Heimdalls födelse, som måste ha innehållit, att hans mödrar voro på en gång systrar och möar. Den mystiska börden synes kräva, att dessa nio möar stått i ett så nära förhållande till varandra, att de själva utgått från ett och samma modersköt och sålunda varit systrar, medan en gemensam födelse genom

nio för varandra främmande kvinnor synes mindre antaglig även för den mytiserande fantasin.

Det kan inte anses vara sannolikt, att versraden om de nio mödrarna som systrar är ett nytt tillägg. Det är visserligen sannt, att i Hyndl., där Heimdalls födelse omtalas, det icke nämnes, att hans mödrar varit systrar, blott att de voro nio *jǫtna meyjar* (str. 35). Men detta kan bero därpå, att denna dikts författare ansett det som en självklar sak, att de måste varit systrar, och därför ej uttryckligen nämnt det, medan det är naturligt, att det nämnes i en särskild åt Heimdall egnad dikt.

Emellertid kan det inte bestridas, att en skarpare kritik kan utdöma även detta bevis och förklara den ena versraden, den senare, icke häller i detta fall vara för sammanhanget nödvändig — då den saknas i Hyndl.

Det nu påpekade förhållandet får icke användas som bevis för ourspruglighеten, oäktheten av den ena långversen i de här avhandlade fallen. Förutom vad som ligger i innehållsparallellismens karaktär här, är det klena resultatet att tillskriva tillfälligheter, ej någon i sakens natur liggande nödvändighet.

Det är, efter min mening, denna nu avhandlade, från det vanliga ljóðahátt-schemat avvikande konstform av diktarten, som i forntiden fick namnet *galdralag*. Detta namn har den väl fått dels på grund av den trolska verkan, den upprepade långversen utövade, dels väl ock av det skäl, att den ej sällan användes vid besvärjningar. Som vi sett förekommer det ock en gång i en sång, som bär namnet *-galdr*.

Härmed är svaret givet på det spörsmålet, som framkastades i slutet av avdelning II, men som där sades ej kunna besvaras förrän efter undersökningen av de mot Hátt. 101: 6—7 svarande Eddaverserna, nämligen om det vid nämnda Háttatalstrof stående namnet *galdralag* möjligen kunde avse de anaforiska halvstroferna i Eddan. Svaret blir då nej. Det är naturligt, att ett särskilt namn givits åt en så utpräglad, tekniskt utbildad underart av ljóðaháttr, som det här i det föregående

undersökta, vilket följer ett schema, som är en utvidgning av grundschemat, innehållande en versrad mer än detta. Däremot har ett eget namn varit mindre behövligt för de visserligen egendomliga anaforiska halvstroferna, som hålla sig inom diktartens huvudschema.

I det exempel på galdralag, som finnes i Hátt. 101, utgöres den halvstrof, som slutar med det anaforisk-parallella långversparet, dessutom av ett anaforisk-parallellt kortverspar. En motsvarighet härtill finnes i

Skirn. 34: 5—8: *hvé ek fyrbýð,*
hvé ek fyrbanna
manna glaum mani,
manna nyt mani.

Som det nu är just vid en sådan halvstrof, som namnet galdralag står skrivet i handskr. till Hátt. (se därom SNF. IV: 1: 2), och motsvarighet därtill finnes i Eddan, kunde någon säga, att det är så det rätta galdralag skall vara beskaffat. Detta förefaller emellertid alls icke sannolikt. Ett alldeles enstaka fall i Eddan kan ej ha ansetts representera en särskild strofform och givit upphov åt ett eget namn därför. Förekomsten här av båda slagen anaforisk-parallella verspar får anses bero på en tillfällighet, alldeles som det är en tillfällighet, att i Getsp. 2 ett kortverspar och en anaforisk halvstrof förekomma i samma helstrof (se avdeln. III, s. 9—10 här förut), och som någon ny strofart icke därav konstitueras.

Emellertid är nu nämnda motsvarighet mellan senare halvstrofen i Hátt. 101 och i Skirn. 34 av ett särskilt intresse, emedan den styrker den här förut utvecklade åsikten, att det är från äldre Eddan och ej från spök- och drömpoesin, som Snorre tagit mönstret för sitt galdralag, liksom för hela strof 101. Se vidare under avdeln. VI, där det blir tal om tillkomsten av Hátt. 101.

Galdralag är, efter vad vi sålunda funnit, den form av ljóðahátt-halvstrofen, som stundom användes i de äldsta Eddadikterna vid återgivande av en höjd stämning och som har tvänne ana-

forisk-parallella långverser, rytmiskt likartat byggda, innehållande minst ett, oftast två till formen — åtminstone till ordets grundstavelse — och till innehållet identiska par av huvudtoniga ord, samt alltid två till innehållet identiska par av huvudtoniga ord, medan det tredje huvudtoniga ordparet är endast parallellt till innehållet, liksom till formen, alla tre ordparen fördelade parvis på bägge versraderna, vilka sålunda även sammanbindas av minst ett gemensamt allitterationssystem, men dessutom även kunna ha självständig allitteration.

Kortare uttryckt är *galdralag* en ljóðahátthalvstrof, som har tvänne anaforiska och strängt parallella långverser, delvis identiska till innehåll och form, vilka sammanbindas av minst ett allitterationsssystem.

Om galdralags tre huvudtyper med ett, två eller tre allitterationssystem se här förut s. 12 f.

Såväl den första, som den andra halvstrofen — men ej båda på en gång —, eventuellt en tredje halvstrof, kunna ha galdralags form.

Fastän detta måste antagas ha varit det ursprungliga galdralag, är det väl möjligt, kanske med hänsyn till övriga strofnamn i Snorra-Eddan sannolikt, att Snorre upptagit detta namn för att ge det åt hela strof 101 med dess tre olika slag av anaforiska parallellverser. Men då, såsom förut sagts, det icke är antagligt, att en sådan strofbildning som i strof 101 funnits i den fornnorsk-fornisländska diktningen utom Háttatal, så har denna senare användning av namnet galdralag efter all sannolikhet varit en egendomlighet för Snorre.

B. *Fall av dubbla långverser, som i någon mån likna Hátt. 101: 4—7 och övriga galdralagsverser, men ej höra dit.*

Jämte de under A avhandlade fallen av dubbla anaforiska långverser med strängt regelbunden, fullständig parallellism finnes i Eddasångernas handskriftliga text även några fall av dubbla anaforiska långverser med en viss parallellism, vilka vid närmare granskning visa sig böra uppfattas såsom ej hörande under galdralag.

Dessa fall äro:

Grimn. 45: 6—7 (Hela strofen måste medtagas för sammanhangets skull):

Svipum hefik nú ypt
fyr sigtíva sonum,
við þat skal vilbjǫrg vaka;
4. *ǫllum ǫ́sum*
þat skal inn koma
Ægis bekki á,
Ægis drekku at.

Detta långverspar har ju allitterationsschemat a x a och
a x a
kunde möjligen anses ha ett parallellismschema if p i,
if p i
det förra i likhet med typ I *a*, det senare i likhet med typ III, således bilda en mellanform mellan dessa båda typer.

Emellertid måste det erkännas, att parallellismen mellan *bekki* och *drekku* är dålig, om också bänkarna i dryckeshallen föra tanken på dryckeslaget. Alla de fall av parallellverser, vi förut undersökt, ha en i innehållsligt avseende vida strängare parallellism.

Prepositionen *at* och *á* kunna åter väl fattas som till betydelsen identiska här. Jfr i svenskan: sitta på bänk, vara på ett dryckesgille.

Vidare är att märka, att det är mycket ovisst, om de båda långverserna här kunna anses använda för att uttrycka den höjda stämning, som jag i det föregående sökt göra gällande för galdralag.

Tyvärr är det alltför sannt vad Grimnismáls senaste skarpsinnige granskare R. C. Boer säger (AfNF. 22: 53 f.) om denna strof, som han anser, i motsats till ett antal interpolerade strofer, vara ursprunglig, att den 'ist sehr schwer zu verstehen'. Boer tolkar strofen så: 'Ich (Odin) habe jetzt den (hier versammelten) männern einen strahl meiner herrlichkeit gezeigt; jetzt erwacht (entsteht) meine rettung, die von mir selbst ausgeht. Das werden Götter, die — zufällig — bei Ægir versammelt sind, vernehmen', ['dass ich hier meine herrlichkeit gezeigt und darauf mich entfernt habe']. Vid denna översättning är versrad 7 icke medtagen, enär Boer anser den kunna vara interpolerad. Med *Ægis bekki* förstås då bänkarna i Ægis sal d. v. s. hemma hos Ægir. Med denna tolkning är *galdralag* här omotiverat. Det enkla omtalandet att gudarna äro församlade hos Ægir kan icke motivera den höjda stämning, som kräves för galdralag. Det senast sagda gäller ock med hänsyn till Bugges tolkningsförsök (Studier s. 432), som ogillas av Boer.

Enligt andra tolkningar (se Boer, a. st., och Brate, anm. till hans Eddaöversättning) skulle de båda långverserna avse, att asarna, glada över Odens räddning, skulle infinna sig på ett drykkeslag hos Ægir.

Jfr översättningen hos Gering:

(das führt alle die Asen hierher)
zu den Bänken des Königs herbei,
zum Bierfest des Königs herbei.

Även med denna tolkning vore galdralag påfallande. Endast svagt skulle det kunna motiveras med tanke på festglädjen, festruset.

Att detta fall skulle bilda en typ för sig, talar ej vidare för dess äkthet. För min del finner jag ock sannolikare, att här ej några äkta galdralagsverser föreligga,

utan att den ena av de två verserna är senare tillfogad. Den sannolika förklaringen härtill synes vara den, som flere forskare, särskilt Finnur Jónsson (se här förut), antagit för en del interpolationer i Eddadikterna, nämligen att det funnits två varianter till detta ställe, den ena lydande

Ægis bekki á

den andra

Ægis drekku at.

Här skulle således versdubletter verkligen föreligga. Finnur Jónsson har, såsom förut (s. 69) nämnts, ovedersägligen bevisat, att sådana stundom förekomma i den fno. diktningen (AfNF. 18), fastän han, som sagt, gått alldeles för långt i denna förklarings användning på Eddaställen.

En interpolator eller avskrivare hade så mycket lättare kunnat komma på den idén, att dessa båda varianter utgjorde ett ursprungligt galdralags-verspar, som ju just i Skirn. åtskilliga äkta dylika förekomma och dessa nu behandlade verser till sin byggnad förete en viss likhet med dem.

Här bör även följande fall avhandlas.

Háv. 111: 9—10: (verserna 7—11 av strofen medtagas för sammanhangets skull)

7. *Of rúnar heyrðak dœma,*
né um rǫ́ðum þǫgðu
Háva hǫllu at,
Háva hǫllu í,
heyrðak segja svá.

Om dessa rader, varav flere textkritiker, bl. a. Bugge, göra en egen strof, säger Bugge, Studier I: 324, att strofens senare hälft 'er uregelbundet bygget derved, at Langlinjen *Háva hǫllu í* staar der, hvor regelret et Linjepar skulde forekomme'. Andra textkritiker, som Müllenhoff, D. A. V: 252, uppfatta raderna 7—11 som inter-

polerade. De kunna dock vara gamla och äkta, om de ock skulle vara inkomna på orätt plats.

Om här galdralagsverser förelåge — i vilket fall före den 11:e versraden två kortverser måste antagas vara utfallna —, skulle allitterations- och parallellism-schemata vara desamma som i typ I, β, β. De båda långverserna bleve emellertid då till betydelsen fullt identiska, vilket jag förut sökt visa ej får vara förhållandet i galdralag. Det är ock föga sannolikt, att den obetydliga formella differentieringen *át* — *í* använts för att åstadkomma ett galdralags-verspar. Dessutom blir strofen lättare att supplera, om man antar, att den senare av de båda med *Háva* börjande versraderna är en kortvers, efter vilken en annan kortvers utfallit. Med upprepningen kunde då i viss mån jämföras fall som

Grott. 18: 4—5: *Vaki þú, Fróði,*
vaki þú, Fróði!

och med hänsyn till att en långvers återkommer — obetydligt ändrad — som kortvers,

Lokas. 18: 3: *Ægis hǫllu í,*
„ 27: 2: *Ægis hǫllum í.*

Slutet av ovanstående stycke bleve då en halvstrof, som kunde återgivas så:

Háva hǫllu í
— — — —
heyrðak segja svá.

Slutligen ha vi att pröva följande fall:

Skirn. 30: 3—4: *gambanṫein at geta,*
gambanṫein ek gat.

Vi finna här ett allitterationsschema a b a, vartill vi icke
a b a
funnit motstycke i galdralag, men som ju dock i och för sig är tänkbart. Det vore en variant av typen II:s allitterationsschema. Då det står enstaka, är det dock alltid

tvivelaktigt. Parallellismschemat borde här närmast vara
if **i**f p eller det samma som förekommer i typerna I, *β*
if **if p**,
och II, *β*. Emellertid äro *geta* och *gat*, få — fick, med syntaktiskt skilda funktioner, tydligen icke så goda parallellformer, som de vi förut iakttagit i galdralag. — På skillnaden *at* — *ek* i obetonade stavelser vore kanske i och för sig mindre vikt att lägga, ehuru även här de förut iakttagna fallen: två prepositioner *af* — *at* (fall 3) och två böjningsändelser *-ar* — *-i* (fall 5), äro även i sänkningsstavelserna fullt parallella.

På grund av dessa avvikelser från förut under galdralag upptagna fall finner jag det vara sannolikast, att här dubbla långverser ej förekomma, utan att man i likhet med nyare textkritiker bör uppfatta den senare versraden som långvers till denna strofs sista hälft, vars kortverspar gått förlorat, sålunda på detta sätt:

gambantein at geta;
— — — — — — —
— — — — — — —
gambantein ek gat.

(Forts.)

Anmärkningar, tillägg och rättelser till avdeln. I, II.

Sid. 6. Bugges uppfattning av *galdralag* se SNF. V: 5: s. 66 n.

S. 13[16]. Läs: Jämför Sijmons' . . .

S. 14[18]. Prof. Noreen har benäget meddelat mig sin mening, att *of* här skall ha sin ursprungliga användning av ett adverb som lagts till verbet för att utmärka 'die vollendung od. durchführung einer handlung' (Gering, VWb. art. of, II), d. v. s. att *of reynda* här skall, såsom Noreen i Vårt Språk, V: 646 (jfr n. 1) kallar det, ha 'terminativ aspekt', medan *fór* och *freistaða* utan *of* skola ha 'kursiv aspekt'.

Denna uppfattning kan ju visserligen motiveras med hänsyn till de sex gånger, som den anaforiska halvstrofen lägges i den till vandringsmannen Gagnråd förklädde Odens mun.

Emellertid, då *of* saknas i R bägge gånger, som denna versrad är utskriven (1:a och 4:e gången den förekommer), vill man gärna däri se ett stöd för en annan uppfattning av långversens andemening, än den som ligger till grund för Noreens nu anförda mening.

Det är att märka, att första gången, denna anaforiska halvstrof förekommer, yttrar Oden själv, utan förklädnad, dessa ord till sin gemål Frigg. Det kan då tänkas, att i detta hans yttrande ligger blott ett enkelt omnämnande — utan den särskilda vikt därå, som skulle betinga uppfattningen som 'terminativ aspekt' — av att, bland annat, som han, Guden, frestat, var att fråga sig för bland sina kamrater i gudaskaran. Men om sålunda 'terminativ aspekt' ej bör anses ligga i denna långvers' ord, då de första

gången utsägas av Oden, få de väl uppfattas på ett i huvudsak liknande sätt de följande gångerna, då de utsägas av vandraren Gagnråd, d. v. s. såsom icke häller där havande 'terminativ aspekt'. Det förefaller nästan som om en sådan uppfattning, som den nu framställda, låge till grund för v. Friesens översättning (hos Söderblom, Främmande religionsurkunder, 3: 288):

> Mycket jag farit,
> Mycket jag frestat,
> Mycket med makter jag mätt mig.

(Obs. makter, ej makterna!)

S. 15_{14}. Läs: Mycket jag makterna prövat. (Allitterationen i sista versraden är dock ej rätt återgiven.)

S. 15_{1}. Sijmons har själv rättat uppgiften om *varðak* i Einl. s. CCCLXXXIII.

S. 16_{9}. Jfr härom Boer i ZfDPh. 35: 325 f.; Finnur Jónsson II, s. 508.

S. 18^{6}. Falk (AfNF. 9: 346) läser andra versraden: *es kveða fjǫlnýtan*, varigenom detta fall ej skulle höra till de anaforisk-parallella halvstroferna. I tredje versraden har han rättat *Rani* till *Rana*, dat. av ett mansnamn, varom se a. a. s. 350 f.

S. 20_{3}. Med min emendation r. 3 jämför Atlm. 64: 7—8: *hér* — *heyra*.

S. 23. Till fall 15). Det är av intresse att se, att Finnur Jónsson i sin översättning av detta ställe (Lit. Hist. I: 179) har i tredje raden: *Hil jer höjhellige guder*, oaktat han icke i sina Edda-utgåvor insatt *Heil* här. Likaså Winkel Horn, Gödecke, Brate (Hell, alla heliga gudar!); ävenså Gering. Lektor Brate har med anledning av min emendation *Heil* för *ok* uttalat den förmodan, att handskriftens *avll* är en förvanskning av ett ursprungligt *Heill*, vadan alltså det metriskt påfallande *ǫll* borde utgå; *ok* vore då ett senare tillägg framför det så tillkomna *ǫll*. Detta synes ej osannolikt (jfr anm. till s. 54^{3}).

S. 26, fall 18). Finnur Jónsson har i sin översättning av Gylfaginning även i tredje versraden med

anafor: 'hvad glider igennem Luften?', detta oaktat han icke i texten insatt *hvat*. Likaså Nyerup. — Man ser, hurusom anaforen liksom kommer fram av sig själv.

S. 27, r. 11 och f. Härom se nu den nya uppfattningen s. 102 f.

S. 28^4. I sitt mindre arbete Den islandske litteraturs historie tilligemed den oldnorske, Kbh. 1907, s. 162, yttrar Finnur Jónsson om gåtorna i Getspeki: 'Selv er gåderne sikkert meget gamle og der er intet i vejen for at deres affattelse i versform er ældre end omkring 1100'.

S. 30^3. Finnur Jónsson, No.-isl. Skjaldedigtn. B, har mot handskr. här insatt *hildi* i st. f. *hjaldri*, en som mig synes obefogad ändring, liksom i strof 2 av *iðrmælt*, r. 3 *skjaldi* för handskr:s *skildi*.

S. 30^4. Läs: . . *und skildi.*

S. 35_3. Läs: *heiman ek* . .

S. 41_6. Läs i stället för detta styckes sista punkt: Om *qll* här skulle ha huvudton och versraden, såsom då skulle bli nödvändigt, skulle uppfattas som fyrfotad, uppstode samma fall, som sist nämndes här strax ovan vid behandlingen av fall 8). [Jfr emellertid nu Anm. till s. 23, fall 15) här straxt förut.]

S. 41_{10}. Möjligen kunde här en betoning sådan som den nysvenska *allesámman* antagas. Att båda orden även kunna förekomma vid sidan av varandra med var sin huvudton — såsom i Vafþ. 31: 5 —, hindrar väl ej detta antagande. Även i nysvenskan kan denna senare betoning också förekomma.

S. 41^{16}, Läs: implicite

S. 42^1. Läs: Om versen ej anses böra uppfattas . . .

S. 43^6. Läs: fall 15).

S. 44_1. Läs: Holthausen

S. 45^8. Läs: betonte

S. 46_6. Om detta ämne se vidare under avdeln. V.

S. 50_5. Läs: representerade

S. 50_{18}. Men hänsyn till vad här uppvisas om två allitterationssystem i fall som

*lqng eru **l**ýða **l**æ*

är det ganska intressant att se, att von Friesen i sin (i anm. till s. 14 här ovan intagna) översättning af Vafþ. 3: 1—3 (se fall 4) tydligen avsett två särskilda allitterationssystem, nämligen, å ena sidan, i orden *mycket* och, å andra sidan, i orden *makter*, *mätt*.

S. 52_6. Det två gånger mötande *sækir* bör väl ej betraktas som skrivfel utan torde vara att uppfatta enligt Noreen, Altisl. Gram.[3] § 70, 71 — så framt ej *sektir* är den rätta läsarten i kortverserna (se följ. anm.), i vilket fall halvstrofen ej är epiforisk.

S. 54^3. En bekräftelse på vad jag här antagit, att den fragmentariska ljóðahátt-strofen *Ast drep ec — — — manna sakir* icke ursprungligen hört tillsamman med de båda i den åberopade arnemagn:a handskriften före och efter densamma stående fornyrðislag-stroferna *Fion þvær — — — augum liti* och *Gud liti — — — bruna*, är jag nu i tillfälle att lemna.

I Finn Magnusens Runamo, s. 600, omtalas en i K. Vitt. Hist. och Ant:s Akademiens i Stockholm bibliotek befintlig isländsk pergamentshandskrift, 'som indeholder mange nordiske Trolddoms-Formularer'. Det föll mig in, att det kunde vara skäl i att efterse, om här ifrågavarande besvärjelseformulär möjligen kunde återfinnas i denna handskrift. Som denna befanns utlånad till Uppsala, tillskrev jag låntagaren, fil. licentiat Nat. Lindqvist, och bad honom efterse detta. Resultatet blev synnerligen lyckligt. Det befanns nämligen, att de båda ljóðahátt-stroferna återfinnas på två olika ställen i handskriftens text, ehuru i sämre skick än i den av Kålund offentliggjorda, av mig omtryckta texten, samt delar av den första (i det närmaste första halvstrofen med ett inskott mellan versparen) på ett tredje ställe. På det senare av nämnda båda ställen finnes under rubriken *þuottar vers* först hela första strofen men med tillägg före första versparet, efter det andra samt mellan första och andra strofen. Detta sista tillägg är tydligen prosaiskt: *(og hinar mestu godgiorder uerdi mijer a tungu).* Därefter följa den andra strofens 6 versrader: *Gud liti mig . . . a milli bruna mier.*

Således finnes här icke det i arnemagn:a handskriften mellanstående stycket *Ast drep . . . sakir!*

Efter orden *a milli bruna mier* följa här orden: *holl sie mijer verolld og fron,* vilket i en annan uppteckning av dessa besvärjelseverser lyder *holl sie mijer verolld og fronn ad vinumm,* varav man vid jämförelse med ännu ett ställe, där det heter *holl sie mier verolld til uina og uelgiorninga hollt sie mijer fron ad fie og feingisemi,* kan inhämta, dels att *aull* å s. 53_9, SNF. IV: 1, är förvanskning av *holl* (jfr anm. till s. 23) och *þion* å nästa rad (53_7) av *fron,* som är det ännu i isländskan levande poetiska ordet *frón,* n., jord, land (som nom. propr. = Island; se Oxf. Ordb. och J. Thorkelsson, Suppl. 3).

I den första uppteckningen av dessa besvärjelseformler stå åter raderna *ast drepur og (sic!) hendi lik eg fiar sekter lyk eg mestu manna saker,* vari läsaren igenkänner den ovannämnda fragmentariska ljóðahátt-strofen i ytterligare fragmentariskt skick (en versrad till borttappad), på samma ställe som i arnemagn:a handskriften (SNF. IV: 1: 52), vilket tyder på en gemensam källa för dessa — men endast dessa — båda uppteckningar. Om läsarten *sekter* se föreg. anm. Lic. Lindqvist, som ämnar utgiva handskriften på tryck, anser den härröra från slutet av 1500-talet. — Jag har i avtrycket ovan upplöst förkortningar.

S. 54_{10}. Läs: *millum.*

S. 55_{20}. Läs: icke i de . . .

S. 57^{10}. Jämför s. 117 och se vidare under avdeln V.

S. 63_5. Läs: (Jfr rörande en annan . . .

S. 71_{14}. Detta fall bör utgå, då von Friesens läsning (AfNF. 18: 65)

verar né vǫru þekkir,

synes mig vara att föredraga framför den av Finnur Jónsson, No.-isl. Skjalded., fastställda texten.

S. 72^4. Läs: *Óðinn.*

S. 75_3. Läs: och för övrigt till Morgans undersökning i Beitr. 33, s. 164 f.

S. 75_{17}. Läs: för dessa

S. 85[5]. På liknande sätt emenderar jag Skirn. 31: 4—5, varom se under avdeln. V.

S. 89_{14}. Prof. Björn Magnússon Ólsen har meddelat mig, att han under sina föreläsningar över Eddan sistlidna vinter föreslagit samma emendation som jag här. Han ser i den omständigheten, att två forskare oberoende av varandra kommit på samma tanke, ett stöd för emendationen.

S. 101[1]. Läs: i fornyrðislag skulle . .

S. 110[12]. Läs: Detter.

S. 105_5. Ett stöd för min emendation av handskriftens VIII till VII, d. v. s. *sjau* (i st. f. *átta*) i Þrymsk. 28: 6, — som på många håll mottagits med bifall, på några väckt betänkligheter — synes mig lemnas av det förhållandet, att i þrymlur, såsom professor Björn Magnússon Ólsen benäget påpekat för mig, olika tid uppgives för vakan och fastan, nämligen *átján dægr* för den förra, *fjórtán nætr* för den senare. Det är väl föga sannolikt, att detta skulle ha skett, om i þrymsk. siffrorna varit lika. Att siffrorna i þrymlur äro högre än i þrymsk. bör ses i sammanhang med att laxarna där blivit *tólf* i st. f. *átta* och beror säkerligen på att þrymlurs diktare tyckte det gjorde bättre effekt att ta till med högre siffror. (Den norska visan har fått 'femta spekjelaksa å nokle are små fiska'; jfr att en dansk uppteckning har av den ena oxen, som Eddadikten och den norska visan samt en annan dansk uppteckning har, gjort 'syv øksenkropp' og nogle fede får' — den andra danska visan har till den ena oxen lagt 'tredive svinefløkke' — och att av Eddadiktens 'tre ankare mjöd' har blivit 'tolv tønder øl' i den sistnämnda danska uppteckningen.)

Jag tillägger, att de norska, svenska och danska Torsvisorna, vilkas ursprungliga, norska texts förf. enligt S. Bugge känt både þrymsk. och þrymlur (se S. Bugge och M. Moe, Torsvisen i sin norske form s. 73 f.), sakna det ställe, som handlar om brudens vaka, medan fastan i den svenska visan säges ha varat i fjorton dagar alldeles som i þrymlur, i en dansk visform åter, märkligt nog,

i åtta dagar, således lika som i Þrymsk.; i den norska visan saknas även detta ställe (detta sista beror på 'en tilfældig mangel ved den ene nu levnede optegnelse'; a. a. s. 63).

S. 106^{17}. Det står ju icke i grundtexten, att brudföljet kom fram först på kvällen, men meningen är tydligen den, att ankomsten skedde mot slutet av dagen. Det citerade uttrycket ur str. 24: 1—2 betyder ju ordagrannt: det blev snart kväll (jfr Gerings VWb. art. *snimma*; Neckel, a. a. s. 50). Då det nu säges, att bröllopsgästerna först sedan kvällen kommit fingo mat och dryck, kunde denna resedag räknas med till fastedagarna. *Kveld* översättes hos Fritzner[2]: 'Den Tid af Døgnet, da Dagen er til Ende',

S. 110, n. 2. Här kunde ock rörande Þrymskvíðas höga ålder ha hänvisats till Neckel, a. a. s. 51, där denna dikt säges vara 'älter als fast alle andern Eddalieder'.

Sid. 114_3. Prof. Björn Magnússon Ólsen har skriftligen föreslagit mig emendationen *ofan* i st. f. textens *þatan*, varigenom allitterationen bleve riktig. Detta synes tilltalande.

S. 119^7. Läs: Über germanischen

S. 120^{18}. Denna uppsats har docenten dr Ruben G:n Berg benäget påpekat för mig.

S. 123^6. Läs: äro parallellverser

S. 123_{12}. Läs: *hón kýss hverjan dag,*

Fornsvenskt lagspråk.

Av *Hugo Pipping.*

IV. Strödda anteckningar.

Vgl I. Arfþær bolkær 4. § 2.

Collin-Schlyter I sid. 25: 18.

Formen *folstra* 'hemmafödd trälinna' är förvånande, emedan Vgl I eljes på tre ställen har *fostræ, fostro* i samma betydelse. Den har också framkallat en livlig diskussion. Se härom Collin-Schlyter I, sid. 25, not 14, sid. 396; Schlyter Ordbok, sid. 796; Rydqvist III 276 f., IV 32 noten, IV 440; Noreen Fryksdalsmålets ljudlära, sidd. 60 f., samt Aschw. Gr. § 329; Otman sid. 36 not. 8; Wadstein N. T. f. Fil. 3. R. III, sid. 3; Vendell sid. 85; Ottelin Stud. öfver Cod. Bur. I 104. Men ingen tyckes ännu tänkt på möjligheten av att omvänd skrivning föreligger. Denna möjlighet ligger dock mycket nära till hands, då man vet, att västgötadialekten är en bland dem, som känner bortfall av *l* fför *s* eller en assimilation *ls* > *ss*. Om denna företeelse vittnar i Vgl I skrivningen *fræsgiui*, 18: 21, samt *fræsgiwar* [ändrat till *frælsgiwar*] 12: 5, i Vgl II *fræsgiui* 133: 4, *fræsgiuu* 251: 12, i Vgl III *haftisi* [Klemming Småstycken på fornsvenska, sid. 199: 26, Collin-Schlyter 267: 11]. Jfr Noreen Aschw. Gr. § 315. 2 b, Gesch. d. nord. spr.[3] § 189. 2. Om en assimilation *ls* > *ss* i nyvästg. se Landtmanson Svenska landsmål B. 1, sid. 75.

Den ifrågavarande företeelsen synes hava sträckt sig in på fno. område, om man får döma av skrivningen *fria[l]sar* i Codex Tunsbergensis. Se The Journal of English and Germanic Philology Vol. X, N:o 2, sid. 228: 2.

Vgl I. Arfþær bolkær 11.

Collin-Schlyter I sid. 27: 22.

I SNF I.2, sidd. 1 ff. har jag sökt göra troligt, att textens *dræpæ* är ds av ett subst. *dræpi* 'dråpare', vilket jag emellertid [sid. 3] betecknar som icke belagt. Emellertid har jag av min son, fil. kand. Rolf Pipping blivit uppmärksamgjord på att detta ord ingår som andra led i sammansättningen *mandræpi*, som med ett (väl överflödigt) frågetecken anföres av Söderwall i hans Ordbok II 16.

Vgl I. Giptær bolkær 9.

Collin-Schlyter I sid. 35: 15—21.

Början av denna flock lyder:

Svnnudaghin þæn ær næst ær æptir martens mæssu dagh. at quældi þa æru mungæts tiþir lagh taknær. § 1. *Næptir* [läs *Hæptir*] *bonde fæsti kono mansz þa skal bruþmæn til gæræ. a mungats tiþæ daghi. tva mæn til garsz. gæræ. griþær at beþæs. þa skal hvar þerræ aþrum grid sækæ* [läs *sæliæ*]. *i gard ok or. þa skal klæþi miætæ ok siþæn firi gipt skiliæ.* § 2. *Sva ær firi gipt at skiliæ. þaghær þer kumæ baþi a en bulstær ok vnþir ena bleo. þa a hvn þriþiungh i bo. ok. III.* markær *at hindradax gæf. af hans lot.*

Mot gängse översättning av ifrågavarande lagställe kunna enligt min mening flere viktiga anmärkningar göras.

Min första anmärkning gäller tolkningen av orden *firi gipt skiliæ.* Enligt Collin-Schlyter Glossar, sid. 408 och Schlyter Ordbok, sid. 227 skulle dessa ord betyda 'förrätta den handling, varigenom kvinna gives någon

till hustru'. Otman, sid. 49 säger: 'giftermålshandling förrätta'. Beauchet s. 198: 'donner la femme en mariage'. Bergin, sid. 59: 'the marriage ceremony shall be performed'.

Vida bättre synes det mig vara att här välja en tolkning, som nära ansluter sig till Fritzners översättning av fisl. *skilia fyrir.* Hos Fritzner[2] III 323 b läsa vi: '*skilja fyrir félagi, heiti, kaupi* ɔ: formulere et *félag*, et Løfte, en Overenskomst saaledes, at Indholdet er tydelig udtalt'. I anslutning till denna tolkning av Fritzner skulle jag vilja översätta orden *firi gipt skiliæ* med 'formulera äktenskapskontraktet' eller 'precisera giftermålsavtalet'. I § 2 följa sedan uppgifter om bestämningar, som detta kontrakt måste innehålla.

Min andra anmärkning gäller översättningen av uttrycket *klæþi miætæ.* Collin-Schlyter I Glossar, sid. 466 uppge för verbet *mæta* i Vgl I—V blott betydelsen 'värdera' och Schlyter i Ordboken, sid. 453 anför från ingen av lagarna betydelsen 'mäta med längdmått', som däremot enligt Söderwall Ordbok II 89 utgör själva grundbetydelsen för fsv. *mæta.* Objektet *klæþi* översättes av Collin-Schlyter Glossar 442 med 'kläder', en uppfattning av texten, som åtminstone icke dementeras genom framställningen i Schlyters Ordbok, sid. 348. Otman, Beauchet och Bergin hava därför säkerligen endast följt Schlyters intentioner, då de översätta *skal klæþi miætæ* med 'skall *man* kläder värdera', 'on doit — estimer les vêtements [1]', 'The clothes shall be appraised'. För min del håller jag för säkert, att *klæþi* här bör tagas i samma bemärkelse som *oskapaþ klæþi* 60: 23 och betyder 'kläde', icke 'kläder'. Verbet *miætæ* får då naturligtvis tagas i betydelsen 'mäta med längdmått'. Huvudmotiven för denna översättning skola anföras längre fram. Här må i förbigående påpekas, att därigenom måhända vinnes en förklaring till det påfallande faktum, att fisl. *meta* i Vgl I heter

---

[1] I en not tillfogar Beauchet likvisst reservationen: C'est-à-dire la dot consistant en vêtements, ou la dot d'une manière générale.

dels *mætæ* 19: 20, dels *miætæ* 35: 19. Jag har länge trott att dialektblandning förelåg — *miætæ* uppfattade jag då som beroende på inflytande från Östergötland — men det är möjligt, att en med betydelsedifferentiering förbunden klyvning av verbet ägt rum. *Mætæ* betydde 'värdera', 'uppskatta', men *miætæ* 'uppmäta'. Anledningen till att detta verb i betydelsen 'uppmäta' hade brytning kan stå att söka i dess samband med ett substantiv, som svarade mot fisl. n. pl. *miǫt* [< **miatu* < **metu*] 'mått', 'rechtes Mass'. Singularen, fsv. *miæt* n. 'uppskattning', 'värdering' [Söderwall Ordbok II 88, SD NS 2: 33] hette i fvästg. förmodligen *mæt* utan brytning [1].

Min tredje anmärkning gäller den omständigheten, att man ändrat textens *a mungats tiþæ daghi* till *a brulløps daghi*, detta i väsentlig överensstämmelse med texten i Vgl II 148: 12—13, där det står *a brøþløpes daghi*. Beträffande denna textändring se Collin-Schlyter I Glossar, sidd. 374 och 464, Schlyter Ordbok, sid. 448, Otman, sid. 49, not 16, Beauchet, sid. 198 not 4. Vendell, sid. 33, not 3 och Bergin sid. 59, not 1 referera Schlyters emendationsförslag utan att taga bestämd ställning till det. Schwartz och Noreen, sid. 31: 25 följa icke Schlyter på denna punkt.

Det behöves i allmänhet starka skäl för att man skall giva texten i Vgl II vitsord framom Vgl I. Huru olämplig en ändring av läsarten i Vgl I vore i detta fall, blir emellertid fullt tydligt, först sedan vi klargjort för oss betydelsen av lagtermen *mungats tiþir*. Gängse mening är utan tvivel, att denna term egentligen betyder 'ölhög-

---

[1] Ehuru ingen anhängare av Hesselmans teorier för den *ljudlagsenliga* brytningen, är jag naturligtvis ense med honom beträffande det *faktum*, att brytning i fvn. i allmänhet icke framträder, där *a* synkoperats efter kort rotstavelse. Västgötadialekten visar som känt i många stycken överensstämmelse med fvn. Min ställning till Hesselmans brytningsteorier framgår delvis av framställningen i Xenia Lideniana, sidd. 172 ff. Jag hoppas snart få visa utförligare, varför jag i viktiga punkter — även i fråga om brytning genom förlängt *a* — icke kan förena mig med honom.

tid'. Jfr Collin-Schlyter I Glossar, sid. 464, Schlyter Ordbok, sid. 447 f., Otman sid. 49, Beauchet sid. 197, not 2, Bergin, sid. 59. Men här föreligger uppenbarligen ett betänkligt missförstånd.

Mungat är en sammansättning [med förlust av *d* i trekonsonantisk förbindelse [1]], vars förra led är *munder* [2] = fisl. *mundr* [enligt Fritzner: Betaling, hvormed Brudgommen havde at kjøbe sin Brud af hendes *forráðsmaðr, giptingarmaðr* eller *lögráðandi*, og som naar Ægteskabet kom i Stand, blev hendes personlige Eiendom]. Sammansättningens andra led är återigen substantivet *gat* n., ett nomen actionis till verbet *gæta* i någondera av betydelserna 'skaffe, tilveiebringe' eller 'faa, opnaa, komme i Besiddelse af noget' [3]. Subst. *gat* förhåller sig till verbet *gæta* som fisl. *át* n. 'ätande' till *eta* [4] och som fsv. *forsāt* n. 'försåt' till fisl. *sitia fyrir*. En fullständig parallell till ordbildningen *mund-gat* n. utgör subst. *man-drap* n. *Mun[]d-gats tīþir* betydde sålunda 'den tidpunkt, vid vilken fästmannens gåva till giftomannen skulle erläggas [och emottagas]'.

Den här antagna betydelsen av *mungat* kommer till synes även i Vml, Ærfda B. IV, Schlyter V, sid. 122: 12, där de män, som hava att intyga, huru stor morgongåva mannen lovat sin hustru, kallas *mungaz mæn* [5].

---

[1] Jfr Noreen Aschw. Gr. § 307 [*lan(d)gille*] och Aisl. Gr.[3] § 281.2 [*syn(d)ger*], samt dsf. *mungiptri* Vgl I 26: 18.

[2] Om betydelsen av *munder* [*mundær*] i fvästg. se Kock Tydning av gamla svenska ord, sidd. 23 ff.

[3] För fisl. *geta* angivas dessa betydelser av Fritzner[2].

[4] Det bästa exemplet på *át* använt som nomen actionis är hämtat ur Maríu Saga 1056: 10: *'Nú sem husbondi stendr sem harðast í átinu'*. Kocks tvivel på möjligheten att uppfatta *gát* n. som ett nomen actionis — annorlunda kan jag ej förstå hans mot Noreen riktade anmärkning i Sv. L. XV. 8, sid. 30 — synes mig obefogat.

[5] Från början var *munder* någonting annat än *morghon gæf*. Medan *munder* gavs av fästmannen till fästmöns giftoman, likvisst för den blivande hustruns räkning, gavs morgongåvan av den nygifte mannen till den nygifta hustrun. Men då båda dessa gåvor hade det gemensamt, att de härstammade från den manliga äktenskapskontrahenten och kommo den kvinnliga kontrahenten till godo, får

Den tillfogade bisatsen *ær bruþløp drucco* behöver kanske icke innebära någonting annat, än att dessa *mungaz mæn* måste utses bland dem, som närvoro vid bröllopet. Sannolikt är dock, att den tillkommit som en nödig befunnen förklaring, sedan den ursprungliga betydelsen av *mungat* fördunklats, och man trodde, att *mungats mæn* betydde 'ölmän'.

Östgötalagens *mungazs tiþir* G. B. VIII, Collin-Schlyter II 99: 19 bör naturligtvis bedömas alldeles lika som motsvarande ord i Vgl I [och Vgl II G. B. XV, Collin-Schlyter I 148: 10]. Termen *mungatz gærþ* i Ög. [anf. st, sid. 100: 1] kan fattas på olika sätt. Antingen har man, sedan betydelsen av andra sammansättningsleden *-gāt* 'erläggande' fördunklats, på den grund att simplex *gāt* dött ut, tillfogat ett pleonastiskt *gærþ* med samma betydelse [jfr fsv. *gærþ* = utskylder. Söderwall Ordbok I 438] [1]. Eller också betyder *mungats gærþ* 'gästabud [2], vid vilket *munder* utbetalades'. Eller också har den säkerligen vanliga sammanställningen *drikka mun(d)gat* 'med dryckeslag fira överlämnandet av en *munder*' [3] gett upphov till en förskjutning av den art, att *mungat* fick betydelsen 'gille, vid vilket en *munder* överlämnades'. *Mungats gærþ* betydde då 'föranstaltande av ett sådant gille'.

Alla de här föreslagna betydelserna på *mungats gærþ* satisfiera sammanhanget i Ög, G. B. VIII.

Den här givna tolkningen av fsv. *mungat* i sammansättningarna *mungats tiþir, mungats gærþ* och *mungats mæn* behöver naturligtvis icke på något sätt interferera med förut gängse etymologier för fisl. *mungát*, fgotl. *mun[d]gat*,

---

man väl antaga, att *munder* helt enkelt gått upp i *morghon gæf*, där, såsom fallet är i Vml, endast den senare formen av gåva omtalas. Den gamla tudelningen spåras blott däri, att de personer, som hade att kontrollera *morgongåvans* storlek, kallades *mungats mæn*.

[1] En liknande pleonasm föreligger exempelvis i nsv. *hundratal*. Se Noreen Spridda studier I 71 f.

[2] Jfr Söderwall Ordbok I, 438.

[3] Jfr sådana uttryck som fisl. *drekka iól, brúðlaup, erfi* [se Fritzner² I 263] och fsv. *drikka bruþløp* [Vml anf. st.].

äda. *Mundgåt* 'ett slags öl' [1]. Ty det kunde ju mycket väl tänkas, att här vore fråga om två olika ord, vilka till formen sammanfallit. Men onekligen ligger den tanken mycket nära till hands, att betydelsen 'öl' för *mungāt* uppkommit genom en missuppfattning av termen *drikka mungat (drekka mungát)*, samt därigenom, att det gästabud, som i Ög kallades *mungats gærþ*, alltid på samma gång kunde kallas *ølgærþ* åtminstone i ordets allmänna betydelse av 'dryckeslag'. Huruvida varje *mungats gærþ* även var en *ølgærþ* i detta ords senare betydelse av 'bröllop' är en fråga, som jag i detta sammanhang icke behöver besvara [2].

Det här på sidan om mitt egentliga ämne framkastade förslaget till etymologi för *mungát* 'öl' stödes genom skrivningen *mundgati* i G. S. [min upplaga, sid. 63: 23].

I min inledning till G. L. och G. S., sid. CXII har jag visserligen försökt förklara denna skrivning såsom en danism, men bevisen för förekomsten av andra danismer, nedskrivna av den ursprungliga handen i Cod. A, äro mycket magra. Och formen *mundgati* är skriven av denna hand. Skrivningen med *d* i äda. *Mundgåt* [Kalkar III 144 b] bevisar naturligtvis intet angående ett eventuellt ursprung från ett ord = fisl. *mundr*.

Sedvänjorna vid äktenskaps ingående voro givetvis mycket gamla och man höll fast vid den hävdvunna undfägnaden. Det förtjänar annoteras, att *mungát* enligt Fritzner betecknar *hembryggt* eller *inhemskt* öl.

Om vi fatta uttrycket *mungats tiþir* i G. B. 9 av Vgl I så som jag här gjort det, förstå vi också ögonblickligen, vad som åsyftas med bestämningen *þa skal klæþi*

---

[1] Om dessa ord se Ihre Glossarium Suiogothicum II, sidd. 207 f.; Noreen Svenska etymologier, sid. 74; [Kock Sv. L. XV. 8, sid. 30, Sv. Lj. I 327 talar närmast om 'örngått']; Falk-Torp Et. Ordb. I 242 a och 529 a, Et. Wb. I 337 och 740; F. Jónsson N. T. f. Fil. N. R. X 321; Egilsson Lex. poet., sidd. 225 a och 585 b; Fritzner² II, sid. 748; Cleasby-Vigfusson, sid. 438; Hægstad-Torp, sid. 298; Kalkar III 144 b; Aasen, sid. 513.

[2] Jfr Schlyter Ordbok, sidd. 447 och 781. Freudenthal Östgötalagen, sid. 117, not 15.

miætæ i § 1, rad 19. Meningen var naturligtvis, att fästmannens *munder*, bestående av ett stycke kläde[1], vid den ifrågavarande stämman skulle uppmätas och överlämnas till en representant för bruden. Och sedan ledas vi därifrån till en, som jag tror, bättre insikt om vad den kända frasen *gipta* l. *fa mæþ mund ok mæþ mæle*[2] innebar. Om fästmansgåvan *munder* alltid uppmättes vid det högtidliga överlämnandet, betydde *mæle* givetvis just 'uppmätning'. Detta ord *mæle* 'uppmätning' finnes, som känt, bevarat i fisl. sammansättningar sådana som *mǽli-ker* n. 'Maalekar' och *mǽli-stǫng* f. 'Maalestang' [Fritzner[2] II sidd. 768 f.], ävensom i fsv. *mælis mæn* pl. 'mätare' [Söderwall II sid. 80] och *mæle stang* f. 'mätstång' [Schlyter Ordbok, sid. 450]. *Fa* eller *gipta mæþ mund ok mæþ mæle* betydde sålunda 'taga till äkta eller bortgifta med fästmansgåva och uppmätning', d. v. s. med fästmansgåva i kläde, som uppmätts i föreskriven ordning.

Översättningen av hela den text, som här diskuterats blir sålunda:

'Söndagsaftonen närmast efter mårtensmässodagen är den lagstadgade tidpunkt, vid vilken överlämnande av *munder* skall äga rum. Om en bonde med våld kvarhåller någons fästekvinna, då skall man på den ifrågavarande dagen sända två män som fästmannens ombud till bondens gård för att begära lejd. Då skall vardera parten bevilja den andra lejd fram och åter i gården. Därpå skall man uppmäta det stycke kläde [som skall utgöra *munder*] och sedan uppgöra äktenskapskontraktet. Så skall äktenskapskontrakt uppgöras. Genast då båda parterna kommit på samma bolstrar[3] och under samma lakan, då skall hustrun äga en tredjedel i boet och dessutom i morgongåva tre marker av mannens lott.'

---

[1] Den omständigheten, att en konungs *munder* var rikligare [se Vgl II G. B. 1, sid. 144: 10], bevisar naturligtvis ej, att en bondes *munder* icke gemenligen skulle bestått i ett stycke kläde.

[2] *mæþ mund. ok mæþ mæli* Collin-Schlyter I 27: 4—5. *mæþ mund ok mæþ mælæ* 26: 14. *m*eþ *munð ok m*eþ *malæ* 136: 10.

[3] Motiven för att uppfatta *en bulstr* som pluralis skola framläggas i en följande uppsats.

Vgl I. Rætløsæ bolkær 13.

Collin-Schlyter I, sid. 41: 17—19.

Laggi fram þæt han uill. ok maþ tylptær eþ at han fæk eiq mæræ hans. fæ at gætslu — —.

Denna mening behandla alla översättare [Otman, sidd. 58 f.; Beauchet, sid. 212 och Bergin, sid. 64], som om *tylptær eþ* vore beroende av prep. *maþ* [*mæþ*]. Emellertid heter den ifrågavarande frasen i Vgl I eljes alltid *mæþ tylptær eþe*, och därtill kommer att konj. *ok* vid sådan tolkning blir fullkomligt överflödig. Meningen bör givetvis översättas:

'Han skall lägga fram så mycket han vill och därjämte (prestera) tolvmanna ed uppå att han ej fått mera av den andres gods i förvar — — — — —.'

Vgl I. Iorþær bolkær 3. § 3.

Collin-Schlyter I, sid. 43: 20.

a þingi skal owormaghæ køpæ lysæ.

Otman, sid. 62, Beauchet, sid. 218 och Bergin, sid. 66 uppfatta alla *owormaghæ* som subjektsnominativ. Detsamma gjorde utan tvivel Schwartz och Noreen, som i sin normaliserade upplaga 39: 32 skriva *ovormaghe*. För min del tror jag, att *owormaghæ* är gen. sg., och att översättningen bör lyda: *På ting skall man* (målsmannen) *kungöra en omyndigs köp.* Kungörelsen kunde naturligtvis icke verkställas av den omyndige själv. Och för uppfattningen av *owormaghæ* som oblik form talar texten i Vgl II I. B. VII, sid. 182: 7 f., som lyder: *a þinge skal oghormagha cøpæ lysæ.*

Huruvida Vendell, som skriver *ovormaghæ* [42: 29], insett, att oblik form föreligger, är osäkert, då han på samma rad låter *køpæ* [= *køpe*] kvarstå utan normalisering.

Vgl I. Iorþær bolkær 3. § 1.

Collin-Schlyter I sid. 43: 15 f. Jfr Vgl II I. B. V sid. 181: 18 f.

Eig skal a flæt faræ num vili hvat þæt ær maþær *ællær konæ æn i bo sitær.*

Här har uppkomsten av uttrycket *a flæt faræ*, likasom andra besläktade uttryck, allmänt missuppfattats. Jag skall till en början referera en del förut givna översättningar.

Loccenius Lexicon Juris Sueo-Gothici, sid. 53 säger: '*Flät fara* — — — — — tradere se & sua bona alteris potestati pro se alendo'.

Veylle Glossarium Juridicum, sid. 272: '*Fledføring* — — er den som gifver oc opdrager sig till en anden med alt Gods oc Formue, formedelst en Erlig oc nødtørfftig Ophold, hans Ljffs tjd at være oc blifve under en andens Forsuar oc Beskyttelse'.

Ihre Glossarium I 498 ansluter sig till Loccenius.

Collin-Schlyter I Glossar, sid. 394, där Loccenius åberopas: 'begifva sig i [en annans] hus, lemna sig och sin egendom i en annans våld, emot lifstids-underhåll'. Likaså Schlyter Ordbok, sid. 169.

Lund Ordbog sid. 34: '*flætføring* — — — den der flædfører sig, som overdrager al sin ejendom (eller noget deraf) til en anden, mot at denne optager ham i sit hus og sörger for hans underhold'.

Fritzner[2] I, sid. 439: '*ganga á flet ok á borð e-s* ɔ: 'give sig ind i ens Hus for af ham at modtage sit Ophold'.

Kalkar Ordbog I, sid. 559: '*Fledföre sig* ɔ: overdrage sin ejendom til en anden mod optagelse i dennes husstand'.

Aasen, sid. 167: '*Fletføra (seg)* — — overlade En sit Huus eller Bosted imod en vis aarlig Aftægt'.

I sak torde alla dessa översättningar vara riktiga, men ingen av dem ger oss en förklaring av den närmast ifrågavarande lagtermens ursprung. Ej heller tror jag, att Otman varit fullt lycklig, då han tänker sig [sid. 62,

not 10][1], att *a flæt fara* kunde betyda: 'fara å bänk, lämna åt en annan egendom, arbete och omsorger för att å bänken njuta en välbehöflig hvila, försäkrad om underhåll för sin återstående lefnad'.

Jag tänker mig saken på följande sätt. Då en jordägare överlät till annan man besittningsrätten till sin jord, beledsagades denna överlåtelse av en ceremoni, som bestod däri, att den avträdande jordägaren steg ned från den plats i högsätet, vars självskrivne innehavare han dittills varit, och satte sig på hallens *flæt*[2], under det hans efterträdare intog platsen i högsätet. Det var ju helt naturligt, att vid en dylik ceremoni den avträdande parten sades *fara a flæt*.

Som stöd för denna förklaring vill jag anföra, att enligt Vatsdøla, kap. 27, Ingemundssönerna efter faderns död, och sedan de utkrävt blodshämnd på hans bane, synbarligen medels en högtidlig ceremoni togo högsätet på huvudgården Hof i besittning. Ett ännu bättre stöd för min tolkning av uttrycket *fara a flæt* har påpekats av min son, fil. kand. Rolf Pipping. I Harald Hårfagers saga, kap. 8 berättas det, huru det tillgick, då konung Hrollaugr i Naumdølafylki avsade sig konungamakten och antog den anspråkslösare titeln av jarl. Det heter härom:

Hrollaugr konungr fór upp á haug þann, er konungar váru vanir at sitia á, ok lét þar búa konungs hásæti ok settisk þar í; þá lét hann leggia dýnur á fótpallinn, þar er iarlar váru vanir at sitia; þá veltisk konungr ór hásætinu ok í iarls-sæti, ok gaf sér siálfr iarls-nafn.

Här finner man, om ock några trappsteg högre i samhället, en likadan degradationsceremoni, som den, vilken enligt min mening framkallat lagtermen *fara a flæt*.

---

[1] I själva texten ger han översättningen: 'Ej skall man i annans hus fara, — — — — —'. Likaså Beauchet, sid. 217: 'On ne doit pas se rendre dans la maison (d'un autre) — — —'; och Bergin, sid. 66: 'One shall not go to live in another's house, — —'.

[2] Om betydelsen av detta ord, se Guðmundsson Privatboligen, sidd. 184, 203, 212–217, Hj. Falk Maal og Minne I 124.

Vgl I. Iorþær bolkær 17.

Collin-Schlyter I, sid. 50: 4—11.

Vill by takæ in mark sinæ gen byær mark annærri. þer skulu gard gærþæ ær in uiliæ takæ. ok søki siþæn haluæn sær af handum gilldén ok eig vgildæn. § 1. *Vill* maþær *træþi up taka þa skal han garz* [ↄ: *garþ*] *gærþæ. ær up uil taka. søke siþæn sær. af hande gildæn ok eig vgildæn. Træþir* maþær *enka akær gærþi sialvær um kring.* § 2. *Vil* maþær *fæ løt sinæ hégnæ. þa skal han garþ mælli fæ løte gæræ eigh ma han ællær intakæ. num han se saker at þrænni saxtænørtogh*um. *ok hetir græsspæri* [ↄ: *græsspari*] *sa byr ær sua gærid* [ↄ: *gærþi?*].

Här hava orden *eigh ma han ællær intakæ* i § 2 blivit missuppfattade på ett egendomligt sätt av Collin-Schlyter I Glossar, sid. 436 [jfr Schlyter Ordbok, sidd. 324 f., där den i glossaret företrädda uppfattningen åtminstone icke dementeras], Otman, sid. 70, Beauchet, sid. 231 och Bergin, sid. 71. Alla dessa uttolkare hålla före, att *intakæ* här betyder detsamma som i F. S. 6: 4, Collin-Schlyter I 63: 14, där det betyder 'infånga (kreatur)'. Men genom en dylik tolkning spränger man helt och hållet sammanhanget mellan de olika delarna av flock 17 i I. B. Må man sammanställa med varandra följande partier av denna flock.

17. pr. *Vill by takæ in mark sinæ — — — — þer skulu gard gærþæ — —.*

17. § 1. *Vill* maþær *træþi up taka þa skal han garz [garþ] gærþæ — — — —.*

17. § 2. *Vil* maþær *fæ løt sinæ hégnæ. þa skal han garþ — — — gæræ. eigh ma han ællær intakæ.*

Det är fullkomligt tydligt, att alla dessa tre stadganden gå ut på ett förbud mot varje försök att för egen räkning reservera jord, med mindre man uppför en fullgod gärdsgård kring det område, från vilket man vill utestänga andra. Ordet *intakæ* i § 2 kan omöjligt betyda någonting annat än *takæ in* i pr. och det därmed likvärdiga *hégnæ* i § 2, d. v. s. just 'reservera för eget bruk'. Beträffande

betydelsen av *hægna* må särskilt hänvisas till NGL I, sid. 252, rad 6—5 nedifr. där det talas om att *hegna eignir sínar — — — með lagakefli.* Såsom även framgår av Fritzners översättning 'værge mod uberettiget Indtrængen eller Krænkelse' betyder *hægna* på detta ställe icke 'kringgärdande' i bokstavlig mening utan användes om fredande med lagens makt. Om vi se saken från denna synpunkt, kommer översättningen av hela flocken t. o. m. § 2 att lyda:

'Vill en by freda sin mark mot intrång av annan by(amark), då skola de uppföra gärdsgård, som påyrka fredandet, och då gärdsgården är i fullgott stånd och icke oduglig, göre de anspråk på att få dela kostnaderna på hälft [med grannen]. Vill någon upptaga oplöjd jord till odling, då skall den uppföra gärdsgård, som vill upptaga jorden. Söke sedan befrielse, då den är i gott stånd och icke oduglig. Plöjer någon upp en enstaka åker, kringgärde han den själv. Vill någon freda sin betesmark, då skall han uppföra gärdsgård mellan betesmarkerna. Ej får han [försöka] freda den på annat sätt, med mindre han blir skyldig att böta 3 × 16 örtugar, och 'grässsparare' kallas den gård, som gjort det.'

Innan vi definitivt nöja oss med denna översättning, måste vi uppehålla oss ett ögonblick vid ett av Beauchet, sid. 231, not 4 upprepat argument av Schlyter i Ordboken, sid. 240. Schlyter säger om ordet *græsspæri*, *græspari*: 'Ih[re] härleder d[etta] o[rd], som han orätt skrifver *græssparri*, från *spärra*, och tror att det betyder den som inhägnar sin betesmark; men det hade varit orätt att tillägga den ett convicii nomen som ej gjort annat än hvad lagen uttryckligen tillåtit honom att göra'.

Med Schlyter tror jag, att Ihres etymologi är oriktig, men i andra avseenden kan jag ej alls förena mig om Schlyters åsikt. Ett vedernamn kunde med skäl givas åt den, som ville för sig ensam reservera nyttjanderätten till en viss betesmark utan att fullgöra den i dylika fall av lagen föreskrivna skyldigheten att omgiva detta område med en fullgod gärdsgård. En förseelse av

den ifrågavarande arten var naturligtvis dikterad av lagbrytarens önskan att med så billiga medel som möjligt 'spara' för sin räkning en del av gräsbetet. Då var det ej heller underligt, att en sådan lagbrytare fick namnet 'grässparare'.

I överensstämmelse med denna tolkning läser jag också *græsspari*, icke *-spæri*. Jfr *græspari* Vgl II 191: 6.

Länge har jag ansett, att Schlyter missuppfattat orden *eigh ma han ællær intakæ*, och att här är fråga om ett förbud mot att *taka in* ett jordområde utan att kringgärda det med en duglig gärdsgård. Det definitiva fastslåendet av min uppfattning har underlättats därigenom, att min vän prof. W. Ramsay efter genombläddrande av 'Äldre Västgötalagens ordskatt' påpekat för mig, att enligt nysvenskt språkbruk en 'intaga' betyder 'en enklav inom ett främmande jordområde', samt att det är fullkomligt oväsentligt, huruvida denna enklav är kringgärdad eller icke. I 'Ä. V. ordsk.' har jag översatt *intaka* f. med 'inhägnad', vilket stämmer med uppgiften i Dalins ordbok om nsv. *intaga* ['Oskift mark som inhägnas till odling']. Men säkerligen har fsv. *intaka* f. haft just den betydelse, som prof. Ramsay med rätta tillägger det nysvenska ordet 'intaga'.

Vgl I. Huru myulnu skal gæræ. § 1.

Collin-Schlyter I, sid. 51: 11—12.

fiskigarþ ma ok eig sua gæræ at þem ælþri fiskigarþi spillir.

Otman sid. 72 översätter oriktigt:

'Fiskegård får *man* ej så bygga, att *man* den äldre fiskegård*en* förstör'.

Härvid har ordet *ok* överhoppats, och *þem* har oriktigt uppfattats som bestämda fristående artikeln, medan här i själva verket föreligger en dativus komparationis av demonstrativa pronominet *sā*. Konstruktionen *þem ælþri*

motsvaras alldeles av Tryggevælde-stenens *þąi[m] batri*[1] 'bättre än han'.

Beauchet, sid. 233 har här den fullkomligt riktiga översättningen: '(On) ne peut non plus construire un barrage à poissons de manière à détériorer un barrage plus ancien'. Även Bergins översättning är riktig, frånsett att han likasom Otman förbisett ordet *ok*. Det heter hos honom, sid. 72: 'A fishing place shall not be built in such a way as to destroy an older one'.

Vgl I. Forn. b. 7. Vgl II. Vt g. b. 15.

Collin-Schlyter I, sid. 65: 7.

þæn a otær ær or a takær.

Collin-Schlyter I, sid. 217: 15—16.

þen a oter vr a drægher.

I dessa fraser hava alla uttolkare återgivit ordet *a* med 'å', 'amnis', flumen', 'rivière' eller 'river'. Se Collin-Schlyter Glossar, sid. 352; Schlyter Ordbok, sid. 1; Otman Äldre Västgötalagen, sid. 92; Beauchet Loi de Vestrogothie, sid. 255; Bergin The Law of the West-goths, sid. 83.

Emellertid har jag i min 'Äldre Västgötalagens ord-skatt' tillåtit mig att avvika från traditionen och översatt *a* med 'vatten'. Att lagstiftningens andemening därigenom återges exaktare är klart. Ty bestämningen gällde säkerligen lika mycket utterfångst i sjö som i flod. Å andra sidan kan det till förmån för den gängse översättningen sägas, att substitueringen av 'å' för 'vattendrag' kan betraktas som en ingalunda ovanlig stilistisk figur. Valet mellan de olika översättningarna synes mig helt och hållet bero på, om det kan göras sannolikt, att den urgamla betydelsen 'vatten' levat kvar tillräckligt länge i fsv. för att avsätta spår i lagspråket. För min del tror jag det.

[1] Se härom Wimmer Da. Rune-M. III. 9.

Jag stöder mig härvid icke på förekomsten av ordet *å* = 'vatten' i ortnamn [*Åland* = fi. *Ahvenanmaa* med folketymologisk omtydning av namnets förra led], ty ortnamnen representera en ännu segare tradition än lagspråket. Men jag vill påpeka, att fisl. *á* förekommer i Vǫlsunga saga i betydelsen 'vattendrag'. Jag syftar här på den kända episod, som handlar om fyndet av hästen Grane. Det heter där:[1] *Fǫrum ok rekum til árinnar, er Busiltiǫrn heitir.* Det synes mig självklart, att vattendraget *Busiltiǫrn* måste ha tänkts som en *tjärn* och icke som en *å*. Men då är det även klart, att ordet *á* här betyder 'vattensamling' och icke 'å'.

Med stöd av denna parallell ur Vǫlsungasaga anser jag den av mig givna översättningen till *a* i Vgl vara fullt tillåtlig. Och då den i sak är mera tillfredsställande än den gamla, inser jag icke, varför man skulle tveka att acceptera den.

Bevarandet av betydelsen 'vatten' för ordet *a* utgör en av de många överensstämmelserna mellan fvästg. och fvn.

G. L. Af allum lutum § 15.

Schlyter, sid. 52: 19, Pipping. sid. 33: 19.

Dsf *einloyptri.*

Som uppslagsform anger Schlyter i Glossaret, sid. 250 *einloyptr*, likaså i Ordboken, sid. 136.

Säve Gutniska urkunder, sid. 16: 20 emenderar *einloyptri* till *ainloyptri.*

I min ordbok till G. L. och G. S. har jag ansatt **ainloypr* som grundform, emedan jag [jfr Inledning, sid. LXXXV] icke velat skilja det fgotl. ordet från fisl. *einhleypr* och fsv. *ēnløper.* Bokstaven *t* i dsf *einloyptri* har jag betecknat som felskriven eller beroende på ett *t*-inskott i ljudgruppen *pr.*

---

[1] Se Wimmer Oldnordisk Læsebog, sid. 16: 24—25. M. Olsen Vǫlsunga saga, sid. 32: 20—21.

Lindqvist Ark. XXV 274 f. säger om formen *einloyptri*: 'Men hur det i ordet förekommande *t* bör förklaras, inser jag icke'. Eljes synes han benägen att acceptera den av mig ansatta grundformen **ainloypr*.

Numera tror jag, att det oförklarade *t*-et kunnat förekomma i vilken form som helst av adj. **ainloyp(t)r*. Källan till detta *t* torde få sökas i adjektiven *giptr*, *ogiptr* och möjligen även *mundgipt* [*cuna*], fastän detta sistnämnda ord ej är belagt i G. L. Fgotl. **ainloyp[t]r* betydde 'ogift' och måste synnerligen ofta ha sammanställts med ordet *[o]giptr* '[o]gift'. Adjektiven *[o]giptr* och **ainloypr* hava säkerligen ofta trängt sig fram samtidigt i den talandes medvetande, varför en kontamination lätt kunde komma till stånd. Tanken på denna förklaring av *t*-et i dsf *einloyptri* väcktes hos mig en gång, då jag i Vgl I 26: 18 mötte formen dsf *mungiptri*.

Om förväxlingen av bokstäverna *z* och þ.

På olika områden av den nordiska litteraturen och icke minst i de fornsvenska lagarna möter oss en förväxling av tecknen *z* och *þ*. Jag hänvisar till uttalanden som gjorts och fakta som anträffas på följande ställen. Collin och Schlyter Corpus Iuris I, sidd. VII och X, samt II, sid. IV. Rydqvist Svenska språkets lagar IV 307 f. Kock Studier öfver fornsvensk ljudlära, sidd. 443 f., Ark. IX 155, not 1. Noreen Aschw. Gr. § 51, anm. 2, § 257, anm. 4, Ark. VI 304. Freudenthal Östgötalagen, sid. 116, not 14. S. Bugge PBB XXXV 245. Brieskorn Ark. XXV 160 ff. och där citerad litteratur. Boer Grettis saga, Halle 1900, sid. XXVII. Björkman Nordische Personennamen in England, sid. 154. Olson Östgötalagens ljudlära, § 37 anm. 4 och anm. 5.

Viktigare än allt det som sagts på de ifrågavarande ställena förefaller mig en anmärkning av F. Jónsson i 'Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie' I 448, not 1. Där påpekas, att i den andra grammatiska av-

handlingen i Snorra-Eddan bokstaven *z* bär namnet *þet*[1], och härmed sammanställes skrivningen *Guðzormr* i Þidrekssaga.

Av Olsons och Brieskorns avhandlingar framgår emellertid, att F. Jónssons iakttagelse lämnats obeaktad just i sådana fall, där den hade kunnat göra stor nytta. Det torde därför icke vara onödigt att framhålla, hurusom denna iakttagelse lämnar en enkel och generell förklaring av alla de fall, i vilka tecknet *z* står för väntat *þ* eller omvänt.

Namnet på bokstaven *þ* lydde *þorn* (l. *þurs*) medan bokstaven *z* hette *þet*. Då sålunda namnen på båda bokstäverna begynte med samma ljud, var det ju blott helt naturligt, att det ena tecknet ansågs användbart som substitut för det andra.

Orsaken till att tecknet *z* fick namnet *þet* är även lätt att begripa. De nordiska språken kände ej till ljudförbindelsen *ts* i uddljud. Vid försöken att uttala det från utlandet importerade namnet på bokstaven *z* inställde sig den interdentala spiranten som det närmast till hands liggande substitutionsljudet. För jämförelses skull vill jag påpeka, att tyskar, som tala dålig engelska, allmänt begagna en substitution i motsatt riktning, i det de uttala den engelska interdentala spiranten *th* som *z* = *ts*.

---

[1] Se kretsfiguren på sid. 57 i Dahlerups och Jónssons utgåva.

Några tillägg och rättelser till SNF V.2 och 3.

Av *T. E. Karsten.*

V.2. Med de här behandlade *Harjavalta* och *Sotavalta* namnen kan man, i fråga om senare sammansättningsleden, jämföra ortnamnet *Leksvall* i Pojo, Nyland.

Namnet *Harjavalta* användes i finskt språkbruk alltid med s. k. i n r e lokalkasus. Även detta antyder, enligt vad doc. E. A. Tunkelo framhållit för mig, att den äldre uppfattningen av *Harjavalta* som ett personnamn är oriktig.

Vad beträffar min tydning av ortnamnet *Raitio fjärding* eller *Raition kulma* i Kumo, vilket jag återför på det (sannolikt först å finsk språkbotten) förkortade urnord. *harjaraiðio* 'härad', eg. = 'bygd', fäster doc. V. Voionmaa min uppmärksamhet vid en alldeles analog användning av finska ordet *raitio* i sydvästra hörnet av Tavastland, Urdiala socken (nära gränsen mot Satak.). Ett rättegångsutslag av år 1831 (Kejserl. Senatens Ekonom. Departements brevdiarium $^{5}/_{100}$) handlar om '*Raitio trakts* i Tammela socken förläggande under Urdiala pastorat'. Liksom i Kumo uppträder ordet i fråga här med betydelsen 'bygd, trakt'.

V.3: S. 2. **björnhider** *(bjönhidär)*, benämning på en gömlek i Kv, beskriven av K. V. Åkerblom i Brages årsskrift IV, s. 230. 'Spott ur hidre(t), 15 alnar från skitit hider!' är ett vid denna lek brukligt utrop. Dialektformen *hidär*, best. f. *hidrä*, stn., är måhända en kvarleva av den gamla *s*-stam, som synes ligga till grund för fvn. *híð* n. 'ide'; jfr fi. *kiides* 'djup grotta' < urgerm. **hīdez* (se förf. 'Namn o. bygd' I, s. 121).

S. 2. **blindanbock** = blindbockslek. Kv. 'Klappa, klappa blindanbock, sätt dig neder på en bänk!' (Brages årsskrift IV, s. 229 f.).

S. 6. **kali, kali gömma** *(k. k. jǫma)*, benämning på leken 'Kurra gömma' i Kv. (Brages årsskr. IV, s. 230).

S. 15. **skån** hör till uppslagsordet **skarn** hos Vendell, Ordbok 805, där de av mig anförda beläggen dock saknas; *skån* = 'smuts' och *skån* = 'skorpa' således skilda ord.

Tryckfel.

V.5. S. 51^{2}. Läs: § 130 (2 st.), likaså.

S. 52_{3}. Läs: *hendes*

S. 57^{11}. Läs: **þú* **est*

S. 63_{1}. Läs: Svarfdœla

S. 80_{18}. Läs: ביהוה

V.6. S. 5^{17}. Läs: *Mun[d]-*

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS

hittills utgivna skrifter:

Tom *Fmk.*

I. **H. G. Porthans bref till M. Calonius. 1,** utg. av W. Lagus. — 341 + 68 sid., tr. 1886 . . . . 8: —

II. ***Förhandlingar och Uppsatser 1.** (Längre uppsatser av Estlander, Lagus och Schybergson.) — 62 + 112 sid., tr. 1887 . . . . 2: 50

III. **Finlands territoriala församlingars ålder, utbildning och utgrening intill 1885 års utgång,** av K. G. Leinberg. — 159 sid., tr. 1887 . . . . 3: —

IV. **Borgareståndets Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utg. av Elis Lagerblad. — 411 sid., tr. 1887 . . . . 8: —

V. **H. G. Porthans bref till M. Calonius. 2,** utg. av W. Lagus. — 263 + 106 sid., tr. 1887 . . . . 8: —

VI. ***Förhandlingar och Uppsatser 2.** (Längre uppsatser av Estlander, Frosterus, Lagus m. fl.) — 44 + 268 sid., tr. 1888 . . . . 3: 75

VII. **Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna,** av A. O. Freudenthal och H. A. Vendell. — 328 sid., tr. 1888 . . . . 6: —

VIII. ***Historiskt-politiska anteckningar af H. F. Adlercreutz. 1743—1796,** utg. av Elis Lagerblad. — 185 sid., tr. 1888 . . . . 3: —

IX. ***Förhandlingar och Uppsatser 3.** (Längre uppsatser av Th. Westrin, Freudenthal, Schybergson m. fl.) — 40 + 318 sid., tr. 1889 4: —

X. ***Reseanteckningar af P. J. Bladh och C. F. Hornstedt,** utg. av J. O. I. Rancken och Elis Lagerblad. — 176 sid., tr. 1889 . . . . 3: —

XI. 1—7. **Åbo akademis studentmatrikel,** av W. Lagus. — 1,439 sid., tr. 1890 . . . . 20: —

XII. **Vöråmålet, ljud- och formlära, ordlista med register, språkprof,** av A. O. Freudenthal. — 200 sid., tr. 1890 . . . . 3: 50

XIII. ***Förhandlingar och uppsatser 4.** (Längre uppsatser av Schybergson, Hultin, Vendell m. fl.) — 34 + 136 sid., tr. 1890 . . . . 3: —

XIV. **De finska klostrens historia,** av K. G. Leinberg. — 509 sid., tr. 1890 . . . . 4: —

XV. ***Helsingfors stads historia från 1640 till stora ofreden,** av Erik Ehrström. — 171 sid., tr. 1890 . . . . 3: 50

XVI. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 1. Medicinen,** av L. W. Fagerlund och Robert Tigerstedt. — 216 sid., tr. 1890 . . . . 3: 50

XVII. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 2. Juridiken,** av Axel Liljenstrand. — 94 sid., tr. 1890 . . . . 2: 50

XVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 5.** (Längre uppsatser av Frosterus, Schybergson, Leinberg, Nordmann m. fl.) — 45 + 218 sid., tr. 1891 3: 50

XIX. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 3. Historien,** av M. G. Schybergson. — 168 sid., tr. 1891 . . . . 3: —

XX. ***Förhandlingar och Uppsatser 6.** (Längre uppsatser av Gustafsson, W. Lagus, Elfving m. fl.) — 108 + 121 sid., tr. 1892 . . . . 2: 50

XXI. **Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland** samt därstädes utkomna arbeten på främmande språk 1886—1890. Uppgjord av H. Bergroth. — 175 sid., tr. 1892 . . . . 3: —

XXII. **Finska prästerskapets besvär och Kongl. majestäts därpå gifna resolutioner.** Från slutet av 1620-talet intill stora ofredens slut. Samlade av K. G. Leinberg. — 474 sid., tr. 1892 . . . . 8: —

XXIII. ***Åbo universitets lärdomshistoria 4. Teologin, förra delen,** av Herman Råbergh. — 187 sid., tr. 1893 . . . . 3: —

XXIV. ***Förhandlingar och Uppsatser 7.** (Längre uppsatser av J. E. Strömborg, R. Hausen, P. Nordmann m. fl.) — 72 + 137 sid., tr. 1893 2: 50

XXV. **Bondeståndets Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utgivna av Elis Lagerblad. — 282 sid., tr. 1894 . . . . 5: 50

XXVI. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 5. Filologin,** av I. A. Heikel. — 334 sid., tr. 1894 . . . . 3: 50

XXVII. **Johan Henrik Kellgrens Bref till Abraham Niclas Clewberg,** utgivna av Henrik Schück. — 39 + 136 + 19 sid., tr. 1894. . 4: 50

XXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 8.** (Längre uppsatser av E. Lagerblad, E. W. Bergman, C. G. Estlander, R. Hausen och M. G. Schybergson.) — 47 + 288 sid., tr. 1895 . . . . 3: 75

XXIX. **Östgötalagen med förklaringar,** av A. O. Freudenthal. — IV + 280 sid., tr. 1895 . . . . 4: 50

XXX. ***Förhandlingar och Uppsatser 9.** (Längre uppsatser av E. Lagus, V. Söderhjelm, G. Cygnæus, A. Hultin och P. Nordmann.) — 50 + 336 sid., tr. 1895 . . . . 3: 75

XXXI. **Jöns Buddes bok. En handskrift från Nådendals kloster,** utgiven genom O. F. Hultman. — XXII + 256 sid., tr. 1895 5: —

XXXII. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 6. Naturalhistorien,** av Otto E. A. Hjelt. — IV + 446 sid., tr. 1897 . . . . 4: 75

XXXIII. ***Raseborgs slotts historia,** av Torsten Hartman. — 155 sid., tr. 1897 . . . . 2: 75

XXXIV. ***Förhandlingar och Uppsatser 10.** (Längre uppsatser av G. Cygnæus, K. G. Leinberg, C. G. Estlander och E. Lagus.) — 82 + 194 sid., tr. 1897 . . . . 3: —

XXXV. **Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland samt arbeten af inhemska författare på främmande språk 1891—1895.** Uppgjord av Yrjö Hirn. — 266 sid., tr. 1897 . . . . . . 3: 50

XXXVI. ***Förhandlingar och Uppsatser 11.** (Längre uppsatser av I. A. Heikel, G. Frosterus och Yrjö Hirn.) — 69 + 216 + 33 sid., tr. 1898 . . . . 3: —

XXXVII. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 7. Matematiken och fysiken,** av K. F. Slotte. — 293 sid., tr. 1898 . . . . 3: 50

XXXVIII. **Bref från Henrik Gabriel Porthan till samtida,** utgivna av Ernst Lagus. — 360 sid., tr. 1898 . . . . 8: —

XXXIX. ***Förhandlingar och Uppsatser 12.** (Längre uppsatser av Carl v. Bonsdorff och Hj. Appelqvist.) — 71 + 192 + 11 sid., tr. 1899 3: —

XL. **Prästeståndets protokoll vid Borgå landtdag år 1809 jämte Handlingar rörande landtdagen,** utgivna av Elis Lagerblad. — 586 sid., tr. 1899 . . . . 10: —

XLI. ***Finlands svenska vitterhet. 1. Jakob Tengströms vittra skrifter i urval med en lefnadsteckning,** av M. G. Schybergson. — CLIX + 280 sid., tr. 1899 . . . . 4: 50

XLII. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 8. Kemien,** av Robert Tigerstedt. — 210 sid., tr. 1899 . . . . 3: —

XLIII. **En samling öfversättningar och bearbetningar från romerske och franske författare.** Utgivningen ombesörjd av T. S. Dillner. — XX + 145 sid., tr. 1899 . . . . 4: —

XLIV. ***Dagbok, förd under kriget i Finland 1788—1790 af auditören C. C. Ekman,** utgiven av Reinh. Hausen. — XI + 266 sid., tr. 1900 . . . . 3: —

XLV. ***Förhandlingar och Uppsatser 13.** (Längre uppsatser av V. T. Rosenqvist, W. Söderhjelm och C. v. Bonsdorff.) — 45 + 254 sid., tr. 1900 . . . . 3: —

XLVI. ***Karl August Tavaststjerna.** En levnadsteckning av Werner Söderhjelm. — 324 sid., tr. 1900 . . . . 4: —

XLVII. ***Förhandlingar och Uppsatser 14.** (Längre uppsatser av R. F. von Willebrand, C. v. Bonsdorff och G. Castrén.) — LXXXI + 244 sid., tr. 1901 . . . . 3: —

XLVIII. ***Finlands svenska vitterhet. 2. Mikael Choræi valda dikter med en lefnadsteckning,** av Ernst Lagus. — CXC + 226 sid., tr. 1901 . . . . 4: 50

XLIX. ***En idéernas man.** Biografi över August Fredrik Soldan, av Juhani Aho. — 421 sid., tr. 1901 . . . . 5: 50
L. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 9. Teologin, senare delen,** av Herman Råbergh. — 229 sid., tr. 1902 . . . . 3: —
LI. ***Förhandlingar och Uppsatser 15.** (Längre uppsatser av P. Nordmann, A. O. Freudenthal, J. Ahrenberg, Z. Schalin och O. Grotenfelt.) — LXIX + 243 sid., tr. 1902 . . . . 3: —
LII. ***Finlands svenska vitterhet. 3. Valda skrifter af Jakob Frese med en teckning af hans lefnad och skaldskap,** av Arvid Hultin. — CXIX + 218 sid., tr. 1902 . . . . 4: 50
LIII. **Katalog öfver Den svenska litteraturen i Finland samt arbeten på främmande språk af finländske författare eller utgifna i Finland 1896—1900.** Utarbetad av H. Bergroth. — 302 sid., tr. 1902 . . . . 4: —
LIV. ***Torsten Rudeen. Ett bidrag till karolinska tidens litteratur- och lärdomshistoria,** av Arvid Hultin. — IV + 276 sid., tr. 1902 4: —
LV. **M. Calonii bref till H. G. Porthan,** utgivna av W. Lagus. — XI + 449 + 91 sid., tr. 1902 . . . . 8: —
LVI. ***Förhandlingar och uppsatser 16. — 1902.** (Längre uppsatser av H. Pipping, R. Nordenstreng, O. Grotenfelt, A. Hultin, K. G. Leinberg.) — LXVII + 236 sid., tr. 1903 . . . . 3: —
LVII. ***Bref, tal och andra skrifter af Mikael Choræus,** utgivna av Ernst Lagus. VIII + 400 sid., tr. 1903 . . . . 4: 50
LVIII. ***Skildring af krigshändelserna i Öster- och Västerbotten 1808—1809,** av C. J. Ljunggren. — III + 153 sid., tr. 1903 . . 2: 50
LIX. **Bidrag till Eddametriken,** av Hugo Pipping. — 118 sid., tr. 1903 3: —
LX. ***Per Brahe.** Illustrerad levnadsteckning, författad av P. Nordmann. — 520 sid., tr. 1903 . . . . 6: —
LXI. **Joh. Ludv. Runeberg, hans lif och hans diktning I,** av Werner Söderhjelm. — 468 sid., tr. 1904 . . . . 6: —
LXII. ***Joh. Ludv. Runebergs hundraårsminne. Festskrift 5 febr. 1904.** — 441 sid., tr. 1904 . . . . 10: —
LXIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 17. — 1903.** (Längre uppsatser av M. G. Schybergson, Gunnar Castrén, Z. Schalin, F. Gustafsson, R. F. von Willebrand, K. G. Leinberg och G. A. Nordmann.) — LXIII + 408 sid., tr. 1904 . . . . 4: —
LXIV. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Första häftet. — XLII + 280 sid., tr. 1904 . . . . 7: —
LXV. ***Finlands svenska vitterhet. 4. Den svenska vitterheten i Finland under stormaktstiden 1640—1720,** av Arvid Hultin. — CCLXXXVIII + 230 sid., tr. 1904 . . . . 6: —
LXVI. **Pehr Kalms Resa till Norra Amerika,** ånyo utgiven av Fredr. Elfving och Georg Schauman. Första delen. Med en inledning av Georg Schauman. — LI + 400 sid., tr. 1904 . . . . 4: —
LXVII. **Ridderskapets och Adelns Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utgivna av Elis Lagerblad. — 454 sid., tr. 1905 . . . . . 8: —
LXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 18. — 1904.** (Längre uppsatser af W. Söderhjelm, A. Hultin, M. G. Schybergson och O. Andersson.) — XCVIII + 204 sid., tr. 1905 . . . . 3: —
LXIX. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgivna av P. Nordmann. I. Bref från 1550—1650. — Stadens domböcker 1623—1639. — 252 sid., tr. 1905 . . . . 3: 50
LXX. ***Bref och dagboksanteckningar af Georg August Wallin,** utgivna jämte en levnadsteckning av Knut Tallqvist. — CXXXIV + 366 sid., tr. 1905 . . . . 5: —
LXXI. **Ordbok över de östsvenska dialekterna** av Herman Vendell. Andra häftet. — 588 sid., tr. 1905 . . . . 5: —
LXXII. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgivna av P. Nordmann. II. Prosten Henrik Forsii biografi och skrifter. — 129 sid., tr. 1906 . . . . 2: —

LXXIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 19. — 1905.** (Längre uppsatser av R. Tigerstedt, M. G. Schybergson, P. Nordmann, A. Hultin, K. G. Leinberg och Yrjö Hirn.) — LXIV + 322 sid., tr. 1906 . . . . 3: 50

LXXIV. **1. Minnespenningar öfver enskilda personer, födda eller verksamma i Finland,** beskrivna av Mauritz Hallberg. — 154 sid., tr. 1906 . . . . 3: —

LXXV. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Tredje häftet. — pp. 589—900, tr. 1906 . . . . 5: —

LXXVI. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgivna av P. Nordmann. III. Bref från 1651—1697. Stadens dombböcker 1639—1643. — 210 sid., tr. 1906 . . . . 3: —

LXXVII. **Joh. Ludv. Runeberg, hans lif och hans diktning II,** av W. Söderhjelm. — 558 sid., tr. 1906 . . . . 7: —

LXXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 20. — 1906.** — (Längre uppsatser av W. Ruin, R. Lagerborg, G. Heinricius, K. G. Leinberg och G. Castrén.) — LXV + 397 sid., tr. 1907 . . . . . . 4: —

LXXIX. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Fjärde häftet. — pp. 901—1215 + 6 sid., tr. 1907 . . . . . . 5: —

LXXX. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 10. Filosofin,** av Th. Rein. — 326 sid., tr. 1908 . . . . 3: 50

LXXXI. ***Förhandlingar och Uppsatser 21. — 1907.** (Längre uppsatser av E. Wrangel, Th. Westrin, G. Heinricius, J. G. Nikander, L. F. la Cour, K. G. Leinberg, Ossian Grotenfelt, W. Söderhjelm.) — LXXIV + 397 sid., tr. 1908 . . . . 4 :—

LXXXII. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgivna av P. Nordmann. IV. Bref från 1714—1796. 228 sid., tr. 1908 3: —

LXXXIII. ***Henrik Gabriel Porthan.** Levnadsteckning, av M. G. Schybergson. Förra delen. — XIII + 281 sid., tr. 1908 . . . . . . 3: —

LXXXIV. **Biografiska undersökningar om Anders Chydenius,** av Georg Schauman. — XI + 645 sid., tr. 1908 . . . . 7: —

LXXXV. ***Sjukvård och läkare under kriget 1808—1809,** av K. E. Lindén. — IX + 229 sid., tr. 1908 . . . . 3: —

LXXXVI. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgivna av P. Nordmann. V. Gamla Helsingfors 1550—1640, 184 sid., tr. 1908 . . . . 3: —

LXXXVII. ***Elias Lönnrots Svenska skrifter,** utgivna av Jenny af Forselles. I. Uppsatser och öfversättningar. — 355 sid., tr. 1908 . . . 3: 50

LXXXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 22. — 1908.** (Längre uppsatser av G. Heinricius, A. Hultin, B. Sjöros.) — XCVIII + 210 sid., tr. 1909 . . . . 3: —

LXXXIX. ***Josef Julius Wecksell.** En studie av Arvid Mörne. 290 sid., tr. 1909 . . . . 4: —

XC. ***Svenska Litteratursällskapet i Finland 1885—1910. Minnesskrift den 5 februari 1910.** 194 + 138 sid., tr. 1910. . . . 4: —

XCI. ***Förhandlingar och Uppsatser 23. — 1909.** (Längre uppsatser av E. Westermarck, G. Heinricius och P. Nordmann.) — XCIII + 233 sid., tr. 1910 . . . . 3: —

XCII. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Första bandet. Uppsatser av E. Lidén, H. Pipping och R. Saxén. — 52 + 24 + 183 sid., tr. 1910 . . . . 3: —

XCIII. **Pehr Kalms Resa till Norra Amerika,** ånyo utgiven av Fredr. Elfving och Georg Schauman. Andra delen. Med ett förord av Georg Schauman. — XI + 390 sid., tr. 1910 . . . . 4: —

XCIV. ***Det ekonomiska tidevarvet i Finlands litteraturhistoria. Ur odlingens hävder under frihetstidens senare del,** av Arvid Hultin. — 384 sid., tr. 1910 . . . . 5: —

XCV. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Andra bandet. Uppsatser av H. Pipping, T. E. Karsten, G. Cederschiöld, T. Torbiörnsson, S. A. Korff, Hj. Lindroth och

R. Saxén. — 25 + 47 + 13 + 7 + 40 + 10 + 13 + 16 + 12 + 9 sid., tr. 1911 . . . . 3: —

XCVI. ***Förhandlingar och Uppsatser 24. — 1910.** (Längre uppsatser av Hj. Appelqvist, G. Heinricius, M. G. Schybergson, A. Lille, R. Hausen, E. Lagus och E. Holmberg.) — CXLV + 201 sid., tr. 1911 . . . . 3: —

XCVII. ***Generalregister till Svenska Litteratursällskapets i Finland Förhandlingar 1885—1909** av Alexander Boldt. — 127 sid., tr. 1911 . . . . 2: —

XCVIII. ***Henrik Gabriel Porthan.** Levnadsteckning, av M. G. Schybergson. Senare delen. — VIII + 574 sid., tr. 1911 . . . . . 5: —

XCIX. ***Elias Lönnrots Svenska skrifter,** utgivna av Jenny af Forselles. II. Bref, anteckningar och reseskildringar. — XXX + 580 sid., tr. 1911 . . . . 5: —

C. ***Historiska uppsatser.** — X + 242 sid., tr. 1911 . . . . 3: —

CI. ***Skildringar från Åbo Akademi 1808—1828** av G. Heinricius. — XII + 213 sid., tr. 1911 . . . . 3: —

CII. **Brev från Henrik Gabriel Porthan till samtida,** utgivna av Ernst Lagus. — VIII + 131 sid. stor 8:o, tr. 1912 . . . . . . 3: —

CIII. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Tredje bandet. Uppsatser av L. Fr. Läffler, Bruno Sjöros, Nat. Beckman, Erik Noreen, Hj. Lindroth, H. Pipping och Rolf Nordenstreng. — 65 + 6 + 16 + 12 + 6 + 9 + 4 + 32 + 4 + 16 sid., tr. 1912 . . . . 3: —

CIV. **Katalog öfver Den svenska litteraturen i Finland samt arbeten på främmande språk af finländske författare eller utgifna i Finland 1901—1905.** Utarbetad av Emil Hasselblatt. — 369 sid., tr. 1912 . . . . 4: —

CV. ***Förhandlingar och Uppsatser 25. — 1911.** (Längre uppsatser av V. T. Rosenqvist, Arvid Hultin, Werner Söderhjelm, Reinh. Hausen, Kurt Antell, A. A. A. Laitinen, Hugo Pipping och Selma Lagerlöf). — CXXXIV + 303 sid., tr. 1912 . . . . 4: —

CVI. ***Utdrag ur J. Grots brevväxling med P. Pletnjov angående finska förhållanden vid medlet av 1800-talet. I.** Översättning av Walter Groundstroem. — XIV + 324 sid., tr. 1912 4: —

CVII. **Släktbok,** utgiven av Atle Wilskman. **I:1.** — 4 + 156 sid. stor 8:o, tr. 1912 . . . . 5: —

CVIII. ***Finska Kadettkåren och dess kamratskap** af G. A. Gripenberg. — XVI + 437 sid., tr. 1912 . . . . 4: —

CIX. ***Anteckningar om Immanuel Ilmoni.** Enligt bref och dagböcker af G. Heinricius. — XVI + 330 sid., tr. 1912 . . . . . 3: —

CX. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Fjärde bandet. Uppsatser av L. Fr. Läffler, Th. Hjelmqvist, Hj. Lindroth, E. Noreen, Nat. Beckman. — 124 + 5 + 43 + 2 + 5 + 18 + 59 sid., tr. 1913 . . . . 3: —

CXI. ***Finlands svenska vitterhet. 5. Gustaf Filip Creutz,** av Arvid Hultin IX + 383 + 117 sid., tr. 1913 . . . . 5: —

CXII. ***Förhandlingar och Uppsatser 26. — 1912.** (Längre uppsatser av Gunnar Castrén, R. Hausen, A. Mörne, Ruth Hedvall, H. Hultin, J. Tegengren, C. Synnerberg och Y. Hirn). — LXXXVII + 368 sid., tr. 1913 . . . . 4: —

CXIII. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Femte bandet. Uppsatser av Birger Nerman, T. E. Karsten, H. Bergroth, L. Fr. Läffler, Hugo Pipping. — 13 + 12 + 21 + 52 + 95 + VII + 18 + 2 sid., tr. 1914 . . . . 3: —

OBS. De med * utmärkta tomerna hava utdelats åt *alla* medlemmar, de övriga endast åt stiftare.

Tillkännagivande.

Personer, som önska inträda i Svenska litteratursällskapet, kunna anmäla sig hos Sällskapets skattmästare, professor A. Wallensköld, Västra Hamngatan 5, ävensom hos dess ombudsmän i landsorten. Sällskapets medlemmar fördelas i tre kategorier: „stiftande medlemmar“, vilka inbetala 200 mark eller därutöver, „ständiga medlemmar“, vilka en gång för alla erlägga 100 mark, samt „årsmedlemmar“, vilka betala 10 mark årligen i tolv års tid, varefter de överföras till ständiga medlemmar. Ständiga medlemmar och årsmedlemmar kunna övergå till stiftare genom att i enlighet med en därför uppgjord tariff inbetala differensen mellan stiftareavgiften 200 mark och det som de tidigare erlagt till Sällskapet. Stiftande medlemmar äga rätt att erhålla samtliga utkommande tomer av Sällskapets skrifter. Ständiga medlemmar och årsmedlemmar få alla „Förhandlingar och Uppsatser“ och på särskild anhållan även skriftserien „Studier i nordisk filologi“, men av de övriga skrifterna blott de mera populära; dock kunna de för halva priset tillösa sig även de andra skrifterna. Nyinträdande stiftande medlemmar erhålla ännu gratis några få förut utkomna tomer, av vilka ett större antal exemplar finnes i arkivet. Rekvisitioner adresseras till Sällskapets arkivarie, lektor Elis Lagerblad, Helsingfors, Svenska normallyceum, Unionsgatan 2.

Med Svenska litteratursällskapet i Uppsala har överenskommelse ingåtts, att i detsamma mot erläggande av endast halv avgift eller kr. 2: 75, postportot inberäknat, kunna inträda medlemmar av Svenska litteratursällskapet i Finland, vilka därigenom bliva delaktiga av det i Sverige verkande Sällskapets skrifter. Också äga medlemmarna av bägge Litteratursällskapen rätt att för halva priset tillösa sig de båda Sällskapens äldre skrifter, ifall det återstående lagret sådant medgiver. Ständiga medlemmar av Uppsalasällskapet kunna Litteratursällskapets i Finland medlemmar bliva, om de så önska, mot en avgift en gång för alla av 50 kronor. Inträdessökande äga anmäla sig hos lektor Lagerblad.

SKRIFTER

UTGIVNA AV

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

FINLAND

CXVIII

STUDIER

I

NORDISK FILOLOGI

UTGIVNA GENOM

HUGO PIPPING

SJÄTTE BANDET

HELSINGFORS 1914

HELSINGFORS
TIDNINGS- & TRYCKERI-AKTIEBOLAGETS TRYCKERI
1914

INNEHÅLL.

Principfrågor i svensk språkhistoria

av *Nat. Beckman.*

I. Vår monografityp.

År 1879 ventilerades i Lund S. Söderbergs avhandling 'Forngutnisk ljudlära'. Den hade ju valt en synnerligen lämplig uppgift. Den gamla gutniskan var å ena sidan en fornartad å andra sidan en skarpt begränsad dialekt, för vilken en specialgrammatik både borde och kunde skrivas. Och en sådan borde bli så mycket mer givande, som i detta fall sambandet med levande folkmål var fullt klart.

Arbetet recenserades av Adolf Noreen i Sv. Landsm. I, 13. Det betecknades där som 'otvivelaktigt ett av de värdefullaste bidragen till Sverges språkvetenskapliga litteratur från de senaste åren', vilket naturligtvis icke hindrar, att åtskilliga frågor av rec. underkastas en förnyad prövning. Allra sist yttrar rec. följande för den följande utvecklingen betydelsefulla ord: 'Det hade varit högeligen önskligt, att förf. meddelat alldeles fullständiga exempelsamlingar vid vart och ett av de behandlade forngutniska ljuden, en formlig statistik över forngutniska ljudläran . . . Författarens arbete hade härigenom i hög grad vunnit i värde och användbarhet.' Därefter uttalas den önskan, att en sådan anordning skall vidtagas med den tilltänkta, aldrig utkomna formläran.

Det säger sig självt, att den av Noreen önskade anordningen har mycket för sig, ja, utan överdrift kan man säga, att arbeten av denna typ på ett visst stadium av vårt ämnes utveckling kunnat vara de mest önskliga och rent av nödvändiga, som kunnat skrivas. En dylik registrering av formerna är ju för den efterföljande forskaren ett hjälpmedel, som kan bespara honom ett oerhört arbete och möjliggöra överblickar på skilda områden, som eljest knappast låta sig vinna.

Den förste, som sökte efterkomma Noreens anvisning var Brate, som i sin Äldre Västmannalagens ljudlära (1887) gått tillväga på angivet sätt. Man märker i valet av uppgift en tilltalande och vetenskapligt värdefull lokalpatriotism. Västmanlänningen Brate har funnit glädje i att utforska vad man då ansåg för det äldsta alstret av hans hembygds litteratur, och han har givetvis hoppats, att hans kännedom om hembygdens dialekt skulle förklara åtskilliga företeelser. Arbetet har, som bekant, blivit mycket uppmärksammat. En mängd av dess i noter meddelade ordförklaringar och andra utredningar ha spelat en stor roll i den vetenskapliga diskussionen, och i det hela har arbetet flitigt anlitats. Dess uppställning är enkel, dispositionen bestämmes av bokstäverna i den studerade handskriften, varvid redogörelse lämnas för de urnordiska — ibland isländska — ljud, som resp. tecken motsvara. Därvid lämnas förklaringar över förekommande olikheter, åtminstone försök till sådana. Strängt fasthålles därvid den synpunkten att så vitt möjligt är, icke räkna med felskrivningar utan antaga, att man har med verkliga språkformer, icke blott skriftformer att göra.

Nästa exemplar av genren var Wadsteins Fornnorska homiliebokens ljudlära (1889). Här har

icke hembygdssynpunkten bestämt valet men en annan mycket berättigad synpunkt. Den beklagliga normaliseringstendens, som varit och delvis är bestämmande för de västnordiska handskrifternas utgivare, hade hållit oss i okunnighet om viktiga dialektala olikheter på det västnordiska området, även så påtagliga sådana som skillnaden mellan fornnorska och isländska. Nu företog sig Wadstein att utreda ljudförhållandena i en av de allra äldsta bland de fornnorska källorna, förvisso en högnödig uppgift, för vilkens lösande han förtjänar tack, även ur den synpunkten, att norskan ligger oss närmare än isländskan. Wadsteins bok företer f. ö. en nyhet, i det den inledes med en redogörelse för vad man kan veta om handskriftens ursprung och ålder. Detta saknas hos Brate, som, då han senare skrev om formläran i samma text, fick döpa om texten och kalla den Dalalagen. Wadsteins framställning frapperar dock därigenom, att den vid försök att datera den behandlade urkunden räknar blott med språkformerna. Numera äro vi väl ense om att en avskrift i första hand måste dateras efter skriftformerna.

Nästa avhandling i genren blev en 'akademisk Etta'. Det var Rob. Larssons Södermannalagens språk I, Ljudlära (1891). Ämnesvalet har här bestämts av det faktum, att Nerkeslagen förkommit, ty Larsson, som är en framstående kännare av Nerkes folkspråk, hade säkerligen helst velat behandla en urkund från sin egen provins. Nu fick stiftsbandet bestämma. Den avsedda fortsättningen skulle väl ha givit en formlära, ty någon syntax har man väl vid den tiden icke tänkt sig ens i sina drömmar. Forts. har uteblivit, däremot har förf. visat sitt intresse för sitt ämne genom en uppsats om ett senare funnet fragment av Södermannalagen.

Efter Larssons anhandling följde tre avhandlingar om mindre urkunder, Zetterbergs om Bjärköarätten, Björkmans om Smålandslagens kyrkobalk och Lidbloms om Lydekini anteckningar i vår handskrift av ä. Västgötalagen. Det sistnämnda var väl ett något kuriöst ämnesval, ty det kan med fog betvivlas, att Lydekinus var svensk, och man får på detta sätt syssla utförligt med en del påtagliga kuriositeter, som vi väl egentligen inte ha tid med, innan vi rett ut de rent svenska urkundernas språkförhållanden. Före Lidblom kom Ottelin med en monografi över Cod. Bureanus, och det är den, som givit anledning till dessa anteckningar, vilka blott äro en utvidgad framställning av vad undertecknad som Ottelins fakultetsopponent muntligen anförde d. 28 november 1900.

'Bedömd efter sin grad och sin art' var Ottelins avhandling säkerligen ett mycket förtjänstfullt arbete, fakultetsopponentens kritik skulle härför väsentligen gälla graden och arten. Må det nu såsom en sällsynt förtjänst framhållas, att Ottelins akademiska etta verkligen åtföljts av en tvåa, så att vi fått det behöriga undantaget till en eljest skäligen undantagslöst verkande akademisk etikettsregel. En mycket stor förtjänst är också, att denna monografi för första gången i behörig utsträckning tar hänsyn till den behandlade handskriftens paleografiska förhållanden.

Min första huvudanmärkning mot genren var, att det av Noreen yrkade fullständiga meddelandet av de gjorda excerptsamlingarna i praktiken visat sig omöjligt, då det gällde större urkunder.[1] Under

---

[1] Hultman har för sin studie om *a*-omljudet nödgats på nytt excerpera urkunder, över vilka mycket sorgfälliga monografier skrivits.

sådana förhållanden kunde man icke värja sig för den tanken, att förf. efter det oerhörda arbetet med en sålunda lagd excerpering varit trött, då någon fråga av större intresse skulle ha krävt en mera omfattande undersökning i andra riktningar. Så blir materialet lätt för stort, då det gäller enkla frågor, och å andra sidan för litet, då det gäller de verkliga problemen. För ett statistiskt tolkande av en viss företeelse hade varit önskligt, att resp. författare långt oftare, än som skett, lämnat relativa siffror, antingen % av hela antalet ifrågakommande fall eller, såsom Ottelin gjort s. 11, genomsnittliga antalet per blad i handskriften.

Min andra anmärkning gällde det för myckna etymologiserandet. Denna är väl den viktigaste. Den sammanhänger med det faktum, att nästan alla hithörande arbeten varit gradualavhandlingar. För den framtida forskaren hade kanske det rena registret mången gång genom sin större översiktlighet varit värdefullare än registret med inströdda resonemang av etymologisk art. Men det var nu en gång så, att förf. genom sitt arbete skulle vinna en akademisk grad, och avhandlingens bedömare kunde ju med fog begära, att avhandlingen vittnade icke blott om flit utan även om kunskaper. Så insattes i dessa avhandlingar en förklaring, ofta flere alternativa förklaringar, på så gott som varje påfallande form. Om någon sådan icke kan lämnas, gör förf. en ursäkt, att han icke kan förklara företeelsen. Mot detta skulle jag vilja hävda, såsom vid nämnda disputation skedde, att en dylik monografi har till uppgift: 'icke att etymologiskt förklara ordförrådet i en viss handskrift utan att ge ett så vitt möjligt uttömmande svar pa frågan: hur såg en viss dialekt ut på en viss tid?' Huvuduppgiften är sålunda icke etymologisk utan kritisk. Huvudsaken

är icke att förklara, hur de föreliggande formerna uppkommit, den är att kritiskt skilja det rent tillfälliga eller på skrivvanor beroende från det, som varit verkligt levande språk. Härvid kan naturligtvis ofta en etymologi vara ett medel. Kan jag ge en slående etymologi på en skenbart underlig form, så har jag ju givit ett starkt sannolikhetsskäl för antagandet, att formen i fråga varit en verklig levande form. Men de många löst uppgjorda etymologierna ha säkerligen minskat avhandlingarnas värde, då de liksom befriat författarna från skyldigheten att även såsom värdelöst utsöndra en del stoff.[1] Båda de nu nämnda metodiska bristerna tillsammans ha verkat därhän, att högst nödiga kontrollundersökningar försummats. Bland sådana nämnde jag vid ovannämnda disputation uppspårandet av originaldiplom, som kunde antagas härröra från ungefär samma ort och tid — om turen var god kanske samma hand. Senare studier ha kommit mig att tänka på inflytelser från danska skrivvanor, som nog kunnat verka i Sverge även före Kalmar union. — Som exempel på det hithörande vill jag ur samma opponentanteckningar nämna, hurusom Ottelin behandlar formen *lejom* i Cod. Bur. Han meddelar, att formen är belagd i nsv. dial. Därmed har han enligt min mening gjort allt, vad man av honom kan be-

---

[1] Min här uttalade mening hade förut framställts i 'Bidrag till kännedomen om 1700-talets svenska', Arkiv XI, 164: 'Utredningar rörande de behandlade företeelsernas historiska uppkomst ingå i avhandlingens plan endast i det fall, att de kunna giva användbara kriterier för bedömandet av begagnade källuppgifters sanningsvärde. Anbringandet av flere förklaringar skulle endast bidraga till att göra det för läsaren svårare att finna reda på de fakta, han i alla fall i första rummet skulle ha rätt att söka i min avhandling.'

gära. Han har givit ett säkert bevis på att formen kan vara en verklig talform. Att den därjämte kan tänkas vara skrivfel, faller av sig själv. Förf:s ursäkt, att han icke kan förklara formen, förefaller onödig. Han har gjort, vad man med skäl bör begära av en sådan monografi.

Bland de högviktiga uppgifter, som kommo att försummas just på grund av det allt för tunga materialet, var även bestämmandet av den dialekt, som handskriften representerade. Mina hithörande anmärkningar rörande den av mig å tjänstens vägnar granskade avhandlingen ha givit anledning till en liten uppsats i Samlaren 1901.

Ottelins avhandling om Cod. Bur. blev den sista av denna typ, som gick ut från Uppsala. Tre år senare kom från Lund — såsom ett 25-årsminne av Söderbergs Forngutnisk ljudlära — E. Olsons monografi över Östgötalagen (1904). Olsons avhandling är präglad av den flärdlösa samvetsgrannhet, som utgör det sympatiska draget i allt, som skrivits av denne författare. Men i rent metodiskt avseende är den kritiklöst kalkerad på förebilderna och utgör till och med ett stort steg bakåt så till vida, som den icke följt Ottelins exempel att medtaga även paleografiska synpunkter. Förf. har icke ens i original sett den handskrift, vars språk han behandlar. Med avseende på Olsons avhandling framträder särdeles starkt, vad man nog kunnat se även på de föregående, att arbetet blev mera otacksamt för varje år, som gick, i det andra forskare, som skrevo monografier icke över handskrifter utan över problem, hade plockat ut allt material av större intresse, sålunda lämnande åt den flitige monografiförfattaren att antingen blott bekräfta vad förut sagts eller förklara sig oförmögen att lösa de återstående

problemen. — Under de nio år, som gått, har Olsons avhandling icke fått någon efterföljare i Lund.[1]

Återstår då att nämna en hithörande avhandling från Helsingfors — en, men ett lejon. Jag syftar naturligtvis på Hultmans monografi över Hälsingelagen. Jag kan icke säga, att Hultmans avhandling jävar mina förut gjorda påståenden. Ramen, handskriftsmonografi i omfång, som passar för en gradualavhandling, har han i dubbel måtto sprängt. Detta redan genom själva omfånget; 350 sid. 4:o = 700 sid. 8:vo orkar knappast någon doktorsaspirant med. Jag tror mig f. ö. veta, att Hultmans avhandling var planlagd så där halvtannat årtionde innan den kom till förverkligande. Icke heller detta orkar en blivande fil. d:r med. Men Hultmans avhandling har sprängt den sedvanliga ramen på ett annat sätt. Om jag i någon mån förstår saken rätt, så utgör dess exkurs om *a*-omljudet avhandlingens ojämförligt betydelsefullaste parti. Denna exkurs omfattar 160 s. 4:o = 320 s. 8:vo, den är alltså redan åtskilligt större än den normala gradualavhandlingen, redan den verkar snarast professorsspecimen, och den är ju en monografi av helt annan typ, en problemmonografi in amplissima forma, en storartat tilltagen kontrollundersökning av den art, som de andra författarna icke orkat med.

Emellertid vilja vi, innan vi lämna detta ämne, framhålla ännu en brist i 'vår monografityp'. Den har bidragit att allt för länge hålla oss kvar på den historiska ljudlärans mark. En stor del av dessa monografiers författare ha kommit att ägna sig åt

---

[1] Olson har senare ederat och grammatiskt behandlat östgötalagens 1300-talsfragment. Monografier av den typen, som behandlar det karakteristiska för en urkund, bli ju aldrig förlorade. Metodiskt måste anmärkas, att det numera föreliggande rika dialektmaterialet icke behörigen använts.

lärarekallet vid läroverk. Säkerligen äro de tacksamma för den skolning i vetenskaplig metod, som de med sitt avhandlingsarbete fått. Men säkerligen skulle mer än en gärna ha sett, att uppgifter kunnat föreläggas honom, som givit mer för hans levnadsarbete vid skolan och som lättare kunnat fullföljas under arbetet där.

Men allra sist skall jag, då jag gjort Noreen medskyldig i uppkomsten av en avhandlingstyp, som nu synes ha överlevat sig själv, erinra om ett ord, som en gång yttrades av honom i en lärjungekrets. Det lydde ungefär så: 'Nu är det så många av er, som valt att behandla stora urkunder ur en synpunkt. Vore det inte nu tid på att någon försökte behandla en liten urkund ur alla synpunkter?' Orden hade förtjänat att bli bevingade i vår tids mening. Tyvärr blevo de det blott i den homeriska: de förklingade nästan lika fort som de sades. Om en sådan monografi kommit till stånd, så härrör den icke från någon av dem, som vid det nämnda tillfället voro tillstädes.[1]

II. Hovspråk och riksspråk.

Frågan om vårt riksspråks utveckling ur sina dialekter är utan tvivel den svenska språkhistoriens viktigaste fråga. Den är också en fråga, i vilken kulturhistoriska faktorer spela in. Dess lösning kräver kulturhistorisk insikt, och dess resultat komma kulturhistorien på en mycket väsentlig punkt till hjälp.

---

[1] Jag tänker på t. ex. v. Friesen, 'Vår äldsta Handskrift på fornsvenska' eller Hesselmans 'Göta kämpavisa'.

Det torde väl också vara så, att knappast någon forskare i svensk språkhistoria kunnat undgå att komma i beröring med den viktiga frågan. Jag skall för egen del påminna om ett par tidigare egna uttalanden, som förefalla att av de flesta medforskare ha bortglömts.[1]

Jag kom först in på frågan vid mina studier över 'Sekundära nasalvokaler'.[2] De geografiska och kronologiska förhållanden, jag med större eller mindre visshet ansåg mig ha konstaterat, kunna sammanfattas så: 'Redan före reformationen voro former med bortfallet *-n* i artiklar m. m. spridda över den ojämförligt största delen av det dåvarande svenska språkområdet. Då emellertid dessa former icke kommit att tillhöra riksspråket, så måste en riksspråkstradition ha varit verksam redan vid medeltidens slut, tillräckligt stark för att uppehålla de gamla formerna med *-n*.'

Väl tror jag, att jag vid den tiden tänkte mig riksspråkstraditionen mer genomförd, än jag nu anser den ha varit. Men i huvudsak torde min 1893 uttalade mening ännu kunna uppehållas. Jag framhöll som riksspråksbildande faktor särskilt kyrkan, därvid jag drog ut en språkhistorisk konsekvens ur det av Schück påvisade förhållandet, att en svensk medeltidspredikan förekommit i långt större utsträckning, än man vid den tiden plägat antaga. Och det lär väl icke behöva anses för djärvt, om man antager, att den från predikstolen hörda svenskan kvarhållit även i talspråksmedvetandet, om jag så får uttrycka mig, åtskilligt språkgods, som annars säkerligen gått förlorat i tal och icke i längden

---

[1] Jag har att tacka Lindroth för en erinran om befintligheten av ett hithörande yttrande.

[2] Sv. Landsm. XIII, 3, s. 47 ff.

kunnat uppehållas i skrift, åtminstone icke i lässpråket. Att nu särskilt formerna med *-n* i *boken* o. d. kunnat behållas, har väl därjämte berott på inflytelser från dels skriften, dels danskan, dels närstående former, särskilt maskulinum.

Om jag emellertid 1893 gjorde mig i någon mån överdrivna föreställningar om det fornsvenska rikstalsspråket, så fick jag snart anledning revidera mina åsikter. Jag fann hos Sven Hof vederhäftiga, lätt kontrollerade uppgifter om den talade svenskan i Västergötland ännu på 1700-talet, som snarast skulle velat framkalla den frågan: Fanns det på Hofs tid i verkligheten — bortsett från ordförrådet — någon skillnad i Västergötland mellan bondedialekt och vad jag skulle vilja kalla herrskapsdialekt?

Det var dessa intryck, som bestämde min ståndpunkt till frågan. Jag har på ett par ställen i min gradualavhandling[1] varit inne på frågan. På det ena falla orden så: 'Ett svenskt riksspråk fanns redan under medeltiden, men detta riksspråk sträckte väl knappast sin reglerande verkan mycket längre än till skriften.[2] Huru skulle det kunna ha varit annorlunda på en tid, då t. ex. en resa från Västgötland till Stockholm tog samma tid som nu till Paris eller London, och då skolorna knappast brydde sig om modersmålet och även med bästa vilja ej hade kunnat göra något för dess ljudliga sida, då man alls icke hade utarbetat någon metod för dithörande frågors vetenskapliga och pedagogiska behandling?' I en not hänvisas ytterligare på indigenatsrätten, som lagt hinder i vägen för riksspråkets utveckling ännu på Hofs tid, då 'från västgötska predikstolar och katedrar hördes nästan ute-

---

[1] Ark. XI, 154.

[2] Spärrat vid avtryckningen.

slutande västgötskt språk'. Det var ett förbiseende, att icke även nationsföreningarna nämndes, ty en präst, som ett par år hade vistats i Uppsala och där mest umgåtts med 'landsmän', hade nog även under dessa år hört väl så mycket västgötska som bildad uppländska. De metodiska konsekvenserna av min åsikt om dialektsplittringen ännu på 1700-talet och även ibland denna tids bildade personer dragas samma tidskrift sid. 160 i samband med de lämnade biografiska notiser, som meddelas för varje åberopad författare: 'Man måste nämligen på varje steg av undersökningen[1] hålla fast, att riksspråkets ljudform ännu var blott ofullständigt stadgad, och att slutsatserna [från de på främmande språk syftande uppgifterna] för svenskan direkt gälla endast författarens dialekt'.

Efter det nämnda avhandling hade publicerats, har, som väl bekant är, Hesselman ägnat en mycket stor del av sin betydande produktion åt riksspråksfrågan. I början föreföll det mig, som om han hade något överdrivit kritiken. För min del hade jag sagt, att riksspråket väl icke normerat mycket mer än skriften åtminstone under medeltiden. Hesselman föreföll mig mena, att den ännu långt in i nyare tid icke normerat något mer än skriften. Vid Hesselmans disputation erinrade jag om uttalsformerna *mäj, däj, säj,* vilka ju icke kunna ha spritts genom skriften, då de aldrig tillhört denna, men som detta oaktat spritt sig till nästan hela området.[2] De måste då ha spritt sig inom 'det bildade talspråket' och de kunna, i den mån de kunna uppvisas från områden, där samma

---

[1] Spärrat vid avtryckningen.

[2] Enligt en uppgift skulle genuina gottlänningar, även bildade, icke använda dessa former.

ord i dialekten ha annan form, anses som bevis på tillvaron av ett 'rikstalspråk', som börjat normera åtminstone en del av samtalsspråket i vissa klasser.

I sin förträffliga uppsats 'Bidrag till läran om nysvenska riksspråket', som ingår i festskriften 'Nordiska Studier' till Adolf Noreen (1904), karakteriserar Hesselman sina föregångares åsikt 'kanske en smula karrikerat' sålunda: 'Man synes ha utgått från en viss allmän föreställning om ett något så när enhetligt s. k. riksspråk, att talspråk[1], som skulle ha använts av de högre klasserna ända sedan medeltiden (1350?), skilt från övriga dialekter genom sina särskilda ljudlagar, men i det hela jämnställt med dessa'.

Att Hesselmans ord icke ens som karrikatyr kunna passa in på min i det föregående framlagda ståndpunkt, förefaller mig klart. Och jag var från början benägen tro, att han ganska mycket överdrev. Väl kunde man tala om 'riksspråkets ljudlagar', men riksspråket måste då anses som en förkortad beteckning för 'de i det hela ej allt för olikartade dialekter, som starkast påverkat riksspråket'. Ty att riksspråket som sådant icke har ljudlagar, att det i det hela icke utvecklas spontant utan blott motvilligt viker för de ändringar, som de verkligen levande dialekterna spontant genomföra, detta ansåg jag, särskilt pa grund av Pauls utredning, såsom en av de elementära och (åtminstone i teorien) allmänt erkända sanningarna i vår vetenskap.[2]

Det hade aldrig varit min avsikt att upptaga tvist med Hesselman om den lilla orättvisa, han möjligen kunnat undgå, om han åtminstone nämnt, att en av hans närmaste föregångare i den rent ny-

---

[1] Spärrat av mig, N. B.

[2] Principien der Sprachgeschichte[3], s. 378 ff.

svenska språkhistorien icke kunde anses dela den av honom klandrade uppfattningen. Det var mig klart, att vi vid disputationstillfället hade missförstått varandra, och att vi som principiella motsättningar av betydelse uppfattat skiljaktigheter, som blott gällde tillämpningsfrågor av rätt begränsad betydelse. Och så hade jag väl aldrig kommit att röra vid dessa frågor, om icke Olson i sin avhandling om rimmen i Flores och Blanzeflor[1] hade kommit att uttala en del högst märkliga tankar. Förf. söker genom en språkhistorisk analys datera dikten, vilken som bekant daterar sig själv. Därvid finner han, att Erikskrönikan och Flores visa ett vida yngre språkbruk, än man skulle ha väntat, en sak, som jag från av Olson förbisedda synpunkter skall senare belysa. I detta sammanhang yttrar han: 'Jag kan därför av de berörda förhållandena icke draga någon annan slutsats än den, att språket i olika kretsar varit högst olika framskridet i utvecklingen. De språkliga noviteter, som utmärka Flores och Er(ikskrönikan), äro så gott som alla sådana, som tillhöra det senare svenska riksspråket. De kretsar Erikskrönikans och Flores författare tillhörde, voro uppenbarligen hov- och adelskretsarna. Att språkbruket i dessa kretsar varit av betydelse för uppkomsten av ett svenskt riksspråk, har man väl skäl att a priori antaga och är åtminstone i en enskild punkt uppvisat för den senare språkutvecklingen (jfr Tegnér, Om genus i sv. 177 ff.). Här kunna vi emellertid konstatera, att i de nämnda kretsarne det svenska riksspråket i åtskilliga viktiga punkter var grundlagt redan i förra hälften av 1300-talet.'[2]

---

[1] Festskrift till K. F. Söderwall (1912), s. 45 ff.
[2] A. st. s. 114; spärrningarna av Olson.

Olsons ord ha den förtjänsten, att de tydligt uttala den åsikt, som man vill kritisera. Olson tror uppenbarligen på ett i hov- och adelskretsarna redan före 1350 grundlagt riksspråk. Då åtminstone adelskretsarna blott till ringa del voro skrivkunniga, så måste han avsett talat språk. Olsons ord 1912 uttala således tydligen exakt den åsikt, som Hesselman år 1904 ansåg sig ha återgivit blott som karrikatyr av faktiska åsikter och som jag ansåg honom ha karrikerat med en orättvis överdrift.

Vidare är det uppenbart, att Olson anser det svenska riksspråket ha gjort sin entré med en hop viktiga novationer. Till jämförelse erinrar jag om följande ord hos Paul: 'Als eine solche Norm ist die Gemeinsprache wie ein Gesetzbuch oder ein Dogma an sich unveränderlich. Veränderlichkeit würde ihrem Wesen schnurstracks zuwieder laufen.'[1] Det är mig ganska dunkelt, hur Olson tänker sig, att hans hov- och adelskretsar kommit att i blinken trolla fram ett språk, som på en massa håll var nytt; däremot kan jag mycket väl tänka mig, hur en talad eller skriven dialekt blir av sociala eller litterära skäl ansedd vara förmer än de andra och på denna grund efterbildad. Men om en del hithörande mera senare.

En annan invändning är följande. Det må ju anses rätt troligt, innan vi undersöka saken, att hovets och adelns språk blivit rikstalspråk. Men var detta enhetligt? Kunde det så bli vid denna tid? Och avvek adelsmannens språk från bondens i samma bygd på samma sätt, som det senare riksspråket avviker från det språk, som talas av samme bondes avkomlingar.

Jag skall ånyo erinra om ett av mina egna små bidrag till frågans lösning. Jag hade på (numera

---

[1] A. a. s. 378.

delvis vederlagda) teoretiska grunder ansett mig böra till 1400-talet förlägga bortfallet av *-n*, en av de allra viktigaste dialektala vulgarismerna i vår tids språk. För att pröva riktigheten av min teori sökte jag igenom nästan allt, vad jag kunde komma åt av svensk 1400-talslitteratur — hela tiden med negativt resultat. Om den av mig behandlade företeelsen var dialekt på 1400-talet, så var den uppenbarligen en dialektal vulgarism, som inte ville in i skriftspråket. Sent omsider fann jag den rätt rikligt företrädd i den från Karl Knutssons kansli utgångna i original bevarade Karlskrönikan. Onekligen hade jag goda skäl att sätta i fråga, om ett riksspråk i vår tids mening på Karls tid kunde framgå ur språket i konungens omgivning.

Hur skulle det då vara med de övriga medeltidskonungarna? Möjligen medger man utan bevis, att varken Albrecht av Mecklenburg, Margareta (av Danmark), Erik av Pommern, Kristofer av Bajern eller Kristian av Oldenburg kunna antagas ha haft någon avgörande inverkan på riksspråkets utveckling annat än genom främjande av danismer och germanismer. Återstår då för hela perioden 1319—1500 en enda man, Magnus Eriksson, och det är ju till hans tid, som Olson vill förlägga sitt riksspråks uppkomst. Kan nu verkligen Magnus Eriksson så kraftig verkan åstadkomma?

Då man besvarar en sådan fråga, måste man nog en smula djupare, än stundom sker, sätta sig in i tidens förhållanden. Man brukar ju beteckna Magnus som östgöte, och det är ju ostridigt, att hans ätt var östgötsk. Men hans språk bestämdes naturligtvis långt mindre av hans börd än av hans barndoms omgivning; och det lilla vi veta, tyder på att hans norskfödda moder till större delen låtit honom uppfostras i Norge. Enligt Munchs 'Det norske folks

historie', huvudarbetet på området, vistades Magnus i Norge åtminstone vid bl. a. följande tillfällen: 9/4 1320 (Tönsberg), 20/6 s. å. (Bergen), 18/10 1323 (Tönsberg), sept. 1324 (Bergen), mars 1325 (Nidaros), april s. å. (Bergen), 1327—28 (Bergen), sept. 1329 (Oslo), dec. 1330 (Oslo).

Som myndig konung vistades han nog mera i sitt större rike. Men hans hov tedde sig nog väsentligen annorlunda, än vi vilja tänka oss. Den nordiske konungen var från gammal tid snarast en nomad. I Norge erfara vi, hur konungarna foro omkring på *veitslor*, och i Sverge var det icke stort annat. Detta förhållande bestod ännu på Gustav Vasas tid, och vi kunna då a priori antaga, att det bestod under Magnus Erikssons. Det var för övrigt en nödvändighet av dubbla skäl. Dels behövde konungen vanligen vara tillstädes, om han i allvarligare fall skulle kunna göra sin vilja gällande. Dels fanns under denna penningfattiga tid ingen annan möjlighet att underhålla hirden än att resa omkring och avverka de matförråd, som lokala natura-prestationer och skördarna på kungsgårdar och familjegods hade givit. Kungen befann sig ständigt på resa. Jag skall ur våra diplomatarier framlägga en del fakta, som tala ett ganska tydligt språk just rörande förhållandena under Magnus Eriksson.[1]

Så här tedde sig Magnus Erikssons itinerarium under en del år närmast efter hans myndighetsförklaring:

---

[1] Källorna äro vårt svenska, synnerligen väl uppställda 'Diplomatarium svecanum' och det betydligt svårhanterligare Diplomatarium norvegicum, till mindre del Styffes 'Bidrag' och Rydberg, Sveriges traktater. Det bör märkas, att konungens norske kansler under särskild form utfärdade brev i konungens namn. Dessa äro naturligtvis här lämnade ur räkningen. Rörande svenska brev, som utfärdats i konungens frånvaro men i hans namn, se s. 20, not 3.

1332 Stockholm 23/4; Kalmar 19/6; Söderköping 9/8; Bohus 16/9, 14/10; [Oslo 18/12?] [1].

1333 Strängnäs 8/1? (DS, nr 3191); Örebro 16/1; [Lödöse 8/2? [1]]; Lindholm [8/6], 23/6; Helsingborg 10/7; Lund 12/7; Örebro 22/8; Stockholm 8/9 [2], 20/9; Sigtuna 29/9; Skällvik (Östergötland) [3] 29/10, 12/11, 6/12; [Bohus 26/12; detta hör troligen till föreg. år].

1334 Örebro 9/2; Stockholm 4/3, 29/4; Novum castrum (= Axvall) 20/5, 21/5; Lindholm 24/5; Stockholm 12/11.

1335 Strängnäs 8/1 [2]; Skara 28/1; [7/2 Västerås? [4]]; Stockholm 15/2, 24/3, 9/4, 18/5, 16/6 [2]; Lindholm 26/7, 29/7; Lödöse 31/7; Tönsberg 27/8 [2], 25/9 [2]; Bohus 7/11 [5]; Skeninge 30/11.

1336 Varberg 16/1, 18/1; Stockholm 8/3 (?); Bohus 17/6; [Krönt 21/7] [6]; Stockholm 22/7, 2/8, 12/8; Uppsala 18/8; Sth. 8/9; [Sth. 29/12 kan höra till föreg. år].

1337 Stockholm 12/2, 23/2?, 16/3; [21/7 Lödöse [7]]; Oslo 11/9 [2], 29/9; [sannolikt Oslo julen 1337 [8]].

1338 Tönsberg 10/3 [2]; [Bohus 12/4 [9]]; Skeninge 25/4; Jönköping 29/4; Bohus 2/6 [2], 23/8; Uppsala 22/9?; Helsingborg 15/11.

1339 Skara 13/2; Stockholm 9/4; Helsingborg 1/5, 9/5 [1], 20/5; Bohus 23/8; [Lödöse? 6/9 [10]]; Helsingborg 8/9, 18/11.

---

[1] Enligt Munch, No. folks hist. II, 1, 141, 155. Om breven 27/12, 30/12 1332 Oslo verkligen utfärdats av M. är ovisst.

[2] Norska. Liksom de flesta här behandlade har det formeln 'os sialfom hiaverandom'.

[3] Gården nyss inköpt av Magnus.

[4] Munch, a. st. 184.

[5] Möjligen bröllopsdagen, Munch, a. st. 187.

[6] Stockholmsminoriternas annaler, Munch, a. st. 195.

[7] Enl. Munch, a. st. 204.

[8] Munch, a. st. 214.

[9] Munch, a. st. 218.

[10] Munch, a. st. 233.

1340 Telge 16/3; Stockholm 19/3, 6/5; Holla (Söderml.?) 22/5; Helsingborg 28/6, 29/6, 3/7; Stockholm 8/9, 20/9, 21/10; Valby (Nerke?) 7/11.

1341 Helsingborg 2/1, 3/1; Stockholm 28/1, 7/2, 15/4, 10/5, 22/5, 4/6; Sko 21/6; Sigtuna 22/6; Stockholm 28/6; Kalmar 28/8, 30/11.

1342 Kalmar 18/1; Skeninge 13/2; Sandsjö (Smål.) 19/2; Gårveda (d:o) 22/2; Sandsjö 25/2; Jönköping 3/3; Varberg 9/6, 28/6.

1343 Varberg 2/1 [1]; Skeninge 9/1; Helsingborg [23/6 [2]], 28/6, 4/7, 17/7, 2/8, 15/8, 5/9, 28/9, 18/10, 18/11.

1344 Varberg 29/5; Telje 27/6; Tynnelsö (Söderml.) 30/6; Strängnäs 2/7; Arboga 3/7; Västerås 1/8; Laholm 15/8; Tomarp (Skåne) 25/8; Trälleborg 31/8, 1/9; Helsingborg 10/9, 11/9; Laholm 20/9; Härlanda (vid nuv. Göteborg?) 3/10; Valby (Nerke?) 7/11, 9/11; Örebro 11/11; Munktorp (Västmanl.) 21/11; Uppsala 6/12, 9/12, 13/12; Stockholm 27/12, 31/12.

1345 Stockholm 2/1, 3/1, 5/1; Strängnäs 11/1, 13/1; Gåsinge (Söderml.) 16/1; Nyköping 20/1; Skeninge 9/2; Vetlanda (Smål.) 20/2; Varberg 24/2; Långaryd (Småland) 7/3, 8/3; Berg [3] (Jämtland) 15/3; Bräcke (d:o) 16/3; Lödöse 17/4; Helsingborg 19/6(?); Skeninge 3/7; Telge 10/7, 17/7; Stockholm 29/7; Söderköping 5/8; Kalmar 29/8; Växiö 28/9; Laholm 20/11.

1346 Oslo 21/1; Lödöse 30/1, 1/2; Akershus 7/4, 9/4; Lödöse 1/5 [4], 3/5; Stockholm 22/7, 23/7, 26/7, 27/7; Bjursund (Söderml.) 5/8; Örebro 11/8; Grenna 18/8;

---

[1] Norska, se föreg. sida, not 2.

[2] Munch, a. st. 279.

[3] Munch, a. st. 289. Över 90 mil fågelvägen på 7 dagar! Urkunderna synas icke medge något tvivel.

[4] Svenska testamentet; språket märkbart dialektalt; snarast västgötskt.

Gökhem (Västergötl.) 22/8; Ljunghem (3 mil från föreg.) 23/8; Laholm 15/9.

1347 Linköping 23/1; Kopparberget (Falun) 14/2[1]; Husby (Dal.) 17/2[2]; Västerås 19/2; Stockholm 4/3; Söderköping 12/3; Skeninge 17/3; Örebro 22/3, 8/4(?)[3], 17/4, 20/4(?); Hammarön (Värml.) 28/4; Tingvalla (d:o) 29/4 ; Millesvik (d:o) 2/5; Lödöse 25/5; [Växiö och Ryd 28/5 möjligen ovisst]; Tönsberg 21/6, 28/6; [Jarlsö 8/7[4]]; Lödöse 15/7[5], 17/7; Örebro 23/7; Huvudskär 26/7; Stockholm 30/7; Kyrksund (Finl.) 17/8; Åbo 1/9, 3/9, 4/9; Vardö (Åland) 10/9; Stockholm 3/10, 4/10; Vårfruberga 9/10; Skara 20/10; Bohus 25/11[1], 1/12.

1348 Bohus 13/1; Oslo 18/2, 19/2[1], 20/2; Helsingborg 4/4; Grenna 14/4; Örebro 25/4; Stockholm 7/5, 17/5, 28/5, 29/5; Liduhamn (nära Stockh.) 4/6; Fälttåg till Ryssland sommar och höst; Våla 18/10; Stockholm 30/11.

1349 Köping(?) 12/1; Oslo 27/2[1], 1/3; Bohus 8/4, 13/4; Helsingborg 25/4; Alvastra 10/5; Stockholm 28/5, 31/5, 2/6, 7/6, 23/6, 2/7; Uppsala 19/7; Västerås 25/7, 26/7[1]; Strängnäs 31/7, 1/8; vid Trosa 5/8; Nyköping 8/8, 9/8, 10/8; Jönköping 11/9; Lödöse 25/9, 29/9; Hok (Smål.) 3/11; Arboga 3/12.

---

[1] Norska; se s. 18, not 2.

[2] Kopparbergsprivilegierna. Diplomet har mot vanligheten i konungens brev vokalbalans *a* : *æ*, kanske redan nu en nordskandinavisk egenhet. Troligen har brevets innehåll bestämts vid besöket i Kopparberg 14/2, varefter en av bergslagets skrivare fått utarbeta det och resa efter till Husby för beseglingen.

[3] Sedan konungen 26/8 1346 utfärdat bestämmelser om en nämnd, som dömde vissa mål i hans namn, tyckas brev kunna förekomma med hans sigill, under domar av nämnden; från 22/3 finnes ett dylikt från Västerås, ehuru konungen då var i Örebro.

[4] Munch, a. st. 476.

[5] Norskt testamente.

1350 Västerås 10/2 [1]; Bergen 7/6; Karmtsund (Ryfylke) 14/6; Svartsjö 27/7; Stockholm 30/7, 4/8, 20/8; Fogdö (Söderml.) 25/8.

Här slutar vårt diplomatarium och jag kan för de följande åren icke göra anspråk på så stor fullständighet som förut. En del efter Munch gjorda antydningar må dock ytterligare belysa frågan: 5/12 1350 Reval; 1351: 18/2 Riga, 2/4 Hapsal, 13/5 Åbo, 5/6 Stockholm, 12/7 Kalmar, September Helsingborg, 10/10 Lödöse.

Detta må vara nog. Fortsättningen går i samma stil och kan läsas hos Munch, bekvämast i översikten vid slutet.

Jag vågar hoppas, att den som med någon uppmärksamhet genomögnat min lista på data, skall ge mig rätt i följande:

Teorin om ett rikstalspråk, utbildat ur t. ex. Mälarprovinsernas, särskilt Upplands dialekter vid Magnus Erikssons hov låter sig icke förena med de fakta, vi känna, rörande detta hovs levnadsvillkor. Hovet vistades icke mer i dessa trakter än i vissa andra, bland vilka en del i vår tids mening västsvenska orter (Varberg, Lödöse, Bohus) på grund av konungens egenskap av unionskonung spela en framträdande roll. Vid hovet hade sålunda knappast någon dialekt större utsikt att göra sig gällande på de övrigas bekostnad. Där rådde säkerligen en mycket stor språkförbistring. Där talades och skrevs norska (bokstavligen konungens modersmål), svenska och latin, ävensom danska, att nu inte tala om plattyskan. Delvis kunna vi i bevarade diplom spåra språkförbistringen, då det är uppenbart, att åtminstone privilegierna för Kopparberg och det svenska testamentet

---

[1] 'Um fastogang' = caput jejunii.

förete dialektdrag, som enklast förklaras så, att konungen icke alltid haft fulltaligt kansli utan stundom även för viktiga skrivelser använt skrivkunnigt folk på den ort, där han i varje fall vistats. Tidens förhållanden kunde nog gynna dialektblandningar, knappast ett enhetligt rikstalspråk.

Men det finnes ett annat skäl att tala försiktigt om riksspråkets möjlighet att normera talet vid mitten av 1300-talet. Icke alla språkliga företeelser äro lika lätta att efterbilda, då man icke från barndomen lärt dem. Den, som själv har 'skorrande' *r*, har svårare att efterbilda tungspets-*r*, än den, som har det senare, då han vill efterbilda det förra. Om en av två dialekter har slagit samman kategorier, som en annan ännu åtskiljer, så har den lättare att imitera granndialekten, som har de olika kategorierna och vet, att en av dem skall generaliseras. Så är det ju icke svårt för en svensk att tala danska korrekt så till vida, att han använder riktiga ändelsevokaler; det är ju blott att låta *a, e, i, o, u* sammanfalla i *e*. Däremot har en dansk, som vill tala svenska, särskilt om han icke äger språkliga studier, avsevärda svårigheter att övervinna, ty det är ingalunda lätt att göra sig en regel rörande fördelningen av de olika ändelsevokalerna. Vidare är det välbekant, att accentförhållanden göra alldeles särskilda svårigheter.

Nu torde det kunna anses säkert, att just accentförhållanden utgjorde en viktig skiljaktighet mellan olika svenska dialekter, och därvid ha de, som mest inverkat på skriften och vårt senare rikstalspråk, haft två kategorier, som i vissa bland de övriga motsvarats av blott en. De dialekter, i vilka vokalbalansen framträdde just under 1300-talet, hade med all säkerhet kvar kortstavighetsaccenten i en ordgrupp, som i dialekter, där vokalharmoni rådde,

med sannolikhet kunna antagas redan nu ha sammanslagit långstaviga och kortstaviga ord i en enda kategori. Jag erinrar om huru som Hesselman visat, att i de rikspråksbildande dialekterna i kortstaviga ord ändelsens vokal påverkat stamstavelsens, medan i dialekterna med vokalharmoni förhållandet är omvänt. Man må nu tänka sig de svårigheter, som skulle förefinnas för den västgöte, som skulle lära sig tala uppsvenskt och därvid använda två accentsystem, det ena för honom alldeles nytt och därjämte på ett mot hans barndomsspråk stridande sätt fördela ändelsevokalerna.[1] Den, som vill göra ett experiment, kan taga fram Levanders monografi över dalmålet och söka inlära blott några få fraser, så att de komma att uttalas på ett ur här ifrågavarande synpunkt korrekt sätt.

Sammanfattningen av vad jag anfört, måste sålunda bli den, att Olsons a. arb., s. 115 uttalade åsikt, att det redan under första hälften av 1300-talet funnits 'kretsar i vilka talats ett starkt utjämnat[2] om än i någon mån hos den enskilde individen dialektfärgat riksspråk', måste anses som en betänklig anakronism. Till den av Olson karakteriserade ståndpunkten nådde utvecklingen säkerligen först flere århundraden senare; på 1300-talet funnos icke vare sig kulturhistoriska eller språkhistoriska förhållanden, som gjorde en sådan utveckling möjlig.

---

[1] Jag sysslar med en genomgång av de i riksarkivet förvarade västgötska originaldiplomen från 1300-talets senare hälft. Dessa använda ändelsevokalerna på ett sätt, som ofta strider mot både vokalbalans och vokalharmoni. Jag nämner blott att *gudh* i dativ normalt heter *gudhe.*

[2] Spärrat av N. B.

III. Några iakttagelser rörande språket i Erikskrönikan.

Såsom förberedelse till en följande avdelning rörande en mera principiell fråga måste jag här lämna en utredning av vissa frågor rörande språket i Erikskrönikan. Det synes mig, och häri är jag ense med Olson, vara klart, att ett studium av språket i våra äldsta rimverk måste börja med Erikskrönikan. Till en början är denna säkert daterad. Det lider icke minsta tvivel, att den är författad av en person, som under 1300-talets första år varit ögonvittne till en del av de händelser, som den själv berättar. Så vitt jag vet, har ingen vederhäftig invändning gjorts mot denna redan av Klemming uttalade åsikt. Men därtill kommer, att det är ett original, vi ha att göra med. Detta är synnerligen viktigt, icke minst då man vill söka bestämma originalets språk efter rimmen, ty i en översättning är risken vida större, att för författarens öra falska rim genom förläggets inverkan kunnat inflyta.

Innan jag går in på realiteterna, måste jag föreslå medforskare ett par termer, som synes mig oundgängligen nödvändiga (för så vitt ingen annan kan ersätta dem med bättre). Jag skulle vilja beteckna:

med parallellrim ett rim mellan ord, vilka, så vitt vi känna under hela sin utveckling rimmat med varandra. Parallellrim äro t. ex. *te* : *se*;

med konvergensrim ett rim mellan ord, vilka i sina äldre kända former icke rimma men från någon viss tidpunkt genom ljudlagsenlig eller analogisk förändring hos ettdera (båda) blivit rena rim. Konvergensrim äro t. ex. *neder* : *heder*, av vilka det ena tidigare haft diftongen *æi*, det andra kort *ĭ*.

med divergensrim rim mellan sådana ord, som i sin äldre form varit goda rim men genom språkets utveckling upphört att vara det. Divergensrim äro *giva* : *liva*, vilka på ett äldre stadium voro goda rim men nu icke äro det.

För språkhistoriska ändamål äro naturligtvis i allmänhet blott konvergens- och divergensrim användbara. Detta innebär en ganska betänklig reduktion i det brukbara materialet, men det är nu en sak, som icke kan hjälpas.

Jag har redan förut berört de dialektala förhållandena i 1300-talets Sverge och framhållit den konstitutiva betydelsen av skillnaden mellan dialekter med och dialekter utan vokalbalans. Det är uppenbart, att man behöver påminna om hithörande förhållanden, ty då Cederschiöld[1] vill göra troligt, att i vårt språk redan vid denna tid skulle ha funnits en av rimverken företrädd dialekt, som kunde låta alla ändelsevokaler sammanfalla i ett grumligt *æ*, alltså *e*-, resp. *ä*-mål, så måste detta betecknas som ett synnerligen revolutionärt uttalande, då vi ännu på 1400-talet erfara verkningar av förhållanden, där ändelsevokalerna varit långa ända till tiden för övergången *a* > *å*. Med fog opponerar Olson mot detta obevisade och alldeles obehövliga antagande.

Det vore ju av stort intresse, om vi kunde bilda oss en bestämd mening rörande den frågan, vilken dialektgrupp vår krönikas författare tillhört. Av allt att döma har Danmark i mångt och mycket utgjort ett novationsområde, och de dialekter, som ligga nära Danmark, t. ex. Västergötlands och Smålands, kunna med fog antagas vara längre framskridna i utvecklingen än de närmare Stockholm belägna, som kommit att huvudsakligen bilda vårt

---

[1] GHÅ 8, 3, s. IX.

riksspråk. Då påtagligen vår förf. icke räknat så noga med de svagtoniga ändelsernas konvergens i rim lärer ingenting kunna slutas av hans kvinnliga rim. De fall, då en ändelse användes såsom manligt rim, äro ju klara nödrim, men det kan ju icke skada att se till, om vi av dem kunna inhämta något. Den ändelse, som i vårt fornspråk omväxlande utgöres av *i* eller *e* förekommer som manligt rim i följande fall:

1. I öppen stavelse: *Birge* : *the* 3253; *fengilse* : *se* 1604; *Hallande* : *the* 879; *nordmennene* : *forse* 3144; *Norige* : *the* 2882, 3042; *Norighe* : *ske* 4538. Detta är summa 7 rimpar, och ändelsen är i alla fallen *e*. Någon slutsats kan icke därav dragas rörande dialektens ställning till vokalbalansen, då samtliga ord i förhållande till denna tillhöra *e*-gruppen. Vokalharmoni låter sig väl icke gärna antaga. I det hela är materialet för ringa för långt gående slutledningar. Några exempel på *i* i verklig böjningsändelse finnas icke. Däremot ha vi *y* i *syskyne* : *syne* 1235, som väl knappast medger någon slutsats.

2. I sluten stavelse *Haralder* : *mer* 1487; *Holmger* : *fler* 36. Här ha vi *e*. Med *i* förekommer *Norigis* : *vis* 2676, 3118. Att ifrågavarande ändelsevokal förekommer som *i* före *s*, är icke ovanligt även i dialekter, som annars ha *e*.

Möjligen skulle man på en annan väg kunna komma till en slutsats om dikternas språk i dess förhållande till den nämnda viktiga dialektiska differensen. Pipping[1] har för Erikskrönikan uppställt en så lydande regel: I tvåstaviga rimord med öppen penultima rimmar kort penultimavokal icke med lång, om närmast följande konsonant är tonlös.

Alltså kan man få se *føra* : *gøra* trots den ursprungligen olika vokalen. De skulle utgöra kon-

[1] SNF II, 4, s. 2.

vergensrim, såtillvida som kvantiteten hos *ø* ursprungligen varit olika men senare blivit lika. Rim av denna typ finner Pipping i 50 säkra fall av knappa 500 möjliga. Däremot kräves kongruens i avseende på vokalens kvantitet i sådana rim som *heter* : *leter*, *tapat* : *skapat* o. s. v. där en tonlös konsonant följer.

Jag har någon gång förr påpekat Pippings benägenhet för att försiktigt stanna vid en empirisk regel, där hans efterföljare äro böjda att gå vidare och på hans material bygga upp en hypotes, som skulle förklara företeelsen. Olson har även och med rätta framhållit, att Pippings regel knappast kunnat vara en metrisk teori; om den är riktig, måste den förutsätta, att vi haft en förlängning av rotvokalen, vilket ju ganska väl skulle låta sig förena med Hesselmans teorier, enligt vilka vi säkerligen haft förlängning tidigare i sluten stavelse än i öppen och tidigare framför klingande vokal än framför klanglös. Emellertid vill Olson avvisa hela teorien, som enligt hans mening beror blott på att materialet är tillräckligt litet för att medgiva ett stort spelrum för tillfälligheter.

Att i den normala svenskan stavelseförlängningen tillhör en senare tid än Erikskrönikans, är ju väl bekant. Men vår kronologi för saken bestämmes till avsevärd del just av vokalbalansen, och den gäller sålunda icke för dialekter med vokalharmoni eller med tidigt börjande sammanfall av ursprungligen skilda ändelsevokaler, som ju svagt antydes av Erikskrönikans rim.

Det är då frågan, om vi kunna pa annat sätt påvisa, att Erikskrönikans dialekt haft förlängning av kort vokal i några hithörande fall. Som känt är, och som även av Olson påpekas, står övergången *i* > *e* i mycket nära sammanhang med förlängningen

av gammalt *ĭ* i kort stavelse. Det bör då tillses, om vi kunna uppvisa rim, som förutsätta, att *ĭ* blivit *ĕ*. Detta torde icke vara omöjligt. Etymologiskt *ĭ* rimmar med etym. *æi* i följande fall: *hedher* : *nidher* 705; *nidher* : *vredher* 3862; *vidher* : *hedher* 99; *mik* : *lek* 3865; *sik* : *lek* 1099. Härtill kommer som det viktigaste, att *til* rimmar med *del* i allt 10 gånger (231, 339, 545, 851, 1211, 1891, 2829, 4033, 4255, 4360). Mindre betydelse har däremot, att *ĭ* en gång rimmar med *e* i ett lånord. Det gäller då *til* : *abel* 571. *Til* har utom *del* och *Abel* blott två rimord, parallellrimmen *vil, skil*. Det måste väl då erkännas, att rätt stor sannolikhet föreligger, att vi i här behandlade ord, som alla höra till dem, i vilka förlängning relativt tidigt skolat inträda, haft förlängningen genomförd redan vid tiden för Erikskrönikans tillkomst. Resultatet bör prövas genom att man kollationerar med de fall, där etymologiskt kort *ĭ* rimmar med etymologiskt långt *ī*. Detta förekommer endast i de två fall (604, 3181), där *giva* rimmar med låneordet *bliva*. Det är ju känt, att *giva* har en i viss mån egenartad utveckling, och torde de få fallen vara alldeles för få för att kunna inverka på vårt omdöme, helst man ju icke så lätt kan säga, i vilken form låneordet bliva inkommet i vår författares dialekt.[1]

[1] Det är bekant, att handskriften A av Erikskrönikan, liksom enligt Klemming även D (Cod. Lagerbring, som förtjänt mer uppmärksamhet, än den fått), ofta har *ei, ey* i ord med etymologiskt *æi*. Detta har dock icke varit förf:s talspråk. Äldre *æi* rimmar med *e* i lånord, t. ex. *flere* : *kriera* 1110; med *e*, som i hiatus skyddats mot övergång till *æ* i *see* : *thee* (1258, 1577 m. fl.). Formerna med *ei, ey* ha således knappast språkhistoriskt intresse. Då emellertid förf. haft mycken beröring med Norge, ha diftongskrivningarna ur en annan synpunkt stort intresse. En jämförelse visar, att diftongerna i de båda handskrifterna möta i olika ord. Handskrifterna äro alltså sinsemellan oberoende; *ei* är en norvagism, som återgår på arketypen och betecknar våra handskrifters nära härstamning från denna.

Vad jag här anfört, meddelas på grund av materialets otillräcklighet under mycken reservation, men det synes dock tyda på att Erikskrönikans urskrift tillhört någon dialekt, som avsevärt tidigare än de för vårt äldsta skriftspråk viktigaste genomfört vissa ljudlagar, t. ex. stavelseförlängningar.

IV. Stilarter och språkhistorisk kronologi.

Då man för elementära undervisningsändamål vill påpeka ett par stilarter, som genom sakens natur tendera till att bli arkaiska, så erbjuda sig i främsta rummet å ena sidan lagspråket, å andra sidan det religiösa språket, och dessa ha för ändamålet använts i det populära arbetet Svenskan som skriftspråk av Cederschiöld och i nära anslutning därtill i min Svensk språklära för de allmänna läroverken. Nu är det ett litteraturhistoriskt välbekant faktum, att vår svenska medeltidslitteratur till rent av överväldigande del utgöres av arbeten, som tillhöra endera av dessa principiellt arkaiserande stilarter.

Detta för språkhistorisk metod viktiga förhållande får ytterligare betydelse därigenom, att som allt för välbekant är, våra handskrifter blott i ett par fall äro original men i de flesta fall avskrifters avskrifter. Att vi i många fall få räkna med blandning av språkformer av väsentligen olika ålder i samma handskrift, skall visa sig av följande enkla påpekanden.

VGL I föreligger i handskrift från c. 1285, dess arketyp är från c. 1225, denna innehöll säkerligen åtskilliga arkaismer, även om man bortser från formler sådana som det från tiden före kristendomens införande (900-talet) härrörande edsformuläret.

ÖGL handskrift från c. 1350, arketyp från c. 1290, troligen redan den arkaiserande.

Cod. Bur. handskrift från c. 1350, arketyp kanske från c. 1270, säkerligen i viss mån redan den arkaiserande.

Vi se lätt härav, att de handskrifter, som vi nu ha kvar, i många fall måste äga ett språk, som i stora delar måste förutsättas ha varit bortlagt i det levande talet ett halvt, ja, bortåt ett helt århundrade före handskriftens tillkomst. Då vi datera språkformer efter dessa handskrifter, måste vi alltså på varje punkt av undersökningen hålla fast, att vi måste tänka oss en ganska bred felmariginal. Särskilt måste vi vara försiktiga, då det gäller att göra jämförelser mellan handskrifter, vilkas innehåll betingar språk av väsentligen olika stilart eller olika lokaldialekter.

Möjligen bör det erinras, att förhållandena på Island ligga betydligt annorlunda. Vi ha här en hel litteratur, sagorna, som förhållandevis ligger långt närmare det talade språket. Vi ha en hel massa handskrifter, som tillkommit under snarlika förhållanden och inom ett jämförelsevis homogent språkområde. På grund av allt detta kan man i isl. handskrifter gå fram med metoder, som i Sverge blott med stor försiktighet kunna efterbildas.

Slutligen må ännu en erinran göras. Vi datera språkformer efter handskrifter och handskrifter efter språkformer. En sådan cirkel är ju rent logiskt sett förkastlig, men den är i all historisk forskning oundgänglig. Men just därför, att vi mången gång måste bygga preliminära resultat på dylika cirkelslut, är det så mycket nödvändigare, att vi begagna varje tillfälle till kontroll genom att införa material, som icke beröres av våra vanliga cirklar.

Mina här sammanställda reflexioner ha fram-

kallats av Olsons förut berörda 'Studier över rimmen i Flores och Blanzeflor'. Olson påpekar här, s. 112, att 'Ingen, som genomläst ovanstående redogörelse, torde ha undgått det intrycket, att både Flores och Erikskrönikan (här dessa skrifters förlorade arketyper, såsom Olson med ledning av rimmen sökt partiellt restituera dem) i språkligt avseende intaga en yngre ståndpunkt, än man i betraktande av deras avfattningstid kunde vänta'. Enligt vad jag förut visat, kan detta icke verka synnerligen överraskande, om de nämnda rimverken, som säkerligen rätt naivt återgåvo sin författares tal (med enstaka inflytelser från annat håll, t. ex. den ovan uppvisade från norskan) skulle förete yngre former än våra lagtexter och legendarier, sådana dessa föreligga i handskrifter från några årtionden in på 1300-talet. Vi erinra, att Erikskrönikans dialekt förefaller i det hela ha hört till de mera ursprungliga (sydvästsvenska?).

Som bekant datera sig Eufemiavisorna själva, särskilt Flores, till kort före Drottning Eufemias död 1312. Nu kan man visserligen finna nödfallsförklaringar, om man vill jäva dikternas egna uppgifter, men sådana böra väl dock icke tillgripas, om ej nöden tvingar, detta så mycket mer, som de angivna data passa synnerligen väl till vad vi erfara om historiska förhållanden, som skulle framkalla de åt Hertig Erik ägnade dikterna. Och tvingande skäl ha knappast av Olson anförts.

Till en början hänvisar jag på den stora likhet, som han uppvisar mellan Flores och Erikskrönikan. Erikskrönikan får ju anses som en i det närmaste fast punkt; dess datering till c. 1320 måste anses säker. Väl påpekar Olson även ett antal olikheter mellan denna och Flores, men dessa få avgörande betydelse, blott om man med honom antager, att ett

'starkt utjämnat' riksspråk fanns redan på 1300-talet. Eljes kunna de vara dialektdrag. Och i det hela måste jag bestrida möjligheten att med språkliga jämförelser, sådana Olson gjort dem, datera en blott i avskrift föreliggande dikt så noga, som Olson förutsätter. Dikten säger 1312, Olson 1350, en skillnad på c. 40 år. Vi känna icke den talade, från arkaismer fria svenskan i olika bygder tillräckligt noga för att med framgång kunna genomföra en sådan bevisning. Ger Olssons metod till resultat 1350, så måste 1312 anses ligga inom metodens fel-mariginal.

Vi komma säkerligen längre, om vi datera de av Olson behandlade språkformerna med det datum, som Flores åsätter sig själv, än om vi söka datera Flores medelst Olsons teori om samma formers ålder.

Efterskrift vid korrekturet. Sedan ovanstående skrevs, har min huvudsynpunkt i uppsats II fått ett förträffligt stöd i Hultmans föredrag 'Om uppkomsten av den bildade talsvenskan i Finland', Litteratursällskapets förhandl. och uppsatser, 27, s. 251 ff. — Ett par detaljer i Magnus Erikssons itinerar (t. ex. de dubbla besöken i Strängnäs d. 8 jan.) kunde ställas under debatt, men detta inverkar ej på vårt huvudresultat.

En fornsvensk ljudlag kompletterad.

Av *Jöran Sahlgren.*

I den i korr. föreliggande artikeln 'Din' i SAOB har min kollega, medarbetaren i SAOB, fil. kand. N. R. Palmlöf framställt den av honom gjorda iakttagelsen beträffande skrivningen av begynnelsekonsonanten i ordet *din*:

'att i G. I:s reg. o. därmed jämförliga samtida världsliga källor skrivningar med *th* o. *t* förekomma omväxlande med hvarandra, den förra dock mycket sällan i nom. o. ack. sg. n. NT 1526 o. de äldsta reformationsskrifterna hafva däremot så godt som genomgående *th* öfverallt utom i nom. o. ack. sg. n., som undantagslöst har *t*, en grafisk skillnad som synes gå tillbaka på medeltida skrifbruk. (Så har t. ex. hufvudhandskriften till „Suso“ från slutet af 1400-talet, som i regel tecknar *t*-ljudet med *th* i slutet af ett ord o. mellan två vokaler, alltid *thin* osv. men med sällsynta undantag *tith*).'

Vid läsningen af denna intressanta anmärkning fick jag genast den tanken att bakom detta 'medeltida skrifbruk' måste ligga en fornsvensk ljudövergång eller med andra ord att *tith* åtminstone i vissa dialekter under y. fsv. tid uttalats med begynnande

t-ljud under det att samtidigt *thin* uttalats med begynnande *đ*.

Vid en undersökning av andra pronominella ord, som i nysv. ha uddljudande *d* av gammalt *þ* fann jag att i Söderwalls ordbok i formavdelningen under *þänne* anföres följande *t*-former: 4 *tässen*, 6 *tässe*, 2 *tässon*, 1 *tesso*, 2 *tässo*, 3 *tässins*, 1 *tessins*, 2 *tessen*, 2 *tässom*, 2 *tessom*, 2 *tessa*, 1 *tenna*, 2 *tänna*. För *þär* 'där' anför Söderwall ingen *t*-form men för *þit* 'dit' 19 *t*-former. För *þänne, þär* och *þit* upptar således Söderwall 49 *t*-skrivningar. Dessa äro så fördelade att för former, där på stamvokalen följer perspirerad konsonant, finnas 46 *t*-skrivningar, för former, där på stamvokalen följer pertonerad konsonant, finnas blott 3 skrivningar med *t*.

Beror detta på en tillfällighet, på ett grafiskt bruk eller på en ljudregel?

För att kunna besvara denna fråga har jag gått igenom en del texter från y. fsv. tid, vilka i regel i uddljud i starktryckig stavelse ersatt *þ* med *t*.

Vid excerpering av de 35 första (3—37) sidorna av Sv. medeltidspostillor 1 (handskr. fr. 1400-talets början) har jag funnit att 1) *tha, the, them, then, thenne, ther, thera, thet, thetta, thin, thina* alltid skrivas med *th*; 2) *thu* skrives alltid med *th* utom s. 21^{20}, där *es tu*[1] läses i stället för *est thu*, som förbindelsen skrives samma sida r. 22 (r. 22, 24, 27 skrives även *äst thu*); 3) *thinom* skrives en gång (s. 7^{29}) *tinom*.

Med *t* skrives *tessa* (1 gg: 13^{30}), *tesse* (5 ggr: 4^{7}, 16^{28}, 21^{13}, 24^{18}, 25^{10}), *tessen* (3 ggr: 10^{26}, 10^{28}, 15^{6}), *tässen* (1 gg: 10^{21}), *tesso* (1 gg: 36^{3}), *tässon* (1 gg: 6^{12}), *tik* (27 ggr: 3^{23}, 6^{1}, 6^{13}, 8^{7} osv., *thik* 2 ggr: 27^{8}, 35^{20}), *tith* 'ditt' (10 ggr: 3^{25}, 8^{8}, 16^{23}, 32^{6}, 34^{15} osv.), *tit*

[1] I *äst t(h)u* har naturligtvis *t(h)u* uttalats med *t*-ljud.

'ditt' (1 gg: 36^{23}), *ty* (32 ggr: 4^{4}, 4^{23}, 5^{5}, 5^{21}, 5^{29} osv.; ofta även *thy*), *tädhan* (1 gg: 12^{27}), *täntidh* (1 gg: 15^{29}).

För handskriftens 35 första trycksidor gäller regeln att av pronominella ord former på bar vokal eller med på vokalen följande pertonerad konsonant skrivas med *th* (undantag *tu* 1 gg, *tinom* 1 gg, *tädhan* 1 gg, *täntidh* 1 gg, *ty* 32 ggr). Att *ty* fått en så betydande massa *t*-skrivningar beror på *t*-uttal i starktryckig ställning.

När efter vokalen följer perspirerad (el. f. d. perspirerad) konsonant skrives i regel *t* (undantag: *thäs* 37^{30}, *thet, thetta*). S. 38 och följ. uppträda stundom sådana former som *thesso, thessom.*

Från några andra y. fsv. handskrifter vill jag anföra:

Konungastyrelsen (i Småstycken på fornsvenska; handskr. fr. c. 1435) skriver s. 13: *tik (thu), tässe* o. *tässen.*

Codex Verelianus (handsk. fr. 1457) skriver i Tungulus: *tith* 'ditt' 28 (*thit* 30, *thin* 28); *tik* 28 (8 ggr), 31, 32, 39, 42 (*thu* 28 [4 ggr], 31 osv.); *thessa* 30, 31, *thessæ* 30, *thæss* 34 (3 ggr) och i Valentin (s. 1—36): *tith* 'ditt' 10, 13 (*thit* 12 [2 ggr], 30, 32; *thin* 35); *tiid(h)* 'dit' 6, 36, *tith* 11, 33, 34 (*thit* 5, 15; *ther* 10); *tik* 8, 10 (2 ggr), 16, 20 (2 ggr), 32, 35 (2 ggr), 36 (*thu* 8, 10, 20, 32, 35); *thæs* 5, 8, 21, 25, 34.

Erikskrönikan s. 1—60 (handskr. fr. 1470—80) skriver: *tik* v. 184, 198, 366, 746, 747, 1118 (*thu* 198; men *tu, tu* 190, 343, 372, *attu* 183, *skalt(t)u* 187, 367, *wiltu* 188); *tith* 'dit' 159, 282, 286, 620, 821, 900, 994, 1491, 1633, *tiith* 750, 1052, 1498, 1536, *tiit* 864 (*thiit* 731, *ther* 166, 398, 748, 995 osv.); *tess* 26, 336, 371, 485, 595, 1207, 1229, 1367, *täss* 1032 (*thäs* 1375, *then* 6 osv.); *tessa* 192, 760, 933, 942, 1220, 1723, *tesse* 1709 (*thenna* 196, *thetta* 348, 354).

Suso (handskr. fr. slutet av 1400-talet, skriven i Vadstena) skriver s. 1—32 konsekvent *tha, the, them, then, thenne, ther, thz, thzta, thin, thina, thinna, thinne, thino, thinom, thins, tho, thog, thy, thän, thänna, thänne, thäs, thu* (1 gång *tu*) med *th* och lika konsekvent *tik, tiith, tith, tässa, tässe, tässen* (1 gg *thässen*), *tässens* (1 gg *thessens*), *tässom, täslikes* med *t.* Av ovannämnda ord har jag antecknat *thu* 75 ggr, *tik* 58 ggr; *thänna* 8 ggr, *thänne* 4 ggr, *tässa* 1 gg, *tässe* 9 ggr, *tässen* 5 ggr, *tässens* 2 ggr, *tässom* 4 ggr, *täslikes* 1 gg; *thin* 13 ggr, *thina, thinna, thinne, thino, thinom, thins* tillsammans 25 ggr, *tith* (= ditt) 10 ggr, *tiith* 1 gg. Motsättningarna 75 *thu*)(58 *tik*, 12 *thänn-*)(21 *täss-*, 28 *thin-*)(10 *tith* kunna ej bero på tillfälligheter.

Jungfru Marie örtegård (handskr. fr. 1510, Vadstena) s. 3—48 skriver konsekvent *thu* (24 ggr), *tik* (20 ggr), *tässa* (8 ggr), *tessa* (1 gg), *tässe* (14 ggr), *tässen(s)* (14 ggr), *tässom* (1 gg), *täslikes* (3 ggr), *thin(s)* (10 ggr), *thino(m)* (8 ggr), *thina* (6 ggr), *thinnas* (2 ggr), *thin(n)e* (4 ggr), *ti(i)th* 'ditt' (6 ggr). I regel skrives *thäs, thär,* men 2 ggr *täs(s)* och 1 gg *tär.* 'Dit' skrives 1 gg *thit* och 1 gg *thiit.* I övrigt skrives konsekvent *the, them, tha, thy* etc.

S. Basilii o. Benedicti klosterregler i 'Skrifter till läsning för klosterfolk' s. 169 f. (handskr. från börj. av 1500-talet, skriven i Vadstena) har s. 169 *thu* 4 ggr, *tik* 2 ggr; s. 170 *thu* 6 ggr, *tik* 6 ggr; s. 171 *thu* 9 ggr, *tik* 4 ggr.

S. 170 har 2 *thin* och 2 *tith*, s. 171 2 *thin* och 2 *tith.* Några skrivningar *tu, thik, tin* eller *thith* förekomma ej på anförda sidor.

I Undervisning för skriftefäder (samma handskr. som föreg.) i 'Skrifter till läsning för klosterfolk' s. 151—166 förekommer *tässe* s. $151^{9, 21}$, *tässen* 154^{32}, 158^{10}, 159^{13}, *tässo* 156^{18}, *tässom* 159^{28}, 161^{12}, 162^{12},

tässa 160[32], *täslikes* 154[17], 156[28], 161[6], 165[23], *tik* 155[24, 27]. Av dessa ord förekomma inga *th*-skrivningar. En gång skrives *täs* 155[25] och en gång *thäs* 163[11]. För övrigt märkes *för tänskuld* 161[21], *tädhan* 165[9].

E. Matthæi Förmanelsebrev (samma handskr. som föreg.) a. a., s. 139—148 skriver 37 ggr *tik* (aldrig *thik*), 5 ggr *thu* (aldrig *tu*), 6 ggr *tith* (aldrig *thith*), 5 ggr *thin* (aldrig *tin*), 5 ggr *tässo(m), tässen, tässa* (aldrig *thäss-*).

Ett fornsvenskt legendarium, s. 435—442 (handskr. fr. 1520—25, Vadstena) har följande *t*-former: *tæssa* 435; *tæs* 437 (*thæs* 436 [2 ggr], 438, osv.); *tith* 'dit' 438, 439; *tik* 440 (2 ggr). Med *th* skrives konstant *thetta* 435, 438; *thu* 439, 440, 441; *the, them* etc.

Av ovan anförda ex. framgår att under 1400-talet utbildats en ortografisk regel, som under 1500-talets början i vissa handskrifter från Vadstena tilllämpas så gott som undantagslöst, att med *t* skrives: *tik, tith* 'ditt', *tässa, -e(n), -om, täslikes,* men med *th: thu, thin, thenna; tha, the, them* etc. I svagtryckig ställning uppträdande pronominella ord med begynnande *t(h)* skrivas regelbundet (ytterst få undantag) med *th,* då efter uddljudet följer lång bar vokal eller vokal + pertonerad konsonant. Med *th* skrivas så gott som undantagslöst även *thz, thetta (thztta), thäs.* 'Dit' skrives ofta *ti(i)th.*

Att motsättningarna *thu*)(*tik, thin*)(*tith, thänna*)(*tässa* ej bero på tillfälligheter ha exemplen visat. Bero de då på en ljudregel? Är över huvud en ljudregel tänkbar, som kan förklara dessa skrivningar?

Övergången *þin* > *ðin, þu* > *ðu* i svagton beror på den allmänna ljudregeln att svagtryckig ställning

underlättar assimilation.[1] *Þ* blir tonande genom inverkan av det följande *i*:et (*u*:et), eller med andra ord: det pertonerade ljudkomplexet *in* (*ŭ*) gör att rösttonen sättes in innan artikulationen av *þ* avbrutits. Med *þit* 'ditt' och *þik* 'dig' äro förhållandena ej fullt analoga. Det på *þ* följande ljudkomplexet är endast till en liten del tonande[2] och bör väl ej lika starkt ha påverkat den föregående *þ* som ett *in* eller *ŭ* skulle ha gjort.

Jag finner troligt att övergången *þ* > *ð* kan vara äldre framför kort vokal + pertonerad kons. eller (gammal) lång vokal än framför kort vokal + perspirerad kons. I vissa dialekter har kanske denna övergång ej slutförts före övergången *þ* > *t*. I dessa dialekter skulle då bli en motsättning *thu* (uttalat *ðŭ*): *tik* osv.

Men varpå bero då skrivningarna *thz, thetta* (thzta) och *thäs*?

För *thz* äro två förklaringar tänkbara. Redan från runsv. tid finnas ex. på att gammalt *t* (dock ej i förbindelse med perspirerad kons.) i svagtryckig ställning i slutljud övergått till *ð* (Noreen, Aschw. gr. § 266; jfr Kock, Undersökn. i sv. språkhist., s. 8 f.). I *thet* kunna vi således räkna med tonande slutljud redan under runsvensk tid. Enligt den skisserade ljudregeln borde således av *þæt* bli *ðæð*. Å andra sidan bör man ej häller glömma att *thz* är en stående förkortning, där borttagandet av *h*:et i hög grad skulle förändrat synbilden och försvårat uppfattandet av det underliggande sememet. *Thzta* är närmast en modifiering av förkortningen *thz* och delar öde

---

[1] Jfr Kock, Undersökn. i sv. språkhist. s. 17.

[2] Om hur ringa roll *i* spelat i t. ex. *kalla þik* ger parallellen med isl. *kallask* < *kalla sik* en föreställning, en sak varom doc. Hj. Lindroth erinrat mig.

med denna. Skrivningen *thæs* kan ju bero på association med *thæn.*

Jag är således närmast benägen att tro att motsättningarna *thu*)(*tik, thin*)(*tith, thænn-*)(*täss-* bero på differerande uttal av uddljudet. Möjligheten att bakom nämnda medeltida motsättningar blott ligger ett grafiskt bruk håller jag ej för stor. För nysvenskans förhållanden ställer sig däremot saken annorlunda.

Givetvis skulle såväl i tal- som skriftspråk småningom utjämningar inom paradigmen ske. Nya Testamentet 1526 skriver t. ex. *tu, tigh; thenne, thesse* men behåller motsättningen *thin*)(*titt, tit.*

Huru sig än med omskrivna fråga förhåller, torde dock kännedomen om de påpekade skrivningarna vara av ej ringa vikt för bestämmandet av en handskrifts ålder och proveniens.

Vadstena-brakteaten och Charnay-spännet.

Av *Hugo Pipping.*

Många gåtor äro förknippade med runsättningarna på de intressanta fornföremål, som allmänt gå under namnen Vadstena-brakteaten [1] och Charnay-spännet. Båda runsättningarna innehålla den äldre runraden i stympad form, vilket föranlett meningsutbyten angående runornas ordningsföljd i den fullständiga fuþarken. Och de flesta torde utan vidare medge, att intet försök att tolka runföljderna på sidan om fuþarken utfallit lyckligt. [2] Samma dom kommer troligen att fällas om det tolkningsförsök, som jag går att meddela. Men jag hoppas, att nedanstående uppsats under alla omständigheter skall verka befruktande på diskussionen, emedan den innehåller en del nya iakttagelser angående förhållandet mellan inskrifterna på de båda nämnda föremålen.

Innan jag går att meddela dessa iakttagelser, måste jag diskutera ett par tvistefrågor av vikt.

---

[1] En brakteat, präglad med samma stamp som Vadstena-brakteaten, men delvis stympad, är funnen i Motalatrakten. Se Montelius Fornvännen 1906, sid. 148.

[2] Jfr liknande uttalanden av Wimmer Runenschrift, sid. 76, not 1 och sid. 79, samt Aarbøger 1894, sid. 78, Montelius Fornvännen 1906, sid. 146, Bugge Norg. Indskr. I, Indl., sid. 5 och sid. 11. Om v. Grienbergers tolkning av Vadstena-inskriften se nedan.

Som känt fattas de fyra sista runorna i Charnay-fuþarken, och man måste därför taga sin tillflykt till andra uppteckningar av runraden för att kunna bilda sig en föreställning om, i vilken ordning dessa runor plägat skrivas. Med trygghet torde man få antaga, att de två runor, som följt närmast efter runan **m** (den sista i Charnay-fuþarken), varit **l** och **ng**, såsom fallet är både på Vadstena-brakteaten och på Kylver-stenen.[1] Inskriften på denna sistnämnda sten visar fuþarkens två sista runor i ordningsföljden **d**, **o**. Men på Vadstena-brakteaten fattas runan **d** helt och hållet. Många hava ansett, att denna runa en gång funnits på brakteaten, men blivit övertäckt eller förstörd genom ett pålött ornament av guldpärlor, och denna mening förfäktas ännu av Montelius i Fornvännen 1906, sid. 147. Å andra sidan har Klemming[2] med bestämdhet påstått, att pärlornamentet icke täcker den ringaste del av någon runa.[3] Man måste därför med Wimmer Runenschrift, sid. 86 f. och Bugge Norg. Indskr. I, Indl., sidd. 6 och 30 inrymma möjligheten av att den, som förfärdigat stampen till Vadstena-brakteaten, utelämnat icke den sista runan utan den näst sista. Om ett fel en gång måste begås på grund av bristande utrymme, förstod tillverkaren av stampen helt visst, att bortlämnandet av fuþarkens sista runa av en kunnig granskare måste observeras vid första ögonkastet, medan frånvaron av den näst sista runan icke behövde märkas med samma lätthet. Vadstena-brakteaten talar sålunda icke bestämt emot, att de två sista runorna i Charnay-spän-

---

[1] Se v. Friesen och Hansson Ant. tidskr. f. Sverige XVIII.2 och Bugge Norg. Indskr. I, Indl., sid. 7.

[2] Hos Stephens Old-Northern Runic Monuments II 536.

[3] Enligt Montelius Fornvännen 1906, sid. 149 är på duplettexemplaret från Motala den plats, där man väntat att finna runan **d**, helt och hållet täckt av brakteatens ögla.

nets fuþark skulle haft ordningsföljden **d**, **o**, och Kylver-stenen talar med bestämdhet därför. Även på västgermanskt område fås bättre stöd för en ursprunglig ordningsföljd **d**, **o** än för **o**, **d**.[1]

Då Bugge Indl., sid. 30 i alla fall tvekar att ansätta **do**, icke **od** såsom slutet på den ursprungliga runraden, härrör denna tvekan egentligen blott därav, att en omkastning av **od** till **do** under inflytande av kunskapen om grek. omega som alfabetslut förefaller Bugge förklarlig, men en omkastning i motsatt riktning oförklarlig.[2]

Vare sig nu att runföljden **do** varit den ursprungliga, eller att den under inflytande av det grekiska omegas ställning i en viss utsträckning ersatt en äldre runföljd **od**, synes det vara ett rimligt antagande, att Charnay-spännets ristare känt och använt runföljden **do**. Detta antagande göres i det följande.

Mycket omtvistad är betydelsen av den fjärde runan ᚴ på Charnay-spännet.[3] Då runan sammanfaller med **k**-runan i det ags. alfabetet, ligger det givetvis nära till hands att uppfatta den som ett tecken för *k*-ljudet, och i denna riktning hava även flere forskare uttalat sig. Se Wackernagel Kleinere Schriften III, sidd. 367, 383 och 403; Henning sidd. 54 ff. och där citerad litteratur. Även Wimmer Runenschrift, sid. 80 f. anser det möjligt, om ock osannolikt, att ett *k*-tecken föreligger. Bestämda uttalanden mot nyssnämnda åsikt finner man hos Wimmer Aarbøger 1894, sid. 77, Bugge N. Indskr. I 140 och Indl.,

---

[1] Se Bugge Norg. Indskr. I 30.

[2] O. v. Friesen Ant. t. f. Sv. XVIII.2, sid. 22 uttalar sig något bestämdare än Bugge för ordningsföljden **do**.

[3] Avbildningar hos Wimmer Runenschrift, Tafel III, Fig. 2; Henning Die deutschen Runendenkmäler, Tafel II, Fig. 4; Bugge Norg. Indskr. I, Indl., sid. 10.

sid. 11, där det säges, att den omtvistade runans ljudvärde snarast måste vara *l*. Möjligheten av en läsning **ng** diskuteras även på några ställen, men avvisas såsom osannolik. Se Wimmer Runenschrift, sid. 81, Aarbøger 1894, sid. 77; Bugge N. Indskr. I 140.

Det skall genast antecknas, att skäl kunna anföras mot alla de föreslagna läsningarna. Mot läsningen **k** talar framför allt, att **k**-runan i fuþarken på samma spänne har en annan gestalt och uppträder utan huvudstav.[1] I likhet med Henning sid. 54 kan jag dock icke betrakta detta skäl som avgörande. Ingenting är vanligare än att abc-böckernas och förskrifternas normalförteckningar icke giva en korrekt och fullständig bild av det vanliga skrivbruket. Ingen människa använder i vardagslag den form av H, som är normaltyp i det tyska alfabetet. I det ryska skrivna alfabetet var under min skoltid en typ, kongruent med svenskt *g*, den, som i främsta rummet inlärdes som tecken för *d*-ljudet, men det vanligaste tecknet är tvivelsutan en rundel med en släng, som riktas uppåt och bakåt. I svensk skrift brukas två olika typer för *r*, och samma person använder ej sällan båda typerna. Långt och kort *s* användas ännu i svensk skrift och i frakturtryck utan någon olikhet i ljudvärdet.

Med rätta framhåller Henning, att fuþarken på Charnay-spännet kan vara kopierad efter ett förlägg, som icke avspeglar ristarens eget skrivbruk.

Ett annat skäl, som anförts mot läsningen **k**, är följande.[2]

De äldsta runinskrifterna visa alla en **k**-typ utan huvudstav. Därefter uppträder på nordiskt område

---

[1] Jfr Wimmer Runenschrift, sid. 81.

[2] Jfr Wimmer Runenschrift sid. 80 f., Aarbøger sid. 77; Bugge N. Indskr. I, Indl., sidd. 31 f. och 161.

en typ, liknande ett upp och nedvänt eller rätt vänt **Y**, och först därefter visar sig typen ᚴ, till vilken Charnay-spännets ᚳ förhåller sig som en stupruna. På ags. område är typen ᚳ avgjort förhärskande, men på grund av de analogier, som de nordiska runornas utveckling erbjuder, och på grund av en **k**-typ, funnen e n g å n g på en brakteat och representerande mellanstadiet λ, har man antagit, att ags. ᚳ haft en likartad förhistoria som nordiskt ᚴ.

Då mellanstadiet λ på ags. område är så ytterst svagt styrkt, låter det dock helt visst tänka sig, att ags. ᚳ och Charnay-spännets ᚳ uppkommit på en annan och direktare väg än nordiskt ᚴ.

O. v. F r i e s e n[1] har gjort troligt, att **k**-runan leder sitt ursprung ur grek. kappa, och B u g g e har i N. Indskr. I, Indl., sidd. 160 f. anslutit sig till denna hans mening. Enligt v. F r i e s e n (och B u g g e) har den äldsta belagda formen av **k**-runan f ö r l o r a t s i n h u v u d s t a v genom ymnig användning i ligatur vid skrivningen av vanliga ord sådana som **ik**, **ek**, **-eka**, **mk** eller de allra vanligaste av de ord, i vilka *k*-ljudet ingick. Men om detta en gång medgives, är det klart, att Charnay-spännets ᚳ och ags. ᚳ i viss mån stå urtypen närmare än vad fallet är med den äldsta belagda typen, som saknar huvudstav.

Beträffande ags. ᚳ framhålles detta uttryckligen av v. F r i e s e n sid. 42. B u g g e tvekar (sid. 161) att följa v. F r i e s e n så långt, detta emedan han anser, att runformerna med komplett huvudstav uppträda f ö r s e n t för att kunna anses vara direkta avläggare av den postulerade urtypen. Detta är m å h ä n d a riktigt, fastän man å andra sidan kunde genmäla, att runmaterialet är för knappt, för att man skulle kunna vara säker på, att frånvaron av belägg

---

[1] O. v. F r i e s e n Om runskriftens härkomst, sidd. 41 f.

under en längre tid också bevisar, att typen med komplett huvudstav verkligen varit utdöd. Men även om Bugge har fullständigt rätt i att ags. ᚳ (och Charnay-spännets ᚳ) icke härstamma direkte från en kappa-liknande urtyp med bevarad huvudstav, kan sammanhanget mellan ᚳ och den (av v. Friesen och Bugge) postulerade urtypen dock vara evident. Ty samma ligaturer, som vållat huvudstavens bortfall, kunde vid vilken tidpunkt som helst vålla dess restitution genom felaktig upplösning.[1] Och det är ingalunda a priori givet, att en sådan restitution måste ske samtidigt och i samma utsträckning på alla de geografiska områden, där runskrift användes. Trots Wimmer och Bugge måste jag därför anse det tillåtligt att utläsa Charnay-spännets ᚳ som **k**. I varje fall tror jag icke, att något annat fullt tillfredsställande förslag framställts. Wimmer och Bugge läsa, som tidigare nämnts, **l**. Närmare utvecklande ett yttrande av Henning sid. 54, not 3, vill jag då påminna om, att runan ᛚ är massvis belagd och utomordentligt stabil till sin form. Icke ett enda fall är känt, där bistaven ej skulle utgå från en punkt, belägen ovanför huvudstavens halva höjd, och där den ej skulle sluta ett gott stycke ovanför huvudstavens fot. I Charnay-spännets ᚳ börjar bistaven nedom huvudstavens mitt och sträcker sig åtminstone i det allra närmaste till samma nivå, som intages av huvudstavens bas. Det skall medges, att, såsom Bugge framhåller[2], vissa tyska runinskrifter (Freilaubers-

---

[1] Från ett vanligt germ. **k** med tillfogad huvudstav kunde man genom bortlämnande av den övre eller den undre bistaven få ᚴ eller ᚳ. Jfr Wimmer Runenschrift, sid. 81. Att den postulerade mellanformen med huvudstav och två bistavar icke är belagd, måste givetvis annoteras.

[2] N. Indskr. I 140 och Indl., sid. 19.

heim, Ems, mindre Nordendorf-spännet) innehålla (förmodade) *l*-tecken med jämförelsevis lågt ställda bistavar. Men även dessa hålla sig innanför de ovan angivna gränserna och beteckna påtagligen extrema former, eftersom ᛚ-bistaven börjar nära huvudstavens topp i inskrifterna från Engers, Osthofen och Nordendorf [1] (det större spännet). Det är icke lyckligt att för en runa, vars ljudvärde ej framgår av sammanhanget, nödgas ansätta en variantform, som skulle stå ett gott stycke utanför extremerna av en i högsta grad stabil runtyp. Ännu betänkligare är det att härleda en **l**-runa på en otydd inskrift från latinsk kursivskrift [2], medan grekiska alfabetet anses vara normalkällan för den ifrågavarande runan. [3]

Huvudorsaken till, att man velat utläsa den ifrågavarande runan som **l** eller **ng**, är givetvis den, att dessa två runor äro de enda, som icke äro säkert belagda i Charnay-spännets fuþark eller bland runorna på sidan om densamma. [4] Men detta skäl är på intet sätt avgörande, såsom redan tidigare framhållits.

Mot läsningen **ng** har anförts, att runan ᚳ står efter ett skiljetecken, medan *ng*-ljudet ej förekommer i uddljud. Detta argument vore nära nog bindande [5], om man kunde veta med visshet, att den ifrågavarande runskriften är avsedd att utläsas direkte och inte enligt någon chiffer.

Då denna senare möjlighet utan tvivel står öppen, kan jag icke anse det gängse huvudargumentet mot

[1] Wimmer Aarbøger 1894, sidd. 49 och 67. Henning Tafel II, Fig. 5, Tafel III, Fig. 7.

[2] Bugge N. Indskr. Indl., sid. 19.

[3] Bugge anf. st., sid. 170 i anslutning till Luft och v. Friesen.

[4] Se Wimmer Runenschrift, sid. 81, Aarbøger, sid. 77; Bugge N. Indskr. I 140 och Indl., sid. 11.

[5] Jfr dock Bugge N. Indskr. I 141, noten.

läsningen **ng** för giltigt. Men några positiva skäl för att utläsa ᛕ som ett *ng*-ljud kan jag icke uppspåra.[1] Som ett sådant kan naturligtvis ej anföras, att ljudvärdet *ng* enligt Bugge Indl., sid. 11 möjligen kunde passa för runan ᚴ på det mindre Nordendorf-spännet. I N. Indskr. I, sid. 141 f. ansätter Bugge själv för ᚴ på Nordendorf-spännet ljudvärdet *k*, en uppfattning som stämmer förträffligt med Hennings förkättrade åsikt, enligt vilken Charnay-spännets ᛕ bör utläsas som **k**.

Under uttryckligt medgivande av, att ingen hittills framställd förklaring av tecknet ᛕ är i alla avseenden tilltalande, har jag beslutit mig för att lägga Hennings läsning till grund för den följande undersökningen. I den mån man finner något anmärkningsvärt i de iakttagelser jag går att meddela, ökas också sannolikheten för att jag härvid förfarit riktigt.

Ehuru Vadstena-brakteatens och Charnay-spännets inskrifter ofta behandlats i ett sammanhang, synes man icke hava observerat en av likheterna mellan dem. I båda inskrifterna föregås runfuþarken av åtta runor.[2] Enligt gängse mening[3] utgöra de åtta runor, som föregå fuþarken på Charnay-spännet, en fortsättning av den skrift, som följer efter fuþarken på spännets rektangulära platta. Men häremot kan invändas, att inskriften till höger om fuþarken slutar med samma runa **d**, som inleder inskriften till vänster. Och som känt är det sällsynt,

---

[1] Jfr Bugge N. Indskr. I 141, not 1.

[2] Avbildningar av Vadstena-brakteaten finner man t. ex. hos Wimmer Runenschrift, Tafel III, Fig. 1; Bugge N. Indskr. Indl., sid. 5.

[3] Henning sid. 55. Wimmer Runenschrift, sid. 79. Bugge Indl., sid. 11.

att samma runtecken skrives två gånger å rad. (Jfr dock Wimmers läsning **godd** på Freilaubersheim-spännet; Wimmer Aarbøger 1894, sid. 63.)

I varje fall är det blott en hypotes, att runorna skola läsas i den nyssnämnda ordningen, och därtill en hypotes, vars ofruktbarhet synes framgå av tolkningsförsökens klena resultat. Däremot är den av mig gjorda iakttagelsen ett faktum.

Och likheten sträcker sig ännu längre. Jämför man med varandra runföljderna **luwatuwa** (på Vadstena-brakteaten) och **dan ⁞ kiano** (på Charnay-spännet), finner man, att i båda två den andra runan är densamma som den sjätte och den tredje densamma som den sjunde. Detta kan vara en tillfällighet, men det kan också bero på, att inskrifterna äro väsentligen identiska, men uppträda under olika gestalt, därför att den ena av dem eller båda återgivits, icke i direkt fonetisk skrift, utan i chiffer. Antager man, att chifferskrift föreligger på båda hållen, förstår man också omedelbart, varför direkt utläsning av runorna på intetdera hållet givit något tillfredsställande resultat.

Från Rök-stenen känna vi en chifferskrift, som består däri, att varje runa inom en given serie flyttats ett visst antal steg åt sidan i runraden, dels ett steg [1], dels tre steg. [2] Om nu likartad chifferskrift, men med olika nycklar använts på Vadstena-brakteaten och på Charnay-spännet för att återgiva väsentligen samma ljudföljd, böra de likabelägna runorna i **luwatuwa** och i **dan ⁞ kiano** i allmänhet befinna sig på samma avstånd från varandra i runfuþarken. Och detta är i själva verket fallet med sex av de åtta runorna, såsom framgår av nedanstående tabell:

---

[1] Bugge Ant. t. f. Sv. V, sid. 72.

[2] Pipping SNF III.8, sid. 26.

l	**u**	**w**	**a**	**t**	**u**	**w**	**a**
ng	*þ*	*h*	*r*	*b*	*þ*	*h*	*r*
d	**a**	**n** ⁝	**k**	*e*	**a**	**n**	*k*

Den omständigheten, att överensstämmelse icke omedelbart ernåtts i alla de åtta fallen, behöver icke avskräcka oss från att fortgå på den en gång inslagna vägen. Det sannolika är ju påtagligen, att här är fråga om en formel, som av gammalt plägat ställas framför fuþarken. Men på de olika delarna av det germanska området kunde givetvis divergenser uppkomma på grund av dialektklyvning och därmed sammanhängande lokala förändringar med hänsyn till runtecknens användning.

Om, såsom jag förmodar, **luwatuwa** och **dan ⁝ kiano** icke hava någon betydelse vid direkt utläsning utan utgöra chifferomklädnader, är det naturligtvis lönlöst att inom dessa ljud- och rungrupper söka förklaringen till divergensen mellan runorna på den femte och på den åttonde platsen i de båda runföljderna. Här måste man leta sig fram på en annan väg.

Ett av de tidigast framträdande särmärkena för de nordiska språken är bortfallet av uddljudande *j*, vilket hade till följd, att runan **jāra* fick sitt namn ändrat till **āra* och kom att beteckna ljudet *a* i st. f. ljudet *j*. Enligt Bugge Indl., sid. 13 kan det icke avgöras direkte, om den tolfte runan i Vadstena-brakteatens alfabet benämndes **jāra* eller **āra*. På annat håll finnes det bevis för, att urn. uddljudande *j* bortfallit omkring år 600[1], och Vadstena-brakteaten

[1] Jfr Noreen P. Gr.[3] § 6.4, § 85.3. Skåång-inskriften [felaktigt avbildad hos Stephens III, sid. 24], som av Noreen Aisl. Gr.[3], sid. 342 hänföres till 500-talet, har enligt Bugge N. Indskr. I 280 och Indl., sidd. 19, 208, samt Aarbøger 1905, sid. 172 runtecknet ᛡ = **āra*. [Annorlunda Wimmer

anses av många härstamma från 500-talet.[1] Det torde då icke vara alltför djärvt att tänka sig, att fuþarkens tolfte runa på denna brakteat betecknade ljudet *a*, icke *j*.

Den regel vi tidigare funnit för relationerna mellan runorna 1, 2, 3, 4, 6, 7 i Vadstena-brakteatens **luwatuwa** och Charnay-spännets **dan ⁝ kiano** kan kortast och klarast uttryckas på följande sätt. När en runa i Vadstena-brakteatens inskrift har ordningsnummern *n* inom alfabetet, har motsvarande runa i Charnay-spännet ordningsnummern $n + 2$. Den 5:te runan **t** i Vadstena-inskriften har emellertid nummern 17, och den 5:te runan i Charnay-inskriften **i** har nummern 11, d. v. s. $n - 6$ i st. f. $n + 2$. Felet är 8 steg eller precis det avstånd, som ligger emellan runorna **a** och **j**. Vi kunna sålunda för de ifrågavarande inskrifternas 5:te runa få precis samma regel, som för runorna 1, 2, 3, 4, 6, 7, om vi antaga, att den text, som på båda hållen omklätts i chiffer, på den femte platsen haft runan **a**, som bibehållits i syd-germansk skrift, men i urnordisk skrift ersatts med **j**.

Denna iakttagelse ger oss även nyckeln till den chiffer som använts. Runan **a** ligger 7 steg bakom den 5:te runan [**i**] i **dan ⁝ kiano**, och runan **j** ligger 5 steg bakom den 5:te runan [**t**] i **luwatuwa**. Alltså består Vadstena-chiffern i en förskjutning på 5 steg framåt, Charnay-chiffern i en förskjutning på 7 steg.

En antydan om, att chiffern varit så beskaffad, ligger måhända däri, att Vadstena-inskriften begynner med runan **l**, som är den 5:te i sin ätt, och Charnay-inskriften med runan **d**, som är den 7:nde i sin ätt.

Verifikationen av vårt resonemang bör givetvis

Runenschrift, sid. 166; v. Grienberger Ark. XIV 116]. Å andra sidan har **j** ansetts hava ljudvärdet *j* på Darum-brakteaten [från cirka 600]. Jfr Noreen Aisl. Gr.³, sid. 336.

[1] Jfr Noreen Aisl. Gr.³, sid. 346; Bugge Indl., sid. 5.

sökas därigenom, att vi konstruera upp de runföljder, som stå fem steg bakom Vadstena-inskriften och sju steg bakom Charnay-inskriften. Om vi kalkylerat riktigt, bör man på denna väg få förklaringen till, att vårt system till en början klickat med hänsyn till den åttonde runan i serien.

Genom den ovan angivna förskjutningen kommer man till följande runserier:

Vadstena:	Charnay:
slþdjlþd	**slþ ⁝ dalþt**

Det har redan framhållits, att runan **j** i Vadstena-serien kan vara likvärdig med runan **a** i Charnay-serien. Härtill kommer nu, att runan **t** i Charnay-gruppen mycket väl kan motsvara **d** i Vadstena-gruppen, blott man tager den fht. ljudskridningen i betraktande.

Charnay-spännet är funnet i Burgund i närheten av en stor gravplats från folkvandringstiden. Beträffande spännets ålder märkes, att på den ifrågavarande gravplatsen anträffats två guldstycken, utgörande efterapningar av mynt, som torde präglats under Justinianus (527—565) och Mauritius (562—602).[1] Salin synes anse, att spännet bör hänföras till 500-talet.[2] Beträffande befolknings- och språkförhållandena i Burgund vid denna tid hänvisar jag till Wackernagels yttrande i Kleinere Schriften III, sid. 334: 'Diesseit des Jahrs 534[3] beginnt für alles Deutsch auf Burgundischem Gebiet der Zweifel, ob es auch Burgundisch, ob es nicht ebenso wohl Fränkisch, vielleicht auch Gotisch sei: denn ein Theil des

---

[1] Se Bugge Indl., sidd. 9 f.

[2] B. Salin Thierornamentik, sidd. 146, 147 och 359.

[3] Det år, då det burgundiska riket erövrades av frankerna.

Landes blieb für einstweilen in Ostgothischer Gewalt'. Utan tvivel föreligger, rent historiskt sett, möjligheten att Charnay-inskriften är författad på frankiskt språk eller på en burgundisk eller gotisk dialekt, som färgats av frankiska uttalsvanor.

Tidpunkten för den högtyska ljudskridningen förlägges av Braune Ahd. Gr.$^{3-4}$ § 83 till den förlitterära epoken och förmodas hava ägt rum under 5:te—7:nde århundradena. Den av de kända frankiska dialekterna, som i geografiskt avseende ligger närmast Burgund, är den så kallade rhenfrankiskan.[1] Här råder stark vacklan mellan *d* och *t*, dock så, att *d* i mycket stor utsträckning är bevarat i uddljud.[2]

Charnay-spännets fjärde runa motsvarar enligt vår chiffer ett **d** = **d** på Vadstena-brakteaten. Då den fjärde runan på Charnay-spännet står omedelbart efter ett skiljetecken, föreligger här efter all sannolikhet ett uddljudande **d**, som undgått förskjutning. På den åttonde och sista runans plats (alltså förmodligen i in- eller slutljud) finna vi — efter upplösningen av chiffern — i Charnay-inskriften ett **t**, svarande mot **d** i Vadstena inskriften.

Måhända är det en tillfällighet, att en så detaljerad överensstämmelse med senare rhenfrankiska uttals- och skrivvanor synes föreligga. Men svårligen är det en tillfällighet, att man genom anlitande av min chiffer får till stånd en fullständig kongruens mellan inskriften på Vadstena-brakteaten och de åtta första runorna på Charnay-spännet, om man antager, att Charnay-ristaren, påverkad av frankiska uttalsvanor, kunnat röja osäkerhet vid valet mellan runorna **d** och **t**.

---

[1] Se Braune Ahd. Gr.$^{3-4}$, sidd. 5 f.

[2] Braune Ahd. Gr.$^{3-4}$ § 163 med anmärkningar, speciellt 1 [Isidor] och 2 [Otfrid].

En god del av det ovan sagda kan helt kort sammanfattas på följande sätt:

Det var av gammalt vanligt att låta runfuþarken föregås av runföljden:

slþ : dalþd

Överförd på ett område, där språket påverkats av frankiska uttalsvanor, antog denna runföljd gestalten:

slþ : dalþt

Överförd på urnordiskt område antog den nämnda runföljden gestalten:

slþ[:]djlþd

sedan runan **j** fått ljudvärdet *a*.

På Vadstena-brakteaten är den urnordiska runsättningen återgiven genom en så beskaffad chiffer, att varje runa flyttats fram fem steg inom runraden, såsom följande tabell utvisar:

s	**l**	**þ**	**d**	**j**	**l**	**þ**	**d**
t	*ng*	*a*	*o*	*E*	*ng*	*a*	*o*
b	*d*	*r*	*f*	*p*	*d*	*r*	*f*
e	*o*	*k*	*u*	R	*o*	*k*	*u*
m	*f*	*g*	*þ*	*s*	*f*	*g*	*þ*
l	**u**	**w**	**a**	**t**	**u**	**w**	**a**

På Charnay-spännet är den av frankiskan påverkade runsättningen återgiven genom en så beskaffad chiffer, att varje runa flyttats fram sju steg inom runraden, såsom följande tabell utvisar:

s	**l**	**þ**	:	**d**	**a**	**l**	**þ**	**t**
t	*ng*	*a*		*o*	*r*	*ng*	*a*	*b*
b	*d*	*r*		*f*	*k*	*d*	*r*	*e*
e	*o*	*k*		*u*	*g*	*o*	*k*	*m*
m	*f*	*g*		*þ*	*w*	*f*	*g*	*l*
l	*u*	*w*		*a*	*h*	*u*	*w*	*ng*
ng	*þ*	*h*		*r*	*n*	*þ*	*h*	*d*
d	**a**	**n**	⁝	**k**	**i**	**a**	**n**	**o**

Den som med mig är övertygad om, att de påvisade koincidenserna mellan Vadstena-brakteatens **luwatuwa** och Charnay-spännets **dan ⁝ kiano** icke kunna bero på rena tillfälligheter, kan strängt taget avsluta forskningarna på denna punkt. Utredningen av vad runföljden **slþ : dalþd** betytt, torde icke kunna leda till något säkert resultat, så länge icke något nytt fynd bragt i våra händer de fullt utskrivna orden.

Här föreligger uppenbarligen en brakygrafisk uppteckning av den art, som representeras t. ex. av inskriften på Fonnaas-spännet.[1] Upplösningen av dylik kortskrift lämnar rum för det största godtycke. Och en felslagen tolkning kan bidraga till att skymma undan de relativt säkra resultat, till vilka den föregående undersökningen lett oss. Bland dessa skulle jag vilja särskilt framhålla följande.

1. I Charnay-spännets fuþark var **d** den 23:dje runan, icke den 24:de. Ty spännets första runa, som enligt det påvisade systemet bör följa två steg efter runan **l** (vilken utan tvivel var den 21:sta), är **d**.

2. Den fjärde runan på Charnay-spännet bör man med Henning utläsa som **k**, icke med Wimmer och Bugge som **l**. Ty **k**, men icke **l** satisfierar den chiffer, som visat sig användbar för de övriga runorna i **dan ⁝ kiano**.

3. Vid den tidpunkt, då Vadstena-brakteaten förfärdigades, hade urn. uddljudande *j* redan fallit, åtminstone i en del trakter, och runan **j** hade antagit ljudvärdet *a*.

4. Ristaren av inskriften på Charnay-spännet talade ett germanskt språk, som åtminstone i någon mån var påverkat av frankiskan.

---

[1] Bugge Vitt. Hist. och Ant. Akad. Handlingar XI: 3, sidd. 79 ff., Norg. Indskr. I, sidd. 50 ff.; Burgun Videnskapsselskapets Forh. Kristiania 1911. N:o 1.

5. Det finnes exempel på chifferskrift, där varje runa flyttats 5, resp. 7 steg från sin ursprungliga plats.

Jag är fullt medveten om, att jag, då jag drager dessa slutsatser, till en viss grad rör mig i en cirkel. Om slutsatserna 1—4 icke godkännas i förväg, stämmer chiffern blott i fyra fall av åtta, och om chiffern icke stämmer, förlora mina slutpåståenden en god del av den grund, på vilken de vila. Men å andra sidan måste jag påminna om följande omständigheter.

1. Antagandet att runan **d** i Charnay-spännets fuþark, om denna varit fullständigt utskriven, skulle varit den 23:dje, har positiva stöd även utanför mitt cirkelbevis. Framför allt märkes, att Kylver-fuþarkens **d** är den 23:dje runan.

2. Antagandet att den fjärde runan ᚲ i Charnay-inskriften bör utläsas som **k** är icke gjort ad hoc, utan innebär blott ett instämmande i en åsikt, som uttalats förut, oberoende av mina hypoteser, och som råkat i misskredit på grund av omständigheter, vilkas vikt man betydligt överdrivit.

3. Diskussionen av möjligheten att utläsa Vadstena-brakteatens **j** som **a** är tidigare väckt av Bugge.

4. Tanken på att den fht. ljudskridningen skulle ha avsatt spår i sydgermanska runinskrifter är icke ny. Jag hänvisar till diskussionen av namnet **Arsipoda [Arsiboda?]** på Bezenye-spännet B hos Wimmer Aarbøger 1894, sidd. 39 ff. (där även ett uttalande av Sievers anföres).[1]

Av de bevis på bevarat **d**, som kunna anföras ur tyska runinskrifter, har (det att döma av fynd-

---

[1] Jfr dock även v. Grienberger Ark. XIV 124, där läsningen *Arsiboda* förordas. Bugge Indl., sid. 17 tvekar mellan läsningarna **b** och **p**, men lutar dock mot v. Grienbergers uppfattning, som heller icke varit helt främmande för Wimmer.

orten rhenfrankiska) Friedberg-spännets **þuruþhild** icke någon avgörande betydelse i riktning emot mina antaganden, då förbindelsen **ld** i viss mån intager en undantagsställning. Hos Isidor är inljudande **ld** alltid bevarat (se Braune Ahd. Gr.[3–4] § 163, anm. 1). Beträffande de två **d**-tecknen på Emser-spännet, som också måste räknas till det rhenfrankiska området, märkes, att båda stå intervokaliskt, och att Isidor i intervokalisk ställning oftare har *d* än *t*. (Braune anf. st.)

Inskrifterna på de likaledes rhenfrankiska spännena från Osthofen och Freilaubersheim äro (helt och hållet eller till de delar, som innehålla runan **d**) starkt omstridda. Om Osthofen-spännet se Henning sid. 70 ff., Bugge N. Indskr. I 138 f., Wimmer Aarbøger 1894, sidd. 66 ff. Om Freilaubersheim-spännet se Henning sidd. 78 ff., Bugge N. Indskr. I 137 f., Wimmer Aarbøger sidd. 51 ff.

Anmärkningsvärt är ju dock, att vi på bajerskt område icke finna någon skrivning **t** för gammalt **d**. Jag tänker särskilt på skrivningen **wodan** på det större Nordendorf-spännet. Se Henning sidd. 87 ff.

5. Chiffer-runskrift, bestående i systematisk förskjutning av varje runa ett bestämt antal steg åt sidan, är förut känd från Rökstenen. Jfr ovan sid. 9.

Jag vågar därför påstå, att jag i mitt resonemang egentligen icke infört några nya antaganden. Om jag det oaktat lyckats få fram en fullständig kongruens mellan de åtta runor, som föregå Vadstena-fuþarken, och dem, som föregå Charnay-fuþarken, synes det mig, att deras identitet är konstaterad. Men då böra även mina övriga påståenden hålla streck.

Trots de betänkligheter jag uttalat på sid. 15 skall jag nu gå in ett stycke på de rena gissningarnas område.

Jag antager, att den uppkonstruerade runföljden **slþ : dalþd**, lämpligen utfylld och sedermera iklädd en moderniserad, fornisländsk dräkt, kan hava lytt:

s*ú es* **l***aun***þ***ýðing* : **d***ylisk* **alþ***ió***ð**

och jag ger översättningen:

Detta är den hemliga uttydningen. Måtte den stora mängden bliva i okunnighet om den.

Enligt Fritzner[2] I 276 betyder *dyliast í e-u* 'være i Uvidenhed om noget'. Konstruktionen är kanske icke gammal nog för att hava haft full motsvarighet i äldre germansk tid. Men här gäller det ju blott att få fram några konturer, som kunna utfyllas på olika sätt.[1]

Härefter följa fuþarkens 20 första runor, och sedan läses runserien

uþfnþai ⁝ id

Även här föreligger givetvis brakygrafi.

I nära anslutning till Henning, som dock alldeles onödigtvis söker en fonetisk förklaring till ett *n*-bortfall framför *þ* [2], föreslår jag en läsning, genom vilken (utan garanti för full överensstämmelse) fås fram en motsvarighet till en gotisk opt. 3 pers. sg.

**unþa-finþai*

med betydelsen 'må utfinna'.

Beträffande möjligheten av att ansätta ett germ. **unþa-finþan* med denna betydelse må man jämföra å ena sidan got. unþa*pliuhan* = ty. ent*fliehen* och å den andra sidan ty. ent*nehmen* = *erschliessen, erkennen* (Weigand-Hirt I 448).

---

[1] En gravare anmärkning är, att direkta motsvarigheter till fisl. *dylia* äro belagda varken i got. eller i västgerm. Men man kan tänka också på andra till germ. *duel* hörande ord.

[2] Se sidd. 56 f.

Subjektet till den ifrågavarande optativen är väl ett kvinnligt personnamn, vars två första ljud äro angivna genom runorna **id**[1], och som burits av en kvinna, till vilken spännet getts som gåva. Ristaren uttalar här sin önskan, att mottagarinnan måtte finna lösningen till hemligheten, fastän denna bör bliva dold för den stora mängden.

Objektet till optativen **unþa-finþai* söker jag med Henning i de tre runor, som stå inramade på spännets nedre del. Den första av dem är den till sitt ljudvärde omtvistade trettonde runan i fuþarken ᛇ, de två följande äro ᛁᚠ. Alla tre runorna tillsammans hava säkert bildat en språkform, svarande mot den gotiska pronominalformen asf (enligt Henning sid. 68 alternativt apn) *ija* 'henne', 'den'. Att detta Hennings antagande ej är orimligt, erkännes av Bugge N. Indskr. I 140. Vid valet mellan asf och apn föredrager jag asf och antager, att pronominet syftar på det tidigare nämnda substantiv, som på isländska skulle heta **launþyðing* och är fem.

Enligt Bugge Indl., sid. 11[2] är det osäkert, om de två runorna på mittfältet av spännets undre del äro ristade av samma hand som övriga delar av inskriften, och denna korta runföljd kan omöjligen bliva föremål för ett särskilt tolkningsförsök. Men den är dock av ett visst intresse. Ty den första runan ᚴ anträffas även på det mindre Nordendorf-

---

[1] Då vi tidigare trott oss finna spår av frankiskt inflytande på ristarens språk, är det kanske skäl att påpeka en omstridd uppgift, enligt vilken namnet *Ida* skulle ha förekommit i Pipinernas stamtavla. Se Förstemann Altdeutsches Namenbuch I 943, men även Bonnell Die Anfänge des karolingischen Hauses, Berlin 1866, sidd. 51 och 68. Beträffande skrivningen med **d**, icke **t** vill jag ännu en gång påminna om, att hos Isidor stark vacklan råder mellan *d* och *t* i intervokalisk ställning [194 *d* mot 80 *t*. Se Braune Ahd. Gr.[3-4] § 163, anm. 1].

[2] Jfr Wimmer Aarbøger 1894, sid. 78.

spännet, där Bugge ansett utläsningen **k** som möjlig.[1] Då **ᚴ** är stupruna i förhållande till **ᚴ**, finner jag häri ett starkt stöd för att jag haft rätt i att med Henning utläsa Charnay-spännets **ᚴ** som **k**.

Den andra och sista runan är enligt Bugge Indl., sid. 11 att utläsa som **r**.

Om jag nu ser bort från dessa två fristående runor, kommer jag till följande tolkning av Charnay-spännets inskrift:

A. (lönskrift). *Detta är den hemliga uttydningen. Måtte den bliva förborgad för den stora mängden.*

B. Runfuþarken.

C. *Måtte Id[a] utfinna den.*

Avdelningen A återfinnes på Vadstena-brakteaten. Troligen var det sed att låta runfuþarken föregås av en chifferskrift, där det med orden *detta är den hemliga uttydningen* angavs, när nyckeln till chiffern blivit funnen. Sedan följde en önskan om, att hemligheten måtte bliva förborgad för de fleste. Mellan dessa båda satser finnes intet skiljetecken på Vadstena-brakteaten, fastän Charnay-spännet här har fyra punkter. Men på denna inkongruens torde min bevisföring icke behöva stranda.

Till sist har jag ännu att yttra några ord om den tolkning av Vadstena-brakteatens inskrift, som givits av v. Grienberger i Ark. XXIX, sidd. 364 ff. Runföljden **luwatuwa** utläses av v. Grienberger som **Lūƀa-tōƀa* = 'Tófi mit dem haarschopf'. För att möjliggöra denna tolkning nödgas v. Grienberger antaga, att runan **w** på Vadstena-brakteaten kunnat stå som tecken för spirantiskt *b* och runan **u** som tecken för ljudet *o*. Trots de paralleller, som v. Grien-

---

[1] Se N. Indskr. I 141 och not 1; Indl., sid. 11.

berger sökt anföra från andra runinskrifter, synes det mig, att båda dessa antaganden äro i någon mån betänkliga. Och så länge ingen evident tolkning av runföljden **luwatuwa** åstadkommits vid direkt utläsning, torde de skäl, som anförts till förmån för utläsning med chiffer, bliva bestående.

Studier över fornvästgötska lagtexter.

Av *Bruno Sjöros.*

I.

Spår av olika källor i KB i Äldre västgötalagen.

De studier över språket i Vg I som tillsvidare föreligga, visa att en ganska stor oregelbundenhet i stavning och språkformer gör sig gällande. I ett stort antal fall har man, säkerligen med rätta, betraktat egendomligare former såsom ofta lätt förklarliga skrivfel; andra fall kunna bero på att olika skrivare dels följt sina original, dels sitt eget språkbruk, dels reminiscenser från andra arbeten som de läst eller avskrivit. Men ifall vissa egenheter i språk och ortografi uppträda i större mängd inom en jämförelsevis liten del av texten, kan det vara skäl att se till, om icke tillräcklig grund förefinnes för antagandet att olika dialekter, eller åtminstone olika skrivsätt, göra sig gällande, och att man således har att göra med spår av olika källor, vilka av skrivare inarbetats vid denna eller någon föregående kodifiering.

Redan Richert har påvisat, att LR, CB och Þl ej tillhört den ursprungliga texten (Tidsskr. f. Fil. N. R. IV, s. 1 ff.), och senare har Pipping (Neuphil. Mitt. 1909, s. 182, not 3; Festskr. tillegnad K. F.

Johansson, s. 19; Ark. XXVII s. 289) på grund av särskilda egendomligheter i KB gjort sannolikt, att denna balk intager en särställning i förhållande till lekmannabalkarna.[1] Med anledning härav yttrar Lindroth (Ldsm. 1912, s. 126 f.)[2] bland annat, att man ej har någon anledning att tro på tillvaron av en kodex utan kyrkobalk.[3] Emellertid är det ingalunda a priori osannolikt, att en lagtext utan kyrkobalk funnits, även om man ej vill antaga liknande skäl härför som de vilka kommit MELL att sakna kyrkobalk; även i cod. B 58 (Vg II) fattas ju kyrkobalken. Framför allt är det mycket rimligt, att kyrkobalken vid kodifiering eller avskrivning av lagen av ett eller annat skäl tagits ur en annan kodex. Att så faktiskt skett i åtminstone ett fall, omtala Collin-Schlyter (Corpus I s. XXVII f.), vilka om hdskr. L yttra: 'Denna handskrift — — — är i det afseendet märkvärdig, att KyrkB. här härstammar ifrån en annan handskrift än den, som ligger till grund för alla de öfriga handskrifterna af WGL:s yngre Kyrko-Balk'. — Dessutom är det alls ej osannolikt, att redan före lagman Eskils tid vissa delar av lagen varit upptecknade: ett intressant exempel på laguppteckning av äldre datum erbjuder ju Forsaringens inskrift. Tolkningen av denna är ju i många stycken osäker, men däri torde dock alla meningar överensstämma, att skriften innehåller stadganden ur en kyrkobalk.

Vad särskilt en kyrkobalk beträffar, är det ju mycket naturligt, att vissa delar varit upptecknade,

---

[1] Om FB och Utg.B. i Vg II se nedan sidd. 36 ff.

[2] Lindroths avvikande tolkning av KB:s egendomligheter skall jag längre fram upptaga till granskning.

[3] Pipping har ingenstädes i tryck föreslagit någon förklaring av det faktum, att språket i KB är ett annat än i lekmannabalkarna.

kanske rent av direkt avfattade i domkapitlens kanslier, då det gällde att få in för kyrkan viktiga bestämmelser i lagen. Att under en tid, då den kanoniska rätten sökte kämpa sig fram, i strid med den hävdvunna rättsuppfattningen, ett kompromissande ofta blev nödvändigt, har Beckman i sina intressanta undersökningar (Ark. XXVIII och XXX) visat, och ingenting är naturligare än att kyrkans fordringar helt eller delvis på förhand skriftligen formulerats. Vid redigeringen av lagen ha sådana anteckningar till större eller mindre del kunnat inflyta oförändrade i texten, och med dem deras språk och stavsätt. Att man i Vg I KB har spår just av ett sådant förfarande, skall jag nedan söka göra troligt.

Frågan huruvida KB i Vg I härrör från samma förlaga som lekmannabalkarna, skall jag tillsvidare lämna åsido och till en början söka visa, att KB:s språk, eller åtminstone skrivsätt, ger anledning att tro, det olika delar därav haft olika källor. Att denna uppgift erbjuder stora svårigheter, är jag livligt medveten om, då det ju är naturligt att eventuellt förefintliga olika källskrifters stavning i hög grad måste ha inverkat på den kodifierande textens ortografi. Huru lätt en medeltida skrivare lät en innött skriftbild inflyta vid avskrivandet av en text med helt avvikande ortografi, därpå finnas ju talrika bevis. Man kan därför icke vänta att finna en viss konsekvent stavning genomförd i en del av balken, en annan i övriga delar: bortsett från att kanske icke ens förlagorna haft konsekvent stavning, har naturligtvis en föregående dels ortografi måst påverka senare partiers i rätt hög grad. Då härtill i detta fall kommer, att statistiken rör sig med låga tal, är det klart att gränserna för de olika delarna bliva mycket svåra att angiva. Det är därför enligt min mening fullkomligt oberättigat och oriktigt att,

såsom Lindroth (loc. cit. not 3) gör, fordra att 'en skarp ortografisk gräns' skall kunna uppvisas mellan två textdelar för att berättiga antagandet, att dessa härstamma från olika håll; det är nog att för olika delar typiska flockar kunna påvisas. Vid undersökningen har jag också stundom fått nöja mig härmed. — Å andra sidan är just KB lämplig för en sådan undersökning, då en längre, föregående texts ortografi ej kunnat inverka.

Ett ställe som direkt inbjuder till närmare undersökning, är det mycket diskuterade *Af kyrkiu ræt* 4: 1.[1] Collin-Schlyter anmärka härtill: 'Br(ocman) legit *ran*. Forsan ita habuit archetypon, quod secutus est scriptor noster. Rectius tamen *drap* ut habet Cod. G'; i denna är dock rubriken enligt utgg. tillagd av yngre hand (l. c. s. 84, not 58). Schwartz-Noreens handupplaga har *ræt*. Otman översätter 'Om kyrkorätt', men påpekar att överskriften utan skäl är ställd över denna flock, och att *ran* ej passar ihop med flockens innehåll. Noreen förmodar (Ark. V s. 385), att ordet kanske vore att utläsa *væt* = dråp, och översätter så i Börtzell-Wieselgrens edition. Beauchet översätter: 'Du droit de l'église'. Bergin tvekar: han skriver *Af kirkiu væt (ræt)* och översätter: 'About church oath (right)'; den egendomliga, av intet motiverade översättningen 'oath' beror väl på missuppfattning av Noreens uttalande. Pipping (Äldre västgötalagens ordskatt) läser *ræt* och översätter 'rätt (lag)'.

För min del tror jag, att Collin-Schlyters läsning *ræt* icke blott kan, utan bör bibehållas. Ingenting i handskriften tyder på att denna rubrik skulle, såsom i allmänhet vid diskussionen om detta ställe påpekats, hänföra sig blott till den närmast

[1] Siffrorna angiva sida och rad i Collin-Schlyters edition.

följande flock 3; jag tror att den i själva verket hänför sig till flockarna 3—6, kanske 3—7. Ur innehållets synpunkt passa åtminstone fl. 3—6 mycket väl tillsamman: de handla alla om när kyrkas invigning är bruten, och om huruvida ny invigning av biskopen erfordras, ävensom om den ersättning han äger uppbära därför. Det förefaller mycket lockande att betrakta just dessa 4 flockar såsom en för sig utarbetad anteckning om biskopens rättigheter i dessa för honom, ekonomiskt taget, nog så viktiga fall. När så dessa föreskrifter inflöto i balken, följde överskriften i hastigheten med.

Språkligt visa fl. 3—6 flere anmärkningsvärda överensstämmelser.

Svarabhaktivokal förekommer utsatt i följande ord, uppräknade i den ordning de hava i texten: *Uerder* 3spri, *maþer* ns, *marker* ap, *Værþer* 3spri, *prester* ns, *bønder* ns, *marcher (2)* ap, *byscuper* ns, *bonder* np, *Taker* 3spri, *ligger* 3spri, *kamber* ns; sma 13 ggr, alla med e. Beträffande fl. 7 känner jag mig osäker: språkligt låter den väl förena sig med fl. 3—6 med hänsyn till svarabhaktivokalen (*Uerdher* 3spri, *Varþer* 3spri, *apter*, *marcher* np, *marcher* ap; sma 5 *e*) och även i andra avseenden (se nedan), men med hänsyn till innehållet går detta mindre väl, såvida ej fl. 8, 9 medtagas, vilket bestämt förbjudes av språket eller åtminstone skrivsättet i dessa flockar.

I de båda föregående flockarna begagnas i motsats till fl. 3—6(7) både *e* och *æ* såsom svarabhaktivokal; exemplen äro följande: flock 1: *Krister* ns, *prester* ns (2); *konongær* ns, *bondær* np, *varþær* 3spri; sma 3 *e*, 3 *æ*; fl. 2: *brinder* 3spri, *næter* ap, *sialuer* nsm; sma 3 *e*. Den senare flocken visar visserligen överensstämmelse i detta avseende med fl. 3—6, men flere andra egenheter hos den-

samma göra det omöjligt att sammanföra den med dessa. Icke heller med avseende å innehållet höra dessa flockar till den ifrågavarande gruppen.

Då svarabhaktivokalerna enligt min mening, karakterisera även en annan grupp av flockar, anför jag här den fullständiga materialsamlingen: fl. 8: *brender* (2) 3spri, *(pr)efter* ns, *fcruþer* ns, *apter*, *kuaþer* 3spri, *byvþer* 3spri; *markær* ap, *mærchær* np; sma 7 *e*, 2 *æ* — fl. 9: *apter*; sma 1 *e* — fl. 10: *falder* (3) 3spri, *nider*, *niþer*, *viþer*; *sialvar* nsm, *maþar* ns; sma 6 *e*, 2 *a* — fl. 11: — fl. 12: *værder* 3spri, *marder* ns, *fargheþer* nsm, *bifcuper* (2) ns, *viþer*, *værþer* 3spri, *prefter* ns; sma 8 *e* — fl. 13: *alþer* nsm, *ligger* 3spri, *pridiunger* ns, *gilder* nsm, *vinter* as; *liggær* 3spri, *kirkiugardær* ns; *bifcopér* ns[1], *bifcopær* ns, *kirkiugarþær* ns; sma 5 *e*, 5 *æ* — fl. 14: *fæker* nsm, *bifcuper* ns, *ligher* 3spri; *fiukær* nsm *fivngær* 3spri; sma 3 *e*, 2 *æ* — fl. 15: *lægher ftaþ* as, *lægherftad* as, *fkyldugher* (2) nsm, *bifcuper* ns; *nætær* ap, *længær*, *læghærftad* ds, *Sitær* 3spri, *biþær* 3spri; sma 5 *e*, 5 *æ* — fl. 16 *ganger* 3spri, *fakar* nsm; sma 1 *e* 1 *a* — fl. 17: *tacher* 3spri, *prefter* ns; *bifcopær* ns, *offær* as, *kombær* 3spri; sma 2 *e*, 3 *æ* — fl. 18: *læghærftað* as, *læghærftad* as, *takær* 3spri; sma 3 *æ* — fl. 19: — fl. 20: *ligger* 3spri, *aker* as; *aftær*; sma 2 *e*, 1 *æ* — fl. 21: *comber* 3spri; *kirkiugarþér* ns, *hældær*; sma 1 *e*, 2 *æ* — fl. 22: *orfaker* nsm, *prefter* ns, *bifcopær* ns, *bøndær* np; sma 2 *e*, 2 *æ*.

Såsom av materialsamlingen synes, upphör det undantagslösa bruket av *e* såsom svarabhaktivokal med fl. 7, blott fl. 12 saknar andra vokaler i denna ställning. Bruket av *æ* tilltager mot slutet av balken, och jag önskar särskilt fästa uppmärksamheten vid

[1] Såsom Noreen (Ark. VIII s. 176 ff.) visat har tecknet *é* i Vg I vanligen ljudvärdet æ.

fl. 14—17 och 18—22, vilka enligt min mening bilda grupper med annat ursprung än övriga delar av balken. Fl. 1, 2, 8—13 har jag ingen bestämd mening om. Procenttalen för *æ* i de fem grupperna bliva: 1—2: 33,3 %; 3—7: 0 %; 8—13: 19,4 %; 14—17: 45,4 %; 18—22: 61,5 %. Det torde icke anses oberättigat att betrakta de höga procenttalen för 14—17 och i synnerhet 18—22 som ett indicium för att dessa flockar ha annat ursprung än 3—6(7). Det kunde synas, som om fl. 13, där *e* och *æ* äro lika många, borde föras till 14—17; att så ej skett beror på olikheter, som jag nedan skall påpeka. — Någon egentlig vikt kan knappast fästas vid procenttalet för 8—13, då frekvensen av *e* och *æ* är så ytterst olika i de skilda flockarna. — Nedan skall jag beröra innehållet i 14—17 och 18—22.

I Vg I, i synnerhet i KB, inträffar det ofta, att i stamstavelser, där man språkhistoriskt och normalfornsvenskt har *ǣ̆*, i stället tecknas *e* (Pipping, Neuphil. Mitt. 1909, sid. 182, not 3). I följande materialsamling, som avser att belysa denna företeelses frekvens, medtager jag ej de fall, då någondera av dessa vokaler ingår i diftong. Av ord, där *a* står för *æ* och omvänt *æ* för *a* (jfr Kock, Sv. ljudh. I s. 315 ff., Pipping, Neuphil. Mitt. 1909, sidd. 179 ff.), medtagas de förra t. ex. *varþ* 5: 13 (= *værþ*), däremot ej de senare t. ex. *kirkiugærþér* 9: 14 (= *kirkiugarþér*). Då säkra växelformer förekomma t. ex. *varæ* : *væræ* ha de med *e*, *æ* naturligtvis medräknats. — Att flere av exemplen utgöras av ord, vilka ofta äro oaccentuerade, har jag ej fäst avseende vid, då denna omständighet ej synes ha spelat någon roll för teckningen med *e* eller *æ*.[1]

[1] Att ingå på specialförklaringar av *e* i stället för väntat *æ*, faller naturligtvis utom ramen för denna uppsats.

Växlingen *e, æ* i stamstavelser: fl. 1: *her, preſter* (2) ns, *lengi, vegh* ds; *ær* (3) vb, *væſgøta* gp, *boclærðir* np, *bæræ* inf, *préſt* as, *hændir* 3spri, *þæt* asn, *æn, þét* asn; sma 5 *e*, 11 *æ*. — fl. 2: *þerra*[1] gp, *geræ* inf, *quels* gs, *klerkar* np; *æn, næter* ap, *þrættandi* nsm; sma 4 *e*. 3 *æ*. — fl. 3: *uerder* 3spri, *þet* (2) nsn, *er* (3) vb, *gengerd* as, *en, letæ* inf; *ræt* ds, *dræpin* nsm, *ær* vb, *værk* ns; sma 9 *e*, 4 *æ*. — fl. 4: *en, eller*; *gæræ* inf; sma 2 *e*, 1 *æ*. — fl. 5: *preſter* ns, *eller, hetta* inf, *gengerð* as, *meſſufat* ap, *þen, er* rel, *fermæ* inf; *værþer* 3spri, *æru* 3ppri; sma 8 *e*, 2 *æ*. — fl. 6: *er* 3spri, *feſtiband* ns, *þeſſi* npn, *en*; *æru* 3ppri; sma 4 *e*, 1 *æ*. — fl. 7: *uerdher* 3spri, *þet* nsn, *er* (3) 3spri, *preſt'* (2) ns, *þen* asm, *þes* gsn, *er* rel, *ecki, preſti* ds; *mæſſufat* np, *niþingſværk* ns, *hæreþe*[2] ds, *æru* 3ppri; 12 *e*, 4 *æ*. — fl. 8: *brender* (2) 3spri, *(pr)eſter* ns, *preſt'* (4) ns, *þen* nsm, *er* (2) rel, *er* 3spri, *preſti* ds, *tende* 3spti; *tænd'* 3spri, *varþ* asn, *þés* gsn, *mærchær* np, *æru* 3spri, *kuaþer* 3spri, *tændi* 3spti, sma 13 *e*, 7 *æ*. — fl. 9: *meſſufat* ap, *preſt'* (2) ns; *bær* 3spri, *værð* npn, *bætri* npn: sma 3 *e*, 3 *æ*. — fl. 10: *iardeghendi*?, *en* (5), *breſt*, 3spri, *felli* 3sprk, *er* 3spri; *hængir* 3spri, *æller, ſær* ds, *ér* 3spri, *bræſt'* 3spri, *værri* nsf, *ær* 3spri, *værð* nsf, *bættri* nsf; sma: 9 *e*, 9 *æ*. — fl. 11: *æru* 3spri; sma 1 *æ*. — fl. 12: *þen* nsm; *preſter* ns, *lænſpreſts* gs, *lenſpreſt'* ns; *værder* 3spri, *dræpin* nsm, *ællær, æn* (4), *hætti* 3sprk, *mælæ* inf, *værþer* 3spri, *æller, mæſſu* as, *ſæghia* inf, *ællar, lænſpreſts* gs, *þæs* gsn, *ær* rel, *mæn* np, *ſær* ds; sma 5 *e*, 19 *æ*. — fl. 13: *þet* nsn, *er* 3spri, *þet* asn; *mælli, gærþe*

---

[1] Formen kan motsvara fisl. *þerra*; *þem* (i KB blott dp) fattar jag som långvokaliskt (Noreen, Aschw. Gr. § 508.14).

[2] Oaktat ordet är kompositum, torde andra stavelsen vara så svagt accentuerad, att den ej bör medräknas.

inf, *þæt* nsn, *ér* 3spri, *þæt* asn, *hæræd* ns; sma 3 *e*, 6 *æ*. — fl. 14: *preſt'* ns, *preſts* gs; *æn* (7), *ællér*, *ær* (4) 3spri, *ſæker* nsm, *æru* 3ppri, *ſænt* sup., *mæſſu* (2) as, *mæſſufatum* dp, *væriæ* inf, *mæd'r. fæk* 3spti; sma 2 *e*, 21 *æ*. — fl. 15: *preſt'* ns, *er* rel, *lengær*, *geſt* as, *ſcreppu* as; *ælſtæ* asn, *æn*, *mæn* ap, *frælſum* dpm, *nætær* ap, *læta* inf, *æller*, *gæſt'* ns, *læghærſtad* as, *præſt'* ns, *ær* (2) 3spri, *læghær-ſtad* ds; sma 5 *e*, 13 *æ*. — fl. 16: *ber* 3spri, *preſti* ds; *læs* 3spri, *ær* 3pri; sma 2 *e*, 2 *æ*. — fl. 17: *preſter* ns, *þet* asn; *ær* 3spri, *væſtirmæn* np; sma 2 *e*, 3 *æ*. — fl. 18: *læghærſtað* as, *længræ*, *læghærſtad* as, *þén* nsm; sma 4 *æ*. — fl. 19: *þet*; *æn*, *ær* 3spri, *ſkæppur* np, *ællær* *pænningæ*[1] gp; sma 1 *e*, 5 *æ*. — fl. 20: *afſædhum* adv, *præſtins* gs, *lætæ* inf, *ællær*, *ær* rel, *næſt*, *æn*; sma 6 *æ*. — fl. 21: *æn*, *ſkæræ* inf, *mæð*, *ær* 3spri, *ækki*, *hældær*; sma 6 *æ*. — fl. 22: *þen* asn, *preſter* ns; *præſt'* ns, *ængin* asm, *vrækæ* inf, *æn*, *ær* 3spri; sma 2 *e*, 5 *æ*.

Huru de olika flockarna förhålla sig till varandra torde framgå ur följande statistiska överblick:

Fl.	*e*	*æ*	Fl.	*e*	*æ*
1	5	11	13	3	6
2	4	3	14	2	21
3	9	4	15	5	13
4	2	1	16	2	2
5	8	2	17	2	3
6	4	1	18	—	4
7	12	4	19	1	5
8	13	7	20	—	6
9	3	3	21	—	6
10	9	9	22	2	5
11	—	1		91 *e*	136 *æ*
12	5	19			

[1] *penningæ* i Pippings Ordskatt är tryckfel.

I balken i dess helhet tecknas sålunda *e* i 40,1 % av samtliga hithörande ord. Granskar man däremot de olika delarna, ställa sig procenttalen väsentligen annorlunda. Sålunda utgöra orden med *e* i stamstavelsen i

fl. 1—2	39,1 %	fl. 14—17	22,0 %
fl. 3—6 (7)	74,2 (74,4) %	fl. 18—22	10,3 %
fl. 8—13	42,3 %		

Såsom av dessa siffror synes, är bruket av *e* icke inskränkt till 3—7, utan förekommer även i andra delar av balken, särskilt i fl. 8 (65,0 %). Att jag dock ej fört denna flock till gruppen 3—7 beror på språkliga skäl (nedan sidd. 15, 17), och i de senare flockarna finnas några skrivningar, vilka synas mig tyda på olika ursprung för dessa och 3—7. Man kan ju gott förstå, att en skrivare, som i förlagan till 3—7 fann *ǣ* tecknat *e* genomgående (eller åtminstone till avgjort övervägande antal), och i de andra förlagorna fann samma ord tecknade med *æ*, lätt skulle komma att förväxla bruket av *e* och *æ*, i synnerhet till en början. Det är så jag anser att *e* i de senare flockarna bör betraktas, och detta synes mig stödas av förväxlingen i motsatt riktning: *mære* asn, 6: 10 (fl. 10), *þær* npm 6: 18 (fl. 12), *þæm* dp (fl. 14), *æigh* 7: 13 (fl. 14), *mæra* asn 8: 3 (fl. 15).[1]

Som bekant ersättes normalfornsvenskt svag-

---

[1] Det faller av sig självt, att här ej är platsen att ingå på de förklaringar, som framställts för de egendomliga formerna med *e*, *æ*. Vad Vg I, särskilt KB vidkommer, synas mig formerna med *æ* enklare förklaras så som ovan skett, än t. ex. så som Kock, Ljudh. § 191 vill, genom antagande av en ljudlag *ǣ* > *ē* framför supradentala och interdentala konsonanter. Vad särskilt *æigh* vidkommer, så står det ensamt i Vg I gentemot över hundra andra med *ei* eller *e*. — Vad Noreens förklaring av *þæm* vidkommer (Ark. VIII s. 178, not 1), så torde också den vara överflödig för detta fall, då utom detta blott 2 *þæm* finnas i hela lagen.

tonigt *a* i fornvästgötskan vanligen av *æ*. Detta är emellertid icke konsekvent genomfört i Vg I, och vad KB:s olika delar beträffar kan också här en tydlig olikhet spåras. Materialsamlingen är följande[1]: fl. 1: *væſgøta* gp, *criſtna* ns, *utan*, *coma* inf; *biſcupær* np, *bocarlær* np, *bæræ* inf, *kallæ* inf, *boæ* inf, *brymſignæ* inf, *døpæ* inf, *haldæ* (2) inf, *vardvetæ* inf, *andæs* gs, *gravæ* inf; *siþen*, *byuþe* inf, *ſuner* gs; sma 4 *a*, 12 *æ*, 3 *e*. — fl. 2: *þerra* gp, *klerkar* np; *geræ* inf; sma 2 *a*, 1 *æ*. — fl. 3: *hovodtiundaþo* 3ppti; *gyuæ* inf, *letæ* inf, *houodtiundæ* inf; *natter* gs; sma 1 *a*, 3 *æ*, 1 *e*. — fl. 4: *houodtiundæ* inf, *gæræ* inf; *vten*, *eller*; sma 2 *æ*, 2 *e*. — fl. 5: *hetta* inf, *øra* (2) ap, *calka* ap; *altæræ* (2) gs, *giuæ* (2), *tyundæ* as, *fernæ* inf, *væræ* inf; *allen* asm, *natter* gs, *eller*; sma 4 *a*, 6 *æ*, 3 *e*. — fl. 6: *altare* ns, *fyrnaſſ* infp, *hana* asf; *ſtandæ* 3ppri, *ſtulpær* np, *ſinæ* asf, *haltæræ* gs; *altare* ns; sma 3 *a*, 5 *æ*. 1 *e*. — fl. 7: *marcha* gp, *ſkaþa* as, *bøta* inf; *gialdæ* inf, *meræ* asn, *værþæ* inf; *hæreþe*, *þagher*; sma 3 *a*, 3 *æ*, 2 *e*. — fl. 8: *bøta* inf; *wardæ* inf, *meræ* asn, *bøtæ* inf, *bondæ* ds, *tylftér* gs; *kaller* 3spri; sma 1 *a*, 5 *æ*, 1 *e*. — fl. 9: *glataſſ* 3pprip; *gialdæ* inf; sma 1 *a*, 1 *æ*. — fl. 10: *klocka* ns, *bana* as, *annar* nsm; *klockæ* (2) ns, *banæ* as, *klocchæræ* ds; *iardeghendi? mære* asn, *æller*; sma 3 *a*, 5 *æ*, 3 *e*. — fl. 11: — fl. 12: *ællar*, *øra* ap, *kalla* 3ppri, *ſopnar* gs, *tylptar* gs; *mælæ* inf, *ſopnær* gs, *uetæ* inf, *ællær*; *ſargheþer*; sma 5 *a*, 4 *æ*, 1 *e*. — fl. 13: *annat* nsn, *marcha* gp, *ſipan*, *balka* gp, *atta*, *somar* as; *ſcipæ* inf, *væræ* inf, *bolæ* gp, *oræ* gp; *gærþe* inf; sma 6 *a*, 4 *æ*, 1 *e*. — fl. 14: *fyrra* adv, *criſtna* inf, *annar* nsm, *forfallalos* nsm, *þighianda* asf, *bonda* as, *forfallaloſan* asm; *huſlæ* (2) inf, *fyrræ* adv, *olæ* inf, *ællér*, *þighiændæ* asf, *fyardæ* nsn, *hialpæ* (2)

[1] *a*, *æ* i diftongerna *ia*, *iæ* medtagas ej här.

inf, *faræ* inf, *kallær* 3spri, *laghæ* adj; sma 8 *a*, 12 *æ*. — fl. 15: *ola* (3) inf, *bonda* (2) gs, *bonda* ds, *tyunda* as, *hiona* gp, *øra* ap, *alla* ap, *gøra* inf, *taca* 3ppri, *mæra* asn, *flera*[1] af, *vaka* inf, *læta* inf, *hufla* inf, *innan* adv; *bondæ* (2) as, *ælftæ* asn, *tyundæ* as, *fleræ*[1] af, *foknæ* gs; *æller* konj; sma 18 *a*, 6 *æ*, 1 *e*. — fl. 16: *annars*; *øræ* (2) ap; sma 1*a*, 2 *æ*. — fl. 17: *fcipta* inf, *fiþan* adv, *annan* asm, *allan* asm, *langafreadaghi* ds; *tyundæ* (2) as, *fciptæ* inf, *løtæ* ap, *kuikkæn* asm, *fotæ* gs; sma 6 *a*, 6 *æ*. — fl. 18: *annærftagd* adv, *hauæ* (2) inf, *længræ* adv, *halvæn* asm, *haluæn* asm; sma 6 *æ*. — fl. 19: *gyuæ* inf, *pænningæ* gp, *ællær*; sma 3 *æ*. — fl. 20: *enka* adj, *ællar* konj. *annarrær* gsf; *tyundæ* as, *varþæ* inf, *lætæ* inf, *ællæn* asm, *varæ* inf, *annarrær* gsf, *lucæ* inf, *tiundæ* as, *ftandæ* inf, *þingæt* adv, *nøghæ* inf, *landboæ* as; sma 3 *a*, 12 *æ*.— fl. 21: *vaþabloð* ns; *fkæræ* inf, *kaftæ* inf; sma 1 *a*, 2 *æ*. — fl. 22: *vrakæ* inf, *forboþét* sup, *vrækæ* inf, *fridløfæn* asm; sma 4 *æ*.

Huru dessa ändelsevokaler fördela sig på de olika flockarna framgår ur följande översikt:

Fl.	*a*	*æ*	*e*	Fl.	*a*	*æ*	*e*
1	4	12	3	12	5	4	1
2	2	1	—	13	6	4	1
3	1	3	1	14	8	12	—
4	—	2	2	15	18	6	1
5	4	9	3	16	1	2	—
6	3	5	1	17	6	6	—
7	3	3	2	18	—	6	—
8	1	5	1	19	—	3	—
9	1	1	—	20	3	12	—
10	3	5	3	21	1	2	—
11	—	—	—	22	—	4	—
				Sma	70	107	19

[1] Formen *fleræ* kunde fattas såsom *flere*, men detta är svårligen fallet med *flera* 8: 4, 61: 11. Kanske föreligger här inflytande från stark flexion (jfr även Noreen, Aschw. gr. § 463.1, 321.2 *b*).

Medan sålunda balken i sin helhet har *a* bevarat i 35,7 %, är frekvensen av *a* mycket olika i olika delar. Frekvensen av *a* i de olika partierna är följande:

Flock	1—2	27,3 %	Flock	14—17	55,1 %
„	3—6 (7)	23,5 (26,2) %	„	18—22	12,6 %
„	8—13	39,0 %			

Det är särskilt flockarna 12, 13, 15, 17 i vilka frekvensen av *a* är så påfallande, att det icke torde vara berättigat att betrakta det som en tillfällighet. I synnerhet gäller detta fl. 15, där *a* utgör 72 % av hela antalet. Vad den övre gränsen för denna grupp beträffar, känner jag mig mycket osäker: måhända bör gruppen 14—17 omfatta även fl. 12—13, som ha 6 *a* (5 *æ*)[1], måhända höra till densamma blott 15—17, som då hade att uppvisa *a* i 62,5 %. Däremot synes mig den undre gränsen, mellan fl. 17 och 18, vara synnerligen tydlig: att i 18—22 4 *a* förekomma får sin naturliga förklaring av de talrika, omedelbart förut stående formerna med *a*.

I Studier i nord. fil. III.10, sidd. 6 ff. säger Pipping, att efter *o*, *ø*, *e* står *i* i öppen stavelse blott i 18—19 %, medan i övriga fall står *e*. Men denna beräkning gäller blott, om siffrorna för KB och lekmannabalkarna sammanslås.[2] Det visar sig nämligen, att i KB *i* står efter de nämnda vokalerna i 12 fall av 26 d. v. s. i 46,1 %[3]

---

[1] Tecknen *æ* och *e* torde få betraktas såsom likvärdiga, då de motsvara fsv. oaccentuerat *a*.

[2] Pipping har ordnat beläggen från kyrkobalken och från lekmannabalkarna i två särskilda grupper, men hans procentberäkning hänför sig till hela antalet belägg.

[3] I likhet med Pipping (loc. cit) har jag fattat *é* i *folké* ds 8: 12 såsom liktydigt med *e*. Noreen, som tidigare (Ark.

För lekmannabalkarna bliva siffrorna betydligt lägre än 18—19 %, nämligen för *o*+*i* 13,7 %, *ø*+*i* 17 %, *e*+*i* 15,6 %. Granskar man de 26 exemplen i KB, visar det sig, att två olika tendenser där göra sig gällande i de olika delarna. Fördelningen av *e* och *i* i öppen stavelse i KB är

Flock 1— 2:	1 *e*	14—17:	2 *e*, 4 *i*
3— 7:	3 *e*	18—22:	1 *e*, 5 *i*
8—13:	7 *e*, 3 *i*		

Detta torde bestyrka, att en bestämd skillnad råder mellan 18—22 (och troligen även 14—17) å ena sidan samt 3—7 (och 8—13) och lekmannabalkarna å den andra.

I detta sammanhang kan även antecknas, att de enda avvikelser från regeln, att efter *o*, *ø*, *e* står *o* ej *u* (utom i *-um*) finnas just i fl. 18—22: *ørtugh* 9: 4 (eljes *ørtogh-* 3 ggr) och *torvu* 9: 13.

Egendomliga skrivformer (representerande avvikande uttal?), som avgränsa ifrågavarande del av balken, stå att finna i beteckningen av konsonantiskt *i*. Detta tecknas 12 gånger med *y*, nämligen å följande ställen: *wigyæ* 3: 9, *byuþe* 3: 10, *gengyærd* 3: 15. (2 ggr) *myod* 3: 17, *kikya* 5: 1, *kirkya* 5: 11, *framlyvſum* 5: 12, *baklyvſum* 5: 12, *framlyvſum* 5: 13, *byvþer* 5: 16, *Fyardæ* 7: 17, sålunda i huvudsak blott i flockarna 1, 2, 8. Formen *kikya* skall jag behandla längre fram. — Det förtjänar påpekas, att fl. 7 också i detta avseende överensstämmer med 3—6.

VIII s. 178 ff.) sökt förklara de former, där ändelsen i ds hos mask. och neutr. i Vg I tecknas *e*, *æ* såsom utgörande samma gamla kasusform, som föreligger i adverb, sådana som *heima*, *illa* m. fl., har senare (Aschw. Gr. § 389, Anm. 8) frångått denna mening och betraktar säkerligen med rätta *é*, *æ* i dessa fall såsom felskrifningar.

Frekvensen av kons. *i* tecknat med *y* i de olika delarna av balken är sålunda följande:

Fl. 1— 2:	5 y : 8 i	14:	1 y : 11 i
3— 7:	0 y : 14 i	15—17:	0 y : 9 i
8:	5 y : 1 i	18—22:	0 y : 16 i
9—13:	0 y : 16 i		

Förrän jag går vidare, är det kanske skäl att sammanfatta resultaten av den föregående undersökningen. Då jag nedan, likasom förut, sammanför fl. 1 och 2 samt fl. 8—13, sker detta blott för vinnande av översiktlighet; mellan 1 och 2 har ju en stor del av balken bortfallit, varför det icke är möjligt att uttala sig med säkerhet om dessa flockars förhållande till varandra, och fl. 8—13 visa sinsemellan så stora olikheter, att jag ej vill uttala mig om deras inbördes sammanhang i språkligt hänseende.

Flock	1—2	3—7	8—13	14—17	18—22
Svarabhaktivokal	33,3 % *æ*	0 % *æ*	19,4 % *æ*	45,4 % *æ*	61,5 % *æ*
Starktonigt *ǣ*:	39,1 % *e*	74,4 % *e*	42,3 % *e*	22,0 % e	10,3 % *e*
Fsv. svagt. *a*:	27,3 % *a*	26,2 % *a*	39,0 % *a*	55,1 % *a*	12,6 % *a*
o, ø, e+e, i:	1 *e*	3 *e*	7 e : 3 i	2 *e* : 4 i	1 e : 5 i
kons. i:	5 y : 8 i	0 y : 14 i	5 y : 16 i	1 y : 20 i	0 y : 16 i

Den slutsats som omedelbart kan dragas av dessa siffror, är att den tolkning av de obestridliga olikheterna mellan KB och lekmannabalkarna, vilken Lindroth framställt [1], att nämligen cod. B 59:s skrivare småningom normaliserat, d. v. s. genomfört en konsekvent, från originalets avvikande ortografi,

[1] Se utförligt om Lindroths åsikt nedan sid. 22 ff. ävensom bemötandet på andra skäl sammastädes.

att denna tolkning är absolut omöjlig. Det är klart, att om skrivaren en gång ville normalisera, så bör detta enligt all rimlighet ha kommit till synes redan inom KB, då det är oförklarligt, varför han plötsligt vid övergången till lekmannabalkarna sökt göra det. De siffror som anförts, visa emellertid att någon sådan normalisering icke skett inom KB. Bjärtast framträder detta vid beteckningen av fsv. svagtonigt *a* och vid genomförandet av vokalharmonin *i* : *e*; i det förra avseendet blir 55,1 % *a* i 14—17 oförklarligt då 3—7 har 26,2 % och slutflockarna 12,6 % (lekmannabalkarna 21,1 %); i det senare visa slutflockarna en tendens direkt motsatt den som följes i lekmannabalkarna.

Det synes mig, som skulle den enklaste förklaringen av det skiftande skrivbruket (språket?) inom KB vara den jag ovan framställt: olika delar av KB härstamma från olika förlagor, som delvis haft olika skrivbruk (språk?). Väl kan sägas, att knappast någon av de anförda egendomligheterna ensam för sig är bevisande, men då så många tendenser peka i samma riktning, torde, trots de låga talen, olikheterna ej kunna bero på tillfällighet. Härvid är dock uttryckligen att märka, att endast vissa av de gränser jag angivit, kunna betraktas såsom fullt säkra: det väsentliga ligger ju i att vissa flockar bestämt kunna uppvisas, som äro varandra så olika, att de ej kunna härröra från samma källa.

Till de ovan anförda egendomligheterna för de olika flockarna kunna ännu fogas några av annan art, vilka enligt min mening äro av största vikt; därtill kommer, att de lämna viktiga bidrag vid bestämmandet av gränser mellan de olika delarna.

Det visade sig ovan, att fl. 2 och 3—7 hade flere gemensamma drag; ett skäl att ej föra dem

tillsamman utgöra formerna *gengerd* (4: 4) *gengerð* (4: 12) i 3—7, men *gengyærd* (3: 15) 2 gånger i fl. 2. Ett annat skäl lämnar beteckningen av konsonantiskt *i*.

Ordet kirkia uppträder 12 gånger i 3—7 i följande former: *kyrkiu* (5), *kyrkia* (5), *kyrky*, *kikya* sålunda 11 ggr med *y* i första stavelsen. Den sistnämnda formen, som ju även eljes är oriktig, torde bero på omkastning av vokalerna *i* och *y*; en sådan omkastning av bokstäver är ju icke ovanlig i lagen, t. ex. *galman* 57: 13 för *lagman*. I 1—2 förekommer ordet 6 gånger: 4 ggr med *i*, 2 med *y* i första stavelsen. I fl. 8 finnes ordet 2 gånger, båda med *i*. I fl. 10—13 har ordet än *i* (4 ggr) än *y* (3 ggr). I 14—17 har ordet formen *kiurkia* (2), i 18—22 *kirk-* (7) *kiurk-* (2); de sistnämnda formerna kunna bero på inflytande från 14—17.

Ordet biskuper förekommer i 3—7 4 gånger, i formerna *byſcuper byſcupi byſcupe byſcup*, sålunda alltid med *y* i första stavelsen. Detta ord tecknas i hela lagen på detta sätt blott på 2 andra ställen: *byſcupe* 3: 16, *byſcups* 35: 10. Fl. 8—13 7 gånger *biſcup-*, 2 ggr *biſcop-*; 14—17 4 ggr *biſcup-*, 1 gg *biſcop-*, 18—22 1 gg *biſcop-*.

Ordet vinter förekommer i 3—7 2 gånger: *vitrum* 4: 3, *vittrum* 4: 4, sålunda med assimilerad nasal; senare i fl. 13 i formen *vinter* 7: 9.

Ordet sokn finnes i fl. 8—13 5 gånger i formen *ſopn*, därjämte i fl. 10 en gång *ſopen*. Denna form får väl betraktas såsom ett indicium för att en skrivare (den siste?) ej själv begagnat formen *ſopn*, utan *ſokn*, som förekommer i 14—17 2 gånger, i 18—22 1 gång.

Såsom en skillnad mellan 14—17 och 18—22 kunde anföras *or* 9: 11, *orsaker* 9: 19 jämte *ur* 9: 14, vilket i 14—17 är den enda formen (7: 17).

I flockarna 3, 10 förekommer nom. sg *maþer*, i fl. 12 *marder*; detta ord tecknas från och med fl. 12 med runan ᛘ (5 ggr), (fl. 21 har därjämte formen *man* n s).

Vad innehållet i de grupper beträffar, för vilkas språkliga samhörighet ovan redogjorts, så måste erkännas att en likadan enhetlighet som i fl. 3—6 (7) (se sid. 5) icke kan spåras hos dem. Detta gäller i synnerhet fl. 8—12 och 13—17. Vad angår fl. 18—22 tror jag förklaringen ligger närmare till hands. Cederschiöld (Om Äldre Vgl, s. 18) har anmärkt, att fl. 21 med hänsyn till innehållet närmast hör till fl. 12, fl. 22 till fl. 14—16. Det senare uttalandet är svårt att förstå: varför skulle bestämmelsen om utstötande ur kyrka höra ihop med dem om prästens skyldighet att ge nattvard och förrätta smörjelse och dop eller om förbud för präst att verkställa förrättningar i annan socken? Snarare kunde man tänka på någon av de flockar, som beröra biskopens rättigheter. — Fl. 20 kunde närmast anses höra i hop med fl. 17; båda handla om tionden, och fl. 18 med fl. 15, vilka innehålla bestämmelser om begravning.

Som jag hoppas ovan ha visat, bilda fl. 18—22 språkligt en ganska bestämt avskild grupp för sig. Det olikartade innehållet tror jag bör förklaras så, att dessa flockar utgöra en tilläggsgrupp, tillkommen som komplettering till de föregående delarna av balken, vilka väl då förelågo ungefär i det skick vi nu hava dem.

Flock. 14—17 synas icke ha något mera enhetligt innehåll; fl. 14 och 15 höra synbarligen tillsamman, då båda handla om dop, smörjelse, nattvard, och fl. 15 fogar därtill bestämmelser om begravning. Fl. 16 kan då ha hört som tillägg till det föregående, naturligt nog, då prästens ekonomi var väsentligt

beroende av hans ämbetsförrättningar, och detta kan i sin tur ha framkallat bestämmelserna om tionden i fl. 17. Här, likasom ovan vid fl. 3—6 (7), är gränsen ej säker, medan det däremot torde vara tydligt, att fl. 15 och 17 bestämt skilja sig från efterföljande och före fl. 14 stående flockar.

Vad fl. 8—13 vidkommer, så vågar jag, som sagt, ej bestämt påstå, att de bilda en grupp för sig: de egendomligheter i språkligt avseende, som skilja de övriga grupperna från varandra, ge icke något bestämt utslag för dem, och ej heller synes innehållet ge någon säkrare ledning.

Såsom resultat av den föregående undersökningen kan antecknas:

Inom Kyrkobalken i Vg I kunna spår av olika förlagor med olika skrivbruk och olika språk skönjas. De partier, i vilka dessa spår stå att upptäcka, visa inom sig vissa överensstämmelser med hänsyn till innehållet. Den första gruppen omfattar flockarna 3—7, den andra åtminstone flock 15 och den tredje flockarna 18—22.

Huru olika språk och ortografi i de olika delarna av KB i själva verket äro, framgår kanske bäst av följande prov på normaliserad text ur KB, vari de tendenser i densamma jag sökt påvisa, äro konsekvent genomförda.[1]

Af kyrkiu ret.

3.

Verþer maþer i kyrkiu drepen, þet er niþingsverk. Þa er kyrkia all uvighþ. Er þet firi tiu vitrum, þa scal givæ byscupi þrer marker firir vixl oc nattær

[1] Se även nedan sid. 43.

gengerþ. En a tiu vitrum er, at þer hovoþtiundaþo oc vilia kyrkiu vighia letæ þa sculu þer hovoþtiundæ.

4.

Landbor sculu eigh hovoþtiundæ geræ mer en enu sinni, utæn þer vili, ellær at þer falli i hovoþsyndir.

5.

Verþer altæræ sten løs, þa scal prester byscup viþ varæ ellær hettæ viþ sinum þrim markum. Þa sculu bønder givæ byscupi þrer marker firi altæræ vixl oc nattær gengerþ oc firi kyrkiu garþ allæn þrer marker firi s — — — kyrkiu garþ tolf øræ oc firi stapul tolf øræ. Crussur oc klokkor, calka oc messufat, þa scal byscuper vighia firi tiundæ þen, er bønder givæ hanum oc børn fermæ.

15.

Præstær scal bonda ola ok bonda kono, bonda sun ok dottor, hans ælsta barn firi tiunda sin, æn firi hiona hvart, ær olia scal, givi øra tva ok sva firi alla þa mæn eigh gøra tiunda sin ok øri firi læghærstaþ, allum frælsum mannum þem husl taka, ok ørtogh firi natvaku. Eigh mera þit flera vaki. Eigh ok flera vaka num præstær vili ællær bondi vili ok þy at þrer nætær liggi lik inni. Vill han længær læta inni liggia, givi ørtogh nat hvaria. § 1. Gæstær dør at bonda taki øres mun af fatum hans ok giui præsti firi læghærstaþ ok ørtogh at natvaku. Præstær ær skyldughær gæst at husla sum bonda. § 2. Dør stafkarl þa a præstær pik ok scræppu at læghærstaþ. § 3. Sitær biscupær innan sokna, far bondi buþ hanum, biþær ola sik, þa ær han skyldughær han at ola, havi half mark firir.

18.

Bondi dør i sokn ok vill annærstaþ læghærstaþ hauæ; þa skal præstær lik hans vighia ok til garþsliþs fylghia, eighi længræ num han uili. Þa skal han halvæn læghærstaþ haua ok halvæn þæn præstær uiþ liki takær.

19.

Æn præsti vill gipt giuæ, þæt ær tvar skæppur ællær ørtugh pænningæ.

20.

A maþær bol i by aþrum ok sar afsæþum, þa skal han tyundæ lukæ præsti ok kirkiu sum bol liggær ok kirkiugarþi varþæ. § 1. Sar maþær enkæ akær til byiær, þa skal præstins tyundæ lætæ aftær standæ allæn ællær bort flytia. § 2. Bor bondi a øþmark, söki þingæt kirkiu ær hanum þykkir næst varæ, æn han vill sva. Eighi ma landboæ nøghæ at søkia or kirkiu by til annærræ kirkiu.

21.

Æn vaþæ bloþ kombær i kirkiugarþ, þa skal torvu skæræ mæþ bloþi ok kastæ or kirkiugarþi ok kirkiugarþær ær ækki uskir þy hældær.

22.

Præstær ma ængin man fra kirkiu vrækæ num þæn biscopær havir forboþæt. Vrækæ bøndær friþløsæn man, æn þer vilia. Orsakær ær præstær um þat.

II.

Bruket av *c* och *k* i fornvästgötska lagtexter.

I det föregående har jag sökt visa, att KB i Vg I med hänsyn till språk och skrivvanor icke är enhetlig, utan att man inom densamma kan påvisa spår av olika källskrifter. Av de olikheter mellan olika delar av balken, som anförts, framgår, att språket i KB, åtminstone i vissa delar, högst betydligt måste avvika från lekmannabalkarnas språk. Såsom ovan nämndes, ha flere sådana olikheter påpekats av Pipping (Neuphil. Mitt. 1909, s. 182, not. 3). Hans uttalande har följande lydelse: — — — 'die Sprache in K ist von der der übrigen Teile des Gesetzbuches wesentlich verschieden. Die wichtigsten Unterschiede sind folgende: Normaler Svarabhaktivokal ist in K unbedingt *e*, sonst unbedingt *æ*. *E* statt *æ* in starktoniger Silbe tritt in K acht mal häufiger auf als sonst [41 % gegen etwa 5 %]. Der Uebergang *ia* > *iæ* in schwachtonigen Silben ist in K Ausnahme [20 %], sonst Regel [83 %]'. I 'Festskrift till K. F. Johansson', sid. 19, säger Pipping uttryckligen, att KB representerar en annan dialekt än lekmannabalkarna.

Denna Pippings åsikt har Hj. Lindroth sökt vederlägga. L. har påvisat (Festskr. t. Feilberg s. 266), att frekvensen av *c* är mycket olika i olika balkar, störst i KB, avsevärt mindre i de 7 följande. Med stöd av denna observation vill L. göra gällande, att P:s mening icke kan vara riktig. Efter att ha refererat P:s uttalande framlägger L. sin mening i följande ord (Ldsm. 1912 s. 126 f.): 'Detta är verkligen till en del[1] drag som beröra uttalet. Men

[1] Spärrningarna Lindroths.

då vi nu kunna påvisa ett likartat förhållande i fråga om en egenhet, som alls intet har med uttalet att skaffa (*c* : *k*), ock därtill finna, att samtliga egenheterna kunna[1] betraktas som vittnesbörd om blott ortografisk konservatism[1] (till en del visserligen med motsvarande i uttalet), så blir väl den sannolika slutsatsen att börja med endera av dessa två: antingen har skrivaren för KB haft en annan förlaga med äldre (särsk. mer latiniserande) skrivvanor (det vore i så fall en äldre hdskr.), eller har han visserligen haft bara en handskrift att följa, men har blott att börja med följt den med större noggrannhet; sedan har han (säkerligen i princip medvetet) moderniserat.' Ännu ett tredje alternativ påpekar L., nämligen att förlagan varit blott en, men 'heterogen, så att KB (direkt eller indirekt) härrörde från en hand med äldre skrivvanor än den, som fortsatt skrivningen. Men så länge inte något direkt talar därför, kan man väl lämna denna möjlighet ur räkningen.[2] L. ansluter sig bestämt till det andra av dessa alternativ[3].

Redan ovan (sid. 15 f.) hoppas jag ha ådagalagt, att L:s mening ej kan vara riktig, även om hänsyn ej tages till den mening om KB:s komposition jag uttalat. Men utom de skäl jag tidigare anfört, kunna åtskilliga berättigade anmärkningar riktas mot L:s resonemang. — L. stöder på intet sätt yttrandet, att de av Pipping anförda olikheterna blott till en del hänföra sig till uttalet.[4] Huru skall man

---

[1] Spärrningarna Lindroths.

[2] Detta alternativ kommer sålunda nära den åsikt om KB, som jag i det föregående framställt.

[3] De exempel L. anför såsom bestyrkande denna teori, skall jag nedan upptaga till granskning.

[4] Till vad P. anfört, kunna ännu fogas de av mig anförda.

förstå, att L. först säger 'detta är verkligen till en del drag, som beröra uttalet' och omedelbart därpå 'samtliga egenheterna kunna betraktas som ortografisk konservatism'; och vad menar L. med att denna ortografiska konservatism till en del har motsvarighet i uttalet? — Att den hdskr. som har mer latiniserande skrivvanor utan vidare vore äldre, är väl ett förhastat uttalande: Biskop Bryniulfs stadga och Lydekini exerpter t. ex. (som i stor utsträckning begagna *c* och *ch* för *k*-ljud) vore sålunda äldre än lekmannabalkarna i Vg I! Desto märkvärdigare är detta uttalande, då här är fråga om kyrkobalken, vid vars nedskrivande latinska skrivvanor väl lättare än eljes kunnat spela in.[1] — L:s yttrande, att man icke har någon anledning att tro på tillvaron av en lag utan kyrkobalk, har jag redan ovan (sid. 2) sökt vederlägga, och jag har även sökt framhålla, att ej, såsom L. vill, en skarp gräns mellan delar med olika förlagor måste förefinnas, utan tvärtom att en sådan skarp gräns i dylika fall vore högst märkvärdig (se ovan sid. 3 f.). Vad är väl t. ex. sannolikare än att en skrivare, som efter förlagan till KB tecknat k-ljudet med *c* i 52,8 %, i de följande balkarna, vilkas förlaga åtminstone företrädesvis begagnade *k*, någongång till följd av reminiscenser från KB skrev *c*, desto mera då detta *c* i lekmannabalkarna visar sig förekomma uteslutande i ofta förekommande ord. Ej heller själva grundprincipen i L:s resonemang kan jag godkänna, då det ju alls icke låge något orimligt i att en skrivare i fullkomligt likgiltiga fall (t. ex. *c* : *k*) 'moderniserade' (vilket enligt min mening dock ej här var fallet), medan han däremot i språkligt avseende troget följde sitt original.

---

[1] Jfr ovan sid. 3.

Emellertid lider också L:s statistik angående frekvensen av *c* och *k* av flere allvarliga fel, vilka göra det omöjligt att draga några slutsatser alls av densamma. Förrän jag dock ingår på en närmare granskning av L:s statistiska uppgifter, är det nödvändigt att undersöka ljudvärdet hos *c* och detta teckens användning i fornvästgötska lagtexter i allmänhet.

I sin skrift 'Studier över fornsvensk ljudlära' (sidd. 51—69, 543—548) har Kock undersökt ljudvärdet och bruket av *c* (och *k*) i ett antal fsv. skrifter och därvid beträffande c (= k) kommit till det resultat

1) att *c* i de granskade skrifterna från 1400-talet användes i inhemska ord i förbindelserna a) *sc* (hufvudsakligen i icke-första stafvelsen), b) *cl* (*cr*), c) *ct*, d) i vissa enskilda ord — men ej före palatala vokaler. I de granskade codices av landskapslagar[1] användes *c* efter delvis samma norm.

2) *k* (*c*) uttalades dialektiskt i fornsvenskan såsom guttural explosiva före det av den gutturala diftongen *au* uppkomna palata *ö*.

Vid granskningen av de fornvästgötska lagtexterna Vg I, II, III, IV (och additamenta)[2] finner man, att dessa regler icke gälla till alla delar. — Den reservation angående några landskapslagar Kock inlagt i de ovan citerade reglerna, har ock tydligen framkallats av några ord i Vg I, där *c* står framför *i*. Det synes dock, som om Kock ej ägnat tillräcklig uppmärksamhet åt de fall, där *c* står framför palatal

---

[1] Södermannalagen, Dalalagen, A. västgötalagen.

[2] I Biærkøarätten finnes intet *c*. — I citaten ange siffrorna sida och rad, vid Vg III (Ly) hos Klemming, Småstycken på fornsvenska, vid de övriga hos Collin-Schlyter, Corpus juris, vol. I.

vokal, och det tyckes ha undgått honom, att för *c* i vissa förbindelser gälla andra regler än de vanliga.

Vad de ovannämnda texterna angår, så kan först anmärkas, att de av Kock uppräknade förbindelserna alldeles icke äro de vanligaste: med lika stort skäl kunde då antecknas, att *c* ofta står i slutljud och framför *u* och *o*. Icke heller visar sig någon särskild benägenhet att undvika *sc* i början av ord. Det torde vara lämpligare att söka ange de fall, där *c* icke brukas. För användningen av *c*, utom i ursprunglig förbindelse *ſc*, gälla i ifrågavarande skrifter följande regler:

c brukas ej

a) framför konsonantiskt *u* och *i*;

b) framför svarabhaktivokal;

c) framför hög (palatal vokal).

Undantag från den sista regeln bilda 1) *ø* då detta uppkommit ur äldre *au*, såsom Kock (loc. cit.) visat; exempel ur fvg. texter äro: *copt* Vg I, *cøp* Vg II, *cøper* Vg III, *falu copogſ* Br. St. Denna regel ger väl i sin mån bekräftelse åt den förklaring av formen *cøpo* (= *koppo*) *funder*[1] Vg II, som Kock (Ark. XX s. 63) föreslagit, och enligt vilken *cøpo* bör sammanställas med nynorska *kaup*. — 2) relativt oaccentuerat *æ*, som motsvarar normalfornsvenskt *a* t. ex. *tacæ* Vg I, *-licæ* Br. St., *lucæ* Vg III; i Vg II och Addit. finnas inga exempel, men detta kan bero på att *c* i dessa skrifter är jämförelsevis sällsynt; skrivningen *archæ* gs (kista) Vg II 135: 10 behöver ej tolkas så, att *c* ej skulle anses tillåtet[2], jfr t. ex. *chøpær* i Vg I (64: 14).

De enda verkliga undantagen äro den egen-

---

[1] Om formen icke är felskrivning för *copofunder*.

[2] Till denna stavning har kanske bidragit den latiniserande skrivningen *ærche(biſcuper)*.

domliga skrivningen *slercir* Vg III 208: 5 och det invid stående *clarc(ir)*. Förklaringen står troligen att söka dels i dittografiskt inflytande från första bokstaven, dels i analogisk anslutning till de former av detta ord, där *c* var riktigt tecknat t. ex. *clærc* a s.

I övriga fall betecknar *c* framför palatal vokal *ts*- eller *s*-ljud[1]; utom de av Kock (loc. cit.) anförda exemplen kunna ur förevarande skrifter anföras t. ex. Vg II *fræncima* 99: 5, *guzciua* 99: 7, Addit. *manzcins*. Ett belysande exempel är *kirkia*, som aldrig tecknas med *c*; däremot finnes skrivningen *kircmessa* i Ly 183: 13.

En bestämd avvikelse från regel c) ovan visar sig emellertid, om man granskar bruket av *c* i ursprunglig förbindelse med föregående *s*, en förbindelse som också med hänsyn till sin frekvens är rätt anmärkningsvärd (se nedan). Det är nämligen i denna, och endast i denna ställning *c* (med ljudvärdet k) kan stå framför palatala vokaler. Det synes som Kock skulle förbisett detta, då han (loc. cit. sid. 60) om *scill*, *sciptæ* (2) *scipæ* i Vg I KB säger, att *c* därstädes 'kan användas äfven före s. k. mjuk vokal'. Den ovan givna regeln är emellertid icke att fatta så, att i alla skrifter *sc* skulle kunna begagnas framför palatal vokal; åtminstone av förevarande skrifter är det utom i KB[2] i Vg I blott i Vg III, som detta bruk synes tillåtet. I denna

---

[1] Formen *slercir* är väl på visst sätt en reminiscens av att *c* kunde beteckna *s*-ljud; måhända beror *s* här, såsom Lidblom (Lydekinushandskriften, sid. 28) förmodar, på inverkan av det följande *ſkal*; obs. dock att i detta som vanligt i början av ord står *ſ*.

[2] I O förekommer dessutom *ſculd* a s (= *ſkiold*) 23: 8. Skrivaren har väl ärnat skriva *ſciuld*; felskrivningen hade i så fall flere paralleller i Vg I.

skrift träffas: *scæppu* (3), *scæpnæ*, *scæppiu*[1], *scyld* (5), *scyllere*, *scyldir*, *scællæ*. Prof. H. Pipping har haft vänligheten påpeka för mig, att L. Larsson tidigare konstaterat, att i hdskr. 645 4:o (arnam. saml.) *c* i ursprunglig förbindelse *sc* står även framför palatala vokaler; i denna hdskr. är det t. o. m. regel, att k-ljud bl. a. i förbindelsen *s* + *k* tecknas med *c*, oberoende av det följande ljudet.[2] I annat fall uppfattades naturligtvis *c* såsom 'ensamt' och skulle då framför palatal vokal utlästs såsom *s*; härmed överensstämmer Kocks förklaring av skrivningar sådana som *blæſcent*, *frænſcima*.

Det återstår att med några ord beröra förbindelsen *ch*. I samtliga här ifrågavarande skrifter betecknar *ch* säkerligen k-ljud. Detta synes mig framgå bland annat av skrivningen av ordet *mark*: detta ord förekommer utskrivet 69 gånger, av dessa 22 ggr tecknat med *ch*. Av dessa 22 former är hälften nom. acc. pl., där enligt ovanstående regel *c* ej begagnades till följd av den följande svarabhaktivokalen. Detta har säkerligen bidragit till den vanliga skrivningen med *ch* i detta ord i fsv. skrifter (se härom Kock, Ljudl. s. 91). Formerna *archæ*, *paſchæ* bero naturligtvis på latinskt inflytande, likaså *chøpær*, *tacher*, *ſøchenden*, *ſøchia* i Vg I, KB och *schil*, *schipte*, *schulu* i Vg III (jfr härom Kock, Ljudl. 110 f. och nedan sid. 38, 42, not 3). — Detta är nog även fallet med de egendomliga skrivningarna *klocchæræ* d s, 6: 8, *kloccho* a s 6: 9. Ordet *klockæ* förekommer 3 gånger i flocken (10), och 6: 5, 6: 7 står *marchum*: då här *ch* = k, så utbyttes *k* i *klockæ* mot *ch*. På enahanda

---

[1] Det två gånger förekommande *a* i *scappu* antyder väl blott, att *æ*-ljudet i viss mån närmade sig till *a*; se Pipping (Neuphil. Mitt. 1909, 180 ff.).

[2] L. Larsson Isländska handskr. N:o 645 4:o, sid. LXXIII och not 1.

sätt har väl *klokchor* 4: 13 uppkommit av *klokka*. Benägenheten för stavning med *c* berodde kanske på inflytande av lat. *clocca*.

Av det ovanstående torde framgå, att då det gäller att med siffror belysa frekvensen av *c* och *k* i en skrift, får man en falsk bild därav, om man, såsom Lindroth gjort, jämför hela antalet *c* med hela antalet *k*; endast de *k* böra medtagas, vilka stå i sådan ställning, att *c* där kunnat brukas (enligt ovan angivna regler), Härtill kommer ännu att beträffande förbindelsen s-ljud + k-ljud först bör granskas, huruvida denna framför palatal vokal över huvud tecknas *sc*, i och för utrönande av om *k* i denna ställning bör medtagas eller ej. Den fullständiga statistiken för frekvensen av *c* i Vg I följer nedan; därvid är att beakta, att *sc* framför palatal vokal förekommer blott i KB och O, och att endast enkeltecknat *k* och *c* medräknats, däremot ej *ck*, *kk*, *ch*, *cc*, *cch* o. s. v. Den första kolumnen anger antalet *c*, den andra *k*, den tredje procenttalen för *c* av samtliga med *c* eller *k* betecknade k-ljud.[1]

KB	111	99	52,8 %
Md	7	203	3,3 %
SM	—	58	0 %
VS	6	35	14,6 %
BB	6	62	8,8 %
O	2	25	7,4 %
AB	8	221	3,4 %
GB	6	126	4,5 %
RB	4	201	1,9 %
JB	10	281	3,4 %
M	—	28	0 %
JB	4	338	1,2 %
FS.	2	47	4,1 %

[1] Även latinska ord t. ex. *biskupær* och *paskæ* har jag medtagit, då de än skrivas på det ena, än på det andra sättet.

FB	—	91	0 %
LR	1	25	3,8 %
CB	9	7	63,1 %
Þl	23	29	44,2 %
BrSt	60	27	68,9 % [1]
VK	11	9	55,0 %

Det torde ej kunna bestridas, att den ovan anförda statistiken till full evidens visar, att Lindroths teori, att en normalisering med hänsyn till bruket av *c* och *k* ägt rum, är ohållbar. Man inser nämligen ej, varför en skrivare, som så framgångsrikt lyckats normalisera sin ortografi, att han, efter att i KB tecknat k-ljudet med *c* i 52,8 %, begagnat *c* i Md—FB i blott 2,9 %, sedan i CB—Þl plötsligt övergivit denna ortografi och tecknat *c* i medeltal i 47,1 % och i Br.St till och med vida föredragit *c* framför *k*. Det torde ej heller kunna förnekas, att statistikens siffror giva ännu ett bevis för den väl tämligen allmänt antagna åsikten, att CB—Þl ej ursprungligen hört till lagen, utan senare tillfogats (Richert, Tidskr. f. Fil. Bd IV, s. 1 ff.).[2] En annan, icke oviktig slutsats, som kan dragas av de ovan anförda siffrorna, är att skrivaren av cod. B 59 troget följt sitt (sina?) original, åtminstone vad bruket av *c* och *k* beträffar, något som förträffligt stämmer med att de egenheter i vissa delar av KB, som jag förklarat bero på olika källor, ännu kunna spåras i hans avskrift.

---

[1] Om i KB och Br.St. de latinska orden *biſkupær* (21), resp. *biſkupær* (13), *capituli* (2), *pancraſz*, *paſka*, *ſancta* (2), *canuncæ* ej medtagas, bli siffrorna för KB 90, 99, 47,6 %, för Br.St. 40, 26, 60,7 %.

[2] Siffrorna för LR (1 *c*, 25 *k*) äro så låga, att procenttalet är osäkert, men de grunder Richert anfört (loc. cit.) göra det väl mer än sannolikt att LR även den, senare tillfogats, vare sig detta skett samtidigt med CB och Þl eller ej.

Vill Lindroth, trots det som ovan anförts, vidhålla sin åsikt, måste han sålunda antaga, att normaliseringen verkställts av en skrivare, vars förlaga ej innehållit CB—VK. För min del kan jag, som sagt, ej annat än finna det vida naturligare att antaga, att det sporadiska bruket av *c* i Md—FB beror på att en skrivare (den siste?), som i KB enligt sitt (sina) original tecknat k-ljudet med *c* i 52,8 %, av misstag låtit *c* inkomma i den senare delen av lagen, vars förlaga icke alls (eller åtminstone mycket sällan) begagnade *c* (jfr även nedan sid. 43).[1]

Det saknar ej sitt intresse att taga kännedom om vilka de ord i Md—FB äro, som tecknas med *c*. Dessa äro: *oc* (9), *biſcupær* (8), *iac* (6), *lucæ* (6), *ſic* (4), *combær* (2), *com* (2), *ſcal* (2), *criſtindom* (2), *ſlict, ſlicæ, luctri, luctu, ſkærſcutæ, ſculd* (= *skiold*), *coll, collæ, clæþum, copt* (= *cøpt*), *vranct, cumbær, scaþ(æ), conongi.* Som av detta synes, är det lagspråkets allra vanligaste ord (två dessutom med av latinet influerad stavning, sammanlagt 10 ggr) som tecknats med *c*, och nära nog alla dessa förekomma i KB.

Lindroth anför några specialfall som stöd för sin teori: dessa äro dels oriktiga, dels kunna de förklaras likaväl från den ståndpunkt jag intagit. *Latæ* 19: 19 (VS 3, § 1) behöver ej ändras till *lucæ*, såsom först Schlyter (Ordb.) med tvekan, senare Cederschiöld (Göteb. högskolas årsskrift 1898, sid. 15) föreslagit: utom det av Schlyter (Ordb.) anförda exemplet ur ME: *lata gul til stæþs* anför Söderwall (Ordb.) flere exempel (N:o 11, 13) på att *lata* kan betyda '(över)lämna'. — Om *lati* 47: 9 (JB 13 pr)

---

[1] Ett slående exempel på att bruket av *c* och *k* kan lämna bevis för olika källor till en text, synas mig FB och Utg.B. i Vg II giva (se sid. 38 f. nedan).

yttra Collin-Schlyter '*taki*, ut videtur, hic antea scriptum fuit', men bortsett från att detta ord alls ej passar i sammanhanget (jfr t. ex. det liknande uttrycket 47: 16), så kan anmärkas, att en form *taci*, som L. tänkt sig i förlagan, skulle sakna varje motstycke i fvg. skrifter: framför *i* brukas *c* aldrig annat än i förbindelsen *sc*. — *Bokær* 40: 7 (RB 9 pr.) bör ej, såsom särskilda författare föreslagit, ändras till *bøtær*, utan är korrekt (se Pipping, Stud. i nord. fil. I.2 s. 13 f.). — *Holmſkøp* 48: 3 (JB 14, § 4) kan bero på utbyte av *c* mot *k*, såsom Collin-Schlyter s. 48, not 68, förmoda; men behöver det ej; L. synes själv fästa mindre vikt vid detta exempel. — *lutt*, senare ändrat till *lukt* 22: 11 (BB 8), kan verkligen bero på felaktig avskrivning av *luct*, men behöver icke bevisa något beträffande förlagans stavning: i Vg I förekommer det ofta att bokstav överhoppats och senare blivit tillfogad. Vad *ſc̣ịkil* 7: 19 (KB 14, § 4) beträffar, skall jag senare upptaga detsamma till granskning, då detta ord i viss mån intager en särställning. — Såsom exempel kan ej heller tjäna *hortutu*, som L. förmodat vara att utläsa *hortucu*: Kocks förklaring (Ark. XXIX s. 335 ff.) av *hortutu* och *hortughu* (i Vg II) är uppenbarligen den riktiga.

I det föregående har jag påpekat, att bruket av förbindelsen *sc* avviker från användningen av *c* såtillvida som *c* endast i denna förbindelse kan brukas även framför palatal vokal i vissa fvg. skrifter. Även i ett annat avseende synes *sc* intaga en särställning: *sc* är nämligen i flere fornvästgötska skrifter vida sällsyntare än man av frekvensen av *c* hade skäl att vänta; i andra skrifter är *sc* mycket talrikare än vad proportionen ger vid handen, i jämförelsevis få är antalet *sc* ungefär det man har anledning

att vänta.[1] Till en början förbigår jag Vg I och upptager till granskning först övriga västgöta lagtexter och av dessa först dem, i vilka *ſc* är relativt sällsynt. Latinska ord uteslutas.

Bryniulfs stadga: Då ur statistiken de latinska orden (se sid. 37 noten)[2] utgå, återstå 40 *c*, 26 *k*. Förbindelsen s-ljud + k-ljud förekommer 11 ggr, blott framför icke-palatal vokal. Man kunde nu vänta, att förhållandet mellan *ſc* och hela antalet *c* skall vara detsamma som mellan *ſk* och hela antalet *k*, d. v. s. att x i ekvationen x : 40 = (11 — x) : 26, skall giva det sannolika antalet *ſc*. Detta antal blir här 6,7. I själva verket finnes i skriften blott 1 *ſc*, ordet *folſco* 72: 17. Häremot kan icke invändas, att icke mindre än 18 *c* förekomma i ordet *oc*, som måhända haft en sigelartad karaktär (*ok* 7 ggr). Uteslutas *oc ok* visar ekvationen som sannolikt värde för *ſc* 5,9. — Det förtjänar ännu antecknas, att jämte *paſcha* 71: 13 även skrivningen *paſka* 73: 4 förekommer.

Yngre västgötalagen. KB: 218 *c*, 395 *k*, 114 *s* + *k*.[3] Det sannolika värdet för *ſc* enligt ekvationen ovan blir 40,5: faktiskt finnes denna förbindelse alls icke. Om de 197 *oc* och 28 *ok* ej medräknas, blir siffran 6,2. *Biſcupær* förekommer 18 ggr, *biſkupær* 55, *paſcha* 3 ggr, *paſka* 16 ggr.

Vg II VS, Fr, O, Dr sakna h. o. h. *c*.

Vg II AB: 28 *c*, 289 *k*, 71 *s* + *k*. Det sannolika antalet för *ſc* är 6,2, om 3 *oc*, 108 *ok* uteslutas 8,6. Faktiskt finnes intet *ſc*. *Biſcupær* 2 ggr.

Vg II GB: 19 *c*, 155 *k*, 40 *s* + *k*. Sannolika an-

---

[1] Då icke annorlunda uttryckligen säges, avser jag endast sådana förbindelser där *s* och *c* höra samman, sålunda ej t. ex. *huſcono, miſcund.*

[2] Orden *blæſcent* och *frænſcime* komma lika litet i fråga.

[3] Med *s* + *k* avser här och i det följande s-ljud + k-ljud, oavsett vilken beteckningen är.

talet *ſc* 4,5, om 3 *oc*, 50 *ok* frånräknas 5,4. Faktiskt förekommer 1 exempel: *priſcullæ* 145: 20. *Biſcupær* förekommer 6 ggr.

Vg II RB: 67 *c*, 230 *k*, 69 *s* + *k*. Sannolikt antal *ſc* är 15,5, om 42 *oc*, 49 *ok* frånräknas 8,3. Faktiskt finnes 1 exempel: *ſcal* 158: 5.

Vg II ÞB: 158 *c*, 427 *k*, 101 *s* + *k*. Sannolikt antal *ſc* är 27,3, om 126 *oc*, 90 *ok* frånräknas 8,5. I balken finnes 1 exempel: *hæſcæpi*.

Vg II JB: 197 *c*, 239 *k*, 102 *s* + *k*. Sannolikt antal *ſc* är 46,1, om 154 *oc*, 6 *ok* frånräknas 15,9. I balken finnes intet *ſc*. *Biſcupær* förekommer 3 ggr.

Vg II M: 12 *c*, 26 *k*, 9 *s* + *k*. Sannolikt antal *ſc* är 2,8, om 9 *oc* (intet *ok*) frånräknas 0,9. I balken finnes intet *ſc*.

Vg II FB och Utg.B. intaga en helt och hållet annan ställning i denna fråga och behandlas därför längre fram i annat sammanhang.

Granskar man de ovan undersökta balkarna i Vg II tillsamman blir resultatet följande: 699 *c*, 1,761 *k*, 406 *s* + *k*. Det sannolika antalet *ſc* blir 115,6; om 534 *oc*, 331 *ok* frånräknas 42,0. Faktiska antalet *ſc* är 3. — *Biſcupær* 27 ggr, *biſkupær* 57 ggr; *paſchæ* 3 ggr, *paſkæ* 16 ggr.

Additamenta. Stycket 1 innehåller *c* blott i ordet *oc*, som konsekvent skrives så, och tarvar därför ingen granskning.

Styckena II—VI behandlas längre fram, likaså VII 1—24. Collin-Schlyter yttra om VII 25—31 (s. XVIII): 'Det som på dessa 16 blad är skrifvet, är väl till stafsättet något olikt det föregående, hvilket synes härröra deraf, att någon tid förlidit, innan detta blef skrifvet; men stilens fullkomliga likhet visar alldeles otvifvelaktigt, att detta är skrifvet af samma hand, som det öfriga af denna handskrift'.

Bruket av *c* och *k* i dessa delar av VII framgår av följande siffror:

VII 1—24: 91 *c* (därav 64 *oc*, 7 *ſc*), 58 *k* (därav 1 *ok*, 14 *ſk*);

VII 25—31: 1 *c* (varken *oc* eller *ſc*), 36 *k* (därav 12 *ok*, 13 *ſk*).

Olikheten mellan de båda delarna är sålunda åtminstone i detta avseende så stor man kan begära, och då VII 25 börjar med stor röd begynnelsebokstav, och då samtliga följande stycken av Addit. (se nedan) följa samma bruk av *c* och *k* som VII 24—31, har jag svårt att biträda C.-Schl:s mening (Vg I, s. XVIII f.) att samtliga delar av Addit. skulle härstamma från samma kodex. Det skäl som C.-Schl. anföra, nämligen att VII 23, 24 senare blivit införda i texten en gång till är knappast bindande. Vad som emellertid synes vara säkert, är att olika källor föreligga för de senare delarna av Addit. börjande från VII 25, vare sig skrivarens förlaga varit en och samma heterogena hdskr. eller flere olika. — Del VII 25—31 tillåter naturligtvis ingen beräkning.

De övriga delarna av Addit. torde ej tarva någon utförligare redogörelse, då i dem intet enda *ſc* förekommer, medan antalet *ſk* stiger till hundratal. Stycket VIII har genomgående *oc*, men eljes intet *c*; i de övriga styckena (utom IX) förekommer *oc* sparsamt, medan *ok* är det vanliga. Övriga ord med *c* äro: IX *luctar* 241: 19, X *ſic* 242: 5, XIII *tacnum* 252: 4, *laghboc* 252: 6.

Vidhemsprästens anteckningar (Vg IV).[1] Som att vänta är förete dessa anteckningar stora olikheter sinsemellan. De delar härav, som enligt

---

[1] Lydekini excerpter (Vg III) upptagas nedan i annat sammanhang till behandling.

Collin-Schlyter (sid. XI) äro av yngre hand, fl. 3—5, 7, 8 (17) sakna helt och hållet tecknet *c*, likaså flockarna 1, 2, 6. Vad fl. 9 vidkommer, känner jag mig osäker: snarast hör den dock till de skrifter, där *ſc* är vanligt (se nedan). Av anteckningarnas övriga delar höra hit fl. 12—16, 18, 20.

Flock 12: 10 *c*, 50 *k*, 18 *s* + *k*. Sannolikt antal *ſc* är 3, om 7 *oc*, 18 *ok* ej medräknas blir talet 1,7. Intet ord med *ſc* finnes.

Flock 13 tillåter ingen beräkning: förbindelsen *s* + *k* uppträder 2 ggr, *ſcallæſſ(un)*, *ſkallæſſ(un)*. Antalet *k* är 7, *oc* 6.

Flock 14: 51 *c*, 23 *k*, 3 *s* + *k*. Sannolikt antal *ſc* är 2,1, 37 *oc* frånräknade 1,1. Intet *ſc* finnes.

Flock 15: 63 *c*, 55 *k*, 7 *s* + *k*. Sannolika antalet *ſc* är 3,7, 58 *oc* frånräknade 0,6. Intet *ſc* finnes. *Biſcupær* förekommer 1 gg.

Flock 16: 104 *c*, 57 *k*, 23 *s* + *k*. Sannolika antalet *ſc* är 14,7, om 82 *oc* frånräknas 6,4; faktiska antalet 4. *Biſcupær* 7 ggr, *biſkupær* 1 gg.

Flock 18: 23 *c*, 18 *k*, 4 *s* + *k*. Sannolika antalet *ſc* är 2,2, 18 *oc* frånräknade 0,8. Intet *ſc* finnes.

Flock 20: 2 *c*, 11 *k*, 2 *s* + *k*. Sannolika antalet *ſc* 0,3; *oc ok* förekomma ej. Intet *ſc* finnes.

Flock 19 (Konung Magnus stadga): 96 *c*, 77 *k*, 18 *s* + *k*. Sannolika antalet *ſc* är 9,9, 77 *oc* frånräknade 3,6; faktiskt antal 6. *Biſkup-* 2 ggr, *biſcup-* 6 ggr.

Som synes är i alla dessa skrifter med någorlunda stora tal differensen mellan det beräknade och det faktiska antalet *ſc* tillräckligt stor för att ej kunna bero på tillfällighet. I bestämd motsats härtill står frekvensen av *ſc* i följande texter:

Yngre västgötalagen: *ſc* blott framför icke palatal vokal. — FB. 143 *c*, 142 *k*, 65 *s* + *k*. Sannolika antalet *ſc* är 32,5, om 103 *oc* frånräknas 14,3. Faktiska

antalet är 27. Emellertid är balken allt annat än homogen. Balken torde vara att indela i åtminstone 3 delar med hänsyn till bruket av *c*. Den första, innehållsförteckningen: 7 *c*, 27 *k*, 16 *s* + *k*. Sannolika antalet *ſc* är 5,8, om 7 *oc* frånräknas 3,5; faktiskt antal 3. — Den andra gruppen fl. 1—10 har intet *c*, 17 *k*, 13 *s* + *k*. — Den tredje gruppen 11—51: 188 *c*, 86 *k*, 36 *s* + *k*; sannolikt antal *ſc* är 20,8, om 85 *oc* frånräknas 9,9; faktiska antalet *ſc* är 24.

Utg.B: 101 *c*, 101 *k*, 24 *s* + *k*. Sannolika antalet *ſc* är 12,0, om 68 *oc* frånräknas 5,9; faktiskt antal *ſc* 21.

Additamenta: Styckena II—VI förete i huvudsak samma karaktär och kunna därför behandlas tillsammans. Förbindelsen *ſc* förekommer 24 ggr, endast i 1 fall (*scildir* 225: 4) framför palatal vokal, varför *ſc* i detta ord torde kunna betraktas såsom felskrivning och vid beräkningen förbigås. Siffrorna för dessa stycken bliva då: 90 *c*, 77 *k*, 32 *s* + *k*. Sannolika antalet *ſc* är 17,2, om 58 *oc* (intet *ok*) frånräknas 9,4. Faktiska antalet är, som nämnt 23. — Styck VII 1—VII 24: 91 *c*, 73 *k*, 21 *s* + *k*. Sannolika antalet *ſc* är 12,8, om 64 *oc*, 1 *ok* ej medräknas 6,6. Faktiska antalet *ſc* är 7.

Lydekini excerpter (Vg III). Såsom ovan nämnts, har denna skrift den egenheten gemensam med Vg I (KB) att där förekomma fall, där *sc* står framför palatal vokal, varjämte det finnes några ord vari *s* + *k* tecknas *sch* framför palatal vokal. Såvitt jag kunnat finna, är skriften i förevarande avseende tämligen homogen. Den klaraste översikten torde fås, om man särskilt undersöker de fall, där *ſc* står framför icke-palatal vokal och därefter de övriga: 567 *c*, 180 *k*, 91 *s* + *k*. Det sannolika antalet *ſc* + icke-palatal vokal blir 69,3, om 318 *oc*, 3 *ok* uteslutas 53,6. Faktiska antalet 63.

Framför palatal vokal blir antalet *c* 517, *k* 197, *s* + *k* 58. Sannolika antalet *fc* är 42,0, om 318 *oc*, 3 *ok* frånräknas 29,9. Faktiska antalet 13.

Av detta framgår med all tydlighet, att även då *fc* i vissa fvg. texter användes framför palatal vokal, detta icke där brukades i större utsträckning. Härpå tyda även att former med *sch* för att beteckna *s* + *k* framför palatal vokal förekomma.

Vidhemsprästens anteckningar (Vg IV):

Flock 9: 5 *c*, 3 *k*, 2 *s* + *k*. Sannolika antalet *fc* är 1,2, om 1 *oc* frånräknas 1,1. Faktiska antalet *fc* är 1.

Flock 10: 150 *c*, 5 *k*, 13 *s* + *k*. Sannolika antalet *fc* är 12,6, om 106 *oc* frånräknas 11,6. Faktiskt antal 13.

I de ovan utförda beräkningarna av det sannolika antalet *fc* har jag ej tagit ställning till frågan, huruvida *oc ok* böra medräknas eller ej, då jag velat anföra alla på frågans bedömande inverkande fakta. I själva verket visar det sig, att om *oc ok* icke medtagas, det endast medför en kvantitativ förändring av det beräknade antalet *fc*; blott i tre fall (Addit. VII 1—24, Vg III framför icke-palatal vokal, Vg IV 19) blir den beräknade siffran i ena fallet större, i det andra mindre än det faktiska antalet, vilket tydligen är att fatta så, att tendensen att undvika *fc* ej förefunnits. Som huvudresultat av undersökningen torde emellertid kunna fastslås, att i vissa fvg. skrifter en bestämd tendens visar sig att undvika förbindelsen *fc*, oberoende av antalet i övriga ställningar förekommande *c*.[1] Men då så är, så måste det även anses berättigat att anse de skrifter, där denna tendens

[1] Att jag verkställt specialberäkningar för det sannolika antalet *fc*, även då talen varit låga, beror på att jag önskat framhålla, huru stor skillnaden mellan det faktiska och det beräknade antalet *fc* i själva verket i de flesta fall är.

tydligt framträder, härröra från annan källa än de, i vilka sådan tendens ej kan spåras. Såsom resultat av den föregående undersökningen kan då antecknas:

I Vg II härröra FB fl. 11—51 och Utg.B. icke från samma källa som de föregående balkarna i lagen.

I Additamenta härröra åtminstone styckena II—VI[1] från annan källa än de övriga delarna.

I Vidhemsprästens anteckningar härstammar åtminstone flock 10 från annan källa än det övriga.[2]

De båda skrivvanor vid bruket av *ſc*, *ſk*, som jag ovan påvisat i fornvästgötska skrifter, torde ha ett visst intresse även därför, att det är möjligt att ange deras uppkomst.

I sådan västgöta skrift, vars skrivare ej i högre grad var påverkad av latinsk skrift, är *ſc* synnerligen ovanligt, saknas t. o. m. i större partier h. o. h., även om *c*-tecknet tämligen ofta förekommer, så att formerna med *ſc* göra intryck av att ha kommit in av misstag. Förklaringen till denna motvilja mot *ſc* i fvg. skrifter har antytts av Cederschiöld (Göteborgs högskolas årsskr. 1898 sid. 23) Cederschiöld förmodar nämligen, att *kuld* i Vg I JB 6 § 1 (45: 2), för *ſkuld*, måhända kunde vara ett intyg om att skrivarens närmaste original haft ligaturen k̃. Det förefaller mig uppenbart, att denna förklaring av felskrivningen är riktig, desto mera som den bekräftas av den i det föregående påvisade tendensen, att i vissa fvg. skrifter undvika *ſc*. Om nämligen en fvg. skrift uteslutande, i likhet med Fragm., eller företrädesvis begagnade k̃ såsom tecken för

[1] troligen även VII 1—24.

[2] Till samma resultat har fil. mag. H. Ekholm kommit oberoende av mig och delvis på andra grunder.

s + k, kunde det ju ej falla en någorlunda trogen avskrivare in att upplösa ligaturen med annat än *ſk*, och den föregående undersökningen har gett skäl för antagandet att åtminstone skrivaren av cod. B 59 beträffande *c*, *k* noga rättade sig efter sitt (sina) original (sid. 30). Att *ſc* dock förekommer rätt ofta i vissa fvg. skrifter, kan dels bero på att originalets författare följde latinsk ortografi (fl. 3—6 i KB Vg I), dels på att han latiniserade sina original, även om dessa hade k̂ (så den prästerlige excerpisten i Vg III, se strax nedan). — Det finnes emellertid även andra skäl som tala för att källorna till flere av de behandlade fvg. skrifterna just begagnat k̂ som tecken för *s + k*. Det är naturligt, att detta tecken lätt gav anledning till felskrivning, och den av Cederschiöld påpekade är icke den enda. Skrivningarna Bj: *quinku* 125: 3 (kap. 15 § 1), Vg II: *dankan* 126: 14, *vtlænkan* 121: 3, *ænker* 115: 11, *huinku* 164: 2 (senare ändrat till *huinzku*), Ly: *hwinku* 276: 15 förklarar Zetterberg (Bjärköarättens ljud- och böjningslära s. 47) och med honom Kock (Arkiv XII, s. 86) såsom ljudlagsenliga: *s* skulle bortfallit mellan *n* och *k*. Noreen invänder (Sv. etym. s. 26 f.) med rätta, att det vore egendomligt om *s* bortfallit i en så vanlig förbindelse som *nsk*, och antager, att formerna (också enligt N. ljudlagsenliga) äro bildade med suffixet *-ik*, icke med *-isk*. Härtill kan invändas, att åtminstone Noreen själv ej anfört mer än ett osäkert exempel på adjektivbildningar med detta suffix, nämligen *ænka* (se Tamm, Etym. ordb. under *enkom*). Enligt min mening bero dessa blott i fornvästgötska skrifter förekommande former på felläsning av det i originalet begagnade tecknet k̂, vilket av förbiseende utlästs såsom *k*.[1] Till de av Zetterberg

[1] Att den latiniserande Vg III uppvisar en sådan felskrivning är ej förvånansvärt: den prästerlige skrivaren begag-

anförda exemplen kunna fogas några liknande: Addit: *huinku* 224: 12 (senare rättat till *huinzku*), Vg IV: *ælſkæðhi* 299: 4, varom C.-Schl. (not 17) yttra: 'D. Litt. *ſ* omiss. posteaque inter litt. *kæ* errato additam, inter litt. *lk* ponendom esse, demum, forte rec. manu, lineola est indicatum'. Det är emellertid rätt sannolikt, att k̂ även kunnat felläsas såsom *ſ*, och exempel därpå är måhända Vg II: *løſa* 107: 7, vilket i cod. H är ersatt av *löſka*. Det som synnerligen kraftigt synes tala för den förklaring av ifrågavande former, som här framställts, är skrivningen Vg II: *ſkriſtinðom* 134: 21, där *k* fellästs såsom k̂.[1]

Det kan vara skäl att underkasta Vg I en likadan granskning som de ovan behandlade västgöta texterna. För lekmannabalkarna blir resultatet följande:

	antal		beräknat antal *ſc*		faktiskt
	c	k	med *oc ok*,	utan *oc ok*	antal *ſc*
Md	9	202	3,1	2,1	1
SM	intet *c*				
VS	6	35	1,3	1,3	0
BB	6	62	1,9	2,0	2
O	intet *c*				
AB	6	201	1,7	2,3	0
GB	1	125	0,2	0,3	0
RB	3	201	0,7	1,0	0
JB	9	280	2,6	3,4	0
M	intet *c*				
ÞB	4	338	1,0	1,4	0
FS	2	47	0,4	0,6	1
FB	intet *c*				

---

nade latinsk ortografi vid excerperingen av original, vilka hade tecknet k̂.

[1] Samma förklaring av *dankan* osv. har prof. H. Pipping oberoende av mig tänkt sig.

Såsom av ovanstående synes, tillhöra lekmannabalkarna i Vg I den grupp av fornvästgötska skrifter, där *ſc* undvikes; avvikelsen i FS betyder intet, då talen äro för låga för att de beräknade talen skola vara säkerställda mot tillfälligheters inverkan. Ännu tydligare blir detta faktum, om man granskar frekvensen av *ſc* i alla de balkar sammanlagda, i vilka *c* överhuvud förekommer. Man får då: 46 *c*, 1,491 *k*, 421 *s* + *k*. Sannolika antalet *ſc* är 12,6, om 8 *oc*, 460 *ok* ej medräknas 14,0, medan det faktiska antalet *ſc* är endast 4.[1] Detta resultat överensstämmer med den förklaring av *kuld* 45: 2 som tidigare berörts.

Vad KB vidkommer blir resultatet av undersökningen ett helt annat: 90 *c*, 99 *k*, 57 *s* + *k*. Det sannolika antalet *ſc* för hela balken blir (då *biſcupær* ej medräknas) 27,1, om 43 *oc*, 20 *ok* frånräknas 21,2, medan det faktiska antalet *ſc* är 30. Såsom jag tidigare sökt visa, är KB ej enhetlig, och man har skäl att vänta, att olika skrivvanor i olika delar skola ha gjort sig gällande även med hänsyn till bruket av *ſc* och *ſk*. Om man granskar de grupper i KB vilka jag sökt visa vara olikartade, får man följande intressanta siffror: flock 3—6: 19 *c*, 4 *k*, 6 *s* + *k*[2], sannolikt antal *ſc* 4,9, om 10 *oc* frånräknas 4,1; det faktiska antalet är 6, dvs. förbindelsen *s* + *k* tecknas här alltid *ſc*.

Enahanda frekvensförhållanden visa sig i fl.

---

[1] Siffrorna för de återstående balkarna äro följande: LR: 1 *c*, 25 *k*, 10 *s* + *k*; sannolikt antal *ſc* 0,4, om 6 *ok* frånräknas 0,5; *ſc* saknas; CB: 12 *c*, 7 *k*, 1 *s* + *k*; sannolikt antal *ſc* 0,6, 4 *ok* frånräknade 0,8, *ſc* saknas. Þl: 23 *c*, 29 *k*, 12 *s* + *k*; sannolikt antal *ſc* 5,3, 13 *oc*, 13 *ok* frånräknade 4,6, faktiskt förekomma 2 *ſc*.

[2] *ſc* står här aldrig före palatal vokal i 3—6, vilket däremot stundom är förhållandet i 8—13, 14—17.

14—17: 19 *c*, 38 *k*, 14 *s* + *k*, sannolikt antal *ſc* 4,6-om 8 *oc*, 12 *ok* frånräknas 4,2; det faktiska antalet är 9.[1]

Granskar man den sista delen, fl. 18—22. finner man: 3 *c*, 18 *k*, 5 *s*+*k* framför icke-palatal, 2 *s*+*k* framför palatal vokal. Beräkningen blir osäker vid så låga tal: *ſc* finnes alls ej.[2]

Det gives emellertid några andra omständigheter, som styrka det utslag det ovan anförda ger för dragande av en gräns mellan fl. 13 och fl. 14. Från och med fl. 14 begagnas *ok* vida oftare än *oc*, som dittills varit allena rådande (utom 1 *ok* i fl. 1 mot 13 *oc*), fl. 14—17 skilja sig åter från 18—22 genom sådana anmärkningsvärda skrivningar som *ſakſøchenden* (fl. 14), *ſciptæ* (2 ggr), *tacher* (fl. 17), medan den senare gruppen har blott 3 *c* i de vanliga orden *oc*, *lucæ*, *comber*; på tydligt inflytande från den föregående gruppen beror nog *søchia*.

Det synes mig, som om man av det nu anförda vore berättigad att draga följande slutsatser:

i vissa fornvästgötska skrifter undvikes förbindelsen *ſc*, i synnerhet framför palatal vokal; i andra förekommer den merendels ymnigare än bruket av *c* i andra ställningar gåve anledning att vänta;

av Vg I tillhöra av lekmannabalkarna åtminstone Md—FS, den förra kategorien

---

[1] *ſçikil* beror enligt min mening på att ehuru *ſci* kunde brukas framför palatal vokal, det dock skedde ogärna; såsom tidigare visats, framgår detta mycket tydligt av Vg III, den enda av de behandlade skrifterna, där *ſc* + palatal vokal i större antal förekommer.

[2] Angående fl. 7—13 har jag ej ovan uttalat någon bestämd mening. Siffrorna för *ſc ſk* meddelar jag här för fullständighetens skull: 17 *c*, 29 *k*, 18 *s*+*k* (oberoende av följande ljud); sannolikt antal för *ſc* 6,7, om 9 *oc* frånräknas 3,9, medan faktiska antalet är 5.

och KB, betraktad såsom helhet, den senare;

av de olika grupperna som uppvisats i KB Vg I, höra fl. 3—6, 14—17 till den förra, 18—22 till den senare kategorien.

Till frågan om l- och n-ljudens kvalitet i de nordiska språken.

Av *Hugo Pipping.*

En av kardinalpunkterna i de nordiska språkens ljudlära har länge varit en regel angående de betingelser, under vilka *l*- och *n*-ljuden haft dental kvalitet.

Kock har i Ark. f. nord. fil. IX, sid. 268 uppställt följande lärosats:

'I det nordiska fornspråket voro *l*, *n* dentala ljud såsom långa. För kort *l*, *n* gällde följande regel: de voro dentala 1) i framljud 2) i omedelbar förbindelse med dental, utom när de efterföljdes av en dental, med hvilken de sammanstött först genom samnordisk synkope 3) troligen efter vokal med infortis; annars voro de supradentala.'

Frånsett mom. 3, vars innehåll av Kock själv framlägges med en viss reservation, anges betingelserna för dental kvalitet hos *l* och *n* väsentligen på samma sätt av Noreen i Aisl. Gr.[3] § 40 och 41, Aschw. Gr. § 38 och 40 samt Pauls Gr.[3] § 86. En olikhet i framställningen är den, att Noreen i Aisl. Gr.[3] betecknar det icke-dentala *l*-et som kakuminalt och det icke-dentala *n*-et som alveolart (= supradentalt), medan Kock anf. st. icke gör någon skillnad mellan artikulationsställena för icke-dentalt *l*

och *n*. Jfr Celander Om övergången av *ð* > *d* etc. Lund 1906, sid. 76.

Emellertid torde dessa regler behöva en icke obetydlig justering.

Synnerligen lärorik i detta avseende är ortografien i den isländska handskriften **AM 645, 4:o**, vars äldre del utgivits av L. Larsson 1885 jämte en inledning, i vilken redogöres för de i handskriften framträdande skrivvanorna. Denna redogörelse är emellertid ofullständig på en viktig punkt, nämligen i fråga om betydelsen av versalen ɴ. Då Larssons avhandling utkom, hade man ännu icke[1] kommit på den tanken att med versalen ɴ kunde betecknas ett dentalt *n*, långt eller kort.

Detta förklarar Larssons åsikt, att ett ɴ, som anträffas i förbindelsen ɴd, icke skulle lämna stöd för antagandet att ett annat ljudvärde avsetts än det som betecknas med *n*.[2] Men numera torde denna åsikt icke kunna erkännas som riktig.

Larsson har visserligen rätt i, att det finnes fall, där användningen av versal synes hava framkallats av rent grafiska skäl. Sålunda brukas både i cod. **645, 4:to** och i **H** versal (resp. kort *s*) under förkortningstecken, utan att därmed åsyftas beteckningen av någon särskild ljudkvalitet. Se härom Larsson sidd. XVII f. samt nedanstående exempel-

---

[1] Jfr numera Åström Sv. L. VI.6, sidd. 98, 101, 109 ff.; XIII.2, sidd. 62 ff.; Kristensen Ark. XII 313 f.; Celander Om övergången av *ð* > *d* i fornisländskan och fornnorskan, Lund 1906, sidd. 16 f., sid. 82. Något annorlunda Noreen Aisl. Gr.[3] § 269.3, Pauls Gr.[3] § 133 a.

[2] Se inledningen sidd. XVIII ff., sidd. LV f., sid. LVI not 1 och sid. LVIII med not 3. Sid. LVIII säges att ɴ i meiɴt, muɴt och uɴz tyckes visa, att *n* fördubblats före dentaler, men i not 3 tillägges: 'Att ɴ ofta förekommer i st. f. *n* före och hopskrivet med *d* eger — — — — — — ingen betydelse för denna fråga'.

samling, som kan verifieras med ledning av Larsson 'Ordförrådet'.

645: 5 ggr *as* ſveiɴ*en*, 6 ggr *nas* ǫrɴ*en* etc., *dp* dyʀ*vm* (av *dýr* n.), *dp* dvʀ*vm* (av *dyrr* f. pl.), *dp* ſoʀ*vm* [av *sár* n.), *dp* táʀ*vm* (av *tár* n.), *dsm* ętstóʀ*vm* (av *ættstórr* adj.), *dp* ǫ́ʀ*vm* (av *ǫr* f.).

H: 4 ggr *npm* fús*er* (av *fúss* adj.), *npm* gollaus*er* och 7 ggr *npm* laus*er* (av *lauss* adj.), *npm* vís*er* (av *víss* adj.) *as* ſveiɴ*en* (av *sveinn* m.).

Likaså synes det bero på vissa ligaturers (ɴþ, aɴþ) bekvämhet, att man i cod. **645** finner skrivningarna:[1]

syɴþar, syɴþ*er*, syɴþo*m* (3) jämte 11 former med nþ, høfoþsyɴþ*er*; syɴþga jämte synþog*ra*; *ns* vaɴþe, *gds* vaɴþa (5) jämte *ns* vanþe och *as* vanþa.[2]

Men det finnes å andra sidan fakta, som bevisa, att den man, som skrivit cod. **AM 645, 4:o**, förmått göra mycket fina distinktioner[3] i fråga om *n*-ljudens kvalitet och för detta ändamål alternativt begagnat tecknen ɴ(d) och n(d). Jag hänvisar närmast till böjningen av subst. hǫnd 'hand', sådan denna böjning framträder i Larssons 'Ordförrådet'.

I *nap* hendr, där förbindelsen *nd* efterföljes av det alveolara[4] ljudet *r*, skrives 17 ggr nd och 2 ggr ɴd. I de former av ordet, där intet alveolart ljud

---

[1] Se Larsson Ordförrådet, sidd. 322, 344 och 400.

[2] Jfr ock *pret.* mvnþe 'mindes' och þanþi 'spände'.

[3] Man har rätt att i cod. **645** söka finare distinktioner än på andra håll. Larsson säger i sin utgåva, sid. XIV, 'att det isl. paläografiska systemet i denna handskrift står på sin höjd med hänsyn till rikedom och regelbundenhet på en gång'.

[4] Jfr Noreen Aisl. Gr.[3] § 34, anm. 2.

följde, skrives 17 ggr nd och 28 ggr ɴd. Då Larsson i 'Isl. handsk. N:o 645 4:o', sid. XVIII uppger, att ɴ av rent grafiska skäl skulle använts med förkärlek, om ett *a* föregick, är det måhända försiktigast att ur statistiken lämna bort *gs* handar och *gp* handa. I detta fall fås siffrorna:

I förbindelsen *ndr*.	I förbindelsen *nd* utan följande *r*.
17 nd, 2 ɴd	16 nd, 19 ɴd

I varje fall är versalen ɴ i majoritet, där intet *r* följde efter förbindelsen nd, men i avgjord minoritet, om ett *r* följde.

Vill man gå så långt i försiktighet, att man jämför med varandra endast sådana former, där *n* föregås av samma vokaltecken, blir materialet så starkt reducerat, att slutsatserna på denna grund bliva osäkra. Men även vid sådant förfarande ser man åtminstone en skymt av det inflytande, som utövats av *r* i förbindelsen ndr. Ty i *ds* hende skrives ɴ 5 ggr av 12, men i *nap* hendr, som nämnt, endast 2 ggr av 19.[1]

Dessa fakta böra enligt min mening förklaras sålunda, att ljudförbindelsen *nd* var åtminstone i någon mån alveolariserad framför det alveolara ljudet *r*, men eljes dental. Dentalt *n* betecknades oftast med ɴ och mindre ofta med *n*, medan *n* var normaltecken för ett *n*, som var alveolart eller närmat sig till det alveolara artikulationsläget. En ortografi hǫɴd, *pl.* hendr var emellertid svår att upprätthålla strängt, i synnerhet som kompromisser säkerligen förekommo även i uttalet. Men tendensen till en dylik ortografi är fullt tydlig.

---

[1] I ovanstående statistik äro naturligtvis de belägg utelämnade, där nasalen är återgiven genom förkortningstecken. Denna princip följes även längre fram, där motsatsen icke uttryckligen säges.

För att yttermera styrka min uppfattning vill jag tillfoga följande uppgifter:

undrask skrives i **645** alltid (6 ggr) med nd[1], men prep. och adv. *under* skrives med ɴd 7 ggr av 23[2], och i pret. pl. samt pret. ptc. av verbet *finna* läses ɴd i 11 fall av 15[3],

endrbót, endrbǿta, endrbǿter skrivas alltid (5 ggr) med nd, icke ɴd, men subst. *ende* skrives med ɴ 4 ggr av 6,

ørendreke skrives alltid (2 ggr) med nd, men *ørende* alltid (3 ggr) med ɴd.

Av mycket stort intresse vore de skrivningar, som anträffas i pres. ptc. och *nd*-stammar, om iakttagelsernas bärvidd icke vore begränsad på grund av den valfrändskap, som enligt Larsson råder mellan tecknen *a* och ɴ. Trots de reservationer, som måste göras med anledning av Larssons iakttagelse, torde nedanstående upplysningar dock försvara sin plats.

I de adjektiviska formerna av pres. ptc. har jag räknat 41 fall av ɴd (37 i sg[4] och 4 i pl[5]) mot ett fall av nd (*nsf* gangande[6]).

---

[1] Subst. *undr* (ett belägg) skrives dock med ɴd. Skrivaren har möjligen haft prep. *under* i tankarna, då han påbörjade skrivningen av ordet.

[2] I betraktande av Larssons tidigare nämnda uppgift, enligt vilken ɴ av grafiska skäl användes med förkärlek efter *a*, får man kanske icke fästa någon avgörande vikt vid att t. ex. *ande* alltid (22 ggr) och *vandlega* alltid (9 ggr) skrivas med ɴd.

[3] Här kan i någon mån föreligga grafiskt inflytande från inf. fiɴa. I verben *binda* och *senda* är ɴd icke närmelsevis proportionellt lika vanligt som i preteritalformerna *fundo, fundenn*.

[4] Se Larsson Ordförrådet under ***belia, deyia, dyrka, fagna, fasta, ganga, glóa, gráta, lifa, lofa, óskialfande, óǿpande, renna, stýra, ugga, vella, vilia, ýla, ǿpa.***

[5] Se under ***gráta, renna.***

[6] För att undvika typografiska svårigheter återger jag ofta citaten ur Larsson i normaliserad form, där ingen vikt vilar på skrivningen.

Hos *nd*-stammarna, där *nap* slutade på ndr, har nd generaliserats i pluralis, såsom framgår av skrivningarna *nap* búendr (1), frǽndr (5), lifendr (1), *gp* frǽnda (1), *dp* eigǫndom (1), frǽndom (1), misgerǫndom (1).

I ordet *frǽndi*, som oftast användes i pluralis[1], har nd trängt in även i *sg* (*ns* frǽnde 2 fall) och i kompositionsformen (*gs* frǽndliþs). För övrigt skrivas *nd*-stammarnas singularformer, såvitt jag kunnat finna, alltid (44 ggr) med ɴd. Se Larsson under *ámǽlande, búande, húsbúande, dómande, eigande, fiánde, finnande, hlut-takande, hǫgguande, kennande, unnande.*

Pluralen *rekendr* 'boja' ersättes som känt någon gång med *rekander* och *rekende*[2], och ordet har därför icke upptagits tillsammans med de paradigm, som alltid visa ndr i *nap.* Man finner i **645** 2 belägg med nd och 2 med ɴd (se Larsson under *iárnrekendr* och *rekendr*). Alla fallen hänföra sig till *dp.*

De slutsatser jag på sid. 4 dragit ur den meddelade statistiken kunna icke rubbas av att skrivaren i en del fall underlåtit att med versalen ɴ utmärka *n*-ets dentala kvalitet.[3] De styrkas på ett anmärkningsvärt sätt genom paralleller hämtade från utvecklingen av *ld* framför *r.*

Vid första påseendet vill det synas, som om man på denna väg ej kunde komma till andra resultat än rent negativa sådana. I handskriften **AM 645, 4:o** betecknas i regeln[4] både dentalt och icke-

---

[1] Hos Larsson 25 former i pluralis mot 5 i singularis.

[2] Se Noreen Aisl. Gr.[3] § 412, anm. 2.

[3] Se t. ex. Larsson under *glíkende* (3 *n*, 1 *ɴ*), *kykuende* (4 *n*, 1 *ɴ*), *ráþvende* (2 *n*), *sannande* (1 *n*), *tíþende* (6 *n*). Men *friþende* (1 *ɴ*).

[4] Jfr Larsson Isl. hdskr. N:o 645 4:o, sid. LVIII.

dentalt *l* på samma sätt d. v. s. med enkelt *l*. Där skrives halda, valda lika väl som talþa, hvlþ. I handskriften **H**, där dentalt *l* kan betecknas med ll (hallda, valld), men kakuminalt *l* endast med *l* (talþa, hulþe), skrives al(l)dr, hel(l)dr. Detta visar, att *l* i förbindelsen *ldr* icke var kakuminalt, men det kan mycket väl hava närmat sig till det alveolara artikulationsläget. Man får då fatta skrivningen ll som ett medel att särskilja dentalt eller alveolariserat *l* från det kakuminala, som alltid enkelskrevs.

Att detta sistnämnda antagande är riktigt, att sålunda förbindelsen *ldr* var genomgående alveolariserad likasom *ndr*, framgår av förhållandena i fsv. Enligt gängse regler[1] övergick dentalt *l* + *d* i den yngre fsv. till *ll* utom i ställning framför *r*.[2] Så förklaras motsatsen nsv. *äldre* men *hålla*. Saken är naturligtvis helt enkelt den, att *l* i förbindelsen *ldr* icke var rent dentalt. Kakuminalt torde det icke heller hava varit att döma av de nyssnämnda fisl. skrivningarna alldr, helldr. Men det kan givetvis hava blivit alveolariserat under inflytandet av det alveolara ljudet *r*.[3] Alldeles på samma sätt var i det språk, som representeras av cod. **AM 645, 4:to**, *n* i förbindelsen *ndr* alveolariserat och icke rent dentalt.

---

[1] Se Noreen Aschw. Gr. § 292 och mom. 1. Jfr Tamm Fonetiska kännetecken, sidd. 78 ff. och Kock Ark. IX, sidd. 258 ff.

[2] Om dialektala avvikelser se Kock Ark. XI 325 ff., Noreen Aschw. Gr. § 291, anm. 1.

[3] Fsv. känner en övergång *a* *ā* *å* fför dentalt *l* + *d*, men icke fför kakuminalt *l* + *d*. Se Tamm Fonetiska kännetecken sid. 14, Noreen Sv. L. I 354, Aschw. Gr. § 129.1, P. Gr.[3] § 163 a, Kock Fsv. lj., sidd. 398 ff., Unders. i sv. spr. sidd. 47 f. Sv. ljudh. I 311, 372, 378. I ställning fför gammalt *ldr* finner man dels *a* (nsv. *aldrig*), dels *å* (nsv. *ålder*). Vid

8

Även i St. homilieboken (**H**) spåras måhända en tendens att skriva ndr, men ɴd. Vid böjningen av verbet *senda* märkes i **H**, att (frånsett ligaturerna) ſendr visar 11 nd mot 5 ɴd, medan i övriga former föreligga 16 nd mot 17 ɴd. Framför *r* finner man alltså här 69 % nd, men i övriga kombinationer endast 48 %. Formen *fiándr* skrives i **H** alltid (6 ggr) med nd, medan sing. *fiánde* och kompositionsformen *fiánd(maþr)* bland 47 belägg visa 8 med ɴd. I en del andra fall är denna tendens dock icke uppvisbar. Beträffande böjningen av *hǫnd* f. kan någon tvekan om den rätta uppfattningen råda. Lämnar man åsido de fall, i vilka handskriften har en ligatur av *ɴ* och *d*[1], erhålles följande statistik:

Nap hendr	Övriga former
14 nd, 4 ɴd	53 nd, 24 ɴd

I det förra fallet föreligger alltså 78 % nd, i det senare endast 69 %, vilket stämmer förträffligt med de förhållanden vi funnit vara rådande i cod. **645, 4:o**. Men om man anser ligaturen *ɴd* fullt likvärdig med ɴ + d, blir resultatet ett annat. Man får då

Nap hendr	Övriga former
14 nd, 18 ɴd	53 nd, 52 ɴd

Om skillnaden mellan dentalt ɴd och alveolart ndr icke framträder i den ortografi, som represen-

---

bedömandet av dessa fall bör märkas, att enligt en del forskares mening vokalförlängningen ägt rum endast fför antesonantiskt *ld*, samt att grundformen till nsv. *ålder* kan hava påverkats av mlgt. *olde, older, olderdom.* Vidare bör ihågkommas, att enligt Hesselman Spr. och Stil V 103 f. utvecklingen *a* > *å* fför *ld* icke inträtt likformigt över hela det svenska språkområdet.

[1] Sådana ligaturer återgivas i Wiséns upplaga av **H** med kursivt *ɴd*. Se Wisén, sidd. IX f. Larsson i 'Ordförrådet' följer samma princip vid återgivandet av formerna i **H**.

teras av handskriften **H**, beror detta väl närmast därpå, att artikulationsstället för ljudförbindelsen *nd* under inflytandet av det följande ljudet *r* väl drogs ett stycke tillbaka, men icke fullt så långt som till den punkt, där artikulationen för det av gammalt alveolara ljudet *n* ägde rum. Härvid blev det i viss mån en smaksak, om *n* i förbindelsen *ndr* skulle anses stå närmare till det dentala *ɴ* eller det alveolara *n*. Skalderna synas hava ansett, att *n(dr)* stod närmare till det dentala läget, eftersom det finnes talrika belägg för rimmen *ndr* ~ *nd* + vokal.[1] Men att skrivaren av cod. **AM 645, 4:o** haft en motsatt uppfattning, synes mig vara rätt tydligt.

Det fina gehör för språkets minsta skiftningar, som framträder i den nämnda handskriften, torde utgöra en maning att efterse, huruvida icke konsekvenserna av de skrivningar med ɴ och ll, som anträffas i de äldsta isländska handskrifterna, kunna dragas ännu strängare än som hittills i allmänhet skett.

I viss mån skulle det ligga närmast till hands att till behandling upptaga frågan om ljudvärdet för versalen ɴ i ligaturen ɴſ, som är mycket vanlig i cod. **AM 645, 4:o** (se L a r s s o n sidd. XVIII ff.), och där ɴ enligt Larsson kan vara använt med samma betydelse som *n*. Men det synes mig dock, att åtskilliga andra skrivningar, som anträffas i L a r s s o n s 'Ordförrådet' erbjuda större intresse och en säkrare vägledning vid bedömandet av de frågor, som vi här upptagit till diskussion.

Synnerligen viktiga fall anträffas bland preteritalformerna av svaga verb, hörande till 2:ndra eller 3:dje klassen. Jag vill fästa uppmärksamheten på följande former.

---

[1] Se C e l a n d e r sidd. 68 och 81.
K a h l e Die Sprache der Skalden, sidd. 123 ff.

Av *stœla*[1]: **Pl** *ptc nsm* afllstelldr.
Av *greina*[2]: **H** *3sii* greiɴde, greíɴdeſc, *ptc asf* greíɴda, *nsn* greí*ɴt*. **El** *3sii* greiɴde.
Av *høla:* **H** *3sii* hølldiſc.
Av *pína*[3]: **H** *3sii* pí*ɴd*iſc, *ptc nsm* píɴdr 3 ggr, pí*ɴd*r 3 ggr, píɴd*r*, *asm* píɴdan, *nsm* ópí*ɴd*r, *npm* ópíɴd*er*. **645** *ptc nsm* piɴdr.
Av *sýna:* **H** *3sii* ſýɴd*e* 2, ſý*ɴd*e 3, ſý*ɴde* 3, ſý*ɴdi*, ſý*ɴd*eſc. *3pii* ſýɴdo, ſý*ɴd*o, ſý*ɴd*oſc. *3sik* ſýɴd*e*, ſý*ɴd*e, ſý*ɴde*ſc. *ptc nsm* ſý*ɴd*r 2, *npm* ſý*ɴd*er, ſý*ɴder*, *nasn* ſý*ɴt* 2 , ſýɴzc. **645** *1sii* ſyɴda. *3sii* ſyɴde*s*c. *1sik* ſyɴda.
Av *tína:* **H** *1pii* tíɴdo*m* 2, *ptc npm* tí*ɴder*, *apf* tí*ɴd*ar, *nasn* tí*ɴt* 2.
Av *týna:* **H** *ptc asn* tý*ɴt*, *asf* tý*ɴd*o, *apn* tý*ɴd*o **645** *3sii* tyɴde.
Av *tœla:* **H** *ptc nsm* tǽlldr, *asn* tǽllt.
Av *selia:* **237** *ptc nsn* ſellt. **H** *3sii* ſellde, ſelld*e* 2. *3pii* ſelldo 2. *ptc nsm* ſelldr 2, *asm* ſelldan. **645** *2sii* ſelld*er*.

I det stora flertalet av dessa verbformer har enligt gängse mening ett enkelt *l* eller *n* genom ljudlagsenlig synkope av en mellanliggande vokal sammanstött med en efterföljande dental konsonant.[4]

---

[1] Se F. Jónsson Opuscula Philologica, Kjøbenhavn 1887, sid. 247; Larsson Ordförrådet, sid. 6.

[2] *i*-typerna utan prick användas icke här.

[3] Verbets främmande ursprung (jfr Fr. Fischer Die Lehnwörter des Altwestnordischen, sid. 63) gör, att dess vittnesbörd om dentalt uttal av *n* böra användas med en viss reservation.

[4] Att detta antagande bör utsträckas även till pret. *sellda* skall jag söka visa i det följande. Verbet *pína* står däremot ej i samma kategori som de övriga verben, emedan det svårligen kan bevisas, att *pret.* píɴda skulle utvecklats ur en äldre osynkoperad form. Ordet *pína* kan nämligen vara bildat (av

Då nu *l* och *n* i dessa former så ofta anträffas med beteckningen ll, ɴ, frågar man sig ovillkorligen, om icke ett *l* eller *n*, som genom ljudlagsenlig synkope sammanstött med en efterföljande dental, därvid dentaliserats. Att denna fråga i allmänhet icke besvarats jakande[1], beror enligt min mening på två felaktiga föreställningar.

1. Man har med orätt tagit som en given sak, att preteritalformerna *vanða, talða* uppkommit genom ljudlagsenlig synkope av bindevokalen, ehuru dennas bortfall kan ha skett analogiskt i anslutning till motsvarande företeelse hos de långstaviga verben.

2. Man har icke betänkt, att en förtidig analogisk synkopering av mellanvokalen kan ha rubbat den ljudlagsenliga utvecklingen i mer än ett avseende. Det är icke nog med, att bindevokalen kan hava försvunnit innan den uppnådde den svagtonighetsgrad, som betingade både det ljudlagsenliga bortfallet och omljudsverkningen[2], utan härtill kommer, att den föregående konsonantens förmåga av assimilering med en efterföljande dental kan hava gynnats, där densamma före sammanstötningen med

---

subst. *pína*, som är lånord) efter synkopetiden. Men böjningen pína ~ píɴda avspeglar i alla fall säkerligen en levande, inhemsk typ och har därför en viss beviskraft.

[1] Åström Sv. L. VI.6, sidd. 97 och 104 har påpekat, att Degerforsmålet har dentalt *l*, (*n*) + *d* i samma fall, där de äldsta fisl. handskrifterna hade *lld*, (*ɴd*), bl. a. i motsvarigheterna till fisl. **deillde, sellde,* och drog (sidd. 109 f.) därav den riktiga slutsatsen, att *ll*, (*ɴ*) i dylika fall beteckna dentalt *l, n*. Jfr Celander sid. 77.

[2] Jfr min framställning i Xenia Lideniana, sid. 174. Resonemanget gäller lika väl för andra ordklasser som för verben och avlägsnar skälen för antagandet att ett *i*, som synkoperats efter kort rotstavelse, icke skulle verkat omljud.

dentalen gränsat till en helt obetonad vokal, men försenats där detta icke var fallet.[1]

Under trycket av föreställningen om typen *vanða, talða* såsom en ljudlagsenligt bildad grupp av former har man gripit till rätt betänkliga utvägar för att förklara övriga hithörande former.

Om *sel(l)da* plägar det sägas, att denna form visar dentalt *l* + klusilt *d*, emedan här skulle föreligga ett bindevokallöst preteritum, där *l* och den interdentala spiranten stått sida vid sida redan i urg. tid.[2] I-omljudet blir man då tvungen att förklara såsom beroende på lån från presenssystemet.[3] Men mot dessa antaganden kunna rätt vägande skäl anföras. (Jfr Wadstein PBB XVII 416 ff.)

Redan gentemot den urg. preteritalstam **salð-* från vilken man utgår, känner jag en stark tvekan. Preteritalformerna *kunna* < **kunþa, unna* < **unþa* och *olla* < **wolþa* tala icke till förmån för preteritalmärket *ð* i ett bindevokallöst preteritum. Å andra sidan kan man visserligen anföra de bindevokallösa preterita *munda, skylda* och *vilda,* hos vilka Collitz, anf. st. sid. 180 förutsätter urgammal ändelsebetoning och följaktligen enligt Verners regel en övergång *þ* > *ð*. Emellertid kan *ð* hos dessa tre verb förklaras även på annat sätt. De äro alla hjälpverb, som ofta användas proklitiskt, varvid Vernersk växling måste inträda, vare sig att rotvokalen var svagare

---

[1] Att svagton gynnar assimilering är väl en internationell fonetisk regel. Jfr Kock Undersökningar i svensk språkhistoria, sid. 17 och nu senast Sahlgren SNF VI.2, sidd. 5 f. Se ock Celander sid. 18, och framför allt Kock Ark. IV 163 f., VI 50 f., där motsatsen *deilde* ~ *valðe* betraktas ur denna synpunkt. Kock Ark. IX 268 anser, att grannskapet till en svagtonig vokal i vissa fall gynnar uppkomsten av dental kvalitet.

[2] Kock PBB XVIII 453; Noreen Aisl. Gr.[3] § 230 anm. 4; Collitz Hesperia I, sidd. 69 o. 180, not 1.

[3] Collitz Hesperia I, sid. 69.

betonad än ändelsevokalen eller tvärtom. Verbet *selia* är däremot självständigt och uttalades i regeln med starkton. Den preteritala form **salða*, från vilken man velat utgå, står med sin kombination av preteritalmärket *ð* och frånvaron av bindevokal fullkomligt ensam bland alla urn. preterita av självständiga verb.[1] Och därför synes den mig rätt misstänkt.

Vissa västgerm. former, som man åberopat som stöd för en grundform utan bindevokal[2], torde icke hava någon beviskraft. Collitz[3] menar, att fht. *stalta, twalta, qualta* visa sekundär förlust av bindevokalen och varnar för att ställa dylika verb och vgerm. *salda* i samma kategori som *munda, skulda*. Om Collitz dock håller på, att frånvaron av bindevokal i vgerm. *salda* är äldre än i *talda*, beror denna hans ståndpunkt enbart på den i fisl. mötande motsatsen *sel(l)dc ~ talþe*. Den som med stöd av vgerm. *salda* vill påstå, att fisl. *selda* i urgerm. saknat bindevokal, rör sig sålunda i cirkel, ty det enda argumentet för att vgerm. *salda* redan tidigt skulle saknat bindevokal är enligt Collitz just fisl. *sel(l)da*.

---

[1] Jag lämnar här åsido den omtvistade frågan om *ē*-verbens preterita. Tämligen allmänt torde det anses, att de från början varit bindevokallösa. Jfr Sievers PBB VIII 90 ff., Streitberg Urg. Gr., sid. 341 och Collitz Hesperia I 94, not 1. Men gotiskan visar formerna *habaida, libaida* etc., och Noreen menar (P. Gr.[3] § 246.2, sid. 208), att fisl. *hafða, lifða* etc. kunna gå tillbaka på liknande former med mellanvokal.

Enligt Collitz Hesperia I 126 beror stämtonen i preteritalmärket hos germ. bindevokallöst *sagda, habda, libda* på en ieu. utveckling $gh + t > gdh$, $bh + t > bdh$, som givetvis icke har någonting att skaffa med den postulerade urn. preteritalformen **salða*.

[2] Jfr Kock PBB XVIII 453.

[3] Hesperia I 180, not 1.

En viktig synpunkt är, att böjningen *selia* ~ *sel(l)da* gärna bör sammanhållas med paradigmet *setia* ~ *setta*, såsom även plägat ske.[1] Men pret. *setta* kan svårligen hava uppkommit ur en bindevokallös form, ty denna skulle ljudlagsenligt hava lytt **sassa*.[2]

Knappast mindre djärvt än antagandet, att pret. *selda* och *setta* vore gamla bindevokallösa preterita, är påståendet att vokalen *e* i nämnda preterita skulle lånats från presenssystemet. Detta påstående kan icke försvaras med en hänvisning till former sådana som *kefðr, vendr, gnýða, knýða.*[3] Generalisering av e n vokal inom ett böjningsmönster med variabel vokal i rotstavelsen plägar till en början drabba jämförelsevis sällsynta ord. Småningom råka allt flere paradigm in i det nya böjningssystemets attraktionssfär, men sist, om någonsin, duka språkets vanligaste ord under för sådana inflytelser. Här finge man antaga, att två ytterst vanliga verb, *setia* och *selia*, genomgående skulle ha fått analogiskt omljud i preteritum vid en tidpunkt, då vokalväxlingen *etia* ~ *atta, huetia* ~ *huatta, velia* ~ *valða, telia* ~ *talða* var fullt levande, och verb, som i frekvens ingalunda kunde mäta sig med *selia* och *setia*, icke hade att i preteritum uppvisa annat än sporadiska fall av omljud eller omljudda former alternerande med oomljudda.[4]

---

[1] Jfr Kock PBB XVIII 454.

[2] Jfr Collitz sid. 14 not 1, sid. 180 not. 1. Detta påstående kan naturligtvis icke rubbas genom en hänvisning till Gommorstenens sAte. Då de närmast liggande runorna äro starkt skadade, är tolkningen av dessa fyra runor ytterst osäker. Jfr emellertid Bugge Tidskrift for Philologi VII 348, Kock PBB XVIII 454, Noreen Aisl. Gr.[3] § 503, anm. 2.

[3] Förtecknade hos Noreen Aisl. Gr.[3] § 502, anm. 2 och § 503.

[4] Jfr uppgifterna hos Noreen i Aisl. Gr.[3] § 502 f.

Noreen Aisl. Gr.[3] § 502, anm. 2 antager, att omljudda former, sådana som *kefðr, vendr* kunnat uppkomma på den grund, att de osynkoperade formerna av participiet ljudlagsenligt skulle haft omljud. Att tillämpa denna förklaring på participierna *seldr, settr* vore föga lämpligt[1], emedan ifrågavarande particip — i motsats till många andra, som höra till samma böjningsgrupp — aldrig uppvisa några osynkoperade former.

De här påpekade svårigheterna hava väl stått klara för de fleste, och det är sannolikt för att undvika dem, som Kock tänkt sig[2], att *selda* och *setta* äro ombildningar av **salda* och **satta*, gjorda efter mönstret av långstaviga verb hörande till 3:dje svaga klassen. Men också denna utväg är föga lycklig. Ty den, som opererar med bindevokallösa preterita, bör, såsom redan påpekades, utgå från ett pret. **sassa* icke från **satta.* En annan svårighet är, att presensbildningen hos typerna *fella, møta* avviker och redan i förlitterär tid avvikit så starkt från presenssystemet hos *selia, setia*, att man ej inser, huru dessa former, framom presens av *velia, etia*, skulle kunnat tjäna som utgångspunkter för en proportionsanalogisk ombildning av pret. till *selia, setia.* En annan sak är, att sedan pret. *sel(l)da, setta* väl var bildat på ljudlagsenlig väg, en så stor likhet med de likaledes ljudlagsenliga preteritalformerna *fel(l)da, møtta* uppkom, att detta ledde till förlusten av osynkoperade participialformer.

Med skäl betecknar Noreen i sin Aisl. Gr.[3] § 503, anm. 1 den av Kock givna förklaringen som mycket osäker.[3]

---

[1] Säkerligen har Noreen icke heller avsett någonting sådant.

[2] Kock PBB XVIII 453 f.

[3] Jfr ock Noreen P. Gr.[3] § 246.2: 'Auffallend ist der Umlaut in wn. *selde*'.

Vid letandet efter en bättre förklaring bör man till en början observera, att det finnes en preteritalform, som i alla avseenden är analog med *sel(l)da.*[1] Av verbet *dynia* anträffas hos Arnórr iarlaskáld (Morkinskinna 114; F. Jónsson Det norsk-islandske skjaldesprog sid. 106, Den norsk-islandske skjaldedigtning A sid. 351, B sid. 324) en preteritalform *dyndo* i rim med *vndar* (läs *undan*). Kock har i PBB XVIII 441, understödd av F. Jónsson, uttalat som sin mening, att en senare skrivare här ersatt ett äldre *dundu* med *dyndu* för att åstadkomma skothending, som på detta ställe väntas snarare än aðalhending. Men detta antagande finner jag högst osannolikt. Det kan icke bero på ett misstag av en skrivare, att den ifrågavarande handskriften uppvisar en form, som på en gång fyller rimmets strängaste fordran och därjämte visar samma kombination av *i*-omljud och klusilt *d* efter enkelt (*l*), *n*, som föreligger i den säkert belagda formen *sel(l)da.*

Här föreligger tydligen en gemensam orsak till omljudet och till övergången *ð* > *d.* Och denna gemensamma orsak är, att bindevokalen *i* i båda fallen synkoperats ljudlagsenligt, varvid utvecklingen tog precis samma riktning som hos de långstaviga verben. De enkla ljuden *l* och *n* hava blivit dentala i sel(l)da, dyndo (formen skulle i de äldsta handskr. givetvis ha skrivits *dyɴdo), lika väl som i hǿl(l)diſc, tǽl(l)dr, greiɴde, sýɴde, *ð* har efter dentalt *l, n* övergått till *d*[2], och *i* har verkat omljud. Formerna *selda, dynda* (och *setta*) repre-

---

[1] *setta* skiljer sig från *selda* med hänsyn till de sista skedena av preteritalmärkets utveckling.

[2] Åström Sv. L. VI.6, sidd. 109 f. och Kock Ark. IX, sid. 261, hava för längesedan framhållit, att supradental kvalitet hos *l, n* synes fördröja den efterföljande dentalen *ð*:s övergång till *d.*

sentera den ljudlagsenliga utvecklingen av grundformerna _*saliðō, *ðuniðō_ (och _*satiðō_).

Vid förtidig analogisk synkope, som ju lätteligen kunde inträda i de kortstaviga verbens preteritum i anslutning till motsvarande ljudlagsenliga företeelse hos de långstaviga, tog utvecklingen, såsom ovan delvis redan sagts, följande riktning.

1. Den bindevokal *i*, som föll, icke ljudlagsenligt på grund av sin svagtonighet, utan analogiskt på grund av inflytandet från de långstaviga verben, hade före sitt bortfall icke nått den svagtonighetsgrad, som vid ifrågavarande tidpunkt fordrades för att omljudsverkningen skulle inträda. Därför saknas omljudet i typen *valða, vanða*.

2. Emedan *l*- och *n*-ljudens förmåga av assimilering med en efterföljande dental icke var lika stor, där de båda ljuden ända till tidpunkten för sammanstötningen haft en relativt starkt betonad vokal mellan sig, som där en helt obetonad vokal försvunnit, förblev *l* kakuminalt och *n* alveolart i de på analogisk väg synkoperade preteritaltyperna *valða, vanða*. Jfr hos Larsson skrivningarna dualþa, hulþe, talþa, spanþe (icke -ll-, -ɴ-).

3. Uppenbarligen emedan *ð* i förlitterär fisl. tid blivit *d* blott efter dentalt *l, n*, men icke efter kakuminala eller alveolara ljud, kvarstod *ð* i denna typ en tid framåt, såsom framgår av de hos Larsson förtecknade formerna dualþa etc. (se mom. 2).

De båda typerna _*saliðō_ > *selda* och _*taliðō_ > *talða* inrymma emellertid icke alla belagda former.

I fsv. *salde* 'sålde' (jämte *sælde*[1]) visar utvecklingen *a* > *ā* ≥ *å* (jfr *halda* > *hålla*), att här har förelegat dentalt *l*, icke kakuminalt som i fsv. *valde* (< _*valðe_) > nsv. *valde*. Jfr Noreen Sv. L.

---

1 Jfr t. ex. Noreen P. Gr.^{3}, § 246.2.

I 354, Aschw. Gr. § 129.1, P. Gr.[3] § 163 a, Kock Fsv. lj. sid. 398, Sv. ljudh. I, sid. 378.

Till uppkomsten av denna form kunna olika omständigheter hava bidragit. Dels har väl inflytandet från en förlitterär inf. **salia* påverkat formen *sælde*[1], dels kan *salde* betraktas som en kompromiss mellan den ljudlagsenliga formen *sælde* och ett obelagt **salðe*, som uppkommit på samma sätt som fisl. *valðe*.

Även den fortsatta utvecklingen av fsv. *salde* har försiggått på kompromissernas väg. Den ljudlagsenliga utvecklingen skulle hava gett **sålle*, men *d* i *sålde* har bevarats under inflytandet av de många preteritalformer, som innehålla ett *d*.

Fno. pret. pl. *sǫldum*[2] bör givetvis bedömas på samma sätt som fsv. *salde*. Detsamma gäller fvn. pret. ptc. *taldr*, som anträffas i rimmet *ógnvaldr, níu taldar* hos Sighuatr, Víkingarvísur 9: 6. Jfr Celander sid. 62 och sid. 83, not 1. Dock kan man möjligen läsa **ógnveldr, níu *teldar* med ljudlagsenlig böjning av verbet *telia*. Jfr den fsv. växlingen *-valder* ~ *-vælder* i mansnamn.[3]

Tvivelaktiga äro några fno. preteritalformer,

---

[1] Detta antagande innebär ingen inkonsekvens å min sida. Jag har bestritt sannolikheten av att det fisl. verbet *selia* skulle ombildat sitt preteritum från **salda* till *selda* på en tid, då *velia* ~ *valða* var den förhärskande typen. Men detta hindrar icke, att en förlitterär fsv. böjning **salia* ~ *sælde* kan hava utjämnats till **salia* ~ *salde* vid en tidpunkt, då den förhärskande typen var **valia* ~ **valðe*. I det förra fallet var det fråga om en utjämning, som skulle lett till en avvikelse från den vanliga typen. I det senare fallet gäller det en utjämning, som betecknade ett närmande till den vanliga typen.

[2] Se Noreen Aisl. Gr.[3] § 503, anm. 2.

[3] Noreen Uppsalastudier, sid. 20, not 2, Aschw. Gr. § 411, anm.

som spelat en viss roll i den grammatiska litteraturen.[1]

Dittografi kan föreligga i Fno. hom.

> *(allra) valldra* Unger sid. 68: 17,
> *(hollde) hulldr* Unger sid. 73: 31,

där *ll* sålunda icke behöver ange dentalt uttal av *l*. (I den ifrågavarande urkundens språk har *ð* blivit *d* även efter samn. kakuminalt *l*. Jfr Wadstein sid. 106, Hægstad Vestn. Maalføre, sidd. 52, 64 f.)

I Fno. homiliebokens

> *var valldr* Unger sid. 74: 5

kan skrivaren hava trott, att adj. *val(l)dr* 'vållande' förelåg.

I Spec. Reg. har Celander (sid. 86) 1 gg funnit formen *vallðer*, men anger ej beläggstället.

Om dessa former äro äkta, kunna de alla bedömas på samma sätt som fsv. *salde*, såvida man icke vill antaga, att en dialektisk övergång *lð* till *l(l)d*, inträtt. Som stöd för ett antagande av denna sistnämnda art kunna dock åberopas yttranden av Wadstein i Fno. Hom. ljudl., sid. 134. Jfr ock Celander sid. 86.

Böjningen *skilia* ~ *skilða*, *þilia* ~ *þilða* avviker både från typerna *selia* ~ *selda*, *selia* ~ **salda* (jfr fno. *sǫldum*) och *telia* ~ *talða*. Olikheten beror antagligen på att kronologien för *i*-omljudet av *e* var en annan än för *i*-omljudet av övriga vokaler. Uppkomsten av typen *skilia* ~ *skilða* kan förklaras på olika sätt.

En möjlighet är, att *i*-omljudet av vokalen *e*, som ju stod *i* mycket nära, inträdde vid en grad

---

[1] Wadstein Fno. Hom. ljudl., sid. 134; Celander sid. 86; Noreen P. Gr.³ § 133 a.

av svagtonighet, som ännu icke var tillräcklig för framkallande av omljud hos de övriga vokalerna. Urn. **skeliðō* hade därför blivit **skiliðō*, medan formen **taliðō* ännu var oförändrad. Vid denna tidpunkt inträdde analogisk synkope av *i*, och resultatet måste då bliva formerna *skilða* och *talða*.

En annan möjlighet är följande.

Man hade, sedan *i* synkoperats på analogisk väg utan att verka *i*-omljud, och innan omljud verkats av kvarstående *i* (*i̯*), en böjning:

**skelia* ~ *skelða*, **valia* ~ *valða*.

Därpå inträdde omljudsverkningen av kvarstående *i* (*i̯*), men tidigare i **skelia* än i **valia*. Böjningen *skilia* ~ **skelða* stack emellertid för mycket av från den vanligare typen **valia* ~ *valða*, som på den tiden visade samma vokal i presens och i preteritum. Därför ombildades *skilia* ~ *skelða* till *skilia* ~ *skilða*.[1]

Vid ljudlagsenlig synkope erhölls givetvis pret. *skilda*[2], och det är möjligt, om också icke säkert, att denna form är belagd. Se Celander sid. 54 (Hauksbók).

Preteritalformen *selda* är icke den enda, som enligt min mening blivit orätt bedömd vid försöken att pressa in fakta i något av de hittills rådande systemen.

[1] Jfr Pipping Mém. de la Soc. Néophil. IV, sid. 308.

[2] Mönstret *vilia* ~ *vilda* (bindevokallöst pret.) måste även gynna uppkomsten av pret. *skilda*. Omljudet i pret. *vilda* beror säkerligen på inflytande från optativen, som spelat en stor roll vid utvecklingen av detta verbs former. Jfr Noreen Aisl. Gr.[3] § 522, anm. 3 (samt § 513, anm. 2 och 3, § 514, anm. 4, där inflytande från optativen på pret. ind. av andra hjälpverb omtalas).

Noreen antar (jfr sid. 2, not 1 och den därstädes citerade litteraturen), att ll och ɴ i fall sådana som hølldiſc, greiɴde beteckna ett *l* eller *n*, som på grund av sekundär förlängning dentaliserats. Det har redan förut framhållits av andra (se den nämnda litteraturen), att förlängning av konsonant i ställning framför annan konsonant vore en vid den ifrågavarande tidpunkten rätt oväntad företeelse. Ej heller är det rådligt att utan tvingande skäl ansätta ett olika kvantitetsvärde för ll i hølldisc och i hallda, där Noreen tvekar att ange lång kvantitet för *l*. Varje teori, som tillåter antagandet, att ll och ɴ i typerna hølldiſc, greiɴde betecknar kort dentalt ljud, erbjuder avgjorda fördelar framför Noreens uppfattning av de hithörande problemen.

Celander sidd. 16, 82 och 84 f. anser, att kort dentalt *l, n* föreligger i hølldiſc, greiɴde. Men jag tror, att Celander oriktigt uppfattat dessa formers förhistoria. Om jag förstått Celander rätt, tänker han sig utvecklingsgången på följande sätt.

1. Sedan bindevokalen synkoperats, har *ð* enligt en av Celander själv uppställd regel övergått till *d* efter ett bakre *l, n,* som avslutade en *lång* rotstavelse.

2. I ställning framför det klusila *d*-ljudet hava de bakre ljuden *l* och *n* övergått till dentaler.

Denna Celanders uppfattning finnes uttalad med tämligen stor bestämdhet på sid. 86, där det säges: 'Då dentaliteten av *l, n* i alla dessa former — såväl *ðeillð(e), huíllðe, sýɴðe* som *stullðe*[1], *synnð* — är sekundär i förhållande till utvecklingen av *ð* > *d* — — — — — — — —.'

Det finnes emellertid viktiga omständigheter, som tala för, att Celander här förväxlat orsak och

[1] Tryckfel för *stullðr*.

verkan, att det är dentaliteten hos *l* och *n* i hølldifc, greiɴde, som framkallat övergången *ð* > *d* och icke omvänt. Ej heller kan det vara riktigt, att rotstavelsens längd skulle spelat den roll i fråga om den ljudlagsenliga utvecklingen, som Celander velat tillskriva densamma.

Jag skall i det följande diskutera en hel del fakta, som vida mera osökt foga sig efter min uppfattning än efter Celanders.

Celander har sidd. 13—18 på ett övertygande sätt visat, att kort dentalt *l, n* föreligger i de hos Larsson belagda formerna ſcalldu, ſcaldu, mvɴdo, mundu, huru de än skrivas. Om man utgår från den av mig företrädda ståndpunkten bliva dessa former omedelbart begripliga. Konsonanterna *l* och *n* hava ljudlagsenligt sammanstött[1] med ett följande *ð*. Därvid skola *l* och *n* bliva dentala, och efter dentalt *l, n* skall *ð* övergå till *d*. Även Celander är (sidd. 17 f. och 88) åtminstone till en viss grad benägen att förklara motsatsen *skaldu, mundu* ~ *valðe, dunðe* därmed, att *l, n* i den förra gruppen hade (post)dental, i den senare supradental (resp. kakuminal) artikulation. Men denna förklaring står i intet direkt sammanhang med hans förklaring av växlingen *ð* ~ *d* i preteritum av de svaga verben. Här förfäktar Celander — trots skrivningarna hølldifc, greiɴde etc. — den meningen, att *ð* i *deilde, greinde* blivit *d* efter bakre *l, n* och påstår, att det är rotstavelsens kvantitet,

---

[1] I det föregående har det visserligen blott varit fråga om sammanstötning genom ljudlagsenlig synkope av en mellanvokal. Men då det betonats, att hindret för övergången varit en analogiskt synkoperad vokal av en viss betoningsgrad, är det klart, att övergången *lð, nð* > *ld, nd* måste äga rum vid ljudlagsenlig sammanstötning, även där ingen mellanvokal funnits.

icke kvaliteten[1] hos *l*, *n*, som fäller utslaget mellan *ð* och *d* i typerna *valðe, deilde, dunðe, greinde.*

Tydligen medveten om svagheten i detta resonemang har Celander i reserv en annan förklaring av *skaldu, mundu.* Enligt denna skulle övergången *lð*, *nð* > *ld*, *nd* i dessa former framkallats av deras bruk i proklis framför en starktonig infinitivform.[2]

Jag påstår icke, att en dylik specialförklaring vore i och för sig oantaglig. Men jag annoterar som ett plus för min åsikt, att jag alls icke behöver anlita någon specialförklaring för formerna *mundu, skaldu.* De foga sig omedelbart efter samma regler som dem jag tillämpat vid förklaringen av de svaga verbens preteritalformer. Att den föregående stavelsens längd icke spelar någon avgörande roll vid den ljudlagsenliga utvecklingen av ljudförbindelserna *l* + *ð* och *n* + *ð* framgår å ena sidan av pret. sel(l)da < **saliðō*, där *l* blivit dentalt och *ð* övergått till *d*, fastän rotstavelsen är kort, samt å den andra sidan av pret. girnþa[3], där — trots rotstavelsens långa kvantitet — *ð* kvarstår, detta synbarligen emedan det alveolara *r*, som föregick *n*, hindrat *n* från att dentaliseras vid sammanstötningen med *ð*. Motsatsen sýɴda ~ girnþa förefaller fullt naturlig för den som anser, att den äldsta övergången *ð* > *d* efter *l*, *n* inträdde blott om *l*, *n* var dentalt.[4] För

---

[1] Jfr de bestämt formulerade uttalandena i kap. XIII, sidd. 87 och 92.

[2] Celander sidd. 18, 88 och framför allt 92, där det tidigare alternativet med tämligen stor bestämdhet tillbakavisas.

[3] Enligt Larsson Ordförrådet växlade i de äldsta isl. handskrifterna girnþa med girnda (jfr fyrnda). Formerna girnda, fyrnda kunna kanske förklaras som nybildningar efter mönstret nefna ~ nefnda. Beträffande de anförda fakta (icke deras förklaring) se Celander sidd. 4 ff.

[4] Jfr Åström Sv. L. VI.6, sid. 110 och Kock Ark. IX, sid. 261. Båda dessa forskare anföra pret. girnþa som bevis

Celander, som menar att *l*- (*n*-)ljudets dentalitet i dylika fall uppkom som en följd av övergången *ð* > *d* är formen girnþa besvärlig och kräver en specialförklaring. Celander antager, att girnþa uppkommit genom en kompromiss mellan *girnda* och *girða*, där *n* fallit i trekonsonantisk förbindelse. Förklaringen är fyndig, men obehövlig. Och den säger oss icke, varför typen girnþa, där *n* aldrig skrives med versal, förekommer i de äldsta handskrifterna, medan dessa samma handskrifter i typen nefnda, där *n*-ets dentalitet stundom uttryckligen anges genom versalen ɴ, alltid visa klusilt *d*.[1] Även här förekom ju bortfall av *n*.

Från min ståndpunkt sett, förefaller allt detta fullt naturligt. I pret. nefnda har *n* dentaliserats vid ljudlagsenligt sammanträffande med en dental, varpå *ð* efter dentalt *n* (som kunde tecknas med versalen ɴ) övergick till *d*. I pret. girnþa har *n* under inflytandet av *r* bibehållit sin alveolara kvalitet, och i ställning efter detta alveolara *n* (alltid tecknat med *n*) har *ð* (*þ*) till en tid kvarstått.

Emellertid är det ju naturligt, att dessa typer ömsesidigt kunnat påverka varandra. Formerna girnda, fyrnda, som bildats i anslutning till typen nefnda, uppträda redan i de äldsta handskrifterna och äro där till och med i majoritet.[2] Senare upp-

---

för att övergången *ð* > *d* efter *l*, *n* till en början uteblivit, om *l*, *n* var supradentalt eller kakuminalt. Mitt resonemang är egentligen blott en upprepning av Åströms, då denne säger: 'Icke häller kan det gärna vara riktigt att med Wimmer (a. st.) göra skrifningen med þ (resp. ð) efter *l* ock *n* beroende af rotstafvelsens korthet, då man ju har de tydliga fallen girnþ och girnþesc, som strida däremot.'

[1] Jfr ne*m*ɴd*er*, ne*m*ɴd*om* samt 12 preteritalformer av *nefna* skrivna med *n*. Dessutom efnt, efnd, efndi (med *n*). För girnþa, girnda, fyrnda finnas 8 belägg med *n*.

[2] 5 *d* mot 3 *þ*, se Celander sid. 6.

träder typen nefnþa, och det är väl troligt, att böjningen girna ~ girnþa bidragit till dess uppkomst. Denna förklaring av formen nefnþa är kanske icke uttömmande, men då Celander synes ha visat, att nefnþa är sekundärt i förhållande till nefnda[1], är frågan om uppkomsten av typen nefnþa[2] av ingen betydelse i detta sammanhang.

Vid studiet av övergången *ð* till *d* i de fall, där *ð* sammanträffat med *l*, *n* efter synkopering av en mellanliggande vokal, har man försummat att draga upp paralleller med utvecklingen *ð* > *d* efter *l* i de fall, där ingen mellanvokal funnits.

Vanligen säges kort om gott, att *lð* i det sistnämnda fallet skulle gett *ld* i förlitterär tid.[3] Men granskar man litteraturen i ämnet samt det föreliggande materialet något närmare, skall man med lätthet finna, att *ð* i den urg. förbindelsen *lð* är bevarat ännu på de äldsta isl. handskrifternas tid, om *l* på grund av association med former, i vilka ingen dental följde, hade bibehållit sin kakuminala karaktär.

Ett synnerligen beviskraftigt belägg är fisl. *stulðr* 'stöld', som i de äldsta isl. handskrifterna alltid skrives stulþr. Hos Larsson finner man 6 samstämmiga belägg, hänförande sig till olika kasusformer. Enligt Tamm Om fornn. fem. afledda på

---

[1] Jfr Celander sidd. 6 och 57.

[2] Likasom de äldsta handskrifterna hava nefnda med klusilt *d*, hava de även eflda. Enligt mitt sätt att se saken bör *l* här hava varit dentalt. Det dubbelskrives emellertid aldrig. Kanske beror detta på att en sammanställning konsonant + dubbelkonsonant + konsonant föreföll stötande. Jfr Celander sid. 85. Knappast torde *l* i eflda hava haft annan kvalitet än *n* i nemɴda.

[3] Jfr Noreen Aisl. Gr.³ § 217.1 och anm., P. Gr.³ § 61 a.

ti och på *iþa*, sidd. 20 och 26 är detta ord likasom fsv. *styld* f. en stam på *-ti*, enligt Sievers PBB V 114 och Kluge Nom. Stammb.[2] § 133 en stam på *-tu*, men alla synas vara ense om att aldrig någon vokal synkoperats mellan *l* och *ð*.[1] Att *l* här var kakuminalt trots det redan urgermanska grannskapet till en dental, framgår av följande omständigheter.

1. Nsv. och redan den yngre fsv. hava formen *stöld* med ett *ö*, som uppkommit ur *y* i ställning fför kakuminalt *l*. Se härom Kock Ark. IX 59, Sv. ljudh. I 546, sid. 459, Noreen Aschw. Gr. § 116, sid. 109.

2. Nsv. *stöld* < fsv. *styld* visar ingen assimilation *ld* > *ll*, och denna assimilation skulle ovillkorligen ha inträtt, om *l* här varit dentalt. Se Kock Ark. IX 258 f., Noreen Aschw. Gr. § 292.1.

3. I de hos Larsson upptagna formerna av fisl. stulþr enkelskrives *l* alltid. Då beläggen äro få (endast 6) har detta sistnämnda faktum icke någon avgörande betydelse, men det står i full samklang med de under momenten 1 och 2 påpekade omständigheterna.

Orsaken till att fisl. *stulðr*, fsv. *styld* ~ *stuld* visa kakuminalt *l* är säkerligen den, att ordet så nära ansluter sig till verbet *stela* med dess olika former. Detta finnes antytt hos Kock i Ark. IX. Där säges på sid. 260: 'Vissa av dessa ord' — fsv. *styld* hör till de kort förut uppräknade orden — 'hade ł, emedan *l*-ljudet först genom den samn. synkoperingen sammanstött med dentalen — — — — —; i andra kan ł-ljudet måhända bero därpå, att de ord, från hvilka de på nordisk ståndpunkt avletts, hade

---

[1] Jfr Noreen Aschw. Gr. § 409.3 b, där växlingen fsv. *stuld* ~ *styld* ställes i en helt annan kategori än de i anm. 3 upptagna fallen med synkoperad mellanvokal.

detta ljud'. Sid. 259 sammanställer Kock *stöld* med *stulen.*

Det intressantaste vid detta ord är nu den omständigheten, att, såsom fisl. stulþr visar, *ð* i den urgermanska förbindelsen *lð* bevarats som spirant, där *l* icke varit dentalt.

Detta faktum ger ett mycket kraftigt stöd åt mitt påstående, att i preteritaltyperna hól(l)da, sýɴda övergången *ð* > *d* framkallats av den dentala kvaliteten hos *l*, *n* och icke omvänt. I motsats till vad Celander antagit, är det icke rotstavelsens längd, som spelar den avgörande rollen för den ljudlagsenliga utvecklingen. Fisl. *vald* (jfr d. pl. vǫlld*om* i St. Hom.) står med avseende å rotstavelsens längd i urn. tid i samma kategori som *stulðr*, men visar övergång *ð* > *d*, emedan *l* i *vald* var dentalt, vilket bl. a. framgår av skrivningen med *ll*.

I fråga om den kakuminala kvaliteten hos *l* stödes fallet *stulðr* av fsv. *byld*, nsv. *böld*, fsv. *kyld*, nsv. *köld*, där *l* och *ð* säkerligen också stått sida vid sida i urg. tid. Se härom Tamm Om fornn. fem. afledda på *ti* och på *iþa*, sid. 28, Fonetiska kännetecken, sid. 78 f., Kock Ark. IX 58 f., 258 ff., Sv. ljudh. I 546, sid. 459, Noreen Aschw. Gr.[3] § 116 och § 292.1, Falk-Torp Et. Wb. I 121 (*Byld*). Att med Falk-Torp Et. Wb. I 592 *(Kulde)* skilja nsv. *köld* från fsv. *kyld* och härleda ordet ur en grundform **kôliþô* är föga tilltalande, då det står fast, att fsv. *byld* gett nsv. *böld* och fsv. *styld* gett nsv. *stöld.*

Den kakuminala kvaliteten hos *l* i fsv. *byld, kyld* har givetvis bevarats i anslutning till *bulin* och **kulin*, nsv. *bulen, kulen.* Se Kock Ark. IX 259.

Tamm Om fornnordiska fem., sid. 28 och Fonetiska kännetecken, sid 79 hade redan sammanställt *böld* med *bulen*, *köld* med *kulen* och *stöld* med *stjäla*, men han tänkte sig förklaringen av dessa former

annorlunda än Kock. Tamm menar att _ld_, ehuru representerande den urg. förbindelsen _lð_, bevarats i nsv. _stöld, böld, köld,_ emedan dessa ord skulle anslutit sig till avledningar på _d_, i vilka annan konsonant än _l_ föregick. Kocks förklaring är dock vida bättre, ty antagandet att _l_ var kakuminalt förklarar på en gång övergången _y_ > _ö_ och uteblivandet av assimilationen _ld_ > _ll_. Härtill kommer, att nsv. dialektformer vittna om, att _l_ i dessa ord verkligen var kakuminalt. Se Kock Ark. IX 59.

Ett stöd hade fsv. _styld, byld, kyld_ med kakuminalt _l_ i ordet _*dæld_ (nsv. _däld_), om grundformen var _*ðăliðō_[1], samt i en eventuell fsv. motsvarighet till fisl. _fiǫlð_ < _*feluðō._[2] Ty här var _l_ kakuminalt på den grund, att _l_ och _ð_ i flere kasus sammanstött genom analogisk synkope likasom i pret. _valða._ Hesselman har nämligen i Västn. stud. II gjort troligt, att kortstaviga subst. av denna typ förlorat sin mellanvokal på analogisk väg i nsg och därmed likställda kasusformer. Men denna typ är rätt svagt företrädd och kan endast på omvägar (genom ett obelagt fisl. _*stylð_ ~ _*stulð_ f.) hava påverkat fisl. _stulðr._ Dessutom är den av Kock givna förklaringen till _l_-ets kakuminala karaktär i typen _styld_ så enkel, att man ej behöver söka andra förklaringsgrunder. Vad jag här haft att tillägga är iakttagelsen, att de äldsta fisl. handskrifterna i ordet _stulðr_ (skrivet stulþr) bevara _ð_ efter kakuminalt _l_.

Av denna iakttagelse framgår, såsom redan antytts, att den övergång _ð_ > _d_ efter _l_, som föregick nedskrivandet av de äldsta isländska handskrifterna, var betingad enbart av den dentala karaktären

---

[1] Jfr Tamm Fonetiska kännetecken, sid. 79; Hægstad-Torp Gamalnorsk Ordbok, sid. XLVIII.

[2] Jfr Hægstad-Torp anf. ställe.

hos likvidan *l*, men icke av den tidpunkt, vid vilken *l* och *ð* kommit att stå invid varandra.

Av stort intresse äro de olika formerna för fisl. *hǫlðr* 'självägande man'. Skrivningen haul(l)dr (med *d*, icke *ð*) är säkert belagd i fisl. handskrifter redan på den tid, då ljudförbindelserna *ld* och *lð* ännu höllos strängt åtskillda från varandra. Meningarna hava varit delade därom, huruvida skrivningen *au* här betecknar *ǫ* [1] (resp. en ur *ǫ* sekundärt utvecklad diftong [2]) eller en med *ǫ* avljudande diftong.[3] Celanders argument mot Falks påstående, att haul(l)dr till sitt ursprung är likvärdigt med *hǫldr*, utgöres av ett motpåstående, enligt vilket en form *hǫldr* med *d* icke kan förklaras, och Celander ansluter sig därför till den Johansson-Noreenska hypotesen om en urgermansk växling **χaluþís* : **χaulþís* med ieur. anor.

Det torde väl icke råda mer än en mening därom, att man endast i yttersta nödfall bör förklara den i fisl. ~ fno. tid anträffade växlingen *hǫlðr* ~ *hǫldr* *(hauldr)* såsom en reflex av processer, som försiggått i urtiden.

Den Johansson-Noreenska stamformen utan vokal mellan *l* och *þ* och med diftong i rotstavelsen finnes icke heller förtecknad i FFT 84. Att med Celander a priori förklara en form *hǫldr* för omöjlig torde icke vara rådligt.

Det riktigaste förfaringssättet synes mig vara att helt enkelt acceptera förekomsten av en växling *hǫlðr* ~ *hǫldr*, samt att söka förklaringen till densamma i någon växling inom paradigmet, som icke

---

[1] Jfr Larsson Ordförrådet, sid. 167.

[2] Falk Ark. f. nord. fil. V 123 f.

[3] K. F. Johansson Beiträge zur griechischen Sprachkunde, sid. 135, not 1; Noreen Aisl. Gr.³ § 166.3; Celander anf. st., sidd. 63 f.

ligger alltför långt bortom uppkomsten av de äldsta litterära minnesmärkena.

Till en början åtnöjer jag mig att konstatera följande fakta:

1. I de av Wisén utgivna Carmina Norrœna förekommer ordet *hǫldr* 28 ggr i pluralis men blott 1 gg i singularis.

2. I sju av dessa 29 fall rimmar *hǫldr* med ett ord som innehåller *ld* < urg. *lð*. Belägg: Vellekla 4: *hiald-Viðurr* ~ *hǫlda*. Vellekla 12: *hǫlda* ~ *halda*. Eiríksdrápa 23: *giǫld* ~ *hǫldar*. Geisli 6: *skiǫldungr* ~ *hǫldum*. Íslendingadrápa 25: *hǫld* ~ *aldri*. Hrynhenda Sturlu 12: *mildir* ~ *hǫldar*. Hrafnsmál 19: *hǫlda* ~ *hervaldir*.

I två fall rimmar *hǫldr* med en form, som redan i förlitterär tid innehållit ljudförbindelsen *ld*, ehuru urg. *lð* icke föreligger.[1] Glymdrápa 7: *hugfyldra* ~ *hǫlda*. Eiríksdrápa 22: *eldrinn* ~ *hǫlda*.

I tre fall rimmar *hǫlðr* med en form, som i de äldsta handskrifterna åtminstone i regeln visar *lð*. Oláfsdrápa 2: *dylði* ~ *holðar*. Geisli 4: *meginfiolði* ~ *holða*. Hrynhenda Sturlu 9: *gylðir*[2] ~ *hǫlða*.

3. Stammen **halup-* har ljudlagsenlig synkope av andra stavelsens vokal i hela pluralen, men av singularens kasusformer hava nom. gen. och ack. fått *u* synkoperat på analogisk väg.

4. Ovan sid. 10 hava anförts säkra exempel (hǿlldiſc, sýɴdo etc.) på att alveolart *n* och kakuminalt *l* blivit dentaler vid ljudlagsenligt sammanträffande med en efterföljande dental.

Ur dessa fakta framskymtar följande av oss redan tidigare funna regel:

Där *l* efter ljudlagsenlig synkopering av en efter-

---

[1] Jfr Celander anf. st., sidd. 41 och 57.

[2] Om en form *gil(l)dir* se Celander sid. 64.

följande vokal sammanstötte med interdentalen *ð*, blev *l* dentalt[1], varvid *ð* övergick till *d*.

Där *l* sammanstötte med *ð* genom analogisk synkope av en mellanvokal, bibehöll *l* sin kakuminala karaktär, och övergången *ð* > *d* uteblev. Ordet *hǫldr* visar vanligen *ld*, emedan det företrädesvis användes i pluralis, där synkoperingen överallt var ljudlagsenlig. De jämförelsevis sällsynta formerna med *lð* härstamma från de sparsamt företrädda singulara kasusformer, i vilka mellanvokalen synkoperats på analogisk väg.

Tanken på att bevarat *lð, nð* i vissa fall kunde bero på inverkan från former, i vilka mellanvokalen ljudlagsenligt skulle bevarats, har icke varit främmande för Celander[2], men han tyckes icke hava tänkt på, att dessa formers makt att bevara *ð* kan hava varit densamma, vare sig att mellanvokalen ljudlagsenligt kvarstod eller synkoperades analogiskt.

Mycket huvudbry har vållats av de växlande skrivningar, som möta oss i namnet på folkslaget vender. Utom att rotvokalen *i* växlar med *e* har det sagts, att också *ð* växlar med *d*. Se härom Dahlerup Ágrip, Forord sid. XXI, S. Bugge Ark. f. nord. fil. II 228 ff., Noreen Aisl. Gr.[3] § 404, Celander anf. st., sidd. 49, 50, 51, 52, 54, 62, 69, 70.

Beträffande Celanders behandling av problemet måste det till en början påpekas, att Celander indragit i diskussionen några former, som alls icke höra hit.

St. Hom. 68: 16—17 vęndes m*onnom* betyder icke 'vender' utan 'illgärningsmän'. Förf. till denna

---

[1] Märk skrivningen haulldr med två *l*. Larsson Ordförrådet sid. 167, Celander sid. 63.

[2] Se anf. st., sid. 12, not 2 och sidd. 73—75.

skrift kan omöjligen hava sagt, att Kristus skulle valt det dödssätt, som plägade drabba venderna.

Betydelsen 'illgärningsmän' föreligger även i Palæografisk Atlas, Oldnorsk-Islandsk Afdelning 1905, n:r 34.

rad 4: uændiſ m*onnu*m
rad 5: uendiſ m*ann*a.

Orden ingå i en prosaisk parafras av Markús Skeggiasons vers:

Vǫrgum eyddi Vinða fergir

men utgöra en omskrivning av *vǫrgum*, icke av *Vinða*.

Mycket osäkert är även, om mitt förslag att sammanställa ortnamnet *Windau* (Sjonhem II **uitau**) med folkslagsnamnet vender[1] är riktigt. Märkas bör, att även den krokiga å, som mynnar ut vid *Windau*, på kartan bär namnet *Windau* och i germanernas mun kanske haft ett namn, vars förra led framkallats av åns vindningar eller ställts i samband med dem.[2]

Bland viktigare belägg för folkslagsnamnet vender kvarstå t. ex. följande:

Rimmet *Venða* ~ *spenði* hos Arnórr Jarlaskáld. Se S. Bugge Ark. II 229, Celander sid. 61, not 1 och sid. 62.

Rimmet *Vinðr* ~ *vǫnðusk* hos Oddr Kíkinaskáld. Se Celander s. 62.

Rimmet *Vinða* ~ *unði* hos Þióðólfr Arnórsson. Se Bugge Ark. II 229.

---

[1] Se Pipping Neuphil. Mitt. 15/11—15/12 1902, sid. 2. Noreen Aschw. Gr., sid. 495 f. Celander anf. st., sid. 49, not 1. Jfr Ark. f. nord. fil. XXII, sid. 66, not 1.

[2] Det heter på Sjonhemstenen II **[han. ua]rþ. tauþr. a. uitau.** Måhända har ristaren velat säga, att döden inträffade på floden Windau.

Vidare synes det vara klart, att skrivningarna *Vindland* och *Vendland* förekomma. Se S. Bugge Ark. II 228—230 och Celander sidd. 49, 52 och 54. Här kan, såsom Bugge sid. 230 och Celander sid. 51 påpekat, ställningen framför *l* hava påskyndat utvecklingen *nð* > *nd*.

Beträffande de skrivningar med *d*, som förekomma i simplex *Vindr*, menar Bugge Ark. II 230, att ett efterföljande *r* likasom *l* skulle hava påskyndat övergången *nð* > *nd*. Celander sid. 50 f. anser detta antagande vara ur fonologisk synpunkt svårförklarligt och menar, att motsättningen *vin∂r* ~ *vinða* är av helt och hållet grafisk natur. Om sannolikheten av detta sistnämnda antagande kunde med skäl tvistas, men då Celander samtidigt visar, att handskriften **Holm. 2, 4:to**, i vilken Bugge anser sig ha konstaterat förekomsten av växlingen *Vindr* ~ *Vinða*, ofta använder *∂* som tecken för *ð* (fastän detta icke framgår med nödig tydlighet ur Munch-Ungers edition), så kan man egentligen icke fästa någon avgörande vikt vid de former med *∂*, som anträffas i denna handskrift.

I cod. **Holm. 18, 4:to** finnes formen *vin∂versca*, men då samma handskrift har *ti∂en∂e*, är det ej säkert att ett uttal med klusilt *d* åsyftas. Se Celander sid. 52.

Enligt Celander sid. 54 har Fríssbók 6 *Vindr* och 3 *Vinðr*, 3 *Vinda*, 1 *Vindom*, 1 *Vinðom* och 9 *Vindland*. Celander anmärker härtill, att formen *Vindr* kan vara påverkad av *Vindland* [1], samt att säkra fall finnas, om än icke alltför talrika, i vilka *∂* står för väntat *ð*.

Viktiga för bedömandet av frågan om före-

[1] Det dentala *l* kan hava bidragit till att dentalisera *n* i den föregående förbindelsen *nð*, varefter *ð* övergick till *d*.

komsten av klusilt *d* i *Vinðr* (~ *Vindr*) äro ännu två skalderim, nämligen:

Geisli 29: 8 *Vindversk of hrǽ gindu*
Halldórr ókristni: *Vinda skeiðr ok gindo*

I den senare versen hava *alla* handskrifter *Vinda*[1] (se F. Jónsson Heimskringla I 454 noten), men det är å andra sidan omtvistat, huruvida man har att läsa *gindu* eller *ginðu*. Se härom Celander sidd. 69 ff.

Slutsumman av den föregående undersökningen är följande:

Säkert belagda äro formerna: *Vinðr, Vinða* och *Venða* (se framför allt de på sid. 32 anförda rimmen) samt *Vindland, Vendland*. Därjämte finnas vissa indicier för förekomsten av formerna *Vindr* (*Vinda*), om också dessa former icke kunna anses som fullt säkert belagda.

Alla dessa former, både de säkra och de mindre säkra, kunna förklaras med lätthet, om man utgår från de synpunkter jag anlagt vid bedömandet av växlingen *hǫlðr* ~ *hǫldr*.

Nom. pl. av folkslagsnamnet *Vinðr* skulle ljudlagsenligt lyda **Viniðr*, men andra stavelsens vokal är här synkoperad på analogisk väg. Om genomsynkoperingen skedde, förrän omljud verkades av ett *i*, som ljudlagsenligt skulle kvarstått, erhölls formen *Venðr*, eljes *Vinðr*.

Om man med flertalet grammatiker anser, att ett *i* synkoperat efter kort rotstavelse icke verkat omljud, erhålles enligt min regel för övergången *nð* > *nd* en ljudlagsenlig g.pl. *Venda*. Anser man med (Wadstein[2] och) mig, att vokalen verkat om-

---

[1] Skrivningen *Vindversk* i Geisli torde icke vara avgörande. Jfr de många fall av *d* = *ð* som anträffas här. Se Jónsson Den norsk-islandske Skjaldedigtning A I, sid. 464.

[2] Wadstein PBB XVII 412 ff.

ljud vid ljudlagsenlig synkope, även om den föregående rotstavelsen var kort, fås *Vinda.* Påverkad av n. pl. **Weniðʀ* (>* *Viniðr*) kunde denna form alternativt utbyta sitt *i* mot *e* och sedan bibehålla denna vokal till en tid, oberoende av de förändringar, som nominativen eventuellt undergick efteråt. Eller: omljudets inträde i g.pl. *Vinda* kunde hindras därigenom, att detta omljud icke inträtt i nominativen, när *i* synkoperades i genitiven.[1] Eller: vokalen *e* i gen. beror på lån från nom. *Venðr*, vars uppkomst nyss förklarades.

Ett stort intresse erbjuda de femininer på urn. *-īþō*, i vilka denna avledningsändelse föregicks av ljudförbindelsen *-rn-*.

Om vi hos Larsson slå upp formerna för **fyrnþ, girnþ, (á)girnþ* och *(góþ)girnþ* finna vi i de enstaviga formerna 3 nd och 5 nþ, i de tvåstaviga formerna (bland vilka jag räknar ns *girnþen* med bestämd slutartikel) 2 nd och 23 nþ.

Formerna med nþ äro i så avgjord majoritet, att man ej kan undgå att här finna en bekräftelse på det av mig tidigare uppställda påståendet: 'Även där *n* genom ljudlagsenlig synkope kom att stå framför *ð*, bevarade *n* sin alveolara och *ð* sin spirantiska kvalitet, såvida *n* föregicks av det alveolara ljudet *r*'.

En specialförklaring kräva då beläggen med nd. Sannolikt har avledningsändelsen *d* inkommit från typen reynd, hefnd, där den är ljudlagsenlig icke blott enligt Celanders teori, utan även enligt min, eftersom *n* här genom ljudlagsenlig synkope[2] sammanträffat med *ð* utan att föregås av ett *r*. Omvänt hava ju enligt ett antagande, som gjorts av Celan-

---

[1] Jfr Pipping Mémoires de la Société Néophilologique à Helsingfors IV 300.

[2] Jfr Hesselman Västn. stud. II.

der, formerna *as* huílþ, *gs* sælþar vid sidan av normalformerna huíl(l)d, deil(l)d uppkommit genom systemtvång [inflytande från *kyr(r)ð, fylgð* etc.].[1]

Fisl. *eldr* och motsvarande östnordiska former hava länge vållat forskarna stora svårigheter.[2] Åsikterna hava företrädesvis vacklat mellan grundformerna **ailiðaz* och **ailðaz* samt en stamväxling **ailiðaz* ~ **ailðaz*.

Det åligger mig i detta sammanhang att visa, att de olika nordiska formerna av detta ord äro kompatibla med de av mig uppställda reglerna. I åtskilliga punkter sammanfaller min framställning givetvis med tidigare uttalanden av andra forskare.

I likhet med Celander (och andra) utgår jag från en grundform **ailiðaz*, vars mellanstavelse undergick ljudlagsenlig synkope i en del kasusformer, analogisk synkope i andra. Möjligen äro ett fåtal osynkoperade former bevarade i fsv.[3]

---

[1] Se härom Celander sidd. 3, 9—12 och 57. För min del ville jag till Celanders förklaring foga ännu följande anmärkning. Om huílþ, sælþ ljudlagsvidrigt bibehöllo kakuminal kvalitet hos *l* i anslutning till *huíla* (subst. och verb) och till flertalet former av adj. *sæll*, måste övergången *ð* > *d* givetvis utebliva. Jfr ovan sidd. 25 ff. om stulþr. Märk att *l* alltid enkelskrives i huílþ, huílþar, sælþar, medan flere belägg för dubbelskrivning anträffas i huíl(l)d, huíl(l)dar.

[2] Jfr t. ex. Holtzmann Altdeutsche Grammatik I.1, sid. 70. Läffler Sv. L. I 271 ff. Schagerström Ark. IV 346, noten. Kock Medeltidsordspråk II 33. Sv. ljudh. I 199 f. Noreen (se registren till grammatikerna och) nu senast P.Gr.³ § 41 b och § 144 II a. K. F. Johansson Ztschr. f. d. Phil. XXXI 285 ff. Zupitza KZ XXXV 265. Celander anf. st. sidd. 8 f. och 66, samt Ark. XXII 31. Tamm Et. Ordb. sid. 122, Fonetiska kännetecken, sid. 79. Falk-Torp Et. Ordb. I 327, Et. Wb. I 460 f. FFT sidd. 3 f. Lindgren Sv. L. XII.1. sid. 61. Hægstad-Torp Gamalnorsk Ordbok sid. XLVIII.

[3] Se Noreen Aschw. Gr. § 384, anm. 2.

Vid ljudlagsenlig synkope av mellanvokalen utvecklade sig *l+ð* till samnordiskt dentalt *l+d*, i de äldsta isländska handskrifterna ofta (18 ggr av 36 i St. Hom.) återgivet med lld och i fsv. och nsv. reflekterat av *ll* < *ld* — ett icke ovanligt uttal. Vidare måste, vid ljudlagsenlig synkope av mellanvokalen, den samnordiska diftongen *æi* i första stavelsen kontraheras, en process, som återspeglas av vokalen i fisl. *eldr* (och fsv. **ælder*? [1]). Den omständigheten, att både fsv. och nsv. hava att uppvisa former med *ld*, beror framför allt därpå, att *l* och *ð* i flere kasus sammanstött genom analogisk synkope, varvid *l* bibehöll sin kakuminala kvalitet. I någon mån föreligger kanske också inflytande från det alveolara nominativmärket *r*, som framför sig icke tolererade förbindelsen dentalt *l+d*. Det var, som tidigare påpekats [2], endast dentalt *l+d*, icke kakuminalt eller alveolart *l+d*, som i fsv. övergick till *ll*. Det nsv. uttalet *eld* med slutet *e*-ljud, som motsvarar varken fisl. *el(l)dr* eller fsv. **ælder* har uppkommit i de former, där ingen ljudlagsenlig synkope av mellanvokalen inträdde. [3]

Ser man saken på detta sätt, får man samma förklaring för växlingen *ll* ~ *ld* i nsv. *ell* ~ *eld* som för växlingen *hǫldr* ~ *hǫlðr* i fvn. [4] utan att för någotdera av dessa paradigm ansätta mera än en urg. stamform. Detta resultat kan icke vinnas med tillhjälp av Celanders teori. Celander är, såsom

---

[1] ældh Legend. III 128: 28, ældhe*nn*om ibid. 128: 29.

[2] Se ovan sid. 7.

[3] Man har rätt att antaga, att den analogiska synkopen inträdde först efter det att lagen om kontraktion av den samnordiska diftongen *æi* fför konsonantgrupp i ord med accent 1 (se Kock Alt- und neuschw. Acc. § 117 och § 247) upphört att verka, eller att det var på grund av avvikande accentförhållanden, som kontraktionen uteblev vid analogisk synkope.

[4] Se ovan, sidd. 29 ff.

tidigare nämnts, tvungen att ansätta två olika urformer för fvn. *hǫlðr* och *hǫldr*. Alltså måste han i fråga om nsv. *eld* ~ *ell* göra detsamma eller också anlita två olika förklaringsgrunder för den uppenbarligen alldeles enahanda växlingen i dessa två paradigm.

Den omständigheten, att de äldsta fisl. handskrifterna aldrig förete någon form *elþr är i viss mån påfallande, men kan icke användas som avgörande argument mot min uppfattning.

Genom ovanstående undersökning anser jag mig ha visat:

1. att ett *l* eller *n*, som genom ljudlagsenlig samnordisk synkope kommit att stå framför en dental eller interdental konsonant, redan i förlitterär tid antagit dental kvalitet, såvida *l* eller *n* icke föregicks av det alveolara ljudet *r*. Exx. fisl. *pret.* greiɴde, hølldiſc, sýɴdo, tǽlldr, selldo, dyndo (= *dyɴdo), *gpl.* hǫllda, ellda, men *pret.* girnþeſc, *nsg* girnþ. Alla dessa former, utom dyndo och hǫllda finnas belagda hos Larsson. Jfr ock *ptc. npf.* gvll hyrnþar i Þrk. 23: 1, Cod. Reg. fotol. utg. sid. 34: 18 f.

2. att *ð* redan förlitterärt övergått till *d* efter dentalt *l* eller *n*, detta oberoende av rotstavelsens kvantitet och oberoende av om *l*, *n* och *ð* stått sida vid sida ända från urg. tid eller sammanstött genom synkope. Jfr beläggen greiɴde...ellda under mom. 1. De fall, i vilka de äldsta handskrifternas l(l)d, ɴd svarar mot urg. former utan mellanvokal, behöva icke särskilt exemplifieras, emedan det här icke är fråga om någon förändring av gängse mening.

3. att de äldsta isländska handskrifterna icke visa någon övergång *ð* > *d* efter kakuminalt *l* eller alveolart *n*. Kakuminalt *l* eller alveolart *n* kan vid denna tid anträffas framför *ð* (skrivet *þ*).

a. om *l* eller *n* och dentalen sammanstött genom analogisk synkope, innan den mellanliggande vokalen uppnått en av de lägsta svagtonighetsgraderna. Exx.: *pret.* dualþe, hulþe, talþa, spanþe, hrunþo. Alla dessa former finnas belagda hos Larsson.

b. om *l*, *n* bibehållit sin kakuminala, resp. alveolara karaktär i anslutning till former eller ord, i vilka ingen dental följde omedelbart efter det nämnda ljudet. Ex.: fisl. stulþr, som är belagt hos Larsson.

Fallet stulþr är särskilt intressant, emedan förbindelsen *lð* här är urgermansk, och övergången *ð* > *d* det oaktat uteblivit på grund av *l*-ets kakuminala kvalitet.

I pluralen hendr var, såsom ovan visats, *n* (och även *d*) alveolariserat under inflytande av det efterföljande *r*-et. Men här hade *d* blivit klusil redan innan *d* och *r* sammanstötte.

Innan jag lämnar frågan om behandlingen av förbindelserna *l* + *ð* och *n* + *ð*, vill jag ännu omtala några hithörande ord, som erbjuda ett visst intresse.

Celander sid. 64 diskuterar ordet *gylðir* 'heiti på varg' och vill skilja det etymologiskt från *gil(l)dir* med samma betydelse. Att *d* i den senare formen är förlitterärt, visas dels av ett rim med *Hildr* i Húsdrápa, dels av en skrivning med *ll* i cod. **AM 748**. Utan att i övrigt inlåta mig på etymologien för dessa ordformer[1] vill jag påpeka, att växlingen *lð* ~ *ld* här icke bereder några svårigheter. Den ljudlagsenliga utvecklingen gav givetvis under alla omständigheter *ld*. Men om *l* bibehöll sin kakuminala kvalitet i anslutning till besläktade paradigm, uteblev övergången *lð* > *ld*.

---

[1] Jfr nu senast Noreen Xenia Lideniana, sidd. 11 ff.

Grundformen till fvn. *fiǫlði* 'mängd' var säkerligen **feluþan-*. Jfr Kluge Nominale Stammb.[2] § 119. Den ljudlagsenliga formen skulle ha lytt **fiǫldi* och det är möjligt, ehuru icke säkert, att densamma finnes belagd på ett eller annat ställe.[1] Normalformen *fiǫlði* finner sin förklaring på två olika vägar. Dels föreligger inflytande från det likbetydande *fiǫlð* (< **feluþō*)[2], där *l* och *ð* i flertalet kasus av singularen torde ha sammanstött genom analogisk synkope[3], dels har *l* mot ljudreglerna bevarat sin kakuminala kvalitet i anslutning till adv. *fiǫl*, vilket ymnigt brukades såsom första led av en sammansättning. I en mängd av dessa sammansättningar såsom *fiǫlkunnigr, fiǫlmenni, fiǫlmálugr* har *l* aldrig sammanstött med ett dentalt ljud och har givetvis haft kakuminal kvalitet.

Fvn. *ynði* n. 'det som skänker behag' har bevarat alveolart *n* i anslutning till verbet *una* 'finna behag i' och subst. *unað* n. 'känsla av tillfredsställelse'.

Grundformen till fvn. *kulði* 'köld' är något osäker. Kluge Nom. Stammb.[2] § 119 antager med tvekan, att en mellanvokal gått förlorad. Hultman Hälsingelagen, sid. 196 ansätter med något större bestämdhet en grundform **kuliþan-*. Såsom framgår av det som ovan sagts om fsv. *kyld*, kan *l*-ets kakuminala kvalitet här hava bevarats på associativ väg, och därvid måste även *ð* förbliva spirant. Skrivningen med *þ* i den hos Larsson belagda formen kulþe är sålunda icke en tillräcklig anledning för antagandet att en mellanvokal en gång funnits. Hultman synes vilja antaga, att en mellanvokal *i* funnits, för att därmed förklara frånvaron av *a*-omljud. Men det

---

[1] Se Celander sidd. 35, 36, 51, 54.
[2] Jfr Hægstad-Torp Gamalnorsk Ordbok sid. XLVIII.
[3] Hesselman Västn. stud. II.

är icke uteslutet, att *u* här bevarats genom association med något besläktat ord. Jfr fisl. *kul* n. 'Kuling', 'Blæst'. Hultman sid. 189, FFT 41.

Fisl. *vanði* m. 'vana' har säkert kunnat bevara alveolart *n* i anslutning till adj. *vanr* 'van', och därvid måste *ð* förbliva spirant. I **H** stavas alltid (5 ggr) vanþe med *n*, icke med ɴ. Tidigare har påpekats (se sid. 3), att skrivningen vaɴþe, vaɴþa i cod. **AM 645, 4:to** beror på skrivarens förkärlek för ligaturen (a)ɴþ.

Ordet *synð* f. 'synd' har jag överhuvud icke indragit i diskussionen här ovan. Det har sagts, att detta ord skulle gå tillbaka på ett urg. **sunjiþô* (Falk-Torp Et. Wb. II 1227, FFT 444, Weigand-Hirt II 1010) eller **suniði* (FFT 444, jfr Kluge Et. Wb.[6] 387), emedan de äldsta fisl. handskrifternas synþ skulle visa, att nasalen och spiranten sammanträffat först genom synkope. Emellertid kan det hända, att detta ord är ett lånord i de nordiska språken. Se härom Frank Fischer Die Lehnwörter des Altwestnordischen, Palæstra LXXXV, framför allt sid. 41. I sådant fall kan detsamma icke anföras som bevis för den ljudlagsenliga utvecklingen av de omtvistade ljudförbindelserna. Om ordet *synð* är inhemskt, torde det finnas förklaringsmöjligheter, på vilka ingen ännu synes hava tänkt. Jag vill dock ännu överväga dessa möjligheter, innan jag framlägger mina tankar härom för offentligheten.

Sedan jag nu framlagt skäl för antagandet att ett *n*, som genom ljudlagsenlig synkope sammanstött med en följande dental konsonant, därvid redan i förlitterär tid dentaliserats, utom då processen hindrades av grannskapet till ett *r*, torde det vara lämpligt att till diskussion återupptaga frågan om ljudvärdet för förbindelsen ɴſ i cod. **AM 645, 4:o.**

Till en början skall jag meddela några statistiska uppgifter av intresse.

Subst. **kyn** *n.*

Gs skrives 7 ggr med N. I övriga former skrives alltid (16 ggr) *n.* I gs av *mannkyn* skrives 2 ggr N, 2 ggr *n*, i nas 2 ggr *n.*

Subst. **steinn** *m.*

I ns, där även enligt förut gängse mening dentalt *n* föreligger, skrives alltid (1 gg) N, i gs alltid (2 ggr) N. I övriga former alltid (24 ggr) *n.* Sammansättningarna *drangsteinn, gimsteinn, hornsteinn* äro tagna med i beräkningen.

Subst. **sueinn** *m.*

I ns 12 N, 1 *n*; i gs alltid (8 ggr) N. Frånsett skrivningen ſveiN*en* (5 ggr), om vars betydelse jag yttrat mig ovan sid. 3, anträffas av as 5 belägg, alla med *n.* I övriga kasus 17 *n.* Sammansättningen *lǿrisueinn* medräknad.

Räkneordet **einn.**

Nasm alltid N (11 ggr); gsmn 6 N, 2 *n*; gsf 1 N; dsf 10 N; gp intet belägg. I övriga kasus alltid (39 ggr) *n.*

Poss. pron. **minn.**

Nasm 23 N; gsm(n) 7 N, 1 *n*; gsf 1 N; dsf 3 N; gp obelagd. I övriga kasus 52 *n*, intet N.

Poss. pron. **sinn.**

Nasm 39 N; gsmn 23 N, 3 *n*; gsf 11 N; dsf 38 N; gp 10 N, 1 *n.* I övriga kasus 129 *n* och 1 N.

Bestämda fristående artikeln **enn**.

Nasm 109 N, 8 *n*: gsmn 40 N, 5 *n*; gsf 4 N; dsf 6 N, 1 gg *nn*; gp 2 N. I övriga former 76 *n* och 2 N.

Bestämda slutartikeln **enn**.

Gsmn slutar i åtminstone 51 fall på Nſ. Se Larsson under *akr, dagr, fiánde, friþr, fundr, griþungr, heimr, heller, hof, hrútr, konungr, kross, lýþr, niste, óss, oxe, óvinr, páfe, postole, skip, staþr, sueinn, tré.* Skrivning med *n* har jag antecknat i 4 fall: 2 *croſſ*enſ samt 2 ſueiNſen*s*, där *s* är angivet genom förkortningstecken.

Vid tillfogandet av avledningsändelser är användningen av N framför ſ ej på långt när lika fast. Jfr Larsson Ordförrådet under *skynseme* (3 N, 4 *n*), *skynsamlegr* (2 *n*), *skynsamlega* (1 N), *hreinsa* (6 *n*).

Skrivarens obenägenhet att använda ligaturen Nſ, där *s* icke hör till en kasusändelse utan till en avledningsändelse, kunde måhända bringas under samma synpunkt, som Larsson anlägger, då han i 'Isländska handskriften N:o 645, 4:o', sid. XIX yttrar: 'Han har dock härvid noga tagit i akt att aldrig skrifva ihop bokstäver, som höra till hvar sin del av ett sammansatt ord'. Men med en sådan uppfattning stämmer det icke synnerligen väl att, såsom Larsson anmärker (sidd. LXVIII f.), versalen R nästan alltid användes som tecken för *rr*, även om de båda ljuden höra till var sin del av ett sammansatt ord (t. ex. foRaþ 35: 4). Man bör därför också taga i övervägande, om icke orsaken till motsatsen meiNſ ~ hreinſa kan vara den, att meiNſ är en ljudlagsenlig form, där *n* dentaliserats framför *s*, medan *n* i hreinſa bibehållit det alveolara uttalet av *n* i anslutning till ett större antal former av adj. *hreinn*.

Onekligen finnas skäl, som kunna tala för både den ena och den andra uppfattningen.

Så snart det en gång medgivits, att i cod. **AM 645, 4:o** ɴ i ligaturen ɴþ (och delvis kanske även aɴ) synes beteckna alveolart *n*, kan man icke förneka möjligheten av att ɴ i ligaturen ɴſ haft samma betydelse. Men saken är dock icke alldeles densamma i de olika fallen. Ty skrivningen ɴþ är belagd i ett ganska litet antal fall, och skrivningen nþ är den vanligare. I genitiverna av typen meiɴſ uppträder skrivningen ɴſ massvis och är obetingat den normala. Och medan fallen vaɴþe, syɴþ ej uppvisa några motsvarigheter i de övriga av Larsson excerperade handskrifterna, finner man därstädes följande belägg, som stödja typen meiɴſ i **645, 4:o**:

Rb hallsteiɴſ (jfr *nsg* þ*or*steiɴ, *gsg* þ*or*stei*n*ſ). eiɴſ.[1]
Pl drotteɴſ.
El lęreſveiɴſ (men lęresueino*m*, sa*m*lereſueino*m*), eiɴſlego, eɴſ (jämte 3 enſ).[2]

Den omständigheten, att intet *t*-inskott mellan *n* och *s* anträffas i typen meiɴſ, bevisar ej, att ɴ här icke skulle ha betecknat ett dentalt ljud. Ty inskottet av *t* i grupperna *lls* > *l(l)ts*, *nns* > *n(n)ts* kan lika väl hava berott på kvantiteten som på kvaliteten hos *l* och *n*.[3]

Ett viktigt hinder för antagandet att ɴ i ligaturen ɴſ skulle beteckna dentalt $n+s$ i typen meiɴſ, sueiɴſ etc. synes vid första påseendet föreligga

---

[1] Dock 3 ggr einſ och 1 gg oriktigt *nsf* eiɴ, *gsf* einar. Men *nasm* eiɴ (4 ggr), *dsf* eiɴi, eiɴe (6 ggr), *gsf* eiɴar (11 ggr), allt med riktig användning av ɴ.

[2] Riktig användning av ɴ i *nasm* eɴ (14 ggr mot 5 en), *dsf* eɴɴe (2 ggr) och *gp* eɴɴa (1 gg).

[3] Jfr Kock Ark. IX 260 f.

däri att, såsom Celander påpekar[1], *n* i gsg *Sueins* hos skalderna icke är belagt i rim med *nn*. Men detta förhållande kan icke vara helt avgörande, eftersom *nn* i nominativtypen *Sueinn*, där alla anse, att dentalt *n* är det normala, icke sällan rimmar med alveolart *n*.[2] Om Celander (sid. 82) har rätt i, att denna sistnämnda omständighet beror på alveolarisering av nominativens *nn* genom association med andra former av paradigmet, låter det helt visst tänka sig, att *n* i typen *meins*, fastän ljudlagsenligt dentalt, i stor utsträckning alveolariserats under inflytandet av de kasus, där enkelt *n* stod intervokaliskt eller i slutljud. I skalderimmen råkar blott det sistnämnda uttalet vara belagt, och flertalet fisl. handskrifter bevara endast ett fåtal belägg för de ljudlagsenliga formerna. Men i cod. **AM 645, 4:o** äro de sistnämnda avgjort förhärskande.

Ser man på saken på detta sätt, undgår man antagandet att skrivaren av cod. **AM 645, 4:o**, som i förbindelserna ɴd (vanligen skriven i ligatur; se Larsson Isl. handskr. etc., sid. XX) och nd gjort en märkvärdigt säker åtskillnad mellan rent dentalt ɴ och alveolariserat *n*, skulle ha låtit ɴ i ligaturen ɴſ beteckna alveolart *n*. Men då få vi även en hel mängd nya bevis för påståendet att ett *n*, som genom ljudlagsenlig synkope sammanstött med en följande dental konsonant, därvid dentaliserats (såvida denna övergång icke hindrades genom grannskapet till det alveolara ljudet *r*).

Då jag i det föregående kommit till den slutsatsen, att *n* och *l* i de nordiska språken förlitterärt blivit dentala, om de sammanstött med en efterföl-

---

[1] Celander sid. 82. Jfr Kahle Die Sprache der Skalden, Strassburg 1892, sidd. 120 ff.

[2] Jfr Celander sid. 81, Kahle sidd. 134 och 242.

jande dental eller interdental konsonant genom ljudlagsenlig synkope och dentaliseringen icke hindrades av grannskapet till det alveolara ljudet *r*, har jag genomgående förutsatt, att analogisk synkope i stor utsträckning kunnat inträda hos kortstaviga ord hörande till samma böjningsgrupp som långstaviga, vilka genom ljudlagsenlig synkope förlorat en vokal i motsvarande ställning. Jag har redan i Xenia Lideniana, sid. 174 f. påvisat, att man genom antaganden av denna art — som för övrigt stödjas av kända paralleller hämtade från gotiskt och västgermanskt område — kan avskaffa en del viktiga undantag från omljuds- och brytningsreglerna. Även Hesselman har i Väst. stud. II antagit, att det i de nordiska språken förekommit fall, i vilka kortstaviga ordgrupper förlorat en vokal på analogisk väg i anslutning till en ljudlagsenlig vokalförlust hos långstaviga ord hörande till samma böjningsgrupper. Sålunda har Hesselman anf. st., sid. 8 antagit, att avledningarna på *-iþō* bortkastat *i* på ljudlagsenlig väg, endast om de voro långstaviga, medan *i*-förlusten hos de kortstaviga beror på systemtvång. Likaså menar Hesselman (sid. 7), att kortstaviga neutrala adjektivformer av typen *spakt* < **spakata*[1] förlorat andra stavelsens vokal på analogisk väg i anslutning till den ljudlagsenliga förlusten av mellanstavelsens vokal hos de långstaviga.

Denna sistnämnda hypotes, kombinerad med vår teori om dentaliteten hos ett *n*, som genom ljudlagsenlig synkope sammanstött med en dental eller interdental, synes kasta ljus över frågan om assimilationen *nt* > *tt*.

Noreen Aisl. Gr.^{3} § 257.2 (jfr P. Gr.^{3} § 131 a)

[1] Då jag här i tredje stavelsen använder vokalen *a*, som är belagd i gotiskan, innebär detta intet påstående, att just denna vokal skulle förelegat i urn.

uppställer den regeln, att *nt* i fvn. blivit *tt* i svagtonig stavelse, samt i starktonig, om *n* och *t* icke sammanstött genom synkope. Denna formulering av regeln medför emellertid kravet på specialförklaringar för formerna nasn *satt, eitt, mitt, þitt, sitt,* och det har med skäl sagts, att de förklaringar, som givits, icke äro tillfredsställande, särskilt icke vad beträffar *eitt* och *satt.*[1]

Utgående från de teorier, som förfäktats här ovan, kan man uppställa den regeln, att dentalt *n* + *t* i fvn. assimilerats till *nt*, där associationer icke trädde hindrande emellan. Däremot inträdde ingen assimilation av alveolart *n* och *t*.

Exempel på ljudlagsenlig assimilation äro enligt denna regel:

a.	**band* > **bant* > *batt* **brantaʀ* > *brattr* **sprintan* > *spretta*	Jfr Noreen Aisl. Gr.³ § 257.2.
b.	**sanþata* > **sannt* > *satt*[2] **ainata* > **æint* > *eitt* **mīnata* > *mīnt* > *mitt*	Helt annorlunda i Aisl. Gr.³ § 257.2 a.
c.	**bundanata*, **bundinata* > *bundit* **stulanata*, **stulinata* > *stolit*	Jfr Noreen Aisl. Gr.³ § 257.2 b.

---

[1] Redan för 16 år sedan har jag hört detta kraftigt framhållas av prof. Lidén. *Eitt* var i det äldre språket aldrig obestämd artikel och aldrig svagtonigt. *Þat er satt* är en stående fras, där man väntar en ljudlagsenlig form av adjektivet. Jfr för övrigt Tamms viktiga uttalanden i PBB VII 447. Tamm är starkt benägen att uppfatta *satt* som en ljudlagsenlig form och yttrar: 'Die pronominalformen *mitt, hitt* u. s. w. zeigen, dass die nordische assimilation des *nt* zu *tt* nicht vor der synkopierung des endungsvokals im neutr. der pronomina und adjektive zu setzen ist'.

[2] Eller **sanþata* > **sanþt* > **santt* > **satt?*

Inom gruppen *a* förekomma blott sådana belägg, i vilka *n* enligt allas mening varit dentalt. Detsamma gäller belägget *satt* inom gruppen *b*. I fallen *eitt*, *mitt* (*pitt*, *sitt*) inom gruppen *b* har enligt vår teori det *n*, som sammanstött med *t* och assimilerats med detta, blivit dentalt genom sammanstötningen med *t*, emedan den vokal som legat mellan *n* och *t* synkoperats på ljudlagsenlig väg.

Detsamma gäller fallet **bundanata* inom gruppen *c* och väl även **stulanata*. Det är föga troligt, att betoningsförhållandena varit så fint nyanserade, att en nämnvärd olikhet i betoningsgraden skulle framträtt i en icke bitonig stavelse av ett fyrstavigt ord, allteftersom rotstavelsen var lång eller kort. Man torde därför få antaga, att tredje stavelsens vokal synkoperades samtidigt i **bundanata* och i **stulanata* och ljudlagsenligt i båda dessa typer.

De urnordiska fyrstaviga **bundanata*, **stulanata* bildade sålunda en grupp för sig, inom vilken långstaviga och kortstaviga understödde varandra vid assimilationens genomförande, och denna uteblev heller aldrig. Den underlättades för övrigt också därigenom, att den åstadkom en förändring av stammen, som icke omfattade mera än en ringa del av hela dess ljudmassa och lämnade rotstavelsen intakt.

Helt annorlunda ställde sig saken i de former av nsn, som i urn. tid voro trestaviga. En assimilation av *nt* till *tt* i formerna *seint*, *vant* skulle hava rubbat ett större procenttal av stammens ljudmassa än motsvarande assimilation i typen *bundit*, *stolit* och skulle därtill hava rubbat ljudförhållandena i själva rotstavelsen, som väl får anses vara jämförelsevis väl skyddad mot förändringar, vilka stöta kravet på samhörighet mellan paradigmets olika former.

Vidare utgjorde typerna *seinn*, *vanr* säkerligen

en proportionsvis mindre del av de i litterär tid enstaviga adjektiven än typen *bundinn, stolinn* av de synkoperande. Och framför allt fanns inom de urn. trestaviga formerna av nasn fritt spelrum för betoningsdifferenser i alla stavelser, allteftersom rotstavelsen var lång eller kort. Ljudlagsenlig synkope av andra stavelsens vokal, dentalisering av *n* och assimilering av *nt* > *tt* inträdde blott inom den långstaviga undergruppen _*ainata_ > *eitt,* medan den kortstaviga gruppen _*wanata_ ljudlagsenligt skulle bevarat andra stavelsens vokal och aldrig kunde uppvisa ljudlagsenlig dentalisering av *n*, emedan *n* före sammanträffandet med *t* efterföljts av bitonig vokal. Faktiskt uppträder assimilationen *nt* > *tt* aldrig inom den kortstaviga, urn. trestaviga gruppen _*wanata_ > *vant.*

Att former utan assimilation förekomma även hos långstaviga (t. ex. *seint, hreint, vœnt*) beror på flere särskilda omständigheter:

I. Proportionsanalogien asm *spakan* ~ nasn *spakt* = asm *seinan* ~ nasn *seint.*

Orsakerna till att proportionsanalogien *gamals* ~ *gamalt* = *bundins* : x icke åstadkom samma verkan äro angivna i det föregående. I typen *bundinn, stolinn* utgjorde *n* blott en ringa del av hela stammen och hörde icke till rotstavelsen, varjämte typen i fråga utgjorde ett stort procenttal av sin grupp, de synkoperande adjektiven. I typen *seinn* utgjorde *n* en icke obetydlig del av stammens ljudkvantum och hörde till rotstavelsen, varjämte typen i fråga utgjorde blott en obetydlig del av de i litterär tid enstaviga adjektiven.

II. Den nära samhörigheten med gruppen *vanr, linr*, där en ljudlagsenlig assimilation *nt* > *tt* icke var möjlig och assimilation faktiskt ej är belagd.

III. Det är åtminstone tänkbart, att alveolart *n*

någon gång införts i formerna *seint, hreint* o. s. v. från *seinan, hreinan* o. s. v., i vilket fall ingen assimilation kunde äga rum.

Vid bedömandet av hithörande former böra vi givetvis taga i betraktande skrivsättet i de äldsta isländska handskrifterna.

Jag har antecknat nedanstående belägg och anför dem i en form, som delvis är normaliserad utom med hänsyn till beteckningen av *nt*.

645: meiɴt 1 gg.
[auþ]sýnt 4 ggr; vant 1 gg; [ó]vǽnt 2 ggr; allóvǽnt 1 gg.

H: [ó]hreiɴt 6 ggr; sýɴt, allsýɴt, auþsýɴt 6 ggr; [á]vaɴt 5 ggr; ørvǽɴt 1 gg.
hreint 1 gg; vant 1 gg; óvænt 1 gg; ørvǽnt 2 ggr samt fallet iafnt 7 ggr, som dock icke är fullt jämnställt med de övriga, emedan *n* här är postkonsonantiskt.[1]

237: einsýnt 1 gg.

Dessa beteckningar synas tillåta följande slutsatser:

1. Där *n*, såsom fallet var i de långstaviga adjektiven, genom ljudlagsenlig synkope sammanstötte med ändelsen *t* i nasn, blev detta *n* ljudlagsenligt dentalt. Vid strängt ljudlagsenlig behandling assimilerades *ɴt* till *tt* [*eitt, mitt, þitt, sitt, it*[2]; jfr ock *satt*, som haft dentalt *n(n)*, redan förrän den vokal, som föregick *t*, synkoperades], men genom systemtvång kunde förbindelsen *ɴt* ej sällan bevaras.

---

[1] Alls icke jämförligt är fallet fornt i **Rb**, emedan *n* här föregås av det alveolara ljudet *r*.

[2] Om pron. *it* såsom urspr. långstavigt se Kock Ark. XXIV 189 f.

2. I kortstaviga adjektiv, där *n* och *t* sammanstötte genom analogisk synkope, erhölls förbindelsen alveolart *n*+ *t*.

De 5 beläggen för ávaNt i H utgöra icke något avgörande bevis mot denna åsikt — icke ens om man ser bort från att ljudvärdet för ligaturen Nt måhända icke är fullt säkert. Ty efter mönstret *asm* hreinan ~ *asn* hreiNt kunde till *asm* vanan bildas *asn* vaNt. Nybildningar av denna art kunde göras så mycket lättare, som Nt hos de långstaviga kan hava växlat med nt under inflytandet av de kasusformer, där alveolart *n* var ljudlagsenligt. Och då hreiNt växlade med hreint, var det ej underligt, om vant växlade med vaNt. *Men nybildningarna av typen* vaNt *voro säkerligen av ungt datum, eftersom assimilation till* tt *aldrig anträffas inom denna typ.*

Bland bevisen för att *nt* icke skulle assimilerats till *tt* i starktonig stavelse, om de båda ljuden sammanstött genom synkope, anför Noreen i Aisl. Gr.[3] § 257.2.a fallen *blint* av *blindr* och *leiþint* av *leiþindr*. Men det är klart, att kravet på samhörighet mellan de olika formerna i ett paradigm måste utgöra ett allvarsamt hinder för en böjning *blindr* ~ **blitt*, *leiþindr* ~ **leiþitt*. Det finnes sålunda inga garantier för att formerna *blint*, *leiþint* verkligen äro ljudlagsenliga. Härtill kommer ännu, att det första steget mot assimilationen *nt* > *tt* säkerligen bestod däri, att *n* förlorade sin stämton. Men stämtonen gick helt visst lättare förlorad i *-nt* < **-nata* än i *-nt* < **-ndata*.

Innan jag lämnar frågan om assimilationen *nt*>*tt*, vill jag ännu diskutera några verbformer, som jag antecknat hos Larsson.

Formerna äro delvis normaliserade utom i fråga om beteckningen av *nt*.

H: keNt (3), miNti, miNztu, miNzþu, miNstu, miNzt, miNt, áminNt*er*, rǽNtr, sýNzc.
bei*Nt*, grei*Nt*, he*Nt*, ke*Nt* (7), mi*Ntom*, mi*Nt*esc, mi*Nt*isc, mi*Nt*r, mi*Nter*, ami*Nt*r, rǽ*Nter* (2), rǽ*Nt*, rey*Nt*, se*Nt* (2), sý*Nt* (2), tí*Nt* (2), tý*Nt*.
efnt, pínt, rǽntesc, reynt, týnt.
645: miNte (2), miNtesc (2).
kent (3), leynt, mintesc, minztu, reynt, sýnt, sýnzc, týnt (2), týnzc (5).
Rb: keNt.
Grg: tínt.
Pl: mintesc.
El: kent, minte, *sýnt (står svnt).

Utan vidare begripligt är, att Nt uppträder så ofta i verben *kenna* och *minna* samt i 2sii ra*Nt*u 'du sprang'. Enligt allas mening var geminatan *nn* dental, redan förrän den sammanstötte med en efterföljande dental. Att Nt här icke assimilerades till tt, berodde på systemtvång. Skrivningar sådana som kent, minte bero säkerligen endast på att dentaliteten hos *n* icke alltid utmärktes genom versal.

Formerna av typen rǽNtr, sýNzc, bei*Nt*, grei*Nt*, rey*Nt*, tí*Nt*, tý*Nt* stödja vårt antagande, att *n* dentaliserats, om det sammanstött med en följande dental genom ljudlagsenlig synkope. Systemtvång är orsaken till att den fortsatta assimilationen Nt > tt icke inträtt.[1] Skrivningarna leynt, sýnt, týnt bero säkerligen främst på att dentaliteten hos *n* icke alltid utmärktes genom versal. Jfr ovan om kent, minte.

Antagandet att assimilationen Nt till tt inom verbalböjningen i mycket stor utsträckning förhindrats genom systemtvång kan knappast kallas djärvt

[1] Assimilation föreligger i fisl. *vǽtta* 'vänta' < **wānatian.* Jfr Falk-Torp Et. Wb. II 1367. Annorlunda Hellquist Ark. XIV 179 f.

och icke heller nytt. Bland verbformer, för vilkas räkning detta antagande måste göras också enligt hittills gängse regler, kan jag nämna:

H: *2spi* moɴtu, moɴto, muɴtu (2 ggr), mo*ɴt*u (2 ggr), mu*ɴt*, *2spi* a*ɴt* (av *unna*), *2sii* ra*ɴt*u.
645: *2spi* muɴt (munt 4 ggr), *2spi* caɴt (2 ggr).

I alla dessa fall var förbindelsen *nt* mycket gammal.[1] Noreen Aisl. Gr.[3] § 257, anm. 2 nämner visserligen *kannt* och *munt* bland de former, där *nt* beror på 'nybildning', men bevarandet av *nt* kan i alla fall enligt inga hittills uppställda regler betraktas som ljudlagsenligt.[2]

Vid sidan av de ovan uppräknade fall, där skrivningen ɴt vittnar om att ett *n*, som genom ljudlagsenlig synkope sammanstött med en följande dental, därvid dentaliserats, kunna uppräknas en hel del fall, i vilka skrivningen llt visar detsamma i fråga om *l*. Hos Larsson har jag anträffat följande former:[3]

A. *Nasn* av adjektiv.
H: iɴdællt, fúllt, óheimillt.

B. Preteritalformer av verb.
H: *1sii* mællta, *2sii* mællter, *3sii* mællte (2 ggr), *ptc. nasn* mællt (6 ggr), mælltſc, *ptc. asn* tællt, *ptc. nsm* vélltr, *nsn* véllt.
Pl: *1sik* mælltak, *3sii* *mællte? (står meltle).

---

[1] Märk dock även Verners teori om att *kannt* vore en jämförelsevis sen nybildning i st. f. *kanst*. Se Verner (Vibæk) sidd. 62 f., Tamm PBB VII 451 f.

[2] Jfr Noreen Aschw. Gr. § 235, anm. 2: 'Durch systemzwang bleibt *nt* in der 2. sg. prät. ind., z. b. *rant* 'liefst' (*kant* 'kannst') u. dgl.'.

[3] Beläggen återges normaliserade utom i fråga om skrivningen ll (och ɴ).

Tyvärr saknas här full möjlighet att bevisa, hurusom utvecklingen tagit en annan riktning, där *l* och *t* sammanstött genom analogisk synkope av en mellanvokal. I fråga om dentaliseringen av *n* hade vi att åberopa motsatsen mellan *t(t)* uppkommet ur dentalt *n* + *t* i de lång- eller flerstaviga formerna *satt, eitt, mitt, pitt, sitt, it, bundit, stolit* och den på grund av *n*-ets alveolara kvalitet alltid kvarstående ljudgruppen *nt* i den kort- och enstaviga typen *vant, lint.* Motsvarande bevisföring kan icke presteras i fråga om förbindelsen *-lt*, och de kortstaviga, enstaviga formerna på *-lt* äro alltför fåtaliga, för att man ur deras ortografi, jämförd med de långstavigas, skulle kunna draga några bestämda slutsatser. Hos Larsson finnes intet belägg för denna grupp. Med orätt för Larsson *ával(l)t* och *ofval(l)t* under adj. *valr.* Senare leden av dessa ord är *al(l)t* = got. *allata.* Se härom Kock Ark. XIV 258 ff. och v. Friesen Till den nordiska språkhistorien, sid. 14 f.

Det kunde tyckas, som om utvecklingen av förbindelserna *lʀ* och *nʀ*, där dessa uppkommit genom bortfall av mellanliggande vokal, skulle kunna lämna värdefulla upplysningar angående övergången av kakuminalt *l* och alveolart *n* till dentaler. Emellertid stöta vi här på en mängd svårigheter, som göra värdet av våra iakttagelser på detta område tvivelaktigt.

Urgerm. dentalt *z* motsvaras som känt i litterär tid av alveolart *r*, såvida inga speciella ljudlagar under mellantiden framkallat assimilation. Mellan *z* och *r* ligger utan tvivel en hel serie övergångsljud. Som gemensamt tecken för dem användes *ʀ*, men det synes omöjligt att avgöra, på vilket stadium ljudets dentala kvalitet skall anses ha försvunnit och ersatts av alveolar sådan.

En annan svårighet består däri, att *ʀ* > *r* i de flesta fall utgjorde en del av en böjningsändelse. I många fall, där *ʀ* försvunnit på grund av någon ljudlag, kunde detta ljud eller dess descendent *r* återinföras genom systemtvång, varvid bilden av den regelrätta utvecklingen i hög grad fördunklades. Synnerligen lärorika i sistnämnda avseende äro de fall, i vilka geminatan *nn* kommit att stå framför *ʀ*.

I likhet med K a h l e IF V Anz. sidd. 75 f.[1] håller jag för troligt, att *ʀ* ljudlagsenligt fallit efter *nn*, vare sig detta *nn* är urgermanskt eller i urnordisk tid utvecklats ur *nþ*. Jfr pluralerna *menn* 'män' och *tenn* 'tänder'. Sedan *ʀ* genomgående blivit *r* i sådana paradigm, där ingen föregående konsonant funnits av den art, att den kunnat framkalla bortfall eller assimilation av *ʀ*, infördes *r* mångenstädes efter *nn*. Men då även förbindelsen *nnr* var ljudlagsvidrig, ersattes den trots systemtvånget ofta med *ðr* såsom i *meðr* (*mennr*) 'män', *teðr* (*tennr*) 'tänder'.[2]

Eftersom *ʀ* föll efter *nn*, är det i hög grad troligt, att samma bortfall ägde rum efter *ll*, och detta antagande göres även av N o r e e n i Aisl. Gr.[3] § 267.4.a och P. Gr.[3] § 77, fastän N o r e e n anser det möjligt, att *ʀ* efter *lþ* (och *nþ*) hunnit bliva *r* förrän *þ* assimilerats med det föregående ljudet. Men oaktat *ʀ* fallit efter *ll*, får man söka med ljus och lykta efter former, där intet *r* finnes efter *ll* på den plats, som engång intagits av *ʀ*. På grund av systemtvång finner man undantagslöst eller nästan undantagslöst[3]

---

[1] Annorlunda N o r e e n Aisl. Gr.[3] § 267.4.b. Jfr ock P. Gr.[3] § 77. F a l k och T o r p synas ansluta sig till K a h l e, eftersom de i FFT sid. 13 härleda *enn* 'ännu' ur **anþiz*.

[2] I *suðr* 'söder' har *r* införts under inflytandet av de betydelsebesläktade orden *norðr, austr, vestr*.

[3] Jfr N o r e e n Aisl. Gr.[3] § 267.4.a.

formerna nsm *allr*, gsf *allrar*, gp *allra* samt 3spi *fellr* 'faller' m. fl.

Men om vi nu hava klart för oss, att *r* kan uppträda nästan regelbundet i en ställning, där *ʀ* engång funnits, men icke kan ha bevarats, i varje fall icke på ljudlagsenlig väg, och om vi vidare betänka, att ljudet *ʀ* icke under alla faser av sin utveckling varit dentalt, finna vi huru olämpligt det vore att grunda vår uppfattning av ljuden *l* och *n*-s historia på utvecklingen av förbindelserna *lʀ*, *nʀ*. Däremot torde det vara allt skäl att vid fortsatta undersökningar rörande *ʀ*-assimilationerna[1] fästa avseende vid de resultat, till vilka jag tror mig hava kommit genom ovanstående undersökning, och som i korthet kunna sammanfattas på följande sätt:

1. Kakuminalt *l* och alveolart *n* blevo i förlitterär tid dentala, om de genom ljudlagsenlig samnordisk synkope hade sammanstött med ett följande dentalt eller interdentalt ljud och icke föregingos av det alveolara ljudet *r*.

2. Inom böjningsgrupper, till vilka hörde dels långstaviga, dels kortstaviga ord, inträdde hos de kortstaviga ofta förtidig analogisk synkope. Ljuden *l* och *n* dentaliserades icke, då de på denna väg sammanstötte med ett efterföljande dentalt eller interdentalt ljud.

Motsatsen fisl. *steinn, stóll* ~ *suanr, salr* behöver sålunda icke bero på en divergerande ljudlagsenlig utveckling.

---

[1] Att reglerna för desamma ännu icke stå fast på alla punkter framhålles av Noreen i P. Gr.[3] § 77. Jfr Aisl. Gr.[3] § 267.2.b. Aschw. Gr. § 295. Jfr ock M. Kristensen N. T. f. Fil. IV R.3, sid. 75.

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS

hittills utgivna skrifter:

Tom		*Fmk.*
I.	**H. G. Porthans bref till M. Calonius. 1,** utg. av W. Lagus. — 341 + 68 sid., tr. 1886	8: —
II.	***Förhandlingar och Uppsatser 1.** (Längre upsatser av Estlander, Lagus och Schybergson.) — 62 + 112 sid., tr. 1887	2: 50
III.	**Finlands territoriala församlingars ålder, utbildning och utgrening intill 1885 års utgång,** av K. G. Leinberg. — 159 sid., tr. 1887	3: —
IV.	**Borgareståndets Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utg. av Elis Lagerblad. — 411 sid., tr. 1887	8: —
V.	**H. G. Porthans bref till M. Calonius. 2,** utg. av W. Lagus. — 263 + 106 sid., tr. 1887	8: —
VI.	***Förhandlingar och Uppsatser 2.** (Längre uppsatser av Estlander, Frosterus, Lagus m. fl.) — 44 + 268 sid., tr. 1888	3: 75
VII.	**Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna,** av A. O. Freudenthal och H. A. Vendell. — 328 sid., tr. 1888	6: —
VIII.	***Historiskt-politiska anteckningar af H. F. Adlercreutz. 1743—1796,** utg. av Elis Lagerblad. — 185 sid., tr. 1888	3: —
IX.	***Förhandlingar och Uppsatser 3.** (Längre uppsatser av Th. Westrin, Freudenthal, Schybergson m. fl.) — 40 + 318 sid., tr. 1889	4: —
X.	***Reseanteckningar av P. J. Bladh och C. F. Hornstedt,** utg. av J. O. I. Rancken och Elis Lagerblad. — 176 sid., tr. 1889	3: —
XI.	1—7. **Åbo akademis studentmatrikel,** av W. Lagus. — 1,439 s[illegible] tr. 1890	20: —
XII.	**Vöråmålet, ljud- och formlära, ordlista med register, språkprof,** av A. O. Freudenthal. — 200 sid., tr. 1890	3: 50
XIII.	***Förhandlingar och Uppsatser 4.** (Längre uppsatser av Schybergson, Hultin, Vendell m. fl.) — 34 + 136 sid., tr. 1890	3: —
XIV.	**De finska klostrens historia,** av K. G. Leinberg. — 509 sid., tr. 1890	4: —
XV.	***Helsingfors stads historia från 1640 till stora ofreden,** av Erik Ehrström. — 171 sid., tr. 1890	3: 50
XVI.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 1. Medicinen,** av L. W. Fagerlund och Robert Tigerstedt. — 216 sid., tr. 1890	3: 50
XVII.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 2. Juridiken,** av Axel Liljenstrand. — 94 sid., tr. 1890	2: 50
XVIII.	***Förhandlingar och Uppsatser 5.** (Längre uppsatser av Frosterus, Schybergson, Leinberg, Nordmann m. fl.) — 45 + 218 sid., tr. 1891	3: 50
XIX.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 3. Historien,** av M. G. Schybergson. — 168 sid., tr. 1891	3: —
XX.	***Förhandlingar och Uppsatser 6.** (Längre uppsatser av Gustafsson, W. Lagus, Elfving m. fl.) — 108 + 121 sid., tr. 1892	2: 50
XXI.	**Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland** samt därstädes utkomna arbeten på främmande språk 1886—1890. Uppgjord av H. Bergroth. — 175 sid., tr. 1892	3: —
XXII.	**Finska prästerskapets besvär och Kongl. majestäts därpå gifna resulotioner.** Från slutet av 1620-talet intill stora ofredens slut. Samlade av K. G. Leinberg. — 474 sid., tr. 1892	8: —

XXIII.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 4. Teologin, förra delen,** av Herman Råbergh. — 187 sid., tr. 1893	3: —
XXIV.	***Förhandlingar och Uppsatser 7.** (Längre uppsatser av J. E. Strömborg, R. Hausen, P. Nordman m. fl.) — 72 + 137 sid., tr. 1893	2: 50
XXV.	**Bondeståndets Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utgivna av Elis Lagerblad. — 282 sid., tr. 1894	5: 50
XXVI.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 5. Fiologin,** av I. A. Heikel. — 334 sid., tr. 1894	3: 50
XXVII.	**Johan Henrik Kellgrens Bref till Abraham Niclas Clewberg,** utgivna av Henrik Schück. — 39 + 136 + 19 sid., tr. 1894	4: 50
XXVIII.	***Förhandlingar och Uppsatser 8.** (Längre uppsatser av E. Lagerblad, E. W. Bergman, C. G. Estlander, R. Hausen och M. G. Schybergson.) — 47 + 288 sid., tr. 1895	3: 75
XXIX.	**Östgötalagen med förklaringar,** av A. O. Freudenthal. — IV + 280 sid., tr. 1895	4: 50
XXX.	***Förhandlingar och Uppsatser 9.** (Längre uppsatser av E. Lagus, W. Söderhjelm, G. Cygnæus, A. Hultin och P. Nordmann.) — 50 + 336 sid., tr. 1895	3: 75
XXXI.	**Jöns Buddes bok. En handskrift från Nådendals kloster,** utgiven genom O. F. Hultman. — XXII + 256 sid., tr. 1895	5: —
XXXII.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 6. Naturalhistorien,** av Otto E. A. Hjelt. — IV + 446 sid., tr. 1897	4: 75
XXXIII.	***Raseborgs slotts historia,** av Torsten Hartman. — 155 sid., tr. 1897	2: 75
XXXIV.	***Förhandlingar och Uppsatser 10.** (Längre uppsatser av G. Cygnæus, K. G. Leinberg, C. G. Estlander och E. Lagus.) — 82 + 194 sid., tr. 1897	3: —
XXXV.	**Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland samt arbeten af inhemska författare på främmande språk 1891—1895.** Uppgjord av Yrjö Hirn. — 266 sid., tr. 1897	3: 50
XXXVI.	***Förhandlingar och Uppsatser 11.** (Längre uppsatser av I. A. Heikel, G. Frosterus och Yrjö Hirn.) — 69 + 216 + 33 sid., tr. 1898	3: —
XXXVII.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 7. Matematiken och fysiken,** av K. F. Slotte. — 293 sid., tr. 1898	3: 50
XXXVIII.	**Bref från Henrik Gabriel Porthan till samtida,** utgivna av Ernst Lagus. — 360 sid., tr. 1898	8: —
XXXIX.	***Förhandlingar och Uppsatser 12.** (Längre uppsatser av Carl v. Bonsdorff och Hj. Appelqvist.) — 71 + 192 + 11 sid., tr. 1899	3: —
XL.	**Prästeståndets Protokoll vid Borgå landtdag år 1809 jämte Handlingar rörande landtdagen,** utgivna av Elis Lagerblad. — 586 sid., tr. 1899	10: —
XLI.	***Finlands svenska vitterhet. 1. Jakob Tengströms vittra skrifter i urval med en lefnadsteckning,** av M. G. Schybergson. — CLIX + 280 sid., tr. 1899	4: 50
XLII.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 8. Kemien,** av Robert Tigerstedt. — 210 sid., tr. 1899	3: —
XLIII.	**En samling öfversättningar och bearbetningar från romerske och franske författare.** Utgivningen ombesörjd av T. S. Dillner. — XX + 145 sid., tr. 1899	4: —
XLIV.	***Dagbok, förd under kriget i Finland 1788—1790 av auditören C. C. Ekman,** utgiven av Reinh. Hausen. — XI + 266 sid., tr. 1900	3: —
XLV.	***Förhandlingar och Uppsatser 13.** (Längre uppsatser av V. T. Rosenqvist, W. Söderhjelm och C. v. Bonsdorff.) — 45 + 254 sid., tr. 1900	3: —
XLVI.	***Karl August Tavaststjerna.** En levnadsteckning av Werner Söderhjelm. — 324 sid., tr. 1900	4: —

XLVII. ***Förhandlingar och Uppsatser 14.** (Längre uppsatser av R. F. von Willebrand, C. v. Bonsdorff och G. Castrén.) — LXXXI + 244 sid., tr. 1901 .... 3: —

XLVIII. ***Finlands svenska vitterhet. 2. Mikael Choræi valda dikter med en lefnadsteckning,** av Ernst Lagus. — CXC + 261 sid., tr. 1901 .... 4: 50

XLIX. ***En idéernas man.** Biografi över August Fredrik Soldan, av Juhani Aho. — 421 sid., tr. 1901 .... 5: 50

L. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 9. Teologin, senare delen,** av Herman Råbergh. — 229 sid., tr. 1902 .... 3: —

LI. ***Förhandlingar och Uppsatser 15.** (Längre uppsatser av P. Nordmann, A. O. Freudenthal, J. Ahrenberg, Z. Schalin och O. Grotenfelt.) — LXIX + 243 sid., tr. 1902 .... 3: —

LII. ***Finlands svenska vitterhet. 3. Valda skrifter af Jakob Frese med en teckning af hans lefnad och skaldskap,** av Arvid Hultin. — CXIX + 218 sid., tr. 1902 .... 4: 50

LIII. **Katalog öfver Den svenska litteraturen i Finland samt arbeten på främmande språk af finländske författare eller utgifna i Finland 1896—1900.** Utarbetad av H. Bergroth. — 302 sid., tr. 1902 .... 4: —

LIV. ***Torsten Rudeen. Ett bidrag till karolinska tidens litteratur och lärdomshistoria,** av Arvid Hultin. — IV + 276 sid., tr. 1902 4: —

LV. **M. Calonii bref till H. G. Porthan,** utgivna av W. Lagus. — XI + 449 + 91 sid., tr. 1902 .... 8: —

LVI. ***Förhandlingar och Uppsatser 16. — 1902.** (Längre uppsatser av H. Pipping, R. Nordenstreng, O. Grotenfelt, A. Hultin, K. G. Leinberg.) — LXVII + 236 sid., tr. 1903 .... 3: —

LVII. ***Bref, tal och andra skrifter af Mikael Choræus,** utgivna av Ernst Lagus. — VIII + 400 sid., tr. 1903 .... 4: 50

LVIII. ***Skildring af krigshändelserna i Öster- och Västerbotten 1808—1809,** av C. J. Ljunggren. — III + 153 sid., tr. 1903 2: 50

LIX. **Bidrag till Eddametriken,** av Hugo Pipping. — 118 sid., tr. 1903 3: —

LX. ***Per Brahe.** Illustrerad levnadsteckning, författad av P. Nordmann. — 520 sid., tr. 1903 .... 6: —

LXI. **Joh. Ludv. Runeberg, hans lif och hans diktning I,** av Werner Söderhjelm. — 468 sid., tr. 1904 .... 6: —

LXII. ***Joh. Ludv. Runebergs hundraårsminne. Festskrift 5 febr. 1904.** — 441 sid., tr. 1904 .... 10: —

LXIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 17. — 1903.** (Längre uppsatser av M. G. Schybergson, Gunnar Castrén, Z. Schalin, F. Gustafsson, R. F. von Willebrand, K. G. Leinberg och G. A. Nordman.) — LXIII + 408 sid., tr. 1904 .... 4: —

LXIV. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Första häftet. — XLII + 280 sid., tr. 1904 .... 7: —

LXV. ***Finlands svenska vitterhet. 4. Den svenska vitterheten i Finland under stormaktstiden 1640—1720,** av Arvid Hultin. — CCLXXXVIII + 230 sid., tr. 1904 .... 6: —

LXVI. **Pehr Kalms Resa till Norra Amerika,** ånyo utgiven av Fredr. Elfving och Georg Schauman. Första delen. Med en inledning av Georg Schauman. — LI + 400 sid., tr. 1904 .... 4: —

LXVII. **Ridderskapets och Adelns Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utgivna av Elis Lagerblad. — 454 sid., tr. 1905 .... 8: –

LXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 18. — 1904.** (Längre uppsatser av W. Söderhjelm, A. Hultin, M. G. Schybergson och O. Andersson.) — XCVIII + 204 sid., tr. 1905 .... 3: —

LXIX. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgifna av P. Nordmann. I. Bref från 1550—1650. — Stadens domböcker 1623—1639. — 252 sid., tr. 1905 .... 3: 50

LXX. ***Bref och dagboksanteckningar af Georg August Wallin,** utgivna jämte en levnadsteckning av Knut Tallqvist. — CXXXIV + 366 sid., tr. 1905 .... 5: —

LXXI. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Andra häftet. — 588 sid., tr. 1905 .... 5: —

LXXII. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgivna av P. Nordmann. II. Prosten Henrik Forsii biografi och skrifter. — 129 sid., tr. 1906 .... 2: —

LXXIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 19. — 1905.** (Längre uppsatser av R. Tigerstedt, M. G. Schybergson, P. Nordmann, A. Hultin, K. G. Leinberg och Yrjö Hirn.) — LXIV + 322 sid., tr. 1906 .... 3: 50

LXXIV. **1. Minnespenningar öfver enskilda personer, födda eller verksamma i Finland,** beskrivna av Mauritz Hallberg. — 154 sid., tr. 1906 .... 3: —

LXXV. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Tredje häftet. — pp. 589—900, tr. 1906 .... 5: —

LXXVI. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgivna av P. Nordmann. III. Bref från 1651—1697. Stadens domböcker 1639—1643. — 210 sid., tr. 1906 .... 3: —

LXXVII. **Joh. Ludv. Runeberg, hans lif och hans diktning II,** av W. Söderhjelm. — 558 sid., tr. 1906 .... 7: —

LXXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 20. — 1906.** — (Längre uppsatser av W. Ruin, R. Lagerborg, G. Heinricius, K. G. Leinberg och G. Castrén.) — LXV + 397 sid., tr. 1907 .... 4: —

LXXIX. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Fjärde häftet. — pp. 901—1215 + 6 sid., tr. 1907 .... 5: —

LXXX. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 10. Filosofin,** av Th. Rein. — 326 sid., tr. 1908 .... 3: 50

LXXXI. ***Förhandlingar och Uppsatser 21. — 1907.** (Längre uppsatser av E. Wrangel, Th. Westrin, G. Heinricius, J. G. Nikander, L. F. la Cour, K. G. Leinberg, Ossian Grotenfelt, W. Söderhjelm.) — LXXIV + 397 sid., tr. 1908 .... 4: —

LXXXII. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgivna av P. Nordmann. IV. Bref från 1714—1796. 228 sid., tr. 1908 3: —

LXXXIII. ***Henrik Gabriel Porthan.** Levnadsteckning av M. G. Schybergson. Förra delen. — XIII + 281 sid., tr. 1908 .... 3: —

LXXXIV. **Biografiska undersökningar om Anders Chydenius,** av Georg Schauman. — XI + 645 sid., tr. 1908 .... 7: —

LXXXV. ***Sjukvård och läkare under kriget 1808—1809,** av K. E. Lindén. — IX + 229 sid., tr. 1908 .... 3: —

LXXXVI. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgivna av P. Nordmann. V. Gamla Helsingfors 1550—1640. — 184 sid., tr. 1908 .... 3: —

LXXXVII. ***Elias Lönnrots Svenska skrifter,** utgivna av Jenny af Forselles. I. Uppsatser och öfversättningar. — 355 sid., tr. 1908 .... 3: 50

LXXXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 22. — 1908.** (Längre uppsatser av G. Heinricius, A. Hultin, B. Sjöros.) — XCVIII + 210 sid., tr. 1909 .... 3: —

LXXXIX. ***Josef Julius Wecksell.** En studie av Arvid Mörne. — 290 sid., tr. 1909 .... 4: —

XC. ***Svenska Litteratursällskapet i Finland 1885—1910. Minnesskrift den 5 februari 1910.** 194 + 138 sid., tr. 1910 .... 4: —

XCI. ***Förhandlingar och Uppsatser 23. — 1909.** (Längre uppsatser av E. Westermarck, G. Heinricius och P. Nordmann.) — XCIII + 233 sid., tr. 1910 .... 3 :—

XCII. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Första bandet. Uppsatser av E. Lidén, H. Pipping och R. Saxén. — 53 + 24 + 183 sid., tr. 1910 .... 3. —

XCIII. **Pehr Kalms Resa till Norra Amerika,** ånyo utgiven av Fredr. Elfving och Georg Schauman. Andra delen. Med ett förord av Georg Schauman. — XI + 390 sid., tr. 1910............ 4: —

XCIV. ***Det ekonomiska tidevarvet i Finlands litteraturhistoria. Ur odlingens hävder under frihetstidens senare del,** av Arvid Hultin. — 384 sid., tr. 1910...................... 5: —

XCV. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Andra bandet. Uppsatser av H. Pipping, T. E. Karsten, G. Cederschiöld, T. Torbiörnsson, S. A. Korff, Hj. Lindroth och R. Saxén. — 25 + 47 + 13 + 7 + 40 + 10 + 13 + 16 + 12 + 9 sid., tr. 1911................................ 3: —

XCVI. ***Förhandlingar och Uppsatser 24. — 1910.** (Längre uppsatser av Hj. Appelqvist, G. Heinricius, M. G. Schybergson, A. Lille, R. Hausen, E. Lagus och E. Holmberg.) — CXLV + 201 sid., tr. 1911 .... 3: —

XCVII. ***Generalregister till Svenska Litteratursällskapets i Finland Förhandlingar 1885—1909,** av Alexander Boldt. — 127 sid., tr. 1911 .... 2: —

XCVIII. ***Henrik Gabriel Porthan.** Levnadsteckning av M. G. Schybergson. Senare delen. — VIII + 574 sid., tr. 1911 .... 5: —

XCIX. ***Elias Lönnrots Svenska skrifter,** utgivna av Jenny af Forselles. II. Bref, anteckningar och reseskildringar. — XXX + 580 sid., tr. 1911 .... 5: —

C. ***Historiska uppsatser.** — X + 242 sid., tr. 1911............ 3: —

CI. ***Skildringar från Åbo Akademi 1808—1828,** av G. Heinricius. — XII + 213 sid., tr. 1911............................. 3: —

CII. **Brev från Henrik Gabriel Porthan till samtida,** utgivna av Ernst Lagus. — VIII + 131 sid. stor 8:o, tr. 1912 .... 3: —

CIII. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Tredje bandet. Uppsatser av L. Fr. Läffler, Bruno Sjöros, Nat. Beckman, Erik Noreen, Hj. Lindroth, H. Pipping och Rolf Nordenstreng. — 65 + 6 + 16 + 12 + 6 + 9 + 4 + 32 + 4 + 16 sid., tr. 1912 .... 3: —

CIV. **Katalog öfver Den svenska litteraturen i Finland samt arbeten på främmande språk af finländske författare eller utgifna i Finland 1901—1905.** Utarbetad av Emil Hasselblatt. — 369 sid., tr. 1912........................ 4: —

CV. ***Förhandlingar och Uppsatser 25. — 1911.** (Längre uppsatser av V. T. Rosenqvist, Arvid Hultin, Werner Söderhjelm, Reinh. Hausen, Kurt Antell, A. A. A. Laitinen, Hugo Pipping och Selma Lagerlöf.) — CXXXIV + 303 sid., tr. 1912.......... 4: —

CVI. ***Utdrag ur J. Grots brevväxling med P. Pletnjov angående finska förhållanden vid medlet av 1800-talet. I.** Översättning av Walter Groundstroem. — XIV + 324 sid., tr. 1912 4: —

CVII. **Släktbok,** utgiven av Atle Wilskman. **I:1.** — 4 + 156 sid. stor 8:o, tr. 1912 .... 5: —

CVIII. ***Finska Kadettkåren och dess kamratskap,** av G. A. Gripenberg. — XVI + 437 sid., tr. 1912........................ 4: —

CIX. ***Anteckningar om Immanuel Ilmoni.** Enligt bref och dagböcker af G. Heinricius. — XVI + 330 sid., tr. 1912...... 3: —

CX. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Fjärde bandet. Uppsatser av L. Fr. Läffler, Th. Hjelmqvist, Hj. Lindroth, E. Noreen, Nat. Beckman. — 124 + 5 + 43 + 2 + 5 + 18 + 59 sid., tr. 1913 .... 3: —

CXI. ***Finlands svenska vitterhet. 5. Gustaf Filip Creutz,** av Arvid Hultin. — IX + 383 + 117 sid., tr. 1913 .... 5: —

CXII. ***Förhandlingar och Uppsatser 26. — 1912.** (Längre uppsatser av Gunnar Castrén, R. Hausen, A. Mörne, Ruth Hedvall, H. Hultin, J. Tegengren, C. Synnerberg och Y. Hirn.) — LXXXVII + 368 sid., tr. 1913 .... 4: —

CXIII. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Femte bandet. Uppsatser av Birger Nerman, T. E. Karsten, H. Bergroth, L. Fr. Läffler, Hugo Pipping. — 13 + 12 + 21 + 52 + 95 + VII + 18 + 2 sid., tr. 1914................. 3: —

CXIV. **Pehr Kalms brev till samtida. I. Pehr Kalms brev till C. F. Mennander,** utgivna av Otto E. A. Hjelt och Alb. Hästesko. — XIV + 398 sid., tr. 1914 .... 4: —

CXV. ***Förhandlingar och Uppsatser 27. — 1913.** Längre uppsatser av Arvid Hultin, T. E. Karsten, Herman Hultin, P. Nordmann och O. F. Hultman.) — CIV + 264 sid., tr. 1914 .... 4: —

CXVI. ***Från samhällslifvet i Åbo 1809—1827.** Kultur- och personhistoriska skildringar av G. Heinricius. — XV + 236 sid., tr. 1914 .... 3: —

CVII. **Släktbok,** utgiven av Atle Wilskman. **I: 2.** — 4 + 156 sid. stor 8:o, tr. 1914 .... 5: —

CXVII. ***Skrifter av C. G. Estlander. I. Uppsatser om Johan Ludvig Runeberg.** — XII + 528 sid., tr. 1914 .... 5: —

CXVIII. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Sjätte bandet. Uppsatser av Nat. Beckman, Jöran Sahlgren, Hugo Pipping, Bruno Sjöros. — 32 + 7 + 21 + 44 + 56 sid., tr. 1914 .... 3: —

OBS. De med * utmärkta tomerna hava utdelats åt *alla* medlemmar, de övriga endast åt stiftare.

Tillkännagivande.

Personer, som önska inträda i Svenska litteratursällskapet, kunna anmäla sig hos Sällskapets skattmästare, professor A. Wallensköld, Västra Hamngatan 5, ävensom hos dess ombudsmän i landsorten. Sällskapets medlemmar fördelas i tre kategorier: „stiftande medlemmar", vilka inbetala 200 mark eller därutöver, „ständiga medlemmar", vilka en gång för alla erlägga 100 mark, samt „årsmedlemmar", vilka betala 10 mark årligen i tolv års tid, varefter de överföras till ständiga medlemmar. Ständiga medlemmar och årsmedlemmar kunna övergå till stiftare genom att i enlighet med en därför uppgjord tariff inbetala differensen mellan stiftareavgiften 200 mark och det som de tidigare erlagt till Sällskapet. Stiftande medlemmar äga rätt att erhålla samtliga utkommande tomer av Sällskapets skrifter. Ständiga medlemmar och årsmedlemmar få alla „Förhandlingar och Uppsatser" och på särskild anhållan även skriftserien „Studier i nordisk filologi", men av de övriga skrifterna blott de mer populära; dock kunna de för halva priset tillösa sig även de andra skrifterna. Nyinträdande stiftande medlemmar erhålla ännu gratis några få förut utkomna tomer, av vilka ett större antal exemplar finnes i arkivet. Rekvisitioner adresseras till Sällskapets arkivarie, lektor Elis Lagerblad, Helsingfors, Svenska normallyceum, Unionsgatan 2.

Med Svenska litteratursällskapet i Uppsala har överenskommelse ingåtts, att i detsamma mot erläggande av endast halv avgift eller kr. 2: 75, postportot inberäknat, kunna inträda medlemmar av Svenska litteratursällskapet i Finland, vilka därigenom bliva delaktiga av det i Sverige verkande Sällskapets skrifter. Också äga medlemmarna av bägge Litteratursällskapen rätt att för halva priset tillösa sig de båda Sällskapens äldre skrifter, ifall det återstående lagret sådant medgiver. Ständiga medlemmar av Uppsalasällskapet kunna Litteratursällskapets i Finland medlemmar bliva, om de så önska, mot en avgift en gång för alla av 50 kronor. Inträdessökande äga anmäla sig hos lektor Lagerblad.

